

Obce Raspenava, Luh a Lužec

Popis a dějiny těchto míst

1. DÍL

Podle nejspolehlivějších pramenů sepsal

Anton Fr. Ressel

1914

Titulní list, předmluva, obsah, opravy a doplňující dodatky budou přiloženy k 2. dílu.

Tiskl Franz Riemer, Frýdlant v Čechách

Předmluva

V letech 1900–1902 jsem uveřejnil v novinách *Friedländer Zeitung* (Frýdlantské noviny) dosti podrobné Dějiny okresu Frýdlant (*Geschichte des Bezirkes Friedland*). Velký rozsah všeobecné části mi tehdy neumožnil popsat též s žádoucí důkladností dějiny jednotlivých obcí. Oznámil jsem proto, že časem zveřejním, jako doplněk uvedeného spisu, dějiny jednotlivých obcí. Tomuto slibu jsem částečně dostal tím, že jsem v uvedených novinách uveřejňoval tu a tam kratší či delší příspěvky k dějinám několika obcí v okrese, přičemž jsem bral ohled především na starší dobu.

Již mnoho let jsem měl k dispozici obzvláště bohatý pramenný materiál k dějinám údolí horní Smědé. Vzhledem k jeho rozsahu jsem ho nemohl dosti dobře zveřejnit v novinách, a tak jsem se již v roce 1902 rozhodl pro sepsání podrobných dějin Raspenavy, Luhu a Lužce. Tyto jmenované obce měly v té době už malý historický pamětní spis. Vydal ho Franz Krause v roce 1902 pod názvem *Beiträge zur Geschichte von Raspenau usw.* (Příspěvky k dějinám Raspenavy atd.) a obsahoval v podstatě jen chronologicky řazené zápisy, které, pokud se týkaly nejstarší doby, neodpovídaly plně výsledkům novějšího bádání. Otevřeně řečeno, byl to právě tento spis, který mne přiměl k tomu, abych dokončil pokud možno brzy svoji práci, a abych dal obcím horního údolí Smědé veskrze spolehlivé, ověřené dějiny, které ukáží dnešním a budoucím obyvatelům vznik a růst, radosti a strasti obcí. Že si sepsání takových dějin vyžádalo námahu a čas, je každému znalci dobře známo. Je rovněž známo, že žádný historik se nemůže omezit jen na vlastní bádání a výzkumy, musí brát v úvahu také bádání jiných a kromě toho přizvat i odborníky, kteří jsou schopni poskytnout mu potřebné doplňky. Také moje práce se těšila činné podpoře. Historik Julius Helbig († 24. 3. 1912), který si získal velké zásluhy o dějiny města a okresu Frýdlant, mi dovolil nesmírně ochotně, a za to bych chtěl vyslovit svůj nejupřímnější dík, kdykoliv nahlédnout do jeho obsáhlých *Kollektaneí* (jsou teď uložena v archivu města Frýdlantu), která obsahují cenné příspěvky k dějinám všech obcí někdejšího panství Frýdlant. Pan Josef Bennesch, tovární úředník v Raspenavě – Hejnicích a pan řídící učitel Emil Neder v Jedlce u Benešova nad Ploučnicí (rodem z Nového Města pod Smrkem), mi laskavě poskytli různé zprávy o obcích horního údolí Smědé, které shromáždili během svých archivních studií. Pro novodobé dějiny mi poskytli potřebnou látku upřímní přátelé a vroucní příznivci v Raspenavě, Luhu a Lužci. Uvádím zde tyto pány: zesnulý pan osobní děkan v. v. Franz Wildner, arciděkan Franz Vogl, zesnulý řídící učitel v. v. Heinrich Vater, řídící učitel Karl Kotrubzik, řídící učitel Franz Blumrich, učitel Ernst Menzel, učitel Johann Krousky, všichni z Raspenavy, profesor Josef Schmied z Litoměřic (do

roku 1909 byl vedoucím školy v Pekle), starostové tří obcí, zesnulý Josef Walter a Josef Ressel v Raspenavě, Josef Menzel v Luhu a Friedrich Effenberger v Lužci, obecní tajemník Oskar Dressler v Raspenavě a mnozí další. Za další zprávy vděčím vstřícnosti majitele panství panu Franzi Clam-Gallasovi, který mi umožnil seznámit se s bohatým listinným materiálem zámeckého archivu ve Frýdlantě, přičemž mi byli nápomocni pořadatel archivu pan státní archivář Dr. Josef Bergl, a archiváři, zesnulý pan děkan v. v. Ferdinand Tschörner a pan děkan Anton Leschke. Dále vděčím za pochopení děkanskému úřadu ve Frýdlantu a farnímu úřadu v Raspenavě, které mi umožnily seznámit se se starými matrikami, slovuťnému okresnímu soudu ve Frýdlantu, jenž mi umožnil nahlédnout do pozemkových knih a zprostředkoval zapůjčení starých pozemkových knih, uložených v Zemském archivu v Praze pro studijní účely do Frýdlantu, slavnému okresnímu výboru ve Frýdlantu, resp. dřívějšímu předsedovi, zesnulému Heinrichu Ehrlichovi, státním úřadům ve Frýdlantu, resp. jejich představeným, slavnému vrchnímu clam-gallasovskému ředitelství ve Frýdlantu, váženému ředitelství okresní spořitelny atd. Všem jmenovaným úřadům a uvedeným pánům vzdávám za milou podporu svůj srdečný dík. Nemenší dík musím vyslovit také vedoucím Státního a zemského archivu v Praze za povolení seznámit se s tamním bohatým listinným materiálem.

Srdečný dík náleží dále mezitím (24. února 1914) zesnulému panu velkopřumyslníkovi Gustavu Richterovi-Wittbachovi v Luhu a mým přátelům, řídícímu učiteli Franzi Blumrichovi a Josefu Benneschovi v Raspenavě; jmenovaní pánové byli tak laskaví, že prohlédli důkladně můj rukopis a pomohli mi svými dobře míněnými radami. Také ostatní korporace a pánové zde jmenovitě neuvedení, kteří mi byli nápomocni při sepisování těchto místních dějin svými laskavými příspěvky nebo poskytnutím požadovaných informací, stejně tak při úpravě tiskových obtahů, nechť přijmou na tomto místě můj srdečný dík.

Zveřejnění mé práce v knižní podobě umožnil svou laskavou vstřícností zesnulý velkopřumyslník pan Gustav Richter-Wittbach, jeho rovněž zesnulý syn pan G: Alfred Richter-Wittbach a zastupitelstva obcí Raspenava, Luh a Lužec, jimž za to rovněž vyslovuji svůj nejvřelejší dík.

Tisk, zde nyní předkládaných dějin obcí, spadal do počátku světové války 1914 až 1918. První díl se podařilo dokončit; závěrečný díl čekal na své vydání do roku 1929. K vytištění závěrečné části dala popud historická výstava v létě 1928. Na podnět pana Josefa Bennesche rozhodl výbor pro místní dějiny všech tří obcí dát ji vytisknout.; všem, kteří se na tom podíleli, nechť proto není odepřen zasloužený dík.

Patnáctiletá přestávka v tisku se projevuje na předkládaném díle tím, že díl zpracovaný dříve (do s. 248) pojednává jen o období do roku 1914, zatímco závěrečný díl obsahuje i data pozoruhodná pro místní dějiny do roku 1929. Abych zacementoval takto vzniklou mezeru prvního dílu, rozhodl jsem se připojit k dílu na závěr několik doplňujících sdělení. Domnívám se, že jsem tím splnil požadovanou povinnost. Pokračování v dějinách obcí Raspenava, Luh a Lužec po roce 1929 je již úkolem příštích kronikářů a autorů místních pamětních knih.

Kéž nyní dokončené dějiny obcí v raspenavské farnosti najdou daleké rozšíření a posílí lásku k vlasti.

Fojtka, listopad 1929

Anton Fr. Ressel

I. POLOHA, VELIKOST A RÁZ OBCÍ RASPENAVA, LUH A LUŽEC

K nejhezčím krajinám severních Čech patří bezesporu krajina Jizerských hor, kterou pro její půvaby rádi navštěvují cizinci. Překvapivě příjemným a milým dojmem působí na každého cizince vysoce vyvinuté údolí horní Smědé, v němž se, počínaje městem Frýdlantem až do předhůří Jizerských hor, řadí po obou stranách řeky Smědé vedle sebe několik obcí, hustě zastavěných obytnými a průmyslovými objekty.

Nedaleko frýdlantského zámeckého okrsku začíná obec Raspenava, která se rozkládá podél levého břehu Smědé na vzdálenost 1 ½ hodiny. Na pravém břehu Smědé se prostírá do skoro stejné vzdálenosti ves Luh. Jihovýchodně navazuje na tuto obec vesnice Lužec, která hraničí s obcí Hejnice, známou svými poutěmi. Jižně od Hejnic, na úpatí Jizerských hor, se rozkládá v přívětivém údolí osada Ferdinandov, patřící k Raspenavě. Poněkud stranou od údolí Smědé, severovýchodně od Luhu a Lužce, leží nedaleko patriarchálně působících Lázní Libverda osada Peklo, náležející k Lužci. Skoro všechna tato místa jsou propojena mezi sebou a okolními obcemi, Oldřichovem v Hájích, Krásným Lesem, Řasnicí a Ludvíkovem-Novým Městem pod Smrkem, dobrými okresními silnicemi. V Raspenavě je také stanice Německé severojižní dráhy, která spojuje tuto obec s Frýdlantem, Zawidówem (Seidenberg), Zhořelcem (Görlitz), na druhé straně s Libercem. V nejnovější době, (od roku 1900), má Raspenava spojení zvláštní linkou Frýdlantských okresních drah s obcí Bílý Potok, hraničící s Hejnicemi.

Raspenava náleží již od nejstarších dob k přednějším místům nejen v údolí horní Smědé, ale v celé frýdlantské oblasti. Za toto zvýhodnění vděčila ves dříve hlavně živé těžbě železné rudy, provozované v okolí Štolpišského potoka, ústícího zde do Smědé, a ještě dnes vydatným vápencovým lomům. V současnosti vděčí za své přednostní postavení převážně svému průmyslu, na němž mají svůj bohatý podíl i sousední Luh a Lužec. Všechna tři místa zaujímají mezi továrními místy severních Čech významné postavení: „Četné velké závody svědčí zde o podnikavosti zdatného a vyspělého obyvatelstva, právě tak jako čistota obcí, rozkládajících se po obou stranách Smědé; obytné domy okrášlené dobře udržovanými zahrádkami a mnohé výstavné veřejné budovy dokazují blahobytnost celé oblasti. Milionové hodnoty, které jsou zde každoročně produkovány a nacházejí cestu do celého světa, hrají v hospodářském rozpočtu korunní země významnou roli. Prostřednictvím rozsáhlých továren firmy Anton Richters Söhne (Antona Richtera synové) v Luhu a Raspenavě se stala tato místa přímo „Střediskem domácí výroby vlněného zboží“.

Poloha našich obcí je pěkná. Údolí Smědé je zřetelně ohraničeno horskými hřebeny. V bezprostřední blízkosti Raspenavy se vypíná 418 m vysoký Vápenný vrch, který vzbudil ve

vědeckých kruzích značný rozruch údajnou zkamenělinou Eozoon bohemicum, kterou zde našel v roce 1862 prof. Dr. A. Frič. V pozadí Vápenného vrchu lze spatřit hustě zalesněný hřeben Jizerských hor. Na severovýchodě údolí Smědé se pne protáhlý horský hřbet s několika vyvýšeninami – Supím vrchem, Hadím kopcem, Chludem a Pekelským vrchem. V kotlině, tvořené těmito vrchy a Dubovým vrchem, a na jejích svazích leží obec Peklo (Karolintal), jíž protéká Pekelský potok (Telke).

Podloží naší krajiny je převážně žula, je však na mnoha místech pokryta diluviálními naplaveninami. V Lužci vystupuje žula na povrch na úbočích Smědé. Také na jižním úpatí Pekelského vrchu je žula na mála místech obnažena. Západním směrem ji lze pozorovat přes jižní část Raspenavy, je však všude přikryta diluviálními usazeninami. Tu a tam obsahuje břidličnaté vložky. Rula se ve větším rozsahu nevyskytuje. Jeden pás ruly směřuje od Ludvíkova přes Dolní Peklo směrem k Pekelskému vrchu. Zde je tence vrstevnatě štěpná. Břidlice (fylit) je patrná na svazích Pekelského údolí a na raspenavském Vápenném vrchu. Odtud ji lze na určitou vzdálenost pozorovat na levém břehu Smědé ve směru jejího toku. Na Vápenném vrchu se nalézá spolu s mohutnými uloženinami vápence. Dolomitický vápenec zde tvoří více než třicetimetrový útvar, který je rozdělen do několika ložisek a provázen hadcem. Jednotlivá ložiska dělí od sebe pruhy červené chloritické ruly a fylitu, a amfibolit přecházející do hadce a chrysolitu. Dna šedobílých zrnitých ložisek vápence jsou mnohonásobně proniknutá zelenavým hadcem, takže tu vzniká vynikající ofikalcit, především v nejnižší nepravidelně vinuté vrstvě, která se podle prof. J. Krejčího († 1887 jako profesor na pražské vysoké škole), jeví jako „souvislý eozonový rif.“ V dřívějších dobách se vyskytovaly ofikalcity mnohem častěji než dnes. Známý mineralog F. X. Zippe (zemřel 1863 ve Vídni), poznamenává, že v raspenavských vápencových lomech byl těžen a zpracováván pěkný, bílý zeleně skvrnitý mramor. Bílý mramor na redernském mausoleu ve frýdlantském městském kostele pochází z raspenavských ložisek. V současné době dodává Vápenný vrch jen zednické a zemědělské vápno. Raspenavský vápenec je – jak již bylo řečeno – nalezištěm Eozoon bohemicum, údajné pravěké zkameněliny, která byla nalezena také v Kanadě, Irsku, Skotsku, Finsku. Nachází se také u Krumlova a Rychnova v Chrudimském kraji, a to všude ve stejných podmínkách, totiž tam, kde hadec, vyskytující se spolu s vápencem, je uložen do amfibolických rul. Až do nejnovější doby byl Eozoon považován za nejstaršího předpotopního tvora, který byl nazván Eozoon, poněvadž se věřilo, že představuje úsvit, počátky živočišného života. Dnes toto „úsvitové zvířátko“ skoro všichni badatelé, mezi jinými prof. K. Möbius (Kiel) už nepovažují za fosilní foraminiferu, ale za anorganický útvar.

Amfiboly, provázející vápenec, obsahují často magnetit, který byl v dřívějších dobách získáván dolováním. V oblasti se také často vyskytují čediče, zejména znělcové a andesitové čediče, jako na vrchu u Háje u Frýdlantu a Chlumu 486 m n. m. Vystupujícím čedičem bylo v době čedičových erupcí roztrženo a navršeno na „pustém statku“ u Dolní Raspenavy hnědouhelné ložisko. Na Chlumu se vyskytují ve značné míře sanidinové znělce. Chlum je také nalezištěm mimořádně vzácného minerálu „hainitu“, který našel poprvé prof. Josef Blumrich z gymnasia v Bregenzu, který je raspenavským rodákem, také v Luhu.¹

Území obce Raspenava má rozlohu 2 668 hektarů 37 arů 4 metrů čtverečních (4 636 jiter 1 442 čtverečné sáhy), území obce Luhu má rozlohu 1 190 hektarů 55 arů 82 metrů čtverečních (2 068 jiter 1 386 čtverečních sáhů); obec Lužec s osadou Peklo má rozlohu 348 hektarů 19 arů 24 metrů čtverečních (605 jiter 102 sáhy čtvereční) Z tohoto pozemkového vlastnictví náleží Jeho Exc. hraběti Franzu Clam-Gallasovi v obci Raspenava 1 313 hektarů 72 arů 78 metrů čtverečních, v Luhu 247 hektarů 54 arů 63 metrů čtverečních a v obci Lužec 12 hektarů 57 arů 30 metrů čtverečních. Celková panská pozemková držba tedy činí 1 573 hektary 84 arů 80 metrů čtverečních, z čehož připadá na lesy 1 480 hektarů 96 arů 94 metrů čtverečních.

Počtem domů je Raspenava mezi těmito třemi obcemi největší; čítala totiž s připojenou obcí Ferdinandovem 31. prosince 1910 ne méně než 414 obytných budov, z nichž připadalo na Raspenavu samotnou 348 a na Ferdinandov 66 domů. Obec Luh má včetně 10 zvlášť nečíslovaných výměnkářských domků 277 budov, ale jen 267 čísel.² Obec Lužec čítá v současné době 160 domů. Z toho připadá na samotný Lužec 84 domů, na místní část Peklo, která má vlastní číslování, 76 obytných domů (83 čísel).³

Všechny tři obce vykazují až na nepatrné výjimky německé obyvatelstvo. Obec Raspenava měla při posledním sčítání lidu v roce 1910 2 485 obyvatel, z nichž 2 080 připadalo na vlastní Raspenavu, 405 na Ferdinandov⁴ Luh měl 1 723 obyvatel. V obci Lužec žilo v době posledního sčítání 961 duší, z toho v Lužci 592 a v Pekle 369.

Vývoj a růst obcí, život a činnost, radosti a strasti jejich obyvatel, budou námětem podrobného pojednání v následujících oddílech tohoto dílka.

¹ Tyto údaje pocházejí většinou z díla Dr. F. Katzera Geologie von Böhmen (Geologie Čech). Vědecké pojednání (promoční práci) o vápenci v Raspenavě napsal v roce 1903 Dr. Karl Richter z Sächsisch Weigsdorf (učitel na semináři v Budyšíně).

² Výměnkářské domky mají číslo usedlosti, ale jsou označeny písmenem a), na příklad 13a.

³ Že v Pekle počet domů nesouhlasí s čísly, vyplývá z toho, že sedm do číslování zahrnutých domů je od roku 1842 přiřazeno k obci Ludvíkov, resp. k místní části Přebytek, a jedno číslo je spáleništěm.

⁴ Celý okres Frýdlant má rozlohu 4,005 myriametrů a čítal v roce 1910 50 671 obyvatel.

II. VZNIK, VÝVOJ A SPRÁVA OBCÍ RASPENAVA, LUH A LUŽEC

Všechny tři obce jsou starého původu. Náleží k nejstarším sídlištím Frýdlantského okresu. Jejich vývoj šel stále vpřed, i když byl také periodicky přerušován. Správa vnitřních záležitostí byla vždy shodná se stavem v sousedních místech. Než bude věnována zvláštní pozornost vzniku, vývoji a správě našich obcí, necht' jsou pro všeobecné porozumění předeslány zprávy o osídlení frýdlantské oblasti, o jejích držitelích a správě.

A) Osídlení Frýdlantska

Před tisíci léty byla frýdlantská oblast pokryta ještě hustým pralesem, v němž řádila divoká zvěř. Celá oblast nepatřila ve starých dobách ještě k Čechům, ale byla považována za část země Milčanů, která dle nových výzkumů zahrnovala kraj na horním toku Zhořecké Nisy a jejích různých přítoků, a území na horním toku několika potoků směřujících k Labi, na severu sahala až k Herrnhutu. Časem ztratil kraj Milčanů své jméno, jak uvádí Michael Hórnik ve svých Dějinách srbského lidu („Historija serbskeho naroda“)⁵ Jeho západní část se jmenovala země Budyšínská, jihovýchodní Záhvozdí (Zagozd, Zagost). Župu záhvozskou lemovaly na jihu Jizerské hory a Ještědské pohoří, a sahala od Chřibské – Nové Vsi až ke Kwize (Queiss) u Marklissa (Leśna, Polsko) a k Friedebergu (Mirsk, Polsko), takže zaujímal kraj Kvízy, panství Seidenberg (Zawidów, Polsko), okolí Žitavy, opatství Marienthal a panství Frýdlant, Liberec, Grabštejn, dále Varnsdorf, Tolštejn a Rumburk.⁶ Na východě hraničila Záhvozská župa s Polskem; nynější prusko-slezská hranice byla původně (1032 a 1063) polskou hranicí a Smrk se kdysi jmenoval „Polský hřeben“. Východní část Záhvozdí, ležící mezi Nisou a Kwizou, zaujímal někdejší purkrabství s hradem na hoře „Syden“ (u dnešního Zawidówa) a sahala až do dnešních okresů Liberec a Jablonec. Přibližnou hranici východního Záhvozdí tvoří podle J. Helbiga kružnice, kterou si můžeme představit od Leuba v Sasku přes Nieda (Niedów) a Rysianski sk. (Katzensteine) u Zawidówa, Grabiszyce (Gerlachsheim) – (vše v Polsku) – a Srbskou ke Smrku a odtud k prameni Zhořecké Nisy a

⁵ „Po času pozhubi Milčanska svoje mjeno, jej nawječorny džel rěkaše potono Budyšínska a južnowukhódny Zagózd.“ Hórnik, Hist. serb. nar. s. 56.

⁶ Dr. Paul Neeße v Žitavě označuje za střediska celé elipsovité župy města Žitavu, Rumburk a Frýdlant. Podle téhož badatele probíhala přibližná hranice župy od Smrku přes Hejnický hřeben až ke „Kreuzschenke“ u Smržovky, odtud přes Černou Studnici a Javorník až na Ještěd. Dále pak vedla po známé hřebenové cestě až k Luži, přes Lužický hřbet dolů do blízkosti Lesné k ústí Lesenského potoka do Lužičky, od Chřibské-Rybníště přes potok Křinici k Vlčí hoře k prameni Mandavy, odtud k počátku Sprévy podél Kaltenbergu ke Königsholz a Hennersdorfer Berg, dále k prameni Kamnitzbach, který ústí v blízkosti Ostritz do Nisy. Od Ostritz směřovala hranice dolů k ústí Smědé, pak na východ ke Kwize až za Marklissa v blízkosti Nieder Oertmannsdorf (Brzezany, Polsko), pak vzhůru po Kvíze až za Marklissa a posléze podél dnešní česko-slezské hranice až k výchozímu bodu Smrku. Srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergau, roč. IV, seš. 3. (Zprávy spolku pro vlastivědu ještědsko-jizerské župy).

podél jejího toku přes Hirschfelde k východnímu bodu Leuba.⁷ Záhvozská župa, neboli „Záhvozdí“, zaujímalo, jak říkají čeští historici, území za českými pohraničními hvozdy.⁸ Oproti tomu tvrdí M. Hórník: „V pravdě byla asi oddělená země Budyšin na jihu a na východě ohraničena mnohými lesy, a proto byla žitavská krajina již „za lesy“.“⁹ Záhvozská župa náležela nejen v církevním ohledu k biskupství míšeňskému, ale i politicky byla dána tamějším biskupům v léno. Pravděpodobně až kolem poloviny 12. století se dostala ke Koruně české.¹⁰ Na počátku uvedeného století nepatřilo území dnešních okresů Frýdlantského a Libereckého ještě k Čechám; tvořilo tehdy, jak uvádí nejstarší kronikář Čech děkan Kosmas, zesnulý 1125, spíše díl tak zvaného „Nizozemí“. K Čechám počítá Kosmas jen to území, jehož vody se spojují v Labi; za českou hranici platilo hercynsko-sudetské horské pásmo, hřeben Ještědského a Lužického pohoří.¹¹

Na severu a na západě rozsáhlého hraničního lesa, který se podle práce Julia Lipperta Sozialgeschichte Böhmens (Sociální dějiny Čech) na severu země prostíral od Labe až k pramenům Jizery a zahrnoval celé území Horní Nisy, se nalézaly již tehdy kultivované oblasti, osídlené různými zemědělskými národy.¹² Původně zde žili germánští Suevové, po

⁷ J. Helbig, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland (Příspěvky k dějinám města a okresu Frýdlant) s. 208. Novější bádání určila severní hranici záhvozské župy přesněji. Srov. Neues Lausitzisches Magazin (Nový lužický magazin) sv. 84, Die Oberlausitzer Grenzskunde v. J. 1241 (Hornolužická hraniční listina z r. 1241).

⁸ Pokud se týká názvu „Zagózd“ říká Hórník: „Zagózd řeka: kraj za gózdom abo lěsom, za huščina“. (V němčině: Zagozd značí kraj za lesem, za houštinou). Slovo je vytvořeno ze slovanského za, tj na oné straně, za, a gózd, tj. les. Podle Fr. Töpfera se zdá slovo gózd být příbuzné s naším „Guaste“; české chvost, tj. ohon, ocas, koště; chvostina, tj. oháňka, vějíř, křoví. Zagozd by se dalo také přeložit Za houštinou.

⁹ Woprowdže bęše derje wobdzělana Budyšinska wot poldnja a wukhoda z mnohimi lěsami wobdata, a tohodla bě Žitawska krajina „hižo za lěsami“. Horník, Hist. serb. nar., s. 56. – „Naše nejužší vlast, Hrádek s okolím...dále území dnešního Rumburku a Frýdlantu, tzn. tedy nejjihnější část Ponisí,...byla nazývána z Čech důsledně Záhvozdí, tolik jako za lesem. Nejstarší zeměpisně-historické označení naší vlasti zní tedy Záhvozdí“ (J. P. Czumpelik, „Heimatgeschichtliche Würdigung des Verkehrs über das Lausitzer Gebirge“ (Vlastivědné posouzení dopravy přes Lužické hory), in: Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Jeschken-Isergaues IV, s. 5 a násl.).

¹⁰ Helbig, Beiträge II, s. 209: „Zajisté bylo Záhvozdí a to jeho východní část, za jejíž ústředí je možno považovat „mons Syden“ /Seidenberg-Zawidów) ještě v roce 1188 majetkem míšeňských biskupů a stejně nepochybné je, že k tomuto míšeňskému biskupskému vlastnictví patřila také celá krajina, nebo spíše územní pás, na němž byl následně vybudován nejen hrad Frýdlant, ale i značný počet vesnic.“ Naproti tomu píše Czumpelik (Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde IV, 6): „Určit naprosto jistě, kdy a jak se toto Záhvozdí dostalo k Čechám, není možné; ale příslušní historici (Julius Lippert, Palacký aj.) udávají konec 11. století – asi 1086 – tedy dobu německého císaře Jindřicha IV, a to jako protislužbu tohoto nešťastného panovníka českému vévodovi Vratislavovi za jeho pomoc v Itálii a proti Sasům. Krátce: Naše Lužické hory pak již nebyly zemskou hranicí, ale staly nyní – tedy od počátku 12. století – tedy jen rozhraním na jedné straně mezi děkanáty Jablonnským, Mnichovohradištským a Turnovským, a na druhé straně Žitavským děkanátem pražského biskupství, resp. pozdějšího. arcibiskupství.“

¹¹ „Nejstarší Čechy zaujímaly povodí Vltavy a horního Labe 1. zcela (včetně prameniště Ohře a Lužničky), 2. pouze, protože krajiny Rumburku, Liberce a Frýdlantu, tedy k Odře patřící poříčí saské Nisy, původně nebyly součástí Čech“ (Mitteilungen des Vereines f. Heimatkunde, IV., s. 5, pozn. 17).

¹² Prvními prokazatelnými obyvateli Horní Lužice byli Svebové, náležející k nejuznávanějšímu kmeni Semnonů. Za nejstarší obyvatele Slezska jsou považováni Lugiové a Silingové, kteří jsou počítáni ke germánskému kmeni

nich následovaly slovanské kmeny, mezi nimi Milčané, Polané, Lužičané, Lemuzi, jejichž zbytky žijí ještě dnes v Sasku a Slezsku pod jménem Venedové nebo Srbové.¹³ Když byli Venedové (Vendové, Milčané) v 11. a 12. století převáděni na křesťanskou víru, odešla část do přilehlého pralesa, aby tam mohla nerušená a nepronásledována sloužit svým pohanským božstvům.¹⁴ Pravděpodobně vzniklo tehdy v nejzazším severozápadě Frýdlantska několik, přirozeně v té době zcela bezvýznamných vesnic, mezi nimi Loučná, Předlánce, jejichž jména jsou nepochybně slovanského původu.¹⁵

Jednotliví tvrdošíjní stoupení pohanství, pronikli asi ještě hlouběji do pralesa. Bez pochyby je třeba Slovanům připsat prehistorické nálezy, objevené v posledních desetiletích 19. století na úpatí Chlumu mezi Luhem a Ludvíkovem. 4. srpna 1879 našel dnešní představený obce Luh Josef Menzel na svém pozemku, ležícím na Chlumu, při odstraňování a nakládání tamních uměle navršených znělcových kamenů, starou zbraň – bronzovou sekerku s laloky, která se tvarem a provedením podobá zbraním objeveným v Irsku. (Obr. 1). Zbraň, která byla pokryta silnou vrstvou patiny, má silně rozšířený břit. Váha sekerky je 400 gr, její délka 14 centimetrů, z čehož připadá 5 cm na 3 cm široké zakončení, 5 cm na laloky a 4 cm na břit, který na nejúžším místě (u laloků) měří 2,5 cm a na nejširším 4,7 cm. Vzdálenost mezi

Vandalů. Severně od „Vandalici montes“ (Vandalských hor – dnešního Lužického pohorí) sídlili Silingové (pozdější Silesi Slenzane); v dnešním Slezsku, severně od Krkonoš (Asciburgicus montes) byli usedlí Marsiquiové (u Wrocławu – Breslau) jeden z kmenů Lhigiů. (Mitteilungen des Vereines f. Heimatkunde, I, 162) Ve vnitrozemí Čech byli nejstaršími obyvateli keltští Bójové. Na keltský kmen Korkontů upomíná jméno pohorí Krkonoše (Korkonosch). Po keltském osídlení přišlo osídlení markomanské. Po odchodu Markomanů se usídlily jižně od pohraničního lesa, jehož středem probíhala zemská hranice, různé slovanské kmeny (Mitt. d. V. f. Heimatkunde, IV, 5). Střed země zaujal nejvýznačnější slovanský kmen, Čechové. Kolem se seskupily méně významné kmeny. „Na Jizeře to byli Charváti, kteří rozšířili svá sídliště až k zemské hranici“ (J. Hrdy, Aus dem Isergebirge (Z Jizerských hor), s. 9). V době, kdy Čechy obývali Markomané, byly obrovské lesní porosty na prameništích Labe a Jizery ještě osamělé. Teprve po příchodu Slovanů, začalo poněkud osídlování severovýchodních Čech (Mitt. d. Ver. f. Heimatkunde, I, s. 162). Podrobné úvahy o dřívějších obyvatelích Lužice podává Dr. E. Willisch v pojednání „Zustände und Vorgänge in der sächsischen Oberlausitz um die Zeit von Chr. Geb.“ (Poměry a události v saské Horní Lužici v době před narozením Krista) v č. 7. Mitteilungen der Gesellschaft für Zittauer Geschichte (Zprávy Společnosti pro žitavské dějiny), roč. 1911).

¹³ „Lužické hory (hraniční les) byl v rané historické době přirozeným dělítkem mezi Milčany v německých markách a Charváty v Čechách“ (Mitt. d. V. f. Heimatkunde, IV, 6, pozn. 19).

¹⁴ Nejjižnější část Ponisi byla, pokud byla již osídlena, obývána slovanskými Milčany. (Mitt. d. V. f. Heimatkunde IV, 6).

¹⁵ O odvození těchto místních jmen srov. J. Helbig, Beiträge II, 207 a násl. Jméno Loučná se odvozuje od vendského lúka, louční, Předlánce od staroslovanského predu-lan-ici (tj. osada před lánem). U Boleslavi Ponczilsdorf) dovoluje poloha místa a zvuk určujícího slova domněnku, původně vendského, později germanizovaného pojmenování. Také Srbská (Wünschendorf), 1481 zvaná Windischendorff, se zdá být vendského původu. Častokrát z vendského jazyka odvozené jméno Černousy, by mohlo být však německého původu. (Srov. Mitt. d. V. f. Heimatkunde, III, s. 236). Bezpečně vendského původu jsou názvy potoků, resp. řek Lomnice (Lemnicz) a Kvíza (1241 Quiz). Jméno Queis odvozuje P. Kühnel od srbského slova zvízd, šumící potok (Gebirgsfreund V, 71 – „Přítel hor“). Lomnice se odvozuje od staroslovanského lomiti, lomu (Doehler, Geschichte der Rittergüter Lomnitz und Bohra – Dějiny rytířských statků Lomnitz a Bohra – s. 3). Jméno Stolpich (dříve psáno Stolpach) upomíná zdanlivě na zde provozovanou těžbu železných rud, ve skutečnosti však asi souvisí se slovem „stolp“, ve smyslu padati a znamená padající vodu.

oběma laloky, které jsou dost nesymetrické, činí na úzké straně 4 cm, tloušťka zakončení obnáší 0,5–1,3 cm. Sekerka je bez ornamentů. V okrouhlých otvorech, tvořených laloky po obou stranách, byla asi upevněna násada. Zbraň, která se dostala do vlastnictví velkopřemyslníka Gustava Richtera, šlechtice z Wittbachu, v Luhu a byla jím darována v roce 1896 do sbírek Hornolužické společnosti pro antropologii a pravěké dějiny, náleží do nejmladší doby bronzové.¹⁶ Podle vypovědí několika historiků nesloužila jen jako zbraň, ale byla používána i ke stahování kůže obětních zvířat. Umělé uložení kamenů na místě nálezu připouští závěr, že se na úpatí nebo vrcholu Chlumu nacházelo kdysi obětiště pohanských Venedů. Tuto domněnku potvrzuje nález velkého vytesaného obětního kamene na jižní straně vrcholu tohoto kopce. Také kamenná čedičová sekera, nalezená 1884, uložená ve sbírce velkopřemyslníka Gustava von Richtera, se zdá na to poukazovat. (obr. 2). Je 125 mm dlouhá, 72 mm široká a má kulatý otvor k upevnění topírka. V místě zvaném „Hausgrund“ („základy domu“), kde byly objeveny dva kamenné valy a údajně také nalezeny urny, se snad nalézalo místo, kde byli mrtví spalováni a pohřbíváni.¹⁷ Na základě těchto nálezů je pravděpodobné, že Chlum byl kdysi útočištěm pohanských Venedů. Historicky je doložena skutečnost, že zavádění křesťanství naráželo u pohanských Venedů na tvrdošíjný odpor a bylo mnohde provázeno válečnými událostmi, které jim znechutily jejich stará sídla v Lužici. Část proto hledala klid a ochranu v rozlehlé lesní oblasti, za niž můžeme dnes považovat tehdejší Frýdlantsko. „Staré a nespolehlivé báje vyprávějí ještě o bojích Venedů u Dolní Oldříše a Horní Řasnice, kde v houštinách lesů zahnané srbské obyvatelstvo ze Zhořelecka hledalo útočiště.“¹⁸

Domnělá existence venedského obětiště na Chlumu činí velmi pravděpodobným, že v blízkosti existovalo i nějaké malé sídliště Venedů. Možná, že to byl ona bájná osada Lunzenau/Lunzenov), o níž říká pověst, že později, v době nějakého moru, obyvatelstvo vymřelo a potom byla osada na příkaz vrchnosti spálena. Je nepochybné, že jméno Lunzenau a jméno potoka Lomnice (Lunze) jsou slovanského původu.¹⁹

¹⁶ Srov. Jahreshefte der Gesellschaft für Anthropologie und Urgeschichte der Oberlausitz, (Ročenky Společnosti pro antropologii a pravěké dějiny), sv. II., seš. I (1905) s. 37–38.

¹⁷ V roce 1872 byly v této oblasti nalezeny také dvě staré dýky ze železa, o nichž se však již neví, kam se poděly. Dutý klíč nejhrubšího tvaru, nalezený v Luhu nedaleko domu č. 173 při odvážení staré mlýnské cesty, která je dnes obecní cestou, je dnes ve vlastnictví velkopřemyslníka Gustava v. Richtera; je bezpečným dokladem toho, že tato cesta existovala již v dávných dobách.

¹⁸ J. Helbig, Beiträge, II, 255, Käufler, Geschichte von Gerlachsheim, (Dějiny Gerlachsheimu), s. 11.

¹⁹ Srov. k tomu: Friedländer Zeitung, č. 70, 1898 Der Glitzbusch in seiner sagenhaften und historischen Bedeutung (Chlum a jeho bájný a historický význam), pak také Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, II, s. 119n., kde se vyslovuje domněnka, že bájná osada Lunzenau snad je identická s pozdější, dnes ale již neexistující osadou Waltersdorf („Waldherzdorf“). Tento Waltersdorf, který je uváděn v nejstarším urbáři

Na konci 12. a na počátku 13. století dorazili z germánského severu a západního Německa do Lužice Němci; část těchto Němců táhla dál až do lesních krajín Frýdlantska a založila tu první větší sídliště.²⁰ Stará, již existující ale velmi malá sídliště v lesích byla germanizována. Že se tak dělo jen velmi pomalu, vysvítá z té okolnosti, že ještě 1424 Jan z Biberštejna na Frýdlantu zcela zakázal používat v úředních písemnostech řeči Venedů a rozkázal, že do všech rodných listů Venedů musí být vepsáno: „dobré německé národnosti“.²¹ Tak zmizeli pohnáhlu Venedové, a do dnešních časů se dochovaly jen jednotlivé venedské názvy vsí, polí, potoků.

K místům, založeným na Frýdlantsku Němci, náleží kromě města Frýdlantu, vesnice. Arnoltice, Horní Řasnice, Pertoltice, Bulovka, Dětrichovec, Hejnice, Jindřichovice, Kunratice, Ludvíkov, Libverda, Luh, Lužec, Raspenava, Větrov, Dolní Řasnice, Krásný Les, Ves, Dolní Oldříš, dále také Mníšek, Oldřichov v Hájích, Dětrichov, Albrechtice a Višňová.²² Rozloha půdy, obsazené a kultivované Němci, zaujímala tehdy již skoro celý dnešní frýdlantský okres. Němce je tedy třeba považovat za vlastní obdávatele a zakladatele všech důležitějších míst v naší oblasti. Pro německé osídlení největší části Frýdlantska hovoří také většina jmen hor a potoků.

Místa založená Němci v dřívějších dobách, se liší podstatně od způsobu, jak vznikaly vesnice a města v pozdějších dobách. Velikost nového založení byla dána předem, poněvadž byly rozměry pozemku a počet osídlenců již stanoveny. Jestliže chtěl majitel panství svou ladem ležící půdu učinit výnosnou, požádal zeměpána o povolení, aby směl založit nové sídliště. Jestliže dostal souhlas, uzavřel smlouvu s podnikatelem, nebo s více osídlenci, v níž se zavázal, přenechat jim kus území o určité rozloze. Půda byla rozdělena mezi účastníky a ohraničena; hranice polí byly označeny kameny, hromadami zeminy, stromy, potoky, atd.

frýdlantského panství z konce 14. století a ještě 1463, se nacházel bezesporu mezi Krásným Lesem a Ludvíkovem a byl v něm dvůr. – V urbáři panství Frýdlant z roku 1631 je Chlum (Hohe Hain) v lidové řeči nazýván „Glietzbusch“.

²⁰ Prof. Dr. Loserth, velmi důkladný novější historik, říká, že hornaté části Čech byly osídleny a kolonizovány teprve německým obyvatelstvem, ale ne před 13. stoletím (tzn. mezi 1201 a 1300), a Dr. Schlesinger dokládá, že osídlení Frýdlantu (a Liberce) náleží do doby krále Václava II. a bylo provedeno pány z Biberštejna. Helbig, IV, s. 85. Tamtéž: První německá vesnice v Čechách byla založena 1234. Dr. Hallwich uvádí ve své knize Reichenberg und Umgebung (Liberec a okolí) s. 9: „Ještě v době převzetí Přemyslem Otakarem II. nebyl Frýdlant, samo nejdůležitější místo dominia, nic jiného než hrad s nepatrným podhradím, beze všech městských práv; po existenci ještě jiných osad v dnešním smyslu, nebylo na míle daleko ani stopy.“

²¹ J. Helbig, Allzeit Deutsch, (Vždy německé) Reichenberger Zeitung, 6. ledna 1898. Nejstarší cechovní pořádek pekařů z r. 1432 zakazuje přijímat pekaře „venedského původu“ do cechu. Kdyby v okolí nebyli usedlí žádní Venedové, nemělo by přijetí tohoto článku žádný smysl. (Mitt. des Vereines f. Heimatkunde, III, 168)

²² Většina uvedených míst je uvedena v nejstarším urbáři panství Frýdlant, pocházejícím z konce 14. století. Viz Dr. Hallwich, Friedland vor 500 Jahren (Frýdlant před 500 lety), Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (Zprávy spolku pro dějiny Němců v Čechách), roč. 1905.

Majitel panství se v nejstarších dobách spokojoval s užitkem, který spočíval v ročním poplatku; později, v druhé polovině 13. století, byly pozemky přenechávány také za kupní cenu. Pro začátek byly osadníkům povolovány bezplatné lhůty, jejichž délka záležela na kvalitě půdy. Jestliže bylo nutno nejdříve vymýtit les, byla lhůta stanovena na 3 až 16 let, pokud byla půda již plodná, byla povolena lhůta jeden až čtyři roky, případně nebyla povolena žádná. První osídlenci byli svobodní lidé, kteří své usedlosti vlastnili dědičně, platili ale majiteli panství od každého lánu roční úrok (obvykle čtvrt nebo půl hřivny). Vůdce nebo podnikatel se stal obvykle hlavou nové obce; říkalo se mu šoltys a měl za úkol vybírat a odevzdávat vrchnostenské dávky. Jako nejvyšší vyznamenaní vykonával v obci úřad rychtáře; v této funkci předsedal obecnímu soudu a vykonával policejní dozor v obci. Navenek se vyznačovaly takto založené vesnice svojí protáhlou dispozicí, obvykle podél potoka, nebo byly jednotlivé usedlosti stavěny roztroušeně po celé ploše vesnice a v dosti značné vzdálenosti od sebe.²³ Domy, postavené na tom místě, odkud se dal pozemek nejpohodlněji obhospodařit, byly veskrze dřevěné a neměly žádné ozdoby. Byly to stavby roubené, které měly pod jednou střechou vše: obytnou místnost, chlév, spižírnu, kůlnu atd. Teprve později se objevují budovy hrázděné. Vlastnictví půdy v novém sídlišti se dělilo na dvory selské a usedlosti zahradnické (chalupnické). Tam, kde půda celého sídliště byla dostatečně velká pro rozsáhlá orná pole, byla rozdělena na selské statky. V hornatých polohách byly vytvořeny usedlosti zahradnické. Zahradníci vlastnili kromě domu, který obývali, ještě menší pozemky, které obdělávali. Pro kostel a školu se při zakládání obce vyčlenily v případě potřeby vhodné pozemky. Neúrodné části obecního území zůstaly jako obecní pastviny, nebo niva, ve vlastnictví celého sídliště. Nové obce neměly v prvních časech svého vzniku žádnou pravou sounáležitost. Tu získaly teprve v průběhu desetiletí či staletí. Růst počtu obyvatelstva měl za následek rozmanité dělení selských statků. Nezřídka se stávalo, že otec rozdělil svůj statek mezi dva syny, čímž vznikli půllánici. Existovali však i lánici třetinoví a čtvrtinoví. Často byly odstupovány menší pozemky později narozeným dětem nebo novým přistěhovalcům. Tak vznikali zahradníci na nivách a domkáři, kteří své domky stavěli při cestě a při vodě mezi selské domy. Při rostoucím zalidnění byla tu a tam prodávána jako staveniště obecní pastvina

²³ Slované stavěli blíže k sobě do kruhu (okrouhlice). Dvory slovanské vesnice tvoří kruh kolem přibližně kruhové návsi. Zahrady se rozkládají vějířovitě za dvory.

či niva, což umožňovalo obec rozšířit. Za původní vlast německých osídlenců lze označit Lužici, Míšeň, Durynsko a Franky.²⁴

První osadníci nebyli, jak již bylo řečeno, poddaní, nýbrž svobodní lidé. Byli nejen svobodnými vlastníky půdy, ale na základě sepsaných práv a smluv, byli také nezávislí na náladě majitele panství a jeho úředníků. Byli ještě osvobozeni od služeb a robot. Měli svého vlastního rychtáře, šoltyse nebo šolce, který vykonával nižší soudnictví. Jen v kriminálních případech byli odkázáni na magistráty měst. Tyto, pro sedláky a zahradníky příznivé okolnosti, však netrvaly dlouho. V souvislosti s vývojem feudálních poměrů ve středověku, a s přechodem vyššího soudnictví na vrchnosti, ztratili obyvatelé venkova brzy svou svobodu. Stali se nevolníky, pravými otroky vrchnosti. Na znamení poddanství musel venkovan vykonávat pro vrchnost potažní a ruční služby a odevzdávat poplatky nejružnějšího druhu, které zůstaly spojeny s pozemkem. Všechny dosažené svobody byly omezovány a postupně zcela vzaty, takže venkovan, okraden o právo volného stěhování „jako k hroudě připoutaný otrok svého pána, musel snášet nejbídnější zacházení, aniž mu bylo dopřáno, nebo aniž měl možnost žalovat svého tyrana před soudem. Dlouho úpěl v lidsky nedůstojném postavení nevolnictví a nejhlubší porobě, z níž byl spasen teprve rázným rozhodnutím nezapomenutelného lidového císaře Josefa II.“ Poslední zbytek poroby mu byl ale sňat až v roce 1848. Od té doby je vesničan opět svobodný. Stal se pánem své půdy a zůstane jím dokud bude chtít, dokud jeho rozum a mužná odvaha zůstanou silnými oporami jeho samostatnosti.

B) Majitelé frýdlantského panství jako vrchnosti Raspenavy, Luhu a Lužce²⁵

Frýdlantsko nepatřilo v nejstarších dobách k Čechám, nýbrž k Lužici. Tato skutečnost je dokázána tím, že v církevních záležitostech nepodléhalo pražskému, ale míšeňskému biskupství, založenému císařem Ottou I. Frýdlantsko tvořilo část venedské země Milčanů, resp. župy záhvozské a bylo v politických záležitostech dáno v léno míšeňským biskupům. Ještě v roce 1188 vlastnili Frýdlantsko tamní biskupové. Když byly ve 13. století znova vytyčeny hranice pražské a míšeňské diecéze, bylo vlastní Frýdlantsko přičleněno k míšeňskému biskupství, zatím co v této době teprve pomalu zpřístupňované Liberecko, bylo

²⁴ V květnu roku 1801 našel nádeník na statku Wenzela Posselta hliněný džbán s mnoha starými mincemi (v pěti druzích). Asi 600 mělo ještě částečně rozeznatelnou ražbu. Většinou pocházely tyto groše z Míšeň, Durynska Hesenska a Prahy jako dokazují texty Grossus March. Misnensis, Grossus Turing, Ludovicus Wen.

²⁵ Bližší o majitelích panství Frýdlant viz A. Ressel, Geschichte des Friedländer Bezirkes (Dějiny frýdlantského okresu).

připojeno k biskupství pražskému.²⁶ V otázce tehdejších majitelů Frýdlantska není zcela jasno. Podle jednoho údaje měli vlastnit mezitím postavený hrad Frýdlant s okolím páni z Michalovic, podle jiného údaje příslušníci žitavského purkrabského rodu Častoloviců. Český král. Otakar II. zabavil poté Frýdlantsko a přenechal ho 7. dubna 1278 německému rytíři Rulkovi z Biberštejna (Bieberstein) za 800 hřiven stříbra jako léno České koruny. Jeho vnuk Friedrich, syn před koncem roku 1327 zemřelého Johanna z Biberštejna, vlastnil významné statky v Čechách, v Lužici a ve Slezsku, které přešly na jeho syny Hanse a Ulricha. Synové prvně jmenovaného, Hans, Wenzel a Ulrich, rozdělili v roce 1416 dědictví, takže Wenzel dostal Frýdlant a Hamrštejn; všichni tři bratři byli horlivými odpůrci husitů. Pokračovateli rodu však byli jen synové Wenzelovi, Ulrich a Wenzel, z nichž každý založil novou rodovou linii. Ulrich (1431–1463) dostal společně se svými bratry a strýcem Wenzelem v roce 1454 v léno od krále Ladislava Frýdlant a Hamrštejn a statky v Lužici a Slezsku. Jeho stejnojmenný syn zemřel v prosinci 1519 a zanechal syny Joachima, Johanna, Hieronyma, Christoha a Siegmunda. Tito všichni zemřeli před rokem 1551, načež jejich statky připadly České koruně. 1. dubna 1558 přenechal císař Ferdinand lenní panství Frýdlant s Libercem, Hamrštejnem a Seidenbergem (Zawidów, Polsko) za 40 000 říšských tolarů Friedrichovi von Redern, synu Christoha v. Redern na Ruppertsdorfu ve Slezsku. Z jeho sedmi synů, Maxe, Hanse Georga, Friedricha, Sebastiana, Fabiana, Christoha a Melchiora, byl jen nejmladší Melchior pokračovatelem rodu. Akademickými studii a cestami si získal bohaté vědomosti a poté se jako válečný hrdina proti Turkům, Rusům a Polákům vyznamenal do té míry, že byl jmenován císařským radou, presidentem dvorské válečné rady a konečně generálem polním maršálem. Jeho poddaní ale měli mnohou příležitost vážit si také předností jeho srdce, přísnou lásku ke spravedlnosti, nelíčenou bázeň boží a otcovskou péči. Zemřel v roce 1600 a byl pohřben s mimořádnou nádherou ve Frýdlantu. Jeho vdova Katharina, rozená hraběnka Šliková, která nechala vybudovat svému zesnulému choti ve frýdlantském městském kostele nádherné mauzoleum, pak spravovala za svého jediného syna Christoha otcovské statky až do jeho plnoletosti (1612). Účast na povstání proti císaři Ferdinandovi II. mu však přivodila klatbu a ztrátu všech statků. Uprchl a zemřel v klatbě v roce 1641 v Polsku. 16. července 1622 přenechal císař Ferdinand II. korunní léna Frýdlant a Liberec za 150 000 rýnských zlatých svému věrnému Albrechtu Václavu Eusebiovi z Valdštejna, muži, který

²⁶ Severní hranici míšeňského biskupství tvoří linie probíhající mezi obcemi Windisch-Ossig, Schönberg, Halbendorf, Bellmannsdorf, Berna, Linda na severu a Radmeritz, Wilka, Zwecke, Seidenberg, Alt-Seidenberg (Zawidów, St. Zawidów), Háj, Pertoltice, Bulovka, Hor. – Str. – Dol. Grabiszyce, na jihu. Neues Lausitzer Magazin, sv. 84. Die Oberlausitzer Grenzjurkunde v. Jahre 1241.

statečným duchem a mocnou rukou zasáhl do osudů své doby a dosáhl veliké vážnosti a veliké moci. Za své služby, které prokázal císaři, byl 7. září 1623 jmenován knížetem a 13. června 1625 dokonce vévodou Frýdlantským. O dva roky později, 1627, se stal vévodou Zaháňským a 1629 také Meklenburským. Valdštejn, který prokázal vysloveně smysl a velkou schopnost pro hospodářství, pečoval po všech stránkách o rozkvět svých početných statků. Pozorné oko a vlídné srdce měl obzvláště také pro potřeby svých poddaných. Poté co „velký Frýdlant’an“ dosáhl vrcholu své moci, stihla ho 25. února 1634 v Chebu tragická smrt. Jeho panství Frýdlant a Liberec obdržel 8. srpna 1634 polní maršál a president dvorské válečné rady Matthias hrabě Gallas darem do dědičného vlastnictví, jako projev „plně zasloužené milosti a radosti“. Matthias Gallas navštěvoval své statky jen zřídka, protože ho tehdejší válečné zmatky přespříliš zaměstnávaly. Na jeho panstvích vládli převážně vrchnostenští správci, kteří vskutku protilidovým počínáním ještě zhoršovali bídu, způsobenou válečnými zmatky. Po smrti hraběte M. Gallase (25. 4. 1647) utužovali poddanské jeho ještě více poručníci jeho synů Franze Ferdinanda a Antona Pankráce Gallase, hrabě Václav Michna. z Vacínova a Stephan Rathmüller von Ratmühl. V roce 1650 musely městské rady Frýdlantu a Liberce a všichni venkovští rychtáři složit vrchnosti přísahu poddanství, a to podle „formule“, která nezakrytě podřizovala měšťany a sedláky „neomezenému nevolnictví“. V oné době (1651–1654) probíhala striktně také protireformace, tj. rekatolizace obyvatelstva Frýdlantska, které bylo již od biberštejnských časů evangelické. Protireformace, která byla zahájena již za doby Valdštejnovy, ale vzhledem k válečným událostem nebyla dokončena, naši oblast silně vylidnila. V roce 1659 převzali oba bratři Franz a Anton Gallasové společně správu svého dědictví. Ale již v příštím roce (1660) vystupuje Franz Gallas jako jediný pán na Frýdlantě. V důsledku nového dělení dědictví 10. října 1661, připadl Frýdlant hraběti Antonu Gallasovi; panství Liberec převzal Franz Gallas, který 17. března 1674 zase od svého bratra koupil za 390 000 zlatých také panství Frýdlant. Hrabě Franz Gallas zemřel 4. ledna 1697. Jeho syn a nástupce Johann Wenzel Gallas se věnoval diplomatickým službám a žil jako vyslanec v Londýně, Haagu, Římě a nakonec jako místokrál v Neapoli, kde 25. července 1719 zemřel. Tehdy se prosadila na jeho panstvích nelidská, přímo despotická vláda úřednictva. Inspektor panství Karl Christian Platz von Ehrenthal, zanechal na sebe dodnes špatnou vzpomínku jako pravý tyran. Rodina Gallasů se vyznačovala velkou zbožností. V její době se uskutečnila stavba kláštera v Hejnicích, do něhož byli uvedeni františkáni.

Poslední Gallas, Philipp Josef, syn hraběte Johanna Wenzela Gallase, byl vůči svým poddaným mírný a dobročinný; rád podporoval studující mládež, zřizoval školy a fary

a projevoval se při každé příležitosti jako pán spravedlivý a dobrého srdce²⁷. Ve své závěti ustanovil, aby všichni vrchnostenští úředníci a písaři, a všichni kdo byli ve službách vrchnosti, dostali celoroční plat. Poddaným odpustil všechny poddanské dluhy, ať měly jakýkoliv původ. Poněvadž neměl žádné dědice, odkázal po své smrti (23. května 1757) své statky sešvagřené rodině Clam, s podmínkou, že musí přijmout jméno a erb Gallasů. Prvním majitelem z rodu hrabat Clamů byl hrabě Christian Philipp von Clam-Gallas. Poněvadž v době úmrtí hraběte Philippa Josefa Gallase byl ještě nezletilý, spravoval jeho statky dočasně jeho otec Johann Christoph von Clam. Dne 9. října 1770 převzal dědic Christian Philipp von Clam-Gallas († 8. února 1805) statky do vlastní správy. Byl krajně lidumilnou vrchností, snažil se pokud možno mírnit starosti poddaných a pozvednout dle možností jejich blahobyť. Zvláštní pozornost věnoval také školství. Jeho manželce Karolině, roz. hraběnce Sporckové, vděčí tehdy vzniklá obec Karlínky za svoje jméno. Jeho nástupcem v držení clam-gallasovských panství byl nejstarší syn Christian Christoph von Clam-Gallas (zemřel 21. srpna 1838) a jeho nástupcem se stal hrabě Eduard v. Clam-Gallas.²⁸ Tento posledně jmenovaný byl svým poddaným dobrotivým, všeobecně oblíbeným majitelem panství, který svým šlechtným smýšlením nijak nezaostával za svými důstojnými předky. Jeho lásku k poddaným lze vpravdě vyčíst z dopisu, který jim adresoval v revolučním roce 1848 a který končí slovy: „Vaší věrnosti a poctivosti svěřuji všechn svůj majetek, zatím co bojuji v cizích zemích (Italie) za udržení monarchie proti věrolomnosti a zradě. Vím, že nemůže být chráněn lépe a kéž nastane již brzy klid a mír, abych se mohl navrátit do Vašeho středu a osobně mohl přispívat radou a skutkem Vašemu blahu“. Brzy poté bylo usnesením říšského sněmu ze 7. září 1848 vyhlášeno zrušení poddanství venkovského lidu a patrimoniálního soudnictví. Hrabě Eduard Clam-Gallas, který svůj život věnoval především vojenské dráze, zemřel 17. března 1891. Jeho vlastnictví přešlo na jeho jediného syna, současného majitele, Franze Clam-Gallase, který se věnuje skoro výhradně správě svých statků a je považován za zdatného odborníka v oboru zemědělství, které je za jeho vydatné podpory provozováno velmi racionálním způsobem.²⁹ Rod hrabat Clam-Gallasů smýšlel vždy pokrokově a vyznačoval se velkou vlídností vůči obyvatelstvu. Při každé příležitosti, která se naskytla, při

²⁷ Hrabě Philipp Gallas neměl žádného inspektora panství, ale pouze revidenta (Johann Wenzel Paul).

²⁸ Po bratru hraběte Christiana Christopa Clam-Gallase, Ferdinandovi († v červenci 1805), byla pojmenována obec Ferdinandov.

²⁹ Z panství hraběte Franze Clam-Gallase zaujímá Frýdlant 17.880,91, Liberec 6 536,88, Grabštejn 5 330,18 a Lemberk 2 032,29 ha. Na panství Frýdlant připadá na stavební plochy 12,95 ha, na pole 1 382,43 ha, na louky 599,26 ha, zahrady 22,33 ha, na pastviny 90,65 ha, na lesy 15.594,29 ha a na vodstvo, cesty a neproduktivní plochy 179 ha.

neštěstích apod. bylo možno apelovat na dobročinnost této šlechtivé rodiny a vždy byly poskytnuty velkorysé podpory. Povznesení a podpora školství ze strany hrabat Clam-Gallasů byl úkol, který si zaslouhuje uznání. Leckterý talentovaný mladý muž vděčí za svoje vzdělání, za příležitost ke svému postupu a za vážené postavení ve světě, šlechtivosti a velkorysé podpoře této skutečně šlechtické rodiny Clam-Gallasů.³⁰

C) Politická a soudní správa Frýdlantska kdysi a nyní

V dřívějších dobách vykonávala vrchnost nad všemi vesnicemi svého panství jak politickou tak i soudní pravomoc.

Politickou správu frýdlantského panství vykonávali majitelé buď sami, nebo ji přenechávali vlastním úředníkům, panským hejtmanům nebo vyšším správním úředníkům, kteří byli (ale ne vždy) znalí soudnictví. Titul hejtman byl v polovině 18. století odstraněn na císařský rozkaz a ponecháno už dříve užívané označení „správce“ nebo „vrchní“. Hejtmanům byli přidáni k ruce různí nižší úředníci jako důchodní, obroční písař aj. Vrchní dozor nad více panstvími, náležejícími jednomu a témuž majiteli, vykonával vrchní hejtman nebo vrchnostenský inspektor.

Také soudní pravomoc na panství frýdlantském přešla již v dávných dobách na vrchnost, a ta ji považovala za právo patřící k dědičnému statku (patrimonium). Ve jménu vrchnosti ji vykonávali původně vlastní purkrabí, později také dočasně úředníci znalí práva.

Do oblasti politicko-administrativní správy náležela všechna opatření, která bylo nutno přijmout s ohledem na bezpečnost života, majetku a z hlediska mravnosti, dále udržení a dozor nad veřejnými institucemi, všechny záležitosti školské, zdravotní, výstavby silnic atd. Soudnictví se vztahovalo na poddané celého panství, pokud určitým osobám (vazalům vrchnosti) nepřislušela soudní pravomoc nad částí panství, respektive obcí. Politicko-

³⁰ O daních, které platila panství Frýdlant, Liberec, Grabštejn a Lemberk, byla na Výstavě českých Němců v Liberci 1906 (Deutschböhmsche Ausstellung) představena zajímavá dokumentace. Podle ní zaplatil J. Exc. hr. Franz Clam-Gallas v roce 1905: pozemková daň 78 790 K, výdělková daň 3 084 K, zemské daně 55 566 K, daň z důlní činnosti 755 K, daň z budov, domů a třídní daň 8 495 K, příspěvek Obchodní komoře 137 K, poplatek za cejchování a revizi kotlů 271 K, patronátní náklady 36 756 K, okresní dávky 44 567 K, obecní dávky 46 067 K, celkové daňové zatížení činilo tak 274 494 K. Při zdanitelné ploše 31 612 ha připadla tak na 1 ha částka 8,68 K. Vedení celého hraběcího majetku přísluší od roku 1898 vrchnímu fořtmistru a vrchnímu řediteli dominia Franzu Wenzelovi (nar. 7. března 1844 v Liberci). Dříve měl vedoucí panství titul vrchnostenský inspektor nebo hospodářský rada. Od konce 17. století zastávali tento úřad; 1697 správce Hieronymus August Fritsche, 1709 a 1710 hospodářský správce Matthias Brenner, 1749 hospodářský hejtman Melchior Lorenz, 1760–1790 inspektor panství Johann Wenzel Paul († 2. srpna 1790), 1790–1805 inspektor panství Johann Nepomuk Bretschneider († 18. září 1805), 1805 inspektor panství Johann Andreas Paul (jmenován 14. listopadu 1805, † 16. listopadu 1805), 1806 do 1820 inspektor panství Karl von Neumann, od 1820 hospodářský rada Johann Paul Speer, 1843–1855 hospodářský rada Wenzel Essenther († 1855), 1855–1879 rada Johann Seidemann († 1891) a 1879–1898 vrchní ředitel velkostatku Josef Komers († 8. ledna 1898).

administrativní správa a civilní soudnictví tvořily dohromady to, co se označuje termínem patrimoniální (vrchnostenské) soudnictví. Patrimoniální soudnictví, které se v podstatě vztahovalo na vrchnostenskou ochranu úročních sedláků nebo poddaných, bylo vykonáváno vrchnostenskými zřízenci obvykle způsobem, který utlačoval lid. Úředníci nebyli většinou žádnými ochránci, ale v pravém smyslu utlačovateli poddaných. Ti poddaní, kteří se nějakým způsobem protivili nařízením a příkazům vrchnostenského úřadu, byli postiženi těžkými peněžitým a tělesnými tresty. Na každém patrimoniálním soudu existoval značný počet nástrojů na trestání a mučení vzpurných poddaných, jako byl „osel“, „palečnice“ a jiné. Za císaře Josefa II. bylo patrimoniální soudnictví omezeno a nadále podrobena dozoru. Podle císařského dvorního dekretu z roku 1784 byl patrimoniálním úřadům přidělen práva znalý „justiciár“, který složil u pražského apelačního soudu soudcovské zkoušky a byl mu odpovědný za všechna svá jednání. Nižší soudnictví vykonával pak justiciár, zatím co politicko-administrativní správa byla přenesena na správce (vrchního), který byl zkoušen u krajského soudu nebo gubernia a podléhal krajskému úřadu v Mladé Boleslavi. Od roku 1786 byly tedy ve Frýdlantu dva oddělené patrimoniální úřady, justiční úřad a vrchní úřad.

Vyšší soudnictví, trestní (kriminální) neboli hrdelní soudnictví (jus gladii, právo nad životem a smrtí) bylo v nejstarších dobách výhradním právem zeměpána, který ho nechával vykonávat v jednotlivých městech purkrabími nebo fojty. Panství Frýdlant podléhalo za českého krále Přemysla Otakara II. krajskému (zemskému) soudu v Žitavě. Později, když bylo vlastnictví statků obvykle spojováno se soudnictvím, dosáhli také držitelé Frýdlantska (kolem roku 1310) vlastního soudnictví a s ním také hrdelního soudnictví. V průběhu 14. a 15. století dosáhli dokonce někteří vrchnostenští leníci (vazalové) na svých vesnicích pravomoci nad životem a smrtí, jako páni von Schwanitz na Nové Vsi, páni von Maxen na Bulovce a někteří další. Vyšší šlechta musela respektovat zeměpána jako soudce; při všeobecné slabosti tehdejších vládců, však mocní pánové na jejich soudnictví příliš nedbali; spory a údajné výsady rozhodovali raději buď zbraněmi (souboji), nebo tím, že volili rozhodčí či čestné soudy. Nižší šlechta měla zpočátku rovněž uznávat zeměpána nebo jeho fojta za soudce. Ale již Friedrich z Biberštejna († 1360) obdržel výsadu, že jeho vazalové museli stát před jeho soudem. Od té doby vykonávali vlastníci panství vyšší soudnictví nejen nad sedláky svých vesnic a měšťany svých venkovských městeček, ale také nad svými rytířskými vazaly, jimž předali některé vesnice v léno. Pro vazaly panství Frýdlant – Seidenberg existoval za časů pánů z Biberštejna ve Frýdlantu zvláštní dvorský soud, při němž jeden z vazalů působil jako

dvorský soudce, jiní jako kmeti nebo přísedící (assesori).³¹ Vyšší soudnictví nad sedláky a měšťany vykonával ve jménu vrchnosti soudní dvůr ve Frýdlantu, který se skládal s přísežných kmetů, jimž předsedal vrchností jmenovaný (městský) rychtář.³² Později dostalo také město Nové Město právo hrdelního soudnictví. Městské soudy vynášely rozsudky první instance; pražský dvorský soud, od roku 1556 královský krajský soud byly druhou instancí, a magdeburský apelační soud, od roku 1547 královský vrchní apelační tribunál v Praze byly třetí (poslední) instancí. V roce 1579 přijal zemský sněm pro všechna soudní města v Čechách společné městské právo – Pražské právo. Na místo dřívějších konšelských soudních stolic vznikly po vzoru Starého a Nového města Pražského soudy šestipanské, které trvaly až do časů císařovny Marie Terezie.³³ Soudnictví bylo do té doby nelidské a kruté, průběh procesu a vynášení rozsudků rychlé. Malá krádež, malý přestupek, lehkomyšlný život některé ženy stačily, aby se k obžalovaným přistupovalo právem útrpným. Jen zřídka se vyšetřovaly vyšší stupně viny a spoluviny. Jestliže se obžalovaný nepřiznal brzy, byl natažen na skřípec, který mnohému nevinnému jakoby viníkovi vynutil doznání, jemuž však mnozí zločinci silných nervů odolali, aniž přiznali vinu. Vynesený rozsudek byl proveden bez odkladů. Cizoložníci byli sťati, zloději a lupiči oběšeni, vrazi lámání kolem nebo naráženi na kůl. Vymrskání, vypálení cejchu, zmrzačení rukou, vyhoštění ze země, byly u všech soudů běžné. Nechyběly ani vybrané způsoby mučení. Při větších proviněních byli viníci před popravou skřípáni rozžhavenými kleštěmi, spoutaným vyřezávány na zádech z kůže řemeny a potom smýkáni na hovězí kůži na popraviště, lámání kolem zdola nahoru nebo opačně, nebo na nich byly páchány ještě jiné ukrutnosti. Matky, které zavraždily děti byly pohřbívány zaživa, nebo jim bylo probodeno srdce kůlem. Milostí bylo, když byly prostě sťaty. Popraviště bylo ve Frýdlantu v blízkosti dnešního hřbitova, v Novém Městě na dolní pastvině. Na popravišti stála také šibenice. Vykonavatelem vynesených rozsudků smrti byl frýdlantský mistr popravčí.³⁴

³¹ Srov. A.Ressel, *Geschichte des Bezirkes Friedland*, s. 382. Jako dvorští sudí se uvádějí: 1553 Jakob von Rackwitz na Černousích a 1574 Heinrich von Gersdorf na Černousích.

³² Jako městští rychtáři ve Frýdlantu působili: 1495 Nickel Dreischuh, 1507 J. Lankisch, 1508 Hans Krochler, 1557 Georg Görlitzer a Thomas Biertigel, 1558 Wilhelm Pundschuh, 1572–1575 Hans Martin Nussler, 1582 Hans Schnitter, 1611–1642 Joachim Jakobitz, 1612 Christoph Martin, před 1615 Hans Sommer (purkrabí), před 1630 Martin Wentsch, 1630 Gabriel König, 1642 a ještě 1652 Christoph Bernhard Lankisch, 1671 Christoph Heinz, 1679–1686 Christian Wiedholz, 1686 Cyriakus Gämrich, 1688 Christoph Menzel, 1696, 1697 Mathes Franz Neumann, 1719 Gottfried Görlach, 1731 Karl Herbig, 1746, 1753, 1764 Johann Josef Knesch. Tento seznam si nečiní nárok na úplnost.

³³ Kněžské právní záležitosti náležely bez výjimky před církevní úřady. Vrchnosti se do nich nesměly žádným způsobem vměšovat.

³⁴ Úřad mistra popravčího zastávala v 17. století ve Frýdlantu rodina Pietsche. Z této rodiny jsou uváděni jako mistři popravčí Georg Pietsch (1630, 1652, † 7. června 1670 ve věku 77 let) a jeho syn a nástupce v úřadě mistra popravčího Hans Georg Pietsch (od 17. ledna 1681 měl za manželku Annu Elisabetu, dceru zhořeleckého mistra popravčího Lorenze Straßenburgera). Jeho potomci žili ve Frýdlantu do roku 1799; tehdy se přestěhoval

Dokud vykonával Frýdlant soudnictví, museli vesničtí šolcové vybírat od hospodářů a obyvatelů k úhradě soudních výloh poplatků, tzv. zlodějskou dávkou a odvádět ji do Frýdlantu. V roce 1561 činil tento poplatek v Raspenavě a Luhu 5–6 kop., v Lužci ale jen 30 grošů. Na základě císařského výnosu z 15. července 1765, resp. následného výnosu z 22. července 1765, byla většina hrdelních soudů zrušena; jen ve 24 soudních místech bylo hrdelní právo „jus gladii“ zachováno.³⁵ Tehdy ztratila také města Frýdlant a Nové Město hrdelní soudnictví. Pro naši oblast ho mělo nadále město Mladá Boleslav. Útrpné právo „Karolina“ platné v Čechách od první třetiny 16. století, jež bylo potvrzeno na říšských sněmech v Augšburku a Řezně (1530 a 1532) a bylo schváleno císařem Karlem V., bylo mezitím císařem Josefem I. dne 16. července 1707 nahrazeno „Novým právem útrpným a hrdelním“. Podle něho byly stanoveny následující stupně mučení: 1. poutání a šňěrování, 2. přiložení palečnic, přičemž nehty palců jsou stlačeny mezi železné desky opatřené hroty, 3. přiložení „španělské boty“, přičemž jsou holeně vystaveny silnému tlaku mezi železnými pásy, 4. mučení v užším smyslu; podezřelý byl položen na žebřík, paže byly zvráceny vzad a přivázány na příčku a vyšetřovaný byl pomocí závaží tažen dolů tak, že paže čněly nad hlavou. Jestliže byl takto natažený podezřelý ještě pálen pochodní na stranách nebo v podpaží, jednalo se již o 5. stupeň mučení, „oheň“. Toto hrdelní právo bylo nahrazeno 31. prosince 1768 ustanoveními „Theresiany“, která mučení v plném rozsahu zachovávala. Mučení bylo odstraněno teprve výnosem z 2. ledna 1776. „Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně“, vydaný 13. ledna 1787 Josefem II, zrušil v řádném řízení zcela trest smrti, a i když o několik let později císařským patentem z 2. ledna 1795 byl znovu zaveden pro zločin velezrady, trestním zákoníkem z roku 1803 pro vraždu, loupežné zabití, atd. uplatňovala se nadále jen nejmírnější forma a zcela odpadla všechna ta barbarská zostření, která přešla z „Karoliny“ do „Theresiany.“

Patentem z 11. února 1784 byl mezitím vyhlášen soudní řád pro Čechy, v jehož důsledku se soudní pravomoc dělila mezi císař. král. zemským soudem a místními soudy, tj. v každém místním obvodu existujícím magistrátem, nebo vrchnostenským soudem. Všeobecné soudy první instance byly c. k. zemský soud v Praze, magistráty a místní soudy či justiční rady, zvláštní trhový soud a směnečný soud v Praze a c. k. horní soudy. Celkem

pohodný Josef Pietsch do Rumburku. V roce 1694 je uváděn zesnulý Georg Kühn jako bývalý mistr popravčí. Na počátku 18. století (1712) žil ve Frýdlantu mistr popravčí Hans Georg Haase. V roce 1726, a ještě 1746 byl mistrem popravčím Hans Ernst Haase († 1777), po něm jeho syn Karl Haase. Srov. k tomu J. Helbig, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland, sv. II, s. 168 a n. a Friedländer Tagblatt z 12. srpna 1908.

³⁵ Až do té doby vykonávalo vedle magistrátů čtyř pražských měst a akademického senátu university ještě 381 měst, městysů a vrchností hrdelní soudnictví.

existovalo 1 090 různých soudů první instance, mezi něž byl rozdělen výkon civilního a trestního práva. Z toho připadalo 56 na královská města, 142 na municipální města; k tomu je třeba přičíst ještě c. k. zemský soud, 19 kriminálních soudů, 4 horní soudy a 868 vrchnostenských soudů. S novým uspořádáním soudnictví souvisela i regulace magistrátů v roce 1788. Při městech podkomořských, královských věnných a konečně u těch, kde byly trestní soudy zrušeny, byl civilní magistrát regulován s trestním soudem a současně byly také stanoveny platy. Soudcovský úřad zastávali zkoušení radové, zatímco studium práv a zkoušky soudcovské se musely skládat na apelačním soudě v Praze. Toto uspořádání soudnictví v Čechách zůstalo v podstatě zachováno do roku 1849; vrchnosti vykonávaly do té doby samostatné soudnictví a policejní dozor na svých statech, magistráty ve městech. Až do tohoto roku nebyl pro to žádný státní úřad.

Všeobecnému zájmu se budou těšit jména těch, kteří na vrchnostenských úřadech ve Frýdlantu působili jako hejtmané, správci nebo vrchní. Pokud se následujícím generacím dochovala, nechť jsou následně uvedena. Od druhé poloviny 14. století jsou známi následující správní úředníci: 1387–1395 správce Čeněk z Donína, 1399 hejtman Poppe von Nüchtritz (Uechtritz); 1411 hejtman Sigismund von Rogewitz (Rackwitz), 1416 a také 1425 hradní hejtman Friedemann v. Gersdorf, 1419, 1431 hejtman Profand Croe, 1421 hejtman Hans von Uechtritz, 1463–1477 hejtman Heinz von Maxen na Bulovce, 1477 hejtman Caspar Heller, 1479 kancléř Hieronymus von Gebelzig, 1490 a ještě 1495 hejtman Jürge (Georg) von Maxen, 1493, 1511 a ještě 1517 hejtman Heinrich v. Schwanitz, 1522 hejtman Peter Bruckner von Bruckstein, 1522 místodržící Ambrosius von Döbschitz, 1525 hejtman Veit Grammolyn, 1527 hejtman Otto von Kalkreuth, 1527 a 1529 hejtman Heinrich von Schwanitz na Poustce, 1537 hejtman Michel von Eberhard na Dolní Oldřiši; 1540 hejtman Heinrich von Maxen na Raspenavě, 1540 kancléř Laurentius Strauch, 1549 a ještě 1551 hejtman Georg von Gebelzig; 1549 kancléř Siegmund von Unruhe zu Rodewitz, 1551–1562 hejtman Hans von Oppeln zu Linderode, 1562 Hans Schofflinger zu Friedpergk, správce hejtmanství Frýdlant, 1562–1565 hejtman Jost Grave von Wartpergk, 1565 hejtman Caspar von Etzel, 1566–1570 hejtman Heinrich v. Gersdorf na Černousích, 1570–1573 hejtman Philipp von Schönaich zu Hasel, 1573 Wolfgang von Etzel na Krásném Lese, správce hejtmanství Frýdlant, 1573–1576 hejtman Melchior von Langenau und Strelitz, 1576 a ještě 1579 hejtman Georg von Jauernitz (und Hausdorf) na Předláních, 1583–1595 hejtman Hans Mlazowsky von Tieschnitz, 1597 a ještě 1603 Georg von Maxen na Řasnici, 1603 a ještě 1607 hejtman Friedrich v. Schwanitz na Habarticích, 1611 kancléř Abraham Hauenstein, 1615, 1616 hejtman Ernst von Bora zvaný

Kessel, na Vsi († 6. září 1616), 1619–1624 hejtman Hans von Gersdorf na Černousích, 1624–1626 hejtman David Hayn von Löwenthal, 1627–1639 hejtman Heinrich von Griessel na Loučné, 1640, 1641 hejtman Konstantin Sebastian Wentorp (Wentorph, Wenter), 1644–1650 hejtmann Christoph Strauch von Blumenthal na Loučné a Srbské (od 1650–1657 vrchní hejtman gallasovských panství), 1648 (květen) až do října 1649 Hans Georg Bartsch von Eichelberg, švédský správce a inspektor panství Frýdlant a Liberec, 1650 a ještě 1652 hejtman Hans Wagner von Wagenau (byl již 1645 jako tehdejší hejtman v Liberci též prozatímním hejtmánem ve Frýdlantu), 1656–1667 hejtman Johann Friedrich Geutter (Geuther, † v březnu 1674), 1665–1668 hejtman Gideon Ehrlich von Ehrenfeld († 24. září 1670), 1668–1675, také 1677 hejtman Ferdinand von Rörich auf Günthersdorf, 1675, 1677 prozatímní hejtman Bernhard Hans Flick, 1675, 1676, 1677, 1678 hejtman rytíř Georg Andreas Franz di Conti, 1678, 1679 správce Josef Müller (současně purkrabí), 1680 hejtman Friedrich Ferdinand Fuchs, 1681–1684 hejtman Paul Ignaz Sadlow (Sadlo), 1685 do 1688 hejtman Heinrich Wilhelm Neumann von Neuberg (předtím od r. 1688 správce, † 1. listopadu 1689), 1689 hejtman Friedrich Ernst Heusler (Heysler), 1690 do 1698 resp. 1722 hejtman Karl Christian Platz von Ehrenthal (do 1690 důchodní písař, 1690 správce, 1692 hejtman, od 1699 vrchní hejtman, † 18. srpna 1722 jako vrchní inspektor), 1699 správce Matthias Andreas Brenner, 1722–1726 Elias Kessler, zvaný von Sprengseisen (z Ostritz, 1724 a 1726 vrchní hejtman), 1727–1732 hejtman Johann Wenzel Siegel, 1732–1737 hejtman Johann Adam Tschervenka, 1738–1743 hejtman Johann Anton Tamerl.³⁶ 1743–1758 hejtman Melchior Lorenz († 1758), 1758–1759 správce Adalbert Egermann, 1760–1766 správce Friedrich Sauczek (zemřel 24. listopadu 1766), 1767–1779 správce Ignaz Konstantin Nomessy († 1791), 1779–1790 správce Johann Nepomuk Bretschneider (potom do roku 1805 inspektor panství, † 18. září 1805), 1760–1790 inspektor panství Johann Wenzel Paul († 2. srpna 1790), 1791 do 1795 správce Johann Karl Paul († 1795), 1795–1799 správce Johann Andreas Paul (potom od 1799 do 1805 první vrchní, od 14. listopadu 1805 inspektor, († dva dny poté 16. listopadu 1805), 1806 administrátor Karl Leubner, 1806–1821 vrchní Franz Némethy († 23. prosince 1821), 1822–1832 vrchní Franz Fritsch († 1. července 1832), 1832–1840 vrchní Karl Uchatzy († 27. srpna 1866 jako intendant v Liberci) a od prosince 1840 do února 1850 vrchní Josef Knesch († 11. září 1864 jako intendant a c. k. notář ve Frýdlantu.³⁷

³⁶ V roce 1742 mu zemřela manželka Zuzana.

³⁷ Bližší údaje o hejtmánech viz Ressel, *Geschichte der Gemeinden Rückersdorf und Schönwald* (Dějiny obcí Řasnice a Krásný Les) 1897, s. 21 a n.

Hejtmany a správce často zastupovali v jejich záležitostech také purkrabí, kteří, jak již bylo zdůrazněno na jiném místě, měli původně na starosti soudnictví na panství, později však byli jen vrchnostenskými hospodářskými úředníky. Jako purkrabí na Frýdlantě jsou uvedeni: 1405 Siegmund von Rogewitz (Rackwitz), 1565 Friedrich Wunschüldt von Hof, 1574 Michel Tschirch, 1576 Georg von Seliger, 1605–1607 Kaspar Lippach (Liepach), 1607 Hans Nüssler, 1613–1615 Martin Puschmann († 1619), 1615–1623 Hans Sommer, 1621 Joachim Junge, 1622 Josef Möller, 1623–1625 David Ullrich, 1630 Adam Schön, 1644, 1651, 1652 Georg Spöth, 1649 Hieronymus Sitte, 1655–1666 Johann Bernhard König († 9. srpna 1666), 1659 Adam Schön, 1683 Julius Krumbholz, 1678, 1679, 1687 Josef Möller, 1690 Andreas Kopsch, 1698 Samuel Cuda, 1721 Melchior Porsche, 1730, 1734 Johann Christoph Hauser, 1736–1738 Johann Sebastian Tippolt (Tippelt), 1746 Christian Wondrak, 1758 a 1761 Adalbert Egermann (současně správce panství), 1764, 1767 Johann Anton Josef Rücker, 1769, 1770 Johann Gottfried Elger, 1775 a ještě 1788 Franz Wohlmann. Později byl úřad purkrabího zcela zrušen.³⁸

Na základě císařského dvorního dekretu z 11. února 1784, byl od roku 1786 každému vrchnostenskému úřadu přidělen práva znalý justiciář. Prvním justiciářem (správcem) ve Frýdlantu byl od roku 1787 do 1802 veřejný notář Josef Franz Klingner. V roce 1802 obdržel toto místo bývalý soudní aktuár Franz Fritsch, rodem z Nového Města, který se stal v roce 1822 vrchním. Také následující justiciář Karl Uchatzy byl v roce 1832 povýšen na vrchního. Jeho nástupcem se stal justiciář Josef Knesch (od dubna 1837 vrchním na Grabštejně). Po něm následoval 1837 justiciář Franz Schlosser (do konce r. 1840, poté vrchní na Grabštejně). Posledním justiciářem (od r. 1841) byl Julius Fritsch, který vstoupil v roce 1850 do státních služeb. Zemřel v Litoměřicích jako c. k. zemský soudní rada.

Události roku 1848 přivodily konec poddanským svazkům, které byly základem pro dosavadní správu a soudnictví a důsledkem toho bylo, že obojí přešlo do rukou státu.

Vrchnostenské úřady působily ještě do 2. ledna 1850. Podle nového zemského zřízení z 2. února 1849 přešla tehdy politická správa frýdlantského okresu na c. k. okresní hejtmanství ve Frýdlantu, zatím co soudnictví (nižší soudnictví) bylo přiděleno nově zřízenému c. k.

³⁸ V poslední době se setkáváme s purkrabími na Černousích. Tak byl 7. prosince 1799 přeložen tehdejší hrádecký pojezdny Karl Czörnig jako purkrabí do Černous. (Jeho, tam 5. května 1804 narozený syn Karl, zakladatel rakouské statistiky byl povýšen do šlechtického stavu s přídomkem svobodný pán z Černous (von Tschirnhausen) a zemřel 5. října 1889 v Görzu). 1807 žil v Černousích purkrabí Franz Nittel. 22. dubna 1814 byl důchodní J. P. Speer jmenován purkrabím ve Frýdlantu. Speer dosáhl později postavení hospodářského rady. Od roku 1830 byl Anton Löffler purkrabím v Černousích.

okresnímu soudu ve Frýdlantu.³⁹ Okresní hejtmanství zahájilo činnost 1. února 1850, okresní soud 2. července 1850.⁴⁰ Organizace provedená v letech 1849/1850 dle zásady úplného oddělení správních a justičních úřadů, se však z finančních důvodů neosvědčila, a tak se z hlediska úspornosti ukázala po třech letech potřeba změny. Při ní se opustila zásada oddělení správních a justičních úřadů a byly vytvořeny smíšené okresní úřady, jimž příslušely záležitosti správní i soudní.⁴¹ Tak dostal tedy i Frýdlant 26. května 1855 smíšený okresní úřad. Navzdory různým nedostatkům, které provázely zřízení okresních úřadů, existovaly až do roku 1868. Zákon z 11. června 1868 se vrátil opět k zásadě úplného oddělení správních a soudních úřadů – opuštěné v roce 1855 – a vytvořil znovu jako politický úřad první instance c. k. okresní hejtmanství, a jako soudní úřad první instance soudní dvůr s jemu podřízenými okresními soudy. Od 30. srpna 1868 má Frýdlant znovu c. k. okresní hejtmanství a c. k. okresní soud.

C. k. okresnímu hejtmanství ve Frýdlantu podléhají starostenské úřady měst Frýdlantu a Nového Města pod Smrkem a všechny obecní úřady frýdlantského okresu. Prvním představeným c. k. okresního hejtmanství byl od 1. února 1850 do 11. března 1853 c. k. okresní hejtman Wilhelm Bach, který byl později, 14. července 1855, jako místodržitelství rada povýšen do šlechtického stavu s predikátem von Festenbach. Po něm následovali okresní hejtmané, resp. okresní představení Josef Heinrich Schade (1853–1861), místodržitelství rada

³⁹ Krajské úřady, jimž zpočátku příslušela péče o všeobecnou bezpečnost, od poloviny 18. století též část politicko-administrativní správy svěřené oblasti, zůstaly po zrušení patrimoniálních úřadů ještě zachovány. Teprve 1862 bylo rozhodnuto zrušit krajské úřady; 31. října 1862 byly jako rozhodující instance v záležitostech politické správy zrušeny. Rozsah působnosti krajských úřadů v politické oblasti přešel na c. k. místodržitelství. Krajské úřady v Čechách byly zřízeny za císaře Karla IV. Tento panovník rozdělil 1356 zemi na 13 krajů a do čela každého postavil dva krajské hejtmany. V druhé polovině 15. století bylo 14, v roce 1714 jen 12 krajů. V roce 1751 došlo k rozdělení Čech na 16 krajů; 1849 byla země rozdělena na 7, 1855 ale opět na 13 krajů. Frýdlantsko náleželo do 1849 ke kraji mladoboleslavskému, poté (do 1855) k českolipskému a posléze (do 1862) opět ke kraji boleslavskému. Jako krajský hejtman v Lípě působil v letech 1850–1852 svob. pán Christian Koc z Dobrše (Kotz von Dobrz), 1853–1855 Adalbert, svobodný pán von Seeberg († 10. října 1873).

⁴⁰ Nová organizace soudů v Království českém byla nařízena výnosem z 6. července 1849. Poté bylo v zemi zřízeno 210 okresních a 13 krajských soudů. Také Liberec dostal krajský soud (zahájil činnost 1. července 1850). Presidentem zdejšího krajského soudu se stal Otto Schubert (do r. 1855). Z oněch 210 okresních soudů bylo 30 soudů první třídy, současně jako okresní soudy sborové pro jejich vlastní okres a pro další přidělené soudní okresy, 178 druhé třídy a 2 třetí třídy. U okresních soudů první třídy jako trestních soudů pro přečiny, byl zřízen i úřad státního návladního (rovněž v Liberci).

⁴¹ Ke změně politické organizace Čech došlo na základě císařských rozhodnutí z 14. září a 26. listopadu 1853, a z 5. března 1854. Podle této organizace tvořily okresní úřady s okresním představeným politický správní úřad v okresech, zatím co krajský úřad zůstal nadřízeným administrativním úřadem (do roku 1862). Organizace soudů vstoupila v život nařízením ministerstev vnitra, justice a financí z 9. října 1854. V Čechách bylo zřízeno 14 soudů první instance (zemský soud v Praze a 14 krajských soudů). Sídla krajských soudů nesouhlasila vždy se sídly krajských úřadů. Boleslavský kraj měl dva krajské soudy: v Mladé Boleslavi a v Liberci. Ve 13 městech, mezi nimi v Liberci, byly zřízeny městsky delegované okresní soudy. Tyto byly na základě organizace soudů z roku 1896 od 1. ledna 1898 přeměněny zase na c. k. okresní soudy. Jména presidentů krajského soudu v Liberci viz A. Ressel, Reichenberger Heimatkunde (Liberecká vlastivěda) I, s. 657.

Hermann Schedlbauer (1861–1864) a Karl Ludwig (1865 do 1. ledna 1870, † jako místopředseda v. v. 20. března 1906 v Teplicích), Josef Pirkl (1870–1885, † jako místopředseda v. v. 16. února 1907 ve Vídni), Anselm Feiler (1885 až do března 1900, † jako místopředseda v. v. 16. dubna 1906) a Josef Hirsch (od 12. července 1900 do dnešní doby).

C. k. okresní soud ve Frýdlantu, který rozhoduje o přestupcích v trestních věcech a vykonává soudní pravomoc v civilních sporech až do hodnoty 1 000 K, a také v záležitostech exekučních, poručenských a pozůstalostních, podléhá c. k. krajskému soudu v Liberci, který byl ustaven jako krajský soud 1. července 1850⁴². Prvním okresním soudcem ve Frýdlantu byl od 2. července 1850 JUDr. Franz Tietze. Od roku 1868 zastávali tento úřad 1868–1870 Wilhelm Andreas Schreiter, 1870–1871 Franz Plitzner, 1871–1878 Franz Hoffmann, 1878 až 1898 Franz Sommer († 14. května 1897 jako c. k. zemský soudní rada), 1897–1898 Wilhelm Burkert, 1898–1901 zemský soudní rada Wenzel Mayer († 3. června 1901), od 18. listopadu 1901–1909 zemský soudní rada Franz Janisch (nyní v Chebu) a od té doby Dr. Wilhelm Grunert.⁴³

Výkonným orgánem samosprávy okresu Frýdlant je na základě zemského zákona z 25. července 1864 okresní zastupitelstvo. Má na starosti údržbu starých silnic, stavbu nových okresních silnic, mostů a kanálů, opravu venkovských cest, zakládání nemocnic aj. Stálé záležitosti okresního zastupitelstva vyřizuje okresní výbor v čele s předsedou, potvrzeným Jeho Veličenstvem.

Předsedy okresního zastupitelstva byli až dosud: 1865–1866 J. Exc. hrabě Eduard Clam-Gallas, 1866–1868 Josef Hanisch, správce panství ve Frýdlantu, 1868–1889 Bernhard Herrmann, statkář v Kunraticích († 16. června 1896), od té doby je předsedou zastupitelstva soukromník Heinrich Ehrlich z Frýdlantu (nar. 21. března 1846). Jako nanejvýš zasloužilé členy okresního zastupitelstva z Raspenavy je třeba uvést velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera († 1898) a ekonoma Josefa Herbiga († 1910).

D) Vznik obcí Raspenava, Luh a Lužec

⁴² C. k. okresnímu soudu ve Frýdlantu podléhají v současné době všechny obce okresu; nařízením ministerstva justice z 14. března 1911 však bylo povoleno zřízení c. k. okresního soudu v Novém Městě p. S., jemuž po zahájení činnosti budou podléhat obce Nové Město p. S., Jindřichovice, Horní Řasnice, Ludvíkov, Dětrichovec, Hajniště a Srbská.

⁴³ C. k. okresní soud ve Frýdlantu sídlí od r. 1905 v novostavbě, která byla předána k užívání 12. února 1905. Od roku 1850 se nacházel v domě č. 91 na náměstí, od 1868 v domě č. 393–395 v Zámecké ulici, od 1870 v domě č. 66–67 v Zámecké ulici a od 1887 v domě č. 397a.

K obcím frýdlantského okresu založeným Němci, náleží také Raspenava, Luh a Lužec. Bezpochyby jsou skoro stejného stáří. I když se rok vzniku těchto tří obcí dá dnes již jen těžko určit, lze přesto vyslovit domněnku, že k jejich založení došlo asi v průběhu 13. století. Dokazatelně existovaly již před pěti sty lety. Podle starého urbáře panství Frýdlant, pocházejícího z konce 14. století (mezi léty 1387 a 1409), který v roce 1905 vydal dvorní rada Dr. Herrmann Hallwich v „Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen“, bylo tehdy v Luhu (Myldenow) již 33 selských usedlostí, jedna pila „na louce“ pod vesnicí a přilehlá zahrada. Ze sedmi lánů, které ves zaujímal, náleželo šest lánů a dva pruty „pánu“ na Frýdlantě, o zbytek se dělil místní rychtář (4 svobodné pruty a 4 „pod úrokem“), svobodný sedlák Rambold Stöntsich (2 svobodné pruty) a Seibold (Sypould), který odváděl „zvláštní“ úrok, ale jinak byl od „služby“ osvobozen. Luh byl úroční vesnicí panství Frýdlant, to znamená, že sedláci, kterým bylo přiděleno zmíněných šest lánů a dva pruty půdy, museli platit vrchnosti ročně určitý úrok. Úrok vesnice „za lány (a za zahradu)“ obnášel na Valpurgu 6 dobrých a 1 ½ obyčejných grošů, a právě tolik na sv. Michala. O svatodušních svátcích se platily 4 dobré groše. Na den sv. Martina odevzdávali úroční sedláci dohromady 2 maldry ovsa. Vánoční dar obce činil 30 (resp. 34) groše. Rychtář dával na vánoce „k počtě“ šest slepic a o velikonocích 2 plece. K masopustu musela obec dodat 13 slepic. „Zvláštní úrok“ jinak od služby osvobozeného Seibolda činil na Valpurgu a sv. Michala 2 dobré groše. Pila platila úrok 15 grošů a 15 prken, z přilehlé zahrady se platilo 5 grošů a o vánocích darem 2 slepice.

Jako doklad uvedených údajů následuje doslovná část urbáře, týkající se vesnice Luhu. Zní:

„Pamatuj. Luh má 7 lánů. Z toho je 6 lánů a 2 pruty pánu a 4 pruty rychtářovy svobodné a 4 pruty pod úrokem. Též Rambold Stoentsch má 2 pruty ke své usedlosti. Úroky vsi za lány (a za zahradu).⁴⁴ Na den svaté Valpurgy 6 dobrých grošů a 1,5 groše a 3 halěře a tolik též na den sv. Michala.⁴⁵ Též na svatodušní svátky 4 dobré groše. Též na den sv. Martina 2 maldry ovsa. Též o vánocích 30 grošů k počtě.⁴⁶ Též rychtář o vánocích k počtě 6 slepic. též obec na masopust 4 slepice. Též rychtář 2 plece na velikonoce. Též Dypould z Luhu dá zvláštního

⁴⁴ Údaje v závorkách jsou v originálu přeškrnuté.

⁴⁵ Vysvětlivky: V=5, i nebo j = 1, j/ =1/2; gr. = groše. Tehdy se počítala hřivna (marka) buď podle žitavského (pražského, českého) počtu nebo podle zhořeleckého počtu. 1 žitavská hřivna měla 56 grošů nebo 4 věrdunky (čtvrtky) po 14 groších; 1 groš = 7 feniků, 1 feník = 2 halěře; 1 halěř = 2 penízky. Hodnota jedné žitavské hřivny = asi 28 markám dnešní německé měny. 1 zhořelecká hřivna měla 48 grošů = 4 šilinky grošů. Mitteilungen der Gesellschaft für Zittauer Geschichte (Zprávy Společnosti pro žitavské dějiny) č. 5, 1908, s. 12,14).

⁴⁶ Nad tím nadepsáno malým písmem „4“.

úroku na den sv. Valpurgy 2 dobré groše a na Michala 2 dobré groše a je osvobozen od služby.“

Následně uvádí urbář jména tehdejších sedláků a velikost jejich majetku. Abychom poznali hospodáře usedlé tehdy v Luhu, necht' je dovoleno otisknout zde také doslova tuto část:

„Dále následují nejdříve sedláci:

Rambould stoentsch má 2 pruty svobodné ke své usedlosti. Martin wechter 3 pruty.⁴⁷ Hannus vlrich ½ lánu. Phankuche 1 prut.⁴⁸ Redir 1 prut.⁴⁹ Fredrich toelrich 2 ½ prutu.⁵⁰ Renger 2 pruty. Matis Weber 4 pruty.⁵¹ Lorentz leffeler 2 pruty (nadepsáno „hoffemann), Praedinne ½ lánu. Úročí je za 5 prutů. Hempil bebirsteyn 2 ½ prutu.⁵² Nytsche vyweger 3 pruty.⁵³ Heinrich senger 2 ½ prutů.⁵⁴ Peter yrmel 2 ½ prutu. Petsch Peltcz 1 prut. Heinrich 1 prut.⁵⁵ Těž 1 zahrada⁵⁶. Těž Heinrich 2 pruty.⁵⁷ Peter Dytrich 2 pruty⁵⁸ (Rychtářovo)⁵⁹

⁴⁷ Oprava místo „Kunat“.

⁴⁸ Oprava místo „Bruecher“.

⁴⁹ Tento záznam je dodatečný zápis na okraji textu.

⁵⁰ Oprava místo „Heynrich“.

⁵¹ Oprava místo „Nyckel“. Opravy asi znamenají předchozího majitele.

⁵² U jména Hempil je provedena oprava za „Nytsche“. Potomky této měšťanské rodiny Biberstein (Bieberstein) nalezneme v obcích Luh a Raspenava až do nejnovější doby. 24. března 1680 přenechala vdova po Christophu Bibersteinovi svůj dům na nivách za 5 kop synovi Christophu Bibersteinovi. 26. února 1691 prodává Hans Biberstein svoji zahradu na nivách v Luhu za 3 kopy Christophu Krausovi. 11. listopadu 1720 prodává Melchior Biberstein svůj tamní domek na nivách za 8 kop Friedrichu Peukerovi. 8. května 1735 kupuje Hans Georg Biberstein pustý pozemek na nivách v Luhu, na němž ještě před koncem roku 1737 postavil dům č. 77. 15. března 1745 prodává Hans George Biberstein svůj domek na nivách v Luhu za 15 kop Hansu Christophu Resselovi. Nějaký Georg Biberstein kupuje 1706 od Georga Austena za 1 kopy jeho zahradu v Raspenavě, ležící mezi Smědou a náhonem pily; pozemek byl „od vody zcela zkažený“. Jakýsi Matthäus Biberstein získává v tomtéž roce 1706 za 17 kop od Christophu Schara jeho polní zahradu vedle pozemku Georga Blumricha. 23. dubna 1709 prodává Georg Pfohl svoji zahradnickou usedlost ležící před statkem Georga Ressela v Raspenavě za 17 kop Hansu Bibersteinovi. 23.12. 1714 prodává pozůstalá vdova po Georgu Bibersteinovi svůj raspenavský domek na nivách mezi Smědou a náhonem pily za 16 kop Friedrichu Blumrichovi. 16. srpna 1744 dostává se dům č. 44 v Raspenavě za 13 kop od Hanse Bibersteina jeho synovi Hansi Michaelu Bibersteinovi a od tohoto 28. srpna 1770 za 19 kop jeho synu Antonu Bibersteinovi. 1782 získává dům č. 44 (včetně domu pro výměnkáře č. 45) za 30 kop od Antona Bibersteina Josef Hübner. 13. května 1754 prodává Mathes Biberstein svoji raspenavskou zahradnickou usedlost č. 102 za 33 kop svému synovi Hansu Josefu Biebersteinovi. Tento přenechává usedlost č. 102 12. října 1762 za 25 kop Hansu Christophu Köhlerovi. V polovině listopadu 1800 směňuje Josef Biberstein svůj raspenavský dům č. 159 za dům Gottfrieda Helbiga č. 122 v Luhu. Dům č. 159 v Raspenavě koupil Anton Biberstein 20. dubna 1783 za 67 zl. od Josefa Hübnera. Po smrti Antona Biebersteina ho získal 6. března 1792 za 850 zl. jeho syn Josef Bieberstein. Dům č. 44 v Raspenavě získal 9. dubna 1797 od vrchnostenského vinopalníka Paula Seidemanna ve Frýdlantu Josef Andersch z Hundorfu, panství Grabštejn.

⁵³ Oprava místo „Petczould“.

⁵⁴ Oprava místo „Nycklosz hoerkner“.

⁵⁵ Oprava místo „Dy thowdelyne“.

⁵⁶ Na okraji „Slouží rychtáři“.

⁵⁷ Oprava místo „Dy foersterynne“ (manželka fořta).

⁵⁸ Oprava místo „Welnag“.

⁵⁹ Slova v závorkách jsou přeškrtnuta.

Hannus Husman 2 pruty. Hannus Diterich 3 pruty. Rychtářovo. Tycze yrmelyne ½ prutu. Hannus Welnak ½ prutu.

N. lomczer 1 ½ prutu⁶⁰. Rychtář 1 prut pod úrokem. Klingenstejn ½ prutu. Nycze rudel 1 prut⁶¹. Nycze peczolt 6 ½ prutu⁶². Peter welnag 3 pruty.⁶³ Frenzel Dittrich 2 pruty⁶⁴. Peter krichoff 3 pruty.⁶⁵ Thomas schindeler ½ prutu. Heinrich gobel 3 pruty. Ppribiss ½ prutu⁶⁶ Nykel bischoff 2 ½ prutu.

Z rodinných jmen, která se tehdy v Luhu vyskytovala, setkáváme se i později často se jmény Biberstein, Ulrich, Weber, Löffler, Prade, Viehweger, Pelz, Dittrich, Hausmann, Riedel, Petzold, Schindler, Pribisch a dalšími. Některá z těchto jmen se vyskytují i dnes.

Závěr dílu urbáře, týkajícího se Luhu se vztahuje k pile a s ní sousedící zahradě; zní:

„Těž pila pod Luhem na louce platí ve zmíněný den 15 grošů, 15 prken. Těž z přilehlé zahrady na zmíněný den 5 gr., o vánocích 2 slepice.“

Lužec byl na počátku 15. století propůjčen jako léno jednomu z biberštejnských manů, jménem Heinrich Kroe, byl tedy lenní vesnicí. Zmíněný urbář to říká jasně, když je v něm poznámka „Lužec má heynrich Kroe jaké léno“

Raspenava, která v oné době zřejmě také byla lenní vsí, je v urbáři zmíněna jen prostě.⁶⁷ Příslušné místo urbáře, psané bohužel jen nezřetelně a zlomkovitě, zní: „Těž ve Višňové stojí 6 polských hřiven a 1 groš, hřivna po 12 hřivnách míšeňských pro faráře v Raspenavě.“

Z této poznámky lze vyrozumět pouze, že Raspenava měla faráře.

V biberštejnské smlouvě o dělení statků z roku 1463 se uvádějí jako příslušenství panství Frýdlant vrchnostenské nebo úroční vesnice Raspenava a Luh (s mlýnem), Lužec se zdá být ještě vesnicí lenní.

⁶⁰ Oprava místo „Schetscheler“.

⁶¹ Oprava místo „Item Peltez“.

⁶² Oprava místo „Lorenz Schindeler“.

⁶³ Oprava místo „Diterich“.

⁶⁴ Oprava místo „Rytter“.

⁶⁵ Oprava místo „Heinrich Wernher“.

⁶⁶ Napsáno pozdější rukou.

⁶⁷ Porovnej Dr. Hallwich, Friedland vor 500 Jahren (Frýdlant pře 500 léty), separát s. 59. V lenních nebo manských vesnicích museli poddaní vykonávat své povinnosti vazalovi, zatímco ve vrchnostenských vesnicích (Amsdörfer) byli bezprostředně podřízeni majiteli panství svými službami a placením úroků. Jako lenní vesnice se v roce 1629 uvádějí: Loučná, Dolní Oldříš, Andělka, Háj, Ves, Arnoltice, Černousy, Poustka, Boleslav, Habartice, Srbská, dále Nová Ves, Gerlachsheim (Grabiszyce, Polsko) a Günthersdorf (Godzieszów Polsko) a též části Bulovky a Višňové. Vrchnostenskými vesnicemi byly Krásný Les, Dolní Řasnice, Horní Řasnice, Jindřichovice, Dětřichovec, Ludvíkov, Libverda, Bílý Potok, Hejnice, Lužec, Luh, Raspenava, Oldřichov v Hájích, Mníšek, Albrechtice, Vysoká, Dětřichov, Heřmanice, Kunratice, Větrov, Předlánce a části Bulovky a Višňové.

Nejblíže starší zprávu o Luhu obsahuje nejstarší soudní kniha města Frýdlantu (1493–1520). Nachází se na fol. 8a a zní: „...když se píše rok 1495 na den Neviňátek dostavil se Bartel Richter z Luhu a složil peníz dědický ze svého dědictví, totiž 7 (?) a složil slib za všechny svoje statky. Kdyby Hans Schneider držel peníze neprávem, tak je chce opět položit pod pravou přísahou. Také jmenovaný Hans Schneider Bartel uvolnil rukou dáním a ústy svůj statek, aby nebyl později upomínán on nebo jeho děti. O tom ví N. Dreischücke toho času rychtář a Elias Schonebeck a Merten tayrsan.“⁶⁸ Uvedená, poněkud temná, zpráva je jistým dokladem toho, že rodina Richterů, ještě dnes silně zastoupená v Luhu a Raspenavě, již na konci 15. století vlastnila v Luhu dědičný statek. Možná, že v citované listině uvedený Bartel Richter, je dokonce prapředkem dnešní rodiny Richter von Wittbach.

Výhodou pro vývoj obcí v údolí Horní Smědé byl výskyt vápence a železné rudy v této oblasti. Těžba železných rud, která se zde provozovala již v první třetině 16. století, vedla v oné době ke vzniku železného hamru v Raspenavě, důsledkem čehož toto místo vystupovalo do popředí a získalo na významu.

Uvedené zprávy dokazují, že obce Raspenava, Luh a Lužec jsou starého původu. Jistě je oprávněné tvrzení, že patří k nejstarším sídlištím frýdlantské župy.

Nepochybně je možno je řadit ještě k oněm obcím Frýdlantska, jejichž osídlenci přišli jako svobodní lidé, nikoliv jako poddaní. Teprve následující doba jim přinesla nevolnictví.⁶⁹ Podstatně jiné je to u obou mladších osad Peklo a Ferdinandov. Tam byli již první osídlenci poddanými (nevolníky). Majitel panství jim přenechal pozemek nikoliv do právního vlastnictví, ale pouze jim ho „propůjčil“. S tímto darem byla spojena přirozeně mnohá břemena, která rostla se stoupajícím výnosem propůjčeného statku a která zmizela teprve s odstraněním poddanských vztahů.

Obec Karolintal /Peklo/ vznikla na panských pozemcích, a to na lesní a zemědělské půdě někdejšího lenního statku Lužec. Údolí, v němž se dnes rozkládá vesnička Karolintal, bylo jistě až do 16. století, možná dokonce do 17. století, až na malé lučiny pokryto temným lesem; bylo proto nazýváno obecně Pekelské údolí, nebo „v Pekle“ Jen asi pozvolna se les prosvětloval. Nálezy železných rud byly příčinou, proč do této lesní divočiny pronikali lidé. „Zarostlé hromady zeminy a polorozpadlé hráze pokrývají jako náhrobky půdu, pod níž odpočívá hon a shon oněch dní, kdy byla hledána ložiska a hloubeny šachty, hlavně proto, aby se pro tehdejší válečné časy našlo smrtonosné železo.“ Zdá se, že podél Pekelského potoka

⁶⁸ Nickel Dreischuh, městský rychtář ve Frýdlantu.

⁶⁹ Srovnej úsek „Doba utrpení“.

(Telke) onoho tiše zurčícího potůčku, který protéká Pekelským údolím, existovaly stoupy; ještě dnes patrné hráze připomínají dřívější rybníky, přehrady. Železná ruda v krajině nalezená, se dovážela do hamru v Raspenavě. Když se zastavil tento podnik, přestalo také dolování železné rudy. Lidské příbytky, asi s výjimkou jednoho hospodářského dvora (pravděpodobné příslušenství někdejší šlechtického statku v Lužci) v Pekle, ještě nebyly. Dělníci, kteří zde hledali železo, bydleli určitě v blízkých vsích Raspenavě, Luhu a Lužci. V důsledku výkopů v Pekle, byly odlesňovány stále větší plochy, což byla okolnost, která přiměla vrchnost k tomu, proměnit odlesněné plochy v louky a využít jich pro chov dobytka. Pravděpodobně po zrušení železného hamru v Raspenavě, možná ještě dříve, ale jistě ještě v průběhu 17. století, přeměnila vrchnost již existující Pekelský dvůr, stojící uprostřed vzniklých luk, přestavbou na vrchnostenský ovčín, který známe později jako Pekelský poplužní dvůr. Okolnost, že tento ovčín ještě není zanesen v urbáři frýdlantského panství z roku 1631, dovoluje závěr, že byl zřízen teprve po skončení třicetileté války.⁷⁰ Zajisté tam však byly již tehdy (1631) plochy vhodné k obdělávání, neboť zmíněný urbář stanoví, aby obilí z „Pekla“ dopravovali sedláci z Libverdy a Hejnic do dvora v Hajništi. Ovčín v Pekle se objevuje v pramenech teprve na počátku 18. století (1701). Frýdlantská lenní kniha IV. má na straně 60 zápis ze dne 20. března 1701 o postoupení a výměně nějakého příslušenství mezi milostivou vrchností a Georgem Nüsslerem v Libverdě, které bylo přičleněno k novému dvoru v Pekle: „Georgu Nüsslerovi byl do dědičného vlastnictví k jeho statku přenechán kus vrchnostenského pole porostlého křovím, nazývaný Bukový vrch, který sousedí s Lužcem a Libverdou, také tzv. dubová louka, kterou měl Hans Georg Neumann, myslivec v Lužci, a platil z ní 3 kopy úroku. Za to ale zcela postoupil vrchnosti svůj dosud držený díl, který začíná na hranici Lužce (při) výše zmíněné Bukové hoře a pokračuje dolů k Pekelské cestě v Lužci až k Pekelskému dvoru“.

Podle vrchnostenské příznávací tabely vrchnostenských poplužních dvorů z roku 1713, zaujímal tehdy pekelský ovčín 24 $\frac{3}{4}$ strychu špatné půdy, 5 úhoru, 21 strychů pusté půdy a 1 strych luk. Ale neužíval tehdy již všechnu obdělávanou půdu. Vzhledem k všeobecné nejistotě postavila vrchnost u ovčina v roce 1702 šest domů, které spolu s menšími přidělenými pozemky přenechala poddaným. Z těch „roku 1702 v tzv. Pekle na náklady vrchnosti postavených nových zahradnických domů“ koupil jeden, podle vrchnostenských pozemkových knih, Christian Stormb z Raspenavy za 65 kop. Tento Christian Stormb však

⁷⁰ V průběhu 17. století nechala vrchnost zřídit také několik odchoven mladého dobytka, jako 1632 na Nové louce a později také na Nové Louce a později také v Rudolfově u Liberce. (srov. A. Ressel, Reichenberger Heimatkunde II, s. 309 a 287)

„kvůli nedbalému placení tento dům opustil.“. S povolením urozeného rytíře Christiana Platze von Platz und Ehrental, tehdejšího vrchního hejtmána, přešel jeho dům 3. června 1705 za 65 kop na Christiana Krause z Lužce. Koupě se uskutečnila na rychtě v Lužci za přítomnosti rychtáře Gottfrieda Neumanna, a všech přísežných a starších. Druhý dům koupil od milostivé vrchnosti Christoph Effenberger. Poněvadž dlužil vrchnostenskému důchodu na dědických penězích ještě 54 kop 30 grošů, byla jeho zahrada 1. října 1707 na rychtě v Lužci prodána Georgu Hermannovi z Větrova. Třetí dům v Pekle získal Hans Krause; poněvadž dlužil vrchnostenskému důchodu ještě 52 kop 30 malých grošů na dědických poplatcích, byl dům prodán 23. března 1710 Georgu Wöhlovi z Luhu. Jako majitelé šesti zahradnických domků v Pekle se v roce 1713 uvádějí G. Neubert, Chr. Krause, G. Neisser, G. Wöhl, Hans Augsten a G. Hermann.⁷¹ Tito zahradníci, kteří se živili prací v zemědělství a ruční prací, podléhali obecní rychtě v Lužci. K uvedeným šesti zahradám přibyla do roku 1722 ještě sedmá; doplněk berní ruly z tohoto roku mluví totiž o sedmi domcích, které byly zřízeny u ovčína „jen z důvodu prosté bezpečnosti“.⁷²

Ovčín v Pekle je v roce 1717 označován jako poplužní dvůr. Úředním příkazem z 19. září 1717 byli vyžádáni čtyři radní z Frýdlantu, aby se zúčastnili stříže ovcí na hraběcích dvorech ve Frýdlantu, Andělce, Bulovce a v „Pekle“. Berní rula Království českého nazývá dvůr „vrchnostenským ovčínem“. Zdá se, že poplužní dvůr nepřinášel očekávaný výnos; byl totiž za časů hraběte Kristiána Filipa Clam-Gallase zase zrušen.⁷³ Pozemky dvora byly rozděleny a přenechány novým osídlencům. Za dobu parcelace označují autentické listiny rok 1780. Tehdy byly prokazatelně prodávány četné stavební parcely „z rozděleného dvora

⁷¹ Zahradnickou usedlost, od té doby obývanou Georgem Hermannem a vrchností odkoupenou, získal 23. března 1725 Melchior Augsten, poněvadž majitel 19. března 1725 získal za 40 kop statek Gregora Effenbergera, mezi hejnickým záduším a pastvinami v Lužci, a za pekelskou zahradu ještě dlužil 20 zl.30 kr. úroku. Zahradu Georga Neuberta převzal 4. února 1728 za 31 kop jeho syn Hans Christoph Neubert, který ji 1. února 1731 prodal za 30 kop Michaelu Neumannovi. Melchior Augsten, jenž 31. března 1733 získal statek Josefa Kratzera v Luhu za 100 kop. přenechal svoji zahradu v Pekle, ležící mezi zahradou Hanse Augstena a usedlostí Christopa Königa v Luhu, za 50 kop Hansu Georgu Pfeifferovi, někdejšímu „novému domkáři v Libverdě.“ (Z vrchnostenských pozemkových knih). Hans Georg Pfeiffer je uváděn ještě 1763 jako zahradník v Pekle. 1747 se vyskytuje také Friedrich Wöhl jako zahradník.

⁷² 20. prosince 1772 prodal (podle údajů pozemkové knihy pro Lužec, která začíná 1751) Hans Christoph Augsten svoji zahradu v Pekle, ležící mezi zahradami Hanse Augstena a Antona Wöhla za 45 kop Hansi Josefu Augstenovi. 5. července 1773 prodali dědici Antona Augstena svoji zahradu v Pekle, ležící mezi zahradami Hanse Georga Pfeiffera a Antona Wöhla za 54 kop Hansi Christophu Neumannovi z Libverdy. 1777 přenechal Heinrich Augsten svoji zahradu v Pekle za 52 kop svému synovi Heinrichu Augstenovi. Všechny tři koupě byly uzavřeny na rychtě v Lužci. – Majitele nejstarších domů na konci 18. století lze zjistit z místní konšelské knihy; podle ní vlastnil tehdy dům č. 2 Gottfried Pfeiffer, č. 3 Josef Pfeiffer, č. 4 Josef Neumann, č. 5 Ignaz Wöhl, č. 6 Josef Augsten a č. 8 Michael Neumann. Tehdejšího majitele č. 7, které později vlastnil Gottfried Richter z Luhu, nebylo možno zjistit.

⁷³ Dvůr v Pekle měl svého vlastního fojta. Na to upomíná ještě dnes jméno „Voitswenz“. Je to lidové označení potomků posledního fojta, který se údajně jmenoval Augsten, ale pravděpodobně se jmenoval Menzel. Srov. následující poznámku.

v Pekle“. Prodej pozemků poplužního dvora probíhal podle jednotného plánu.; o tom svědčí ještě pravidelné hranice, které dříve tvořily mohutné kamenné valy. Noví osídlenci pocházeli většinou ze sousedních obcí. Obdělávání kdysi divokého pekelského údolí probíhalo statně. Příkrá horská úbočí na sluneční straně byla vymýcena a srázné svahy byly s obdivuhodnou neúnavností proměněny v úrodná pole a ovocné sady. Nejhezčí stavební parcelu v pekelském údolí si podle lidového podání směl vybrat bývalý fojt poplužního dvora. Na ní si postavil s využitím dřeva zrušené stáje dům čp. 9 („Voitswenz“)⁷⁴ Poněvadž malé sídliště v Pekle mělo v roce 1771 teprve 8 čísel a v roce 1786 již 39 domovních čísel, vyplývá z toho, že stavební činnost na pozemcích rozparcelovaného poplužního dvora musela být mimořádně čilá. Většina těchto čísel byla postavena určitě až po roce 1780, snad 1781 a 1782. Z pozemkové knihy uložené v Zemském archivu (pro léta 1783–1795), dále z ještě existující konšelské knihy (1806–1844) a z jednotlivých kupních dokladů, které byly k dispozici při zpracovávání tohoto oddílu, dají se zjistit jména velké části oněch nových usedlíků, kteří v době od 1. prosince 1780 do 1. prosince 1781 získali stavební parcelu z rozděleného poplužního dvora a na ní si postavili dům. Stavebníkem a prvním majitelem domu čp. 10 byl Gottfried Appelt. Jeho koupě je datována 1. února 1780. (Appelt prodal svoji usedlost 1783 za 128 kop Gottfriedu Pfeifferovi). Vrchnostenskou budovu čp. 11 (někdejší budovu poplužního dvora) získal Johann Christoph Demuth, který vystupuje od roku 1783 jako první šoltys nově založené obce. Anton Linke z Lužce postavil dům č. 12 na stavební parcele, kterou získal 1. prosince 1780. Z dalších domů postavil č. 13 Franz Hanisch, čp. 14 Josef Semdner, č. 15 Josef Bergmann, č. 16 Josef Preissler, čp. 17 Philipp König, čp. 18 Ambros Rößsler, čp. 19 Franz Ressel, čp. 21 Anton Krause, čp. 22 Josef Ressel, čp. 23 Gottfried Antelmann, čp. 24 Josef Stefan, čp. 25 Anton Neißer, čp. 26 Franz Stompe, čp. 28 Georg Augsten, čp. 29 Heinrich Bergmann, čp. 34 Gottfried Wildner, čp. 35 Johann Michel Bergmann z Bílého Potoka, čp. 37 Josef Hermann a čp. 38 J. Neumann. Pravděpodobným stavebníkem čp 30 byl Josef Bergmann, čp. 32 Gottfried Effenberger, čp. 33 Wenzel Krause a čp. 39 Florian Krause. Koupě parcel k uvedeným domům jsou datovány skoro výhradně ke dni 1. prosince 1780, takže ten lze považovat za den vlastního založení obce.⁷⁵ Cena jedné parcely byly stanovena

⁷⁴ Dům č. 9 získal podle kupní smlouvy z 11. října 1785 od Elisabeth, vdovy po Johannu Christophu Wenzelovi, za 145 kop její zeť Gottfried Augsten z Bílého Potoka. Jmenovaný Christoph Wenzel („Voitswenz“) byl v každém případě stavebníkem domu č. 9 a pravděpodobně i posledním fojtem poplužního dvora. Syn Gottfrieda Augstena se jmenoval rovněž Wenzel. Měl dva syny, Josefa Augstena v č. 9 a Wenzela Augstena v č. 66.

⁷⁵ Jako den první koupě se vyskytuje 1. prosinec 1780 u čísel 12 až 17, 19, 21 až 26, 28,29, 34,35, 37 a 38.; mohl by tedy platit i pro ostatní uvedená čísla. Na jedné parcele, koupené 28. září 1785, postavil po roce 1786 Franz Förster dům č. 40. Na jednotlivých usedlostech docházelo brzy ke změnám majitelů. Č. 14 získal 14. března

asi na 30 – 31 zlatých. Tak platil Johann Michel Bergmann z Bílého Potoka za parcelu k č. 35–30 zl. 30 krejcarů., Anton Linke dal za parcelu k č. 12–31 zl.

Rychlý vzrůst počtu domů v nově založeném místě, vedl již v roce 1783 k odloučení od Lužce a ke zřízení vlastní rychty. První šoltys Johann Christoph Demuth nevykonával svůj úřad dlouho. Již na začátku roku 1785 nalézáme rychtu v držení syna arnoltického učitele Johanna Josefa Tschiedela, který působil nadále jako rychtář.⁷⁶ Obdělávání pekelského údolí neustalo ani v následujícím čase. Byla získána nová malá pole a postaveny nové domy. Tak vznikla osada „Karolintal“, která má rozlohu 203 jiter a od roku 1850 je opět spojena s obcí Lužec, která má rozlohu 402 jiter, v jednu katastrální obec. Navzdory tomu však podržela své vlastní číslování dodnes.

Tam, kde se dnes rozkládá víska Ferdinandov, nalézaly se až do poloviny 18. století pusté, převážně zalesněné pozemky, které byly převážně v držení vrchnosti a jen malým dílem v držbě sedláků. V dřívějších dobách se v tamní kotlině dolovalo železo. Nejvydatnější a nejvíce zastavěná oblast byla, jak dokazuje hejnická důlní kniha z konce 16. století, uložená ve frýdlantském zámeckém archivu, oblast „Krásné Máří“ a Ořešníku. Pod „Krásnou Máří“ na Štolpišské silnici, připomíná dodnes „Erzloch“ („Rudná jáma“) někdejší těžbu. Již v té době, kdy byly parcelovány pozemky dvora v Pekle, pomýšlela asi vrchnost na prodej stavebních parcel v kotlině Štolpichu. Odlesňování tam započalo již po polovině 17. století. 6. srpna 1673 prodala vrchnost majitelům hejnických usedlostí 71, 73 a 59 (Elias Rössler, Christoph Krause, Christoph Semdner) na jejich prosbu z vrchnostenské půdy v horách mezi Bílým a Černým Štolpichem za usedlostí Georga Rössela v Raspenavě (č. 12) „tam kde nedávno bylo pokáceno dříví“ 26 $\frac{3}{4}$ míry kamenité a pusté půdy. V roce 1781 byly další tamní panské pozemky parcelovány a prodány poddaným. Tak začalo zúrodňování této kotliny. Již o dva roky později, 1783, byly zde postaveny první domy. Nejstarší dům stál na místě dnešní trhární bavlny č. 1; byla to údajně původně panská fořtovna a byla 1783 papírníkem Karlem Schützem, který pocházel z Frýdlantu přeměněna na papírnu.⁷⁷ V lidové

1785 za 106 zl. od Josefa Semdnera Johann Christoph Wildner. Č. 17 získal od Philippa Königa 1786 Gottlob Rößler z Libverdy. Č. 22 prodal 23. února 1784 Josef Ressel Franzi Neisserovi. Č. 23 získal 15. července 1784 od Gottfrieda Antelmanna Johann Chr. Preibisch a od něho ho koupil zpět zase Gottfried Antelmann 19. října 1788. Č. 28 přenechal Georg Augsten 1786 svému synovi Josefu Augstenovi. Č. 37 prodal Josef Hermann 15. září 1783 za 100 zl. Antonu Neißerovi. Č. 38 odkázala Anna Marie Neumannová v r. 1792 svému synovi Wenzelu Neumannovi.

⁷⁶ Johann Christoph Demuth je uveden naposled jako rychtář 15. července 1784 na smlouvě o prodeji domu č. 23 Joh. Chr. Preibischovi. Johann Josef Tschiedel vystupuje jako rychtář nejdříve 14. března 1785 při prodeji domu č. 14 Joh. Chr. Wildnerovi. Tschiedel byl také přítomen, když Anton Linke z č. 12 získal 12. července 1797 kus pekelské louky a 21. srpna 1801 kus pastviny, zvané Höllelähne (Pekelská stráň).

⁷⁷ Karl Schütz byl 1767–1782 nájemcem frýdlantské papírny. Srovnej díl „Vývoj průmyslu“

mluvě se tato budova nazývá dodnes „Hejnická papírna“ i když stojí na raspenavské půdě. V tomtéž roce 1783 postavil Josef Sembdner, majitel hospodářství č. 59 v Hejnicích, ve svém lese na Štolpichu pilu, dnešní usedlost č. 139. K těmto zmíněným stavením přibyla v následujících letech další, a tak vznikla postupně víska, nazývaná lidově „Papierdörfel“ (Papírová víska) nebo Neudorf (Nová ves). Západní nebo dolní část obce, postavená na raspenavských dominikálních a částečně i rustikálních pozemcích, je úředně prokazatelně již od r. 1788 nazývána Ferdinandovo údolí (Ferdinandstal) V roce 1834 měla již 44 domů, obývaných 419 dušemi. Část těchto domů stojí na pozemcích již jmenovaného selského statku č. 12, který v druhé polovině 17. století vlastnil Georg Rössel. Dnes má Ferdinandov, který od r. 1850 patří k obci Raspenava, ale má vlastní, od kmenové obce oddělené číslování, 66 domů. V lidovém podání se k Ferdinandovu počítá i sousední „místní část Hejnice“ ležící na hejnických selských pozemcích. Tato horní část sídliště ve štolpišské kotlině, byla až do doby kolem roku 1830 ještě většinou porostlá lesem. Zaujímá hlavně ony pozemky, které koupili od vrchnosti v roce 1673 majitelé hejnických usedlostí č. 71. 73 a 59.⁷⁸ Dnes tu stojí 41 domů. Sídlíště ve štolpišské kotlině, je vzhledem ke své nádherné poloze na úpatí Jizerských hor, již po mnoho let užíváno k letním pobytům.

E) Původ místních jmen

Každé místo obdrželo hned po svém založení jméno. Někdy je přinesli noví osídlenci ze své vlasti; někdy bylo použito jméno vůdce nebo podnikatele pro určení jména; občas byla při volbě jména vzata v úvahu také místní situace a poloha nového sídliště. Tu a tam se podrželo již existující staré jméno. Jako u mnoha jiných míst frýdlantského okresu, nelze ani u Raspenavy, Luhu a Lužce určit s plnou jistotou původ jejich jména.

Tradice odvozuje jméno Raspenava (kolem 1400 psáno „Raspenow“, 1634 „Raßpenow“) od „drsné nivy“ (rauhe Au), poněvadž údajně slovo raspe znamenalo „drsný“. Toto odvození se zdůvodňuje tím, že pozemky, ležící na levém břehu Smědé směrem k Jizerským horám, jednak pro blízkost pohoří, jednak pro malou ochranu před severními větry, mají „drsnější polohu“, než pozemky na protilehlém břehu, takže proto se tamní místo jmenuje „mírná niva“ (Mildenau). Badatelé se však právě uvedené vysvětlení původu místního jména jeví jako pochybené.⁷⁹ S největší pravděpodobností obsahuje jméno

⁷⁸ Srov. J. Bennesch, Zur Ortsgeschichte von Haindorf (K dějinám obce Hejnice), Friedländer Zeitung z 17. prosince 1910, 14. a 16. ledna 1911.

⁷⁹ Právě tak nesprávné je odvození místního jména od „rastende Au“ (odpočívající niva). Pověsti, že skupina kolonistů, unavená útrapami cesty, zde odpočívala a příští ráno se rozhodla tu usadit, nelze přiřknout ani nejmenší věrohodnost.

Raspenava staroněmecké osobní jméno. Určující slovo Raspen ukazuje totiž na u nás sice neznámé, ale jinde se vyskytující rodinné jméno Raspe, nebo na původní Raspert, zkráceně Raspo.⁸⁰ Základní slovo „au“, „Aue“, (středohornoněmecky „ouwe“ ze starohornoněmeckého „aha“ voda, gótsky „ahwa“, řeka) znamená zavodněné území, lučiny bohaté na vodu, rovinnaté při řece ležící území, jinými slovy řečeno inundační území a odpovídá v tomto smyslu údolní poloze Raspenavy. Pokud nebude předložen závažný důkaz pro jiný výklad, musí být místní jméno vykládáno jako „Raspova niva“. V lidové mluvě se místo jmenuje „Roaspmou“.

Místní jméno Mildenau (Luh), kolem 1400 „Myldenouw“, později „Mildenaw“, řídčeji psáno Müldenaw, obsahuje stejně jako Raspenava základní slovo „au“ (niva, louka, luh). Určující slovo „mild“ (mírný) láká vzhledem k chráněné poloze místa na úpatí protáhlého pásma tvořeného Supí horou, Hadím kopcem, Chludem, k úvaze, že jméno je třeba odvodit od středohornoněmeckého slova „milte“, ačkoliv to středohornoněmecké slovo ukazuje méně na klimatické vlastnosti, ale spíše má význam přívětivý, milý. I zde je pravděpodobnější odvození místního jména od jména osobního, a to od Mildo (zkrácený tvar od Mildbrecht, Mildhard atd.), z něhož vzniklo dříve v severních Čechách časté rodinné jméno Milde.⁸¹

Jméno bezprostředně s Luhem sousedícího Mildeneichen (Lužce), se psalo kolem roku 1400 „Myldenowchin“, 1634 Mildenauchen, v pozdějších písemnostech kláštera v Hejnicích „Milden Euchen“, 1795 Müldeneichen, a zní v lidové mluvě „Millschn“. Místní jméno má určující slovo stejné jako u Luhu. Základní slovo „-eichen“ se odvozuje od údajného někdejšího dubového porostu, musí však být vysvětlen vzhledem ke starému způsobu psaní jako „Äuchen“, což znamená malá niva. Mildeneichen by mělo vlastně znamenat „Mildova nivka, nivečka“.⁸²

K Lužci náležející osada Karolintal (Peklo) byla pojmenována ku počtě manželky hraběte Kristiána Filipa Clam-Gallase Karoliny, rozené hraběnky Šporkové. Ferdinandov obdržel jméno po třetím synovi majitele panství Kristiána hraběte Clam-Gallase – hraběti Ferdinandu Clam-Gallasovi.

F) Někdejší lenní statky na území raspenavské farnosti

Lenní zřízení na panství Frýdlant se podobalo témuž v blízké Lužici. Majitelé panství byli původně vazaly krále a musili jako takoví při změně vlády požádat nového krále o další

⁸⁰ V druhé nejstarší zhořelecké městské knize se objevuje v roce 1369 (Johannes) Raspenow jako jméno rodinné. Helbig, Beiträge sv. II, s. 237.

⁸¹ Jedna, později nobilitovaná, rodina Milde sídlila v polovině 15 století v Žitavě. Helbig, Beiträge II, s. 230.

⁸² Podle J. Helbiga. – Místní obyvatel vyslovuje místní jméno jasně a krátce „Milnejchn“, cizinec říká často „Milnejchn“. Lidově se jméno vysvětluje jako „Mühleichen“. Podle lidové tradice se osadníci postavili do „Mühl-Eichen“. První budova měla být mlýn, obklopený dubovým lesem. (Podle sdělení J. Bennesche)

udělení léna, právě tak jako synové majitele panství po smrti jejich otce. Jestliže k tomu nedošlo, připadlo léno – panství – obvykle králi. Do 15. století bylo běžné udělovat léno „ke společné ruce“ (všem mužským členům vazalovy rodiny); v průběhu 16. století se léno změnilo v „dědictví“. Majitelům panství podléhali zase příslušníci nižší šlechty, jimž udíleli část svého léna a to za stejných podmínek, za kterých obdrželi svoje léno. Tito nižší šlechtici vstupovali vůči majitelům panství jako lennímu pánovi do postavení leníků a nazývali se „podvazalové“. Byli usazeni obvykle na menších statcích a dvorcích panství. Majitelé panství si podrželi na propůjčených statcích vlastnické právo a držitelé lén tak nebyli ničím jiným než jejich uživateli. Po smrti držitele připadl statek zase majitelům panství, kteří ho udíleli obvykle synu nebo dědicům zesnulého, když se zavázali k plnění převzatých závazků. Na území frýdlantského panství byl kdysi velký počet takových lenních statků. Z některých se později staly statky dědičné, z jiných se staly po jejich připojení nebo vykoupení, vrchnostenské dvory. Také dědičné statky získala během doby zase vrchnost. Vedle lenních (poplužních) statků existovala také selská léna (lenní rychty).⁸³

Lenní rychty nacházíme až do zániku lenních poměrů ve všech obcích; později se vyskytují jen dědičné rychty. Vlastní lenní statky (vazalské statky) vykazují v okruhu raspenavské farnosti jen obce Raspenava a Luh, a to v Raspenavě dokonce dva: tak zvaný „hamerní statek“ a „poplužní statek“. Stručné dějiny těchto statků přináší následující řádky.

1. O raspenavském hamerním statku

Jak bylo již uvedeno v I. části tohoto spisu, měla Raspenava již v dřívější době mezi ostatním místy panství Frýdlant jisté zvláštní postavení. Zde existoval prokazatelně již v 16. století železný hamr; jeho vznik (souhlas) je datován nedělí Letare (10. března) 1521.

Zakládací listina hamru, vystavená Joachimem I. z Biberštejna, zní doslova takto: „My Joachim z Biberštejna na Frýdlantě vyznáváme tímto veřejně za Nás, Naše dědice a následné držitele, že nás navštívil ctný a počestný Heinrich von Schwanitz na Poustce, náš man a milý věrný a snažně prosil, abychom mu milostivě povolili v Raspenavě na našem panství Frýdlant postavit hamr a přikoupit dědičný statek, na kterém teče Štolpich se vším příslušenstvím, jak ho držel ten, jenž ho teď užíval, ke svému prospěchu, užitku a poctivosti, nic z toho nevyjímaje. Poněvadž jsme pamětlivi ochotných a příjemných služeb, které prokázal Našemu

⁸³ Podle zprávy z roku 1628 byly rychty v Krásném Lese, Dolní Řasnici, Horní Řasnici (Bärnsdorf), Jindřichovicích, Raspenavě, Luhu, Hejnicích, Dětrichově, Kunraticích a Větrově celými a rychty v Dětrichovci, Libverdě, Heřmanicích a Ludvíkově polovičními lény. Polovičním lénem byl také selský statek Christofa Ressela (č. 18) v Řasnici. Majitelé rychet v Lužci, Oldřichově v Hájích, Mníšku, Albrechticích, Předláncích a v Dolní Višňové se nazývali dědičnými rychtáři.

milému panu otci blahé paměti a Nám, dopřáváme mu zmíněný hamr postavit, jak jsme to obdrželi od královského Veličenstva lénem, dle starých řádů, bodů a klausulí, jak je to u hamru mravem a zvykem a dopřáváme mu také přikoupit jmenovaný dědičný statek, kterýžto statek má být osvobozen ode všech úroků a dvorských prací. A kde by byl za zmíněným dědičným statkem pozemek, který jsme mu také propůjčili a dali, na němž by měl v úmyslu mít pole nebo zrušit louky, má mít právo tak učinit bez překážek. K tomu mu povolujeme na zmíněném hamru svobodně porážet dobytek, péci, vařit pivo, čepovat, vydržovat podkováře, Štolpich dědičně využívat pro hamr, lovit ryby, zajíce na té straně směrem k Hejnicím štvát a lovit, (dáváme) stavební dříví k tesařině a pro všelike budovy hamru, palivové dříví, dříví k pečení, vaření piva, dříví k zatarasení a výdřevě jámy, a dále všelike dříví potřebné k jmenovanému hamru. Také smí v místech kde nechá pálit uhlí, pást svobodně dobytek a pokud by na Našich pozemcích hledal a našel železnou rudu, nesmí nám nic zatajit, ale tam kde byla hledána a těžena, se podle našeho vědomí vyrovnat a snášet po dobrém s našimi poddanými. Mají mít také volné cesty k dopravě kamene k hamru, mít právo plavit dříví na Smědé a Štolpichu, a pokud by se stalo, že by se hamerští tovaryši a uhlíři spolu dostali do sporu a do rvačky, má mít jeho hamernický mistr právo rozhodnout, pokud by se však jednalo o násilí a zabití, to necht' je předáno k rozhodnutí vrchnosti. Pokud Heinz v. Schwanitz, jeho dědici a následní majitelé naleznou nějakou žílu či sloj, mají přednost k pronájmu či propůjčení, a jakmile by byl hamr uveden do provozu, má Nám po třech letech, od doby jakmile hamr počne kovat, od každé jámy nebo milíře, pokud uhlíř k němu může nosit dříví, platit úrok třináct grošů, vždy sedm malých zhořeleckých feniků za groš, ale s tím rozhodnutím, že mu nemá být od nikoho bráněno prodávat železo, které tam bylo zhotoveno a vykováno; a pokud by se stalo, že by chtěl hamr prodat, povolujeme mu My, Naši dědici a následovníci, hamr se všemi výsadami a svobodami, jak jsme je propůjčili, prodat neodvolatelně někomu jinému podle své nejlepší vůle a k svému prospěchu, aniž bychom My a kdokoliv tomu bránili. Přítomni byli a svědčili urození a stateční naši manové Merten von Bindemann na Habarticích, Georg Maxen z Bulovky a Heinrich Maxen z Raspenavy. Pro větší svědectví jsme s dobrým a správným vědomím nechali přivěsit naši zděděnou pečeť na tento dopis, daný po narození Krista léta 1521, v neděli Letare.⁸⁴

„Vlastnost tohoto hamerního statku je v uvedené listině vyjádřena jasně. Nebylo to léno vytvořené zcela z panského vlastnictví, ale svobodné dědictví, tj. pozemkový komplex, který

⁸⁴ Julius Helbig, „Der Eisenhammer in Raspenau“ (Železný hamr v Raspenavě, Reichenberger Zeitung ze 6. a 7. ledna 1898).

byl Heinz (Heinrich) v. Schwantz oprávněn koupit od nejmenovaného předchozího vlastníka, užívat, ale také prodat nebo odkázat jako dědictví, a k němuž majitel panství, jak se zdá z technických důvodů pro provoz hamru, jenž měl být zřízen, připojil jako dar „kus za dědičným statkem“. Zvláštní s tím spojené výhody, které svědčí o tom, že majitel panství propůjčil tomuto prvnímu důlnímu podniku na panství Frýdlant svoji blahosklonnou podporu, byly osvobození od placení úroku a od vykonávání prací na dvorech, přiznání práva lovu zajíců, právo výseku, pečení, vaření a šenkování piva a kovářského řemesla, propůjčení nižšího soudnictví, bezplatné užívání stavebního a palivového dříví, přednost při zřizování nových rudných jam a tříleté osvobození od úroků od chvíle uvedení hamru do provozu. Méně přesně nás listina informuje o jeho umístění, avšak podle údaje, že na dědičném statku teče Štolpich, že se honební terén prostíral směrem k Hejnicím, a s ohledem na jiné záchytné body, lze je přibližně určit. Bezpochyby poskytoval Štolpich vodní sílu pro provoz hamru“. (J.Helbig). Kde se těžila potřebná ruda osvětlí pozdější oddíl „Dolování“.

Heinrich von Schwanitz, první majitel železného hamru, náležel ke starému biberštejskému vazalskému rodu, který vlastnil již velmi brzy statky na panství Frýdlant, až do počátku 17. století byl obecně nazýván Schwantz, a který se z Poustky rozšířil do Horní Lužice. Heinz v. Schwanitz na Poustce je od roku 1497 jmenován častěji, od obdržení raspenavského hamru ale již jenom dvakrát. Na neděli sv. Trojice (31. května) 1523 byl osvobozen od kupního poplatku za dům za kostelem a zahradu „na příkopě“ ve Frýdlantu, a 1530 získal statek Višňovou od Wolfa von Weigsdorf výměnou za Andělku. V roce 1537 byl již mrtev. Na den sv. Jakuba (25. července) 1537 udělil Jáchym II. z Biberštejna v léno jeho dědici Hansu von Schwantz na Poustce a jeho strýcům, bratrům a synům, Hansovi, Nickelovi, Mertenovi, Simonu Kasperovi a Baltazarovi von Schwantz „ke společné ruce“ pozůstalé statky, mezi nimi také „hamr v Raspenavě na Štolpichu se všemi propůjčenými svobodami“. V roce 1559 drželi bratři Heinrich, Franz, Hans, Christoph, Joachim a Siegmund von Schwantz společně statky Poustku, Višňovou, Novou Ves a dědičný statek v Raspenavě, „na němž teče potůček Stolbach“, což jim v úterý po neděli průvodní (4. dubna) 1559 udělil v léno Friedrich von Redern. Jejich příbuzenský vztah k rodinným příslušníkům, jimž bylo uděleno léno v roce 1537, jmenovitě k Hansu von Schwantz, je při porovnání tam uvedených jmen nejasný, na každý pád to byly „otcovské“ dědičné statky, které bratři, podle svědectví listiny pořízené kolem r. 1563, rozdělili na šest dílů. Při tomto dělení dostal Christoph von Schwantz raspenavský hamerní statek; jako jehož držitel vystupuje v roce 1565 při svědectví, když Fabian von Etzel na Krásném Lese požadoval závět'; prodal ho jako díl zvaný „hamr“

22. prosince 1574 za 1 200 tolarů Jachimu von Bindemann. Tento, mezi četnými příslušníky této staré frýdlantské vazalské rodiny, jediný nositel tohoto jména, je snad shodný s tím, který byl v roce 1601 spoluvlastníkem statku Habartice a 6. ledna 1601 se účastnil pohřbu Melchiora z Redernu. Ještě před nebo brzy po získání hamerního statku došlo v Raspenavě ke dvěma malým změnám v držbě, které pravděpodobně sloužily nějakému provoznímu účelu. 21. dubna 1574 postoupil totiž Jakob Bribisch (Preibisch) majiteli panství Christophu I. von Redern kus zahrady ke zřízení malého hamerského rybníčku a dostal za to louku, kterou měl předtím pod úrokem Hieronymus Blumberg; podle smlouvy obsažené v redernské knize koupí prodal tentýž Jakob Preibisch za 14 kop míšeňských jmenovanému majiteli panství 9. dubna 1575 svůj domek na nivě, „ležící mezi hamrem a pilou“. Po této zde uvedené pile následovala brzy další, když Joachim von Bindemann na den sv. Jiljí (1. září) 1578 získal od Christopa I. z Redernu povolení, postavit na svém lenním statku pilu. Dosud nezacelená mezera v písemných pramenech nechává v pochybnosti, jak dlouho byl Joachim von Bindemann majitelem hamerního statku; podle listiny v zámeckém archivu přešel stateček od Joachima von Bindemann již před 12. července 1586 do držení majitele panství. 1. září 1595 prodal Melchior z Redernu hamerní statek v Raspenavě, hraničící se zahradnickou usedlostí Georga Neumanna a dědičným statkem Christopa Seligera, v mezích, plotech a hranicích, jak to bylo prodávajícím předtím vytyčeno a vyměřeno, s osvobozením od všech služeb a robot Matesu Kihlmannovi, „zvanému jinak Brettschneider“, jeho dědicům, následným držitelům za 800 kop míš. Při statku zůstali dva koně, orební nářadí, pluh a brány, motyky a současný přírůstek na obilí a krmivu. Z obzvláštní milosti byly k tomu prodány dva rybníky ležící na hamerním statku a kupujícímu a jeho dědicům povoleno „odebírat dle potřeby vodu.“, ale s výhradou rybolovu a proti zaplacení ročního úroku ve výši 1 uherského zlatého. O nějaké stoupě, huti, nebo hamru na pozemcích statku a o ponechání příslušného nářadí a zařízení není v listině žádná zmínka, je to nadále „svobodný a dědičný statek“, na němž se kromě zemědělství provozuje stále výnosnější řemeslo pilařské a jméno „hamerní statek“ je již jen označením historickým.⁸⁵

Pro úplnost necht' je zde doslovně uvedena „Dědičná kupní listina hamerního statku Mathese Kühlmanna, řečeného Brettschneider, od urozeného pana Melchiora von Redern, svobodného pána etc na hamerní statek v Raspenavě“. Zní: „Já Melchior z Redernu, svobodný pána na Frýdlantě, Liberci, Seidenbergu atd. dávám na vědomí a vyznávám kdekoliv to bude třeba za sebe, své dědice a potomky, dědičné pány panství Frýdlant, Liberec a Seidenberg atd.

⁸⁵ O pozdějším valdštejském hamru viz bližší v oddíle „Dolování“.

tímto listem a pečeti, že jsem na poslušnou žádost a prosbu mého poddaného Mathese Killmanna z Raspenavy jemu Mathesi Kühlmannovi, jinak řečenému Brettschneider, jeho dědicům a následovníkům dobrovolně prodal a přenechal dědičně do vlastnictví hamerní statek v Raspenavě, hraničící se zahradou Georga Neumanna, a dědičný statek Christopha Seligera, v jeho hranicích a mezích, kamenných ohrazení a znamení, jak jsem to v uplynulé době určil a vytyčil, se všemi svobodami a robotami, ať se jmenují jakkoliv, za osm set kop míšeňských.; na ně kupec Mathes Kühlmann má a chce složit v hotovosti čtyři sta kop na dva rozdílné termíny. Tedy na nyní následujícího Michala, tohoto běžícího roku 95 tři sta kop, a pak na Michala 96 sto kop dá a složí; zbývajících čtyři sta kop složí kupující na dědičné dny ročně při úředních dnech počínaje rokem 96 s 28 kopami 34 groši a 2 denáry na rok 97 až do konečného zaplacení. Při statku má kupujícímu zůstat: dva koně, orební postroj, pluh a brány, motyky pokud tam jsou, jeden vůz, všechn letošní přírůstek na obilí a krmivu, nic nevyjímaje. Kromě toho jsem právě jmenovanému Mathesi Kühlmannovi, jemu a jeho dědicům a následovníkům dědičně prodal ty dva rybníky, které leží na hamerním statku proto, aby mu bylo povoleno odebírat potřebnou vodu, ale nikoliv na škodu toku a rybářství v nich, které si především vyhrazuji a on kupující má ročně jako úrok složit v hotovosti jeden uherský zlatý, půl na den Jiřího a půl na den Michala. Takovouto upřímnou a neodvolatelnou dědičnou koupi schválil a přijal Mathes Kühlmann za sebe, své dědice a následovníky; také rukou dáním a ústně slíbil neporušitelně dodržovat, a pro její jistotu a pevné dodržování, jsem nechal tuto koupi zapsat do své knihy koupí, kupujícímu pod zděděnou pečeti opis této koupě nechal sdělit. Stalo se na zámku Frýdlant 1. září 1595.⁸⁶

Po Mathesi Kühlmannovi držel statek jeho syn Veit Kühlmann, který od Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna dosáhl potvrzení svých svobod v tom smyslu, že výsady Melchiora z Redernu zůstávají v platnosti, „jež „Jeho Milost“ bez jakéhokoliv omezení stanovila tak, aby Kühlmann“ dle znění koupě takový statek bez selských turbací držel, aby to do budoucna spočívalo bez chyby na milosti udělené zmíněným starým panem z Redernu, necht' dbá každý k vyvarování se nemilosti a trestu ze strany Jeho Milosti.“ Závěrečná Valdštejnova slova ovšem v době protireformace neodradila tehdejší mocipány od obsazení podle tehdejší způsobů neblahé paměti. Veit Kühlamnn se zřejmě nepodrobil konfesijním donucovacím prostředkům, s jeho majetkem bylo proto naloženo jako s propadlým statkem, byl zabaven a 30. ledna 1657 za 200 prodán Mathesi Resselovi mladšímu, v jehož rodině usedlost (č. 39) zůstala až do současnosti. V roce 1679 hospodařila zde Marie Resselová,

⁸⁶ Kniha koupí, fol. 225.

vdova po Mathesi Resselovi. 12. července 1679 potvrdila vrchnost vdově Marii Resselové svobody jejího hamerního statku. Příslušná listina obsahuje poznámky: „Protože byl vodní příkop k tomuto vodnímu dílu na tomto statku užíván“ a „protože plavení dříví působí statku ročně mnoho škody“. Dne 10. dubna 1695 přešel „pozůstalý svobodný statek“ Mathese Ressela „na umělém náhonu“ za 200 kop od vdovy Marie a všech spoludědiců na syna Christopa Ressela⁸⁷. Koupě byla ratifikována 24. února 1696. Od vdovy Christopa Ressela převzal svobodný dědičný statek 13. ledna 1726 její syn Hans Christoph Ressel. Od jeho dědiců získal ho 21. dubna 1772 za 250 kop Hans Josef Ressel. Ten zemřel 30. října 1793. Od jeho dědiců, vdovy Apollonie, synů Josefa, Antona, Franze, Ignáce a dcer Veroniky, provdané Wildnerové (Luh), Apollonie, provdané Richterové (Luh), Theresie, provdané Königové (Libverda), Marie Anny, provdané Hönigové (Srbská), Rosiny, provdané Schwertnerové (Jindřichovice), přešel „bývalý“ svobodný a poplužní statek č. 39 dne 1. prosince 1812 za 1 500 zl. víd. měny na spoludědice Ignaze Ressela, jenž zemřel 22. března 1857 ve věku 70 let. Jeho nástupcem se stal 21. června 1856 Adolf Ressel (za cenu 3 500 zl. konvenční měny). Současným majitelem je syn předešlého, Julius Ressel. Ke statku patřila pila a přádelna bavlny; je pronajata.⁸⁸

2. O poplužním lenním statku v Raspenavě

Od dřívějších časů byl v Raspenavě také poplužní statek, který byl od majitelů panství propůjčován některému z vazalů v léno. Existence druhého šlechtického sídla v Raspenavě (kromě hamerního statku) byla posledním generacím domácího obyvatelstva zcela neznámá. Teprve v polovině 19. století žijící domácí kronikář P. Karel Wunsch, (nar. 1822 v Jablonci, zemřel 1886 ve svém rodném městě jako dětřichovský farář v důchodu), dospěl na základě svých archivních výzkumů k tvrzení, že Raspenava měla také šlechtický statek, jenž byl propůjčen jako léno rodině von Maxen, která vlastnila statky v Lužici a na panství Frýdlant. Toto, až do novější doby zpochybňované tvrzení, potvrdil nyní historik Julius Helbig († 1912), nanejvýš zasloužilý svým bádáním o dějinách frýdlantského okresu. Jím objevené staré frýdlantsko-seidenberské lenní knihy (začínající rokem 1463) dokazují, že starý raspenavský poplužní dvůr byl jistě více než sedm desetiletí v držení Maxenů; na základě písemných pramenů se však ukazuje, že nebyli prvními držiteli. Jako majitel poplužního dvora je na začátku 16. století uváděn jakýsi Hans Jost. Od něho přešel statek na Heinricha von Maxen.

⁸⁷ Kniha koupí, s. 298.

⁸⁸ Srov. oddíl „Řemesla a průmysl“. – Statek č. 39 je všeobecně nazýván „Forchbauerngut“. Většinu kupních smluv a dalších listin, které se vztahují ke statku, má v držení majitel Julius Ressel.

Ten náležel ke staré, původně míšeňské šlechtické rodině von Maxen, sídlící na Bulovce. Ve 14. století vlastnili Maxenové rozsáhlé statky nejen v biskupsko míšeňské, ale i v královské části Horní Lužice, ale byli již tehdy na panství Seidenberg a v okolí Žitavy a Zhořelce bohatě nadáni statky. Také vesnice Bulovka na panství Frýdlant patřila jmenované šlechtické rodině dokazatelně již na konci 14. století. Podle nejstaršího urbáře panství Frýdlant, pocházejícího z oné doby, měli „Maxenové“ v Bulovce 10 1/2 lánu a 3 pruty půdy. Jako majitel bulovského léna vystupuje na počátku 15. století Heinrich von Maxen, který se 1403 píše výslovně „Heinrich Bullendorf“ (tj. sídlící na Bulovce). Zda byl tento Heinrich von Maxen snad již dokonce prvním členem rodu Maxenů, jenž na Frýdlantsku získal majetek, zůstává nerozhodnuto. V roce 1422 byl Hans von Maxen, syn Heinricha von Maxen, pánem na Bulovce. Jeho bratrem byl v každém případě Georg von Maxen, jenž v první polovině 15. století sídlil rovněž na Bulovce. Peter von Maxen z větve bulovské (asi syn Georga von Maxen) je 1454 kmetem na soudě ve Frýdlantu a 1464–1468 starostou v Seidenbergu. Dr. Mehl von Strelitz, německý vicekancléř České koruny a majitel panství Grabštejn udělil v léno v roce 1566 Heinrichu von Maxen lidi v Bulovce, kteří patřili k panství Grabštejn, úroky, prodej soli a řemeslníky, „jak to dle lenních listů držel a užíval jeho zesnulý otec Georg von Maxen.“ Tento Heinrich (Hinke von Maxen) byl v letech 1463–1477 biberštským hejtmanem ve Frýdlantě a Seidenbergu. Z jeho synů Georga a Hanse byl první 1490–1495, druhý 1500–1510 hejtmanem v Seidenbergu. Hans se spolčil 1519 se silničním lapkou Heinrichem Kragem, opovídal nepřátelství Šestiměstí, byl 1515 na Míšeňsku zajat a o rok později v Drážďanech s'at. Georg von Maxen měl čtyři syny, a to Georga, Christopa, Heinricha a Baltazara, kteří v roce 1521 obdrželi poplužní dvůr v Bulovce v léno od Ulricha IV. z Biberštejna. 10. března 1521 to potvrdil Joachim I. z Biberštejna. Hlavním držitelem bulovského dvora byl Georg. Jeho bratři koupili postupně vlastní statky. Christoph von Maxen se stal koupí majitelem vsi Oppelsdorf. Heinrich von Maxen získal od Hanse Josta poplužní dvůr v Raspenavě.

Podle jedné listiny ze zámeckého archivu ve Frýdlantě, sídlil Heinrich von Maxen již 1521 v Raspenavě.⁸⁹ 10. března 1521 byl svědkem při udělení „hamru“ Heinrichu von Schwanitz (Schwantz) v Raspenavě. Ve čtvrtek po Esto mihi (20. února) 1550 se účastnil Heintze von Maxen na Raspenavě a Nickel Maurer, hejtman v Triebelu, na frýdlantském

⁸⁹ Následující data pocházejí ponejvíce z J.Helbigových Regesten zur Geschichte des Lehnadels der Herrschaften Friedland und Seidenberg, (Regesta k dějinám lenní šlechty panství Frýdlant a Seidenberg, zvláštní tisk z Neues Lausitzer Magazin sv. 75, dále z dodatku regest, tamtéž sv. 77, a dále z různých listin zámeckého archivu ve Frýdlantě.

městském soudě soudního jednání ve při Bartela Lindholtze z Berlína proti Valtenu Mittagovi jako smírčí soudci. V pátek po Bartolomějovi (28. srpna) 1551 udělil Christoph z Biberštejna Heinrichu von Maxen znovu raspenavský poplužní dvůr v léno („tak jak ho předtím držel Hans Jost“). Ke statku patřil již tehdy sousední dědičný statek, který Heinrich von Maxen přikoupil od Mertena Austena⁹⁰. Léno bylo uděleno s tou výhradou, že úrok bude odváděn jako předtím do Frýdlantu, jestliže léno připadne opět sedlákům.⁹¹ Obnovené udělení léna na poplužní dvůr a dědictví dosáhl Heinrich von Maxen od Friedricha von Rädern 1559 (pravděpodobně 10. ledna). Již deset let předtím 28. června 1549 sepsal závěť, která byla potvrzena Johannem V. a Christophem z Biberštejna v pondělí po (?) Burchardovi (14. října (?)). Podle této závěti měl Heinrich von Maxen dvě (1549 ještě svobodné) dcery: Magdalenu a Margaretu a jednoho syna: Hanse von Maxen. Za universálního dědice byl ustanoven syn Hans (uváděný už 1542). Obě dcery obdržely odkazy.⁹² Vykonavatelem závěti byl ustanoven bratr Heinricha von Maxen, Georg von Maxen na Bulovce. Po otcově smrti požádal Hans von Maxen 16. září 1565 o udělení léna na zděděný statek v Raspenavě. 8. června 1574 koupil Hans von Maxen, jenž byl v polovině 16 století (1540) hejtmanem ve Frýdlantu, od vdovy Michela Wignera v Luhu půl statku v Raspenavě s domem a dvorem „položeným mezi Wolfem von Waltern a Mazem Blumbergem za 60 kop. 1577 zajistil Hans von Maxen své manželce výměnek. Jeho syn a nástupce Georg von Maxen, jenž se jako hejtman pevnosti Wolfenbüttel nemohl věnovat mírumilovné správě statku, prodal 9. února 1595 svůj majetek za 2 370 tolarů správci raspenavské rychty Hansi Austenovi (Augsten). Svobodné sestře prodávajícího byl zajištěn byt a výměnek. Svědkem při prodeji byl Georg von Maxen na Řasnici.

Šlechtický rod Maxenů vymřel v roce 1777 zemským hejtmanem Dolní Lužice Johannem Nikolausem von Maxen.

Nový držitel raspenavského poplužního dvora Hans Austen požádal na sv. Vavřince (10. srpna) 1603 o udělení léna na „lenní statek v Raspenavě koupený od Georga von Maxen,“ jak dokazuje záznam o udělení z tohoto dne ve frýdlantském zámeckém archivu. 5. února 1611 získal statek Mathes Paßig (Bassig). Jeho záznam o udělení léna z 18. listopadu

⁹⁰ „Dědictví vedle, které v minulé době vlastnil Merten Austen.“

⁹¹ Svědky udělení léna byli kancléř Sigmund von. Unruhe na Brodelwitz, Georg von Gebelczigk a Georg von Pretzig.

⁹² Z obou dcer se provdala Magdalena v roce 1559 za Georga Görlitzera ml., syna bývalého frýdlantského starosty Georga Görlitzera. V sobotu po Jakubu (29. července) 1559 složil pro ni Heinrich von Maxen u frýdlantského městského soudu 100 kop věna. Magdalena, manželka Georga Görlitzera, zemřela v roce 1570. Dělení dědictví, které se konalo 30. září 1570, se zúčastnil kromě jejího bratra Hanse von Maxen na Raspenavě, také Hans von Maxen na Bulovce.

1611, uložený ve frýdlantském zámeckém archivu, říká, že získal od Hanse Austena lenní statek, ležící mezi dědičnými statky Christoha Blumberga a Georga Ressela. O několik let později vlastnili statek Bassigovi synové Urbana Bassiga Georg, Christoph a Matz Bassigové. Prodlali své „rytířské sídlo s obytnými budovami a budovami poplužního dvora“ ležící mezi statky Christoha Blumberga a Georga Rössela 12. dubna 1616 za 1 400 kop Jonasi von Döbschitz. Ten předtím vlastnil lenní statek a horní poplužní dvůr v Reibersdorfu, který krátce předtím, 1. dubna 1616, prodal Kateřině z Redernu. 19. března 1617 udělil Christoph II. z Redernu Jonasi von Döbschitz v léno „jeho stateček“ v Raspenavě, tak jak ho koupil od Mathese a Thomase Bassigových, pozůstalých dědiců zesnulého zmíněného Urbana Bassiga.⁹³ Jako spoludědici se kromě Bassigových synů uvádějí také Walter a Thomas Hesse. Döbschitz držel lenní statek v Raspenavě jen krátkou dobu.⁹⁴ Ještě v čase, kdy Christoph von Redern vlastnil frýdlantské panství, prodal se souhlasem lenního pána svůj raspenavský „lenní stateček“ Jakobu Weickertovi (Weicker). 20. června 1624 udělil Albrecht z Valdštejna, kníže na Frýdlantě, válečný rada, komorník, velitel Prahy, generál-vachmistr etc. Jakobu Weickerovi, jeho manželským dědicům a jeho bratru Georgu Weickerovi a jeho manželským dědicům, lenní statek Raspenavu jako manské léno. Téhož dne Valdštejn vystavil „ctnému Jakobu Weickerovi na Raspenavě“ jeho dědicům a jeho bratru včetně dědiců, lenní list. Podle něho směl majitel užívat „lenní stateček v Raspenavě“ tak, jak ho „od Jonase von Döbschitz se souhlasem předchozí vrchnosti koupil“.⁹⁵ O Jakobu Weickertovi se dochoval z roku 1637 ještě jeden doklad o propůjčení jeho lenního statečku. Hrabě Matyáš Gallas mu také udělil lenním listem bez letopočtu a dne, léno na jeho lenní statek, jak ho drželi jeho předkové (tzn. předchozí držitelé). Jakub Weickert asi brzy nato zemřel. Lenní statek „svého zesnulého otce Jakuba Waickerta“ ležící mezi statky Hanse Ressela a Christoha Blumberga převzal za 550 kop (kopa počítaná po 70) syn Georg Waickert; prodej byl confirmován 22. prosince 1638. 6. února 1639 dostal Jakub (?) Waickert od Matyáše Gallase statek jako léno.⁹⁶ V průběhu následujících válečných událostí trpěl poplužní dvůr hodně kvartýrováním a průtahy vojáků. Postižen „nešťastnými poměry“, cítil se Georg Weighart, jinak zvaný Tschandter (Zanter),

⁹³ J. Helbig, Regesten zur Geschichte des Lehenadels etc., Zváštní tisk, s. 11 – Raspenavský poplužní statek neměl, jak se zdá, tehdy již dřívější rozsah. Došlo asi k oddělení pozemků, možná že byl někdejší Austenův statek zase odprodán.

⁹⁴ Větev rodiny, k níž náležel Jonas von Döbschitz, údajně vymřela v roce 1673.

⁹⁵ Josef hrabě v. Auersperg, Balbins Liber curialis von den verschiedenen Gerichtshöfen des Königreichs Böhmen II, s. 368 (Balbínova Liber curialis o rozličných soudních dvorech Království českého, II), dle frýdlantské lenní knihy fol 77; srov. též lenní knihu fol. 100.

⁹⁶ Zde se v lenním listě asi jedná o písářskou chybu. Je také možné, že toto nedorozumění zaviniolo opožděné vydání lenního listu, určeného otci Jakobu Weickertovi.

donucen, nabídnout svůj statek ke koupi vrchnosti. 14. srpna 1650 pověřili gallasovští poručníci na zámku ve Smiřicích vrchního hejtmána Christopa Straucha, aby „statek lenního sedláka Tschandera, nacházející se v Raspenavě na panství Frýdlant“, který má cenu asi 800 kop, vykoupil a předal Baltazaru Zieglerovi, který byl po 14 let komorníkem generállajtnanta (Matyáše) Gallase a také jeho dědicům („mladému panstvu“) dosud věrně sloužil, „místo jeho nevyplacené odměny a zaslouženého odškodnění“. Potom mu má být vystaven patřičný lenní list. Skutečně koupili poručníci gallasovských dědiců 2. září 1650 za 830 kop od lenního sedláka Geörge Weykhardta, „jinak zvaného Tschandter“ selský lenní statek, ležící mezi dědičnými statky Christopa Blumberga a Hanse Ressela, a přenechali ho téhož dne za tutéž cenu jako „milostivé uznání“ bývalému komorníkovi hraběte Matyáše Gallase Baltazaru Zieglerovi⁹⁷ Přítomen byl vrchní hejtman Christian Strauch von Blumenthal na Loučné a Srbské. Baltasarovi Zieglerovi udělili léno na statek 3. srpna 1663 hrabě Anton Pankratius Rudolf Gallas a 15. listopadu 1674 hrabě Ferdinand Gallas. Podle soupisu z 30 dubna 1687 měl Zieglerův statek polností 113 kop 2 věrtele, vyséval 12 kop ozimů, 2 kopy jařin, 2 kopy 2 věrtele ječmene, 37 kop 11 čtvrtí ovsa. Louky poskytovaly 50 povozů sena a 8 povozů otavy. Stav dobytka čítal 1 býčka, 2 tažné voly, 10 krav, 2 jednorocní telata, 1 jednorocního volka, 3 kozy, 13 slepic, 1 kohouta a 7 hus. Tento soupis byl pořízen, protože statek měla koupit vrchnost. 7. května 1687 koupil skutečně hrabě Franz Ferdinand Gallas za 900 kop

⁹⁷ V jednom dotazu zemské účetny správě frýdlantských panství z roku 1722 se říká: „V Raspenavě se stalo 50 strychů Balzera Zieglera vrchnostenskými; kdo platí daně?“. 18. října 1734 prohlásili tři staří pamětníci z Raspenavy ve věci tamního dvora před komisí (Emilian, opat u sv. Jana, Josef Freiherr. von Mallowitz, Franz Ladislav Josef Nesslinger von Schelchengrab a Johann Karl Kestner) do protokolu: „Vysoce hraběcímu úřadu se tímto poslušně oznamuje, jak podle výpovědi Hanse Chr. Waltera, zdejšího sedláka, on od svého zesnulého otce Michel Waltera, 80 roků, a zesnulého Christopa Bühlen, 90 roků, slyšel, že před nějakým časem, asi 90 lety, když zesnulý George Zanter vlastnil nynější raspenavský poplužní dvůr, z něho, stejně jako z jiných poddanských selských statků, byly placeny a vybírány císařské kontribuce, jak bylo tehdy zvykem. Tento Tanter (!) byl prý nešťastný a jeho statek od něho přešel na milostivou vrchnost. Následně prý vrchnost po určité době užívání statku ho darovala svému dvornímu krejčímu Balthasaru Zieglerovi, který podle výpovědi starých zdejších pamětníků Chr. Köhlera a Hanse Adama Neumanna, musel vydržet kvartýrování, průtahy a usnesení zemského sněmu. O císařských daních jim však není nic známo. Že tomu tak je, dosvědčujeme vlastnoručním podpisem. Aktum na rychtě v Raspenavě, 18. října 1734. Friedrich Worf, šoltys; Hans G. Scholz, Michel Augsten, G. Rössel, Gottfried Herbig, přisežní.“ V šetření nejvyššího berního úřadu z roku 1722 se říká: „Raspenavský dvůr koupila jako „svobodný statek 1650 paní Dorothea Anna z Lichtenštejna (druhá manželka hraběte Matyáše Gallase), jako tehdejší poručnice (gallasovských dědiců) od Georga Weigharta, jinak řečeného Tschandter, za 830 kop a podle závěti Matyáše hraběte Gallase, jejího manžela, původního majitele, ho 3. září 1650 darovala a dala zapsat Balthasaru Zieglerovi, bývalému komorníkovi za jeho věrné služby.“ Proto stojí v berní ruce z r. 1654 psáno: V této vsi je svobodný poplužní dvůr, který patří Balthasaru Zieglerovi, při něm je 50 strychů polí. Tento svobodný dvůr koupil 7. května 1687 hrabě Ferdinand Gallas od jmenovaného Zieglera za 900 kop a byl dosud užíván jako svobodný poplužní dvůr.“ V r. 1683 byl svobodný dvůr Balzera Zieglera zdaněn za 1 1/16 osedlého. Podle přátelských sdělení p. E. Nedera v Höflitz (Jedlka) u Benešova.

lenní statek Baltasara Zieglera. Dílčí kvitance na 233 zl. 2 kr., vztahující se na prodej statku, datovaná 4. září 1690, je podepsána Balthasarem Zieglerem, farářem v Odernau.⁹⁸

Bývalý „selský poplužní statek“ se pak změnil v poplužní dvůr. Podle „Příznávací tabely vrchnostenských dvorů“ z 30. září 1713 zaujímal „raspenavský stateček“ 20 strychů špatných polí, 11 strychů „úhoru“, 22 strychů pusté půdy a 6 strychů luk.

Dozor nad statkem vykonával od r. 1687 vrchnostenský fojt. V roce 1706 se uvádí Christoph Halbig, syn zemřelého sedláka Georga Halbiga „jako bývalý fojt na statku“. Později se setkáváme s fojtem Hansem Krausem. Ten měl v Luhu domek. Byl dvakrát ženatý. Z prvního manželství pocházeli dva synové: Hans Franz a Hans Christoph, z druhého manželství tři synové: Franz Anton, Ignaz a Hans Josef a jedna dcera Apollonia. Fojt Hans Krause zemřel 16. února 1737. Jeho dům v Luhu převzala jeho vdova Anna Maria za 86 kop.⁹⁹ Jeho nástupcem byl snad vrchnostenský fojt na statku Gottfried Ressel, zmiňovaný v roce 1749. Posledním vrchnostenským fojtem v Raspenavě byl Hans Christoph Menzel (1778).

V roce 1780 byly pozemky raspenavského dvora parcelovány a v následujícím roce 1781 prodány poddaným. Prodej budov dvora a jednotlivých parcel se uskutečnil 1. srpna 1781. Starý obytný dům dvora (č. 108) získal spolu s několika pozemky za 156 zl. „dobrovolně a bez donucení“ Johann Georg Walter z Raspenavy. Jednu část kravína (č. 151) s přiděleným pozemkem koupil za 96 zl. Josef Krause z Luhu. Druhou část kravína (č. 152), rovněž s několika pozemky, převzal za 101 zl. Gottfried Gutbier z Dolní Řasnice.¹⁰⁰ Starý výměnkářský domek dvora č. 153 získal za 97 zl. Christian Wildner, „toho času frýdlantský nižší vrchnostenský nájemce bělidla plátna.“¹⁰¹ Stavební parcely z rozděleného vrchnostenského dvora získali 1. srpna 1781: Ignaz Jäckel, nevlastní syn vrchnostenského vrchního běliče (č. 154, cena 38 zl.).¹⁰² Philipp Killmann z Luhu (č. 155, cena 38 zl.), Gottfried Neumann z Luhu (č. 155, 38 zl.), Josef Arlt z Andělky (č. 157, 38 zl.), Josef Posselt z Raspenavy (č. 158, 32 zl.), Josef Hübner z Raspenavy (č. 159, 32 zl.),¹⁰³ Wenzel Krause

⁹⁸ Dcera Baltasara Zieglera, Maria Theresia, byl od 3. července 1679 provdána za bývalého frýdlantského varhaníka Johanna Christopa Königa.

⁹⁹ Fojtem dvora v Arnolticích byl v této době Hans Georg Hausmann. Jeho žena měla v Luhu domek na nivě, který prodala 15. srpna 1745 za 50 kop Gottfriedu Schwarzbachovi.

¹⁰⁰ Gottfried Gutbier přenechal svou usedlost č. 152 dne 8. března 1786 za 332 zl. 30 kr. řezníkovi Josefu Hübnerovi z Bedřichova, který ji prodal 9. srpna 1787 za 446 zl. 15 kr. Franzi Schrötterovi z Poustky.

¹⁰¹ Číslo 153 získal 8. března 1786 od Chr. Wildnera za 175 zl. Gottfried Gutbier.

¹⁰² Č. 154 koupil 31. ledna 1795 tkadlec plátna Franz Tandler za 300 zl. od dědiců zemřelého Ignaze Jäckela. – Připojený peněžní obnos znamená kupní cenu, uvedené číslo označuje dům na parcele postavený.

¹⁰³ 20. dubna 1783 prodal Josef Hübner svůj dům č. 159 včetně pozemků Antonu Bibersteinovi, který dům 6. března přenechal svému synu Josefovi.

z Luhu (č. 160, 32 zl.), Josef Köhler z Raspenavy (č. 162, 30 zl.),¹⁰⁴ Anton Augsten z Raspenavy (č. 162, 30 zl.), Josef Gahler, fojt zámeckého poplužního dvora ve Frýdlantu (č. 163, 71 zl. 30 kr.)¹⁰⁵, Hans Christoph Menzel, tehdy vrchnostenský fojt dvora v Habarticích (č. 164, 71 zl.),¹⁰⁶ Johann Josef Neumann z Raspenavy (č. 165,32 zl.), Josef Neumann z Raspenavy (č. 166, 32 zl.)¹⁰⁷, Anton Hausmann z Luhu (č. 167, 32 zl.),¹⁰⁸ Josef Scholze z Raspenavy (č. 168,32 zl.)¹⁰⁹ a Johann Augsten z Luhu (č. 169, 24 zl.). Uvedené koupě potvrdil 1. září 1781 hrabě Christian Philipp Clam-Gallas. Na prodaných stavebních parcelách byly v následujících letech postaveny obytné domy uvedené v závorce.¹¹⁰ První dům (č. 156) byl postaven ještě v r. 1781 a již 20. října téhož roku dokončen. 25. července 1782 byl na domě č. 158 vztyčen krov. Každá z nových usedlostí byla zatížena 52 dny ruční roboty, s výjimkou č. 163 a 164, které měly 78 dní. Pozemkový úrok obnášel u všech zmíněných usedlostí 14 kr. (splatných polovinou na sv. Havla a polovinou na sv. Jiří),úrok z předení činil 10 kr. Včetně domů postavených po roce 1790 na pozemcích rozparcelovaného „pustého dvora“ bylo na raspenavských dominikálních pozemcích postaveno do roku 1795 38 obytných domů.¹¹¹

Raspenavská konšelská kniha II, obsahuje pod č. 738 „Rozvržení všech raspenavských dominikalistů, kolik mají vzhledem ke svému majetku uhradit ročně desátků reluovaných na

¹⁰⁴ Č. 161 získal 26. září 1792 od Josefa Köhlera za 400 zl. Anton Hockeborn.

¹⁰⁵ V roce 1790 přenechal Josef Gahler, bývalý fojt vrchnostenského dvora ve Frýdlantu, svůj na pozemcích dvora postavený dům č. 163 za 400 kop svému synovi Antonu Gahlerovi.

¹⁰⁶ Č. 164 přešlo 22. června 1795 od Johanna Christoha Menzela (od r. 1795 byl rychtářem v Luhu) za 1 400 zl. a Gottfrieda Krause z Raspenavy.

¹⁰⁷ Č. 166 získal 1790 Joh. Chr. Neumann, bratr Josefa Neumanna.

¹⁰⁸ 14. října 1782 prodal Anton Hausmann svoji parcelu za 140 zl. Franzi Effenbergerovi ze Srbské, který na ní vystavěl dům č. 167 a 10. června 1784 usedlost č. 167 za 270 kop přenechal Johannu Christophu Kettnerovi z Krásného Lesa.

¹⁰⁹ 1783 prodala „rychta“ v Raspenavě, parcelu, kterou z rozděleného poplužního dvora získal Josef Scholze, „na níž má být postaven dům č. 168, za 32 zl. Antonu Posseltovi z Raspenavy. Následně pak usedlost získal Gottfried Neumann.

¹¹⁰ V roce 1794 byl z rozparcelovaného raspenavského dvora prodán ještě značný počet pozemků. Tyto získali: Gottfried Pohl z Řasnice, Gottfried Ressel z Řasnice (kus Grumertovy louky), Anton Förster z Řasnice (kus za „Taubenherdem“), Christoph Neumann z Řasnice („im tiefen Gewende“), a Franz Krause z Řasnice. 10. září 1794 koupili díly Grumertovy louky Josef Krause z Raspenavy č. 151, Gottfried Lange v Raspenavě č. 203, Josef Neumann v Raspenavě č. 166, Anton Wöhl v Raspenavě č. 208, Franz Effenberger v Raspenavě č. 101 a Christoph Kettner v Raspenavě č. 167, parcely „im tiefen Gewende“ Gottfried Gutbier v Raspenavě č. 153, revírní myslivec Josef Bauhof v Raspenavě č. 199, Anton Bösmüller v Raspenavě č. 218, a Josef Posselt v Raspenavě č. 158; louku zvanou „Stahlwiese“ získal Chr. Neumann v Raspenavě č. 41, louku „Nichtsgrube“ (Nichtův důl) Gottfried Preussler v Raspenavě č. 63, louku „Zippelwiese“ Christoph Weise v Raspenavě č. 17, louku „Görtlwiese“ Georg Lange v Raspenavě č. 93. Pozemek v místě zvaném „Platsche“ koupil Josef Möller z Mníšku a pozemek pod hrází rybníka Anton Walter z Raspenavy č. 69, učitel Mathias Hübner v Raspenavě č. 60 koupil pozemek „Büchbüschl“, pozemky „Unter Teichthamer“ a na „Querfelde“ Georg Walter v Raspenavě č. 108.

¹¹¹ Jsou to již dříve existující někdejší budovy poplužního dvora č. 108, 151, 152 a 153. Domům č. 151–155 se říká „Hofgartenhäuser“ („Dvorské zahradnické domky“). Č. 151 a 153 jsou vlastnictvím Josefa Jaekela, č. 152 patří Oswaldu Jaekelovi, 154 Gustavu Neumannovi a č. 155 Karlu Killmanovi.

peníze, počínaje rokem 1795 / poněvadž tyto jsou odevzdávány nyní panu duchovnímu na vrchnostenském zámeckém poplužním dvoře v zrní/; do vrchnostenského důchodního úřadu natrvalo se zavazují odvádět v celkové sumě 8 zl. 48 kr.3 den.“ Podle tohoto rozvržení měli do frýdlantského důchodního úřadu platit: Georg Walter č. 108 – 16 kr. 2 den., Josef Krause č. 151 – 14 kr. 2 den., Franz Schröter č. 152 – 11 kr., Gottfried Gutbier č. 153 – 14 kr., Franz Tandler č. 154 – 11 kr., Philipp Killmann č. 155 – 11 kr., Gottfried Neumann č. 156 – 11 kr., Josef Arlt č. 157 – 14 kr. 2 den., Franz Posselt č. 158 – 16 kr. 2 den., Josef Biberstein č. 159 – 11 kr., Wenzel Krause č. 160 – 14 kr., Anton Hokeborn č. 161 – 11 kr., Anton Augsten č. 162 – 11 kr., Anton Gahler č. 163 – 30 kr. 2 den., Gottfried Krause č. 164 – 30 kr. 2den., Christoph Neumann č. 165 – 17 kr. 1 den., Josef Neumann č. 166 – 16 kr. 2 den., Christoph Kettner č. 167 – 16 kr. 2 den., Gottfried Neumann č. 168 – 11 kr., Johann Augsten č. 169 – 11 kr., dále Anton Bildner č. 199 – 11 kr., Josef Augsten č. 201 – 11 kr., Gottfried Lange č. 203 – 14 kr., Josef Lux č. 204 – 11 kr., Gottfried Menzel č. 205 – 16 kr.2 den, Franz Lindner č. 206 – 22 kr., Wenzel Kaulfersch č.207 – 11 kr., Anton Wöhl č. 208 – 11 kr., Anton Scholze č. 209 – 16 kr. 2 den., Christoph Kaulfersch č. 212 – 8 kr. 2 den., Franz Förster č. 215 – 8 kr. 2 den., Josef Möller č. 216 – 8 kr. 2 den., Franz Effenberger č. 217 – 5 kr. 2 den., Anton Bösemüller č. 218 – 8 kr. 2 den., Gottfried Kasper č. 219 – 2 kr. 3 den., Gottfried Ressel a Anton Hockeborn č.220 – 33 kr. 1 den, Franz Kunze č. 222 – 7 kr, konečně v čísle 145 bydlící Gottfried Pohl, Gottfried Neumann a Christoph Augsten v daném pořadí 11 kr., 5 kr. 2 den. a 5 kr. 2 den, což činí celkem výše zmíněných 8 zl. 48 kr. 3 den.¹¹² Desátky, náležející raspenavskému duchovnímu pastýři z „parcelovaného dvora“ v Raspenavě, které od roku 1795 měl vyplácet frýdlantský poplužní dvůr, se skládaly podle dekretu hraběte Filipa Clam-Gallase z 19. května 1797 (zaneseno rovněž v Raspenavské konšelské knize II) z 1 strychu 2 věrtelů a 2 čtvrtci žita a tolikéž ovsu.

Počet domů, vybudovaných na vrchnostenských (dominikálních) pozemcích, činil ještě v roce 1834 – 38. Od té doby vznikly na někdejších dvorských pozemcích další domy. Celkem je v současné době označováno 53 domů za domy na dvorských pozemcích.

3. O šlechtickém statku v Lužci

Jako v Raspenavě, byl kdysi také v Lužci lenní statek. Zde sídlil na konci 14. století biberštejnský vazal Heinrich Kroe, který vlastnil také v Krásném Lese ½ lánu.

¹¹² Josef Augsten v č. 201, Gottfried Lange č. 203, Josef Lux č. 204, Gottfried Menzel č. 205, Franz Lindner č. 206, Wenzel Kaulfersch č.207, Anton Wöhl č. 208 a Christoph Scholze č. 209 jsou v roce 1791 označováni za „nové stavebníky“. Část těchto domů vznikla na „pustém statku“, připojeném k poplužnímu dvoru při jeho založení.

Rod Kroe (Krab, Kro, Krohe, Croe) pocházel z Míšeňska, kde vystupuje již ve 13. století. S příslušníky této rodiny se setkáváme v první třetině následujícího století také v listinách kláštera Mariental, tak 1325 Meynerus Croe, 1329 tentýž a Johannes Kra.¹¹³ Tito vlastnili tehdy určitě již statky v Horní Lužici. Ke konci 14. století nalézáme opakovaně členy rodiny Kroe jako „biberštejnské many“. V Sommerau u Žitavy byl tehdy Fränzel Kroe „pánův man“. Dvůr v Oldřichově (Ullersdorf) u Žitavy, rovněž biberštejnské léno, vlastnil Nitsche (Nikolaus) Kroe; tam byly usedlé také děti Ulricha Kroe.¹¹⁴ Bez údaje o bydlišti, ale ve službě stejných pánů, se v té době uvádějí: 1409 Elich Krow,¹¹⁵ 1425 a v následujících letech Profand Cro a 1449 (12. září) jakýsi Nickel Kro. Profand Kro zastával v době mezi 1429 a 1431 úřad hejtmana panství Frýdlant. Nějaký Dietrich Kra je uváděn 1429 současně s jakýmsi Dachsem mezi many Biberštejnů na Frýdlantě.¹¹⁶ Nesídlili snad někteří z jmenované rodiny v Lužci?

Jak dlouho vlastnili páni von Kroe Lužec a co se pak stalo s jejich lénem, nelze z dosud objevených listin zjistit. Také poloha někdejšího lenního sídla se již nedá určit. Není sice nouze o domněnky, chybí však jakýkoliv písemný doklad. Tvrzení, respektive domněnce, že pozdější rychta č. 24 (dnešní hostinec „K dubu“) by mohla být někdejším šlechtickým sídlem, lze sotva přiznat velkou pravděpodobnost. Rozhodně vymyšlené je však vybájené podání, že se šlechtické sídlo nacházelo ve statku č. 1 v Raspenavě.¹¹⁷ Jako v jiných místech (tak

¹¹³ Doehler, Diplomat. Vallis S.Maria, Neues Laus. Magazin, sv. 78, s. 33 a n.

¹¹⁴ Dr. Hallwich, Friedland vor 500 Jahren (Frýdlant před 500 léty).

¹¹⁵ Doehler, Dipl. Joachimst, Neues Laus. Magazin, sv. 81, s. 68.

¹¹⁶ Cod. dipl. r. Lus. II., sv. 2, s. 29 a jinde; Arras Regestenbeiträge I, s. 141. O rodině Kroh srovnej Knothovu Adelsgeschichte (Dějiny šlechty) I, s. 320.

¹¹⁷ Dotyčné podání, které označuje usedlost č. 1 v Raspenavě za lenní šlechtické sídlo, sděluje také, že sousední dům č. 174 (nynější majitel Josef Ressel) měl obdržet „mladý pán“, zatímco někdejšímu kočimu na statku byla k nucenému užívání přidělena „pustá usedlost bez pána č. 5 v Lužci“ (Gotschnaz, Gott'chnaz), majitel Ignaz Herrmann. Prokazatelně byl dům č. 174 v Raspenavě postaven krátce po r. 1785 (před 1789) Antonem Wildnerem na pozemku, který mu oddělil jeho otec z pozemku domu č. 7. Když Anton Wildner v roce 1796 získal hospodářství č. 1 od Johanna Chr. Scholze, převzal Scholz domkářskou usedlost č. 174. Tomuto Johannu Christophu Scholzovi se dostalo přezdívky „Jongherrn“, což mělo snad značit jeho selské furiantství. Pověst o „Gotschnazovi“ nemá rovněž sebemenší nárok na pravděpodobnost. Jméno „Gotschnaz“ vzniklo, jak se zdá, z dříve hojného křesťanského jména Gottfried, Gottlieb, nebo je pozdějšího původu a odvozeno od nájemných kočů (Lohnkutscher), kterých v době vrcholné slávy Lázní Libverda tu bylo hodně a částečně bydleli i v Lužci; lze těžko předpokládat že „v šedém pravěku“ v tak malém místě už byl užíván kočár (Kutsche). Pokud se týká usedlosti č. 1 v Raspenavě, budiž zde uvedeno, že kolem roku 1600 se nacházela z velké části v lese (Hejnice ležely tehdy ještě uprostřed lesa). Nejstarší známí vlastníci statku č.1 byli: 1558 Bartel Wildner, 1628 Jacob Wildner a 1639 Christof Neißer. Jeden Christof Neißer, jistě potomek předchozího, prodal dědičný statek č. 18. března 1699 za 120 kop svému synovi Christofu Neißerovi. Statek ležel mezi statky Christ. Ressela v Raspenavě a Christ. Neumanna v Hejnicích. Christoph Neißer přenechal svůj statek 8. října 1710 za 95 kop svému švagrovi Johannu Scholzovi, který pocházel ze statku č. 19 („Friedrichbauer“). Od jeho vdovy převzal statek č. 1 22. ledna 1736 syn Hans Christoph Scholz, který ho 26. prosince 1750 odstoupil za 95 kop svému stejnojmennému synovi. Jeho vdova předala statek 28. září 1789 za 400 kop synu Johannu Christophu Scholzovi. Vysoká odstupní cena dává tušit, že byly přikoupeny nové pozemky. 10. března 1796 prodal Johann

v Krásném Lese, Řasnici aj.) mohlo i zde šlechtické sídlo, po připojení šlechtického statku k vrchnosti, což se snad stalo již ke konci 15. nebo na počátku 16. století, postupně zaniknout¹¹⁸; posléze pak zmizelo zcela z povrchu zemského.¹¹⁹ Pozemky patřící k statku se rozkládaly směrem k severovýchodu až do Pekelského údolí (dnešní Karolintal), kde se nalézal „Pekelský dvůr“. Pozemky ležící blízko Lužce, byly po zrušení dvora zřejmě použity vrchností k vytvoření nových selských a zahradnických usedlostí. Vzdálenější pozemky si vrchnost asi ponechala pro sebe. Louky v Pekelském údolí, které kdysi patřily ke dvoru., stejně jako hospodářský dvůr (?) přiměly vrchnost později ke zřízení ovčína pozdějšího poplužního dvora. Až do zřízení ovčína byly tyto pozemky dílem přenechány jednotlivým hospodářům k obdělávání, ale nikoliv dědičně¹²⁰. Ovčín v Pekle musel být zřízen v druhé polovině 17. století. V urbáři panství Frýdlant z roku 1631 ještě není uveden; podle urbáře muselo být tehdy tam sklizené obilí dopraveno do dvora v Hajništi. Písemně se „ovčín“ v Pekle – pokud je dodnes známo – zmiňuje teprve na počátku 18. století. Podle příznávací tabely vrchnostenských poplužních dvorů z 30. září 1713, měl ovčín v Pekle 24 2/4 strychů špatných polí, 5 strychů úhoru, 21 strychů pustých pozemků a 1 strych luk. Jako ovčák v Lužci (má snad být „v Pekle“) se v letech 1700 a 1713 uvádí Hans Georg Neumann. V roce 1702 bylo u „vrchnostenského ovčína zvaném Peklo“ – a to „pro bezpečnost vrchnostenské budovy“ – postaveno šest domečků, jejichž obyvatelé G. Neubert, Hr. Krause, G. Neysner, G. Wehl, Hans Augsten a G. Hermann se živili jen ruční prací.¹²¹ Dvůr v Pekle byl zrušen v roce 1780. Na příslušejících pozemcích vznikla obec Karolintal.¹²²

Christoph Scholz svůj statek č. 1 za 630 zl. Antonu Wüldnerovi, který ho 22. prosince 1812 přenechal za 1 000 zl. svému synovi Ignazi Wüldnerovi. Tenkrát měl statek 14 jiter 1 356 čtverečních sáhů polí, 10 jiter 1 516 čtverečních sáhů luk a pastvin, a 43 jiter 96 čtverečních sáhů lesa. Již předtím byly odděleny zahradnické usedlosti č. 8 (Antonia Neumann), č. 200 (Anna Wildner). Od Antona Wüldnera přešel statek na jeho syna Antona Wüldnera. Současným majitelem je jeho syn Josef Wüldner. (Sdělil Jos. Benesch).

¹¹⁸ V listině o vyrovnání mezi Biberštejnny z roku 1463 je Lužec uváděn ještě jak manská nebo lenní vesnice. V roce 1634 je dokazatelně vesnicí vrchnostenskou (Amtsdorf).

¹¹⁹ Vyobrazení frýdlantského panství uložené na frýdlantském zámku z roku 1660 uvádí vedle Lužce „Pekelský dvůr“ (Höllenhof). Byl snad tento „Pekelský dvůr“ někdejším šlechtickým sídlem? Nebo to byl jen hospodářský dvůr?

¹²⁰ 18. října 1734 psal Gottfried Neumann, rychtář v Lužci, vrchnímu bernímu úřadu: „Tímto se nejponíženěji podává relace, že podle šetření v celé vsi a výpovědi starých lidí, pozemky připojené k Pekelskému ovčínu a od Heinricha Neumanna a Andreama Horna v Lužci obhospodařované 4 strychy půdy a pozemků, nikdy dědičně nenáležely k obci, jak jeden z našich zemědělců otců slyšel, nýbrž jen milostivými pány za určitý roční úrok byly přenechány starým hospodářům. Musel se tedy stát ve staré (berní) rule 1654 omyl. Toto k berní kvůli pravdě s dobrým svědomím vypovídáme a dosvědčujeme.“ Okolnost, že pozemky Pekelského ovčína nikdy dědičně nepatřily k obci Lužec, nasvědčuje tomu, že se jistě jednalo o staré lenní vlastnictví.

¹²¹ V roce 1715 provedla zemská účtárna různá zjištění. Kromě jiného se uvádí: „Domkáři na ovčíně v Lužci, nechť jsou uvedeni jmenovitě“. Na to následovala odpověď: „Při vrchnostenském špatném ovčíně, zvaném Peklo, 6 domečků, které tady byly zřízeny jen pro zabezpečení vrchnostenské budovy a (jejichž majitelé) se živí ruční prací: Georg Neubert, Christoph Krause, Georg Neysner, Georg Wehl, Hans Augsten, Georg Hermann.“

¹²² Viz s. 22 (35) a násl.

G) Hospodářské členění držitelů půdy v dřívější době

Zajímavý je pohled na hospodářské členění obyvatel v dřívější době. Jak prozrazuje nahlédnutí do listin 16. a 17. století, dělilo se obyvatelstvo nějakého místa na tři hlavní skupiny: 1. sedláky, 2. zahradníky a 3. domkáře. Prvně jmenovaný stav zahrnoval majitele domu, polí a potahů, tedy ony majitele, kteří disponovali největším majetkem půdy v obci. K němu patřil šolc, (šoltys) který jako místní rychtář vedl správu obecních záležitostí a proto požíval určitých výsad, a pak ostatní sedláci, kteří se následně zase dělili na potažní (sedláci s koňským potahem) a sedláky bez potahu. Toto poslední rozdělení přinesla teprve doba se ztřeštěnými robotami. Potažní sedláci (byli držiteli potažních statků) museli na vrchnostenských pozemcích robotovat s potahy, zatím co sedláci bez potahů (statky s ruční robotou) byli povinni pracovat ručně. Kromě toho nalézáme mezi sedláky ještě jednu zvýhodněnou třídu, svobodné sedláky (svobodníky), sedláky bez povinnosti robotovat. Z hospodářského členění vyplývá snadno označení objevující se v 17. století, totiž poloviční sedlák. Tu a tam byli také třetinoví či čtvrtinoví sedláci. Do skupiny robotou povinných sedláků náleželi také sedláci zádušní, kteří se vyskytovali jen v místech s kostely. Jejich povinností bylo, pomáhat při obhospodařování farních záduší.

Zahradníci vlastnili kromě domu, který obývali, ještě menší pozemek, zvaný zahrada, z jehož výnosu se mohli uživit jen při největší šetrnosti, a proto vedle toho provozovali nějaké řemeslo, anebo nádeničili ve dvorech velkých sedláků a vrchnosti. Podle polohy zahrad u vody, nebo od vody vzdálených, se rozlišovaly zahrady na nivě nebo v polích. Zahradníci měli jen málo orné půdy a žádný dobytek k orání. Svě zahrady neobdělávali pluhem, nýbrž rýčem, nebo je nechali obdělávat. Zahrady zakládala pozemková vrchnost obvykle sama tím, že poskytovala dům a zahradu proti hotovému zaplacení a roční úrok, nebo byly zakládány na menších parcelách, oddělených od selských statků. Zahrady na nivách vznikaly na odkoupených pozemcích obecní nivy.

Domkáři měli jen malý domeček, před nímž nebo při němž se nacházela malá zahrádka. Výraz „domkáři“ se zde tedy kryje s pojmem domkář = majitel domku bez pole a zahrady. Domkáři byli většinou nádeníci, zřídka řemeslníci. Podle vlastnictví se tedy dříve rozlišovali: sedláci (oráči), kteří vlastnili ornou půdu, zahradníci, kteří vlastnili zahradu a domkáři, kteří vlastnili domek. Prostým obyvatelům nebo spolubydlícím se říkalo podruzi.

Čas přinesl do významu jednotlivých pojmů leckterou změnu. Dnes platí mnohý majitel půdy, který by byl dříve počítán mezi sedláky, již jen za zahradníka s půdou. Jen ten, kdo

vlastní 25 nebo 30 jiter půdy, se smí nyní nazývat sedlákem. Naproti tomu jsou někdejší zahradníci na nivách považováni dnes za domkáře.

Platit úrok byli povinni jen ti obyvatelé obce, kteří měli nějaký majetek. Ohledání a ohodnocení realit daní povinných, obstarávaly dříve zvláštní vizitační komise, které pak také určovaly berní osedlost. Berní jednotkou, nebo osedlostí, byl čistý výnos usedlosti, mající 50 strychů půdy. Jak vysvítá z rekalkulace (nového výpočtu) pro panství Frýdlant z 1. října 1683. platil od r. 1654 Lužec se 147 strychy orné půdy za 3 3/16 osedlého; Luh s 519 strychy platil za 10 1/2 a Raspenava s 478 strychy orné půdy za 10 3/8 osedlého. K Raspenavě náležel ještě svobodný dvůr Baltzera Zieglera s 50 strychy polí počítaný za 1 1/16 osedlého.¹²³ 14. prosince 1686 bylo provedeno nové rozdělení usedlíků. Podle něho měl Luh tenkrát 23 sedláků potažních, 8 sedláků s ruční robotou, 2 dědičné zahradníky, tedy 13 osedlých, dále 14 celých domkářů a 4 čtvrtinové domkáře (1 1/8 osedlých), konečně 9 polovičních domkářů a 5 domkářů s domem (3/8 osedlých), tedy celá obec měla 14 4/8 osedlých.¹²⁴ V Raspenavě bylo 32 sedláků potažních a 2 s ruční robotou (13 osedlých), 6 zahradníků, 16 celých domkářů na nivách a 25 polovičních domkářů na nivách (3 osedlí) a 16 domkářů s domky (0 osedlých), tedy vcelku počítáno za 16 osedlých. V roce 1736 byla na příkaz vrchnosti provedeno „nové rozdělení osedlých“ a rozhodnuto „za kolik osedlých jedna každá obec od 1. listopadu 1736 do budoucna až do další rektifikace platit má“; přitom byla obec Raspenava ohodnocena místo 14 zase za 14 3/4 osedlých. Žádost obce Raspenavy z roku 1738 říká, že „kvůli tzv. Zieglerovu, nyní vrchnostenskému dvoru v Raspenavě, z oněch 300 zl., které Jeho říšsko-hraběcí Excelence za zdaňované reality při poplužních dvorech povolila milostivě ročně platit z frýdlantské renty do zemské pokladny, bylo rozhodnuto připsat ročně k dobru 30 zl. rýnských obci Raspenavě, a také je v roce 1736 správně obdržela, pro rok 1737 a 1738 však nikoliv.“ Žádost, aby „řečených 30 zl. bylo vyplaceno nejen za uplynulé dva roky ale také /: bez předpisu:/ až do nové rektifikace osedlých“, stejně jako v roce 1736, vyřídil hrabě Filip Gallas 10. října 1740 tak, že „suplikující obci má být vyplácen kontribuční příspěvek 30 zl. r. každoročně z místních rent do té doby, než bude provedena královskou rektifikační komisí nová úprava osedlých, a to počínaje od 1. listopadu 1737.“ V 18. století došlo vícekrát k úpravě daní. Aby zajistil pokud možno spravedlivé rozdělení daní, nařídil císař Josef II. nové vyměření půdy, které také bylo v letech 1785 až 1789 provedeno. Základem pro výpočet byl nyní hrubý výnos. Ze 100 zl. hrubého výnosu, potřeboval sedlák pro sebe a své

¹²³ K počtu osedlých, stanovenému v roce 1654, přidal vrchní berní úřad 7. března 1669 „vzhledem k přírůstku“ obcím Luhu 3/4, Lužci 7/8 a Raspenavě 1 3/8 osedlého. Dle přátelského sdělení pana E. Nedera z Höflitz (Jedlka).

¹²⁴ Označení poloviční a čtvrtinové domkáři vyplývá z rozdělení pozemků.

příslušníky, jak se předpokládalo, 70 zl.; ze zbývajících 30 zl. však musel odvésti státu 12 zl. 14 kr. a vrchnosti 17 zl. 46 kr. konv. mince. K podstatným změnám pozemkové daně došlo v 19. století, obzvláště v letech 1869–1883 a 1896.

Kromě daní zatěžovaly vlastníky půdy velmi roboty. Podle seznamu z roku 1748 mělo odpracovat na vrchnostenských polích v Raspenavě 19 dvoupotažních sedláků 1 976 dní potažní roboty,¹²⁵ 6 sedláků mělo 156 dní s jedním potahem, 75 menších hospodářů (zahradníci, domkáři) mělo odpracovat 3 420 dní ruční roboty. V Luhu mělo 23 sedláků 2 141 dní roboty s dvěma potahy a 70 menších hospodářů 3 256 dní ruční roboty, v Lužci 5 sedláků dohromady 520 dní s dvěma potahy a 13 menších hospodářů na vrchnostenských polích 832 dní ruční roboty.¹²⁶ Snesitelnější poměry nastaly teprve za časů lidového císaře Josefa II. Úplně však zmizely roboty teprve v roce „jara národů“ – 1848.¹²⁷

1. Statky svobodných sedláků v Raspenavě a v Luhu

Mezi selskými statky našich obcí najdeme jednotlivé, které jako tak zvané „svobodné statky“ požívaly v minulosti určité výsady. Svobodnické statky byly „selskými lény“. Vrchnosti udělovaly svobodníkům jejich statky formálně v léno, a proto bývají tyto statky nezdědka nazývány „svobodné lenní – dědičné statky“ nebo jako „selské lenní statky.“¹²⁸ Svobodné statky byly ušetřeny od roboty. Ve starších dobách měli lenní sedláci povinnost vydržovat lenního koně; později za to museli odvádět jistý poplatek. V první třetině 17. století byli povinni, jak dokazuje urbář z roku 1631, platit příspěvek, když byli vypravováni „lenní koně“. Svobodní sedláci museli tehdy také dopravovat víno do vrchnostenské domácnosti. Jestliže zemřel svobodník, pak si vrchnost vzala nejlepšího koně nebo nejsilnějšího vola, nebo určitou sumu peněz a statek byl znovu propůjčen jako léno. V průběhu 18. století ztratily svobodné statky své výsady a staly se potažními statky, které musely vykonávat pro vrchnost stejné povinnosti, jako ostatní selské statky. Svobodné statky byly buď někdejší šlechtické statky, jako na příklad svobodný selský statek č. 39 v Raspenavě (někdejší hamerní statek), nebo to byly statky, které dočasně náležely k šlechtickému statku. Ve zvláštních případech byli na lenní nebo svobodné sedláky povýšeni ti, kteří se u vrchnosti těšili jisté přízni.

V Raspenavě se setkáváme s někdejším hamerním statkem č. 39 v druhé polovině 17. století jako se svobodným statkem. Kromě tohoto statku, který se od 1657 do dnešních

¹²⁵ Dvoupotažní sedláci byli ti, kteří měli robotovat se dvěma koňmi (případně voly).

¹²⁶ Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, sv. IV., s. 146.

¹²⁷ Bližší o robotních poměrech viz v kapitole „Dějiny utrpení“.

¹²⁸ Svobodných sedláků bylo v roce 1628 v Krásném Lese 15, v Horní Řasnici 2, v Ludvíkově 2, v Libverdě 2, v Raspenavě 3, v Luhu 3 a v Kunraticích 2. Držiteli raspenavských svobodných statků byli tehdy Jakob Nicht, Christof Rösler a Georg Grolmus.

dnů dědičně udržel v rodině Resselů, objevuje se od 1650 do 1687 také někdejší poplužní statek (pozdější vrchnostenský poplužní statek) jako selský lenní statek.¹²⁹

Svobodný lenní dědičný statek byl také statek č. 87 v Raspenavě. Jeho majitelem byl v letech 1651 a 1654 Hans Scholze. Jeho svobodnický statek, který měl rozlohu 60 strychů, byl největším selským statkem na panství Frýdlant. Několik málo desetiletí potom, nacházíme tento statek v držení svobodnické rodiny Nichtů. 20. července 1687 prodala vdova Helene Nichtová svůj dědičný statek, mezi statky Georga Dreßlera a Georga Blumricha, za 295 kop svému synu Christophu Nichtovi. Ten přenechal 26. července 1705 svůj dědičný lenní statek, ležící mezi statky Michela Dreßlera a Georga Blumricha, za 270 kop zeti Gottfriedu Scholtzovi. Od něho přešel svobodný lenní dědičný statek (ležící mezi statky Gottfrieda Dreßlera a Mathäuse Bibersteina) 22. května 1732 za 270 kop na jeho syna Hans Heinricha Scholze, který ho 10. května 1759 ve stejné ceně odstoupil synovi Hansovi Antonu Scholzemu. Lenní sedlák Anton Scholze prodal 20. října 1784 ze svého statku kus pozemku za 30 kop svému synovi. Statek samotný přenechal 5. září 1796 svému druhému synovi Gottfriedu Scholzemu, který měl za něj zaplatit 1 000 zl. V rodině Scholze zůstal statek až do nejnovější doby. Od Franze Scholze se dostal překupníkům. Odprodejem pozemků zmenšený zbývající statek, získal v r. 1905 dnešní majitel statkář Karl Richter.

Kromě statku č. 87 byly také statky č. 83 a 81 svobodnými statky. Jako majitel dědičného statku č. 83 se na konci 17. století objevuje Chr. Buchel, který ho 12. března 1702 prodal za 80 kop svobodníkovi Friedrichu Antelmannovi. Ten přenechal svůj „svobodný dědičný statek“ 15. prosince 1734 za 80 kop Christophu Walterovi. Od jeho vdovy přešel 1. března 1779 za 80 kop na syna Antona Waltera. Jeho potomci vlastnili statek až do roku 1889. V roce 1862 zřídil sedlák Franz Walter v selském domě hostinec s tanečním sálem. Statek a hostinec převzal od Franze Waltera († 28. července 1882) syn Josef Walter, který zemřel 25. listopadu 1896. Od té doby patří usedlost jeho vdově Julii, která se znovu provdala za Franze Scholze. Hostinec je pronajatý.

Svobodný selský statek č.81, který na počátku 18 století vlastnil Hans Nicht, přešel od něho 5. dubna 1716 za 100 kop na jeho syna Hanse Christopha Nichta, jenž ho prodal 1. června 1751 za 120 kop Hansu Georgu Walterovi. Svobodný sedlák Hans Georg Walter zemřel 23. března 1760. Jeho vdova Anna Magdalena uzavřela 25. června 1760 manželskou smlouvu s Hansem Josefem Resselem, který 21. července 1760 koupil také svobodný statek č. 81 za 110 kop. Ressel není však již nazýván svobodným sedlákem, jeho statek je dokonce

¹²⁹ O poplužním dvoře a hamerním statku srovnej s. 27 an. s. 31 a n.

podle urbáře z roku 1777 zase zatížen robotami.¹³⁰ Hans Josef Ressel přenechal 13. května 1799 svůj nynější „potažní statek“ č. 81 za 300 zlatých svému synovi Josefu Resselovi. Rodina Resselů vlastnila statek až do roku 1900. Dědici Franze Ressela, který zemřel 9. srpna 1900, ho prodali statkáři Karlu Richterovi.

Luh měl na začátku 15. století dva svobodné sedláky, Rambolda Stöntsche a Seibolda.¹³¹ Později tu byly tři svobodné statky: č. 12, 63 a 114. Z těchto tří dědičných statků je č. 114 uváděno ve starých konšelských knihách výslovně jako „lenní statek“. Tento statek, hraničící přímo s frýdlantským zámeckým poplužním dvorem, vlastnil po polovině 17. století Hanß Krißig. 5. června 1670 prodala vdova pozůstalá „po v Pánu zesnulém Hanßi Krißigovi“ „dědičný a svobodný statek svého zesnulého manžela, ležící mezi zámeckým poplužním dvorem milostivé vrchnosti a statkem Martina Rößela“, za 90 kop svému synovi Christophu Krißigovi, který ho však prodal již 25. dubna 1672 za 200 kop Christianu Blumrichovi ml. z Raspenavy. Ten ho vlastnil do r. 1706. Tehdy, 10. ledna, získal „svobodný statek, ležící mezi zámeckým poplužním dvorem a statkem Martina Ressela“ se všemi právy „s výjimkou regálií milostivé vrchnosti“ za 200 kop syn – zeť Christopha Blumricha, Hans Christoph Nicht „dolení“. 18. dubna 1728 prodal Hans Christoph Nicht „dolení“ svůj, mezi zámeckým poplužním dvorem a statkem Christopha Rössela ležící, svobodný dědičný statek, za 200 kop Heinrichu Haußmanovi z Větrova, jenž ho 7. prosince 1760 přenechal svému synu Hansi Christophu Haußmannovi. 26. října 1778 přešel svobodný statek (označovaný jako lenní statek) za 220 kop od vdovy po Christophu Haußmannovi na jejího „budoucího manžela“ Antona Ressela z Dolní Řasnice; ten ho 12. října 1796 předal za 256 zl. 40 kr. se všemi, v urbáři z roku 1777 uvedenými, závazky, svému nevlastnímu synovi Johannu Christophu Hausmannovi, když „mu předtím po osmnáct let byl dopřáno na něm hospodařit“. Od jeho nástupce Franze Hausmanna (nar. 1806) převzal statek stejnojmenný syn Franz Hausmann (nar. 1831). Současným majitelem je Karl Hausmann.

Druhým svobodným dědičným statkem bylo hospodářství č. 12 (zvaný Resselbauergut nebo Kretschmergut). Tento statek vlastnil kolem poloviny 17. století Christoph Ressel a po něm Hans Rößel (Ressel). 18. dubna 1678 přešel „svobodný dědičný statek zesnulého Hanse Rößela“, ležící mezi statky Christopha Nichta (č. 10) a Gregora Effenbergera (č. 13), za 300 kop na jeho zetě Christopha Nichta z Raspenavy, který ho přenechal v roce 1705 za 230 kop svému synovi Hansi Christophu Nichtovi. Po jeho smrti, prodala vdova Anna Rosina

¹³⁰ Přiřazení se poddaných sedláků na svobodné statky mělo za následek zánik výsad (osvobození od robot).

¹³¹ Srovnej s. 19.

9. března 1749 svobodný statek za 321 kop svému synovi Antonu Kretschmerovi, jenž ho 28. ledna 1783 „pro stáří a tělesné neduhy“ odstoupil za 320 kop svému stejnojmennému synovi Antonu Kretschmerovi. Výměnek, který nechal otec postavit na pozemku odprodaném 1787 od č. 12, odprodal výměnkář Anton Kretschmer st. 14. května 1799 za 100 zl. svému druhému synovi Wenzelovi. Statek č. 12, který pak držel sedlák Josef Kretschmer (nar. 1794), byl později rozparcelován. Část hospodářství vlastní od 8. října 1895 velkopřůmyslník Gustav von Richter, zbytek včetně hospodářských budov je vlastnictvím Josefa Hübnera.

Třetí svobodný statek v Luhu byl č. 63. Toto hospodářství se dříve nacházelo ve vlastnictví rodiny Richterovy, která v Luhu vlastnila také potažní statek č. 1. Majitelem statku č. 63 byl 1654 Christoph Richter a 1667 Hans Richter. Ten prodal statek, položený mezi statky Gregora Wildnera (č. 58) a Georga Biebersteina (č. 64), 26. února 1682 za 240 kop svému synovi Christophu Richterovi. Ten získal posledního října 1694 za 80 kop od Georga Biebersteina statek (č. 64) povinovaný ruční robotou, jež Bieberstein 7. ledna 1692 koupil za 74 kop od Nickela Jackela. Tento statek, obtížený ruční robotou, prodala 24. října 1712 vdova zesnulého svobodného sedláka Christoha Richtera za 40 kop sousedovi Georgu Jaekelovi. 8. ledna 1713 prodala „vdova zesnulého svobodného sedláka Christoha Richtera“ svůj „svobodný dědičný statek“, položený mezi statky Hanse Krißiga (č. 58) a Georga Jaekela, za 180 kop synovi Christophu Richterovi. Kupující měl svým svobodným bratrům Hansovi („teď ve válce“) a Gottfriedovi odevzdat jako věno po jednom jatečném dobytčeti, nebo na penězích po 6 kopách. Sestrám Magdaleně, Anně Rosině a Sáře musel jako věno dát po jedné krávě a po jednom jatečném dobytčeti (po 6 kopách), zcela ubohé sestře Elisabeth měl poskytnout byt a stravu. Na rychtářství musel kupující robotovat ročně tři dny při orbě a jeden den při sklizni sena.; šoltysovi musel dát kromě toho 3 věrtele ovsa a 12 malých grošů úroku. Christoph Richter zemřel v roce 1754. Jeho vdova prodala 17. listopadu svobodný statek č. 63, ležící mezi statky Josefa Luxe a Hanse Josefa Wüldnera, za 160 kop svému synovi Hansu Christophu Richterovi. Ten měl dát sestře Anna Rosině jako věno 2 zdatné krávy a jeden kus jatečného dobytka (nebo za krávy po 7 kopách, za jatečný kus 6 kop), a svému bratru Antonu 1 kus jatečného dobytka (nebo 6 kop) a 30 kop na hotových penězích. V roce 1799 byl Johann Richter již vdovcem a výměnkářem v č. 63; tehdy 30. září uzavřel manželskou smlouvu s Veronikou Effenberegrovou, vdovou po zemřelém královském vojákovvi Ignazi Effenbergerovi. Podle toho měl Johann Christoph Richter z prvního manželství tři děti. Statek č. 63 převzal již předtím syn Christoph Richter. Po smrti Christoha Richtera spravoval, jak praví protokol z 26. února 1798, statek č. 63 prozatímně sedlák Franz

Bergmann. Vlastníkem však byl Anton Richter. Jeho dědičky Veronika („nyní provdaná Bergmannová“), Apollonia a Marie Anna Richterová a „kdysi ovdovělá“ Marie Anna Richterová, tehdy provdaná Bergmannová (žena Floriána Bergmanna, bývalého sedláka v č. 106), prodaly 17. února 1810 statek č. 63 za 4 582 zl. 38 kr. jmenovanému Florianu Bergmannovi (nar. 1780), v jehož rodině zůstal statek č. 63 až do roku 1904.¹³² V roce 1904 prodal Franz Bergmann svůj statek č. 63 překupníkům. Zbytek statku získal Adolf Ressel.

Již v roce 1877 odstoupil otec výše jmenovaného Franze Bergmanna, dvanáct jiter svému synu Josefovi. Ten tam postavil dům č. 195. Josef Bergmann zemřel předčasně. Jeho vdova se provdala za Adolfa Ressela, nynějšího majitele zbylé části statku č. 63.

2. Zádušní statky v Raspenavě

Zvláštním druhem selských statků byly tak zvané statky zádušní. V Raspenavě byly čtyři, a to č. 75, 78, 84 a 103. Byly to dědičné statky, které měly dříve povinnost obdělávat farní záduší. Tak měl na příklad někdejší majitel č. 84 ročně povinnost robotovat 7 potažních a 11 ručních dnů pro faráře a majitel č. 103 pro faráře 5,5 potažních a 10 dní ruční roboty.¹³³ Kromě toho měli držitelé těchto statků také povinnost robotovat na vrchnostenských pozemcích.

Zádušní statek č. 75, ležící mezi pastvinou a statkem Michaela Neumanna, patřil na počátku 18. století zádušnímu sedláku Georgu Halbigovi, od něhož ho převzal 29. července 1702 za 110 kop jeho syn Hans Halbig.¹³⁴ Ten prodal statek 10. prosince 1719 za 75 kop Matthäusi Resselovi, který ho 17. března 1740 přenechal za 90 kop Hansu Christophu Resselovi. Od něho ho převzal 4. prosince 1765 za 180 kop jeho syn Hans Josef Ressel, který ho 18. srpna 1799 postoupil za 583 zl. 20 kr. svému zeti Antonínu Resselovi z Raspenavy. V držení potomků posledně jmenovaného majitele zůstal statek až do roku 1889; v roce 1874 byl však od něho oddělen pozemek patřící dnešní nádražní restauraci. Když v roce 1889 skonal Franz Ressel, syn Antona Ressela, získal zbytek statku dnešní majitel Franz Walter.

Zádušní statek č. 78, jenž byl na počátku 18. století v držení Michaela Neumanna, získal od něho 27. listopadu 1708 za 65 kop zeť Hans Heinrich Ressel. Jako sousední statky se

¹³² Florian Bergmann přenechal své hospodářství č. 106 13. února 1810 za 2045 zl. svému bratru Franzi, dosavadnímu prozatímnímu sedláku v č. 63.

¹³³ V době, kdy byla farnost zřízena, museli sedláci odpracovat pro faráře 12 dnů při orbě a 3 dny při seči a také rozštípat a dovézt čtyři hranice dříví.

¹³⁴ Nějaký Georg Helbig zastřelil 8. června 1658 Kaspara Grolmße, domkáře na nivě v Raspenavě.

uvádějí statky Hanse Halbiga a Hanse Nichta. Hans Heinrich Ressel přenechal statek 6. ledna 1721 za 50 kop Hansu Georgu Neumannovi, jehož vdova ho prodala 8. prosince 1729 za 70 kop Hansu Christophu Luxovi. Po jeho smrti ho převzal 30. října 1771 za 120 kop syn Hans Josef Lux. Když ten zemřel, koupil statek 18. března 1800 za 300 zlatých jeho zeť Josef Weinert. V roce 185? přešel statek od Josefa Weinerta za 6 000 zl. na Franze Waltera. V roce 1860 ho převzal za 5 000 zl. víd.měny jeho syn Anton Walter, který ho přenechal 1893 za 6 000 zl. víd. měny synu Josefu Walterovi, který je dnešním majitelem.

Zádušní statek č. 84 byl po roce 1700 majetkem zádušního sedláka Christoha Ressela. Od jeho vdovy ho převzal 13. března 1718 za 62 kop Matthäus Scholz, který ho prodal 23. dubna 1720 za 50 kop Hansi Georgu Krausovi. Od jeho vdovy přešel 14. října 1751 za 56 kop na syna Hanse Georga Krause a od jeho vdovy 27. dubna 1757 za 100 kop na jejího „budoucího manžela“ Hanse Georga Neumanna. Od něho koupil statek 4. června 1794 za 250 zl. 50 kr. jeho syn Georg Neumann, který ho přenechal 25. února 1828 za 500 zl. konv. měny zase synovi Franzi Neumannovi. Od jeho syna Franze Neumanna získal v roce 1906 hospodářství statkář Karl Richter, dnešní majitel.

Zádušní statek č. 103 vlastnil na počátku 18 století Georg Blumrich. Ten prodal dědičný statek č. 103, ležící mezi statky Gottfrieda Scholze a Hanse Röslera, 5. listopadu 1716 za 130 kop synu Gottfriedu Blumrichovi. Po jeho smrti přenechala vdova 30. července 1732 statek za 130 kop Hansu Christophu Gutbierovi z Kuntratic, který ho postoupil 1. prosince 1783 za 200 kop svému zeti Hansi Christophu Preibischovi z Oldřichova v Hájích. Od něho přešel 11. října 1827 na jeho syna Franze Preibische. V roce 1844 směnil Fr. Preibisch statek za usedlost č. 220 (dům poplužního dvora), která od té doby zůstala v držení rodiny Preibischů, s mlynářem na Lomnici Franzem Neumannem.¹³⁵ Franz Neumann nahradil starou zchátralou stodolu novou. Po jeho úmrtí v roce 1855 převzal statek č. 103 jeho syn Karl Neumann, od něhož přešel v roce 1884 do držení jeho syna a dnešního majitele Karla Neumanna.

3. O statcích s potažní robotou

Kromě svobodných statků a statků zádušních, byl ještě dosti značný počet statků s robotou potažní a s robotou ruční. Statky „potažní“ byly podstatně větší, než statky s ruční

¹³⁵ V době směny byl statek č. 103 nerovný a mnohde porostlý křovinami. Mlynářovy stříbrné dvacetníky ho však srovnaly. Vypráví se, že mlynář každý týden odměnil dělníky měšcem stříbrných dvacetníků. Dal pěkně upravit cestu, postavit kamenné mosty, takže vrchnost používala před stavbou silnice na Hemmrich (Oldřichovské sedlo), tuto cestu při jízdě k myslivně na hrázi. Vrchnost nechala na své náklady pořídit zábradlí u mostů a chtěla dokonce vysadit podél cesty alej ovocných stromů, což však majitel nedovolil. „To nestrpím“ bylo jeho úsloví.

robotou. Jejich majitelé vlastnili tažný dobytek a musili vykonávat pro vrchnost potažní robotu. Dříve byli do skupiny potažních sedláků zařazováni jen „sedláci s koňmi“. Později mizí pojem „sedláci s koňmi“ a místo něho se používá označení „sedláci se dvěma potahy“. Tím se myslili ti sedláci, kteří se museli na vrchnostenskou půdu dostavit se dvěma koňmi či voly. Majitelé jednoho tažného zvířete byli nazýváni prostí sedláci. V roce 1748 bylo v Raspenavě 19 sedláků se dvěma potahy a 6 dalších s jedním, v Luhu bylo 23 a v Lužci 5 dvoupotažních sedláků. Po zavedení zmírněného poddanství se opět běžně užívalo označení „potažní“ sedláci. Mezi potažní statky náležela v Raspenavě kromě jiných, hospodářství č. 1, 7, 12, 16, 19, 81, 136, a 140, v Luhu hospodářství č. 1, 22, 90, 104, 106, 108 a několik dalších. Někdy se potažní statky také dělily; tak vzniklá menší hospodářství (poloviční, třetinová, čtvrtinová), byla zařazována obvykle do třídy statků s ruční robotou. Na nich spočívala jen povinnost ruční roboty. Při dělení statků se také stávalo, že držitel odstoupené části byl povinnen uhradit majiteli kmenové části statku podíl roboty, ba dokonce pro něho vykonávat několik dní ruční roboty.

Setkalo by se jistě se značným ohlasem, kdyby bylo možno následně poskytnout krátké dějiny všech statků s potažní a ruční robotou v obcích Raspenava, Luh a Lužec; brání tomu však již sám o sobě značný rozsah tohoto díla.¹³⁶ Zde chci podat jen dějiny dvou potažních statků, které se do dnešních dnů dědily v jedné rodině. Je to někdejší potažní statek č. 19 v Raspenavě, a tzv. „selský statek Malcherův“ v Luhu, rodový statek velkopodnikatelské rodiny von Wittbach.

Potažní statek č. 19 v Raspenavě patřil v polovině 17. století sedláku Friedrichu Scholzovi. 15. července 1675 prodala jeho vdova svůj statek za 156 kop synu Friedrichu Scholzovi. Od jeho vdovy přešel 13. června 1724 za 80 kop na syna Hanse Georga Scholze. 20. března 1751 převzal statek za 125 kop syn Gottfried Scholz, který ho 27. 8. 1766 přenechal za 230 kop svému synovi Hansu Antonu Scholzovi, který ho vlastnil ještě 1815. Od následného majitele Gottfrieda Scholze přešel statek na Franze Scholze, jehož syn Franz Scholz ho toho času ještě vlastní.

Statek s potažní robotou č. 1 v Luhu, tzv. „Malcherův selský statek“, zůstal až do dnešních dnů v držení rodiny Richterů. Pověst označuje za praotce pozdějších Malcherů svobodného pána Kryštofa II. z Redernu. Ten údajně po svém vypovězení ze země (1622) zde žil jako sedlák a používal jména Richter. Dějiny nemohou samozřejmě přiznat této tradici

¹³⁶ Sepsání dějin domů těchto tří obcí autor přenechává z tohoto důvodu svému příteli panu Josefu Benneschovi v Raspenavě, který má k tomu bohatý materiál.

nižádnou cenu, poněvadž Kryštof z Redernu zemřel jako vyhnanec v Polsku.¹³⁷ Jisté je však jen, že Malcherský selský statek byl již v první třetině 17. století ve vlastnictví rodiny Richterů. Již tehdy to však nebyl svobodný statek, ale statek zatížený potažní robotou, který byl již 8. prosince 1637 zvětšen o přikoupenou sousední obecní pastvinu. Jako majitel dědičného statku, ležícího mezi rychtou v Lužci a statkem Christopha Luxe v Luhu, se objevuje ke konci 17. století Melchior Richter. Jeho vdova přenechala statek 20. března 1701 za 118 kop synovi Hansi Richterovi, který zemřel v roce 1747. Ten však předal již 18. března 1736 statek č. 1 „s pastvinou koupenou před 99 lety“ za 100 kop svému synovi Hansi Christophu Richterovi.¹³⁸ 21. dubna 1778 však prodal Hans Christoph svůj statek číslo 1 včetně pastviny koupené před 141 léty, za 150 kop svému nejmladšímu synovi Josefu Richterovi. Ten byl dvakrát ženat. Druhý sňatek uzavřel ve věku 65 let 26. září 1815 s dvaapadesátiletou Theresií Wildnerovou, vdovou po zesnulém výměnkáři Johannu Christophu Wildnerovi v Luhu č. 21. Z prvního manželství vzešlo mnoho dětí, mezi nimi synové Antonín, Josef, Gottfried, Franz a Ignaz.¹³⁹ 28. října 1819 prodal otec Josef Richter za 1 200 zl. statek svému synovi Franzu Richterovi (nar. 7. února 1796), který na něm již nějakou dobu hospodařil. Bratr Anton Richter získal koupí již 2. února 1792 za 233 zl. 20 kr. od otce Josefa z pastviny, odprodané 8. prosince 1637 „od obce selskému statku“ (položené mezi statkem č. 1 a pozemky šoltýse v Lužci), 4 jitra 62 sáhů čtverečních. Za to musel podle kupní smlouvy z roku 1819 platit ročně majiteli statku č.1 (tedy svému bratru Franzovi) jako urbaniální závazek 3 zl. 30 kr. Bratr Josef Richter koupil 12. dubna 1798 od vdovy Veroniky Weberové a jejích dcer Apollonie, provdané Richterové v Luhu (své ženy) a Veroniky,

¹³⁷ Vedle této pověsti obíhá ještě druhá: odvozující původ sedláků Malcherů od „Biberštejnů“. Jedná se tu jistě o selský rod Biberštejnů, který byl kdysi usedlý v Luhu a Raspenavě (srov. s. 20, pozn. 9). Nějaké příbuzenství selských rodů Richterů a Biberštejnů dalo možná podnět ke vzniku obou pověstí. Vyloučeno ovšem není, že některý člen poddanské rodiny Biberštejnů byl pojátkem k pánům z Biberštejna, někdejší pánům na hradě Frýdlantě.

¹³⁸ Ze sester kupujícího obdržela Anna Marie, později provdaná za Gottfrieda Hokeborna, jako věno 3 schopné krávy, případně 18 kop. Druhá sestra Anna Rosina, provdaná za Hanse Friedricha Effenbergera, zemřela před rokem 1747.

¹³⁹ Celkem měl mít údajně Josef Richter z prvního manželství 24 chlapců a 1 dceru, kteří všichni, až na těch pět zmíněných synů, brzy zemřeli. O synu Ignazovi se vypráví ještě dojmavá milostná příhoda. Zamiloval se do velmi chudého, ale jinak hodného děvčete. Jeho otec nechtěl souhlasit s jejich sňatkem. Syn z toho propadl trudnomyslnosti a nakonec ho jeho přísný otec připoutal řetězem. V téže době se do vesnice nakvartýrovalo vojsko a také usedlost č. 1 dostala jednoho muže. Tento muž se posadil na tutéž lavici ve světnici, k níž byl připoután Ignaz. Když se voják začal přehrabovat ve své torně, zvedl Ignaz svoje těžké řetězy do výše a nechal je spadnout s velkým hřmotem na zem. Voják se z toho tak vyděsil, že se Ignaz nad tím hlasitě rozesmál a podívoval se jak je možné, že se voják může tak snadno vylekat. Záležitost zamilovaného a na řetězu úpícího Ignaze se brzy roznesla po celé vesnici až se dostala ke sluchu faráře. Ten přemluvil přísného otce, aby dal souhlas ke sňatku. Ignaz dostal svoji vyvolenou. Oba se odstěhovali do domečku na Dubovém vrchu (v obci Peklo) a žili tu čtyřicet let v nešťastnějším manželství, až do smrti manželky. Bez ženy však Ignaz nechtěl žít a vzal si sám dobrovolně život. (Podle sdělení pana Gustava von Richtera).

provdané Resselové z Raspenavy, za 900 zl. selský statek č. 48 v Luhu, ale ještě tentýž den ho prodal za 1626 zl. Josefu Hausmannovi. 24. června 1798 získal za to od svého otce Josefa Richtera z č. 1 za 15 zl., stavební parcelu pro dům. Ke stavbě však nedošlo, protože 24. října 1799 získal od Antona Altmanna za 80 zl. v hotovosti dům č. 16 včetně zahrady. Stavební parcelu „u vody“ odstoupil v roce 1819 zase svému bratru Franzovi, jenž mu za to přenechal 2 čtvrtce rak míry a 54 sáhů orné půdy „v zadní části statku č. 1“. Třetí bratr Gottfried Richter, povoláním tkadlec, získal v roce 1805 v sousední osadě Peklo (Karolintal) malou zahradnickou usedlost (č. 7), a kromě toho dle smlouvy z 23. července 1815 si pronajal na dvacet let od svého otce Josefa Richtera pustou louku k obdělání, z níž v prvních deseti letech neplatil žádný úrok, poté však měl platit ročně 1 zl. 30 kr. majiteli kmenového statku. Ke Gottfriedu Richterovi, předku dnešní velkopřumyslnické rodiny von Richter, se vrátíme ještě níže. Malcherský selský statek č. 1 získal v roce 1898 od Franze Richtera, vnuka již jmenovaného Franze Richtera († 1847) a tedy pravnuka Josefa Richtera, velkopřumyslník Max Richter, současný majitel.

Gottfried Richter, syn Josefa Richtera se narodil podle matriky zemřelých v r. 1779, podle údajů matriky sňatků ale 1781 v Luhu.¹⁴⁰ 20. listopadu 1803 uzavřel svatební smlouvu s třiatvacetiletou Rosinou Matzigovou, dcerou dělníka Wenzela Matziga z Luhu č. 34, a 22. listopadu se konala svatba. Po sňatku bydlel ještě rok ve své domovské obci, pak však získal v listopadu 1805 vlastní dům v sousedním Pekle (č. 7). Zde pracoval a tkalcovský stav se mu stal nerozlučným přítelem a tovaryšem. Později našel pracovitě pomocníky ve svých synech Antonu, Josefovi (nar. 1807 v Pekle, rychtář) a Ignazovi. Když bylo 1847 započato se stavbou silnice na Oldřichovské sedlo (Hemmrich), prováděl dozor Gottfried Richter. Po dobu stavebních prací se zdržoval často u svého syna Antona, který se mezitím osamostatnil a v Luhu postavil dům č. 174. Zde také Gottfried 17. září 1848 ve věku 60 let zemřel. Jeho pozůstalá vdova Rosina, která pak trvale bydlila u svého syna Antona, zemřela 17. prosince 1854. Bylo jí 74 let. Usedlost č. 7 v Pekle převzal syn Ignaz.

Ze synů Gottfrieda Richtera je Anton Richter zakladatelem firmy Antona Richtera synové. Vzhledem k jeho velkým zásluhám o rozvoj průmyslu v údolí horní Smědé, budiž ho zde vzpomenu poněkud obšírněji.

¹⁴⁰ Matriky narozených, případně křtů raspenavské farnosti (Raspenava, Luh, Lužec, Peklo) sahají do roku 1726, matrika sňatků rovněž do roku 1726. Matriky zemřelých zahrnují léta 1726 až 1768 a 1785 do dnešních dnů. Matriky zemřelých z mezidobí jsou ztraceny. Zlomky matriky se dochovaly z let 1594–1607. Dle sdělení pana děkana Fr. Vogla z Raspenavy z 23. ledna 1910.

Anton Richter se narodil 6. prosince 1805 v Luhu. Již ve svém nejranějším dětství poznal život z jeho nejdruhé stránky. Jeho otec Gottfried, který se ke konci roku 1805 usadil v Pekle a tam provozoval kromě zemědělství také tkalcovství a obchod s plátnem., byl nucen přidržovat mladého Antona již velmi brzy k práci. Od svého 10. do 17 roku života se musel věnovat jak jednotvárnému, tak také málo výnosnému domácímu tkalcovství., čímž se mu značně ztížilo teoretické vzdělání a uspokojení jeho chutě k učení. Natrvalo však živému duchu snaživého mladíka jednoduché zaměstnání vůbec nepostačovalo, a proto chápal jako vykoupení, když mu bylo u varnsdorfského továrníka Josefa Hanische nabídnuto odpovídající zaměstnání. Ačkoliv se jeho vztah k šéfovi vytvářel příjemně, ačkoliv ten dovedl ocenit zdatnost a vrozenou inteligenci Richterovu, rozhodl se Richter po jedenácti letech založit si vlastní podnik. V roce 1828 se oženil s Johannou, 24. srpna 1803 narozenou dcerou domkáře a kováře Antona Richtera z Lipové č. 233. Svým prostým a usilovným životem si ušetřil tolik, že si mohl na pozemku svého dědečka v Luhu postavit domek (č. 174), do něhož se 1834 nastěhoval, a v němž do konce života bydlil. Podporován trvalou důvěrou svého bývalého zaměstnavatele Hanische ve Varnsdorfu, založil Anton Richter pro Luh a okolí mzdovou tkalcovnu, která se stala pro celé okolí reformátorskou událostí prvního řádu. V této tkalcovně se ve mzdě tkaly vzorované látky piqué, damašky a jiné druhy, které se do té doby dovážely výlučně z ciziny, protože jejich výroba v Rakousku nebyla známa. „Dobytí nových pracovních oblastí v rámci jeho branže bylo cílem jeho snažení a není se co divit, že neobyčejné vlastnosti tohoto příčinlivého muže přitahovaly pozornost širších kruhů.“ Liberecký továrník Johann Liebieg, k němuž měl A. Richter přátelské vztahy z Varnsdorfu, navázal s ním obchodní styky a podněcoval ho trvale k výrobě nových druhů. Richter nepovažoval nic za nemožné, i když by se to zdálo sebe těžší, objevil nakonec vždy pomocné prostředky a výrobní metody. Když později dosáhla potřeba česané příze tkalcovny v Luhu dosti značného množství, naznačil mu Johann Liebieg možnost zřízení vlastní přádelny česané příze, která měla zásobovat surovinou jak Richterovu tkalcovnu, tak velkoryse zařízenou mechanickou tkalcovnu Liebiegovu v Liberci. Liebieg poskytl dostatečné finanční prostředky, a tak se uskutečnilo v roce 1852 plánované zřízení firmy „Přádelna česané příze Johanna Liebiega a spol. v Luhu (Mildenauer Kammgarnspinnerei Johann Liebieg u. Co.). O rok dříve zahájil Richter na místě, kde stál jeho rodný dům, stavbu přádelny dle plánů N. Schlumbergera a spol. v Gebweileru (Alsasko) a na podzim 1852 mohla být zahájena výroba s 2400 vřeteny. Za tehdejších poměrů bylo možno považovat celý podnik za čin mimořádné odvahy, především proto, že se jednalo o zcela nové průmyslové odvětví, k jehož

zařízení chyběly takřka všechny zkušenosti. Ale Anton Richter nebyl mužem, který by se nechal uvést do rozpaků potížemi jakéhokoliv druhu a odvrátit od svého plánu. Poněvadž chyběly školené pomocné síly, musel si plánovitou výukou sám připravit svoje dělníky. Kromě toho se neustále snažil postupnými zlepšeními technických pomocných zařízení zdokonalit výrobní proces; takže se mu posléze podařilo vyrobit vynikající výrobek, který v žádném ohledu nezůstával pozadu za zahraniční surovinou. V prvních letech byla příze, jak bylo původně uvažováno, zpracovávána jen v obou přádelnách v Liberci a v Luhu. Časem se však podnik rozrostl a tak mohl Anton Richter pomýšlet na to, konkurovat s německými a alsaskými přádelnami česané příze, které skoro zcela ovládaly domácí trh.“ Tovární budova v Luhu byla mezitím opakovaně rozšířena a počet vřeten značně zvětšen. V roce 1861 postavil Anton Richter kromě toho v Raspenavě druhou přádelnu a zahájil v ní v říjnu 1862 provoz za výrazně příznivějších podmínek. Oba podniky vedl do roku 1869 sám a rozvinul přitom rozsáhlou činnost, která dopomohla jeho obchodu ke stále rostoucímu významu. V posledně jmenovaném roce přibral do obchodu svoje dva syny Josefa Antona a Gustava. Nalezl v nich v následujících letech silnou podporu. Jim mohl posléze přenechat úplné vedení podniku, jemuž se ve svém pokročilém stáří již nemohl věnovat ve stejné míře jako dříve. Když Johann Liebieg 16. července 1870 zemřel, zůstali určitou dobu jeho dědici podílníky v podniku. V roce 1876 však po přátelském vyrovnání s Antonem Richterem z firmy odešli, načež i Anton Richter opustil podnik a jeho obě továrny 1. května 1876 pod firmou „Přádelna česané příze Antona Richtera synové v Luhu“(Mildenauer Kammgarnspinnerei Anton Richter´ s Söhne) přešly do vlastnictví obou jeho synů. 6. října 1877 zesnul Anton Richter po životě bohatém na práci. „S uspokojením viděl vzejít setbu, kterou zasil, a všechno, kdo ho znali, želeli v něm vzor bezúhonného a čestného charakteru. Vždy pamětliv svého původu, kladl svému životu jen ty nejskromnější nároky. Své rodině byl milujícím otcem, svým dělníkům vlídným přítelem a své vlasti věrným občanem“.

Pozůstalým synům připadl úkol, spravovat převzaté dědictví v duchu zděděných tradic a podle svých sil rozšiřovat. Toto poslání čestně splnili.¹⁴¹

Nejstarší syn Josef Anton Richter, narozený 2. srpna 1830, měl potvrdit, že pro dosažení úspěchu nestačí jen teoretické znalosti, ale také jsou potřebné vlohy pro praktický život. Jen krátký čas mu bylo dopřáno užívat vzdělání ve 4. třídě hlavní školy, jediného tehdejšího vyššího vzdělávacího ústavu v Liberci, přesto byly výsledky jeho pozdější práce a působení

¹⁴¹ Z dcer Antona Richtera zemřela Berta (nar. 24. května 1833, provdaná za raspenavského držitele rychty Julia Röslera) 27. dubna 1853, Emilie (nar. 6. listopadu 1835, provdaná za Gustava Hübnera, rytíře von Ringhain) dne 6. června 1869 a Marie (nar. 6. dubna 1842) 23. ledna 1906.

poměrně vysoké ve srovnání s tímto krátkým školním vzděláním. V roce 1844 vstoupil do otcova obchodu, v němž se zabýval hlavně manipulací s tehdejšími ručními tkalcovstvími a později vedle svého otce převzal vedení podniku. Když spotřeba česané příze v tkalcovství stále rostla a Josef Richter sen. se rozhodl založit vlastní přádelnu česané příze, vyslal svého syna Josefa Antona do Alsaska, aby se podíval na zařízení tamních přádelen. Úroveň strojů byla však v té době ještě málo dokonalá, takže se přádelnictví nemohlo vymanit z dětských nemocí a také přádelna v Luhu, i když se omezovala jen na několik vřeten, mohla být udržována v provozu jen ztrátově. Proto nechybělo mnoho, aby provoz byl zcela zastaven a aby se věnovali jen tkalcovství. Josef Anton Richter z toho také vyvodil důsledky a věnoval se zase více tkalcovství, zejména když se jeho bratr Gustav vrátil ze studií domů a přivezl si s sebou velký zájem o praktickou činnost v přádelnictví. Později, když bylo tkalcovství zcela opuštěno, převzal Josef Anton komerční řízení mezitím podstatně vzrostlé přádelny česané příze. Jeho bohaté znalosti, podpořené narodohospodářskými studii, jeho obdivuhodná píle, mu zajistily brzy vysoce uznávané sociální postavení. Vedle toho našel i čas věnovat se činnosti ve veřejném zájmu. Byl členem mnoha odborných a dobročinných organizací. Byl také zakladatelem důležitých a obecně prospěšných institucí a spolků. Tak byl členem Okresního zemědělsko-lesnického spolku ve Frýdlantu (Land- und forstwirtschaftlicher Bezirksverein), jehož prvním presidentem byl zvolen 29. května 1870. Byl spoluzakladatelem nadace císaře Františka Josefa a nákupní sekce, která se v roce 1886 přetvořila v „nákupní spolek“ (Ankaufsverein). Velký podíl měl na zřízení Zemědělské zimní školy ve Frýdlantu (konec r. 1886). 13. prosince 1886 resignoval na funkci presidenta Okresního zemědělsko-lesnického spolku, ale již na následující výroční schůzi byl v uznání mnoha zásluh o spolek, zvolen jeho čestným presidentem. Okresní spořitelna v Raspenavě je především jeho dílem. Od svého založení (2. března 1873) stála po 30 let pod jeho vrchním vedením. Jeho nezištnému a obětavému zániku, jeho odbornému a prozíravému vedení jako vrchního ředitele, vděčí tato instituce za svůj rychlý vzestup a vynikající postavení, jehož dosáhla. Jméno Josef A. Richter zůstane s okresní spořitelnou nerozlučně spjato. V jeho době dosáhla nejvyššího významu pro komerční a živnostenské poměry v oblasti, vyrostla v kvetoucí instituci, která od roku 1880 rozděluje obcím znamenité obnosy pro obecně prospěšné účely. Jako člen obecního zastupitelstva, místní školní rady a okresního zastupitelstva rozvinul J. A. Richter mnohostrannou a nanejvýš blahodárnou činnost, která mu zajišťuje čestnou a trvalou památku. Významnou úlohu hrál též jako člen Liberecké obchodní komory; jako rada obchodní komory a také ještě jako dopisující člen této korporace se vždy zasazoval za zájmy

průmyslu. Obce frýdlantského okresu ho v r. 1879 vyslaly do českého zemského sněmu. Při vícerych příležitostech našel podněty k vyjádření svého pevného rakouského přesvědčení. V uznání jeho velkých zásluh o okres a obec byl J.A. Richter při příležitosti svých 60. narozenin (2. srpna 1890) jmenován čestným občanem obce Raspenava. 13. května 1898 zesnul k hlubokému zármutku velkých i malých. Josef Anton Richter byl čtyřikrát ženat. První sňatek uzavřel ve věku 21 let, 5. srpna 1851 s Helenou Jaeckelovou z Raspenavy (nar. 12. dubna 1830, zemřela 28. října 1865). Z tohoto manželství vzešel syn Anton Hugo (nar. 3. října 1851, † 8. dubna 1887 ve věku 36 let).¹⁴² Dále se v prvním manželství narodily dcery Hermine (provdaná za Med. Dr. Stefana Ulbricha v Liberci), Johanna (ovdovělá Richterová a znovu provdaná za Emila Gläsera v Cáchách), Gisela (ovdovělá Siegmundová a znovu provdaná za J. Salomona v Liberci), Marie (provdaná za akademického malíře Wenzela Franze Jägera v Raspenavě), Martha (provdaná za Karla Killmanna v Raspenavě) a Helena (provdaná za Osvalda Jaeckela v Raspenavě). 22. května 1866 se Josef Anton Richter oženil podruhé, a to s Julií Perschovou z Hajniště u Nového Města p. S. (nar. 12. srpna 1834, † 26. února 1869). Z tohoto manželství pocházejí synové Max (nar. 5. března 1867, 17. dubna 1894 uzavřel sňatek s Marií Heintschelovou, šlechtičnou von Heinegg, čestný občan Lužce od 1903) a Rudolf (nar. 22. listopadu 1868, majitel domů ve Vídni a Opavě). Ve třetím manželství pojal 11. července 1870 J.A. Richter za choť Johannu Barthovou z Konojed (nar. 10. prosince 1834, † 13. srpna 1893).¹⁴³ Z tohoto manželství se narodil syn Karl (majitel statku v Raspenavě). Počtvrté se J.A. Richter oženil 27. dubna 1895. Jeho ženou se stala bývalá industriální učitelka Emilie Maliková, dcera revírního fořta Franze Malika v Dětfichově, kterého zastřelil 21. listopadu 1870 pytlák Anton Rieger z Vysokého (Hohenwald). Emilie manžela přežila a žije teď v Liberci.

Gustav Richter, bratr Josefa Antona Richtera, se narodil 24. února 1839 v Luhu. V domě rodičů byl svědkem neúnavného úsilí svého otce Antona Richtera a cítil se neustálým ruchem a činností v otcovském domě silně povzbuzován k vlastní píli. Po skončení školní docházky na škole v Raspenavě, měl začít studovat na gymnáziu. Pro toto studium ho vydatně připravoval raspenavský kaplan a pozdější liberecký děkan Ignaz Frank. Richter vstoupil do novoměstského gymnázia v Praze. Když se projevila chlapcova velká záliba a nadání pro

¹⁴² Z jeho synů je Rudolf Richter majitelem rytířského statku Víška (Dörfel) u Frýdlantu, který získal 1. června 1894.

¹⁴³ Její bratr Karl Bartha (nar. 6. ledna 1838 v Konojedech) byl důchodním hr. Wallise; zemřel 26. prosince 1885 v Holešovicích a byl pohřben na raspenavském hřbitově. Tam odpočívá i jeho sestra Amalia Barthová, která zemřela 17. září 1912.

technické obory, rozhodl se otec poslat ho na reálku do České Lípy; neměl důvodu této změny litovat, protože výsledek těchto studií dal synovi schopnosti, zasahovat rozhodujícím způsobem do obchodu svého otce.

Přádelna česané příze založená 1852 nebyla schopna plně prosperovat, dokud bylo po technické stránce v podniku ještě mnoho překážek. Když však po skončení studií vstoupil Gustav Richter do továrny a víceletou činností se zapracoval, podařilo se mu postupně odstranit všechny potíže, které dosud stály v cestě úspěchu přádelny. Poté navštívil Gustav Richter nejvýznamnější přádelny Evropy a vrátil se s bohatými zkušenostmi domů. Tyto zkušenosti teď uplatnil v praxi, a je velkou zásluhou Gustava Richtera, že kvalita výrobků stoupla rychle v té míře, že se staly později schopnými exportu a mohly úspěšně soutěžit se zahraniční konkurencí.

Ruku v ruce se zlepšováním vyráběných produktů se zvětšoval také odbyt, a to si vyžadovalo rozšíření továrny. Duší všech přístaveb a inovací byl Gustav Richter, který se plně a zcela věnoval technickému provozu, jehož pýcha a ctižádost spočívala v tom, vyrábět jen prvotřídní zboží, které by bylo schopno obstát v každé konkurenci; a to se mu také podařilo, jeho podnikatelský duch a jeho činnost přivedly otcovský podnik do první řady větších přádelen kontinentu; Gustava Richtera můžeme bezpečně označit za průkopníka na poli přádelnictví česané příze. V té době vznikla řada přádelen, mezi nimi i přádelny s větším rozsahem, slouží však více méně jako kapitálové investice, aniž by, jako přádelna česané příze v Luhu, se vyznačovaly tím, že by byly místem, v němž by byly položeny základy k rozvoji jednoho z nejdůležitějších průmyslových odvětví celého světa, obzvláště výroby česané příze v Rakousku.

Když byla stará firma v roce 1876 rozpuštěna, převzali a pokračovali v ní bratři Josef Anton a Gustav Richterové. Gustav vedl technický provoz., zatím co Josef Anton převzal obchodní vedení. Po smrti Josefa Antona změnil se podnik v komanditní společnost, v jejímž čele stál Gustav Richter jako šéf. Od té doby vede celý podnik; při tom mu účinně pomáhá jeho synovec Max Richter.

Trvalá pozornost, kterou vyžaduje provoz přádelny česané příze, klade takové nároky na veškeré síly Gustava Richtera, že mu zbývá málo času pro jiné úřady a politiku. Je vlastním tvůrcem podniku, poněvadž ho po překonání nekonečných potíží vybavil zcela nově a změnil od základu pracovní proces významnými zlepšeními, která se mezitím stala obecným vlastnictvím celého průmyslu.

Svému synovi Gustavu Alfredu Richterovi vytvořil samostatný okruh působnosti založením druhé továrny pro česané příze jako firma G.A. Richter. Oba závody zaměstnávají dnes asi 1 000 osob. Ve srovnání s malými začátky přádelny česané příze v Luhu při nástupu Gustava Richtera (v roce 1858 měla přádelna 3 600 vřeten), nelze mu upřít, že svým zásahem vytvořil přádelnu dnešního významu a tím přispěl svým podílem k vývoji tohoto rozsáhlého a důležitého průmyslového odvětví v Rakousku.

Ale přesto, že vedení přádelny do dnešního dne na něho klade takové nároky, že sám ve vysokém věku je pro své četné úředníky a dělníky příkladem věrného plnění povinností a čilé pracovitosti, nezapomíná na požadavky, které vyplývají z jeho vysokého sociálního postavení ve veřejném životě.

Tak zasáhl již na konci šedesátých let minulého století ve prospěch místního domácího průmyslu, byl tehdy dlouhou řadu let presidentem Průmyslového vzdělávacího spolku v Hejnicích (Industrieller Bildungsverein). Jeho činnost došla v roce 1872 pochvalného ocenění ministerstvem obchodu a 1873 místodržitelství. Od roku 1875 je Gustav von Richter členem obecního zastupitelstva v Luhu, v kteréžto funkci pracoval všude ku prospěchu obce. V roce 1873 založil 1. hasičský sbor horní Smědé (Oberwittigtaler Feuerwehr), jeden z nejstarších hasičských sborů v okrese, jehož se stal mocným podporovatelem a v jehož čele stojí od založení dodnes jako předseda. Pochvalně je třeba vyzvednout jeho činnost ve prospěch školství a vzdělání, kterou vyvíjel ve prospěch raspenavské obecné a živnostenské pokračovací školy, a která mu přinesla také uznání okresní školní rady a místodržitelství. Jako předseda stavebního komitétu řídil novostavbu raspenavské školy císaře Františka Josefa, byl činný v okresním zastupitelstvu a podporoval, kde jen mohl, vědecké a humanitární snahy. Způsobem, hodným nejvyššího uznání, sloužil veřejnému blahu a žádné duchovní nebo materiální oběti mu nebyly příliš vysoké. Četnými dobročinnými nadacemi, které jsou uvedeny na jiném místě této knihy, stejně jako zakladatel nového kostela v Raspenavě – Jubilejního kostela císaře Františka Josefa I – si zajistil na všechny časy čestnou památku. Vynikající zásluhy, které si Gustav Richter získal jak o domácí přádelnický průmysl, tak o podporu hospodářských poměrů v údolí Smědé, byly oceněny na nejvyšších místech, a to císařským rozhodnutím z 9. června 1905 propůjčením řádu Železné koruny III. třídy. Papež Pius X ocenil bohaté humanitární aktivity komturským křížem řádu sv. Řehoře, který mu byl předán 7. června 1906. U příležitosti 60. výročí vlády ho povýšilo Jeho Veličenstvo císař František Josef I. rozhodnutím z 30. listopadu 1908 do šlechtického stavu s přídomkem „šlechtic z Wittbachu“ (Edler von Wittbach). Tak byl Gustav Richter vyznamenán vysokými

a nejvyššími místy. Také smědavské obce (Luh, Lužec a Peklo) uznaly jeho zásluhy udělením čestného občanství.

Od roku 1893 je Gustav Richter, šlechtic von Wittbach, také majitelem rytířského statku. Tehdy získal od dědiců G. Matziga rytířský statek Střední a Dolní Višňovou v Čechách, Koupě byla uzavřena 21. listopadu 1893.¹⁴⁴ V srpnu 1898 koupil od hraběte a šlechtice zu Lippe-Biesterfeld- Weißenfeld za 500 000 marek také oba rytířské statky Lomnitz a Bohra v kraji Zhořeleckém a Lubaňském.¹⁴⁵

Také v obci Luh koupil Gustav Richter značný počet hospodářství. Již 12. října 1882 získal od majitele Antona Königa (nar. 1823) selský statek č. 134 v Luhu.¹⁴⁶ 22. března 1888 byla zahradnická usedlost č. 6 v Luhu vyměněna za statek půllánika č. 15 v Luhu. 18. července 1896 koupil G. v. Richter statek „Königa Florela“ č. 3 v Luhu, když předtím 8. října 1895 získal část „Kretschmerova statku“ č. 12. Dne 17. dubna 1897 se staly poslední díly usedlosti č. 180 (Mittel-Richter-Haus) spolu se zahradou jeho majetkem. 20. září 1897 byl přikoupen Neubauerův les (dříve majetek Josefa Richtera v č. 13). 12. prosince 1903 byla na dva stejné díly rozdělena rychta v Lužci č. 24, kterou 10. března 1872 koupil otec Anton Richter, na dva stejné díly mezi Gustava von Richtera a jeho synovce Maxe Richtera.¹⁴⁷ Na statecích Gustava von Richtera vládne racionální provoz. Na pozemcích v Luhu založil v letech 1902 a 1903 velký ovocný sad.

Gustav Richter, šlechtic von Wittbach, je od 5. května 1863 ženat s Annou Bendovou (naroz. 29. října 1842).¹⁴⁸ Z tohoto manželství vzešla rodina se skládá z jednoho syna, Gustava Alfreda, a ze dvou dcer, Jenny a Elsy. Syn Gustav Alfred, narozený 22. ledna 1864, ženatý od 10. února 1902 s Johannou Knirschovou (naroz. 22. července 1882), vlastní od 1891 přádelnu česané příze v Luhu pod firmou Přádlna česané příze G. A. Richter

¹⁴⁴ O dějinách tohoto statku viz J. Helbig, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland, (Příspěvky k dějinám města a okresu Friedland) sv. II, s. 147 a n. a Anton Ressel, Geschichte des Friedländer Bezirkes (Dějiny frýdlantského okresu) s. 351–354.

¹⁴⁵ Dějiny těchto statků vydal v nedávné době (1909) P. Richard Doehler v nákladu Hornolužické společnosti věd (Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften).

¹⁴⁶ Tento selský statek byl dříve vlastnictvím Ignaze Königa (nar. 1789), otce Antona Königa. Tvořil s č. 3 jeden statek a byl svého času rozdělen ve dvě stejné poloviny.

¹⁴⁷ Srov. dějiny rychty v Lužci.

¹⁴⁸ Anna Bendová je dcerou Antona Bendy (nar. 20. června 1813, † 31. prosince 1893 ve věku 81 let (a jeho první manželky Marie Anny Bendové († 25. ledna 1844). Anton Benda, jehož druhá manželka Amalie (nar. 12. listopadu 1822), zemřela 3. března 1893 ve Zhořelci, pochází ze sladovnické rodiny, jejíž předkové se přistěhovali do Čech z Itálie. Stejně jako dědeček paní Anny von Richter, Johann Benda, provozoval i jeho otec Michael sladovnickou živnost. Ten byl synem Hanse Michela Bendy a vnukem stejnojmenného Hanse Michela Bendy, který byl v 16. století myslivcem na chodském panství Trhanov. Od tohoto Hanse Michaela Bendy pocházejí obě v 18. století žijící hudební capacity, bratři František Benda (nar. 1719 ve Starých Benátkách, † 7. března 1786 v Postupimi) a Jiří Benda (nar. 1721, † 1795 v Kostřicích). Srov. Meyerův Konversationslexikon.

(Kammgarnspinnerei G. A. Richter). Ve veřejném životě je činný vynikajícím způsobem. Četné spolky ho pověřily vzhledem k jeho národohospodářskému působení nejrůznějšími funkcemi. V roce 1893 byl povolán do c. k. permanentní komise pro obchodní hodnoty (K. K. Permanenzkommission für Handelswerte) spadající pod vedení ministerstva obchodu a byl mu propůjčen s tím spojený titul c. k. komerčního rady. Jím založená Elektrárna pro pohon a světlo (Elektrizitätswerk für Kraft und Licht) uchová jeho jméno natrvalo v paměti. Z jeho dvou sester je Jenny (nar. 1. března 1865), provdána od 8. května 1886 za Felixe Heintschela, šlechtice von Heinegg ve Vídni, druhá, Elsa (nar. 23. září 1873), provdána od 3. února 1901 za Ernsta, šlechtice von Siegmund ve Frýdlantu.¹⁴⁹

Bližší údaje o továrních podnicích Richterů viz na jiném místě (oddíl IV, 4b).

H) Vývoj obcí Raspenava, Luh a Lužec

O tom, jak se obce Raspenava, Luh a Lužec vyvíjely v dřívějších dobách, chybí všechny zprávy. Vezmeme-li však v úvahu okolnosti a poměry, za nichž se vyvíjely, pak se můžeme skoro s nepochybnou jistotou domnívat, že jejich vývoj byl jen poměrně pomalý. Nevolnictví pod nímž úpělo obyvatelstvo, četné války, které zpustošily a někdy dokonce zničily majetek usedlíků v obcích, léta nouzí a živelné události brzdily rychlý vývoj.

Mezi obcemi Raspenavou, Luhem a Lužcem, existujícími již ve 14 století, byl jak se zdá zpočátku největší Luh. Rozhodujícím proto mohla být okolnost, že jeho polnosti se rozkládaly na letní straně. Prokazatelně měl Luh ke konci uvedeného století již 33 hospodářských dvorů. Přednost před Luhem však měla, vzhledem ke svému rudnému bohatství, tehdy již Raspenava; jako jiným přednostním obcím se jí dostalo kostela a školy. Obzvláštního významu nabyla Raspenava v následující době hamrem, postaveným za časů pánů z Biberštejna. Za hranicemi vlasti se stala Raspenava známou až novým hamrem, postaveným za Melchiora z Redernu a rozšířeným Albrechtem z Valdštejna, který musel dodávat koule a podkovy pro Valdštejnovu armádu.

Spolehlivé zprávy o velikosti obcí Raspenava, Luh a Lužec získáváme teprve z dob Valdštejnových. Seznam malých sedláků, dědičných zahradníků, domkářů na nivách a podruhů panství Frýdlant z 15. července 1628, uvádí v Raspenavě 40 sedláků, v Luhu 42 sedláků a v Lužci 6 sedláků, tři malé sedláky, 3 domkáře a 2 podruhy. Seznam všech usedlíků na panství z roku 1629 jmenuje v Raspenavě 28 sedláků s koňmi, 30 sedláků, 6 dědičných zahradníků a 42 zahradníků na nivách; v Luhu 31 sedláků, 5 dědičných

¹⁴⁹ Uvedené údaje pocházejí částečně z díla „Österreichs Industriellen“, částečně z děl napsaných o továrních podnicích firmy A. Richtera synové, částečně od přátelských sdělení příslušníků rodiny Richterovy.

zahradníků a 25 zahradníků na nivách, v Lužci 5 sedláků s koňmi, 9 sedláků a 4 zahradníky na nivách. V roce 1629 bylo zdaněno v Raspenavě 54, v Luhu 55 a v Lužci 7 komínů; každý komín platil „k mlýnskému kameni 2 stříbrné, což činí 50 říšských tolarů“. V roce 1640 bylo v Luhu 31 sedláků, 5 dědičných zahradníků, 25 zahradníků na nivách a 9 podruhů. „Reformační protokol“ z roku 1651 uvádí v Raspenavě 1 šoltyse, 26 sedláků, 1 polovičního sedláka, 7 zahradníků, 1 kováře, 52 domkářů, 1 pilaře, 1 horníka¹⁵⁰, 15 podruhů a 12 obyvatel bez bližšího označení.¹⁵¹ V Luhu byli usedlí: 1 rychtář, 25 sedláků, 4 poloviční sedláci, 1 dědičný zahradník, 1 zahradník, 1 mlynář, 33 domkářů, 7 podruhů, 1 mlynářský pacholek a 5 dalších usedlíků.¹⁵² V Lužci bydlili: 1 šoltys, 1 střelec (fořt), 4 sedláci, 3 dědiční zahradníci, 3 domkáři, 1 pilař a jedna usedlice bez udání jejího stavu.¹⁵³

Další údaje o velikosti našich obcí skýtá Berní rula Království českého z roku 1654, pořízená na základě usnesení zemského sněmu. Podle ní bylo tehdy v Luhu 69 usedlostí. Z nich zjistila komise 15 selských statků, 14 zahradníků (chalup) a 13 domků jako dobré, 3 hospodářství, 14 zahradnických usedlostí a 16 domků bylo pustých. Majitelé těch posledních se vystěhovali dílem v průběhu třicetileté války, dílem v průběhu následující protireformace.¹⁵⁴ 1660 vykazoval Luh 30 sedláků, 5 dědičných zahradníků 31 domkářů na nivě. U Lužce uvádí berní rula z roku 1654 4 dobré (tj. schopné platit daně) a 2 pusté selské, dále 4 dobré a 3 pusté zahradnické usedlosti, tedy 8 obydlených a 5 prázdných domů. Domkáři tehdy v Lužci nebyli. V roce 1660 žilo v obci 9 sedláků a 3 domkáři na nivě. V roce 1716 bylo podle revize berní ruly v Lužci usedlých 16 hospodářů, a to 7 sedláků, 7 zahradníků a 2 domkáři. K roku 1722 je uvedeno: „Nyní jsou (v Lužci) 23 domy; z toho bylo 7 domků postaveno při ovčíně (v Pekle) z důvodů bezpečnostních“. Lužec vykazoval v roce 1716 50 strychů orné půdy, 13 strychů úhoru a 69 strychů půdy pusté; stav dobytka čítal 2 koně, 16 volů, 19 dojných krav, 12 jalovic a 6 koz. V Luhu vzrostl počet domů do roku 1716 na 80; z toho bylo obydleno jen 76 a 4 domy byly stále ještě pusté.¹⁵⁵ V Raspenavě bylo

¹⁵⁰ Pilař a horník se však zdržovali za živobytím jinde.

¹⁵¹ Mezi těmito 12 usedlíky bez označení najdeme majitele lenního statku Baltazara Zieglera a svobodného sedláka Hanse Scholze, rovněž tehdejší hamerního šenkýře Mathese Riedela. Tento Riedel byl možná dědečkem nebo otcem pozdějšího kupce hamerního šenku Hanse Georga Riedela.

¹⁵² Mezi těmito pěti usedlíky se nacházejí Christoph Ressel, Christoph Richter a Hans Hausmann. Jsou to držitelé tří svobodných statků v Luhu.

¹⁵³ Několik uvedených obyvatel je označeno jako „uprchlí“. Srov. oddíl „Církevní poměry etc.“

¹⁵⁴ V roce 1689 získali Franz Haltenberger a Friedrich Hainelt z obecní nivy v Luhu po jednom malém pozemku jako stavenišť.

¹⁵⁵ 11. května prodala rychta v Luhu nově ohraničenou stavební parcelu před statkem Hanse Chr. Herbiga mezi Smědou a mlýnským náhonem za 1 kopu Hansi Georgu Helbigovi. 13. března 1736 koupil Hans Chr. Jäger ze statku Christoha Kratzera v Lužci za 1 kopu pustý pozemek pro stavbu obytného domu

v r. 1654 12 dobrých sedláků;¹⁵⁶ dále zde bylo 21 dobrých chalup (zahradníků) a 41 zahradníků na nivách; Pustý byl 1 selský statek s 50 strychy a 22 zahradnické usedlosti.¹⁵⁷ Obec vykazovala tehdy 74 obydlených a 23 pustých domů. Když bylo v roce 1686 provedeno nové rozdělení usedlíků, bylo v Raspenavě 32 sedláků s potahy, 2 s ruční robotou, 6 zahradníků, 16 celých domkářů na nivách a 25 polovičních domkářů, 10 podruhů s přístřeším; v Luhu bylo 23 velkých sedláků, 8 sedláků s ruční robotou, 2 dědiční zahradníci 14 celých domkářů, 9 polovičních, 4 čtvrtinová domkáři a 5 podruhů s přístřeším.

V roce 1748 měla Raspenava 19 dvoupotažních sedláků, 6 s jedním potahem a 75 malých hospodářů.¹⁵⁸ Luh měl tehdy 23 dvoupotažní sedláky a 70 malých hospodářů, Lužec 5 dvoupotažních sedláků a 13 menších hospodářů (zahradníků).

Uvedené údaje poskytují sice určité výchozí body o velikosti obcí, nedovolují však žádný závěr o počtu obyvatel v tehdejší době.¹⁵⁹ S dostatečnou jistotou se dá předpokládat, že i zde násilně prováděná protireformace počet obyvatel silně zmenšila.

Přesná data o počtu obyvatel a domů v našich obcích máme teprve z poslední třetiny 18. století. První číslování domů se uskutečnilo v roce 1771. To dosvědčuje následující záznam v konšelské knize obce Raspenava, započaté v roce 1758: „Ve zdejší obci bylo roku 1771 dne 17. a 18. května provedeno a dokončeno c. k. komisí sčítání duší a číslování domů“.¹⁶⁰ V Raspenavě bylo v době prvního číslování domu 143, v Luhu 115 a v Lužci 24 domů; Peklo – pozdější obec Karolenthal – mělo v té době teprve 8 domů. Všechny tyto domy náležely k raspenavské farnosti s výjimkou 20 domů v Luhu, které byly přiděleny k farnosti frýdlantské.

K podstatnému zvětšení počtu domů v Raspenavě došlo teprve po roce 1780, kdy byla provedena parcelace pozemků tamního poplužního dvora. K prvnímu prodeji pozemků dvora došlo 1. srpna 1781. Starý obytný dům dvora (č. 108) získal Johann Georg Walter –

¹⁵⁶ Největším selským statkem nejen v Raspenavě ale na celém panství byl statek Johanna Scholze o 67 stryších. Je to statek č. 87, jehož zbytek dnes drží Karl Richter.

¹⁵⁷ Tím selským statkem je míněn svobodný selský statek Baltazara Zieglera, který značně utrpěl válečnými událostmi.

¹⁵⁸ Pod pojmem menších hospodářů je třeba rozumět ty usedlíky, kteří museli konat ruční robotu, tedy sedláky, zahradníky, domkáře, atd. Menší počet potažních sedláků v Raspenavě než v r. 1686, dovoluje usuzovat na mezitím uskutečněné dělení statků.

¹⁵⁹ V roce 1713 čítaly obce Raspenava, Luh a Lužec dohromady 933 duší, z toho připadalo na Raspenavu 517, Luh 320 a Lužec 96 obyvatel.

¹⁶⁰ V Raspenavě jsou ještě z oné doby zachovány dvě číslovací tabulky. Jsou to půvabné skleněné tabulky s příslušným domovním číslem, nad nímž je viditelný císařský orel. Kolem dokola je nápis: „Císař nařídil číslování, a tak jeho rozkaz respektuji. Anno 1771“. Taková tabulka se nachází u Franze Hergesella č. 121 (domovní pozemek č. 121 patří firmě Siegmund ve Frýdlantu) v Raspenavě, druhá tabulka je u Antona Killmanna v Luhu č. 93 (Voigtmichels Anton).

z Raspenavy, jednu stáj (č. 151) Josef Krause z Luhu, druhou stáj (č. 152) Gottfried Gutbier z Dolní Řasnice a starý výměnkářský dům (č. 153) frýdlantský bělič plátina Christian Wildner. Na pozemcích odprodaných téhož, dne byly postaveny domy č. 154–169. Skoro současně s pozemky poplužního dvora, 1782, došlo také k prodeji stavebních parcel z obecní nivy; na nich vznikly domy č. 147 (koupil Anton Scholze), č. 149 (Hans Christoph Effenberger), č. 150 (Anton Ullrich) a č. 170 (Hans Christoph Wildner).¹⁶¹ Již v roce 1786 bylo – jak patrně z J. Schallerovy Topographie des Königreichs Böhmen – v Raspenavě 170 čísel; podle toho bylo zde od roku 1771 postaveno 27 domů. Do roku 1795 stoupl počet domů na 222. Tento nový přírůstek domů lze vysvětlit odprodejem stavebních míst z vrchnostenského pustého statku.¹⁶²

V Luhu stoupl počet domovních čísel do roku 1786 na 125. Zde dalo popud k nové stavební činnosti rozdělení obecní nivy.¹⁶³ V době od 1771–1786 bylo postaveno 10 domů. V následujícím období se pokračovalo v dělení, takže i v Luhu počet domů stále stoupal. Na obecních pozemcích odprodaných v roce 1793 byly potom postaveny domy č. 151 (Ignaz Nicht), 153 (Anton Neumann) a 154 (Anton Schmidt); na pozemcích obecní nivy, prodaných 1794, domy č. 156 (Anton Bösmüller) a č. 166 (Anton Herrmann), na pozemcích odprodaných 1796 vyrostly domy č. 159 (Anton Pilz) a č. 161 (Christoph Scholze), na obecním pozemku prodaném 1797 domy č. 163 (Georg Förster) a č. 164 (Georg Herrmann)

¹⁶¹ V roce 1726 získal řezník Franz Preußler z raspenavské obecní nivy kus pozemku, na němž byl postaven dům č. 63. Na malém pozemku, zakoupeném v r. 1735 z obecní nivy, vznikl dům č. 97. Četné stavební parcely z obecní půdy byly prodány mezi lety 1783 a 1794. Tak získali po jedné parcele Anton Killmann, 1784 Josef Horn, 1785 Josef Ressel z Raspenavy, Gottfried Neumann a Josef Funke, 1786 Anton Hübner z Luhu a frýdlantský panský chmelař Franz Mith (byla prodána ještě v témže roce frýdlantskému tesaři Johannu Franzi Pohlovi), 1787 Josef Weise, Anton Görbig a Anton Mayer, 1789 Anton Neumann a 1794 Josef Schindler a Christoph Wildner. Na pozemku zakoupeném 1779 postavil Franz Queiser dům č. 146.

¹⁶² Od tohoto statku odkoupili v roce 1791 pozemky majitelé „nových domů“ Josef Arlt č. 157, Wenzel Krause č. 160 Anton Gahler č. 163, stejně tak „nově stavějící“ Josef Augsten č. 201, Gottfried Lange č. 203, Josef Lux č. 204, Gottfried Wenzel č. 205, Frant Lindner č. 206, Wenzel Kaulfersch č. 207, Anton Wöhl č. 208 a Christoph Scholze č. 209. Frýdlantský vrchní fořt Franz Otto prodal ze svých pozemků, koupených 1794 z „pustého statku“, v roce 1798 díly Josefu Richterovi z Frýdlantu, Christophu Kaulferschovi z Raspenavy a Josefu Mauermannovi z Raspenavy.

¹⁶³ Již v první polovině 18. století byly od obecních pozemků v Luhu prodány četné nově vymezené stavební pozemky; tak koupili po jednom pozemku v roce 1712 Georg Altmann (č. 42), 1718 Matthäus Pilz (č. 16), 1725 Michael Haußmann (č. 35), 1726 Gottfried Ressel (č. 62), 1727 Christoph Hausmann, 1723 Hans Christoph Altmann (č. 72), 1725 Hans Christoph Krißig (č. 37), 1728 Hans Christoph Krause (č. 83), Anton Nicht (č. 24), Christoph Altmann „Dolení“, a Hans Christoph Scholze, 1729 Hans Georg Simbt, 1731 Michael Hausmann, 1735 Hans Georg Bieberstein (č. 77), 1736 Gottfried Ressel a Hans Christoph Walter atd. Že při těchto novostavbách jsou domovní čísla poměrně nízká, lze vysvětlit tím, že číslování domů bylo provedeno teprve 1771 a že při tom nebyl brán žádný zřetel na stáří domů. V roce 1728 nově vymezená stavební parcela Hanse Christoph Altmanna, ležela na potůčku zvaném Goldbach.

atd.¹⁶⁴ Lužec měl 1786 28 čísel. Peklo, které bylo nově založeno teprve po rozdělení pozemků „Pekelského poplužního dvora“ v r. 1781, čítalo 1786 již 39 domů. V této době vznikla nově také osada Ferdinandov (Ferdinandsthal) patřící k Raspenavě.

V roce 1826 bylo v Raspenavě 228, v Luhu 168, v Lužci 41 a v Pekle 64 čísel.¹⁶⁵ Celkový počet domů v raspenavské farnosti činil tedy tehdy 501. Z toho bylo do Raspenavy přiřazeno jen 466 čísel. Z Raspenavy byly tři domy, postavené na „pustém statku“, v Luhu ale bylo 25 („pod potokem Lomnice“ ležících domů) přiděleno k frýdlantské farnosti. Z Pekla náleželo 7 domů (u Přebytku) k farnosti Nové Město p. S. V období mezi léty 1771 až 1826 se počet domů raspenavské farnosti zvětšil o 196 čísel.¹⁶⁶ Její počet obyvatel obnášel v roce 1829 2 770 duší. O šest let později, 1834, bylo v Raspenavě 229 domů s 1 415 obyvateli, v Luhu bylo 169 domů s 1 039 obyvateli, v Lužci 41 domů a 252 obyvatel a v Pekle 65 domů s 445 obyvateli; Ferdinandov měl tehdy 44 domů a 419 obyvatel.¹⁶⁷ Roku 1857 bydlelo v Raspenavě (spolu s Ferdinandovem) 2 125, v Luhu 1 339 a v Lužci (s Peklem) 716 obyvatel. V roce 1860 čítala Raspenava 1 850, Luh 1 350 obyvatel. Sčítání lidu v roce 1869 zjistilo v Raspenavě 1 909, ve Ferdinandově 393, v Luhu 1 413 a v Lužci-Pekle 690 duší. Počet obyvatel stoupl do roku 1880 v Raspenavě s Ferdinandovem na 2 256 duší, z nichž připadalo 1 894 na Raspenavu a 362 na Ferdinandov. Luh čítal v roce 1880 1 508, Lužec 386 a Peklo 391 obyvatel. Podle sčítání lidu v roce 1890 bydlelo ve vsi Raspenavě ve 322 domech 2 024 duší, v sounáležejícím Ferdinandově v 65 domech 391 obyvatel, v Luhu ve

¹⁶⁴ V konšelské knize II obce Luhu se nachází popis lužské horní pastviny ze dne 17. července 1793. Malý pustý pozemek na nivě mezi mlýnskou cestou a Smědou získal 17. července 1779 Karl Killmann, pozemek na nivě pod domečkem Gottfrieda Hausmanna na Smědě 24. května 1781 Karl Hausmann.

¹⁶⁵ V Pekle bylo postaveno v letech 1786–1826, tedy za 40 let, 25 nových domů. Jak vysvítá z konšelské knihy vznikly domy č. 41–56 krátce před rokem 1800 na vrchnostenských pozemcích, které byly v září a říjnu 1798 prodány. Číslo 47 postavil jakýsi Ambros Rösler, č. 56 nějaký Christ. Blumrich. Číslo 58 bylo postaveno 1802 Christophem Neumannem (koupě pozemku má datum 30. června 1802). 15. března 1815 koupil Johann Krause z Raspenavy stavební pozemek, na němž ještě v témže roce nechal postavit dům č. 61. Číslo 64 bylo postaveno na počátku dvacátých let. Pro rozšíření svých usedlostí koupili v lednu 1819 četní místní usedlíci od vrchnosti nové pozemky, tak Franz Pfeiffer č. 2, Josef Pfeiffer č. 3, Georg Wöhl č. 5, Gottfried Augsten č. 9, Gottfried Pfeiffer č. 10, Franz Hanisch č. 13, Gottlob Rößler č. 17, Ambros Rößler č. 18, Josef Tschiedel č. 11, Josef Linke č. 12, Marie Anna Augsten č. 28, Wenzel Bergmann č. 26, Josef Bergmann č. 30, Anton Bergmann č. 31, Franz Scholtz č. 32, Wenzel Krause č. 33, Josef Wildner č. 34, Michael Bergmann č. 35, Florian Krause č. 39, Franz Sembdner č. 43, Michael Preußler č. 45, Josef Tschiedel č. 46, Gottfried Effenberger č. 49, Anton Neumann č. 55, Christoph Neumann č. 58, Anton Schubert č. 60, a Johann Krause č. 63. Také obec Peklo tenkrát koupila jeden pozemek. 8. ledna 1823 prodal Gottlob Rößler svůj, nově na vrchnostenské půdě postavený dům č. 64, svému synovi Ignazi.

¹⁶⁶ Mezi léty 1786 až 1826 byla čilá stavební činnost obzvláště v Raspenavě. V této době byla zde postavena čísla 170–228, tedy 58 domů, z čehož čísla 170 až 222 mezi léty 1786 a 1795. V letech 1795–1826 bylo postaveno jen 6 domů. V Luhu byly v době mezi 1786 a 1826 postaveno 43 domů (č. 125 až 168), v Lužci ve stejné době 13 domů (č. 28–41). V Luhu byla na konci 90. let 18. století zastavěna obecní niva. Tam byla postavena v oné době také čísla 140, 163, 164, a další.

¹⁶⁷ V letech 1826–1834 byl v Raspenavě a Luhu postaven jen 1 dům, v Lužci vůbec žádný. Č. 178 v Luhu byl postaveno v r. 1836, č. 174 v Luhu v r. 1834.

231 domech 1 505 obyvatel, ve vsi Lužec v 67 domech 390 a v příslušející obci Pekle ve 72 domech (81 čísel) 347 obyvatel;¹⁶⁸ Celá farnost čítala tedy v 776 číslech 4 657 obyvatel. Sčítání lidu v roce 1900 vykazalo v Raspenavě s Ferdinandovem ve 403 domech 599 rodin („partají“) s celkem 2452 osobami.¹⁶⁹ V Luhu žilo v 259 domech 833 mužů a 914 žen, dohromady 1 747 obyvatel. V Lužci spolu s Peklem žilo ve 144 domech 211 rodin („partají“) s 875 osobami; z toho připadalo na Lužec 514 a na Peklo 361 lidí.¹⁷⁰

V roce 1907 bylo v Raspenavě-Ferdinandově 410, v Luhu 273 a v Lužci-Pekle 163 domů. V roce 1909 bylo z jednotlivých obcí raspenavské farnosti v Raspenavě 344, ve Ferdinandově 66, v Luhu 275, v Lužci 84 a v Pekle 75 domů.¹⁷¹ Podle sčítání lidu 31. prosince 1910 bylo v Raspenavě 348 domů s 519 rodinami („partajemi“), resp. 2 080 obyvateli, ve Ferdinandově 66 domů s 103 rodinami („partajemi“), resp. 405 osobami, v Luhu bylo 277 domů a 1 723 obyvatel, v Lužci 84 domů s 592 obyvateli a v Pekle 76 domů s 369 obyvateli. Z obyvatel bylo

v Raspenavě	989 mužů a 1091 žen
ve Ferdinandově	209 mužů a 196 žen
v Luhu	816 mužů a 907 žen
v Lužci	276 mužů a 316 žen
v Pekle	179 mužů a 190 žen

Všichni obyvatelé se hlásili k německé obcovací řeči.

I) Obecní zřízení kdysi a nyní

Obecní zřízení mělo v minulých staletích zcela despotický ráz své doby. Představení obce, tehdy nazývaní rychtáři nebo šoltysové, šolcové, vládli s málo omezenými pravomocemi jako malí potentáti ve svých obcích a byli odpovědni jedině úřednímu hejtmanu, jehož úřední všemocnost nad chudými vesničany neznala mezí. Úřad šoltyse byl dědičný a byl spojen s vlastnictvím dědičné rychty, která byla často dvakrát tak velká jako obyčejný selský

¹⁶⁸ Že v Pekle počet domů nesouhlasí zde a později s počtem čísel, je dáno tím, že sedm domů č. 52–54, 56 a 57, 60 a 78 bylo již v roce 1842 odstoupeno k Ludvíkovu, ale až do roku 1869 si podržely svá stará čísla. Tato čísla tvoří dnes tzv. „Sedmidomky“ v Přebytku (část obce Ludvíkov). V Pekle se tato čísla z jistých důvodů (práva pozemkových knih) již nenahrazují. Dům č. 76 v Pekle byl postaven 1869 ze dřeva staré stělnice v Novém Městě p. S. Číslo 80 bylo postaveno 1870, č. 81 1803, č. 82 1895. Jeden dům (č. 15) je od r. 1894 spáleništěm.

¹⁶⁹ Z toho bydlilo v Raspenavě ve 337 domech 2024 obyvatel, ve Ferdinandově v 66 domech 428 obyvatel. V letech 1896–1897 nechal velkopřůmyslník Gustav v. Richter postavit v Luhu 23 dělnických domů na odděleném pozemku jemu patřícího hospodářství č. 12.

¹⁷⁰ Z obyvatel Pekla bylo 183 mužů a 178 žen.

¹⁷¹ V Pekle je teď 83 čísel. Zahrnuty jsou vícekrát zmíněné „Sedmidomky“ a spáleniště č. 15.

statek.¹⁷² Statek rychty byl osvobozen od robot a poplatků a měl kromě toho ještě rozličná práva. Jednotliví vesničtí poddaní byli povinni vykonávat na statku šoltyse dokonce robotní povinnosti. Šoltys měl právo svobodného výčepu na rychtě, právo provozovat mlýn, kovárnu aj.

Jako držitel místního rychtářského úřadu vykonával rychtář ve své obci soudní pravomoc a měl povinnost vybírat a odvádět pro vrchnost dávky, desátek pro kostel a daně vrchnostenské a císařské.¹⁷³

Šoltys nepobíral od obce žádnou odměnu, protože mu jeho úřad nepropůjčila obec ale vrchnost; zato ale dostával z daní, které vybral, procentuální dávku (z každého zlatého jeden groš); Dále mu náležely také dávky ze soudních jednání. V případě nezletilosti nebo neschopnosti dědičného šoltyse (šolce), byl úřední cestou ustanoven správce rychty (rychtář), obvykle některý sousední sedlák. Šoltys si podle svého svobodného rozhodnutí vybral v obci přisedící, konšele nebo přísežné; jen obecní starší, kteří se starali o hospodaření obce a spravovali její majetek, volili většinou obyvatelé obce. Učitel v obci byl obvykle soudním písařem. Jedině rychtář, konšelé, starší a písař měli právo zasedat u soudního stolu.

Všechna soudní jednání se dala za přítomnosti výše zmíněných soudních osobností, stran a svědků. Obecní soudnictví se vztahovalo na hádky, rozepře, přečiny, policejní přestupky, které byly odsuzovány sumárně.

Obyčejným trestem byla pokuta pro obec k propití (obvykle když byly porušeny podmínky nějaké smlouvy). Přísnější tresty byly: použití různých nástrojů útrpného práva jako okovy na krk, ruce a nohy, housličky, kláda aj. Tresty vězení byly odpykávány v úřadě, kde byl většinou také pranýř. Obvyklým trestem byly také nucené práce.

Vnitřní záležitosti obcí byly v dřívějších dobách dosti svobodné. Kupní smlouvy, dědické podíly, pozůstalosti, manželské smlouvy atd. byly uzavírány na rychtě za přítomnosti konšelů a ručitelů a po schválení vrchností byly zaneseny do obecních konšelských knih. Při uzavírání koupí byl zapíjen obvyklý litkup. Platby byly na rychtě stvrzovány velmi jednoduchým způsobem.

Konšelské knihy byly pro každou obec velmi důležité. Obsahují úřední nařízení, která sloužila představeným obce při jejich úředních jednáních jako směrnice, pak důležité listiny: smlouvy kupní, nájemní, manželské, smírčí, dědické atd. Z našich obcí mají konšelské knihy

¹⁷² Podle listiny z roku 1628 byly rychty v Raspenavě a Luhu považovány za celá léna, zatímco rychta v Lužci byla označována jen za rychtu dědičnou.

¹⁷³ Také tzv. „zlodějskou dávkou“ sloužící ve Frýdlantu k úhradě soudních výloh, musel rychtář vybírat a odvádět. Srovnej s. 23. Platit daně bylo rychtářům nařízeno až 1735.

Raspenava, Luh a Peklo. V Raspenavě jsou tři konšelské knihy; nejstarší z let 1705–1758, druhá obsahuje koupě uzavřené v letech 1758–1805 a třetí koupě z let 1805–1845. V Luhu jsou uloženy rovněž tři konšelské knihy; nejstarší začíná rokem 1650 a sahá do roku 1731, druhá nejstarší zaujímá léta 1734 až 1783 a nejmladší sahá od 1790 do 1848. Peklo má již jen jednu konšelskou knihu zahrnující léta 1806–1844. První pozemková kniha pro Peklo pro léta 1783–1795 se nachází v zemském archivu a tam je uložena též pozemková kniha pro Lužec; týká se období 1751–1797.

Je zajímavé nahlédnout do konšelských knih. Na prvních stránkách každé úplně zachované konšelské knihy je možno vidět vrchnostenské povolení; dále dole následují soudní taxy a pak listiny. Každá koupě byla uzavřena ve jménu Nejsvětější Trojice. Poněvadž dříve nebyla ani domovní čísla,¹⁷⁴ ani nebyly pozemky vyměřovány, popisuje se při koupích jen poloha kupovaného objektu mezi sousedícími hospodářstvími. Uvádějí se kupní cena a platební podmínky, které se v termínech ke sv. Havlu a k Hromnicím prostírají na období 12 až 14 let. V každé kupní smlouvě jsou uvedeni i dva ručitelé, kteří ručí za dodržení závazků kupujícího. Pro případ nedodržení byla současně také stanovena pokuta ve prospěch vrchnosti a obce. Podpisu koupě se účastnili kromě smluvních stran, ručitelé, rychtář a přísežní.

Poměrně přesný pohled na povinnosti rychtáře. obecních přísežných a starších při pořizování kupních smluv a jiných listin a jejich zápisech do konšelských knih, poskytuje následující vrchnostenský výnos:

„Zaprvé mají šoltys, přisedící a starší podle své povinnosti dbát pilně na to, aby nebyla uzavřena žádná koupě, která by nějak jednala proti regáliím a příjmům, ať již úrokům, daním, kontribucím, hranicím, dvorským službám, ať se nazývají jakkoli, Její Excelence: /titul/ milostivé vrchnosti.

2. Mají dbát na to, aby se kupujícím a prodávajícím nestala jakákoliv nespravedlnost nebo újma, a ani jinak nedocházelo k podezřelým praktikám.

3. Nemá být platební lhůta všech koupí dědičných a jiných statků delší než čtrnáct let, s určitou pokutou a srážkou hotových peněz, přinesených potom sem na úřad a s jeho souhlasem, nejinak než byla koupě dohodnuta a schválena, zapsány do konšelské knihy.

4. Šoltys a starší nemají nechat zapsat nebo vložit do této knihy žádné peníze, pokud není koupě předem ratifikována, rovněž mají být do této knihy zapsány všechny dluhy. Nemá být také dovoleno: kdyby někdo chtěl domy, zahrady, pole louky a podobné dát do zástavy,

¹⁷⁴ Domy byly očíslovány jak známo teprve 1771.

něco takového do knihy zanést, ledaže by k tomu úřad dal předem souhlas, což se týká také vdovských, sirotčích a jiných peněz a co se jinak prodává. Rovněž

5. Nemá být zaneseno do této knihy nic jiného, než co odpovídá pravdě.

6. Nemá úřad při takové koupi zasedat a jednat déle než tři hodiny, za jehož námahu kupující a prodávající jsou povinni zaplatit ne více než 28 krejcarů. Co by se ale navíc snědlo a propilo

7. má šoltys, koňšelé a jednající strany zaplatit ze svého měšce a toto vše pod přísným trestem jak to úřad uzná.¹⁷⁵

Koňšelské knihy poskytují kupními smlouvami a jinými doklady velmi často zajímavé údaje k posouzení dřívějších poměrů, mravů a zvyků, způsobu myšlení a správních poměrů. Zavedení koňšelských knih bylo pro staré časy velkým pokrokem. Zrušením těchto knih vznikla ve správě obcí mezera, která ještě není vyplněna. Dnes neexistuje v obcích žádná sbírka písemností snadno přístupná budoucím generacím, z níž by se daly zjistit změny ve vlastnictví, urovnání různých sporů, podíly při svatbách a úmrtích, závěti, nebo jiné do života obce samotné zasahující smlouvy a změny.

Dochovaným koňšelským knihám obcí Raspenava a Luh chybí většinou první listy se schvalovacími klausulemi a přehledem soudních poplatků. Z koňšelských knih Luhu, obsahuje jen ta nejmladší schvalovací klausuli. Soudní poplatky, které směly být vybírány místní rychtou jsou uvedeny v koňšelské knize Raspenavy, založené v roce 1758 a podepsané purkrabím Adalbertem Egermannem.¹⁷⁶ Znějí takto:

„Nadále, jak na jednom tak na jiném místě mají být dodržovány a vybírány následující soudní poplatky, jako

Za cizí a zahraniční lidi, kteří požadují soudní pomoc	14 kr.
Za pochůzku k obžalovanému	7 kr.
Soudní poplatek pro místního	7 kr.
Soudní poplatek za obhledání způsobené škody	35 kr.
Za osazení nového předtím sporného mezníku	7 kr.
Zápisné za obstavení peněz a jiných věcí	7 kr.
Soudu, jenž při tom zasedal	14 kr.

¹⁷⁵ Tato všeobecně platná ustanovení byla doslova převzata z koňšelské knihy obce Oldřichov Hájích z roku 1751.

¹⁷⁶ Také v koňšelské knize obce Raspenava, počínající rokem 1705, lze ještě najít soudní poplatky, které platily pro všechny obce panství. Podle úvodních slov této koňšelské knihy, byla předchozí a již popsaná koňšelská kniha, confirmována 29. ledna 1668 hejtmanem Johannem Friedrichem Geutterem.

Za každý zlatý, který soud vymáhal žalobou	3 kr.
Výkupné za každé při škodě přistižené a k soudu přivedené hovězí, kozu či jiné dobytče	7 kr.
Za husu ale	3 kr.
Za ohledání krvavé rány	14 kr.
Milostivé vrchnosti	2 kopy
Za ohledání poraženého dobytčete	14 kr.
Za litkup a soudní poplatek při selské koupě	4 zl.
Koupě zahrady	2 zl.
Písaři za zápis koupě do konšelské knihy	7 kr.
Totéž za dědický podíl	9 kr.
Za dlužní úpis a dědický podíl	9 kr.
Soudu	14 kr.
Soudu za smlouvu o dětech	22 kr. 3 den.
Za urovnání hádky či jiného sporu bez dalšího trestu	22 kr. 3 den.
Písaři za zapsání	4 kr. 4 den.
Soudní poplatek za zproštění	14 kr.
Za otevření konšelské knihy	3 kr. 3 den.
Za otevření konšelské truhlice	3 kr. 3 den.
Za uložení závěti nebo něčeho jiného do konšelské truhlice	7 kr.
Za dlužní úpisy nebo podobné	3 kr. 3 den.
Za každou pochůzku, kterou museli vykonat přísežní, aby předvedli neposlušného	14 kr.
Za urážku, vrchnostenský trest	1 kopa
Soudu	20 m. gr.
Za její neprokázání ale dvojnásobný trest	2 kopy
Soudu	20 m. gr.
Za prokázání lži, trest milostivé vrchnosti	1 kopa
Za jiné prokázání	2 kopy
Soudu za způsobené náklady	
Za hrozby a tajné úklady milostivé vrchnosti	2 kopy
Soudu	30 m. gr.
Za odhad statku nebo pozemku, soudu	1 kopa

Za inventarizaci pozůstalosti	1 kopa
Za výslech několika svědků, soudu	30 m. gr.
Za jednu kopy odkázaných peněz	1 kr.
Za vizitaci osoby podezřelé z nějakého čtveráctví nebo ze stejného důvodu podezřelého domu či hospodáře, soudu.....	30 m.gr.
Za prohlídku kradených věcí.....	15 m.gr.
Za cizí poddané, kteří mají být uvězněni, soudní poplatek	2 kopy
Za každý den střežení	15 kr.
Za předání takového poddaného nebo zločince jinému soudu	1 kopa
A jiné výlohy, které při tom vzniknou, musí být placeny zvláště.	

Rychta v Raspenavě se nacházela v č. 62, v Luhu v č. 46 a v Lužci v č. 24.

Poněvadž držitelé dědičných rychet jako vesničtí rychtáři dříve uplatňovali značný vliv na obce, nechť jsou potomstvu následovně zachována i jejich jména, pokud jsou známa.

Jako šoltys v Raspenavě se objevuje v roce 1531 nějaký Mats Stracke. 12. června 1531 se rychtář Mats Stracke rozhodl, aby po jeho smrti byly z jeho statků vyplaceny Johannu von Biberstein 3 jáchymovské tolary (každý v ceně 1 kopy) a Baltzeru von Maxen 2 jáchymovské tolary. Jeho synem byl jistě onen Mathes Stracke, který vystupuje v letech 1567 a 1574 jako šoltys v Raspenavě, a je uveden v hejnické horní knize kolem 1582 jako podílník na kuksu v hejnickém horním revíru.¹⁷⁷ Na sklonku 16 století (1590, 1595) zastával úřad rychtáře správce rychty Hans Augsten. O několik málo let později, 1602, vystupuje Hans Stracke jako šoltys v Raspenavě. V roce 1637 se nacházela raspenavská lenní rychta v držení šoltyse Georga Ressela (Rössela), který je uveden 24. srpna toho roku v pamětní knize kostela v Reichenau v Sasku. Když Georg Ressel zemřel, přešlo šoltyšství 25. ledna 1657 za 800 kop

¹⁷⁷ V „přítomnosti ctihodného pana Thomase Scholze, faráře v Ludvíkově, Mathese Stracke dědičného rychtáře v Raspenavě a Gregora Scherera, přísežného konšela“ pořídil (podle Knihy koupí č. 1 chované ve Frýdlantském zámeckém archivu) 3. května 1567 „starý Bartel Augustin svoji poslední vůlí“ (závět). V této listině se uvádí kromě jiného: „Za prvé mají být, jakmile bude statek prodán, z peněz poukázány 2 kopy grošů kostelu v Raspenavě na zřízení nového hřbitova. Urozený a ctihodný Hans von Maxen na Raspenavě uzavřel s jmenovaným Bartelem Augustinem na jistou dobu smlouvu, že když by von Maxen z dopuštění Božího zemřel, má odkázat, aby Bartelu Augustinovi byl bez odkladu vydán svrchní kabát, nebo deset tolarů ze svých zanechaných statků. Kdyby se ale zase stalo, že by jmenovaný Augustin zemřel, odkázal a určil rovněž Hansu von Maxen vyplatit 10 tolarů ze svého zanechaného statku; ohledně 10 tolarů se Bartel Augustin ve své poslední vůli rozhodl jinak a to, místo nich jmenovanému Hansu von Maxen postoupit ten nejzadnější rybník ležící na mezi Nicola Nichta, a ten má von Maxen po dobu svého života nerušeně užívat. Po smrti von Maxena má tento rybník připadnout opět majiteli statku a jeho dědicům.“ Tato poslední ustanovení mají své zdůvodnění v majetkoprávní příčině. Bartel Augustin byl nepochybně synem Mertena Austena, jehož dědičný statek koupil Hans von Maxen. Srov. s. 53 (orig.) (Podle sdělení pana Josefa Bennesche). Ludvíkovský farář Thomas Scholze není uveden v autorových Beiträgen zur Geschichte der Gemeinde Lusdorf (Příspěvky k dějinám obce Ludvíkov), s. 109, je tedy třeba ho tam doplnit.

na jeho nejstaršího syna Johanna Ressela (Hans Rössel), který zastával rychtářský úřad již 1650. Žena raspenavského rychtáře Hanse Rössela, Sára, je uvedena 7. dubna 1654 v pamětní knize kostela v Reichenau, a 11. srpna 1660 také jeho dcera Anna. Hans Ressel byl ještě v roce 1675, také 1678 a 1680 šoltysem v Raspenavě¹⁷⁸. Několik let poté zemřel. 3. června 1685 prodali jeho dědici raspenavskou lenní rychtu za 975 kop nejmladšímu synovi zemřelého, totiž Gottfriedu Resselovi. K raspenavské rychtě náleželo 1683 (1713) 68 strychů polí, a louky na 9 povozů sena. Stav dobytka čítal 1 koně, 2 voly, 7 krav, 4 jalovice a 60 ovcí. Od Gottfrieda Ressela přešlo šoltýšství 4. listopadu 1709 za 920 kop na jeho zetě Antona Worfa z libereckého panství.¹⁷⁹ Kupující musel slíbit, že zaplatí vrchnosti pokutu 50 kop, jestliže nedodrží kupní smlouvu, a rychtě poskytne 2 sudy piva. Ručiteli koupě byli Christian Streit, šoltys v Krásném Lese a Hans Christoph Hermann, šoltys v Arnolticích. Friedrich Anton Worf přenechal raspenavskou lenní rychtu 17. září 1747 za 1200 kop svému synovi Johannu Antonu Worfovi.¹⁸⁰ Ručiteli byli tehdy Johann Peuker, šoltys v Hejnicích a Gottfried Ressel, šoltys v Jindřichovicích. Johann Anton Worf měl za ženu Annu Elisabethu, dceru jindřichovického lenního šoltýse Johanna Peukera. Když tchán 9. února 1748 zemřel, převzal Johann Anton Worf 20. listopadu 1748 hejnickou rychtu.¹⁸¹ Šoltýšství v Raspenavě přenechal několik dní předtím, 10. listopadu 1748, za 1 500 kop svému bratrovi Johannu Josefu Worfovi. Za koupi se zaručili Gottfried Streit, šoltys v Krásném Lese a Johann Kaspar Krause šoltys v Bílém Potoce. Nový majitel rychty zastával svůj úřad do roku 1773; tehdy ho přiměly stáří a nemoc k odstoupení z úřadu. V době od r. 1773–1784 řídili rychtu správci. Těmi byli 1773–1774 Gottfried Scholze, od 1774 do konce 1778 Johann Josef Krause a od začátku roku 1779 do r. 1784 Johann Nepomuk Rösler.¹⁸² Ten měl za manželku dceru lenního šoltýse Josefa Worfa. Po smrti svého tchána koupil od jeho dědiců 15. března 1784 za 3 000 kop raspenavskou lenní rychtu. Při této koupi byli kromě jiných přítomni světský kněz Anton Worf, kaplan v Mníšku, jeden švagr, Anton Worf, šoltys v Hejnicích, a ručitelé Josef Kraus, šoltys v Bílém Potoce a Emanuel Gutbier, šoltys v Luhu. Johann N. Rösler, který pak vystupuje jako lenní šoltys, přenechal 23. července 1808 svoji rychtu č. 62 za 8 000 zl. svému

¹⁷⁸ Jako konšelé a přísežní se v roce 1678 v Raspenavě uvádějí: Christoph Wildner, Georg Dressler, Georg Fiebiger, Christoph Weiße, Michel Neumann, Christoph Blumrich a Hans Augsten.

¹⁷⁹ Syn Gottfrieda Ressela, Hans Ressel, zemřel již před 1700 jako šoltys v Jindřichovicích. Jeho pěti dětem, synu Hansi Christophu a 4 dcerám) bylo přiznáno dědictví 25 zl. 7 kr. 3 den. Srov. A. Ressel, Ortsgechichte von Heinersdorf (Dějiny obce Jindřichovice) s. 65.

¹⁸⁰ Friedrich Anton Worf měl tři syny: Johanna Antona, Johanna Josefa a Hanse Christopa a rovněž dvě dcery Klaru a Theresii.

¹⁸¹ Johann Anton Worf zemřel 7. července 1772. Jeho potomci vlastnili hejnickou rychtu do roku 1850. Srov. J. Bennesch „Das Haindorfer Lehen“ (Hejnické léno), Friedländer Zeitung, 1908, č. 118–136.

¹⁸² Zástupci rychtáře byli ustanoveni „podle vrchnostenského nálezu“ a museli být placeni rychtářem.

synovi Josefu Röslerovi, jenž měl za manželku Theresii Scholzovou.¹⁸³ Kromě obytných a hospodářských budov převzal kupující nově postavený výměnek, na horní dolní pile dědičné právo řezat dříví, a vápenku s příslušnými lomy na vápenec, patřící k rychtě.

Pozemky šoltyšství zaujímaly 33 jiter 914 čtverečních sáhů polí, 30 jiter 762 čtverečních sáhů luk a pastvin a 44 jiter 1 184 čtverečních sáhů lesa. Císařské královské daně z rychty obnášely ročně 26 zl. 26 kr. Vrchnosti se platilo za „vrchnostenské léno“ jako poplatek za právo dovozu vína a vůbec celkem 12 zl. 13 kr. 3 den. Raspenavskému faráři musil šoltys odvádět ročně $\frac{3}{4}$ strychu žita a 4 větele ovsa, vše „ve staré míře“. Podle urbáře z 26. července 1777 bylo šoltyšství osvobozeno od robot. Podle něho a protokolu komise z 11. května 1782 (sepsaného ve Frýdlantu), muselo více raspenavských poddaných robotovat na pozemcích rychty a kromě toho odvádět různé poplatky. Tyto služby a poplatky jsou patrné z následujícího přehledu:

Robotní povinnosti: sedlák v č. 1 jeden den potažní roboty, zahradníci z č. 17, 36, 46, 34, 102 a 115 po dvou dnech ruční roboty, domkář v č. 113 dva dny ruční roboty.

Peněžní platy: sedlák v č. 1 na sv. Jiří 3 kr. a poplatek za kapouny 24 kr.

sedlák bez potahu v č. 4.....““.....48 kr.

zahradník v č. 17 za předení 15 kr. za kapouny.....48 kr.

zahradník v č. 36 za předení 15 kr. za kapouny.....48 kr.

zahradník v č. 46 za předení 15 kr. za kapouny.....48 kr.

zahradník v č. 102 za předení 17kr, 2 den. za kapouny.....12 kr.

zahradník v č. 115 za předení 17kr. 2 den.za kapouny.....36 kr.

domkář v č. 11 za předení 15 kr.za kapouny.....36 kr.

Šoltyšství mělo též právo výčepu piva a pálenky; pivo muselo odebírat z frýdlantského pivovaru a pálenku rovněž z tamní palírny.

Šoltys Josef Rösler, vlídný přítel a dobrodinec chudých, zemřel 31. srpna 1845 ve věku 68 let. Poněvaž jeho syn Julius Rösler (nar. 25. září 1829) byl ještě nezletilý, řídil nejdříve, ale jen krátkou dobu, správu obce obecní tajemník Franz Richter z č. 77 („Kraus Eden“), ale ještě na podzim 1845 byl zvolen za rychtáře šenkýř z hamerní hospody Matthias Fritsch.¹⁸⁴ Svoji úřadovnu měl ve staré hospodě č. 101. Vykonával úřad rychtáře energicky a spravedlivě až do

¹⁸³ Johann Nepomuk Rösler zemřel 1. ledna 1809 ve věku 67 $\frac{1}{2}$ roku.

¹⁸⁴ V konšelských knihách se Fürtsch uvádí jako rychtář již od 1843; asi zastával úřad rychtáře již před definitivním jmenováním. Fürtsch přišel v roce 1813 jako voják do Raspenavy, kde 3. října 1815 uzavřel, jako propuštěný kaprál c. k. regimentu švališerů von Klenau, sňatek s Veronikou, vdovou po nájemci hamerního šenku Josefu Kittelovi.

změny obecního zřízení v roce 1850; zemřel 21. července 1855. Raspenavská rychta byla až do plnoletosti majitele Julia Röslera spravována od jeho švagra Moritze Mießlera, velkostatkáře v Gerlachsheimu.¹⁸⁵ Od roku 1867 do 1870 byl Julius Rösler představeným obce Raspenava. 21. listopadu 1903 zemřel ve věku 75 let. Jeho syn a následný majitel Karl Rösler (nar. 25. července 1861) následoval otce ve smrti již 23. března 1904, ve věku pouhých 42 let.¹⁸⁶ V současné době se nachází rychta v držení Otto Röslera, syna Karla Röslera.

V Luhu se dají sledovat dědiční rychtáři a šolcové až do druhé poloviny 16. století. 30. dubna 1530 požádala zhořelecká městská rada pana Jana z Biberštejna o zprostředkování platby dluhu rychtáře v Luhu zhořeleckému měšťanu Franzi Andersovi. Roku 1574 se uvádí Melchior Neumann jako dědičný rychtář. 20. března 1576 prodal Melchior Neumann svůj lenní statek, šoltyšství v Luhu (čp. 46), zatížený dluhem ve výši 675 kop 30 gr 6 den., za 824 kop Nickelu Lienesovi (? Benes) z Dolní Řasnice. Kupec měl zaplatit vrchnosti 50 kop.

Dotyčná koupě necht' zde ve výtahu následuje.¹⁸⁷ „Přede mne, Christopha von Redern, svobodného pána na Závidově a Liberci, se dostavil a stál můj a mého milovaného pana bratra poddaný Melchior Neumann, šoltys v Luhu, vyznal a vypověděl, že svůj lenní a dědičný statek a šoltyšství se všemi příslušnými sedláky a ostatním, s vědomím a souhlasem všech věřitelů Melchiora Neumanna, kteří všechny své dluhy převedli na Nickela Lienessena jako kupce a Philippa Pfeifera, Paula Neumanna, Georga Ressela a Chr. Semdnera z Dolní Řasnice, kteří rukou dáním a slovem vstoupili v dobrovolné ručení, ve všech hranicích a mezích, jak on toto léno a dědičný statek vlastnil a užíval dědičnou a neodvolatelnou koupí přenechal a prodal jmenovanému Nickelu Lienessovi z Dolní Řasnice. V sumě 824 kop, které kupující slíbil správně zaplatit bez škody ostatním dědičným penězům a s výše zmíněnými ručiteli totéž náležitě zaručuje. Nyní následují splátky dluhů, mezi nimi faráři v Jindřichovicích 5 kop 48 gr., stará šoltyska, matka prodávajícího má výměnek; G. Richter ve Frýdlantu dostane 2 kopy 18 gr. za ¼ piva, Valten Neumann za ¼ piva 2 kopy 18 gr., G. Richter ve Frýdlantu za ¼ piva a 2 poloviční bečky 3 kopy 42 gr., Hans Krofufß ve Frýdlantě 12 gr. za pivo. Další dluhy za pivo Antonu Behmovi ve Frýdlantu 1 kopa 18 gr., pateru Pankratiovi, kazateli tamtéž za ¼ 2 kopy 18 gr., kostelu v Raspenavě 14 kop 30 gr., Martinu Kretzelovi., pekaři, 12 kop za mouku atd. Stav dluhů činil 675 kop 30 gr. 6 den.“

¹⁸⁵ Srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde I, 103.

¹⁸⁶ Mladší syn Julius Rösler (nar. 15. listopadu 1867) zemřel již 22. června 1891.

¹⁸⁷ „Nickel Lienessova koupě jeho lenního statku a šoltyšství spolu s dědičným statkem v Luhu 824 kop, 20. března 1576“. Ze staré knihy koupí v zemském (archivu podle sdělení E. Nedera v Höflitz (Jedlka u Benešova nad Ploučnicí).

Jak dlouho Lienes (?) zastával rychtářský úřad v Luhu není známo. Jeho nástupcem byl bezesporu Jakob Wildner, který se objevuje k 4. dubnu 1600 v konšelských knihách v Sächsisch-Reichenau (dnes Bogatynia, Polsko) jako rychtář v Luhu a jako šoltys vystupuje v listinách zámeckého archivu ve Frýdlantu ještě 5. dubna 1618 a 18. května 1619. Následně se dostala šoltyšství v Luhu do držení rodiny Krause. Z této rodiny se uvádí nejdříve a to v roce 1632 šoltys Jakob Krause. K 23. srpnu 1632 a k 22. lednu 1642 se setkáváme s rychtářem Jakobem Krausem v pamětní knize kostela v Sächsisch-Reichenau; Tam je uváděna k 7. dubnu 1654 také jeho manželka Anna. 11. srpna 1669 prodal Jakob Krause „bývalý dlouholetý dědičný a lenní šoltys“ v Luhu dědičnou lenní rychtu za 575 kop svému mladšímu synovi Hansu Krausovi. Rychetní léno leželo mezi statky Christopha Kirchhofa a Georga Hanische. Mezi ručiteli se nachází raspenavský šoltys Hans Röβel.¹⁸⁸ 13. října 1698 přešla rychta za 595 kop od Hanse Krause na jeho syna Mathese Krause.¹⁸⁹ Jako obydlí obdržel prodávající „nově postavené staveníčko včetně světničky“ u rychty; k výměnku patřil kousek pole za „příčnou cestou“, kousek louky před „poutní cestou“ včetně porostu od cesty až k mezím Christofa Hanische a zahrádka na nivě. Kupující podržel 2 koně, 2 voly, 2 krávy a 1 kozu, a jeden den na raspenavské pile. Ručiteli koupě byli šoltysové Johann Peuker v Hejnicích a Gottfried Ullrich v Ludvíkově. Mathes Krause přenechal 7. března 1718 za 630 kop šoltyšství ležící mezi statky Mathese Luxe a Mathese Krissiga svému švagru Johannu Christophu Gutbierovi. Jako ručitelé prodeje vystupují šolcové Johann Peuker v Hejnicích a Gottfried Neumann v Lužci. Rychta v Luhu měla v té době 28 strychů polí; louky dávaly 3 povozy sena. K šoltyšství patřilo dále 9 provazců lesa. V roce 1721 čítal stav dobytka 1 koně, 2 voly 4 krávy a 2 jalovice. Joh. Chr. Gutbier zemřel v květnu 1740. Jeho vdova Rosina prodala 11. července 1740 rychtu s mlýnem o jednom složení v Luhu, postaveným před dvěma lety, za 950 kop svému synovi Johannu Antonu Gutbierovi, který vystupuje jako držitel rychty již od června 1740. Při prodeji rychty vystupují jako ručitelé šolcové Johann Peuker z Hejnic a Anton Worf z Raspenavy. Podle rozdělení dědictví, provedeného 28. března 1741, měl zesnulý lenní šoltys Johann Christoph Gutbier kromě syna Johanna Antona ještě tři dcery, z nichž byla Apollonia provdána za Ferdinanda Müllera v Litoměřicích, Anna Veronika za učitele Neumanna v Andělce a Anna Rosina za učitele Johanna Antona Baudische v Nové Vsi. Nový šoltys Johann Anton Gutbier byl v letech 1747–1749 zastupován ve funkci místního rychtáře od Hanse Georga Waltera, který se v této

¹⁸⁸ Jako přísežní a konšelé v Luhu vystupují v r. 1678: Chr. Walter, Martin Ressel, Georg Neumann, Chr. Hausmann, Georg Richter a Wenzel Wildner.

¹⁸⁹ 1 kopa se rovnala 60 malým grošům „m. gr.“, 1 malý groš se rovnal 7 denárům (den.)

době zapisuje v konšelských knihách také jako rychtář. Od roku 1750 zastával šoltys zase úřad rychtáře. Jeho dočasné zastupování bylo asi způsobeno nemocí. 4. ledna 1771 přenechal Johann Anton Gutbier rychtu za 1700 kop svému synu Johannu Josefu Emanuelu Gutbierovi. Ručiteli této koupě byli Gottfried Streit, šoltys v Krásném Lese, a tchán kupujícího Gottfried Neumann, mlynář v Luhu. Johann Josef Emanuel Gutbier prodal 7. ledna 1780 mlýn o jednom složení patřící k rychtě, za 900 zl. mlynářskému chasníkovi Josefu Hübnerovi z Ludvíkova. V letech 1790–1795 zastával úřad rychtáře v Luhu, snad vzhledem k onemocnění šolce, Wenzel Linke. 24. března 1795 prodal Johann Emanuel Gutbier lenní rychtu č. 46 za 4 200 zl. bývalému fojtovi poplužního dvora Johannu Christophu Menzelovi. Přítomni byli šolcové Josef Neumann z Horní Řasnice (Bärnsdorf), Josef Hausmann z Větrova a Franz Krazer z Lužce.¹⁹⁰

Z kupní smlouvy se dá vyčíst, že na pozemcích šoltyšství musili odpracovat sedláci Anton Richter z č. 63 ročně 3 dny při orbě a jeden den při žních žita, Anton Lux z č. 55 jeden den při žatvě a zahradník Christoph Hockeborn z č. 82 jeden den ruční roboty. První z nich měl kromě toho odevzdat šoltysovi tři větele ovsa a 12 kr. v penězích; druzí dva odevzdávali ještě po dvou úročnicích slepicích, resp. platili 34 kr. Konfirmační akt kupní smlouvy má datum 9. listopadu 1795 a zdůrazňuje, že kupující bude vykonávat rychtářský úřad „podle dohody z r. 1777, a podle starších zvyklostí má“ vybírat všechny úroční, daňové, kostelní a sirotčí peníze“. za což ručí „svým majetkem in genoro in specie svým hospodářstvím“. Kupující je také povinnen odebírat pivo a pálenku z vrchnostenské palírny a pod pohružkou konfiskace nečepovat cizí pivo a cizí pálenku.

Johann Christoph Menzel zemřel v roce 1806; kromě vdovy Anny Marie (zemř. 6. května 1832 ve věku 81 ½ let) zanechal dospělého syna Josefa Menzela (nar. 15. července 1781 v Habarticích) a jednu nedospělou dceru, Theresii. 20. března 1806 byl sepsán protokol o dědictví. 26. června 1806 převzal syn Josef Menzel za 4 000 zl. rychtu a tím i rychtářský úřad. Byl posledním obecním rychtářem. V jeho době byl u rychty č. 46 postaven přes Smědou na místě dřívějšího přechodu most, jehož údržbu převzal držitel rychty¹⁹¹. Josef Menzel zemřel 15. října 1757. Jeho vdova Marie Anna (nar. 19. října 1785 v Raspenavě, provdaná od 27. ledna 1807) zemřela 2. prosince 1866. Rychtu č. 46 převzal již 16. listopadu 1855 od Josefa Menzela za 5 000 zl. konv. mince jeho syn Karl Franz Menzel (nar. 14. prosince 1824), jenž byl v letech 1861–1888 obecním představeným v Luhu a 3. listopadu

¹⁹⁰ Srov. s. 57 a 58 (orig). Johann Emanuel Gutbier zemřel 29. dubna 1820 ve věku 78 let jako šoltes na výměnku v č. 47; jeho žena Marie Anna zemřela již 9. února 1813 ve věku 61 let.

¹⁹¹ Majitel rychty č. 46 má ještě dnes povinnost přispívat určitým dílem k údržbě mostu.

1888 ve věku 64 let zemřel. Od něho převzal rychtu jeho syn Josef Menzel, dnešní majitel, který od roku 1898 zastává rovněž úřad představeného obce.

Dědiční rychtáři a šolcové v Lužci (Müldenaychen, Mildenäuchen) se dají na základě starých pozemkových knih a jiných písemností (s malými mezerami) vysledovat rovněž zpět až do konce 16. století. Jako nejstarší známý dědičný rychtář se k roku 1574 uvádí Gregor Benisch (Böhnisch)¹⁹². 19. března 1579 prodal šoltys Gregor Benisch rychtu a šoltyšství, ležící mezi statkem Nikola Bredtschneidera a horní dobytčí cestou v Luhu, „tak jako to koupil od svého zesnulého otce“, za 500 kop svému synovi Christophu Benischovi. Kupní smlouva, která je podepsána dědičným rychtářem Gregorem Benischem (prodávající) a kmety Georgem Köhlerem, Mertenem Köhlerem a Georgem Königem, uvádí čtyři bratry kupujícího. 1. února 1588 koupil Hans Behnes, šolcův syn, od dědiců Fabiana v Hejnicích za 60 kop „mlýnek“. Přítomen byl dědičný rychtář Christoph Behnes. Ten brzy potom zemřel. 22. listopadu 1589 přenechaly vdova Christophy Behnische a její děti Gregor a Hans Behnisch, rychtu a šoltyšství za 600 kop Hansu Lindnerovi z Hejnic.¹⁹³ Ten se s vdovou oženil. V kupní smlouvě je uveden raspenavský písař Jörgge Hopfe. 10. března 1607 přešla dědičná rychta v Lužci od Hanse Lindnera za 825 kop na jeho nevlastního syna Hanse Benese. Na statku vázly dědičné peníze z otcovy strany pro bratry Christiana Benese (24 kop) a Georga Benese (24 kop)¹⁹⁴. Později přešla dědičná rychta v Lužci, dnešní hostinec „U dubu“ (č. 24) do vlastnictví rodiny Neumannů. Z této rodiny vystupuje nejdříve, a to v letech 1651, 1652, 1654 a 1660 jako dědičný rychtář Christoph Neumann. 16. dubna 1675 prodal Christoph Neumann, „bývalý dlouholetý dědičný šolc a rychtář“ ze zdravotních důvodů svoji dědičnou rychtu, ležící mezi statkem Christophu Killmanna v Lužci a pastvinou Melchiora Richtera v Luhu, s polnostmi, poli, loukami, křovinami, lesíky, chýšemi a pastvinami, jak „je jeho předkové dlouho vlastnili“ za 260 kop svému bratranci Hansu Georgu Neumannovi. Jako ručitelé prodeje vystupují Hans Neumann, vrchnostenský střelec a myslivec v Lužci (otec kupujícího) a Hans Waise, dědičný a lenní šolc v Dětrichově (tchán kupujícího). Podle kupní smlouvy zůstali při statku 2 koně, 1 vůz, 1 řetěz, pluh, brány, 1 vidle na seno, 1 vidle na hnůj, 1 vidle ke kamnům, 1 motyka na hnůj, 1 kohout, 5 slepic, 1 husa a mladá housata; prodávající rovněž předává (mlýn) pilu, a právo na s jeden den mletí, jak to náleželo Hansu Böhnischovi, který

¹⁹² Způsob psaní jména šoltyšské rodiny Benischů zní někdy Benes, Behnes, jindy zase Benisch, Behnisch a Behnis.

¹⁹³ Dle přátelského sdělení pana Josefa Bennesche v Hejnicích.

¹⁹⁴ 8. dubna 1606 se šolc v Lužci Hans Lindner objevuje jako poručník dědičného zahrádníka Michala Elsnera.

pilu postavil, a také všem jeho nástupcům.¹⁹⁵ Prodávající Christof Neumann zemřel kolem roku 1683. Nový šoltys Hans George Neumann vlastnil rychtu do r. 1697. Dne 4. srpna přenechal dědičnou rychtu za 470 kop svému synovi Gottfriedu Neumannovi. Jako ručitelé koupě jsou uvedeni: Johann Peuker, šoltys v Hejnicích, a Friedrich Hermann, šoltys ve Větrově. Při statku zůstali 2 koně, 2 voli, 3 krávy, 2 kozy, 6 hus, 1 kohout a ořební nářadí. Kupujícímu byl přenecháno i právo jednoho dne na raspenavské pile. V pramenech vícekrát uváděný „šoltysův mlýn v Lužci“, který v r. 1692 koupil šolc Hans Georg Neumann od svého otce Hanse Neumanna za 430 kop, přešel 1707 od vdovy po zemřelém Hansi G. Neumannovi, Salomeny, do vlastnictví Heinricha Wilhelma Neumanna, bratra šolce Gottfrieda Neumanna. 12. února 1731 přenechala vdova po zemřelém šolcovi Gottfriedu Neumannovi dědičnou rychtu v Lužci svému synovi Gottfriedu Neumannovi za 370 kop. Jako výměnek si ponechala tzv. „rybniční“ louku. Prodej je potvrzen rychtářem Johannem Georgem Killmannem; ručitelem je kromě jiných dědičný mlynář Heinrich Wilhelm Josef Neumann. Od Gottfrieda Neumanna získal rychtu 5. února 1737 za 400 kop zahradník Christof Wildner z Luhu.¹⁹⁶ Ten byl zetěm Christoha Krusche z Luhu, od něhož 27. dubna 1721 – tehdy byl ještě podruhem v Luhu – získal zahradnickou usedlost. Jako šoltys v Lužci prodal 25. února 1744 svoji zahradnickou usedlost v Luhu, položenou mezi statky Christoha Königa a Michaela Nichta, za 50 kop Hansu Christophu Stompemu. Christoph Wildner zastával rychtářský úřad ještě v roce 1747. Jeho nástupcem byl šoltys Johann Josef Wildner, který jako šoltys vystupuje již 28. srpna 1751 při prodeji mlýna v Lužci Ignazi Hanischovi.¹⁹⁷ 31. prosince 1770 prodal Johann Josef Wildner „dědičnou rychtu, kterou měl ve vlastnictví“, která „dole“ hraničila se statkem Hanse Chr. Richtera v Luhu, a „nahore“ se selským statkem Gottfrieda Richtera v Lužci, za 930 kop svobodnému Antonu Hausmannovi ze Srbské, který pak podpisuje také jako šoltys, všechny před obecním soudem uzavřené koupě. 27. ledna 1772 získal „bývalý šoltes v Lužci“ Johann Josef Wildner za 45 kop od Georga Peukera v Raspenavě jeho tamní dům na nivě. Anton Hausmann byl rychtářem do konce 1782. Od počátku roku 1783 (březen) se setkáváme s jeho bratrem Josefem Hausmannem, bývalým sedlákem v Krásném Lese, jako s rychtářem v Lužci. Ten získal 15. března 1784 za 1 200 kop také rychtu č. 24.

¹⁹⁵ Koupí podepsal šolc Christof Neumann jako prodávající, kupující Georg Neumann a přísežní Christof König, Hans Walter a Michal Krause. 1678 se uvádějí jako přísežní při soudu: Christoph König, Hans Neumann a Michel Krause; 1722 Johann Josef Kratzer, Friedrich Krause a Johann Georg Kielmann.

¹⁹⁶ Jako soudní přísedící se objevují v r. 1751 v Luhu Hans Chr. Lindner, Gottfried Nicht a Hans Chr. Lux.

¹⁹⁷ Bývalý šoltys Gottfried Neumann koupil 5. února 1737 za 14 kop domek na nivě, patřící Hansu Georgu Halbigovi v Lužci.

Jeho bratr Anton Hausmann koupil v roce 1783 za 5 200 zl. rychtu ve Větrově. Šolc Josef Hausmann vlastnil dědičné šoltyšství č. 24 v Lužci jen deset let. 29. května 1794 ho přenechal za 2 571 kop 30 kr.(3 000 zl.) svému švagrovi Franzu Kratzerovi (Cratzer), který byl do té doby zahradníkem na nivě v Raspenavě¹⁹⁸. Prodej byl schválen vrchností 17. června 1794. Prodejní smlouva připomíná právo výčepu piva a prodeje soli, které měli šolcové.¹⁹⁹ Franz Kratzer koupil ještě jako zahradník v Raspenavě, v roce 1788 jeden „pracovní den“ na nově postavené pile na pozemcích selského statku č. 39, a tento den, jako šoltys v Lužci, přenechal 20. ledna 1811 za 50 zl. raspenavskému sedláku Georgu Schwarzbachovi. Rychtu č. 24 přenechal již 5. března 1807 za 3 000 zl. svému adoptivnímu synovi Franzu Neumannovi z Ferdinandova. Šoltys Franz Kratzer zemřel 21. dubna 1822 v č. 41. K rychtě v Lužci patřil v oné době také tzv. „statek“ (Gut) v Raspenavě; je to někdejší selský statek č. 16, k němuž patřil také kus zvaný „Zesprich“²⁰⁰ Na „statku“ (Gut) se nacházející cihelna byla zrušena šoltysem Franzem Neumannem.²⁰¹ 1. srpna 1842 přešel statek č. 16 v Raspenavě za 1 700 zl. konv. měny od Franze Neumanna na jeho zetě Franze Lichteneckera.²⁰² Krátce potom

¹⁹⁸ 1 kopa = 1 zl. 10 kr.; 1 zl. = 60 kr.

¹⁹⁹ Pozemková kniha s. 69 a n. Švagr Josef Hausmann odkoupil 1795 od svého bratra Antona Hausmanna za 6800 zl. rychtu ve Větrově, kterou přenechal 1. srpna 1816 svému synovi Franzu Hausmannovi. V rodině Hausmannů zůstala větrovská rychta do r. 1887. Srov. J. Schubert, Geschichte von Ringenhain, (Dějiny Větrova) s. 19 a 145.

²⁰⁰ Slovo „Zesprich“ se zdá být odvozeno od slova zessen= vésti spor, hádati se, znamená tedy tolik jako „sporný pozemek“. Podle pověsti žil v jeskyni v „Zesprichu“ poustevník.

²⁰¹ Selský statek s potažní robotou č. 16 v Raspenavě se na počátku 18. století (1708) nacházel ve vlastnictví Heinricha Nase, od něhož ho získal 10. října 1740 za 72 kop jeho syn Hans Georg Nase. Jeho vdova ho prodala 8. března 1744 za 120 kop Christophu Augstenovi. Od jeho vdovy získal potažní statek 7. dubna 1748 za 108 kop Hans Georg Schwarzbach, který ho 9. října 1761 za 100 kop postoupil Hansu Friedrichu Köhlerovi z Lužce. Jeho vdova přenechala statek 12. listopadu 1798 svému druhému muži Johannu Christophu Neumannovi z č. 125 (Ten získal dům č. 125 18. října 1779 od vdovy po Hansi Josefu Neumannovi. Č. 125 patřilo od r. 1733 rodině Neumannově.; prvním majitelem z této rodiny byl někdejší podruh Hans Christoph Neumann, který 14. října 1733 koupil domek na nivě od vdovy Christophu Schwarzbacha). Od Johanna Chr. Neumanna přešel statek č. 16 jako dědictví na jeho syna Franze Neumanna, výše jmenovaného šolce. (Podle laskavého sdělení pana Josefa Bennesche, továrního úředníka v Raspenavě).

²⁰² Franzu Lichteneckerovi byl selský statek č. 16 prodán exekuční cestou. Získal ho továrník Josef Richter sen. za 3200 zl. a jemu také byl na základě předávací listiny z 9. ledna 1853 zapsán v pozemkové knize. Kupní smlouvou z 31. prosince 1856 přenechal Josef Richter sen. statek č. 16 svému bratranci Josefu Richterovi jun. (bratru továrníka Antona Richtera). Po jeho smrti (1867) byl statek ve prospěch dědiců rozdělen na více částí a rozprodán licitačním řízením. (S povolením krajského úřadu z 10. srpna 1835 č. 11849 byly již odprodány: Antonu Neumannovi 3 jitra 533 1/3 čtverečního sáhu, Josefu Krausovi 1 jitra 533 čtverečních sáhů, Franzu Lichteneckerovi 1 jitra 10661/6 čtv. sáhu, Ignazi Neumannovi 1 jitra 533 čtverečních sáhů, Antonu Kühlmannovi 2 jitra, Josefu Richterovi 1 jitra, Josefu Semdnerovi 209 čtverečních sáhů a Franzu Semdnerovi 200 čtverečních sáhů). V roce 1879 bylo prodáno Josefu Sembdnerovi 1 500 čtverečních sáhů, Franzu Semdnerovi 1 jitra 1 139 čtverečních sáhů, Josefu Neumannovi 1 415 čtverečních sáhů, Adolfu Trenklerovi 1 jitra 13 čtverečních sáhů, Franzu Neumannovi 15 jiter 1 372 čtverečních sáhů, Karlu Augstenovi 2 jitra 2 čtvereční sáhy, Wenzelu Wildnerovi 3 jitra 1 297 čtverečních sáhů a Karlu Neumannovi 18 jiter 245 čtverečních sáhů. Zbývající pozemkový komplex byl na základě listiny z 27. července 1876 zapsán pro Annu Effenbergerovou, Adolfa Richtera, Carla Richtera, Oswalda Richtera, Emmu Kunzovou, Reinholda Richtera, Adelheid Richterovou, Julia Richtera a Josefa Richtera v podílech po 1/9). – Podle výtahu z pozemkových knih sdělil pan Gustav Richter šlechtic z Wittbachu.

přenechal podle kupní smlouvy z 2. listopadu 1842 šolc Franz Neumann rychtu č. 24 za 3 245 zl. 16 kr. 2 ½ d. svému synovi Josefu Neumannovi, poslednímu rychtáři v Lužci. Otec Franz Neumann zemřel 27. listopadu 1862 ve věku 80 let v domě č. 41. Rychta č. 42 přešla mezitím do jiných rukou. Kupní smlouvou z 12. dubna 1855 ji získal mlynář Anton Trenkler za 8 000 zl. konv. m. od Josefa Neumanna. Trenkler však rychtu prodal 10. března 1872 za 15 000 zl. rak. měny továrníkovi Antonu Richterovi, od něhož na základě vkladové listiny z 31. prosince 1877 č. 9572 připadla rovným dílem synům Josefu Antonu a Gustavu. Po smrti Josefa Antona Richtera připadla jeho polovina na základě listiny z 31. května 1901, č. 1/98–120 jeho synovi Maxi Richterovi. Na základě kupní smlouvy z 1. října 1907 přešly budovy rychty č. 24 od Gustava v. Richtera a Maxe Richtera na firmu Mildenauer Kammgarn-Spinnerei Anton Richter's Söhne (Přádelna česané příze Antona Richtera synové), zatím co polnosti a lesy zůstaly prvně jmenovanému. V rychtě odedávna trvající pohostinství je nyní provozováno nájemci.

Rychta v Pekle (Karolenthal) se nacházela v domě č. 11, v někdejším poplužním dvoře. Vlastního šoltyse dostala vesnice v roce 1783. Prvním šoltysem byl Johann Christoph Demuth, který je v této funkci zmiňován při prodeji zahradnické usedlosti č. 10 Gottfriedu Pfeifferovi (1783) a naposled vystupuje 1784 při prodeji zahradnické usedlosti č. 23 jako obecní šoltys. Na začátku roku 1785 koupil šoltyšství s příslušejícími pozemky Josef Tschiedel, syn učitele z Arnoltic²⁰³. Tschiedel, který pak vystupoval jako obecní rychtář a tento úřad zastával ještě v roce 1826, přenechal následně rychtu svému nejstaršímu synovi Josefu Tschiedelovi, jenž dosavadní dřevěnou budovu (někdejší budovu poplužního dvora) nahradil budovou z kamene. Pro mladšího syna Franze, který až do doby kolem 1828 obhospodařoval pozemky patřící k rychtě, koupil otec blízký dům č. 46, který po smrti Franze Tschiedela obýval jeho syn Josef. Šolc Josef Tschiedel ml., poslední obecní rychtář v Pekle, měl jen dvě dcery, z nichž jedna, Theresia, byla manželkou Ignaze Richtera z domu č. 7, bratra továrníka Antona Richtera z Luhu.²⁰⁴ Jeho syn Josef Richter (nar. 1838), byl vychováván svým dědečkem Josefem Tschiedelem a zdědil po něm po jeho smrti (19. dubna 1867) také rychtu č. 11.²⁰⁵ 24. března 1880 přišel majitel rychty Josef Richter u Jablonného

²⁰³ Jedna dcera šolce Josefa Tschiedela st., Anna Marie, se provdala 1821 za Antona Ullricha z Ludvíkova.

²⁰⁴ Vedle domu č. 7. se jmenuje jedna parcela „sad“. Tam bylo dříve na 90 ovocných stromů, které však skoro všechny byly Franzem Tschiedel em pokáceny. – Druhá dcera šolce Josefa Tschiedela ml., Marie Anna (nar. 16. září 1821), se provdala za syna sedláka Franze Richtera z Luhu č.1, Josefa, (nar. 23. září 1817).

²⁰⁵ Kromě syna Josefa Richtera měl Ignaz Richter († 17. února 1863 ve věku 51 let v č. 7) ještě dva syny, Ferdinanda a Kajetana Richtera. Tento se odstěhoval do Ameriky, kde žije dodnes. Šolc Josef Tschiedel ml. se dožil 87 let.

neznámým způsobem o život. Bylo mu teprve 43 roků. Od vdovy Marie Richterové přešla rychta na syna a současného majitele Franze Richtera.

Když staré státní zřízení, postrádající již dlouhou dobu nejnnutnější opravy, bylo vyvráceno revoluční vichřicí roku 1848, převládlo skoro všeobecně mínění, že na místě starých zpuchřelých zařízení je nutno zasadit nová a života schopná. Jedním z nich byl prozatímní obecní zákon ze 17. března 1849, v jehož úvodu stálo motto: „Základní pevností svobodného státu je svobodná obec“ Vedle osvobození poddaných od vrchnostenských břemen, bylo možno považovat tento nový zákon o obcích za jednu z nejlepších vymožeností. Dosavadní vrchnostenské svazky byly zrušeny a jednotlivá místa byla sdružena na základě katastrálních měření z roku 1843 v obce. Na místo od vrchnosti ustanovených rychtářů či šolců a jim přiděleným konšelům, nastoupila nyní obecní zastupitelstva s představeným v čele.

Prozatímní obecní zákon z roku 1849 doznal později novým obecním řádem z 5. března 1862 několik změn; tento zákon obsahoval základní ustanovení k uspořádání obecního zřízení, které následně bylo doplňováno mnohými ustanoveními (tak obecním řádem z 16. dubna 1864), v podstatě však platí obecně dosud.

Rozsah působností, příslušející obcím na základě zákonů, je dvojitý, samostatný a přenesený. Samostatný okruh působnosti zahrnuje všechny záležitosti, které obec v rámci svých hranic a sil může zastat a provést a které se týkají všeobecných zájmů obce. K samostatnému okruhu působnosti náleží: svobodná správa obecního majetku a záležitostí týkajících se obecního společenství, péče o bezpečnost osob a majetku, tedy řízení místní policie, péče o dopravní cesty uvnitř obce, dozor nad potravinami určenými k prodeji, zdravotní a mravnostní policie, péče o dobročinné organizace a o chudé, čelední a dělnická policie, stavební a požární policie, státem stanovený vliv na školy v obci a péče o zřizování, udržování a vybavení škol, udělování domovského práva a čestného občanství, pokusy o dosažení smíru mezi svářícími se stranami prostřednictvím důvěrníků (tzv. smírčí soudci) jmenovaných obcí a provádění dobrovolných prodejů movitostí.

Přenesený obor působnosti obce spočívá v závazku, provádět buď cestou nařizovací obci přiznané, nebo prostřednictvím platných zákonů nařízené části veřejné státní správy, a v tomto rámci se podílet na státní správě. Ve výkonu přenesené působnosti je obec činná jako orgán státní správy. Přenesený okruh působnosti se vztahuje hlavně na spoluúčast při odvodech, volbách, vybírání daní atd. Ke krytí obecních výloh vybírá obec od svých členů zvláštní daň, tzv. obecní dávkou.

Každá obec je zastupována obecním výborem a obecním představenstvem. Obecní výbor je dozorčí a usnášející orgán, obecní představenstvo je orgánem výkonným a správním. V čele obecního představenstva stojí představený obce, který je hlavou obce, a na úseku zajišťování záležitostí v přenesené působnosti, je výkonným orgánem státní moci.

Úřad představeného obce zastávali doposud a to v Raspenavě: 1850–1867 Franz Walter, majitel selského statku č. 83 († 28. července 1882), 1867–1870 Julius Rösler, držitel rychty č. 62 († 21. listopadu 1903), 1870–1873 Karl Schindler, majitel selské usedlosti č. 119, 1873–1876 Franz Ressel, majitel usedlosti č. 75 († 3. března 1893), 1876–1885 Karl Schindler z č. 119 († 29. července 1885 ve věku 56 let), 1885–1898 Josef Walter, majitel zemědělské usedlosti č. 83 († 28. listopadu ve věku 47 let), 1898–1905 zednický mistr Josef Neumann z č. 244, od 1. srpna 1905 Josef Walter majitel hospodářství č. 78.

V Luhu: 1850–1855 Josef Wildner z č. 22 (nar. 1. ledna 1801), 1855–1861 Franz Wildner, majitel selské usedlosti č. 21 (zvaný „Simmbauer“, nar. 14. dubna 1802, zemřel 23. října 1876 ve věku 74 let), 1861–1888 Karl Menzel, majitel rychty č. 46 († 3. listopadu 1888), 1888–1898 Josef Ressel, majitel hospodářství č. 26 (nar. 20. června 1832, † 16. dubna 1906, od 12. listopadu 1898 Josef Menzel, majitel č. 46.

V Lužci: 1850–1867 Anton Trenkler, mlynář z č. 21 († 25. dubna 1873), 1867–1870 Franz Neumann, hostinský v č. 43, 1870–1873 Josef Richter, majitel rychty č. 11 v Pekle.²⁰⁶ 1873–1880 Franz Neumann z č. 43 († 15. února 1882), 1880–1903 Bernhard Kretschmer, hostinský v č. 54 nar. 16. února 1834, † 23. května 1903).²⁰⁷ Od 4. června 1903 do 1907 byl představeným Franz Ressel, bednář z č. 47 (nar. 7. července 1832, † 21. března 1907), od 1907 Friedrich Effenberger, hostinský v č. 54.

Představení v Raspenavě, Luhu a Lužci mají ku pomoci obecního tajemníka, placeného obcí. Toto místo zastával v Raspenavě do roku 1885 Anton Vielkind z Luhu a od r. 1886 do dneška Stefan Müller z Raspenavy č. 216. Jako obecní tajemník v Luhu úřadoval po čtyřicet let Franz Maier († 2. listopadu 1905 ve věku 78 let), od 1. ledna 1906 Franz Horn z č. 248. Posledně jmenovaný je od r. 1909 též obecním tajemníkem v Lužci.

Obecní výbor volí sama obec. Všichni občané oprávnění volit, se dělí podle svého daňového zařazení ve tři volební tělesa, z nichž každé volí jim pevně stanovený počet členů výboru a náhradníků. Zvolení členové výboru se shromáždí k volbě obecního představenstva, které se skládá kromě představeného ještě z obecních radních. Počet výborů a obecních

²⁰⁶ Josef Richter je podepsán v konšelské knize v Karolintale v r. 1867 jako představený obce.

²⁰⁷ Až do volby nového představeného řídil správu Josef Effenberger z č. 7, zaměstnanec porcelánky.

radních se řídí počtem voličů. V Raspenavě se obecní zastupitelstvo skládá z představeného obce, 4 obecních radních a 19 členů výboru, tedy z 24 členů, v Luhu z představeného obce, 4 radních a 13 členů výboru, v Lužci je obecní představený, 3 radní a 14 členů výboru, tedy také 18 členů.²⁰⁸ Až do roku 1908 mělo obecní zastupitelstvo v Lužci jen 12 členů.

Jako obecní radní působí v Raspenavě: F.W. Jäger, akademický malíř z č. 108, Rudolf Bubak, špeditér z č. 321, Julius Ressel, ekonom z č. 39 a Ferdinand Hoffmann, truhlář z č. 69. V Luhu Gustav Richter šlechtic z Wittbachu, velkopřemyslník č. 202, Franz Hockeborn, ekonom z č.90, Karl Wöhl, ekonom z č. 106, Josef Geisler, přádelnický mistr z č. 240. V Lužci: Max Richter, velkopřemyslník z č. 65, Eduard Ressel, majitel zahradnické usedlosti č. 48 a Anton Augsten, majitel zahradnické usedlosti č. 28.

Za další obecní zastupitele byli povoláni: V Raspenavě Anton Blumrich, ekonom z č. 71, Gustav Herbig, ekonom z č. 134, Oswald Jaekel továrník z č. 109, Gustav Ressel, obchodník z č. 34, Josef Schwarz továrník z č. 61, Karl Richter, majitel statku z č. 101, Julius Schöler, koželuh z č. 100, Ferdinand Weinert, ekonom z č. 140, Franz Krause, ekonom z č. 104, Josef Richter, obuvník z č. 25, Franz Josef Scholz, ekonom z č. 19, Anton Gabler, řídicí učitel z č. 66, Ferdinand König, hostinský a obchodník s ovsem z č. 260, Anton Blumrich, obchodník s dřevem z č. 208, Franz Blumrich jun., mistr tesařský a zednický z č. 351, Josef Weinert hostinský z č. 126, Josef Wildner majitel domu č. 299, Franz Kratzer, tovární dělník z č.46 a Franz Hartmann hostinský v č. 21, oba z Ferdinandova.

V Luhu jsou obecními zastupiteli: Alfred v.Richter, velkopřemyslník z č. 2, Franz Wildner, ekonom, z č. 22, Josef Maier. pekař z č. 16, Gustav Wöhl, ekonom z č. 106, Josef Köhler, ekonom, z č. 100, Josef Neumann, hostinský v č. 196, Moritz Aschke, technik z č. 177, Karl Nicht, majitel zahradnické usedlosti č. 81, Wilhelm Stompe, majitel domu č. 185, Franz Josef Killmann, sedlák z č. 21, Franz Killmann, tesař z č. 245, Adolf S cholz, hostinský v č. 45.

V Lužci: Ferdinand Zelsmann, továrník ve strojírenství z č. 41, Karl Kotrubzik, řídicí učitel z č. 78, Karl Trenkler, hostinský z č. 35, Eduard Ressel, obuvník v č. 19, Franz Richter, účetní z č. 12, Josef Halbich, řezník v č. 10, Josef Lux, majitel domu č.3, Anton Krause, majitel domu č. 31, Franz Wildner sedlák v č. 20, August Ressel majitel domu č. 59, Josef Ressel, majitel domu č. 47, a z Pekla majitelé zahradnických usedlostí Franz Ressel z č. 19 a Franz Krause z č. 36 a také majitel rychty č. 11 Franz Richter.

²⁰⁸ Až do roku 1908 mělo obecní zastupitelstvo v Lužci jen 12 členů.

Za náhradníky byli zvoleni v Raspenavě: Josef Augsten, ekonom z č. 119, Karl Killmann, majitel cihelny č. 155, Emil Jäeckel, továrník z č. 297, Emil Ressel, majitel vápenky č. 54, Anton Herbig ekonom z č. 135, Josef Bergmann, bednář z č. 197, Josef Richter, majitel domu č. 160, Franz Neumann, ekonom z č. 12, Franz Heller, ekonom z č. 36, Josef Prokoph, hostinský v č. 107, Ferdinand Krause, pokrývač z č. 3, Adolf Seibt, výrobce beden z č. 265. V Luhu: Franz Nicht, ekonom z č. 10, Josef Wöhl majitel mlýna č. 47, Franz Bergmann, ekonom z č. 65, Josef Fischer, ekonom z č. 185, Adolf Scholz, hostinský v č. 145, Franz Horn, skladník v č. 242, Anton Krause, obuvník, z č. 125, Josef Bergmann, majitel zahradnické usedlosti č. 195 a Josef Quaiser, truhlář z č. 37, (1. náhradník chybí, protože na místě zemřelého obecního radního Karla Wildnera z č. 89 byl zvolen Karl Wöhl z č. 106. Za něho postoupil náhradník Adolf Scholz z č. 45 do obecního zastupitelstva

V Lužci byli za náhradníky zvoleni: Gustav Neumann, hostinský v č. 43, Anton Köhler, majitel zahradnické usedlosti č. 34, Ferdinand Neumann, majitel domu č. 9, Wilhelm Sacher, majitel domu č. 64, Johann Enzmann, truhlář z č. 11, dále z Pekla Julius Krause a Josef Wöhl, majitelé zahradnických usedlostí č. 33 a č. 5.

Volební období obecního výboru, stejně jako obecního představeného a obecních radních trvá tři roky.

Čestným občanem obce Raspenava je velkopřemyslník Gustav v. Richter (od r. 1913) Obec Luh má jednoho čestného občana, totiž velkopřemyslníka Gustava Richtera šlechtice z Wittbachu. Čestnými občany obce Lužec jsou velkopřemyslníci Gustav Richter šlechtic z Wittbachu v Luhu a Max Richter v Lužci, rovněž továrník Ferdinand Zelsmann v Lužci. Čestným občanem obce Peklo je Gustav Richter šlechtic z Wittbachu.

Obce Raspenava a Luh tvoří spolu jednu školní obec. Samostatnými školními obcemi jsou i Lužec a Peklo (Karolintal). V každé školní obci je na základě stávajících zákonů místní školní rada. Její péče se vztahuje na věcné potřeby škol, údržbu školních budov, obstarání školních prostor, zřízení nových škol, pořízení seznamu školních dětí atd.

Místní školní rada se skládá ze zástupců obce, církve a školy. Předsedou místní školní rady je představený školní obce. Jména dosavadních místních školních inspektorů viz v kapitole „O škole“.

Na závěr tohoto úseku nechť následuje několik přehledů o rozpočtu obcí.

V Raspenavě činí obecní příjmy v r. 1909 včetně 10 % obecní dávky obce Raspenava a 10 % obecní dávky obce Ferdinandov 18 150 K; Výdaje dosáhly výše 26 305 K. Školní rozpočet vykazoval v roce 1908 příjem 7 675 K, proti němuž stálo vydání ve stejné výši. Ze

školských výdajů připadalo na Školu císaře Františka Josefa I. 4 659 K, na exposituru v Dolní Raspenavě 486 K, na starou školní budovu (č. 60) 522 K na Pokračovací školu 107 K a na školníka 957,50 K. Školní daň činila 8 %. Školné je hrazeno z pivní dávky. Nemovitý majetek obce činil na konci roku 1908 124 693 K, movitý 24 937 K. Obecní pozemek tvoří asi 3,7 ha velická obecní pastvina.

V Luhu vykazoval obecní rozpočet roku 1909 příjem 5 076 K, výdaje 4 450,66 K, školní rozpočet měl příjem 8 477,04 K a výdaje 7 265,12 K. Celkové příjmy tak činily 13 547,40 K, celková vydání 12 715,78 K. Obecní dávky činily 10 %, školní dávky 8 %. Školné bylo kryto výnosem dávky z nápojů (1 683,60 K). Majetek obce se skládá z cenných papírů a spořitelních vkladů ve výši 5 328,60 K a 31 jiter půdy, z čehož však připadá 17 jiter na neplodné cesty.

Obec Lužec nemá žádný majetek a také žádnou obecní pastvinu.; za vlastní uvádí jen 300 čtverečních sáhů půdy podél vodních břehů a pod. Podle obecního rozpočtu z roku 1908 měla obec Lužec příjem 1 181,88 K, obec Karolintal (Peklo) příjem 585,86 K. Výdaje činily v Lužci 1 047,86 K v Pekle 630,09 K. Na obecních dávkách vybíral Lužec 18 %, Peklo 20 % a dávku na chudé ve výši 10%. Školský rozpočet vykazoval v Lužci příjem 3 666,63 K a vydání 3 212,35 K, v obci Pekle činily příjmy 1 014,02 K, vydání 1 167,83 K. Na školských dávkách bylo vybíráno v Lužci 46 % a v Pekle 114 %.

Přímé daně obnášely v obci Raspenava (bez osobní daně z příjmů) 26 686 K. V Luhu činily přímé daně 30 926,83 K. Obec Lužec měla 3 000 K a Peklo 850 K přímých daní.

Péče o obecní chudé je kryta ve všech třech obcích z fondu pro chudé, z obecních prostředků a dobročinných darů.

Až do druhé poloviny 17. století panoval v péči o chudé středověký zvyk, že každý, kdo potřeboval pomoci – ať chudý či nemocný – byl podporován v obci, kde se právě zdržoval.

Již říšský policejní řád císaře Ferdinanda I. z 15 října 1552 sice vyslovil zásadu, že každá obec má vyživovat své chudé, ale toto nařízení nebylo zřejmě prosazováno s náležitou přísností, tím spíše, že říšský policejní řád připouštěl také tu výjimku, že obce, které nemohou své chudé samy uživit, měly právo vydat jim žebrácké pasy a poslat je do ciziny (Prof. JUDr. Friedrich Kleinwächter). V druhé polovině 17. století byla – zejména zákonodárstvím císaře Leopolda I. – uložena vrchnostem a obcím pod pohrůzkou trestu povinnost, starat se o své chudé a nemocné a zaveden výhost cizích žebráků. Další vývoj doznaly tyto zásady za císaře Karla VI., kdy došlo k rozdělení potřebných osob a pro ně zřízených ústavů na několik kategorií. Navzdory všem císařským zákonům a nařízením, zůstala péče o chudé v mnohém

ohledu ještě dlouho nedostatečná. Chudí byli jako dříve také v následující době ještě skoro zcela odkázáni na soukromé milosrdenství a žebrotu. Při zvláštních příležitostech obcházel místní rychtář s plechovou krabicí obec a sbíral dary a při epidemiích opatřily vrchnosti lékaře pro chudé. Po polovině 18. století se vláda snažila zavést pevné zásady do chudinské péče. Za první pokus lze považovat nařízení císařovny Marie Terezie o výhostu a zaopatření žebráků z 22. listopadu 1754. Nová éra v chudinské péči byla zahájena lidumilnými opatřeními císaře Josefa II. Iniciativu k nim dal hrabě Buquoy, který v roce 1779 dal podnět k zřízení „Bratrstva účinné lásky k bližnímu“ (Bruderschaft der tätigen Nächstenliebe), jemuž příslušela racionální chudinská péče v jednotlivých farnostech. K tomuto účelu rozdělil hrabě panství do tolika okrsků, kolik mělo farností. Vedením každého okrsku byl pověřen farář, osoba volená z obyvatel farnosti („otec chudých“) a účetní. Farář měl dbát o přísun darů, pověřená osoba z obyvatel měla dary přijímat a po dohodě s farářem rozdávat potřebným chudým, a účetní měl dbát o vyúčtování přijatých a odevzdaných darů. Vybírání almužen prováděli nejváženější obyvatelé v každém místě., vrchní dohled nad celým postupem měla vrchnost. Tento způsob péče o chudé zavedl císař Josef II. brzy ve všech dědičných zemích monarchie. Prováděním tohoto opatření – tzv. Institutů chudých – pověřil císař v roce 1782 hraběte Buquoye. Dvorským dekretem z 9. listopadu 1782 nařídil nejdříve zřízení chudobinců v Čechách a rozhodnutím z 2. června 1783 doporučil totéž k všeobecnému napodobení.

V Raspenavě-Luhu byl „Institut chudých“ zřízen již 1787. Jako první „otcové chudých“ působili nejdříve obuvnický mistr Anton Horn v Raspenavě a Wenzel Elstner v Luhu. V roce 1825 se skládal majetek chudinského ústavu raspenavské farnosti z chudinské nadace děkana Schöpfera ve výši 125 zl. a z kapitálu ve výši 398 zl. získaného dary, úsporami atd. a hotovostí 77 zl. Tehdejšími „otci chudých“ byli Anton Horn v Raspenavě a Josef Elstner v Luhu. Po zrušení poddanských poměrů byla chudinská péče, k níž do té doby musela přispívat také vrchnost, přenesena jen na obce. Peníze vrchnostenského chudinského fondu byly rozděleny obcím na panství, které získané prostředky začlenily do obecních chudinských fondů.

Chudinský fond obce Raspenava vykazuje podle chudinského účtu z roku 1908 kmenové jmění 15 549,57 K a celkový příjem 888,68 K. Na ošetření v nemocnici, pohřebních nákladech a chudinských a výchovných podporách pro sirotky příslušné do Raspenavy vydala obec 1 092,52 K. Z chudinských nadací existují v Raspenavě: Fond císaře Františka Josefa I. (2 000 K), Obecní chudinská nadace děkana Josefa Hoffmanna (600 K) a Chudinská nadace učitele Antona Herrmanna (175,74 K). Odděleně jsou účtovány Jubilejní nadace císaře

Františka Josefa I. (6 000 K) pro chorobinec a Nadace pro zřízení chorobince a chudobince zesnulého velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera v Raspenavě (12 000 K). Nájem z reality č. 77 v Raspenavě, určené pro chudobinec, náleží k nadaci Josefa Antona Richtera pro zřízení chorobince.

Fond pro chudé a nemocné v obci Luh dosáhl podle vyúčtování z roku 1909 včetně nadací, částky 25 726, 50 K. Z nadací a darů je třeba jmenovat: Nadace slečny Marie Richter v Luhu pro chudé (1 300 K), dar paní Johanny Richterové v Luhu (600 K), Nadace učitele A. Herrmanna pro chudé (200 K), Nadace dědiců Ignaze Posselta pro chudé (133 K) Chudinská nadace Theresie Wildnerové (50 K), Nadace děkana Josefa Hoffmanna (900 K), Chudinská nadace paní Heleny Nichtové z č. 36 (200 K), dar řídícího učitele Adolfa Würfela pro nemocné chudé ženy (500 K), Jubilejní nadace císaře Františka Josefa I. Gustava Richtera šlechtic z Wittbachu (založená pro chudé nemocné obce Luhu 1. října 1898, 12 000 K), kromě další nadace z 23. září 1908 (400 K) a u příležitosti 60. výročí panování Jeho Veličenstva císaře obcí Luh zřízené Jubilejní nadace císaře Františka Josefa I. pro chudé obce Luhu (1 000 K).

V Lužci vykazuje podle vyúčtování z roku 1908 kmenové jmění získané nadacemi a dary částku 5 443,96 K a jmění chudinské nadace Maxe Richtera. Započtena je Jubilejní nadace císaře Františka Josefa I., zřízená Gustavem v. Richterem ve výši 3 000 K, chudinská nadace děkana Josefa Hoffmann ve výši 150 K započítána není. Peklo (Karolintal) má k dispozici kmenové jmění ve výši 1 972,50, které spočívá z nadací a darů, mezi nimi Jubilejní nadace císaře Františka Josefa I., založená Gustavem v. Richterem ve výši 3 000 K, Chudinská nadace Heinricha Krause (200 K) a Franze Krause. Chudinský účet v Lužci vykazuje na příjmech 313,47 K na vydáních 275,68 K. Peklo mělo 171,85 K příjmů a 207 K vydání.

III. VEŘEJNÉ A POZORUHODNÉ BUDOVY RASPENAVSKÉ FARNOSTI A JEJICH DĚJINY

Veřejné budovy, existující v obcích Raspenava, Luh a Lužec slouží jednak podpoře duchovní kultury (mravnosti), jednak k přechovávání (zaopatření) chudých potřebných místních obyvatel.

K zušlechtování mravů obyvatel, k podpoře jeho religiozity působí kostel. Raspenavský kostel („Jubilejní kostel císaře Franze Josefa I.) je skvostná stavba, která slouží obci k ozdobě.

Nejmocnější páka duchovní kultury, škola, má vlastní učitelská místa jak v Raspenavě, tak v Lužci, stejně jako v Pekle, příslušejícím k Lužci. Ve všech třech místech nacházíme nové, pěkné školní budovy, v Raspenavě dokonce dvě. Pro ubytování chudých existuje v Raspenavě chudobinec. K případnému ubytování chorých má sloužit školní budova č. 60, patřící obci. Úvěrnictví jako část národního hospodářství je v Raspenavě zastoupeno Okresní spořitelnou.

A) O církvi

1. Náboženské poměry frýdlantského okresu dříve a nyní

Krajina Jizerských hor byla před tisícem let pouze územím rozsáhlých lesů. Teprve od první poloviny 13. století byly lesy postupně prosvěcovány. Na vymýcených lesních místech vznikalo první osídlení. Mnoho osad vděčí za své založení Němcům. Výjimku tvoří jen několik míst na hranicích Lužice. Přicházející němečtí osídlenci již byli křesťané a podléhali v církevních záležitostech katolickým biskupům. Frýdlantský kraj podléhal ve starých dobách míšeňskému biskupství, založenému r. 968 císařem Otou I. Jeho hranice na západě tvořila Mulde, na východě Odra. Pro snazší správu bylo míšeňské biskupství rozděleno na 9 arcijáhenství, z nichž jedno (pro Horní Lužici) sídlilo v Budyšíně (Bautzen). Arcijáhenství Budyšín se dále dělilo na 12 sídel arcipresbyterů (arciknězů). Pod stolec arcipresbytera v Seidenbergu (Zawidów) spadalo Frýdlantsko, kde byl již v průběhu 14. století postaven velký počet kostelů. Matrika míšeňské diecéze (Meißner Diözesan-Matrikel), připisovaná k roku 1346, jmenuje mezi farními místy připadajícími pod stolec arcikněže Seidenberg kromě města Frýdlant již vesnice Ves, Krásný Les, Ludvíkov, Raspenavu („Raspenaw“), Dolní Oldříš, Arnoltice, Kunratice, Bulovku, Višňovou, Jindřichovice, Řasnici, Větrov a jako místo oltářníka také Hejnice. Je bezpochyby jisté, „že v roce 1346 byl v podstatě z administrativních důvodů biskupskou správou založen rejstřík prepositur, děkanátů, arcikněžských stolců a parochií, příslušejících k diecési“, zcela mylná by však byla domněnka, že kostely, kaple a oltářní místa, jmenovaná v různých reprodukcích matricy,

existovala již v roce 1346.²⁰⁹ Proti tomu zjevně vypovídají nejenom pozdější formy názvů jednotlivých míst, nýbrž také skutečnost, ověřená r. 1608 tehdejším míšeňským klášterním syndikem Paulem Seifriedem, že „Registrum feudoram“ nadace dómu bylo sestaveno kanovníkem Dr. Stephanem Gebende von Mynzenbergk na zámku Stolpen, a sice v roce 1495, ze starších písemností, k nimž jistě patřil také zápis z roku 1346.²¹⁰ Jak je možno poznat z nejstaršího urbáře panství Frýdlant, pocházejícího z let mezi 1381–1409, existovaly na počátku 15. století již kostely ve Frýdlantu, Větrově, Kunraticích, Ludvíkově, Bulovce, Jindřichovicích a Raspenavě a snad také v Děřichově. Také kostel ve Vsi v tom čase existoval. Zázračné místo „Naší paní“ v Hejnicích je listinně doloženo poprvé r. 1408.²¹¹ Zprávy o kněžích působících při uvedených kostelích se do současnosti nedochovaly; jen ve Frýdlantě jsou známa jména jednotlivých, tam na počátku 16. století působících, farářů a oltářníků.²¹²

Když se v 16. století prováděla v Německu reformace, přijali nejen majitelé, ale také poddaní frýdlantského panství, evangelické učení. Na kostely existující na tomto území byli pak uvedeni nekatoličtí faráři (pastoři, predikanti). Ze starých spisů je možno doložit evangelické faráře ve městech Frýdlant a Nové Město a ve vesnicích Arnoltice, Pertoltice, Horní Řasnice, Mníšek, Jindřichovice, Kunratice, Ludvíkov, Dolní Oldříš, Raspenava, Krásný Les, Ves a Višňová.²¹³

Evangelické náboženství mohlo být vyznáváno nerušeně až do první třetiny 17. století. Když se však arcivévoda Ferdinand Štýrský po pádu „Zimního krále“ Friedricha V. Falckého stal pánem a králem Čech, naléhal na protestantský lid, aby ho přivedl zpět do lůna katolické církve. Protestantské modlitebny a kostely byly zavřeny a evangeličtí duchovní byli vyhnáni; to byl počátek tzv. protireformace, která byla v našem kraji zahájena v letech 1623 a 1624. „Reformační dílo“ započal ve Frýdlantu pražský kanovník Johann Tiburtius Kotwa von

²⁰⁹ Viz mj. G. Köhler, Codex diplom. Lusatae sup. I., s. 383; Anton Frind, Kirchengeschichte (Církevní dějiny) I, 393 a násl., zvláště ale Codex diplom. Saxoniae reg. I, p. 200–234, kde se nachází celkové publikování tohoto důležitýho pramene (s přihlédnutím k redakci Calesse, Grundmanna a Preuskera).

²¹⁰ J. Helbig, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland (Příspěvky k dějinám města a okresu Frýdlant), IV. díl, s. 82.

²¹¹ Dr. R. Jecht, Cod. dipl. Lus. III, s. 570. – V č. 5 Mitteilungen für Zittauer Geschichte (Příspěvky k žitavským dějinám) se nachází zpráva týkající se staré Raspenavy: 1422, 28. října, Žitava. Soud konsistoře potvrzuje, že manželství špitálního Hanse Tyrfla s Katherinou Tieze (Tyczko) z Raspenavy zůstává rozděleno, ale také Katherina ze svého druhého manželství se zvoníkem Nicolausem Pognerem z Liegniz se rozvádí.

²¹² Helbig, Beiträge, I, s. 82 a násl. Helbig, Nachrichten von der Volksschule in Friedland, (Zprávy o obecné škole ve Frýdlantě,) s. 9, poznámka 10, Mitteilungen des Ver. für Heimatkunde IV, 148.

²¹³ Srov. Helbig Beiträge I, s. 66–68 a 89–111, Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, I, s. 114, 180n., III, 221n., IV, 147 a následující a na jiných místech.

Freienfeld a pokračovalo v okolních vesnicích.²¹⁴ Úplnému provedení protireformace bránila třicetiletá válka. Pod ochranou švédských vojsk byli do mnoha farností znova dosazeni luteránští duchovní, kteří ovšem nemohli vykonávat svůj úřad dlouho a následovali své předchůdce do exilu.²¹⁵ Po skončení války a po odstranění, v poslední době se navrátilivších, nebo nově dosazených pastorů, bylo v protireformaci pokračováno na základě císařského netolerančního patentu z roku 1650. V letech 1651 a 1652 přišly „komise pro obrácení na víru“ sestávající z duchovních, vrchnostenských a císařských úředníků a vojáků, do všech vsí frýdlantské oblasti, kde podle současného pramene byli „největší a do té doby také nejtvrdošijnější (poddaní) kacíři“. Proti poddaným bylo používáno všech prostředků přemlouvání, výhrůžek a konečně násilí, aby je přiměli, opustit luteránskou víru. Započal se ve významnějších místech s úředníky, radními, rychtáři a přísaznými. V roce 1651 se děly nejdříve pokusy poučovat o katolické víře po dobrém. . Úřední rozkaz, který se toho týkal a byl pro všechna místa stejný, zněl: „Šolcovi v N. V následující den....., který bude se dostavíte vy a jmenovaní z vaší obce ráno vhodin bez výhrad společně na rychtu. Někdo z vysoce důstojného Tovaryšstva Ježíšova k vám vyjde ven. Nemáte však být časově zdržováni a nemá vám být bráněno v ruční práci a obživě . Spoléhám se na vaši povinnou poslušnost a poroučím vás přitom do milosti Boží. Dáno v úřadě na Frýdlantě, dne 1. května roku 1651“. Poučením obyvatel byl pověřen jezuita P. Adam Lindner. O konání a průběhu těchto putovních kázání uvedeného misionáře ve Vsi, Krásném Lese, Řasnici, Novém Městě, Ludvíkově, Raspenavě atd. a o tehdejší náladě obyvatelstva, podává bližší informace originál protokolu, uložený v Městském archivu ve Frýdlantě. Protokol nese název: „Protokol, jakým způsobem byly vesnice panství Frýdlant kvůli reformaci den po dni pozvány k poučení v křesťansko-katolické svaté víře, a co se případně přitom událo. Roku 1651“. Podle tohoto seznamu začalo poučování v v raspenavské farnosti nejdříve v Lužci, pak přišel na řadu Luh a nakonec Raspenava.

Ve čtvrtek 25. května 1651, kolem sedmé ranní, se měli dostavit k místnímu soudu v Lužci ohledně vyučování katolické víře tito poddaní: Christoph Neumann, rychtář – Hans Neumann, střelec (přišla jeho žena)²¹⁶ – Christof Neumann, čeledín (odešel do Raspenavy). – Christof Hübner, sedlák. – Christof Bargmann, domkář. – Heinrich Schöler, domkář. – Christof Kiel(mann), sedlák (ve Zhořelci, objevila se jeho žena). – Merten Krause, dědičný

²¹⁴ Jan Ctibor Kotva, nazývaný kvůli své výmluvnosti „český Cicero“, se stal 1629 proboštem v Litoměřicích a zemřel v této hodnosti 29. září 1637.

²¹⁵ Helbig, I, s. 68, 121, 125 a násl.

²¹⁶ Dodatky v závorkách jsou psány tužkou, protože byly připojeny teprve komisí.

zahradník. – Christof Effenberger, vdovec. – Christof Neger, čeledín (ve Zhořelci, objevila se jeho žena). – Christof König, sedlák. – Christof Leubner, sedlák. – Jacob Köhler, dědičný zahradník. – Jacob Köhler dědičný zahradník. – Hans Köhler, čeledín (ve Zhořelci, objevila se jeho žena). – Hans König, čeledín (ve Zhořelci, objevila se jeho žena). – Georg Köhler, domkář. – Byl také poznamenán výsledek výuky, a to poznámkou: „Pilně dávali pozor, poslouchali“.

25. května 1651 odpoledne začalo vyučování v Luhu. Toho dne se kolem jedné hodiny do tamní rychty dostavili: Jacob Krause, rychtář. – Nicol Nicht, čeledín. – Georg Wildner, čeledín (neposlušný, nepřišel). – Christof Seliger, domkář. – Christof Hübner, domkář. – Hans Weise, domkář. – Christof Krause, vdovec. – Anna Hermann, vdova. – Georg Ressel, sedlák. – Merten Augsten, mlynářský sluha. – Christof Wehlt, sedlák. – Christof Wehlt, čeledín. – Christof Nicht, domkář. – Christof Richter²¹⁷ – Maz Rudolf, vdovec. – Tobias Priebisch, domkář. – Georg Wildner, domkář. – Michl Augst, domkář. – Bartl Augst, domkář (v Srbské pálil uhlí, proto se objevila žena). – Merten Walter, sedlák. – Hans Kielmann, domkář. – Hans Scheler, sedlák. – Michl Preibisch, sedlák. – Merten Blumberg, sedlák. – Christof Bieberstein, čeledín. – Jacob Schwanz, domkář (v Novém Městě pálil uhlí, objevila se žena). – Merten Ressel, sedlák. – Christof Fiebiger, sedlák. – Christof Walter, sedlák. – Christof Riedel, domkář. – Christof Herwig, domkář (ve Zhořelci, objevila se jeho žena). – Ursula Seliger, vdova. – Simon Wildner, sedlák. – Georg Neumann, domkář (neposlušný). – Christof Virch, domkář. – Helena Wehlt, vdova. – Christof Kirchhoff, domkář. – Christof Hermann, domkář. – Hans Herbig, půlláník. – Nicol Neumann, mlynář.

Následujícího dne, v pátek 26. května v 7 ráno se nacházeli zbývající obyvatelé Luhu u tamního soudu; byli to: Andreas Hausmann, sedlák. – Christof Hockeborn, sedlák. – Michl Hoff(mann), sedlák. – Görde Hildebrandt, domkář. – Gregor Hausmann, domkář (utekl). – Melcher Fischer, domkář. – Friedrich Christof, půlláník – Hans Kirchhoff, sedlák – Görde Liehnes, domkář (je na tesařině, přišla žena). – Hans Weber, domkář (zedničí, přišla žena). – Hans Nicht, domkář. – Dorothea Blumrich, děvečka. – Hans Lux, sedlák. – Christof Weber, sedlák (utekl). – Hans Altmann, sedlák. – Christof Hockeborn, půlláník. – Christof Ressel, půlláník. – Christof Jäckel, sedlák. – Nicol Jäckel, sedlák. – Hans Wildner, domkář. – Thomas Christof, dědičný zahradník. – Gregor Wildner, sedlák. – Michl Scheler, domkář. – Gregor Effenberger, sedlák. – Merten Nicht, sedlák. – Merten Dressler, domkář. – Christof Preibisch, domkář (tesaří, přišla žena). – Christof Augst, domkář (je podavač, přišla žena). – Christof

²¹⁷ Vlastník svobodného statku čp. 63.

Effenberger, domkář. – Maz Hildebrand, domkář. – Peter Hausmann, čeledín. – Georg Neumann, domkář. – Gregor Lux, sedlák, vdovec. – Hans Hausmann.²¹⁸ – Gregor Hausmann, sedlák. – Gregor Hausmann, čeledín (podavač, přišla žena). – Christof Neumann, vdovec. – Christof Neumann, čeledín. – Christof Ressel.²¹⁹ – Christof Ressel, sedlák. – Christof Nicht, zahradník. – Christof Jäckel, domkář. – Christof Nicht, domkář. – Christof Lux, sedlák. – Výsledek: „Nábožně poslouchali.“

Z raspenavských obyvatel se měla část objevit v pátek 26. května 1651 kolem jedné hodiny v tamní rychtě, a sice: Hans Ressel, rychtář. – Helena Neumann, vdova. – Flor. Zimmermann, čeledín. – Hans Behnisch, domkář. – Görge Henel, domkář. – Jacob Krause, domkář (nemocen, přišla jeho žena). – Adam Neumann, sedlák. – Veit Richter, sedlák. – Michl Schwarzbach, sedlák. – Christof Augst, sedlák. – Ursula Köhlerin, děvečka. – Hans Dressler, čeledín. – Hans Frombter, domkář. – Mathes Riedel, na hamru. – Christof Schar, sedlák. – Georg Effenberger, sedlák. – Michel Ressel, sedlák. – Gregor Helbig, sedlák. – Paul Wildner, sedlák. – Görge Köhler, sedlák (neposlušný). – Görge Schmidt, sedlák. – Hans Dressler, domkář (je kuchařem, přišla žena). – Christof Zimmermann, domkář (tesaří, přišla žena). Christof Neumann, domkář. – Christof Knäbel, domkář (neposlušný). – Christof Fiebiger, domkář. – Hans Blumberg, domkář. – Hans Herbig, sedlák. – Michl Blumberg, čeledín. – Christof Blumrig, sedlák. – Balthasar Ziegler.²²⁰ – Hans Lindner, čeledín. – Hans Riedel, čeledín (tesaří, přišla žena). – Hans Krusch, čeledín. – Ursula Buchel, zahradnice, vdova. – Michel Neumann, sedlák (odjel, přišla žena). – Christof Hausmann, čeledín. – Hans Walter, domkář. – Christof Wehlt, čeledín (neposlušný). – Mathes Köhler, zahradník (dělá dřevo, přišla žena). – Thomas Neumann, domkář. – Jacob Neumann, domkář. – Christof Neumann, čeledín. – Christof Krause, domkář. – Veit Richter, zahradník. Jacob Blumberg, sedlák. – Michel Grühner, čeledín. – Görge Weikhard, čeledín. – Hans Ressel, sedlák. – Melcher Richter, sedlák. – Georg Dressler, sedlák. – Christof Walter, sedlák. – Christof Grolms dolejší, domkář. – Christof Grolms hořejší, domkář. – Michl Neumann, domkář. – Výsledek: „Dávali pilný pozor, poslouchali.“

Neděle 27. května 1651, v 8 ráno, se v rychtě účastnil náboženské výuky zbytek raspenavských obyvatel; byli předvoláni: Melcher Kretschmer, domkář. – Hans Leubner, domkář. – Jacob Wildner, domkář. – Jacob Rudolf, sedlák. – Michel Neumann, zahradník. – Christof Rudolf sen., vdovec. – Merten Dressler, sedlák (mimo zemi). – Georg Blumberg

²¹⁸ Pravděpodobně vlastník svobodného statku čp. 114.

²¹⁹ Vlastník svobodného statku čp. 12.

²²⁰ Vlastník svobodného dvora.

(dělá dřevo v Předláních). – Michl Nicht, domkář. – Maz Augst, sedlák. – Christof Herm(ann), zahradník. – Bartl Link, domkář. – vdova po Christofz Johnovi. – Christof Blumrig, půlláník. – Christof Richter, domkář. – Merten Scheler, domkář. – Caspar Grolms, domkář. – Görge Wildner, domkář. – Görge Krause, domkář. – Anna Effenberger, vdova. – Friedrich Scholz, sedlák (čp. 19). – Jacob Neumann, domkář. – Christof Wildner, domkář (mimo zemi). – Hans Köhler, domkář (utekl). – Christof Rudolf, domkář. – Merten Bürlich, domkář (v zemi). – Hans Augst, sedlák. – Görge Pohl, domkář. – Hans Hausmann, domkář (podavač). – Hans Scholz.²²¹ – M. Schar (v zemi, horník). Adam Rössler, čeledín (seje ve dvoře, přišla žena). – Moz Ressel, sedlák. – Moz Ressel, čeledín. – Görge Effenberger (mimo zemi, přišla žena). – Görge Richter, domkář (v Předláních, dělá dřevo, přišla žena). – Hans Scholz, domkář (obsluhuje na zámku). – Nicol Neumann, vdova. – Henrich Christof, domkář. – Jacob Richter, domkář. – Jacob Augst, domkář (zedníci ve dvoře, přišla žena). – Hans Augst, domkář. – Christof Wildner, sedlák. – Paul Kaulfersch, kovář. – Christof Neisser, sedlák. – Christof Hoffmann, domkář (v Horní zemi, přišla žena). – Christof Scholz, domkář (pomáhá ve dvoře). – Hans Lux, vdovec. – Görge Neumann, domkář. – Görge Schaff, čeledín. – Christof Herbig, domkář (tesaří v Loučné). – Georg Richter dolejší, domkář (dělá dříví na horách). – Christof Wildner (v Dolní zemi s dřevěným zbožím). – Christof Elsner (prkenář, v Heřmanicích, přišla žena). – Paul Christof, domkář. – Hans Kretschmer, domkář (kopáč vápna). – Görge Stracke, čeledín. – Jeremias Pfeiffer, domkář. – Caspar Scholz, domkář, (podavač).

Jaký úspěch měla činnost jezuity pater Lindnera, dokazuje dále podrobný výčet z 10. března 1652 o „všech na panství hraběte Gallase oblétných šlechticích a poddaných, jako měšťanech, obyvatelích, sedlácích, zahradnicích, domkářích a čeledínech spolu s jejich ženami, dětmi a služebnou čeledí, kteří jsou k tomuto datu katolíky.“ Podle tohoto výčtu, uloženého v městském archivu ve Frýdlantu byli tehdy katolíci, resp. opět se stali katolíky: v Raspenavě: z „lidu mužského“: Hans Rössel (rychtář), Christof Maazell, Jacob Blumberg, Hans Blumberg, Marie (?) Blumberg, Georg Effenberger, Georg Dressler, Christof Neisser, Michael Schwarzbach, Christof Herwig, Christof Herwig, Heinrich Christof, Georg Krause, Christof Krause, Georg Jäckel, Georg Pohl, Martin Schaar, Martin Priebisch, Georg Weikert, Christof Köhler, Georg Köhler, Valentin Richter, Melchior Richter, Georg Richter, Christof Richter, Christof Wehlt, Christof Augst, Christof Walter Friedrich Scholz, Hans Scholz, Caspar Scholz, Hans Scholz, Christof Schar, Christof Elsner, Christof Hausmann, Christof

²²¹ Vlastník svobodného lenního statku čp. 87.

Hermann, Kaspar Grolmß, Hans Augst, Christof Jomrich, Christof Knebel, Adam Neumann, Jacob Neumann, Thomas Neumann, Michael Neumann, Georg Stracke, Michael Ressel, Georg Halbig, Paul Wildner, Christof Wildner, Georg Wildner, Christof Wildner, Jakob Wildner, Michael Nicht, Bartel Lindner, Hans Behnisch, Hans Dressler, Hans Hübner, Hans Kretschmer, Hans Hausmann, Balthasar Ziegler; z „lidu ženského“: Sara Ressel (rychtářka), Ursula Wildner, Ursula Pohl, Ursula Dressler, Ursula Blumberg, Ursula Leubner, Ursula Wildner, Ursula Lincke, Ursula Richter, Ursula Kretschmer, Ursula Hausmann, Ursula Schärin, Ursula Wildner, Ursula Neumann, Marie Blumberg, Marie Jäckl, Marie Rössel, Marie Wehl, Marie Scholz, Marie Schärin, Marie Herbig, vdova po Christofu Neumannovi, Anna Scholz, Anna Neumann, Anna Nicht, Anna Blumberg, Anna Augst, Anna Jäckel, Ann Köhler, Anna Köhler, Anna Grolms, Anna Knebel, žena Hanse Dresslera, žena Jacoba Neumanna, žena Christofa Menzela, Helena Neisser, Helena Wildner, Helena Pohl, Helena Augst, Helena Christof, Helena Elsner, Dorothea Walter, Dorothea Richter, Dorothea Neumann, Dorothea Grolms, Dorothea Helwig, Katharina Hausmann, Katharina Scher, Katharina Hermann, Christine Richter, Christine Neumann, Christine Neumann, Christine Rössel, Sara Nicht, Sara Strak, žena Hanse Behnische, žena Michela Eichlera, žena Adama Rössela, žena Christofa Krause, Magdalena Ziegler. Úhrnem mužského a ženského lidu 122 osob.

V Luhu: Jacob Krause sen. (rychtář), Christof Krause jr., Christof Fiebiger, Christof Jäckel, Christof Hockeborn jun., Christof Lux, Christof Hockeborn sen., Christof Hübner, Christof Nicht, Christof Herm, Christof Seliger, Christof Augst, Christof Kirchhof, Christof Preibisch, Christof Wildner, Christof Riedel, Christof Bieberstein, Christof Richter, Christof Wehlet sen., Christof Wehlet jr., Christof Ressel, Christof Ressel, Nickel Jäckel, Nickel Nicht, Michael Breibisch, Michael Hoffmann, Michael Augst, Andreas Hausmann, Martin Walter, Martin Lux, Gregor Hausmann, Gregor Wildner, Gregor Lux, Gregor Effenberger, Gregor Hausmann, Gregor Ressel, Georg Reim, Melchior Fischer, Hans Wildner, Hans Altmann, Hans Wehlet, Hans Scheler, Hans Kirchhof, Hans Herwig, Mathes Hildebrandt, Thomas Christof, Friedrich Christof, Simon Wildner, Thomas Pribisch; pak Anna Krause (rychtářka), Anna Kirchhof, Anna Jäckl, Anna Reim, Anna Effenberger, Anna Lux, Anna Pribisch, Anna Herm(ann), Anna Hübner, Anna Augst, Dorothea Ressel, Dorothea Hausmann, Dorothea Nicht, Dorothea Bieberstein, Dorothea Nicht, Marie Wildner, Marie Jäckel, Sara Ressel, Sara Hoffmann, Sara Lux, Sara Hoffmann, Sara Christof, Sara Kirchhof, Ursula Wildner, Ursula Altmann, Ursula Wehlin, Ursula Wildner, Ursula Lux, Ursula Herbig,

Ursula Resel, Ursula Hockebrunnen, Ursula Nicht, Anna Marie Krausin, Margareta Augst, Helena Hildebrandt, Helena Wehl, Helena Wildner, Helena Wehl, vdova, Helena Fiebiger, Helena Seeliger, Katharina Breibisch, Christine Augsten. Celkem mužského a ženského lidu 91 osob.

V Lužci: Christof Neumann (rychtář), Heinrich Schär, Christof Hübner, Christof Leubner, Christof Kielmann, Christof König, Christof Bergmann, Jacob Köhler, Martin Krause; pak Dorothea Neumann (rychtářka), Helena Kielmann, Marie Hübner, Dorothea Krause, Ursula Bergmann, Rosina Köhler, Anna Schär. Celkem 16 osob.

Důsledkem prováděné protireformace bylo vystěhování velkého počtu protestantů do ciziny. Pokud je známo, vystěhovalo se v roce 1651 z Luhu 5 osob (Christoph Weber s ženou, a Gregor Hausmann se ženou a jednou dcerou), z Raspenavy 7 osob (Hans Scheler s ženou a 1 dítětem, Veit Richter s ženou, 1 dítětem a 1 děvečkou). Další následovali do roku 1654.

Vpravdě značný počet exulantů z Raspenavy hledal azyl v Sächsisch-Reichenau (Bogatynia, Polsko). Z tamních kostelních knih je možno vyčíst, že se tam uchýlili exulanti: Georg Heinel, Hans Herwig a jeho žena Orte (oba tam zemřeli v lednu 1654), Hans Haußmann (oddán 13. listopadu 1656 s exulantkou Ursulou Gärtnerovou z Větrova), Hans Riedel, Matze Riedela dcera Orte (oddána 27. února 1658 s Michaellem Helwigem), Georg Seelger (Seeliger), Hans Zimmermann, Christof Zimmermann a jeho žena Anna, Jakob Zimmermann a jeho dcera Anna a syn Jakob (ten se tam oženil s Annou, dcerou exulanta Jakoba Krause z Wüst-Olbersdorfu). Ve farnosti Sächsisch-Reichenau – zda v Reichenau samotném nebo v jedné z přifařených obcí Lichtenberg nebo Markersdorf se neuvádí – se usadili z Raspenavy také exulanti Michael Gruner a Matz Krause; „stará“ Matz Krausová tam byla 14. února 1653 pohřbena. Do Zhořelce se vystěhoval tesař Martin Rößler, kde v roce 1674 zemřel ve věku 57 let. O dalších exulantech z farnosti Raspenava nemá autor žádné zprávy. Jistě by se dala najít další jména ve starých matrikách z hraničních obcí blízké Lužice.

Majetky poddaných, odešlých „pro náboženskou reformaci“ byly zabaveny vrchností a v době mezi 1667 a 1695 zase prodány katolickým poddaným. V Luhu byly v té době prodány tři usedlosti, v Raspenavě došlo k prodeji jedné usedlosti.²²² Církevní poměry byly po skončení protireformace nanejvýš smutné. Na celém panství Frýdlant, které patřilo od

²²² 12. března 1668 prodala vrchnost dům na nivě uprchlého Martina Preibische za 3 kopy Christofu Hermannovi z Luhu. 21. února 1677 získal Hans Augsten za 3 kopy pustý dům na nivě po uprchlém Gregoru Wildnerovi. 8. listopadu získal pustý dům na nivě uprchlého Michela Schölera v Luhu za 1 kopy Gregor Wildner. Statek uprchlého Jakoba Rudolfa v Raspenavě koupil 22. října 1652 Friedrich Scholz za 100 kop. Zahradu Georga Hildebranda v Luhu, který emigroval, získal 26. ledna 1652 za 2 kopy Hans Wehl z Luhu.

r. 1581 k pražské arcidiecézi²²³ a později (1. července 1784) bylo přičleněno k litoměřické diecézi, byla jen jediná fara, totiž frýdlantská;²²⁴ katolická duchovní péče musela být opatřována tamním děkanem a jemu přiděleným pomocným kazatelem. Podle úřední zprávy a první katolické matriky křtů ve Frýdlantu, bylo frýdlantskému děkanovi přiděleno 33 obcí. „Zvládnutí povinností duchovní péče tak rozsáhlého území se dá vysvětlit jen tím, že panství bylo tehdy v důsledku moru a vystěhovalectví protestantů vylidněno a že obyvatelstvo hraničních míst vykonávalo své náboženské povinnosti, navzdory všem protiopatřením, v evangelických kostelech sousední Lužice.. Teprve v poslední čtvrtině 17. století se změněné poměry částečně vžily, vyrostla nová generace a obyvatelstvo panství se do té míry rozmnožilo, že záležitosti duchovní péče nemohl frýdlantský děkan už sám zvládnout. Od této doby měla vrchnost v patrnosti zřizovat nové okrsky duchovní péče a obsazovat je samostatnými faráři a lokalisty.²²⁵ V roce 1683 bylo od Frýdlantu odděleno Nové Město a Ves a ustanoveni tam vlastní faráři. Každé z těchto far bylo přiděleno několik filiálních kostelů. Následně byly obsazeny také kostely v Raspenavě (1727), Bulovce(1741, Mníšku 1767) Jindřichovicích (1775) Hejnicích (1786) a v Dětřichově (1786) vlastními duchovními (částečně lokalisty, částečně faráři).

Po provedení protireformace bylo Frýdlantsko skoro dvě stě let čistě katolické; jen v hraničních obcích se ještě udrželi i nadále, navzdory různým překážkám, protestanti, kteří své náboženské záležitosti vyřizovali v evangelických kostelech blízké Lužice. Toleranční patent, vydaný císařem Josefem II. 13. října 1781, dal nekatolíkům opět plné občanské právo,

²²³ Míšeňský biskup se 29. října 1581 zřekl katolické víry a přestoupil k evangelickému učení.

²²⁴ Erekcční listina litoměřického biskupství nese datum 3. července 1654 a byla vystavena papežem Alexandrem VII. Prvním biskupem byl Maxmilian Rudolf, sv. p. von Schleinitz (nar. 1605 ve Šluknově, na kněze vysvěcen 6. května 1630, 1630–1634 byl děkanem ve Frýdlantu, pak kanovníkem v Olomouci a Praze, stal se 24. listopadu 1634 proboštem v Litoměřicích a 25. května 1657 prvním tamním biskupem, zemřel 13. října 1675 (srov. Dr. Schlenz Geschichte des Bistums Leitmeritz (Dějiny litoměřického biskupství) a J. Helbig Beiträge I, 120) Následujícími biskupy v Litoměřicích byli: od 13. září 1667–1709 Jaroslav František Ignác, hrabě ze Šternberka, († 12. dubna 1709 v Litoměřicích), od 26. ledna 1710–1720 Hugo Franz, hr. von Königsegg und Rottenfels († 20. září 1720 v Bonnu), od 3. května 1722 Jan Adam hr. Vratislav z Mitrovic (byl biskupem v Hradci Králové, později arcibiskupem pražským (zemřel 2. června 1733 v Mödlingu), od 12. května 1734–1759 Moritz Adolf Karl, vévoda Saský (předtím biskup v Hradci Králové, † 20. června 1759 v Hradišti Svatého Hipolyta na Moravě), od 20. března 1760 do 1789 Emanuel Arnošt, hr. z Valdštejna (dříve světicí biskup pražský, † 7. prosince 1789), od 20. března 1790–1801 Ferdinand Kindermann, rytíř v. Schulstein († 25. května 1802 v Litoměřicích), od 30. června 1802 do 1815 Václav Leopold Chlumčanský, rytíř z Přestavlk (předtím světicí biskup pražský, od 1815 pražský arcibiskup, † 14. června 1830), od 19. března 1816–1824 Josef Ignác Hurdálek (zřekl se úřadu 1825, † 27. prosince 1833 v Praze), od 28. září 1825–1832 Vinzenz Eduard Milde (od 24. února 1832 arcibiskup ve Vídni, † 14. března 1853), od 7. října 1832–1865 Augustin Bartholomäus Hille († 26. dubna 1865), od 15. dubna 1866 do 1877 Augustin Paul Wahala († 10. září 1877), od 22. června 1879 do 1881 Anton Ludwig Frind († 28. října 1881), 1881–1909 Emanuel Johann B. Schöbel († 28. listopadu 1909), od 1909 Dr. Josef Groß.

²²⁵ Helbig, Beiträge I, 69 a násl. – Písemný záznam z roku 1713 praví o raspenavském kostelu: „Bohoslužby jsou jednou za 14 dní, kromě toho o velkých svátcích“.

svobodu bohoslužeb a svobodu práce. Vydání patentu mělo za následek, že se v naší oblasti v následující době zase zvýšil počet protestantů, zejména po roce 1861, kdy byla protestantům zaručena plná rovnoprávnost s ostatními uznanými vyznáními a samostatná správa jejich náboženských záležitostí. Ve Frýdlantu byla zřízena 15. srpna 1883 filiální obec liberecké evangelické obce augšburského vyznání, která byla proměněna v samostatnou farní obec. Jí jsou přiděleni všichni evangelíci frýdlantského okresu. Vedle katolíků a protestantů jsou na Frýdlantsku také zástupci starokatolické církve uznané zákonem v r. 1877, a jednotliví izraelité.

Obyvatelé obcí Raspenava, Luh a Lužec jsou skoro všichni katolíci. Podle sčítání lidu v roce 1900 se v Raspenavě hlásilo 2 428 obyvatel ke katolíkům, 22 jako protestanti, 2 jako izraelité; v Luhu bylo 1724 katolíků a 23 protestantů, v Lužci 508 katolíků a 6 protestantů, v obci Peklo bylo 360 katolíků a 1 protestant. Sčítání lidu 31. prosince 1910 zjistilo v obci Raspenavě 2 039 katolíků, 36 evangelíků, 4 izraelity a 1 občana bez vyznání, ve Ferdinandově bylo 392 katolíků, 9 evangelíků, 4 bez vyznání. Katolíci všech tří obcí (s výjimkou několika domů v Luhu a Ferdinandově) jsou přiřazeni k farnímu „Jubilejnímu kostelu Františka Josefa I.“, evangeličtí obyvatelé náleží k evangelické farnosti ve Frýdlantu.

2. Farní kostel „Jubilea císaře Františka Josefa I. v Raspenavě

a) Popis kostela

Jubilejní farní kostel, pěkná barokní stavba, tvořící ozdobu náboženské obce, je dílo nejnovější doby. Byl postaven v letech 1906–1907 frýdlantskou stavební firmou Appelt a Hampel podle projektu libereckých architektů Gustava Sacherse a Antona Krapfa. Svému účelu začal sloužit po vysvěcení 15. září 1907. „Jednolodní stánek boží, který zdobí obraz krajiny, má dlouhou hřebenovou střechu kolmo k silnici a štíhlou, kónicky zúženou věž s barokní plechovou krytinou. Zaujímá celkovou plochu 577,3 m², z čehož připadá na sakristii 30,5 m². Fasáda je lehce zakřivena. Ve štítovém poli se nachází socha madony od raspenavského rodáka sochaře Heinricha Scholze. Nad ní se rozprostírá velká, elegantně vykroužená kartuše, jejíž nejnižší část představuje korunu, vznášející se nad hlavou Matky Boží. Nejvýraznější částí průčelí je hlavní vchod, korunovaný dva metry vysokou měděnou vázou. Těžká kovářská mříž v tympanonu, sestavená z ornamentálních symbolů a dveře živě působící v kontrastu světla a stínu, představují detail zvláštního půvabu. Jednoduchý, ale neméně působivý je portál, prolomený ve straně věže, se svou lehkou kamenickou prací, jemnou mříží a krásnými dveřmi.“ Vnitřek kostela je velmi působivý. Presbytář obepíná plochu 47, loď 350 m². Vnitřní prostor jednoduše pokrytý, velkými okny osvětlený, vytváří

dojem naprosté prostorové jednoty. Levá polovina je pěkně rozdělena otevřenými emporami a dobře členěným dřevěným arkýřem. Strop je 10,5 m vysoko. Malby na stropě, nedávno dokončené, obstaral rektor pražské umělecké akademie Karl Krattner. Osobitě působí kruchta pro varhany s ornamentálně prolomeným zábradlím a těžkým podloubím na silných sloupech, jejichž hlavice jsou vyzdobeny hlavami andělů. Krásný, barokní vysoký oltář, který byl přenesen z původního kostela, ukazuje obraz Nanebevstoupení Marie Byl nově restaurován inspektorem galerie Paulem Bergnerem z Prahy. Kamenná, stylovému charakteru přizpůsobená mensa je nová, rovněž také věnec oblaků, obepínající oltář. Tento poslední, stejně jako všechny ostatní kamenické práce vně i uvnitř kostela zhotovil liberecký sochař Hans Aichinger. Pozoruhodné jsou také oba postranní oltáře, vyrobené frýdlantským sochařem Josefem Kindermannem. Z nich levostranný je opatřen poetickým obrazem sv. Františka z Assisi od slavného malíře historické malby Josefa von Führicha, restaurovaným inspektorem p. Bergnerem. Kromě oltářů si zaslouží být je vyzvednuty ještě bohatě zdobená kazatelna, křtitelnice se spodní částí z veronského mramoru, výrazně barokizované zpovědnice, vyřezávané lavice, tak jako zcela originálně pojatá varhanní skříň, jejíž ztvárnění bylo svěřeno v dřevěných částech frýdlantskému sochaři Kindermannovi, v barvách pak okrašlovači Johanu Ducatovi z Jablonného v P. Varhany samotné, nové dílo s 28 rejstříky, byly zhotoveny varhanářskou firmou Heinricha Schiffnera z Prahy – Smíchova. Na věži jsou vedle věžních hodin ještě čtyři zvony, od známého zvonaře Richarda Herolda z Chomutova, znějící na tóny Es, G, B a es přerušující. Skutečně přátelský vzhled získal stánek boží díky červené taškové střeše. Mělo by být také zmíněno, že kostel má vlastní vytápění.

b) Krátké dějiny raspenavského kostela

Doba vzniku prvního kostela v Raspenavě není známa. Ačkoliv Raspenava je jmenována jako farnost v matrice míšeňské diecéze, pocházející prý z roku 1346, je otázkou, zda zdejší kostel již v první polovině 14. století existoval. Jistě zde ale byl koncem jmenovaného století farní kostel; to vyplývá ze záznamu v nejstarším urbáři panství Frýdlant (pocházejícího z let mezi 1387 až 1409), v němž je řeč o „pfarrer zeu Raspenow.“ Mimo této zprávy z katolického dávnověku nezůstala zachována žádná autentická informace o raspenavském kostele. S jistotou se dá tvrdit, že nejstarší raspenavský svatostánek již stál tam, kde se tyčí dnešní kostel. Bezpochyby to byla dřevěná stavba omezeného rozsahu, která teprve posléze zakusila masivní přestavbu a přístavbu. V roce 1622 získal kostel dřevěný kazetový strop. Tehdy byla také přistavěna kamenná věž k umístění zvonů. Předtím byl podstavec pro zvon vestavěn do trámového krovu kostelní lodi.

Před vznikem věže – doba stavby se nedá určit ani ze starých kronik, ani z ústního podání – musela být kostelní loď jednou zcela vypálena; při bourání v roce 1906 byly totiž nalezeny na vnitřních stěnách lodi pod omítkou zřetelné stopy ohně, stejně jako silně zuhelnatělé zbytky starých zčernalých dřev. Snesený krov nevykazoval žádné stopy ohně – důkaz toho, že byl osazen teprve po požáru. Domněnce, že oheň mohl být dílem utrakvistických hord v době husitských válek, může přece jenom být přiřčena jistá pravděpodobnost.

V roce 1726, kdy byla nově zřízena zdejší fara, byl kostel zcela přestavěn. Získal tehdy vzhled, který měl až do svého zbourání v roce 1906. Zvonice byla již v roce 1714 nově upravena a zůstala kostelu v jeho dřívějším stavu a výšce až do nejnovější doby. 29. dubna 1714 byly na věž osazeny makovice a kříž, oba nově pozlacené. Novější oprava věže proběhla v roce 1755. Později byla prováděna také různá vylepšení a zkrášlení uvnitř kostela. V roce 1807 byl hlavní oltář pozlacen a okrášlen, což stálo 280 zlatých konvenční měny. V roce 1813 došlo k restaurování věže. V roce 1824 byl na náklady paní Bereniky Effenberger zřízen postranní oltář. Tehdy kostel také dostal pro postranní oltář obraz Františka z Assisi, malovaný roku 1818 umělcem Josefem Führicem, chrastavským rodákem. Roku 1825 byl znovu odlit pulký velký zvon.²²⁶ 6. srpna 1833 získal stánek boží věžní hodiny. Byly zhotoveny hodinářem Gottfriedem Schwertnerem z Jindřichovic p. S. za 600 zl. První dar (100 zl. konvenční měny) pro ně byl složen již roku 1823 neznámým dobrodincem u raspenavského rychtáře. V roce 1856 byl snesen s věže kříž i s makovicí, poškozené zásahem blesku (v létě 1855). Oba byly 29. dubna 1856 opět osazeny frýdlantským pokrývačem Großmannem.

V září 1869 musela stará šindelová střecha ustoupit taškové. Náklady dosáhly 1478 zl. 61 kr. Patron kostela z toho věnoval 498 zl. 94 kr., Raspenava 384 zl. 54 kr., Luh 256 zl. 97 kr. a Lužec-Peklo 98 zl. 16 kr. Významné zlepšení kostela bylo provedeno v roce 1878. Na základě darů dobrodinců obdržel kostel cihlovou dlažbu; lavice dostaly podložení. Tabernákl byl zkrášlen, byly pořízeny nové oltářní svícny atd. Poněvadž křížová cesta, zřízená na hřbitově v roce 1769 (k jejímuž udržování byl tehdy složen obnos 30 zl.), byla zcela zničena, věnoval v březnu 1880 neznámý dobrodinec obnos 150 zl. ke zřízení nového křížového

²²⁶ Majetek raspenavského farního kostela činil v roce 1825 na hotovosti 101 zlatých, 22 krejcarů, na vlastním kapitálu 1 400 zl. 34 kr., celkem 1 506 zl. 34 kr. K udržování světel je kapitál 255 zl. K udržování křížové cesty, zřízené roku 1769 farářem J. Rufferem a mnohými dobrodinci, je k dispozici peněžní hotovost 35 zl. dále hotovost 18 zl. 38 ½ kr. Kapitál mešní nadace činil 508 zl. 19 kr. – roku 1722 činilo jmění kostela 390 zl. 12 kr. 3 Pf, roku 1713 jen 250 zl.

zastavení. Obrazy zastavení byly pořízeny křesťanskou akademií v Praze a umístěny na tribuně a chóru. Jejich zasvěcení provedl 21. března 1880 hejnický františkán-guardián Nikolaus Neberth. V roce 1881 byl Adalbertem Planerem z Liberce nově osazen ciferník věžních hodin za 50 zl. Dobročinnost velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera umožnila v roce 1883 stylové zkrášlení vnitřku kostela. Zvláště poškozený strop byl nahrazen rákosovým. Byla zhotovena nová tribuna. Celý kostel byl vymalován. Po obou stranách hlavního oltáře byly instalovány nové chórové lavice. Na obou oknech u hlavního oltáře byly provedeny malby na skle. Po celé týdny byli zaměstnáni zedníci, tesaři, truhláři a malíři. Při svátku Nanebevstoupení Panny Marie mohla v nově upraveném kostele, který byl nyní opravdovým klenotem, opět nerušeně probíhat bohoslužba.

V roce 1892 dostal kostel nové varhany s 12 rejstříky, dodané za 1800 zlatých Heinrichem Schiffnerem z Prahy-Smíchova. Byly vysvěceny 14. srpna 1892. Dne 20. prosince 1893 dostala věž také nové hodiny. Pocházely z dílny firmy F. X. Schneider – synové z Bruntálu ve Slezsku a stály 550 zl.

Přes všechno stavění však již raspenavský stánek boží neodpovídal požadavkům současnosti. Proto muselo být na počátku 20. století pomýšleno na rozšíření, popř. na novou stavbu. Aby byly opatřeny prostředky na stavbu, vznikl v červnu 1902 Spolek pro stavbu kostela („Kirchenbauverein“), který se konstituoval 22. června a hned se dal s horlivostí do práce. Velkopřemyslník Gustav von Richter věnoval při příležitosti 70. narozenin Jeho majestátu císaře Franze Josefa I. obnos 20 000 korun na stavbu kostela; u příležitosti svátku 75. narozenin Jeho majestátu věnoval stejný dobrodinec opět 50 000 K ke stejnému účelu. Když byl také pomocí sbírky brzy shromážděn další značný peněžní obnos, mohlo být přikročeno k uskutečnění stavby. 3. září 1905 byla stavba veřejně oznámena. 16. září 1905 se sešla místní dohlížecí komise. Při této příležitosti zainteresované obce vyhlásily, že pozemek obecního hřbitova, potřebný ke stavbě, postoupí bezplatně. Na základě ideového návrhu raspenavského zednického mistra Josefa Neumanna byl stavební firmou Gustav Sachers – synové z Liberce, resp. architektky Gustavem Sachersem a Antonem Krapfem, zhotoven projekt. Dne 21. září 1905 byly zednické, přidavačské, tesařské a kamenické (kromě topenářských) práce v částce 84 067 K, 81 haléřů zadány frýdlantské stavební firmě Appelt a Hampel. Klempířské práce v částce 5 970 K 81 h získal 19. října 1905 Leopold Kobosil z Liberce. Stavební dohledem byla pověřena firma Gustav Sachers – synové. Jako zednický polír fungoval Franz Scholz z Raspenavy č. 215. Za pověření Spolku pro stavbu kostela byl sjednán zednický mistr Josef Neumann z Raspenavy. Již 30. září 1905 začala firma Appelt a

Hampel s přípravnými pracemi. Do 14. října bylo u věže starého kostela postaveno lešení. Další práce následovaly teprve na jaře 1906, když po komisionálním zjištění 10. března 1906 nebyly učiněny žádné námitky a po osobním jednání v Praze bylo uděleno stavební povolení. V souladu se stavebním plánem, potvrzeným patronátním úřadem Jeho excelence hraběte Clam-Gallase i c. k. ústřední komisí k zachování historických památek musela být do projektu zahrnuta zvýšená věž ve své dřívější podobě se zachováním barokní plechové krytiny; nová kostelní loď byla proto umístěna stranou věže. Dne 1. dubna 1906 se ve starém kostele konala „mše na rozloučenou.“ 2. dubna začaly vyklízecí a přesídlovací práce. Kromě oltáře bylo také mnoho lavic přeneseno do spolkového domu (Vereinshalle) v Luhu, kde se v době stavby konaly bohoslužby. Ještě 2. dubna přistoupili stavbaři k vytyčování stavebního místa, k bourání obvodových zdí, k tvorbě jam na vápno atd. 16. dubna se začalo s prolamovacími pracemi na věži; 17. dubna byly přivezeny první cihly a koncem měsíce začaly bourací práce na kostelní lodi, zatímco současně vyrůstaly ze země základové zdi nového kostela. 3. července byly sneseny zvony. Ve stejný den byly sňaty také kříž a makovice věže.^{227*} Stavba pokračovala rychle vpřed. V létě 1907 byla stavba dokončena. Již na podzim 1906 byly na věž zavěšeny nové zvony, které dodala dobře známá, od roku 1790 existující slévárna zvonů firmy Richard Herold z Chomutova na základě objednávky z 6. prosince 1905 proti převzetí starých zvonů a úhrady hotovosti 6 000 K.

Čistá váha kovu největšího zvonu (Tón Es) obnáší 2 400 kg, druhého (G) 630, třetího (B) 370 a čtvrtého (es) 130 kg. Každý zvon je zdoben v barokním stylu, velmi čistě a ryze ulit a podle prastarého zvyku nese zbožný nápis. Nápis velkého zvonu zní: Volám ke kostelu zástup křesťanů, – srdečně vítám svatební pár, – vedu z pozemského času tam na věčnost.“ Druhý největší zvon nese nápis: „Co svět pod námi vzrušuje, – zda je to žal nebo radost, – slyšíme nahoře hluboce pohnuti – a vypovídáme o každé lidské bytosti“. Třetí zvon obsahuje následující, dárce připomínající nápis: „Národní spolek Luh. Svatý Josefe, pros za nás.“ Na nejmenším zvonu čteme výrok: „Sláva Bohu na výsostech a pokoj lidem na zemi!“ Při vysvěcení 21. října 1906 byly zvony děkanem Franzem Wildnerem pokřtěny jmény Gustav, Anna, Josef a František; a sice oba největší zvony k počtě zakladatele Gustava Richtera šlechtice z Wittbachu a jeho paní Anny, nejmenší k počtě dárce, děkana Franze Wildnera. Zvonění, které bylo pro svůj melodický zvuk mnoho obdivováno při výstavě českých Němců

²²⁷ Písemné záznamy a listiny, vložené do makovice, byly zcela zpráchnivělé, takže zápisy nebylo možno rozluštit. Na kříži upevněná větrná korouhvička ukazovala znak hraběte Gallase a písmena J. W. G. V. G. (Johann Wenzel Graf von Gallas) a letopočet 1714.

v Liberci (1906), je závislé na kovovém zvoncovém podstavci; způsob montáže je zcela kovářský s hluboce ležící osou pohybu, čímž je možné snadné zvonění zvonu.

Věžní hodiny byly přeneseny ze starého kostela; avšak dostaly čtyři nové ciferníky, které dodal frýdlantský hodinář Wilhelm Haupt, který se také postaral o osazení hodin (náklady 1 150 K). Ze starého kostela pochází také barokní hlavní oltář („Nanebevstoupení Pany Marie“), stejně tak postranní oltářní obraz „František z Assisi“ od uměleckého a historického malíře Josefa Rytíře von Führichu. Odpovídající restaurování obou obrazů provedl inspektor pražské galerie Paul Bergner. Ze dvou nových postranních oltářů, vyrobených frýdlantským řezbářem Josefem Kindermannem za 2 512 K, se o levý štědře postarala Anna von Richter, manželka velkopřemyslníka z Luhu, o pravý děkan Franz Wildner. Od výše jmenovaného umělce J. Kindermanna pochází také kazatelna (959 K) a zpovědnice (2 861 K, 60 h). Křtitelnice byla darována dětmi velkopřemyslníka Gustava von Richtera. Varhany, nové dílo s 28 znějícími rejstříky, členěné na 2 manuály a 1 pedál, dodal varhanářský závod Heinricha Schiffnera z Prahy-Smíchova.

Hrací mechanismus se nachází na hracím stole před varhanami. Mimo hlavního rejstříku s 24 rejstříkovými knoflíky („Registerknöpfen“) zde také 12 tlačítek pro kombinace („Kombinationsdruckknöpfe“). Celé zařízení varhan je provedeno podle osvědčeného Schiffnerova pneumatického systému. Varhanní skříň, navržená architektky Sachersem a Krapfem, vykazuje bohatý barokní styl s ozdobnou ornamentikou. Náklady na varhany činily 7 200 korun.

Nástropní malby, provedené rektorem pražské Akademie umění prof. Karlem Krattnerem na náklady velkopřemyslníka Gustava von Richter, tvoří skutečnou ozdobu stánku božího (náklady 13 347 K). Výmalba interiéru kostela byla provedena libereckým malířem Wilhelmem Keilem (náklady 1 151 K 52 h). Pomocné práce, instalaci lešení atd. obstaral frýdlantský stavitel Rudolf Hampel (náklady 468 K 92 h). Štukatérské a sochařské práce na stropě a jinde obstaral Hans Aichinger z Liberce, okrašlovací Johan Ducat z Jablonného v Podještědí. Lavice dodali W. Menzel z Luhu a Julius Endler z Frýdlantu. Sedátko arkýře pochází od firmy Karl Czastka z Liberce. Hlavní dveře vyrobil Julius Endler z Frýdlantu, ostatní dveře, tak jako okna dodalo truhlářské společenstvo z Raspenavy, nátěry obstaral Josef Matzig z Raspenavy.

Umělecká mříž vrchního světla u hlavního vchodu byla zhotovena v dílně zámečnicka J. Würfela v Liberci, mříž vnitřních dveří od prostoru před věží do lodi zámečnickem Antonem Heinem z Liberce.

První ze jmenovaných je zvláště bohatá na symboly. Tři kříže znamenají Trojici Boží, kříž na kouli a v oválu světovládu křesťanství. Dále ukazuje mříž rybu jako symbolické znamení Krista, pod ní oltářní ubrus jako symbol obětování. Trnová koruna poukazuje na utrpení Krista, zatímco rozpučelá trnová koruna ukazuje plody utrpení. Také symbol lásky, růže, je zastoupena. Vše je nesené andělem jako symbolem dobrého ducha. Kromě toho nechybí také poukaz na zlého ducha – nebezpečí křesťanství, který je symbolizován v hrozivé podobě skřetů, upevněných zcela na stranách. Jablka na zádech skřetů představují pokušení.

Nad vchodovými dveřmi byla umístěna socha Madony, vysoká 2,5 m, dílo zdejšího sochaře Heinricha Scholze; jejíž náklady vystoupaly na 2 340 K. V dolním prostoru sakristie je umístěno ústřední topení, jehož výrobu obstarala firma Franke & Miklich z Drážďan za částku 2 500 K. Jako krytina byly použity tašky z dílny Siegersdorfer (náklady 2 914 K 88 h). Střecha byla pokryta pokrývačem Johannem Posseltem z Předlánce za částku 1 568 K 91 h.

Nový stánek boží, čistě barokní stavba, je podstatně větší než starý kostel. Loď pokrývá plochu 350 m², presbytář 47 m². Ve starém kostele měla loď plochu 114 m², presbytář 26 m². Dolní postranní kaple (na straně věže) s emporami nad nimi ležícími a varhanním chórem v hlavní lodi zabírají plochu 142 m², zatímco dřívější varhanní chór s postranními emporami byl velký jen 66 m². Pozoruhodné je, že do nové chrámové lodi nezasahují empory, zatímco ve starém svatostánku čněly z obou stran 2,20 m daleko do lodi, což omezovalo pohyb v kostele a vnitřek chrámu velmi zatemňovalo. Výška nové chrámové lodi dosahuje 10,5 m, zatímco u starého kostela činila jen 6 m. Nová sakristie měří 30,5 m² (oproti 15,4 m² dřívější). Pozemek, jenž zabírá nový kostel, činí 577,3 m² (oproti 221,4 m² u starého kostela).

O realizaci nového svatostánku se zasloužil zvláště velkopřemyslník Gustav Richter šlechtic von Wittbach, který také při příležitosti šedesátého jubilea vlády Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I. založil pro nově budovaný kostel fond s částkou 10 000 K. Jeho výnosy mají být využívány ke zkrášlování a výzdobě kostela a k dokončení vnitřního zařízení. Ke stavbě samotné, která si vyžádala celkovou částku kolem 190 000 K, přispěl jmenovaný dobrodinec největší podílem.

Církevní vysvěcení udělil novému svatostánku 15. září 1907 pražský světící biskup dr. Wenzel Frind za přítomnosti patronátního pána Jeho Excelence hraběte Franze Clam-Gallase. Podle výnosu c. k. ministerstva kultu a vyučování z 21. prosince 1907 nese nový svatostánek

na základě nejvyššího zmocnění jméno „Císařský jubilejní farní kostel Nanebevstoupení Panny Marie“. Kolaudace nového kostela se konala 13. února 1908.²²⁸

c) O duchovenstvu

Raspenava měla již od konce 14. století svého faráře. Právě nejstarší soupis poplatků panství Frýdlant hovoří o „faráři v Raspenavě“ („pfarrer zcu Raspenow“). Jména tehdejších katolických místních duchovních se však do současnosti nedochovala. Teprve z konce 15. století je uvedeno jméno jednoho faráře. Zhořelecká listina z roku 1492 zmiňuje vedle frýdlantského faráře Kašpara Behmichena raspenavského faráře Matyáše Lehmana.²²⁹

V době, kdy zde bylo všeobecně rozšířeno Lutherovo učení a kdy zde mohla být nerušeně provozována evangelická bohoslužba (1534, resp. 1541–1624), nalzáme v Raspenavě nekatolické faráře (pastory). Jako první pastor je uváděn roku 1545 Johannes Wylandt. Jeho bezprostředními nástupci byli: Melchior Knauth (1546)²³⁰, Jakob Dornbach (1549), Gregor Simon (1551) a Balthasar Ansorge (Ahneseorge). Poslední z uvedených se narodil v Žitavě, byl ordinován Bugenhagenem ve Wittenbergu 25. dubna 1554 a ještě v téže roce povolán do farního úřadu v Raspenavě (a Luhu).²³¹ Ve frýdlantských spisech vystupuje roku 1554 jako „kazatel v Raspenavě“. V roce 1563 žil v Raspenavě farář Martin Schultheis, narozený v Zulichau. Jeho nástupcem byl patrně Johann Asch (Aschius), který je zmiňován písemně v letech 1568 a 1569 jako raspenavský farář a později, v letech 1575 a 1576 měl pod sebou farní úřad v Jindřichovicích pod Smrkem. Po něm v úřadu následoval roku 1570 Johann Aliaeus (Alianus, Knobloch?), který zde působil ještě roku 1575.²³² Z naposled uvedeného data 1575 (7. prosince) je ve frýdlantském zámeckém archivu zachován jeden kostelní účet, obsahující ne nezajímavý záznam o tehdejších obětích ve prospěch kostela v Raspenavě. Při tehdy proběhnuvších přezkoumáních kostelních účtů, jemuž byl přítomen kromě frýdlantského hejtmana Melchiora z Langenau a raspenavského faráře Aliaea také farář Johann Asch z Jindřichovic a Georg Jakobi z Ludvíkova, bylo

²²⁸ Bližší podrobnosti o stavbě kostela obsahuje Pamětní spis, sepsaný farářem Ferd. Schwindem z Polubného, vydaný nákladem Spolku pro stavbu kostela u příležitosti dokončení stavby katolického kostela v Raspenavě, 1908, 39 s.

²²⁹ Richard JECHT, Quellen zur Geschichte der Stadt Görlitz bis 1600, Görlitz 1909, s. 57.

²³⁰ Jistý Stephan Cnaut z Frýdlantu byl roku 1588 imatrikulován ve Frankfurtu nad Odrou. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, III, 225.

²³¹ „1554, 25. April Balthasar Ahnesorge vonn der Sittaw, Burger doselbs, Beruffen gein Raspenaw und Mildenaw zum pfarambt.“ Mitteilungen der Gesellschaft für Zittauer Geschichte, 1908, č. 5 (Die in Wittenberg von 1539 bis 1572 ordinierten Zittauer), s. 42. Nějaký Balthasar Ansorge přišel roku 1531 do rady v Žitavě, jistý B. A. byl roku 1549 zástupcem faráře ve Wittgendorfu. Nelze říci, jestli jsou oba identičtí s farářem B. A. (Tamtéž, s. 42).

²³² Aliaeus je snad totožný s Johannem Knoblauchem ze Žitavy, který byl roku 1584 farářem v Leubě u Ostritz, 1587 farářem v Nieder-Seifersdorfu a který tam roku 1591 zemřel na mor.

ustanoveno nechat umístit u křtitelnice velkou dřevnou desku. Na ni měli členové církevní obce, kteří nebyli s to přispět k zachování kostela penězi, položit naturálie jako vejce, sýr, máslo, maso a podobné dary. Ty měly být v přítomnosti kazatele uschovány v sakristii do uzamykatelné almary a podle potřeby měly být směněny za peníze a zhodnoceny. Po odchodu faráře Aliaea byl pastorem v Raspenavě magistr David Biertigel; jako takový byl jmenován nejdříve 15. května 1576. David Biertigel pocházel z Frýdlantu a byl údajně synovcem pozdějšího frýdlantského superintendenta Gabriela Biertigela staršího a předtím působil ve svém rodném městě také jako diákon. Popořadě vystupují jako faráři v Raspenavě: 1583 Zacharias Meüer (Mauermann), narozený ve Zhořelci²³³, 1589 magistr Burghard Genschedel a 1591 Gabriel Biertigel starší. Poslední, syn frýdlantského obchodníka a městského rychtáře Thomase Biertigela, byl předtím diákonom ve Frýdlantu. V Raspenavě setrval do konce roku 1609. Dekretem ze 4. ledna 1610 byl jmenován farářem a superintendentem ve svém rodném městě; přesto měl být uveden do svého úřadu právě 22. prosince 1610. Dne 3. května 1611 schválil církevní účty v Novém Městě pod Smrkem a 17. února 1615 prodal svůj dům ve Frýdlantu zlatníkovi Ondřeji Friedrichovi. O jeho setrvání po tomto roce není nic známo. Jako superintendent a farář ve Frýdlantu vystupuje od roku 1615 magistr Wolfgang Günther. Nástupcem Gabriela Biertigela v Raspenavě se stal magistr Friedrich Moritius (Moriz, Mohr), který je uváděn nejpozději roku 1610 jako zde ustavený a ještě roku 1611 působil na onom místě jako farář. Z neznámé příčiny byl ale brzy nato dosazen jako diákon do Frýdlantu. Místo faráře v Raspenavě však obdržel syn frýdlantského superintendenta G. Biertigela, Gabriel Biertigel mladší, který zde působil v letech 1611 až 1618.²³⁴ Z Raspenavy odešel roku 1618 do Krásného Lesa, odkud roku 1624 při první protireformaci musel odejít do exilu. Za svůj azyl si zvolil údajně Oppelsdorf v Sasku. Po jeho odchodu z Raspenavy obdržel zdejší farní místo na konci roku 1618 frýdlantský diákon, magistr Friedrich Moritius, který právě dříve spravoval raspenavský duchovenský úřad.²³⁵ Ve Frýdlantu se Moritius rozešel se svým představeným, superintendentem Wolfgangem Güntherem; z kazatelny mu totiž předhodil výčitku, že doporučuje ukazovat kříže a obrazy „po papeženeckém způsobu“ („nach

²³³ Podle výpovědi hejnické knihy horních účtů z konce 16. století byl pastor Zachariáš Mayer také podílníkem na kuksu z horního revíru Hejnice. Srovnej Josef BENNESCH, Zur Ortsgeschichte von Haindorf, Friedländer Zeitung, 16. 10. 1911.

²³⁴ Nelze prokázat, zda Gabriel Tugelius Silesius Fridlandensis, roku 1606 imatrikulovaný na univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou, byl totožný s našim Gabrielem Biertigelem; je to však velmi pravděpodobné. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde des Iser-Jeschkengaues III, s. 225. – Nějaký Bernard Biertigel, údajně syn bývalého frýdlantského (?) pastora Gabriela Biertigela, se oženil 22. listopadu 1655 se Salomenou Laske z Liberce. Adolf HOFFMANN, Geschichte der alten Häuser.

²³⁵ Dne 12. listopadu 1618 se ve Frýdlantu rozloučil diákon Friedrich Moritius. (Julius Helbig).

papistischer Art“). Dne 21. července 1621 byla v pastorátu v Raspenavě za přítomnosti faráře Friedricha Moritia, frýdlantského hejtmána Hanse z Gersdorfu a superintendenta Wolfganga Günthera prohlédnuta hejnická kniha církevních účtů, která vykazala malý majetek 158 kop, 44 grošů a 6 feniků (tj. 139 zlatých, 71 krejcarů). Pastor Moritius zůstal v Raspenavě do roku 1624. Potom musel své služební místo opustit a putovat do vyhnanství. Kam se obrátil, není známo.

Kostel v Raspenavě příslušel co do posloupnosti jako filiální k frýdlantskému děkanskému kostelu. Tamní katoličtí děkani a jejich pomocníci zde vykonávali bohoslužby a zastávali církevní funkce od roku 1624 až do znovuzřízení raspenavské fary. Před rokem 1629 měla Raspenava po krátkou dobu také nějakého faráře (místního kaplana?); jmenoval se Hans Fuchs (Vulpus nebo Fuchshans) a odešel odtud roku 1629 do Boleslavi. O něm hovoří Wernicke ve své „Kronice Boleslavi“ („Chronik von Bunzlau“, s. 328): „1629. Kvůli těžkým výhrůžkám musel potom být Hans Fuchs (Vulpus nebo Fuchshans), bývalý farář v Raspenavě na Frýdlantsku (kde byl také ostatně celý čas ohrožován jezuiti), učiněn farářem v Boleslavi. Tento muž velmi jedl, všechno mu velmi chutnalo, měl obzvláště rád pohodlí a nemohl být bez společnosti. Zmíněný Fuchs se nejprve zdál mírný, protože mu zvláště k trápení druhých lidí nikdo nechtěl podat ruku. Když by se pak nechal utlačovat, nemohl by se svým obracením lidí na víru skrze svá kázání ničeho dosáhnout. Když by mu k tomu nechtěla rada poskytnout druhého pomocníka, kvůli němuž zaznamenal, že by chtěl odtud opět odejít, neboť mu bylo dáno na srozuměnou, že by se mohl stát následníkem sv. Pavla, který také, když někteří nechtěli věřit a mluvili zle, odsud odstoupil.“ Na jiném místě (s. 338) říká stejný spis: „1632. Jak rada toto přehlédla, zapříčinili mnoho velikého, v němž je měšťanstvu přidána všechna vina skrze pokoutné obžaloby u císařské armády, že předávalo jména nevinných lidí, které obviňovali z rebelií a opustili měšťanstvo se ženami, dětmi, majetky a jměním, k čemuž Hans Fuchs stále pomáhal rozněcovat, takže to vše směřovalo k tomu, že vše mělo být vypleněno. Bůh ale usoudil zázračně, že nevina a poctivost měšťanstva předcházela a onen Pf... a rada pro prosté lidi drtila a od polního maršála, hraběte ze Schaumburga zle a s posměšky byli zamítnuti.“

Protože od první třetiny 17. století byly církevní funkce v Raspenavě opatřovány z Frýdlantu, jsou zde poznamenáni také frýdlantští děkani v následujícím období až do znovuzřízení raspenavské fary; byli to tito: od 1624 až do konce 1631 Sebastian Balthasar von

Waldhausen,²³⁶ 1632–1633 Cornelius Erleman, 1633–1634 Maxmilián Rudolf ze Šlejnic († 13. 10. 1675 jako první biskup litoměřický), 1635–1641 Balthasar Ludwig Gütler z Liebentalu († 1641), 1642–1645 doktor teologie Felix Georg Zeidler z Mostu, od 1645 až do 1. ledna 1650 Christoph Johann Reinholt z Habelschwertu (šlechtictví mu bylo propůjčeno 1. září 1660 s predikátem „von Reichenau“, zemřel 21. dubna 1665 jako administrátor míšeňského biskupského kláštera v Budyšině), 1649–1650 Maximilián Fogger von Bellenburg, 1650–1657 Laurenz Felix Figarollus z Freiporthu, od 1657 do 1666 Dr. Christian Augustin Pfalz z Ostritz († 1702 v Praze), 1666–1668 Otto van der Velde, 1668–1683 Melchior Heinrich Riesner z Nisy ve Slezsku († 13. února 1683), 1683–1684 Johann Franz Lucerna z Liechtenthalu z Olomouce († 30. prosince 1684), 1685–1688 magistr filozofie Johann Christoph Assmann († 1691 v Löwenbergu – Lvově), od 1688 do 1717 Gottfried Franz Grieger († 29. dubna 1717), 1717–1721 Johann Georg Hertelt z Jiřetína (St. Georgental) († 2. května 1722) a od roku 1722 Johann Friedrich Leubner z Liberce († 28. února 1751 ve Frýdlantu).²³⁷

Už koncem 17. století podali obyvatelé Raspenavy a sousedních obcí u arcibiskupské konsistoře v Praze žádost o znovuzřízení samostatné fary v Raspenavě. Přimlouval se za ni tehdejší vikář Martin Bernhard Just, farář v Životicích (Seitendorf), prostřednictvím zvláštního dopisu z 27. března 1697. Bylo oznámeno, že se v raspenavském kostele koná bohoslužba sotva jednou za tři až čtyři týdny, že mládež není vyučována v přesnou dobu, že se mnoho ze 1 300 přifařených osob nemůže účastnit nedělních a svátečních bohoslužeb, že by příjmy z věnovaných úroků a desátek byly dostačující k zachování vlastního faráře, v případě nedostatečnosti je však farní osada připravena poskytnout přídavek, že z panství nebude nic vyžadováno, a nejen že mu nic neujde, když každý obětuje při zpovědi a při večeři

²³⁶ Podle urbáře panství Frýdlant z roku 1631 dostal farář v Raspenavě z Peukersova statku 2 měřice obilí a právě tolik ovsů. Tento údaj dovoluje domněnku, že také tehdy, roku 1631, byl v Raspenavě jeden farář nebo přinejmenším nějaký místní kaplan.

²³⁷ Coby pomocní duchovní působili ve Frýdlantu v letech 1624–1726 kaplani Heinrich Tschirner (1614), P. Anton Hessen (1649), P. Laurentius Molitor (1657), P. Nikolaus Bulsig (1658), P. Johann Heinmann (1658), Johann Krätschmer (1659), P. Angelius Curtius (1659), P. Erasmus (1660), P. Ferdinand Schrötter (1660), P. Andreas Alpers (1660), Christoph Heintz (1661–1663), Georg Feigel (1661–1663), Martin Fischer (1661–1667), P. Christian Mertten (1667, 1668), P. Fernandus (1667), Johann Franz (1668, 1669), P. Hugo Wolfarth (1669), Franz Schwarzbach (1669–1673), Tobias Weidlich (1671), Mathias Brendler (1671–1672), Johann Graber (1672–1679), P. Simon Johann Cuzek (1673–1674), Mathäus Schmidt (1674–1683), Simon Peter Knoth (1679–1683), Gottfried Frz Grieger (1683–1685), Johann Heinrich Sommer (1685, 1686), Johann Molitor (1686, 1687), Tobias Hermann (1687, 1688), Georg Scholz (1688–1698), Christoph Püschel (1698–1705), Tobias Marschall (1705–1707), Johann Heinrich Capsäus (1708–1711), Johann Christoph Seidemann (1710–1712), Anton Schlegel (1711–1716), Salomon Bayer (1713), Georg Mayer (1717), Thomas Wüntsch (1717–1725), Josef Hanzel (1721–1724), Dominik Pfeiffer (1721), Franz Neumeister (1726–1727), P. Georg Bernt (1722), P. Josef Rösler (1724 až 1731), P. Josef Mitschke (1726) ad. Více k výše jmenovaným frýdlantským děkanům viz Julius HELBIG, Beiträge I, s. 111–150, o oněch kaplanech I, s. 198–202.

Páně grešli (trojník) nebo krejcar, tím spíše když bude při svatbách, křtinách, slavnostech kmotrů či slavnostech dětí panský pivní výčep významně rozmnožen, že městský kostel ve Frýdlantu a františkánský klášter v Hejnicích jsou vzdáleny dobré půl míle od raspenavského kostela, k němuž je cesta „tvrdá, zlá“ („harter, böser“), oba kostely bývají obyčejně přeplněny a místa je málo, že cesta do kostela v zimě pro svatební páry, šestinedělky atd. je částečně spojena s velkým nebezpečím a zčásti nemožná. Konsistoř poslala prosbu 19. dubna 1697 k dobrozdání frýdlantskému děkanovi Gottfriedu Franzi Griegerovi, který se k ní vyjádřil tak, že v Raspenavě se koná bohoslužba třikrát za tři týdny, že horní obyvatelé Raspenavy mají blíže ještě do Hejnic, dolní do Frýdlantu, že v Hejnicích působí jeden františkán jako kaplan, že katecheze probíhají pravidelně, příjmy pro vlastního faráře v Raspenavě jsou nepatrné, mnozí jsou dlužní desátky a tím méně by mohli dávat více samostatnému faráři, že se v Raspenavě konají křtiny a svatby a šestinedělky by byly dovezeny. Proto je odůvodněná prosba, aby nebyl frýdlantský farní obvod dělen. Nato následovala odmítavá odpověď a místní soudy v Raspenavě a Luhu vysvětlily, že odstupují od svého úmyslu. Devětadvacet let poté, na počátku roku 1726, se znovu odvážily obce Raspenava, Luh, Lužec, Hejnice a Bílý Potok – „zvláště v důvěře v laskavé a nábožné smýšlení její nové milostivé vrchnosti, pana Filipa Josefa hraběte z Gallasu jako církevního patrona“ („vorzüglich im Vertrauen auf die milde und religiöse Gesinnung ihrer neuen gnädigen Obrigkeit, des Herrn Philipp Josef Grafen von Gallas als Kirchenpatron“) – obrátit se v záležitosti zřízení vlastní duchovenské stanice v Raspenavě na veledůstojnou pražskou arcibiskupskou konsistoř. Co se před 29 lety proti energickému a vlivnému děkanovi Griegerovi nezdařilo, bylo nyní přes odpor tehdejšího frýdlantského děkana Johanna Friedricha Leubnera přece jen dosaženo. Dne 25. ledna 1726 oznámila arcibiskupská konsistoř zmíněným obcím, že při dosazení vlastního faráře v Raspenavě podle podrobného výčtu příjmů vyžádaného od vikáře a zákupského děkana, Johanna Georga Neumanna, budou muset přispět obnosem nejméně 100 zlatých, aby dosáhly „církevního podílu“ („kanonische Portion“). Dne 31. května 1726 oznámil hrabě Filip Josef z Gallasu, že je srozuměn se zřízením fary a postavil převzetí patronátu pod podmínku slibu, že přífařené obce se zaváží k plnění vyživovacího příspěvku nejméně 100 zlatých. Zároveň přislíbil faráři kvůli ročnímu požadavku a kvůli složení císařské pivní daně deputát 6 sudů piva. Dne 25. července 1726 vystavilo pět obcí žádostní revers, jímž se zavázalo k povinnosti budoucímu faráři ve čtvrtletních splátkách v budoucnu zaplatit ročně 100 zlatých, a sice připlatit Raspenava 41 zl. 14 kr., Luh 29 zl. 25 kr., Lužec 5 zl. 53 kr., Hejnice 8 zl., 49 kr. a Bílý Potok 14 zl. 42 kr.

Toto vysvětlení svých „nevolných poddaných“ („leibeigenen Untertanen“) potvrdil hrabě 13. srpna 1726. Dosud propachtovaný hejnický pozemek, protože od fary ležel velmi vzdálen, měl být směněn za púllánický statek Mathese Krissiga o rozloze 15 strychů pole spolu s příslušejícím lučním porostem a lesem (situovaným mezi lužskou krčmou a vrchnostenským křovinatým lesíkem).²³⁸ Zřízení fary nyní už nic nestálo v cestě, takže odloučení Raspenavy od frýdlantského farního okrsku mohlo následovat ještě v roce 1726. Listina o zřízení fary byla vyhotovena určitě teprve 15. ledna 1727 a odůvodněna podle úředního výčtu příjmů frýdlantského děkana ve vztahu k Raspenavě 22. května 1722. V ní je uveden „obzvláště také štolový plat za každou duchovní funkci a které ustanovení také podle nejvyššího patentu o štolové sazbě z 30. května 1759 (§ 34) podrželo své použití a také podle patentu z 30. listopadu 1785 u všech sazeb štolových poplatků (s výjimkou křtů) zajistilo svou platnost a je považováno za regulativ“ („worin besonders auch der Stohlgebührenbetrag für jede geistliche Funktion bestimmt ist und welche Bestimmung auch nach dem Allerhöchsten Stolotaxpatent vom 30. Mai 1759 (§ 34) seine Anwendung behalten hat und auch nach dem Patente vom 30. November 1785 bei allen Stolotaxgebühren (mit Ausnahme der Taufen) seine Giltigkeit behauptet und als Regulativ zu betrachten ist“. Právě citovaný výčet z 22. května 1722 ustanovuje sazbu štolových poplatků pro přiřazené obce následovně:

za svatby:

za ohlášení snoubenců	22 kr. 3 f. (denárů),
za sezdání páru	1 zl. 30 kr.
za kapesník	15 kr.
obětní groše nevěsty a ženicha	6 kr.
za křtěnce	22 kr. 3 f. (den.),
každý kmotr dá	3 kr. 4,5 den.,
při uvedení každé šestinedělky do chrámu	3 kr.
každý kmotr dá	3 kr.
za díkůvzdání a prosebnou přímlovu	3 kr.
za pohřby:	
za každý bez mše svaté	30 kr.
za tichou mši	1 zl.
s rekviem nebo andělský úřad („Engelamte“)	1 zl. 30 kr.

²³⁸ Dne 17. října 1726 byl statek Mathese Krissiga, položený mezi krčmou a obecní dobytčí cestou, odkoupen vrchností za 30 kop. (Kaufbuch, 233).

za procesí, když duchovní jde vyzvednout nebožtíka z domu a pomáhá jej doprovázet	30 kr.
za čtení zádušní mše	30 kr.
za takové ohlášení	3 kr.
při čtyřech obětních průvodech dává každý kající pokaždé obětní peníz	4,5 den.

Od roku 1726 měla Raspenava opět stálého faráře. Od roku 1788 mu byl přidělen pomocný duchovní. Prvním farářem po znovuzřízení farní stanice byl Anton Kopsch. Narodil se 20. prosince 1694 v Chrastavě, studoval na pražské univerzitě teologii a práva a podstoupil z obou věd přísné zkoušky, z nichž vyšel jako slavný bakalář teologie a kandidát obojího práva („S. S. Theologiae Baccalaureus formatus a Juris utriusque Candidatus“). Po zakončení teologických studií roku 1719 obdržel kněžské svěcení. V letech 1721–1726 působil jako kaplan v Liberci a od června do 4. července 1726 byl činný jako farní správce a rezidenční kaplan v Křižanech (Kriesdorf). Výnosem pražské knížecí arcibiskupské konsistoře z 30. června 1720 byl Kopsch zpravomocněn coby administrátor pro Raspenavu a teprve 31. března 1727 potvrzen jako skutečný farář, poté, do byly odstraněny všechny těžkosti ohledně dotací nového faráře a co byla potvrzena pražskou knížecí arcibiskupskou konsistoří 15. ledna 1727 vyhotovená zřizovací listina. Kopsch přesídlil do Raspenavy právě 16. července a tamtéž vystoupil prvně na kazatelnu 21. července, šestou neděli po svatodušních svátcích. Kázal o evangeliu: „Lítost mám nad tím zástupem“ („Mich erbarmet dieses Volk“), (Marek 8,2). „Lid v Raspenavě, který více než 30 let se vši horlivostí naléhal na ustanovení vlastního duchovního pastýře a faráře, nad nímž se nyní konečně všemohoucí a milosrdný Bůh smiloval, slyšel s velkou potěchou a dlouho živenou touhou vlastního faráře přednášet Boží slovo o nejsvětějších místech domovského kraje.“ (Raspenavská farní pamětní kniha). („Das Volk von Raspenau, das mehr denn 30 Jahre die Anstellung eines eigenen Seelenhirten und Pfarrers mit allem Eifer betrieben hatte, dessen sich nun endlich der allmächtige und barmherzige Gott auch erbarmet hatte, hörte mit großem Troste und langgenährter Sehnsucht den eigenen Pfarrer von der geheiligten Stätte des Heimatsortes das Wort Gottes vortragen.“ („Raspenauer Pfarrgedenkbuch“). Podle arcibiskupského příkazu ze 4. února 1728 byl předán raspenavskému faráři klíč k hejnické pokladnici na obětní peníze, který měl doposud v opatrování frýdlantský děkan. Čtyři léta, která Kopsch strávil v Raspenavě, využil k tomu, aby novou faru náležitě zařídil a kostel opatřil nutným náčiním. Nechal do kostela postavit kamennou křtitelnicí, opatřil nádoby na svaté oleje, tři mešní

roucha, červený pluviál, monstranci, ciborium, kalich a pacifikál s částmi svatého kříže. Zřídil 8. listopadu 1726 mešní nadaci 100 zl. (první v raspenavské farnosti) pro sebe a své příslušníky, nechal faru zútlunít přístavbou arkýře. Sochu sv. Jana z Nepomuka dal ozdobit: nápis pod ní zní: „Has primas primus Parochus tibi dedicat aedes.“ (Tuto první stavbu Ti zasvětil první farář). V červnu 1730 odešel Kopsch jako farář do svého rodného města Chrastava a roku 1741 jako děkan do Liberce, kde 16. července 1769 oslavil své padesátileté kněžské jubileum a kde také zesnul 13. března 1775 jako apoštolský protonotář, čestný kanovník v Budyšině („Ehrendomherr von Bautzen“) a arcibiskupský okresní vikář (od 1735).

Jeho nástupcem byl Ignaz Christoph Berndt, rovněž rodák z Chrastavy. Do tohoto světa vstoupil roku 1700 a v letech 1725 a 1726 (devět měsíců) působil jako kaplan ve Frýdlantu, v letech 1726–1730 jako farář v Křižanech (Kriesdorf). V červnu 1730 přesídlil jako farář do Raspenavy. Arcibiskupským zplnomocněním ze 17. července 1731 si 16. října 1732 předsevzal vysvěcení nového hejnického hřbitova. V červnu 1741 se stal farářem v Seifersdorfu, kde byl uveden do úřadu 11. listopadu. Roku 1750 přišel v téže hodnosti do Hrádku nad Nisou, kde byl jmenován 24. července 1754 čestným kanovníkem a 14. listopadu téhož roku zemřel. Berndt v Raspenavě založil „k ustavičné výroční památce svého úmrtního dne“ zpívané Rekviem (zádušní mši) a Salve regina (Zdrávas, Královno!).

Po něm následoval Johann Georg Pohlen (Paul), narozen v Königswaldu v hrabství kladském. Roku 1734 byl farářem v Seifersdorfu, potom v letech 1734–1741 farářem ve Vítkově (Wittig) a v červnu 1741 nastoupil do raspenavského farního úřadu. Trpěl na kašláni krve a byl neustále nemocný. Dával hejnickým františkánům, na které též pamatoval ve své závěti, za výpomoc v Hejnicích a Raspenavě ročně 40 zlatých.²³⁹ Zesnul 23. června 1753 ve věku 56 let a 16 týdnů. Jeho ostatky byly pochovány vně kostela, nedaleko hlavního oltáře. Ve své poslední vůli odkázal zdejšímu kostelu 662 zlatých, dalších 200 zl. určil jako fundaci pro devět výročních mší.

Raspenavská farnost obdržela po jeho úmrtí Antona Schneidera, bakaláře teologie a magistra svobodných umění a filosofie. Narodil se 28. června 1712 v Rumburku, po dokončení svých studií působil nejdříve tři roky jako kaplan v Hrádku nad Nisou, pak v letech 1740–1741 jako kaplan ve Frýdlantu. Dne 22. dubna 1751 se stal farářem v Křižanech a 14. srpna 1751 farářem v Horním Vítkově (Ober-Wittig). Tam zůstal až do roku 1753. Dne 23. července 1753 převzal raspenavský farní úřad, který spravoval až do prosince 1754. Jako

²³⁹ Jména představených a duchovních hejnického kláštera viz Julius HELBIG, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland, sv. III, s. 124–131.

farář přišel do Hrádku n. N. a v říjnu 1755 jako děkan do Frýdlantu, kde zemřel 31. srpna 1766.

Pátým farářem byl Ignaz Luna, magistr filosofie a svobodných umění, bakalář Svatého písma („A. A. L. L. und Phil. Mag., S. S. Phil. Bacc. form.“), narozený v České Kamenici. Dosud vrchní kaplan v Liberci, byl dosazen počátkem roku 1755 farářem v Raspenavě, kam přišel v únoru 1755. Odsud šel 9. července 1759 v téže hodnosti do Rochlice (Röchlitz), kde zesnul 1. dubna 1763. Luna se stal známým jako svrchovaně svědomitý kněz a dobrý kazatel. Do Raspenavy uvedl roku 1758 svatojánský oktáv.

Po něm opatroval spásu duší v Raspenavě hejnický františkán P. Method Hoffrichter, a to až do příchodu nového faráře, Adama Josefa Ruffera. Ten se narodil v Nebeské Rybné (Královéhradecký kraj), působil dříve jako kaplan v Rochlici, od 9. října 1753 do prosince 1755 jako farní zástupce v Nové Vsi (Neundorf), potom jako farář v Křižanech a 10. července 1759 byl navržen pro Raspenavu a 19. října 1760 dosazen do raspenavského farního úřadu. V době trvání úřadu faráře Ruffera padlo předsevzetí vystavět veřejnou kapli v Bílém Potoce, položení jejíhož základního kamene (19. května 1774) se však už nedožil. Zesnul 14. března 1774 ve věku 65 let a byl pochován před první zastávkou křížové cesty, zřízené roku 1769 jím a dalšími dobrodinci.

Na jeho místo nastoupil Johann Christoph Just z Police (Politz). Ten byl nejprve kaplanem v Liberci a Dobranově (Dobern). Nakonec se stal farářem v Mníšku (od 5. května 1767). Potom byl 12. dubna 1774 jmenován farářem v Raspenavě, kde oslavil své uvedení do úřadu 25. září 1774. Vedl zdejší duchovenskou péči až do svého skonu 13. listopadu 1792.²⁴⁰ Jeho tělo bylo pochováno 16. listopadu 1792 před velkou kostelní branou. V jeho době se odloučila dosud k Raspenavě přifařená obec Hejnice ze zdejšího farního okrsku. Dne 21. října 1785 byl tamní kostel Navštívení Panny Marie prohlášen za samostatný farní kostel a 5. listopadu 1786 tamní fara obsazena farářem (P. Philippem Bayerleinem) a dvěma kaplany z františkánského řádu. Do nové farnosti byly přiřčleněny dosud k Raspenavě přifařené obce Hejnice, Bílý Potok a teprve roku 1781 zřízený Ferdinandov, později Libverda, která až do té doby patřila k filiálnímu kostelu v Ludvíkově pod Smrkem (Lusdorf), resp. k farnosti Nové Město pod Smrkem.

Po úmrtí faráře Johanna Christoha Justa obdržel farní místo v Raspenavě Thadäus Knobloch. Ten, syn roku 1773 zemřelého libereckého kantora Gottloba Knoblocha, se narodil

²⁴⁰ Po skonu vikáře Josefa Tobiase Schöpfera byl farář Johann Christoph Just jmenován 15. července 1790 vikariátním administrátorem, ale přesto tuto poctu s ohledem na své stáří a oslabené zdraví odmítl. V době jeho úmrtí mu bylo 70 let.

ve Šluknově, žil nějakou dobu jako zpěváček ve chrámovém sboru v pražském premonstrátském klášteře. Později se stal kaplanem v Liberci a byl jmenován 13. ledna 1793 farářem v Raspenavě. Tamtéž zesnul 17. května 1813 ve věku 70 a čtvrt roku. Byl pochován 20. května téhož roku.

Jeho nástupcem byl Andreas Leubner. Ten se narodil 2. března 1777 v Liberci, působil v letech 1800–1806 jako kaplan ve Frýdlantu, poté pobyl 7 let a 4 měsíce jako farní zástupce v Nové Vsi a byl jmenován farářem v Raspenavě 31. července 1813. Dne 23. srpna 1813 nastoupil zdejší duchovenskou službu, kterou zachoval až do 22. dubna 1816. Tehdy odešel jako farář do Bulovky (Bullendorf), kde byl roku 1826 jmenován osobním děkanem. Z Bulovky odešel 1827 do Vísky (Wiese); tamní duchovenskou péči spravoval do roku 1829.²⁴¹

Následující farář, Franz Peuker, se narodil 20. června 1782 ve Frýdlantu. Nejprve byl 9 let a 7 měsíců kaplanem v Hrádku n. N. Poté byl v letech 1814–1816 (2 roky a 2 měsíce) místním duchovním správcem v Bílém Kostele (Weißkirchen). Dne 16. června 1816 byl hrabětem Kristiánem Kryštofem Clam-Gallasem navržen do úřadu faráře v Raspenavě a 3. července 1816 jako takový potvrzen litoměřickou konsistoří. Dne 10. července 1816 přišel do Raspenavy. Dne 15. července 1816 byl dosazen frýdlantským děkanem Andreasem Wittmesserem. Peuker zesnul 3. dubna 1850 na cholery. Po úmrtí faráře F. Peukera bylo požádáno 2. září 1850 hejnickým farním úřadem o převedení štolových příjmů fary v Raspenavě z obcí Hejnice, Bílý Potok a obce Ferdinandov na hejnickou faru. Této prosbě c. k. místodržitelství vyhovělo 6. května 1851. Záměr obce Bílý Potok, ohlášený světským a duchovním úřadům v prosinci 1850, zastavit vyplácení ročních dávek poskytovaných dosud raspenavskému faráři, nebyl uznán jako oprávněný. Proti tomu 7. listopadu 1875 c. a k. okresním hejtmanstvím ve Frýdlantu byla schválena žádost hejnického faráře, P. Kajetana Hahna, že dávky obcí Hejnice a Bílý Potok na desátek atd. nemají být více poskytovány do Raspenavy, nýbrž klášteru v Hejnicích, mají však být započítávány v přiznání daní klášteru.²⁴²

Jedenáctým farářem v Raspenavě byl Franz Hoffmann z Liberce (nar. 1796). Byl vysvěcen 1820. Byl prvním kaplanem v Drmu, potom od října 1821 do roku 1829 kaplanem v Mníšku, nato (po povýšení tamního faráře Maxe Hölzela do Vísky) jeden čas administrátorem v Mníšku, potom od listopadu 1829 do 8. července 1837 opět kaplanem

²⁴¹ Do Raspenavy uvedl farář Leubner svaté požehnání vavříneckou litanii (každou sobotu večer po odmodlení růžence), stejně tak návštěvu zastavení křížové cesty v pátek v postní době.

²⁴² Desátek z přidělených obcí Raspenava, Luh, Lužec a Hejnice sestával z 27 strychů 1 měřice zrní a 22 strychů 2 čtvrtí 1 měřice ovsa.

tamtéž. Odešel jako místní duchovní správce do Václavic (Wetzwalde), kde setrval až do roku 1842. Poté působil jako místní duchovní správce v Dětrichově (Dittersbach). V únoru 1851 přišel jako farář do Raspenavy, kde byl dosazen 16. března 1851 a 6. června 1866 ve věku 71 let zemřel.

Jeho nástupcem byl Augustin Klindert, narozený 27. října 1815 v Ústí nad Labem. Knězem byl vysvěcen 1. srpna 1839. Dlouhá léta byl kaplanem v Hrádku n. N., v letech 1853–1863 farářem v Kryštofově Údolí (Christofsgrund). Dne 8. listopadu odešel 1866 z Krásného Lesa (Schönwald), kde působil jako farář od roku 1863, do Raspenavy. Zde se stal 13. února 1873 biskupským okresním vikářem a roku 1876 osobním děkanem. Jako děkan přišel 22. října 1876 do Frýdlantu, kde 1. března 1883 zemřel. Během jeho působení v Raspenavě roku 1871 bylo odloučeno dosud faráři „in natura“ poskytované vybírání desátku z obilí od církevního patrona a obce Lužec, podobně také odběr jemu náležejícího piva.

Po odchodu osobního děkana A. Klinderta do Frýdlantu přišel do Raspenavy farář Stefan Ressel. Ten se narodil 22. srpna 1820 v Dolní Řasnici (Rückersdorf). Kněžského svěcení dosáhl 25. července 1844. Z Mníšku (Einsiedel), kde působil přes 13 let jako farář, přišel 12. února 1877 do Raspenavy, kde byl 10. května 1883 jmenován osobním děkanem. Dne 19. listopadu 1885 zemřel.

Na jeho místo nastoupil počátkem roku 1886 farář Josef Hoffmann. Ten se narodil 17. ledna 1825 v Liberci a 25. července 1849 byl v Litoměřicích vysvěcen na kněze. Nejdříve byl činný jako kaplan ve Vratislavicích (Maffersdorf) a Chrastavě (Kratzau). Roku 1867 obdržel farní místo v Bílém Kostele, které spravoval až do svého přesídlení do Raspenavy (12. března 1886). Zde byl dosazen 21. března 1886. Dne 1. července 1897 odešel farář Josef Hoffmann coby osobní děkan a biskupský notář do důchodu. Dne 25. července 1899 oslavil své 50leté kněžské jubileum; o dva roky později, 16. dubna 1901, zemřel.

Farní místo v Raspenavě převzal 19. prosince 1897 Franz Wildner z Luhu. Narodil se 3. ledna 1838 a kněžské svěcení obdržel 31. července 1862. Dne 10. srpna 1862 oslavil v raspenavském farním kostele svou primici. Od roku 1881 byl farářem v Mníšku, odkud přesídlil v prosince 1897 do Raspenavy. Dne 31. července 1902 Wildner slavnostně prožil čtyřicetiletí svého kněžského jubilea. Dne 1. prosince 1908 vstoupil jako osobní děkan do důchodu. Dne 28. února 1909 mu za 40 let věrné služby předal c. k. okresní hejtman Josef Hirsch z Frýdlantu čestnou medaili, přisouzenou mu c. a k. místodržitelem. Osobnímu děkanu

Wildnerovi náleží nikterak menší podíl na zásluhách o zřízení nového Božího domu v Raspenavě.²⁴³

Po jeho penzionování spravoval raspenavskou farnost jako administrátor až do jmenování jejího nového faráře kaplan Augustin Grohmann. Dne 2. června 1909 dorazil nově jmenovaný farář, dosavadní rýnovický farář a jablonecký okresní vikář, Franz Vogl, do Raspenavy. Narodil se 10. října 1860 v Mníšku (Einsiedel) u Mostu. Studoval v Bohosudově a Litoměřicích. Knězem byl vysvěcen 17. května 1885. V červenci 1885 převzal místo kaplana v Tanvaldu (Tannwald), potom zřízené místo katechety ve Smržovce (Morchenstern). Roku 1890 přišel jako farář do Albrechtic (Albrechtsdorf) a dne 3. května 1894 do Rýnovic (Reinowitz). Po rezignaci biskupského vikáře Franze Günther mu připadlo čestné místo, které spravoval až do svého přesídlení do Raspenavy. Ohledně jeho jmenování farářem v Raspenavě mu byl propůjčen titul osobního děkana.

Faráři v Raspenavě je přidělen kaplan. Úřad kaplana existuje už od roku 1788, byl však fundován teprve od roku 1814. Prvním kaplanem byl Franz Titze z Holan u Nového Zámku (nar. 2. listopadu 1761). Byl přijat starým a slabým farářem Johannem Chr. Justem pro ulehčení vlastní osoby a působil v Raspenavě od září 1788 do konce února 1795, tedy 6 let a 5 měsíců. Odtud přišel jako spolupracovník do Nového Města p. S., kde zůstal 8,5 roku. Dne 13. září 1803 se stal farním správcem v Kryštofově Údolí. Dne 31. prosince 1815 obdržel jmenování farářem v Novém Městě p. S., kde nastoupil svou službu 8. února 1816 a tam působil až do 1. října 1833, kdy byl převeden na odpočinek. Zemřel jako důchodce v Mayerhöfenu u Plzně. Farář Thaddäus Knobloch přijal v září 1809 kaplana Josefa Ulbrichta ze Cvikova (nar. 19. března 1783). Ten sloužil jako posluchač filosofie v roce 1800 u studentské legie a obdržel kněžské svěcení 30. srpna 1806. Před svým nástupem do služby v Raspenavě byl 4,5 roku kooperátorem v Křižanech. V Raspenavě zůstal 3 roky a 11 měsíců. Odtud odešel roku 1813 jako kaplan do Nového Města p. S., kde působil přes 3 roky a 2 měsíce. Roku 1818 byl místním duchovním správcem v Rýnovicích u Jablonce. Tamže zesnul 12. dubna 1848. Byl druhým Hockewanzelem. Lidé o něm vyprávěli mnoho anekdot upomínajících na Hockewanzela. V žertu si často určil svůj náhrobní nápis: „Zde leží věčně neklidný ve věčném [ne]klidu“ („Hier liegt die immerwährende Unruhe zur ewigen Unruhe“).²⁴⁴ Prvním, nadací založeným kaplanem v Raspenavě byl Josef Lichtner. Narodil se 25. prosince 1791 v Chrastavě, vysvěcen byl 17. srpna 1814, na Raspenavy přišel 25. září

²⁴³ Srov. také s. 137 a násl.

²⁴⁴ Mitteilungen des Nordböhm. Exkursions-Klubs, roč. XVII, s. 391; A. LILIE, Gablonzer Bezirkskunde, s. 390.

1814 a 31. ledna 1816 jako kaplan do Frýdlantu. Tam se stal roku 1819 prvním školním katechetou a roku 1847 děkanem. Zesnul 7. dubna 1876. Jako další kaplany lze uvést: 1826–1827 Paula Pohla a 1838–1841 Franze Bernerta. Posledně jmenovaný, nar. 4. dubna 1811 v Grabštejně, byl vysvěcen knězem 4. srpna 1834. Nejprve se stal kaplanem v Novém Městě p. S., odkud odešel do Raspenavy. Potom vedl duchovenskou službu v Míšni; 1846 se stal farářem ve Zwickau v Sasku. V lednu 1876 biskupem z Azotu i. p. i. (tj. in partibus infidelium = v oblasti nevěřících). Jako takový byl vysvěcen v Litoměřicích 19. března 1876 a zemřel 18. března 1890 v Drážďanech jako zpovědník na královském dvoře.²⁴⁵ Následujícím kaplanem v Raspenavě byl Stefan Sommer. Ten se narodil 26. prosince 1797 v Horních Pertolticích (Ober-Berzdorf) a 7. září 1823 byl vysvěcen knězem. Nejprve působil jako kaplan ve Vsi (Wiese), roku 1824 přišel do Vratislavic n. N. Roku 1831 ještě jednou odešel jako kaplan do Vsi a roku 1838 se kvůli svému oslabenému zdraví nechal přeložit do brzkého důchodu v Liberci, kde setrval do února 1841. Poté vstoupil do méně obtížné funkce kaplana v Raspenavě. Roku 1842 obdržel místo ve Václavicích a roku 1845 farnost v Křižanech, kde zemřel skosen cholerou 7. srpna 1850. Byl všeobecně oblíben svými osadníky pro své ušlechtilé a výtečné vlastnosti. Jeho spolubratři v úřadu si jej velmi vážili. Jeho následovníkem v Raspenavě byl Ignaz Frank z Liberce (nar. 6. února 1813, dosazen 20. srpna 1837). Jeden rok byl kaplanem v Polici, dva roky kaplanem v Novém Městě p. S., potom přes 2,5 roku administrátorem tamtéž. Roku 1842 přišel do Raspenavy. V roce 1850 se stal místním duchovním správcem v Bílém Kostele. Roku 1854 obdržel nově zřízené farní místo právě tamtéž. Jako děkan přišel do Liberce 31. srpna 1856, kde 19. července 1862 zesnul. Po něm následoval Franz Johann Hausmann z Krásného Lesa. Narozen 22. srpna 1810, na kněze vysvěcen 3. srpna 1836, působil nejprve jako kaplan v Blíževedlech a Novém Městě pod Smrkem. Z Raspenavy odešel 20. května 1855 jako místní duchovní správce do Pankraze a odtamtud 1858 jako farář do Křižan, kde roku 1874 odešel na odpočinek; zesnul 12. července 1879 v Liberci. Následující kaplan, Franz Heinrich z Drmu (nar. 17. dubna 1823, dosazen 26. června 1847) byl nejprve kaplanem v Ústí n. L. a v Novém Městě p. S. Jako kaplan působil v Raspenavě od roku 1855 do 1866. Přišel poté jako farář do Nové Vsi, kde do roku 1880 vedl duchovenskou péči. Zemřel 11. listopadu 1901 jako jubilejní kněz a personální děkan na odpočinku ve Frýdlantu. Na jeho místo nastoupil roku 1866 Karl Franz Musch, který po smrti zdejšího faráře, Franze Hoffmanna, působil nějaký čas jako farní správce; jako takový uvedl do kostela májovou pobožnost, která až potud nebyla vykonávána

²⁴⁵ Anton RESSEL, Reichenberger Heimatkunde I, s. 501, II, s. 592.

v celém okrese. Po jeho odchodu (1867) obdržel zdejší kaplanské místo 15. července 1867 nově vysvěcený kněz Heinrich Sommer z Hajniště (Hegewald), (nar. 31. října 1843), který roku 1873 odešel jako kaplan do Frýdlantu a odtamtud roku 1883 jako farář do Václavic. Poté, co byl roku 1897 penzionován, žije ve Frýdlantu, kde od roku 1897 do 1905 zastával místo zámeckého archiváře; jako takový velmi pracoval na registraci zámeckých archiválií. Zdejší kaplanský úřad převzal 21. listopadu 1873 Franz Jomrich z Frýdlantu (nar. 20. září 1834, knězem vysvěcen 25. července 1858). Tým byl předtím kaplanem v Hrádku n. N., Novém Městě p. S., Jindřichovicích, Chrastavě a Dětrichově. Odsud přišel 9. listopadu 1874 jako administrátor do Krásného Lesa, jako kaplan odešel roku 1875 do Bulovky. Poté působil v letech 1879–1880 jako správce ve Vsi a Vítkově. V dubnu 1880 se stal farářem v Rynolticích (Ringelshain) a byl potom od října 1885 do 1. prosince 1911 farářem, resp. osobním děkanem v Novém Městě p. S. Jeho nástupcem coby kaplan v Raspenavě byl Ferdinand Tschörner z Liberce (nar. 17. února 1845, dosazený 23. července 1870). Bezmála jedenáct let působil Tschörner ve zdejší duchovenské péči. Dne 14. února 1885 odsud odešel jako farář do Kryštofova Údolí, kde zůstal do roku 1889. Poté odešel jako farář do Bulovky. Od léta 1905 žije na odpočinku ve Frýdlantu. Zde poté, co se místa tamního zámeckého archiváře zřekl osobní děkan ve výslužbě, Heinrich Sommer, převzal jeho místo. Zdejší místo kaplana po něm zastával od roku 1885 do jara 1889 Stefan Krause z Ludvíkova (nar. 5. dubna 1857, vysvěcen 20. července 1880, 1889 krátký čas jako správce v Bulovce. Od 7. listopadu 1889 do ledna 1903 byl farářem v Kryštofově Údolí, od té doby farářem v Křižanech). Následující kaplani v Raspenavě byli: od 12. června 1889 do 2. května 1890 Karl Dohle ze Zeleného Údolí (Grüntal) (nar. 24. února 1860, posvěcen 17. května 1885, do 1889 kaplan v Novém Městě p. S., 1891 kaplan v Horním Jiřetíně, 1892 administrátor a potom farář v Jiřicích (Georgendorf), od 1896 farář v Mukařově u Litoměřic), od května do července 1890 Karl Klinger z Liberce (nar. 14. září 1863, vysvěcen 22. května 1887 nejprve kaplan v Novém Městě p. S., počátkem srpna 1888 do května 1890 a od července 1890 do konce téhož roku kaplan v Mníšku, poté kaplan ve Varnsdorfu (Warnsdorf), od 1892 do 1903 katecheta měšťanské školy v Liberci, od té doby profesor náboženství na státní reálné škole tamtéž), od 2. července 1890 do 1895 Anton Oeser z Humitz (nar. 31. 1867, vysvěcen 1. června 1890, od 1895 do 1899 kaplan v Liberci, od 1899 do konce roku 1911 farář v Jindřichovicích p. S., od té doby v Novém Městě p. S.), od 10. října 1895 do 18. srpna 1896 Johann Kolař z Drahoňova (nar. 6. března 1869, vysvěcen 30. září 1894, předtím kaplan v Horním Jiřetíně, 1897 kaplan v Hrádku n. N., od 1898 do 1900 kaplan ve Frýdlantu, od 1901 do 1902 spolupracovník

v Tanvaldu, nyní piarista a učitel náboženství v Benešově) a od 18. srpna 1896 do 31. ledna 1898 Karl Aigner, Hornorakušan (nar. 21. ledna 1868, vysvěcen 5. července 1896). Posledně jmenovaný působil v Raspenavě nějakou dobu jako farní správce poté, co zdejší děkan, Josef Hoffmann, odešel na odpočinek. Roku 1899 se stal kooperátorem v Pürsteinu, 1900 pomocným knězem v Měcholupech, 1901 kaplanem v Jesenici. Pak opustil litoměřickou diecézi a nyní má být katechetou ve Vídni. Od roku 1898 do konce roku 1907 zastával zdejší místo kaplana Johann Reißig z Radis (nar. 24. června 1874, vysvěcen 10. července 1898); od 1. ledna 1908 byl kaplanem ve Skoroticích u Ústí n. L.; od roku 1912 je katechetou v Podolí u Varnsdorfu. Od 1. ledna 1908 převzal místo kaplana v Raspenavě nynější kaplan Augustin Grohmann z Petrovic (nar. 1. listopadu 1880, vysvěcen 16. července 1905); studoval na gymnáziu v Teplicích a v semináři v Litoměřicích. Působil před svým příchodem do Raspenavy od 1. září 1905 do konce roku 1907 jako kaplan v Kadani a Udlicích.

Dne 29. června 1879 zemřel v Raspenavě chorý kněz Anton Tschörner (nar. 13. října 1849 v Liberci), který od 1. října 1876 až do 31. ledna 1877 vykonával výuku náboženství na zdejší škole. Na jeho pohřbu 2. července 1879 se podílelo 15 kněží; řeč nad mrtvým proslavil kaplan Heinrich Sommer z Frýdlantu, zádušní mši konal jeho strýc Ferdinand Tschörner; smuteční průvod vedl vikář A. Klindert.

Duchovenstvo pečující o duchovní správu v Raspenavě mělo od počátku roku 1913 své obydlí ve farním domě nacházejícím se u kostela, pocházejícího ještě z reformační doby, ale později, především v době prvního katolického faráře, A. Kopsche, prošel nejrůznějšími přestavbami a přístavbami. Také později vícekrát následovaly renovace. V roce 1912 následovala stavba nového farního domu, provedená frýdlantským stavebním mistrem, Rudolfem Hamplem, vztahující se k roku 1913. Stará fara bude zbořena. Portál zůstane stát a bude přeměněn na kapli.

K faře v Raspenavě patří rozsáhlý farní pozemek s nezbytnými hospodářskými budovami. Podle jedné listinné zprávy z roku 1713 tehdy obsahoval farní pozemek 10 strychů polí (rolí) třetí třídy; 2 strychy „Trisch“; 9 strychů leželo ladem; louky poskytovaly 1,5 vozu sena. Pozemky byly tehdy pronajaty učiteli za 24 zl. Toho času zahrnovala výstavba fary farní majetek 30 strychů osiva. Dnes je k dispozici majetek pozemkového vlastnictví 33 ha 97 a 10 m², v tom připadá na louky 8 ha 35 a 12 m², na pole 11 ha 62 a 64 m², na pastviny 1 ha 34 a 53 m² a na lesní porosty 12 ha 65 a 11 m².

Čištění Božího domu stejně jako vykonávání bohoslužebných úkonů přísluší církevnímu služebníkově (církevnímu otci). Církevními služebníky byli ve starších dobách

jmenováni: v roce 1575 Hans Kraus a Michel Riedel, 1690 Hans Neumann v Raspenavě²⁴⁶ 1712 a 1713 Friedrich Scholz, sedlák v Raspenavě, 1726 Bernard Wöhl, kovář v Raspenavě a Johann Killmann v Luhu (první ještě 1735), 1799 Anton Scholz v Raspenavě, 1803 Gottfried Hirschmann v Raspenavě, 1826 Anton Walter v Raspenavě a Josef Elstner v Luhu.

Současným církevním služebníkem je Josef Wildner v Luhu č. 50.

Službu ředitele kůru v kostele opatroval do roku 1904 tehdejší školní správce a od roku 1904 do 1911 penzionovaný vrchní učitel Heinrich Vater (nar. 1839 ve Wiesentalu). Od té doby je ředitelem kůru Rudolf Neumann.

d) Církevní dozorčí orgány

Dokud byla naše oblast přidělena k míšeňskému biskupství, byl velekněz v Závídově duchovním představeným našich obcí. Měl ve svém obvodu (velekněžské farnosti) dozor nad faráři, kazateli, kaplany, oltářníky a církevními podřízenými úředníky, rozhodoval v první instanci spory mezi duchovními stejně jako mezi duchovními a obcemi, sděloval církevní nařízení a usnesení, uděloval rady a ročně konal čtyři synody. Nejprve byl podřízen arcijáhnovi v Budyšině. Arcijáhni (v počtu devíti) byli biskupskými pomocníky při výkonu církevní správy a duchovní soudní moci. S nástupem reformace přestala působnost velekněze v Závídově. Na jeho místo nastoupil později (1588) superintendent ve Frýdlantu. Jako takoví působili: 1588–1609 magistr Martin Nußler, 1609–1614 Gabriel Biertiegel st. a v letech 1615–1624 magistr Wolfgang Günther. Nadále příslušela oblast Frýdlantska pražské arcidiecézi. Roku 1784 byla přidělena biskupství litoměřickému, existujícímu od roku 1656. Bezprostřední dohled nad místními církevními záležitostmi obstarával v letech 1624–1784 arcibiskupský vikář, zpravidla se sídlem ve Frýdlantu. Tento úřad zastávali – pokud je známo: Maximilian Fogger von Belkenburg, děkan ve Frýdlantu (1649–1650), Laurentius Felix Figarollus von Freyporth, děkan ve Frýdlantu (do 1657), Christian Augustin Pfalz, děkan ve Frýdlantu (do 1666), Melchior Heinrich Riesner, děkan ve Frýdlantu (od 1668 do 1683, zemřel 13. února 1683), Johann Franz Lucerna von Lichtenthal, děkan ve Frýdlantu (do 1684, zemřel 30. prosince 1684), Martin Bernhard Just, farář v Životicích (Seitendorf) (1688, 1694), Gottfried Franz Grieger, děkan ve Frýdlantu (1698 – 29. dubna 1717), Johann Georg Neumann, děkan v Zákupch (Reichstadt) (1717–1726), Tobias Hieronymus Roll, děkan v Zákupch (1726–1735), Anton Kopsch, farář v Chrastavě (1735 – leden 1771) a Josef Tobias Schöpfer, děkan ve Frýdlantu (1771–1784). Roku 1784 byl arcibiskupský vikariát

²⁴⁶ Církevní otec Hans Neumann prodal roku 1690 svůj raspenavský lužní dům za 12 kop Christophu Neumannovi.

přeměněn na biskupský vikariát. Frýdlantský vikariát vedli jako biskupští vikáři: Josef Tobias Schöpfer, děkan ve Frýdlantu (jmenován 5. srpna 1784), Philipp Paul, farář v Hrádku n. N. a Liberci (do 1809), Franz Hunger, děkan ve Frýdlantu (1809–1815), Andreas Wittmesser, děkan ve Frýdlantu (1815–1822), Franz Legler, farář ve Vsi (1822–1826), Mathäus Anders, místní duchovní správce v Pankrazi (1827–1836), Franz Petters, farář v Chrastavě (od 1836 do 2. května 1859), Josef Lichtner, děkan ve Frýdlantu (od 1859 do 3. dubna 1872), Augustin Klindert, děkan ve Frýdlantu (od 13. února 1873 do 28. února 1883), Rudolf Frank, farář v Chrastavě (1883, † 31. července 1883), Anton Henke, arciděkan v Hrádku n. N. (od 24. dubna 1884 do roku 1899), Stefan Neumann, děkan ve Frýdlantu (od 1899 do 1908), od 1908 Josef Funke, děkan v Chrastavě.

3. Kaple v raspenavském farním obvodu

Ve farním obvodu Raspenavy jsou čtyři kaple. Roku 1693 nechala hraběnka Johanna Emerentiana z Gallasu, manželka hraběte Františka Ferdinanda Gallase, zakladatele hejnického kláštera, zřídit na cestě z Frýdlantu do Hejnic k počtě tajemství růžence 12 malých kaplí. Z těchto kaplí se údajně dochovaly ještě tři, a sice jedna v Luhu u domu č. 114 („Steinwegbauer“), druhá v Lužci na pozemku polního hospodáře Scholze, č. 15 („Branntweinbauer“)²⁴⁷ a třetí v Raspenavě u domu č. 8, (Steinpachter, nad tzv. Pilzovým mlýnem, „Pilzmühle“).²⁴⁸ Novějšího původu je kaple u odbočky hejnické silnice od Lázní

²⁴⁷ Selský statek č. 15 v Lužci měl podle pověsti obdržet do držby darem od své vrchnosti nějaký panský kočí, který vozil do vesnic pálenku (Branntweinfrenz); z toho údajně pochází označení „Branntweinbauer“. Na tomto statku měl také žít vybájený zakladatel poutního místa Hejnice. Podstavec sochy u statku ukazuje, jak sítař veze své nemocné děti na káře k zázračnému obrazu v Hejnicích.

²⁴⁸ Zda v Raspenavě u domu č. 8 stojící kamenný kříž skutečně zaplatila hraběnka Johanna Emerentiana Gallasová, která nechala zřídit kamenné kaple, není jisté. Podle jednoho ústního podání by to také mohl být pamětní kříž. Podle toho by se tam měla konat šarvátka. Část bojujících stála údajně zde, druhá naproti, na lužském návrší. Jeden důstojník a více vojáků, kteří v boji padli, mělo být pochováno v blízkosti kříže. Původně měl dřevěný kříž stát tamže, na pozemku, který udržovali vlastníci č. 8, a který vyňala hraběnkina zbožná nadace, kde dala zřídit kamenné kaple. (Friedländer Zeitung ze 7. března 1910). Necht' je tu uvedena poznámka, pocházející z pera místního historika Josefa Bennesche podle dopisu téhož důvěrníka, doplněna následovně: „Údaj, že kaple u „Steinpachter“ č. 8 má být onou z dvanácti kaplí, které nechala zřídit roku 1693 hraběnka Johanna Emerentiana Gallasová, pochází od zesnulého faráře Reinharda Seiferta, františkána a řádového kněze v Hejnicích. Výše citované ústní podání slyšela moje tchyně, Steinpachtern (pochází z otcovy strany ze selského statku č. 1) od své babičky, která je zase převzala od svých předků. Před rokem 1732 od hejnického kostela k lužské krčmě neexistoval přes Smědou žádný most. Kamenný most v Hejnicích byl postaven roku 1732. Mosty u Bienertovy továrny v Raspenavě a u selského dvora č. 1 vznikly ve třetině 19. století. Dům č. 8 byl postaven po roce 1770, a to na pozemku hospodářství č. 1 v Raspenavě. Byl postaven „tam v lese“, „na stezce, která vedla od Liberce“ (poutní cestě) a ústí v blízkosti domu u hospodářské cesty u č. 1. Sjízděné spojení levého břehu Smědé s pravým břehem tehdy ve vyznačené cestě nebylo. Příkrý terén na levém břehu Smědé u domu č. 8 až k č. 1 také vůbec nespádal k založení cesty. Mírný svah pokrýval ještě kolem roku 1830 hustý les až k Smědé. Vozová cesta z Hejnic do Frýdlantu (jediná) vycházela od krčmy v Hejnicích přes obecní dobytčí cestu (při

Libverda. Pochází teprve z roku 1855. Za svůj vznik vděčí paní Eleonoře Köhlerové z Lužce, která pro kapli také zřídila nadaci.

4. O raspenavském hřbitově

Raspenavský hřbitov leží odedávna bezprostředně u kostela.²⁴⁹ Dne 22. října 1880 přenechal majitel krčmy, Julius Rösler, církevní obci za účelem rozšíření již nedostačujícího starého hřbitova sousední pozemek o rozloze 1 190 čtverečních sáhů (427 a) za obnos 3 748 zl. 50 kr. Roku 1881 zdmí obehnanému novému hřbitovu, který je vlastnictvím církevní obce a byl určen za místo odpočinku zesnulých všech vyznání, se dostalo 18. května 1882 slavnostního vysvěcení, jež vykonal okresní vikář Augustin Klindert z Frýdlantu. Právě 17. ledna 1881 byl na novém hřbitově pohřben jako první Franz Wildner, zesnulý 14. ledna. Nový hřbitovní kříž, který daroval velkopřemyslník Josef Anton Richter na památku svých rodičů, Antona a Johanny Richterových roku 1894, byl vysvěcen 18. srpna 1894; k jeho zachování byla založena nadace 2 000 korun. Nová pohřební síň, vystavěná nákladem 1 990 zl., byla zprovozněna ke svému účelu v říjnu 1895. Nového rozšíření se hřbitov dočkal roku 1909. K tomuto účelu byl odkoupen od vlastníka krčmy Otto Röslera sousední pozemek o rozloze 27 arů a 14 m² (754,5 čtverečních sáhů à 6 K 30 h) za částku 4 753 korun.

Důstojnou ozdobu starého hřbitova tvoří hrobová kaple velkopřemyslníka Gustava Richtera šlechtice z Wittbachu v Luh. Postavil ji podle plánů c. k. stavebního rady a architekta Franze rytíře z Neumannu ve Vídni frýdlantský stavitel Wilhelm Stärz. Stavba počala 15. září 1893; vysvěcena byla 13. října 1896. Kamenické práce obstaral Josef Kunze

stavbě domu č. 197 se narazilo na uliční dláždění) a běžela přes Lužec a Luh tak, jak ještě dnes zčásti vede okresní silnice, z části vesnická cesta do Frýdlantu. Na této cestě byla již dříve – za Biberštejnů – zastávka k modlení, a sice na způsob více kaplí. Nyní se však musíme zeptat, kam za tehdejších poměrů nechala fundátorka, Johanna Emerentiana Gallasová, postavit kaple. Vezme-li se zřetel na to, že zbožná paní častěji navštěvovala poutní místo, nemůže znít odpověď jinak než: na oné cestě, kterou používala, aby došla do Hejnic. Že stále jezdila jen vozem, je samozřejmé. Budiž poznamenáno, že panstvo mělo v blízkosti hejnického kostela už před založením kláštera vlastní stáje. Fundátorka jistě nedala zříditi Boží muka na neobydleném, hustě zalesněném strmém svahu na levém břehu Smědé, kde existovala jen úzká horská stezka. Seifertově domněnce ještě také odporuje jedna okolnost: jestli jsou sochy resp. kaple u „Branntweinbauera“ (vinopalnického sedláka?) v Lužci kaplemi z oné nadace, jak se nyní dostaly na levý břeh naproti a dále k Hejnicím? Na této straně nebyl žádný most, žádná cesta. Není již více pochybností: všechny kaple stály na „cestě z Hejnic do Frýdlantu“, jak je nazývána tato cesta také v zakládacím listu a tato cesta běžela přes Lužec a Luh, nikoli do Raspenavy na hranici s Hejnicemi. Kaple u usedlosti č. 8 ve své dnešní podobě byla zřízena prarodiči mé tchyně; předtím tu byl jen dřevěný kříž, k němuž se vztahuje výše citované ústní podání. Snad tu proběhly boje v době husitských válek. Jak mi sdělil jeden starý místní sedlák, má upomínat na tvoření půdy na hospodářské usedlosti č. 7 v Raspenavě na ohrazení, a sice z onoho věku, v němž se ještě bojovalo šípem a lukem. Snad se obě podání vztahují k jedné události; č. 7 sousedí s č. 1“.

²⁴⁹ Kolem roku 1567 byl v Raspenavě založen nový hřbitov (srov. s. 101).

z Hrádku n. N. Na uměleckém zkrášlení interiéru se podíleli akademický sochař Franz Erler z Vídně, malíř von Roschinsky z ateliéru Kott ve Vídni, tyrolský ústav pro sklomalbu v Innsbrucku, liberecký štukatér Theodor Schuster, umělecké truhlářství Franz Westreichen v Linci, dřevosochař Ferdinand Demetz z Gardeny (Tyroly), pozlacovač Mathias Straka z Vídně, vídeňský zámečník Ludwig Wilhelm a výrobce terasa Clemens Toffolo z Liberce. Pro zachování pohřební kaple vznikla nadace 2 000 korun.

Vrchní dozor nad hřbitovem má jeden z patnácti členů existující správní rady církevního okrsku. Prvním předsedou správní rady byl velkopřemyslník Josef Anton Richter. Po jeho smrti 1898 nastoupil do čela správní rady jeho bratr Gustav Richter šlechtic z Wittbachu. V současnosti je předsedou institutu jeho syn Alfred.

Jako hřbitovní zahradník pracuje Anton Pfeifer v Luhu č. 186.

Zemřelí z Ferdinandova byli nejprve pohřbíváni na hejnickém hřbitově. Od roku 1893 existuje hřbitov v části obce Hejnice.²⁵⁰

B) O škole

1. Všeobecné úvahy o dřívějších poměrech ve školství

Potřebu vzdělání a vědění pociťovalo lidstvo již v raných dobách a tato potřeby vedla k zakládání škol. V německých zemích se objevily školy asi teprve po zavedení křesťanství. První školy v dnešním smyslu byly školy klášterní, později vznikly školy městske a konečně také školy na venkově. O těchto posledně jmenovaných lze snad tvrdit, že existovaly v době rozkvětu církevních poměrů – v Čechách v době císaře Karla IV. – již ve všech farních místech. Církev měla v těch dobách takový přebytek duchovních, že dokonce ve vsích byli vedle farářů činní ve službě duchovní a ve výuce kromě faráře ještě jiní začínající nebo již vysvěcení klerikové. Vyučující byli bez výjimky členy university s dosaženou hodností magistra. Účel tehdejších škol však nespočíval v žádném případě v šíření všeobecného vzdělání mezi lidem, ale jen v přípravě na vyšší školy. Na počátku 15. století nacházíme již učitele v Krásném Lese, Višňové a Heřmanicích. Po úpadku příznivých církevních poměrů v době husitských zmatků, stávající školy stále více upadaly. Nevzdělaní kantoři, zvoníci, prostí řemeslníci zaujali teď na venkově místa dřívějších magistrů. Teprve v době reformace, v druhé polovině 16. století zaznamenalo školství zase rozkvět. V naší oblasti to byl především majitel panství Melchior z Redernu, který se ujal školy a který ji v každém směru podporoval. Bohužel přivodila brzy třicetiletá válka a protireformace opětovný úpadek již vysoce vzkvétajícího školství. Nouze a bída, hrubost a zdivočelost a posléze stálá změna

²⁵⁰ Srov. J. HELBIG, Beiträge III, s. 109 a násl.

učitelů, často dlouhodobé přerušení výuky, nedovolily aby dozrály plody úspěšného vzdělávání mládeže. Patronát nad školami, který spočíval v rukou vrchnosti, dělal velmi málo pro školu. Vydával sice tu a tam výnosy o školských záležitostech, ty však byly jen málo vhodné školství podpořit a pozvednout. Učители byli teď většinou muži bez zvláštního vzdělání, často vysloužilí vojáci nebo řemeslníci, kteří dovedli jen něco málo číst, psát a počítat. Teprve za časů císařovny Marie Terezie a jejího velkého syna Josefa II., byla škole věnována větší pozornost a bylo nasměřováno do lepších kolejí. Úplný obrat dosáhlo domácí školství v době našeho vznešeného císaře Františka Josefa I. Tohoto obratu bylo dosaženo vydáním zákona o školním dozoru z 8. února 1868 a říšským zákonem o obecných školách z 14. května 1869. Přestal patronát nad školami; již 23. března 1869 se vzdal hrabě Eduard Clam-Gallas patronátu nad školami. Od vstoupení nových zákonů v platnost náleží nejvyšší řízení školství státu. Dosavadní obor působnosti církevních a světských školských úřadů přešel na zemskou, okresní a místní školní radu. Od roku 1869 se školství všude významně rozvinulo. Nejen větší, nýbrž i malé obce vykazují dnes školní budovu odpovídající požadavkům zákona, a v nich působí učitelské síly náležitě předem vzdělané, které co nejhorlivěji pracují na vzdělávání jim svěřené mládeže podle hesla: „Ne dolů a zpět, nýbrž vzhůru a kupředu“. V obcích raspenavské farnosti existují dnes ne méně než čtyři školy. Jejich popis a dějiny budou teď následovat.

2. O školních budovách obce Raspenava

Školská obec Raspenava, zahrnující obce Raspenavu a Luh, má v současné době dvě školní budovy, které obě stojí v Raspenavě. Hlavní školní budova, Škola císaře Františka Josefa, se nachází uprostřed obce. Od této školní budovy, která je opravdu monumentální budovou, se nachází ve vzdálenosti asi dvou kilometrů druhá školní budova. Stojí v Dolní Raspenavě a je expositurou hlavní školy.

a) Popis raspenavských školních budov.

Obecná škola císaře Františka Josefa byla postavena v roce 1898 podle plánů stavitele Vinzenze Malika († v květnu 1905) z Nového Města p. Smrkem, stavitelem Wilhelmem Stärzem z Frýdlantu nákladem 175 000 K. Je dlouhá 40 m; stavební plocha činí 669.54 m čtvereční. V přízemí se nachází byt řídícího učitele (má 4 místnosti) a školníka (se dvěma místnostmi), kancelář školy, jeden kabinet a prostorná tělocvična. První poschodí má pět učeben a jeden kabinet učebních pomůcek; druhé poschodí má čtyři učebny a kreslírnu o rozloze 100 m². Ve sklepě je nízkotlaký parní kotel, který plně vytápí všechny místnosti, chodby, záchody (které jsou odděleně umístěny v prodloužené přístavbě schodiště). Kromě

topného zařízení je také umístěna větrací souprava pro letní a zimní větrání, kromě toho mají každá dvě okna každé místnosti dvě sklápěcí křídla pro větrání. Topná soustava stála 14 000 K. Ve všech místnostech se nacházejí hygienická plivátka. Šatny pro žáky jsou umístěny na širokých a vytápěných chodbách. Prostorový objem učebny činí 257,04 metry krychlové, takže dokonce při 80 žácích připadají na jednoho žáka 3,213 metry krychlové prostoru. Všechny třídy jsou vybaveny nejmodernějšími lavicemi. Lavice, které pocházejí z Hohenloher Schulbankfabrik Firma H. Kottmann v Oehringen (Württemberg), jsou čtyřmístné, mají zelenou kostru, široké pracovní desky a pohodlná sedátka. Velká kreslárna, která současně slouží dívkám pro ruční práce, má stolky a židle. Zařízení tělocvičny dodala firma Julius Ulbrich z Chrastavy za 1 400 K. Ve školní budově je toho času 6 postupných ročníků se 3 paralelkami; 4., 5. a 6 třída jsou rozděleny podle pohlaví. Obě největší učebny byly také přenechány živnostenské pokračovací škole v Luhu (založené 1893) ke společnému užívání. Zahrada, která náleží k obecné škole Františka Josefa I. má rozlohu 1 200 čtverečných sáhů, a má letní cvičiště a hřiště, ovocný sad, zeleninovou a květinovou zahradu i hezké skupiny křovin a ozdobných stromů.

Školní budovu v Dolní Raspenavě postavil stavitel R. Hampel z Frýdlantu v roce 1901 za 27 000 K. Má jednu učebnu a jeden byt pro učitele, a je vybavena stejně výtečně jako hlavní škola. Zahrada patřící k této školní budově má rovněž letní cvičiště a hřiště. Školu navštěvují žáci prvního a druhého ročníku z Dolní Raspenavy a Dolního Luhu.

Školní obec Raspenava-Luh vlastní také starou školní budovu č. 60 nedaleko kostela jako stálý majetek, jehož výnos smí být využíván pro školní účely raspenavské školy. Tato budova byla se značným nákladem přestavěna pro bytové účely. V současné době se v ní nachází pošta a policejní stanice.

Při příležitosti 50. výročí vlády našeho nejmilostivějšího císaře věnoval v roce 1908 pan Gustav Richter školní obci znamenitý dar (20 000 K) k založení Nadace císaře Františka Josefa I. pro nemocné pro chudé choré obcí Raspenava, Luh a Lužec s tou podmínkou, že stará školní budova č. 60 v Raspenavě zůstane stálým majetkem obce.

b) Dějiny raspenavské školy

O zřízení školní stanice v Raspenavě se dnešní době nezachovaly žádné zprávy. První písemná zpráva o zdejší škole pochází z roku 1589; je dokladem toho, že zde byla škola již v době reformace. Okolnost, že několik málo vesnic jako Krásný Les a Heřmanice měly školu již v předchozí katolické době, připouští dokonce domněnku, že tomu tak mohlo být i v Raspenavě. Od poloviny 17. století přibývá zpráv o zdejší škole. V roce 1661 byla již

obsazena katolickým učitelem. Stará zpráva také zaznamenává, že procesí do Hejnic, zavedených 1692, se tehdy a v následující době kromě místního obyvatelstva účastnila také školní mládež. V jedné písemnosti z roku 1713 se praví: „U kostela je škola a učitel, který však kromě obyčejných chlebů a snopů není zaopatřen žádným živobytím, takže musí žít jen z náhodných příjmů“.

Stará budova v Raspenavě měla kromě jedné učebny a jedné světnice ještě dvě přistavěné komory. V učebně se vyučovaly školou povinné děti z obcí Raspenava, Luh a Lužec. Tato nísta, k nimž v 18. století ještě přibyla obec Karolintal (Peklo), tvořila dohromady jednu školní obec. V roce 1826 měla 770 obyvatel. Školních dětí bylo v tomto roce 310, v roce 1837 – 418, 1839 – 436, 1840 – 389, 1857 – 410. V posledně uvedeném čísle jsou také zahrnuty děti, které navštěvovaly tehdy již existující pomocnou školu v Pekle. Děti raspenavské školy byly rozděleny do tří oddělení (tříd), z nichž nejnižší zahrnovala první a druhý, prostřední oddělení třetí a čtvrtý a nejvyšší třída pátý a šestý ročník. Všechny třídy měly půldenní vyučování; na pomocné škole v Pekle se vyučovalo dopoledne od 8 do 11.30 hodin.²⁵¹

Stará školní budova v Raspenavě byla příliš malá, aby mohla pojmout tolik dětí, a proto bylo nutno zřídit na rychtě v Luhu druhou učebnu. K tomu byla stará škola kolem roku 1850 již ve velmi chatrném stavu. Bylo nebezpečné v ní bydlet, poněvadž strop a nejhořejší trámy hrozily zřícením a dokonce i stěny byly blízce sesutí. Poněvadž kromě toho počet dětí stále vzrůstal, musela se konečně školní obec (po mnohých stížnostech a úsilí školských úřadů) v roce 1860 rozhodnout postavit novou školní budovu. Návrh nákladů zněl na 12 136 zl. rakouské měny. Stavbu převzali za obnos 12 000 zl. sedláci Franz Wildner z Raspenavy č. 58, Josef Weinert v Raspenavě č. 140 a Josef Ressler v Luhu č. 26. Základní kámen byl položen 1. dubna 1860. V roce 1862 byla školní budova (č. 60 nedaleko kostela) hotová. 21. června 1862 byla vysvěcena frýdlantským okresním vikářem Josefem Lichtnerem. Slavnosti vysvěcení se zúčastnili kromě školní mládeže, zástupců příškolných obcí a 13 učitelů z okolí, také ještě mladý hrabě Franz Clam-Gallas s nejstarší komtesou Eduardinou a její vychovatel, dále okresní hejtman Heinrich Schade, správce panství a několik duchovních. Škola čítala tehdy stále ještě tři třídy. Byla jí přidělena také pobočka v Pekle, kam denně musel docházet učitelský pomocník. Teprve 1. října 1872 dosáhla pekelská škola samostatnosti. V roce 1871 se stala raspenavská škola pětiletou. 24. března 1876 pronajala školní obec Jägerův sál

²⁵¹ O nedělích se konalo opakovací vyučování. Toto vyučování, jehož se 1857 účastnilo 140 žáků se dříve konalo odpoledne od 3 do 5 hodin, posléze od 8 do 10 dopoledne. Jednu neděli se konalo opakovací vyučování pro chlapce, druhou neděli pro dívky.

v Luhu jako tělocvičnu, načež bylo 1. dubna zahájeno vyučování tělocviku. V důsledku námitek škoře nepřátelských osob, skončila smlouva o pronájmu za dva roky. 1. října 1877 byla zavedena celodenní výuka ve vyšších třech třídách; jen první a druhá třída se učily nadále po odděleních. 2. ledna 1878 byla zavedena na škole výuka ručním pracím. V srpnu 1881 byla zařízena šestá učebna. Vyučování však nebylo možno hned zahájit, protože chyběl učitel.; teprve na počátku školního roku 1883/84 byla šestá třída otevřena. Současně byla také v nižších třídách zavedena celodenní výuka. Do roku 1892 stoupl počet školou povinných dětí na 464, z nichž však zdejší školu navštěvovalo jen 447 dětí.

Školní budova postavená v letech 1860–1862 již dlouho neodpovídala požadavkům a potřebám.; učebny byly totiž jednak malé, jednak ani jinak nevyhovovaly plně potřebám výuky. Z těchto důvodů bylo na zasedání místní školní rady 15. září 1892 rozhodnuto postavit školu novou a toto usnesení bylo dáno na vědomí obecním zastupitelstvům v Raspenavě, Luhu a Lužci k posouzení a připomínkám. Na to následovalo 25. září 1892 společné zasedání pod předsednictvím velkopřumyslníka Josefa Antona Richtera, za účasti c. k. okresního hejtmána Anselma Feilera a za přítomnosti c. k. okresního školního inspektora Heinriche Weiße, místní školní rady, zastupitelstev obcí a většího počtu zájemců. Při tomto zasedání bylo odevzdáno 6 hlasů pro dvě školy a 5 hlasů pro jednu školu. Na zasedání místní školní rady 19. prosince 1893 byla definitivně většinou hlasů schválena stavba jedné školy, vybavené veškerým komfortem novověku, v blízkosti kostela. K vlastní stavbě však došlo až o čtyři roky později. Když 6. května 1896 rozhodla místní školní rada o zahájení stavby, byly ihned získány domy č. 66 a 223, patřící Josefu Faistovi v Raspenavě za 700 zl. rak. měny. Z plánů, které došly na základě vypsání konkurzu, byl shledán za nejvhodnější plán stavitele Vinzenze Malika z Nového Města p. S.; s malými změnami byl 5. září 1896 schválen. Zednické, kamenické, tesařské a nádenické práce byly 3. srpna 1897 zadány frýdlantskému staviteli Wilhelmu Stärzovi, který poté začal stavět. 18. srpna 1897 byl položen základní kámen, 5. dubna 1898 dokončen krov. Pokryvačské práce obstaral Josef Posselt z Předlanců, klempířské Josef Pietsch v Raspenavě, kovářské Josef Patzak v Raspenavě, truhlářské práce firma Schönthaler ve Vídni a Franz Augsten a A. Mnenzel v Raspenavě, a práce natěračské Josef Nicht v Raspenavě. Topné zařízení dodala firma Franke a Micklich v Drážďanech, školní lavice „Hohenlohsche Schulbankfabrik“ J. Kottmanna v Oehringen (Württembersko). Celkové náklady na stavbu (včetně nákladů na vytápěcí zařízení a oplocení) obnášely 175 000 K. U příležitosti zabudování svorníku, složil řídící učitel Heinrich Vater pamětní spis), napsaný na pergamenu; byl podepsán školskými představiteli, vložen do

kovové schánky a zazdžen ve vestibulu školy.²⁵² Otevření a vysvěcení školy, pojmenované na počest našeho císaře „Škola císaře Františka Josefa“ se uskutečnilo 25. září 1898 odpoledne ve 2 hodiny. Účast na slavnosti vysvěcení byla nadmíru velká. Obec byla ozdobena prapory. Většina spolků, zastupitelstva obcí školské obce, místní školní rada, učitelský sbor se školní mládeží, četní učitelé z frýdlantského okresu, duchovenstvo, c. k. okresní hejtman Anselm Feiler, c. k. okresní školní inspektor Heinrich Weiß a mnozí další čestní hosté se shromáždili ve staré školní budově a po projevu, předneseném jednou žákyní ke staré škole, se odebrali v průvodu k nové škole. Když se shromáždili před budovou, zahrála místní kapela píseň „To je den Páně“. Pak následovalo několik projevů, které přednesl velkopřemyslník Gustav von Richter, c. k. okresní inspektor Heinrich Weiss, stavitel Wilhelm Stärz, představený obce Josef Neumann, c. k. okresní hejtmann A. Feiler, řídící učitel Heinrich Vater, farář v. v. Josef Hoffmann a jedna žačka. Samotné vysvěcení provedl osobní děkan Josef Hoffmann za asistence hejnického kvardiána, raspenavského faráře Franze Wildnera a kaplana Johanna Reißa. 2. října 1898 začala v nové škole výuka, a to v šesti třídách a v jedné paralelce šesté třídy. Výnosem c. k. zemské školní rady č. 39 446 z 18. 10. 1900 dostala Dolní Raspenava školní expozituru pro první dva ročníky. Výstavba vlastní budovy pro expozituru byla rozhodnuta místní školní radou 24. listopadu 1900. Pozemek daroval velkopřemyslník Josef Anton Richter. 20. května 1901 byla vypsána soutěž na stavbu. Stavba byla zadána firmě Appelt a Hampel ve Frýdlantu, která zahájila stavbu 3. června 1901. Byla dokončena v krátké době. Vysvěcení budovy (č. 92) se konalo 20. října 1901 odpoledne ve 3 hodiny. Expozitura sama zahájila činnost již 1. září 1901. Náklady na školní budovu v Dolní Raspenavě činily 26 971 K 50 hal.

Ve školním roce 1901/02 byla provizorní paralelka, existující na Šcole císaře Františka Josefa, přidělena druhé a v roce 1902/03 třetí třídě. Ve školním roce 1903/04 byla zřízena paralelka pro čtvrtou třídu a ta při třetí třídě byla zrušena. Již v roce 1901 byl Lužec vyčleněn z raspenavské školní obce a prohlášen za samostatnou školní obec. Od té doby zahrnuje školní obec Raspenava jen vesnice Raspenava a Luh. Školné kryje školní obec od 1. ledna 1904 z obecní prostředků. Raspenavská škola má toho času 6 postupných ročníků jednu definitivní paralelku při 6. třídě a 2 provizorní paralelní třídy, které jsou přidělovány podle potřeby 3., 4. nebo 5. třídě. Expozitura má 1 třídu pro první a druhý školní rok.²⁵³ Od 1. října 1893 je spojena

²⁵² Opis tohoto pamětního listu je uložen ve školním archivu.

²⁵³ Místní školní rada v Raspenavě se na své schůzi 27. ledna 1910 jednomyslně rozhodla usilovat o zřízení dvojité měšťanské školy. Obecní zastupitelstva v Raspenavě a Luhu na svých zasedáních 28. ledna 1910 vyslovila s tímto rozhodnutím souhlas.

se školou živnostenská pokračovací (učňovská) škola. Tomuto ústavu, který má dva ročníky, přidělila místní školní rada dvě největší učebny ke společnému užívání ve Škole císaře Františka Josefa. Jako obecná škola, má i pokračovací škola odpovídající zařízení a vynikající učební pomůcky. Na pokračovací škole vyučují čtyři učitelé obecné školy. Roční náklady na tuto školu činily v roce 1911 2 059 K 22 hal. Příjmy činily v roce 1911 2 060 K. Subvence od státu obnášely 700 K, od země 300, od obchodní komory 200, od okresního výboru 400 K, od firmy Antona Richtera synové 200 K, od obce Raspenava 140 K od obce Luhu 60 a od družstva živnostníků 60 K.

Raspenavská škola má celkem devatenáct nadací, a to:

1. Raspenavsko-Lužská nadace pro zlepšení příjmů učitelského sboru v Raspenavě (založena A. Richterem z Luhu č. 174 a Josefem Richterem jun., z Luhu č. 180, 10 700 K)²⁵⁴.
2. Nadace Johanna Wagnera k nákupu vyučovacích a učebních prostředků pro chudé žáky obce Raspenava (odkaz soukromnice J. Wagnerové v Schönau va výši 500 zl., ze dne 22. června 1887; 3. Nadace P.Franze Peukera pro chudé školní děti (odkaz raspenavského faráře Franze Peukera ve výši 50 zl. složený 1850); 4. Nadace Josefa Herbiga pro nákup bot pro chudé školní děti (150 zl., složeno J.Herbigem z Raspenavy č. 106); 5. Nadace P. Franze Hoffmanna na vánoční nadílku pro chudé školní děti (odkaz 50 zl. složený 1866 raspenavským farářem Franzem Hoffmannem; 6. Nadace Franze Bergmanna na opatření obuvi pro chudé žáky (50 zl. odkaz F. Bergmanna z Luhu č. 65); 7. Nadace Antona Horna pro ošacení chudých školních dětí (odkaz A. Horna v Raspenavě, 150 zl., výnos místodržitelství z 13. dubna 1894, č. 78 101); 8. Nadace Floriana Wildnera pro chudé žáky (odkaz Zl. Wildnera z Luhu č. 22 ve výši 120 zl.); 9. Nadace Josefa Herbiga pro chudé žáky (110 zl. odkaz J. Herbiga z Raspenavy č. 106); 10. Nadace Ignaze Hockeborna pro chudou školní mládež (50 zl., odkaz Ignaze Hockeborna z Raspenavy č. 147); 11. Nadace Ignaze Wildnera pro chudou školní mládež (150 zl., odkaz Ig. Wildnera z Raspenavy č. 4) 12. Nadace Antona Herrmanna pro nákup ošacení pro chudou školní mládež (150 zl., odkaz bývalého raspenavského řídícího učitele A. Herrmanna z 26. dubna 1889); 13. Nadace Josefa Antona

²⁵⁴ V roce 1853 byla založena Liberecká záložna (Reichenberger Sparkasse), první záložna v severních Čechách. Toto založení podpořili a vložili Anton Richter z Luhu č. 174 200 K rak.měny a Josef Richter jun., (bratr Antona Richtera) z Luhu č. 180 100 K rak. m. a současně se vzdali jakéhokoliv výnosu z uvedených obnosů. V par. 11 stanov této záložny byly úroky z toho plynoucí určeny ke zvýšení dotace pro učitelský stav. Na výše uvedené vklady připadlo odstupné pro Luh ve výši 3 000 zl. Nadace vzrostla spolu s úroky na 5 000 zl, načež vstoupila na základě rozhodnutí okresní školní rady ze dne 18. ledna 1886 č. 1541 v život s účinností od 1. ledna 1886. Státní obligace nakoupená za to, byla 1893 vinkulována a vyměněna za 4 % nezdaňovanou státní obligaci s 10 700 K ve měně, zavedené zákonem z 2. srpna 1892 říšský zákoník č. 126. Nárok na tuto nadaci mají rovným dílem zkoušené, definitivně nebo zatímně zaměstnané učitelské síly, s výjimkou vypomocných učitelů a učitelek ručních prací.

Richtera (2 000 zl. na vánoční nadílku pro chudé děti, 1 000 zl. pro polední stravování chudých žáků, zřízená 1898).²⁵⁵; 14. Nadace Bernarda Lichtneckera na vánoční nadílku pro chudé žactvo (300 zl. v r. 1889 od clam-gallasovského revírníka v. v. B. Lichtneckera, bytem v Raspenavě č. 333)²⁵⁶; 15. Nadace důlního rady Adolfa Scholze na vánoční nadílku pro chudé školáky (odkaz 100 K z roku 1893); 16. Nadace řídicího učitele Adolfa Würfela na vánoční nadílku pro chudé žactvo (300 K); 17. Nadace děkana Josefa Hoffmanna na vánoční nadílku pro chudé žactvo (400 K). 18. Nadace Emila Jaeckela pro vývařovnu polévek (800 K); 19. Nadace císaře Františka Josefa obce Luh na polední stravování chudých žáků.

Vyvařovnu polévek v Raspenavě, jejíž kmenové jmění se v současné době skládá z Nadace Josefa Antona Richtera (2 000 K), z Nadace Emila Jaeckela (800 K), z Nadace císaře Františka Josefa obce Luhu (200 K) a z Nadace Franze Köhlera, založila v roce 1892 „Úterková společnost“ (Dienstaggesellschaft), existující od r. 1886 v hostinci A. Resslera v Raspenavě (dříve hostinec J. Neumanna), a je jako dobročinné zařízení uznávána a podporována mnoha občany obcí Raspenava, Luh a Lužec. 80 až 90 vzdáleně bydlících chudých školních dětí dostává ve špatném ročním období polévku a také jiná jídla. Od založení až do polévkového období 1912/1913 bylo podáno 5 548 porcí po 12 hal., což obnáší 6 658 K 92 hal. Tento pozoruhodný obnos byl získán díky šlechtnosti několika příznivců, sbírkami v obci, koncerty, novoročními příspěvkovými gratulacemi, příspěvky obcí, pokladničkami atd. Správa se skládá ze zástupců Úterkové společnosti, místní školní rady a učitelského sboru. Členy současného správního výboru jsou: z Úterkové společnosti Josef Neumann, Karl Richter, Fr. Josef Schwarz a Heinrich Vater, z místní školní rady Oswald Jaekel a Josef Menzel, z učitelkého sboru řídicí učitel Anton Gabler a L. Franz Blumrich. Prvním předsedou byl velkopřemyslník Josef Anton Richter. Jeho nástupcem byl majitel továrny Emil Jaekel (nar. 26. června 1856, zemřel 11. listopadu 1903). Od té doby je předsedou majitel statku Karl Richter. Dozor nad vyvařovnou vykonává učitelský sbor. Polévky vydává školník.

Organizace pečovatelek o sirotky školní obce Raspenava – Luh

²⁵⁵ Výtah z „Poslední vůle dne 13. května 1898 v Raspenavě zesnulého velkopřemyslníka a velkostatkáře Josefa Antona Richtera: „...Dále věnuji kapitál 2 000 zl. rak. m. slovy dvatisíce zlatých rak. měny, s tím určením, aby byl náležitě uložen a jeho úroky byly použity každoročně pro vánoční nadílku chudého žactva raspenavské školy. Dále věnuji kapitál 1 000 zl. rak. měny, slovy tisíc zlatých rak. měny, který nechť je náležitě uložen a jeho roční úroky použity pro polední stravování chudých školních dětí během zimních měsíců, obzvláště takových, které mají dalekou cestu do školy. (Výtah souhlasí s originálem. C. k. kancelář ředitelství c. k. krajského soudu Liberec, 6. června 1898).

²⁵⁶ Revírník B. Lichtnecker v Raspenavě č. 333 předal na jaře 1899 místní školní radě obnos 400 zl. r.m. s určením, že z tohoto obnosu má být použito 100 zl. na učební pomůcky, úroky ze zbývajících 300 zl. každoročně na vánoční nadílku chudých školáků.

Vedena poznáním, že pro národ má péče o mládež nejvyšší význam, připojila se i školní obec Raspenava-Luh k „Organizaci pečovatelek o sirotky“ v okrese Frýdlant.

V obci Raspenava se postavily do služeb této aktuální věci dámy: Hermine Bubaková, Marie Jägerová, Helena Jäckelová, Anna Resselová, Auguste Resselová, Emilie Röslerová, Anna Weinertová a Anna Walterová.

Dík činnosti obecních sirotčích rad, obzvláště však díky činnosti organizace pečovatelek, která se dosud chvályhodně vyvíjela, bylo již zmírněno mnohé dětské utrpení, nebo dokonce odstraněno.

Poněvadž se úkolům této organizace dostává peněžními dary významné podpory, byly každoročně uspořádány akce, které vynesly znamenité čisté zisky, jichž bylo použito dílem ve vlastních organizacích Raspenava – Luh, dílem jako podpora pro německou zemskou komisi pro ochranu dětí a péči o mládež v Čechách.

O tyto akce se obzvláště významně zasloužili zástupci obecní sirotčí rady F.W.Jäger, akademický malíř v Raspenavě, předsedkyně paní Marie Jägerová a Helena Jäckelová.

V obci Luh jsou členkami Organizace pečovatelek o sirotky dámy: Johanna von Richter, předsedkyně; Julie Wildnerová z č. 22, Anna Aschkeová, Anna Neumannová z č. 85, Julie Wöhlová z č. 104, Emma Scholzová z č. 45, Karoline Hokebornová z č. 90, Anna Killmannová z č. 245, Anna Wöhlová z č. 106, Anna Köhlerová z č. 100, Anna Killmannová z č. 21 a Franziska Stompeová z č. 185.

Jmenované dámy, které spojenými silami pod cílevědomým vedením paní Johanny von Richter jsou odhodlány dosáhnout to nejlepší, nevynechají žádnou naskytnuvší se příležitost, posloužit dobru péče o mládež.

Předsedkyně paní Johanna v. Richter v Luhu, věnovala pro založení sirotčího fondu 2 000 K. U příležitosti dnů ochrany dětí byly pro výše uvedené cíle uspořádány sbírky.

O vánocích se také pořádají pro sirotky vánoční nadílky.

c) Soupis vyučujících na raspenavské škole

Na raspenavské obecné škole (včetně expozitury) vyučují v současné době dva katoličtí učitelé náboženství, jeden evangelický učitel náboženství, 10 světských (a to 8 mužů a 2 ženy) učitelských sil a jedna učitelka ručních prací.

Dříve tu byl jen jeden písař neboli školmistr, který měl prokazatelně již na začátku 19. století ku pomoci dva učitelské pomocníky.

O učitelích, působících na raspenavské obecné škole, se z nejstarších dob dochovaly jen skromné zprávy. V kupní smlouvě rychty v Luhu z 12. listopadu 1589 je uveden raspenavský

písař Jörge Hopfe.²⁵⁷ V roce 1634 vyučoval na raspenavské škole kostelní písař Christoph Ulbricht. Ten vlastnil v Novém Městě p. S. dům, který prodal 30. ledna 1634 Christophu Pietschovi. Podle urbáře panství z roku 1631 dostával „písař“ v Raspenavě z Peukerova statku 1 ½ měřice žita. Uvedení písaři byli ještě protestanti. První katolický školmistr byl bezpochyby Georg Exner, který se poprvé uvádí v roce 1661 a ještě 1683 v Raspenavě působil. Jeho nástupcem byl školmistr Gottfried Görlach, který převzal školní službu v Raspenavě 1684. V roce 1701 byl v Raspenavě zbaven služby cizí školmistr neznámého jména. Na jeho místo nastoupil Gottfried Ressel z Jindřichovic.

Jeho ustanovovací dekret z 1. října 1701 zní: „Našeho poddaného Gottfrieda Ressela, rozeného z panství Frýdlant a obce Jindřichovice na jeho ponížené a upěnlivé prosby nejen z naší dvorské služby, v níž sloužil jako lokaj, tímto milostivě propouštíme, ale také s ohledem na jeho nám snaživě prokázané služby ho prohlašujeme za školmistra, kostelního a soudního písaře v raspenavské farnosti poněvadž bývalí cizí byli propuštěni, a našemu vrchnímu hejtmanu přikazujeme, aby výše zmíněný Gottfried Ressel, jak jinak zvykem, všem k raspenavskému kostelu příslušejícím obcím jako školmistr, kostelní a soudní písař sloužil a v tomto postavení byl představen a instalován. Dáno ve Vídni, 1. října 1701. Johann Wenzel Graf von Gallas v. r.“

Jak dlouho Gottfried Ressel školní službu v Raspenavě vykonával, se nedá zjistit, poněvadž až do r. 1711 všechny historické prameny o Raspenavě mlčí. Pravděpodobně byl Resselovým nástupcem Hans Heinrich Knirsch, který je 1711 uváděn jako „nově ustanovený“ školmistr.

Z roku 1711 je dipozici ještě „Inventarium“ o požitcích raspenavského učitele. Tento inventář, který se nachází v nejstarší konšelské knize obce Raspenava zní doslova tako:

Inventarium akcidencí a ostatních příjmů školmistra v Raspenavě

Jestliže nově přijatý školmistr jménem Hans Heinrich Knirsch v Raspenavě bude plnit a dbát všeho, co jeho povinnost vyžaduje, věrně, pilně, tak má ke své obživě obdržet následující: předně má užívat školní zahradu ležící při Smědé vzhůru, jak je včetně záduší od celé farní obce oplocena.

Oba šoltysové, jak z Raspenavy tak z Luhu, dávají ročně chleba:

na sv. Jiří	2 chleby
a na sv. Michala rovněž	2 chleby
šoltys v Lužci dává pokaždé	1 chleba

²⁵⁷ Podle přátelského sdělení pana Josefa Bennesche v Raspenavě-Hejnicích.

za zvonění na počasí dává každý 2 snopy žita a 2 snopy ovsa

Každý sedlák dává ročně:

na sv. Jiří 1 chleba

na sv. Michala 1 chleba

též na počasí 2 snopy

Pak jsou tři sedláci, totiž Hanz Köhler a Hans Wüldner v Rapsenavě, pak Christoph Kyllmann, ti dávají ročně každý 4 chleby

rovněž tolik snopů napůl žita a napůl ovsa.

4 dědiční zahradníci, z nich dává každý na Michala 1 chleba

3 z nich dávají každý 1 snop žita, ale oves žádný

Na Štědrý večer a k Zelenému čtvrtku dává:

každý šoltys 3 kr.

každý sedlák 3 kr.

každý zahradník s polnostmi 2 kr.

každý zahradník a domkář 1 kr. 3 den.

podruh 1 kr.

za každé školní dítě, týdně odměna 1 kr. 3 den.

za ty, které se učí psát a počítat 2 kr.

dále za požádání za kmotra, nebo za napsání dopisu 3 kr.

za napsání žádosti nebo poděkování 1 kr.

za šestinedělku při úvodu 3 kr.

Rovněž koláč nebo koláčky při křtu nebo při úvodu

za pohřeb, při němž je čtena tichá mše sv., za vyzvánění a napsání životopisu, celkem 45 kr

rovněž za velký pohřeb, kdy je nesen na márách a pohřben za zpěvu requiem, za vyzvánění a napsání životopisu celkem 1 zl.

když je slouženo děkování nebo výroční vzpomínka, pokaždé 4 ½ den

za poslední píseň u hrobu, když se přitom zpívá 6 kr.

když je čtena mše svatá venku (v Rapsenavě) dávalo se 6 kr.

když se jde s duchovními k nemocnému, dostane ten, co nese ornát 3 kr.

²⁵⁸ když je manželský pár oddáván a přitom se zpívá	7 kr. 3 den.
když se konají zasnuby, za pozvání, namlouvání a děkování a za vše, co je třeba u toho vykonat	21 kr.
když se koná svatba, která trvá 2 až 3 dny, za pozvání každého hosta	1 kr.
a za všechny úkony a služby, které jsou přitom potřebné	30 kr.

od nevěsty dostane ten, kdo ji vede, ať je to kdokoliv, 1 kapesník a případně v něm dárek a to podle možností a vůle nevěsty.

Ročně dává každý zpovídací se, ke zpovědi 1 zpovědní krejcar, za kteréžto krejcarey občas pánům duchovním se podá něco jídla a pití.²⁵⁹

Úřední cestou se toto tímto stvrzuje. Dáno na zámku Frýdlant 1. května 1711.

Chr. Carl von Platz und Ehrenthal

L. S.

p. t. zplnomoc. vrchní hejtman

Školmistr Hans Heinrich Knirsch se oženil 12. května 1721 s Annou Marií, dcerou mlynáře v Poustce, Johanna Christoha Finke. 4. ledna 1733 mu zemřel v Raspenavě jeden syn ve věku 1 roku a 8 týdnů. Knirsch zde vykonával svůj úřad do 1761.

V roce 1740 bylo sestaveno nové Inventarium o příjmech raspenavského školmistra, které 1. července 1740 potvrdil hrabě Filip Gallas. Také toto Inventarium, zanesené rovněž do nejstarší raspenavské konšelské knihy (s. 223), necht' je zde doslova uvedeno. Zní:

Inventarium akcidencí a ostatních příjmů školmistra v Raspenavě.

Předně má užívat školní zahradu ležící při Smědé vzhůru, jak je včetně záduší od celé farní obce oplocena.

Oba šoltysové, jak z Raspenavy tak z Luhu, dávají ročně chleba

na sv. Jiří	2 chleby
na sv. Michala rovněž	2 chleby
šoltys v Lužci dává pokaždé	1 chléb
za zvonění na počasí dává každý	2 snopy žita a 2 snopy ovsa
Každý sedlák dává ročně:	
na sv. Jiří	1 chléb
na sv. Michala	1 chléb

²⁵⁸ Po znovuzřízení fary v roce 1726 byl tento a následující bod vysokoblahorodou komisí změněn a to takto: „Když jsou dva lidé oddáváni a přitom se zpívá, každý 31 kr. 3 den. Též když se křtí, dává každý kmotr 2 kr. a otec dítěte 3 kr. za zápis.“

²⁵⁹ Od 1726: „A tak nedostane nikdo více“.

těž za počasí	2 snopy
a 3 sedláci, totiž Gottfried Köhler(č. 136) a George Wüldner v Raspenavě (č. 58), pak Christoph Kyllmann v Luhu dávají ročně každý	4 chleby
rovněž tolik snopů, totiž půl žitných a půl ovesných	
4 dědiční zahradníci (Raspenava č. 102, 113, 115) a Luh(č. 6) dávají	
každý ročně na sv. Michala	1 chleba
3 z nich dávají každý	1 snop žita, oves žádný.
Na Štědrý večer a Zelený čtvrtek dává:	
každý rychtář	3 kr.
každý sedlák	3 kr.
každý zahradník s poli	2 kr.
zahradníci a domkáři	1 kr. 3 den.
každý podruh	1 kr.
za každé školní dítě týdně odměna	1 kr. 3 den.
avšak za ty děti, které se učí psát a počítat	2 kr.
dále za požádání za kmotra nebo napsání dopisu	3 kr.
za napsání žádosti nebo poděkování	1 kr.
za šestinedělku při úvodu	3 kr.
rovněž koláč nebo koláčky při křtu nebo úvodu	
za pohřeb, při němž je čtena tichá mše sv., za vyzvánění nebo napsání životopisu celkem	45 kr.
rovněž za velký pohřeb, kdy je nesen na márách a pohřben za zpěvu requiem, za vyzvánění a napsání životopisu celkem	1 zl.
když je slouženo děkování nebo výroční vzpomínka, pokaždé	4 ½ den.
za poslední píseň u hrobu, když se přitom zpívá	6 kr.
dříve se platilo za sv. mši, když byla čtena venku (v Raspenavě)	6 gr.
Teď ale, poněvadž je dosazen vlastní farář	0 kr.
naproti tomu za mše svaté, která se oznámí a za vyzvánění (jinak za žádnou nic) dostane školmistr	6 kr.
když se jde s p. duchovními k nemocným, pak dostával ten, co nesl ornát	3 kr.
když jsou dva manželé oddáváni a přitom se zpívá, dávalo se	7 ½ kr.
rovněž když se venku (mimo obec)křtilo, dával každý kmotr	1 kr.

Tyto poslední tři položky se zcela ruší a pod pokutou deseti říšských tolarů se zakazuje něco brát.

Naproti tomu teď, protože byl ustanoven vlastní farář a obyvatelé obce proto už nejsou obtěžováni chodit k sňatku nebo ke křtu do Frýdlantu, takže školmistr v Raspenavě při těchto událostech má vykonávat své úkony zde, přiznává se s dobrozdáním a souhlasem Vysoké vrchnosti s oběma dvěma vyššími krajskými vikáři, tedy panem děkanem v Zákupcích a panem děkanem v České Lípě, kteří od vysokoblahorodé arcibiskupské konsistoře byli jmenováni k vyšetření a zřízení těchto farností, jako pověřenci vysokých komisařů sem byli deputováni, aby ony akcidencie, co jinak pobírají zaměstnanci škol a zvoníci ve Frýdlantu, a za takové úkony dříve požívali, přiznaly se jemu školmistrovi se souhlasem přífařených obyvatel, a to:

Za každý sňatek, za napsání tří ohlášek před sňatkem, za zpěv a následně za ministrování

místo kantora, varhaníka a zvoníka, celkem 31 kr. 3 den.

při křtu dává jako dříve ve Frýdlantu každý kmotr jen 2 kr.

otec dítěte za zápis dává 3 kr.

když se konají zásnuby. Za pozvání, namlouvání a děkování a vše. co je třeba při tom vykonat, se dá 21 kr.

když však svatba trvá 2 a až 3 dny, za pozvání každého hosta 1 kr.

a za všechny úkony a služby, které jsou při tom potřebné 30 kr.

Od nevěsty dostane ten, kdo ji vede, ať je to kdokoliv, 1 kapesník a nějaký dárek v něm, a to podle možnosti a vůle nevěsty. Krejcary od zpovídajících se se ruší, protože školmistr už nesmí dávat žádné duchovní alimentace. Tímto se potvrzuje vrchnostenskou mocí.

Zámek Liberec, 1. července 1740

L. S.

Philipp Graf von Gallas.

Po učiteli Hansu Heinrichu Knirschovi následoval 1761 v jeho úřadě jeho syn Johann Nepomuk Knirsch. 1. února 1761 byl oddán „vzdělaný mládenec Johann Nepomuk Knirsch školmistr, syn vzdělaného Johanna Heinricha Knirsche, bývalého školmistra zde“ farářem Josefem Rufferem s Annou Kateřinou Pietschovou z obce Laden (Lada u Jablonného v Podještědí)²⁶⁰. 11. října 1761 získal učitel Johann Nepomuk Knirsch za 200 kop hotových peněz od Hanse Michaela Wildnera jeho tamní zahradnickou usedlost, ležící mezi selskými

²⁶⁰ 30. června 1768 zemřel v Raspenavě Johannes Wendelin Emanuel, syn učitele Johanna Nepomuka Knirsche.

statky Hanse Christopha Waltera a Johanna Luxe.²⁶¹ Knirsch působil na raspenavské škole do roku 1793.

O učitelských pomocnících, kteří tu působili pod jeho vedením, se dochovaly jen sporé zprávy. První známý učitelský pomocník byl Wenzel Sitte. Ten se narodil 29. ledna 1758 jako syn sedláka Antona Sitte v Bílém Kostele. Byl nejdříve pomocným učitelem v Raspenavě a v roce 1772 ho postihla „příhoda“. Opustil proto školské služby a vyučil se 1774 krejčovskému řemeslu. 1776 se stal mistrem, 1784 se vrátil opět k vyučování a stal se učitelem v Bohaticích (Voitsdorf) u Zákup, odkud po 1 ¼ letém působení přešel jako učitel do Lučan u Jablonce. 1788 se nastěhoval do svého rodiště, kde koupil od svého bratra zahradnickou usedlost na nivách. V prosinci 1789 se vrátil opět jako učitel do Bohatic. Roku 1792 odešel opět do Lučan. 1796 se vzdal učitelské činnosti a provozoval v Bílém Kostele krejčovské řemeslo. 1801 se stal znova učitelem v Bohaticích. Tam zemřel 27. července 1814. Od roku 1792–1796 byl Gottfried Tschiedel učitelským pomocníkem v Raspenavě. Stal se pak učitelem ve Větrově (1797–1803) a působil nakonec do r. 1836 na škole v Horní Řasnici (Bärnsdorfu). Tam 10. června 1843 zemřel.

V roce 1793 dostal uvolněné učitelské místo v Raspenavě Johann Mathias Hübner (nar. 13. ledna 1755) v Ludvíkově, jeho manželkou byla Veronika Worfová). Od r. 1774–1791 byl učitelem ve svém rodišti a potom do 1793 v Novém Městě p. S. Zemřel 25. května 1829 jako kantor v Raspenavě.²⁶²

Během jeho působení byli učitelskými pomocníky v Raspenavě: Franz Effenberger (1796–1802), poté od 1803 do 1804 učitel na Grabštejně; Anton Neumann z Ludvíkova (1800–1806), potom 1807–1815 učitel v Andělské Hoře a 1815–1830 učitel v Údolu sv. Kryštofa; Philipp Ressel z Ludvíkova (nar. 1786, zde 1806–1809) předtím do r. 1806 v Krásném Lese, od 1809 do 1816 učitel v Janově a od 1816 do své smrti 18. května 1847 učitel ve Václavicích; Anton Oertel (1809); Anton Hübner (nar. 1793, v Raspenavě působil 1817–1819, poté učitel v Libverdě, kde 10. září 1855 zemřel, a Anton Hübner z Raspenavy (nar. 1797, pomocník od 1819 do 1827).

²⁶¹ Tuto usedlost měl potom jeho syn Johannes Knirsch. Ten prodal 20. května 1801 ze své zahradnické usedlosti za 45 zlatých Josefu Wolfovi kus pozemku. 10. listopadu 1804 přenechal Johannes Knirsch svůj dům č. 25 v Luhu včetně pozemku za 2550 zl. Ignazi Effenbergovi z Hejnic, který 19. listopadu 1804 uzavřel manželskou smlouvu s Franziskou Knirschovou.

²⁶² Matthias Hübner byl jedním z nejzdatnějších školských pracovníků své doby. Patroni raspenavské školy, hrabata Clam-Gallasové, jen zřídka kdy míjeli raspenavskou školu, aniž by se milostivě nezeptali na Hübnerovo zdraví (Jahrbuch für Lehrer, Eltern und Erzieher /Ročenka pro učitele, rodiče a vychovatele/), Praha 1852, s. 6n.

V roce 1829 byl ustanoven Franz Alscher učitelem v Raspenavě. Narodil se 1766 v Jindřichovicích, působil přes deset let jako učitel v Pertolticích u Frýdlantu a pak více než 21 let ve Vsi. Odtamtud přišel v roce 1829 do Raspenavy. Zde byl učitelem až do své smrti 15. července 1837.²⁶³ Po něm následoval Anton Hübner, syn někdejšího učitele Mathiase Hübnera. Anton Hübner se narodil 14. listopadu 1797 v Raspenavě. Byl zpočátku učitelským pomocníkem ve svém rodišti (pod svým otcem) a stal se 1827 učitelem ve Větrově, kde zůstal až do roku 1837, kdy převzal zdejší učitelské místo. Jeho stanovené služné činilo 375 zl. 31 kr. Zemřel 29. března 1857. Jeho manželkou byla Veronika Altmannová (nar. 22. června 1798, zemřela 22. května 1840).²⁶⁴

Během působení učitelů Alschera a A. Hübnera působili v Raspenavě jako pomocníci: Johann Michael Leutelt z Jitavy, (nar. 13. února 1820, působil 1836–1851 v Jitavě, Raspenavě, Bulovce a Janově n. Nisou, stal se 1852 prozatímním učitelem, v r. 1854 učitelem v Josefově Dole u Jablonce, byl tam 1871–1887 řídícím učitelem a zemřel 2. června 1889 jako důchodce); Wenzel Luh (byl 1849 učitelem v Bílém Kostele); J. Finke; Josef Semdner (nar. 21. ledna 1806, učit. pomocník 1838–1844, přišel 1844 jako učitel do Kateřinek, kde působil do roku 1852.²⁶⁵; Bernard Geisler (byl 1838–1844 učitelem v Andělské Hoře, zemřel 17. srpna 1844); Friedrich Hirschmann z Dolní Oldříše (nar. 27. července 1829, zde od 1853–1854, byl pak pomocníkem v Dubnici a Chrastavě, stal se 1867 učitelem v Poustce a 1871 řídícím učitelem v Krásném Lese, kde působil do r. 1888, zemř. 9. května 1904 jako důchodce ve Frýdlantu; Emanuel Preisler z Mníšku (1848–1858). Vedl školu v Raspenavě jako správce po smrti učitele Antona Hübnera od 29. března do 30. června 1857.

Na základě rozhodnutí hraběte Eduarda Clam-Gallase z 29. května 1857 a dekretu biskupského konsistoria v Litoměřicích z 11. června 1857 obdržel učitelské místo v Raspenavě Anton Herrmann z Kunratic, který přijel 2. července do Raspenavy a následující den nastoupil svou službu. A. Herrmann se narodil 17. června 1804. V roce 1821 se účastnil v Liberci preparandského kurzu, obdržel 15. října 1821 vysvědčení dospělosti pro ustanovení učitelským pomocníkem a 19. září 1825 při konkurzní zkoušce v Litoměřicích pro ustanovení učitelem. Herrmann působil jako pomocník od 30. října 1821 do 1. října 1824 na liberecké hlavní škole a od 1. října 1824 do 5. září 1831 na farní škole v Rochlicích. jako samostatný

²⁶³ Jahrbuch für Lehrer, Eltern und Erzieher.

²⁶⁴ Jeden syn učitele Antona Hübnera, Gustav Hübner Ritter von Ringhain, byl generálním inspektorem soukr. rak.-uh. státní železniční společnosti (Staatseisenbahngesellschaft). Zemřel 1899 v Budapešti. Srov. J. Schubert, Geschichte von Ringenhain, s. 45 (Dějiny Větrova).

²⁶⁵ Semdner bydlil v Luhu č. 42.

učitel; od 5. září 1831 do 6. října 1835 v Hájí (plat 169 zl. 20 kr. vid. měny = 41 zl. rak. měny), od 6. října 1835 do 16. září 1842 ve Lvové u Jablonného (plat 277 zl. 43 kr. vid. měny = 117 zl.), od 16. září 1842 do 2. července 1857 v Bulovce a od 2. července 1857 do 30. června 1870 v Raspenavě. Po padesátileté služební době byl přeložen do důchodu v srpnu 1871. Dvanáct pochvalných dekretů zemského úřadu v Praze a konsistoria v Litoměřicích ocenilo jeho zásluhy jako učitele. Zemřel 11. října 1888 ve Frýdlantu ve vlastním domě.

A. Herrmann odkázal k 7 000 zl. rak měny pro dobročinné účely; na nich se podílelo jeho rodiště Kunratice a ta místa, kde působil jako učitel. Mezi nadacemi, které zřídil je také nadace pro opatrování šatstva pro chudé školní dívky v Raspenavě (150 zl.) Chudobincům v Raspenavě, Luhu a Lužci odkázal po 100 zl.²⁶⁶ Příjem raspenavského učitele obnášel v roce 1857 419 zl. 20 kr. konv. měny; oba podučitelé dostávali 347 zl. 20 kr. konv. měny, z toho v hotovosti jeden 52 zl. konv. měny.

V roce 1865 navštívil zemský školní rada P. Johann Maresch v doprovodu okresního vikáře Josefa Lichtnera a vrchního panství Josefa Knesche raspenavskou školu a provedl zkoušky.

V době působnosti učitele Antona Herrmanna byli učitelskými pomocníky: Emanuel Preisler (do r. 1858), Josef Hoyer z Proseče (1855, 1859, poté do 1861 učitel v Libverdě a pak v Bílém Potoce), Anton Pilz z Kunratic (nar. 1837, zde 1865 až do listopadu 1866, penzionován 31. srpna 1897 jako řídící učitel v Jitřavě), Franz Herrmann z Kunratic († 1894 v Černé Řičce u Polubného, kde působil od r. 1873), Ferdinand Hampel z Bulovky (nar. 10. ledna 1843, podučitel zde od 1. srpna 1860 až do své smrti dne 7. července 1862), Josef Blumrich z Ludvíkova (nar. 17. července 1842, podučitel od 1. srpna 1860 do 1. listopadu 1863, penzionován byl 1901 jako řídící učitel v Heřmanicích, okr. Liberec), Gustav Wagner ze Židovic u Mostu, nar. 24. července 1845, podučitel od 1. listopadu 1863 do 12. října 1864, pak do konce srpna 1872 v Rynolticích, poté učitelem v Lainz u Vídně), Gustav Tataun z Nové Vsi u Jablonce (nar. 1841, zde 1863 až do října 1865, penzionován 1905 jako řídící učitel ve Mšeně u Jablonce, Josef Hoffmann z Frýdlantu (1865, penzionován jako ředitel školy v Lokti), Dominik Kraus z Arnoltic (od 1. září 1869 do 1. srpna 1872, zemř. v květnu 1883 jako řídící učitel v Ludvíkově), Gustav Ulrich, Josef Engel z Korozluk (nar. 1844, podučitel od 3. dubna 1867 do 14. března 1872, předtím v Oldřichově v Hájích, penzionován 1908 jako řídící učitel v Janově Dole, zemř. 1913), Wilhelm Simmon z Liberce (nar. 1846,

²⁶⁶ Podrobný životopis zasloužilého učitele A. Herrmanna podal Julius Helbig ve svých Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland, II sv. s. 305–311.

podučitel od 3. dubna 1867 do 31. prosince 1867, penzionován jako řídicí učitel v Kryštofově Údolí) a Eduard Riedel ze Starých Křečan (nar. 1847, podučitel od 14. prosince 1867 do 31. července 1872, zemřel jako řídicí učitel v Kunraticích v důchodu 8. září 1906 v Hejnicích).

V roce 1870 se stal vedoucím raspenavské školy někdejší učitelský pomocník Emanuel Preisler. Byl synem vzorného učitele Paula Preislera v Mníšku a narodil se 16. prosince 1825 v Janově Dole. Po ukončených studiích nastoupil 1. srpna 1843 jako učitelský pomocník v Mníšku do školských služeb. 1844 přišel do Hrádku a 4. ledna 1845 do Bílého Kostela. 20. srpna 1848 se stal prvním pomocníkem v Raspenavě a zůstal tu do 11. listopadu 1858. Od tohoto dne až do 31. července 1861 působil jako první pomocník v Rochlicích. 1. srpna 1861 se stal učitelem na obecné škole v Grabštejně. Se souhlasem c. k. školského úřadu přišel 1. července 1870 jako prozatímní řídicí učitel do Raspenavy. Zde byl 23. října 1871 jmenován definitivně. Působil tu až do svého odchodu do důchodu 30. září 1892. Dne 10. dubna 1893 mu předal c. k. okresní hejtman A. Feiler ve Frýdlantu Stříbrný záslužný kříž s korunou, který mu udělilo Jeho Veličenstvo 6. března 1893. Preisler přesídlil po svém penzionování 6. října 1893 do Hrádku, kde 21. prosince 1899 zemřel.

Jako podučitelé a učitelé působili v letech 1870–1893 v Raspenavě: Josef Engel, Eduard Riedel, Ferdinand Deckert z Bulovky (učitelský pomocník od 15. března 1872 až do své smrti 30. září 1873), Franz Mohaupt z Frýdlantu (nar. 1854, podučitel ²⁶⁷od 1. října 1872 do 31. srpna 1874, nyní ředitel měšťanské školy v České Lípě.²⁶⁸ Anton Rück z Frýdlantu (nar. 1855, podučitel od 1. října 1873 do 31. října 1875, penzionován jako učitel I. tř. ve Frýdlantu), Julius Schwertner z Chrastavy (podučitel od 15. dubna 1874 do 31. srpna 1874), Franz Podlipny (podučitel od 1. října 1874 do 30. dubna 1881), Josef Bergmann (podučitel od 1. října 1874 do své smrti 7. dubna 1877), Josef Porsche z Nového Města p. S. (nar. 1857, podučitel od 1. října 1874 do 31. října 1875, od 1882 řídicí učitel v Hejnicích), Julius Michel z Hrádku (nar. 1859, pomocný učitel od 31. října 1875 do 1. října 1876, nyní učitel měšťanské školy v Podmoklech), August Tandler z Radčic (dříve c. a k. vozmistr, poté od 1. června 1875 podučitel ve Frýdlantu, zde podučitel. od 31. října 1875 do 1. října 1876, podučitel od 1. října 1878 do 31. srpna 1880, později řídicí učitel v Srbské, 1883–1885 řídicí učitel v Bílém Potoce, odešel 1886 do Kalifornie, byl pak majitelem soukromé školy na jednom ze Samojských ostrovů, pak stavební podnikatel v Pretorii v Jižní Africe, nyní majitel velké

²⁶⁷ Vysvětlivky následujících zkratk: UL – podučitel, L – učitel, L.I – učitel I. třídy, L.II – učitel II. třídy, A.L. pomocný učitel.

²⁶⁸ Franz Mohaupt je osvědčeným skladatelem. Srov. Ressel, Musik und Gesang (Hudba a zpěv), s. 54.

farmy ve Warmbathu, vzdáleném 18 hodin jízdy koněm od Pretorie), Josef Mohaupt z Frýdlantu (nar. 1856, podučitel od října 1876 do 28. prosince 1876, odešel do důchodu jako řídící učitel v Bulovce), Karl Jäckel z Frýdlantu (pom.učitel od 22. ledna 1877 do 31. srpna 1878), August Hadrich (podučitel od 1. října 1876 do 31. srpna 1878), Adolf Würfel z Liberce (nar. 1853, podučitel od 9. července 1877 do 1879, podučitel a učitel od 1880 do 1904, poté říd. uč. v Raspenavě), Josef Mauermann z Bílého Potoka (nar. 1857, podučitel od 1. října 1878 do 31. srpna 1879, od 1886 říd. uč. v Oldřichově v Hájích), Anton Neumann z Raspenavy (podučitel od 1. října 1879 až do své smrti 26. února 1880) Johann Ullmann (podučitel od 15. října 1879 do 21. srpna 1880, odešel později do Ameriky), Emil Lehmann z Bulovky (od 1. března do 31. srpna 1880, pak v Krásném Lese, stal se vojenským hudebníkem), Franz König z Bulovky (podučitel od 1. října 1880 do 31. října 1880), Karl Jäkel (podučitel. od 1. března 1883 do 28. srpna 1884), Adolf Stärz z Mníšku (nar. 1860, podučitel a učitel od 1. října 1880 do 31. srpna 1897, pak odborný učitel, nyní ředitel měšťanské školy v Hejnicích), F.Wenzel Jäger z Větrova (nar. 1861, učitel od 1. října 1880 do 1. září 1892, nyní akademický malíř v Raspenavě)²⁶⁹., Wenzel Theodor Hutter z Heřmanic u Jablonného (nar. 1860, podučitel od 1. května 1882 do srpna 1882, pak od 1. září 1882 do 30. září 1883 podučitel ve Frýdlantu, žije jako spisovatel v Liberci), Emil Tschakert z Frýdlantu (nar. 1863, podučitel od 4. září 1882 do 1. srpna 1888, nyní odborný učitel v Hejnicích), Franz Werner z Waissaku ve Slezsku (nar. 1863, podučitel od 1. října 1883 do 2. ledna 1887, od 1892 řídící učitel ve Vsi), Gustav Stefan (podučitel od 1. března 1887 do 11. července 1887), Wenzel Reinhold ze Starého Rybníka (nar. 1863, podučitel 3. října 1887 do 30. dubna 1888, nyní řídící učitel v Lipové u Chebu), Emil Heder (podučitel od 1. září 1888 do 4. září 1888), Marie Mirschová z Litoměřic (nar. 1861, podučitelka od 4. září 1888 do 1. září 1889, nyní učitelka I. st. v Aši), Franz Hördler z Dolní Orlice (nar. 16. listopadu 1866, podučitel od 18. října 1888 do 1. října 1889), August Fuhrmann z Černovic (nar. 1865, podučitel od 1. září 1889 do 1. ledna 1891, od 1904 řídící učitel v Libverdě), Josef Riedel z Luhu (nar. 1871, podučitel od 1. září 1889 do 31. října 1896, nyní učitel I. stupně v Hejnicích), Franziska Palmeová z Nových Dvůrů (nar. 1871, podučitelka od 1. září 1891 do 20. července 1893, penzionována jako odborná učitelka v Horní Litvínově, nyní provdaná Metznerová), Alois Schneider z Bohosudova (nar. 1857, podučitel od 20. září 1891 do

²⁶⁹ J. W. Jäger je malířem severočeských hor. „Jeho obrazy jsou“, jak říká Artur Ritter, „všechny jako tvořené se zadržným dechem, je v nich napětí, pochmurná uzavřenost, která vyzařuje nekonečný klid, při vši přírodní pravdivosti jsou to ukončená slohová díla. Jäger náleží nepochybně k nejlepším krajinářům, které má nejen Rakousko, ale německé umění vůbec.“

29. února 1892), Josef Weber z Frýdlantu (nar. 1871, podučitel od 1. září 1892 do 1. ledna 1893, nyní c. k. profesor na učitelském ústavu v Chomutově) a Wenzel Nantwik (podučitel od 10. října 1892 do 7. prosince 1892).

V roce 1893 převzal místo řídícího učitele v Raspenavě Heinrich Vater, z Lučan u Jablonce. Narodil se 15. července 1839, navštěvoval nižší reálku v Liberci a po dva roky učitelský ústav v Litoměřicích, který absolvoval v roce 1860. Působil od 1. srpna 1860 po 7 let a 7 měsíců jako podučitel v Janově (u Jablonce) a v Novém Městě p. S., osm let a devět měsíců jako učitel na jednotřídní obecné škole v Habarticích (do 12. června 1877) a po patnáct let a devět měsíců jako řídící učitel v Mníšku. 28. února 1893 přišel jako řídící učitel do Raspenavy, kde 1. března nastoupil svůj úřad. V roce 1900 oslavil čtyřicáté výročí své činnosti a obdržel při této příležitosti čestnou medaili za čtyřicetileté věrné služby. 31. srpna 1911 odešel po 44 leté služební době do trvalého důchodu. Jako místo pobytu si zvolil Raspenavu, kde působil také až do roku 1911 jako regent chóru.

Pod ním působili jako učitelé, podučitelé, učitelé I. a II. třídy v Raspenavě: Adolf Würfel, Adolf Stärz, Josef Riedel, Franz Pfeifer z Frýdlantu (nar. 1863, učitel od 1. ledna 1893 do teď, od 1901 též zkoušený hostující učitel pro chov včel), Ludwig Walter z Bělé nad Radbuzou (nar. 25. ledna 1872, podučitel od 1. září 1893 do 31. srpna 1895, předtím v Kolečovicích, od 1. září 1895 na měšťanské škole ve Frýdlantu, od 1. ledna 1897 učitel námořnictva v Pulji, nyní c. k. hlavní učitel a okresní školní inspektor v Brně), Wilhelm Hoffmann z Freistadt v Horních Rakousích (nar. 18. května 1864, podučitel od 1. září 1895 do 1. října 1895, pak podučitel v Oldřichově v Hájích, Albrechticích, od 1899 učitel v Dětrichově, kde zemřel), Ignaz Wentzlik z Lisseku v Pruském Slezsku (nar. 1873, podučitel od 1. října 1895 do 15. června 1896, poté v Ludvíkově), Josef Herbig z Arnoltic (nar. 30. září 1869, podučitel od 1. září 1896 do 31. října 1897, předtím ve Větrově, od 1897 učitel I. st. v Ludvíkově, v současné době učitel I. st. v Novém Městě p. S.), Rosa Krauseová z Nového Města p. S. (nar. 15. června 1875, podučitelka od 1. října 1896 do 31. srpna 1897, poté v Novém Městě p. S.), Josef Neumann z Jindřichovic (nar. 8. ledna 1876, podučitel od 1. září 1897 do 30. listopadu 1897, pak do 30. září 1898 ve Vysoké, nyní v Novém Městě p. S.) Franz Blumrich z Krásného Lesa (nar. 19. dubna 1872, podučitel a učitel od 1. září 1897 do současnosti, předtím v Mníšku), Heinrich A. Vater z Habartic (nar. 16. září 1875, podučitel a učitel, od 1. listopadu 1897 až do současnosti), Moritz Eckstein z Bernartic (nar. 20. dubna 1840. učitel od 1. prosince 1897–1907, od té doby v důchodu, žije v Liberci), Leonhard Thiem z Frýdlantu (nar. 25. června 1879, podučitel od 1. září 1898 do 30. září 1898, poté

v Mníšku, Větrově a Heřmanicích, nyní učitel I. tř. v Oldřichově v Hájích), Gustav Kleinert z Nové Vsi (nar. 1861, učitel I. tř. od 10. září 1898 do nynějška, předtím v Mníšku), Bruno Habermann z Nového Jičína (nar. 20. srpna 1881, podučitel od 1. prosince 1900 do 30. srpna 1901, poté ve Vysoké), Engelbert Wagner z Teplíc (nar. 27. dubna 1858, podučitel od 1. září 1901 do 31. července 1902, předtím v Habarticích, Oldřichově v Hájích, Kunraticích a Albrechticích, poté v Mníšku, penzionován 1905 jako učitel v Dolním Sedle, žije v Dubé), Anna Kirschnerová z Mimoně (nar. 21. října 1882, učitelka II. tř., od 1. října 1901 do 1. dubna 1909, od té doby v důchodu), Friedrich Hoffmann z Frýdlantu (nar. 25. června 1879, učitel II. tř., od 1. srpna 1902 do 15. července 1907, předtím v Dětřichově, Oldřichově v Hájích a Větrově, poté prozatímní odborný učitel v Hejnicích, nyní učitel na měštanské škole ve Vídni XI) a Katharina (Käthe) Zuberová z Královských Vinohrad (nar. 1884, podučitelka od 15. října 1903 do 1. října 1904, nyní v Hrádku, okr. Liberec).

Od 1. září 1904 do 1. listopadu 1908 zastával funkci zdejšího řídicího učitele Adolf Würfel.²⁷⁰ Narodil se 1858 v Liberci, navštěvoval jeden rok gymnasium v Litoměřicích a pět let gymnasium v Praze na Malé Straně a věnoval se pak učitelství. Působil nejdříve od 16. září 1876 do konce března 1877 jako výpomocný učitel na Liebiegově škole v Liberci U Jánského kamene, a od června 1877 do 1879 ve stejném postavení na zdejší škole. V červenci 1879 získal v Trutnově vysvědčení dospělosti pro obecné školy. Byl pak 2,5 roku prozatímním učitelem v Jindřichovicích a v Raspenavě. Po složení zkoušky učitelské způsobilosti (duben 1882) byl definitivně ustanoven v Raspenavě. Zde působil pak jako učitel a řídicí učitel až do odchodu do důchodu v roce 1908. Od 1896–1909 byl Würfel jako zvolený odborník zástupcem učitelstva okresu v c. k. okresní školské radě ve Frýdlantu. Několik období byl členem raspenavského obecního zastupitelstva. Byl také ředitelem okresní spořitelny v Raspenavě. Jako sídlo do důchodu si zvolil Raspenavu, kde vlastnil vilu. Prodal ji v roce 1912; v současné době žije v Liberci.

Pod ním působili učitelé Gustav Kleinert, Franz Pfeifer, Franz Blumrich, Heinrich A. Vater, Moritz Eckstein (penzionován 31. srpna 1907), Friedrich Hoffmann (učitel II. tř. do 15. června 1907), Reinhold Fröde z Dolních Pertoltic (nar. 1882, učitel II. tř. 1906–1907) nyní ve Větrově), Ernst Menzel z Raspenavy (nar. 1885, učitel II. tř. od 1906 do teď), Gustav Wildner z Libverdy (nar. 1887, prozatímní učitel II. tř. od 16. září 1907–1909), a také učitelky Anna Kirschnerová, penzionovaná 1. dubna 1909), Malwine Hoffmannová z Frýdlantu (nar.

²⁷⁰ Do svého úřadu byl vlastně uveden 8. prosince 1904.

1884, učitelka II. tř. od 1906 do současnosti) a Marie Jägerová z Frýdlantu (nar. 1888, prozatímní učitelka II. tř., od 16. září 1907 dosud).

Až do jmenování nového řídicího učitele vedl školu učitel Gustav Kleinert. Na schůzi c. k. zemské školní rady, která se konala 9. března 1909, byl jmenován Anton Gabler řídicím učitelem v Raspenavě. Gabler se narodil 11. června 1860 v Petrovicích na Moravě, navštěvoval čtyři ročníky reálného gymnasia v Šumperku, pak první tři ročníky c. k. učitelského ústavu v Olomouci a čtvrtý ročník c. k. učitelského ústavu v Trutnově, kde také složil zkoušku dospělosti. Vysvědčení učitelské způsobilosti získal 16. listopadu 1883 v Praze. Jako podučitel a učitel působil od 1. října 1880 do 1. března 1882 v Řasnici, od března do června 1882 v Hejnicích, od června 1882 do 1883 opět v Řasnici, od 1883–1884 v Horní Řasnici a od 1884–1890 zase v Hejnicích. 10. června 1890 přišel jako zastupující správce školy do Ludvíkova. Dekretem z 23. září 1890 byl jmenován řídicím učitelem v Ludvíkově, kde působil až do r. 1909 a kde se těšil mezi obyvatelstvem obzvláštní oblibě. C. k. okresní školní radou byl 16. ledna 1909 navržen na místo řídicího učitele v Raspenavě. Když byl tento návrh potvrzen c. k. zemskou školní radou, nastoupil 1. května 1909 v Raspenavě.

Pod jeho vedením působili, případně ještě působí učitelé Franz Pfeifer, Gustav Kleinert, Franz Blumrich, Heinrich A. Vater, Friedrich Hoffman (od 1. září 1907–1911, poté prozatímní odborný učitel v Hejnicích, od září 1911–1912 opět v Raspenavě, od té doby okresní výpomocný učitel ve Vídni), Ernst Wenzel (přidělen k expozituře), Gustav Wildner (do 1. října 1909, pak jednorozční dobrovolník, nyní ve Frýdlantu), Max Menzel z Raspenavy (nar. 5. července 1889, prozatímní. učitel od 15. září 1908), Josef Soffner z Jindřichovic pod Smrkem (nar. 17. září 1889, prozat. učitel od 1. října 1909–1911, předtím v Habarticích, pak v Arnolticích, t.č. v Řasnici), Emil Sommer z Dětfřichovce (nar. 16. července 1889, zastup. učitel od 16. listopadu 1909–1910, předtím substitut ve Frýdlantu, poté v Novém Městě, od září 1911 v Mníšku), Franz Krause z Nového Města (nar. 1890, od 16. září 1912 do 31. ledna 1913, předtím v Jindřichovicích, v současné době ve Frýdlantu) a rovněž učitelky Malwine Hoffmannová, Marie Jägerová, a Margarete Welzlová z Frýdlantu (nar. 1889, zast.uč. od září 1911 do 1. února 1912 v současné době v Hejnicích. 1. února přišel na naši školu jako definitivní učitel II. tř. Ernst Burde z Jeřmanic (nar. 1884, předtím ve Frýdlantu); má způsobilost pro výuku tělesné výchovy na středních školách.

Katolickému náboženství vyučují duchovní v Raspenavě, toho času děkan Franz Vogl (ve dvou třídách) a kaplan Augustin Grohman (ve zbývajících třídách). Evangelickému

náboženství vyučuje učitel pověřený evangelickou farností ve Frýdlantu, a to správce školy ve Víse, Gustav Philipp (nar. 1861 v Pochni v Rakouském Slezsku.

Ručním pracím vyučovala na raspenavské škole (od r. 1878) nejdříve Emma Engelová z Chrastavy (nar. 9. srpna 1847). Po ní následovala jako učitelka ručních prací Emilie Maliková (provdaná od 27. dubna 1895 za velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera). Od 1895–1910 působila zde učitelka ručních prací Marie Wetrowertzová z Cvikova (nar. 1842, penzionována na konci 1910). Současnou učitelkou ručních prací je Marie Čekatková z Radče (nar. 1869, předtím v Bulovce-Arnolticích).

Vedení živnostenské pokračovací školy je v rukou učitele Franze Pfeiffra. Spolu s ním vyučují: Gustav Kleinert, Franz Blumrich a Heinrich A. Vater.²⁷¹

3. Škola v Lužci

Do roku 1901 navštěvovaly školou povinné děti z Lužce dílem školu v Raspenavě, dílem školu v Hejnicích. Když školní obec Raspenava začala na konci osmdesátých let uvažovat o stavbě nové školní budovy, zrodilo se i v Lužci přání mít vlastní školu. Již v roce 1888 požádala obec c. k. zemskou školní radu o souhlas zřídit vlastní školu; žádost však byla zamítnuta. Také v následujících letech vyzněly všechny snahy o samostatnou školu bez úspěchu. Poněvadž c. k. zemská školní rada zamítla stavbu školní budovy, musel Lužec, jako obec přiškolená do Raspenavy, sem platit 3 000 zl. příspěvku na stavbu školy. Přesto však trvalo nadále hnutí za dosažení školy, tím spíše, že vzdálenost ke škole v Raspenavě, postavené 1897–1898, se ještě zvýšila. Teprve po nové intervenci, udělila c. k. zemská školní rada v roce 1901 obci Lužec souhlas ke zřízení samostatné jednotřídní obecné školy a k oddělení od obcí Raspenava a Hejnic. Nyní se konečně stal Lužec školskou obcí. Okamžitě byla zvolena školní rada a pronajata místnost v soukromém domě ekonoma Adolfa Richtera pro umístění školy. S počátkem školního roku 1901/1902 (1. září 1901) byla zde otevřena škola. Mezitím zakoupila obec od Franze Scholze za 2 400 K pozemek velikosti 400 čtverečních sáhů jako staveniště pro školu. Již 12. srpna 1901 bylo započato se stavbou. Na podzim téhož roku byla budova zastřešena. V průběhu léta 1902 byla dokončena nejen školní budova, ale bylo opatřeno i vhodné zařízení místností školy. 1. září 1902 vysvětil raspenavský děkan Franz Wildner slavnostně školu, která je ozdobou obce; 2. září v ní započala výuka. Škola má v přízemí byt správce školy a tělocvičnu, v prvním poschodí dvě učebny a jeden

²⁷¹ Z učitelů živnostenské pokračovací školy jsou Franz Pfeiffer, Gustav Kleinert a Heinrich A. Vater aprobováni pro výuku kreslení, první z nich také pro výuku prací s lepenkou a ručních prací. Franz Blumrich a Heinrich A. Vater absolvovali kurz pro přípravu učitelů komerčních oborů na pokračovacích školách. Heinrich A. Vater má rovněž aprobaci pro výuku občanské nauky na pokračovacích školách.

kabinet pro pomůcky. Stavba školy si vyžádala částku 34 000 K; zemský výbor poskytl subvenci 1 600 K. Škola byla zpočátku otevřena s jednou třídou. V prosinci 1903 povolila c. k. zemská školní rada zřízení druhé postupné třídy k 1. lednu 1904; k jejímu otevření došlo až 1. března 1904.

Prvním učitelem (v postavení prozatímního učitele) byl na škole v Lužci od 1. září 1901 do 15. července 1902 Franz Horn (nar. 6. dubna 1879 v Postřelné u Jablonného v Podještědí, nyní učitel v Krásném Lese. Na jeho místo nastoupil 1. srpna 1902 nynější řídící učitel Karl Kotrubczik (nar. 9. ledna 1864 ve Fryštátě v Rakouském Slezsku, maturoval 1883 na c. k. učitelském ústavu v Těšíně). Působil dříve jako učitel v Dolních Pertolticích (1883–1884), Krásném Lese (1884–1900) a v Pekle (1900–1902).

Druhým učitelem byl 1. března 1904 ustanoven pomocný učitel Julius Passian z Hodkovic (nar. 1884), jenž zde zůstal do 15. července 1904. 1. září 1904 ho vystřídal nynější učitel I. tř. Franz Riedel z Kunratic (nar. 3. října 1878, dříve učitel v Novém Městě pod Smrkem a v Řasnici).

Ručním pracím vyučuje na zdejší škole od jejího počátku učitelka Berta Weißová, (nar. 1865 ve Cvikově).

Náboženství vyučují duchovní v Raspenavě, v současné době od roku 1909 děkan Franz Vogl.

Pro chudé pilné děti školy v Lužci zřídil velkopřemyslník Max Richter u příležitosti 60. jubilea panování J. V. císaře Františka Josefa I. školní nadaci ve výši 1 630 K, jejíž úroky jsou každoročně 2. prosince rozděleny. Je třeba připomenout, že velkopřemyslník Max Richter a jeho choť Marie Richterová, roz. Heintschelová šlechtična von Heinegg, nenechají minout žádnou příležitost, když se jedná o to, způsobit školním dětem radost poskytnutím větších peněžních obnosů, jako k vánočním nadílkám, žákovským výletům atd., k podpoře chudých, ke zvýšení stavu školy na dnešní úroveň a tak dokázat, že jsou opravdovými přáteli školy a mládeže. Stejné úsilí projevuje také strojírenský továrník Ferdinand Zelsmann, kterému obzvláště záleží na tom, aby se poskytnutím cvičebního náradí dostalo lepší péče tělesné výchově dětí.²⁷²

Rovněž pan Gustav von Richter-Wittbach si získal zásluhy o vybavení zdejší školy tím, že poskytl nejen větší peněžní obnosy na ošacení chudých školních dětí, ale také pro opatření učebních pomůcek; ušlechtilému příteli školy náleží také dík za získání hodnotné žákovské knihovny včetně cenné skříně na knihy.

²⁷² Dle přátelských sdělení pana řídícího učitele K. Kotrubzika v Lužci.

Od roku 1910 má Lužec Domov pro děti. Již v roce 1909 se ustavila na popud frýdlantského zemského soudního rady Franze Janische organizace pečovatelek o sirotky pro obec Lužec, která se stará o děti, které osiřely, jsou opuštěné, nemanželsky narozené nebo potřebují péči z jiných důvodů od narození až po dokončení školní docházky a vyučení životnímu povolání. Jako prezidentka této organizace působí manželka velkopřumyslníka Marie Richterová, jako její zástupkyně choť inženýra Ernestine Hettwerová, zapisovatelka choť řídicího učitele Julie Kotrubziková, dále jsou členkami výboru Anna Janischová, Anna Effenbergerová., Karoline Wildnerová a Anna Effenbergerová. Na popud první prezidentky bylo rozhodnuto vytvořit domov pro děti, které jsou dočasně bez dozoru, protože rodiče přes den pracují, v němž by děti měly dozor a byly by zaměstnány.

Již 17. května 1910 mohl být Dětský domov pro Lužec a okolí otevřen asi pro 30 dětí. Díky většímu peněžitému daru prezidentky Marie Richterové a díky sbírkám, které ženy uskutečnily v zúčastněných obcích, mohl být položen základ pro udržování dětského domova. Prostory pro Dětský domov a byt pro pečovatelku dal bezplatně k dispozici velkopřumyslník Max Richter, dobře známý jako přítel dětí a dobrodinec; domov je umístěn v jím zakoupené a zcela přestavěné staré mýtnici na libverdské Lázeňské ulici (č. 214). Otop a osvětlení poskytuje dobrodinec rovněž bezplatně. Jeho pěkný dubový lesík (blízko nádraží, 200 kroků od domova vzdálený), kde dal zřídit rozsáhlý letní dům a postavil stoly a lavice, slouží dětem z domova v pěkných dnech pro hry a radost.

K činným podporovatelkám dětského domova náležejí také paní Anna a Johanna von Richter-Wittbach.

Dětský domov podléhá dozoru školských orgánů. Pedagogickým vedoucím je řídicí učitel Karl Kotrubczik v Lužci, pečovatelkou slečna Ernestine Zwicknappová.

4. Škola v Pekle

Školou povinné děti obce Peklo navštěvovaly původně školu v Raspenavě. Poněvadž byla cesta do Raspenavy poměrně daleká a pro malé obtížná, tak byla již na konci 18 století – podle vpravdě ne zcela zaručené zprávy, již 1778 – zřízena rozumnými lidmi v Pekle pokoutní škola, z níž se následně vyvinula výpomocná škola ke škole raspenavské. Tato výpomocná škola se nacházela v soukromém domě č. 58, v letech 1815–1833 v domě č. 10, resp. k němu patřícímu výměnku, a 1834–1850 v domě č. 13. V témže roce (1850) se přestěhovala výpomocná škola do rychty, kde zůstala do r. 1860. Tehdy koupila obec pro školu dům č. 70, patřící Antonu Wildnerovi. za 745 zl. rak. měny. V Pekle vyučoval pomocný učitel z raspenavské školy dopoledne od 8 do 11.30 hodin.

Jména učitelů, kteří zpočátku vyučovali na výpomocné škole (exkurrenda), nejsou známa. V období 1815–1860 zde působili, pokud se dalo zjistit, učitelští pomocníci Philipp, Josef Semdner (do 1844), B. Geisler, Emanuel Preisler (1848 a 1858), Josef Hojer z Proseče a Franz Krause z Lužce.²⁷³ Ten působil později, 1864 po deset měsíců jako učitelský pomocník v Krásném Lese a pak ve stejném postavení v Nové Vsi u Chrastavy. Odtud odešel do Severní Ameriky, aby tam hledal štěstí. Po nějakou dobu tam byl zaměstnán jako vychovatel mládeže, stal se pak poštmistrem a konečně veřejným notářem v Maunt Carnell. Určitější zprávy o učitelích, kteří působili na výpomocné škole v Pekle, jsou dochovány teprve od roku 1860. Vyučovali zde: 1860–1862 Josef Blumrich z Ludvíkova (penzionován 1901 jako řídicí učitel v Jeřmanicích), 1863 do října 1865 Gustav Tataun (Tadjon) z Nové Vsi u Jablonce, (penzionován jako řídicí učitel ve Mšeně), 1865 Josef Hoffmann z Frýdlantu (odešel do důchodu jako ředitel školy v Lokti), 1865 do listopadu 1866 Anton Pilz z Kunratic (penzionován jako řídicí učitel v Jitřavě), duben až prosinec 1867 Wilhelm Simmon (do penze odešel 1908 jako řídicí učitel v Kryštofově Údolí), prosinec 1867 do dubna 1872 Eduard Riedel ze Starých Křečan (poté do r. 1906 řídicím učitelem v Kunraticích, † 15. července 1906 jako důchodce v Hejnicích) a od dubna do července 1872 Ferdinand Deckert z Bulovky († 1873 v Raspenavě).

Přechodně se setkáváme v letech 1860–1872 také s jinými raspenavskými učitelskými pomocníky, tak na počátku šedesátých let s již jmenovaným Franzem Krausem, 1864 s pomocníkem Gustavem Wagnerem, potom s pomocníky či podučiteli Gustavem Ullrichem, Josefem Engelem (mezi 1767 a 1872, pak do 1875 učitel v Poustce, poté do 1886 řídicí učitel v Ruprechticích a nakonec do 1908 řídicí učitel v Janově Dole), Dominikem Krausem (mezi 1869–1872, pak řídicí učitel v Ludvíkově, tam zemřel v r. 1883).²⁷⁴

1. října 1872 byla výpomocná škola změněna na samostatnou jednotřídní obecnou školu. Tehdy byl ke školní budově nákladem 1200 zl. přistavěn učitelský byt. Mnohé závady na školní budově si vynutily od r. 1883 četné opravy. Poněvadž však nemohly závady zcela odstranit, vyzýval okresní školský úřad od r. 1892 opětovně obec k postavení nové školy. Teprve po mnohaletých jednáních bylo v roce 1901 rozhodnuto konečně o novostavbě. 4. října 1901 byl od Franze Krause (č. 21) odkoupen pozemek v rozloze 390 čtverečních sáhů (po 4 K) pro postavení školy. 3. dubna 1902 se započalo se stavbou; 31. května byl vztyčen krov. Po provedené kolaudaci byla škola, postavená frýdlantským stavitelem Josefem

²⁷³ Podle jiné zprávy pocházel Franz Krause z doby č. 37 v Pekle.

²⁷⁴ Srovnej k tomu seznam učitelů na škole v Raspenavě.

Neiřerem podle jeho plánu, 22. října 1902 slavnostně vysvěcena. Je to jednoduchá ale důstojná budova, která kromě jedné učebny má ještě byt vedoucího školy. Stavební náklady činily celkem 22.352 K 80 hal. O stavbu, k níž poskytl zemský školní výbor subvenci 4 500 K, se jako šlechetní příznivci zaslouřili Jeho Exc. hrabě Franz Clam-Gallas a průmyslníci Gustav a G. Alfred v. Richter a Max Richter v Luřci. Stará školní budova byla v červnu 1902 prodána za 3.200 K Franzi Röslerovi v Pekle, zůstala však až do 22. října 1902 v užívání, kdy zahájila nová škola. Přiřkoleny jsou k této škole kromě domů obce Peklo, ještě domy č. 147,151, 146 a 153 v Libverdě.

Od té doby, co je škola v Pekle samostatná, působilo na ní až do dnešní doby 16 učitelů (správců školy). První samostatný učitel byl Josef Rutte, nar. 5. června 1849 v Libovici u Dubé. Ten sem přišel v červnu 1872 z Dětrichova, kde byl podučitelem a působil tu do listopadu 1875. Odtud přešel na školu v Poustce a stal se v říjnu 1876 řídícím učitelem ve Vsi. Od února 1888 do 15. července 1913 byl řídícím učitelem v Krásném Lese. Od té doby žije v důchodu v Řasnici. Jeho nástupcem v Pekle se stal v listopadu 1875 Josef Porsche z Nového Města p. S. (nar. 1857, od 1874 v učitelském povolání). Zůstal tu do srpna 1876. Pak působil v Novém Městě p. S. Od 17. srpna 1882 je řídícím učitelem v Hejnicích. V říjnu 1876 převzal vedení školy v Pekle August Tandler z Radčic, který tu působil do roku 1878 a pak byl podučitelem v Raspenavě, poté řídícím učitelem v Srbské, pak 1883 v Bílém Potoce. Tandler odešel 1887 do Ameriky, byl pak majitelem soukromé školy na ostrově Samoa a poté stavebním podnikatelem v Pretorii (Jižní Afrika), v jejíž blízkosti žije jako majitel velké farmy. Jeho nástupcem v Pekle se stal Leopold Weißkopf, který tu působil od 1878 do 1879. Odešel odtud do Maxova u Jablonce. Vedení zdejší školy převzal v říjnu 1879 Josef Lehmann z Horního Vítkova (nar. 10. srpna 1857. V únoru 1880 přesídlil jako řídící učitel do Andělky. 1. března 1884 se stal řídícím učitelem v Horní Řasmici, kde působil do 1. září 1896. Od té doby je řídícím učitelem v Dětrichově. Od února 1880 vyučoval v Pekle jako výpomocný učitel Josef Czerny. Na jeho místo nastoupil na počátku šk. r. 1880/1881 výpomocný učitel Anton Köhler, který tu zůstal do března 1881. Jeho vystřídal raspenavský podučitel Adolf Stärz (nar. 1860 v Mnířku). Působil tu do října 1881 a vrátil se zase do Raspenavy. Od roku 1897 působí na měřřanské škole v Hejnicích, a to původně jako odborný učitel, od roku 1904 jako ředitel. Učitelské místo v Pekle převzal v říjnu 1881 dosavadní bulovský podučitel Anton Ullrich (nar. 1859 v Petrovičkách). Ten zalořil místní školní kroniku. 24. září přesídlil jako vedoucí školy do Hajniřtě; od 30. prosince 1890 je řídícím učitelem v Habarticích. Po něm přišel do Pekla 29. září 1883 jako prozatímní vedoucí školy Josef Sedlak (nar. 29. dubna 1861

v Jindřichovicích u Frýdlantu). 26. dubna 1884 získal definitivu a zůstal tu do 24. srpna 1889. Tehdy se stal řídícím učitelem v Albrechticích, od 29. února 1904 je řídícím učitelem ve Větrově. Jeho nástupcem v Pekle se stal dosavadní podučitel v Libverdě Ferdinand Kowanz (nar. 1862 v Kletném), jenž sem přišel v září 1889 a v srpnu 1899 převzal vedení školy v Andělce, kde působí od r. 1908 jako řídící učitel. Po jeho odchodu z Pekla vyučoval zde od 1. září do 31. října 1899 učitel Josef Neumann z Andělky (nar. 1876 v Jindřichovicích p. S.), jenž přešel odtud do Krásného Lesa a nyní působí v Novém Městě p. S. 1. listopadu 1899 převzal vedení školy Karl Kotrubczik (nar. 1864 ve Fryštátě v Rakouském Slezsku) Byl předtím učitelem v Dolních Pertolticích (1883–1884) a Krásném Lese (1884–1899). 12. srpna 1902 přesídlil jako řídící učitel do Lužce, kde 1. září 1902 nastoupil službu. Až do jmenování nového vedoucího školy, učil v Pekle prozatímně učitel Franz Horn (nar. 1879 v Postřelné). Ten vyučoval od 1. srpna 1899 do 31. srpna 1901 na exposituře ve Ferdinandově a poté vedl až do 31. srpna 1902 prozatímně školu v Lužci. Koncem února 1903 odešel z Pekla, aby pokračoval v učitelské činnosti v Řasnici. Působil tu však jen do konce roku 1903. Přešel pak do Bílého Potoka, kde zůstal až do roku 1907. 16. září 1907 se stal učitelem v Oldřichově v Hájích. Od 1910 působí v Krásném Lese. 11. března 1903 nastoupil nový správce školy Josef Schmied (nar. 17. srpna 1871 v Dětrichově). Schmied byl od 1890–1896 na škole v Mníšku a pak až do svého jmenování správcem školy v Pekle, působil na škole v Řasnici. 26. září 1909 přišel jako odborný učitel do Nového Města p. S. Toho času je cvičným učitelem v Litoměřicích. Vedení školy v Pekle převzal 1909 prozatímně dosavadní arnoltický učitel Josef Schindler (nar. 19. července 1887 v Raspenavě), který v r. 1910 přešel jako učitel do Ludvíkova–Přebytku. Definitivním vedoucím školy v Pekle je od té doby Karl Janisch (nar. 1876 v Žichlítku), který v r. 1896 absolvoval učitelský ústav v Trutnově a posléze (od 1904) vedl školu na Jizerce.

Ručním pracím vyučuje učitelka ručních prací v Raspenavě, a to toho času od r. 1911 Marie Čečatková. Jejími předchůdkyněmi byly Emma Engelová,, Emilia Maliková (provdaná od 1895 za mezitím zesnulého velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera) a Marie Wetrowetzová.

Náboženství vyučuje raspenavský farář, v současné době děkan Franz Vogl (od roku 1909).

Školní nadace: Je třeba se zmínit o Nadaci pro založení školy Antona Neumanna (č. 55, zřízena 1. ledna 1871 ve výši 150 zl.) a o Nadaci Heinricha Krause (č. 29, zřízená 1. října 1878 ve výši 100 zl. založená jako „stříbrná“ renta). U příležitosti 60. výročí panování císaře

Františka Josefa I. složil velkopřemyslník Max Richter 870 K jako nadaci pro chudé pilné školní děti v Pekle; úroky z této nadace se rozdělují každoročně 2. prosince.²⁷⁵

5. Školy v Hejnicích

Poněvadž část školou povinných dětí obce Lužec až do roku 1901 navštěvovala hejnickou školu a žáci osady Ferdinandov, náležející k obci Raspenava, ještě teď jsou přiděleni k této škole, nechť jsou zde v krátkosti podána některá historická sdělení.

V Hejnicích byla dokazatelně škola již v polovině 16. století. Nejstarší hejnická škola se nacházela na místě dnešního kláštera; při příležitosti stavby kláštera byla v roce 1691 zbořena. V následující době se vyučovalo v domech č. 9 a 34. Zpráva v raspenavské pamětní knize ze 17. července 1731 říká, že hrabě Philipp z Gallasu dává právě stavět v Hejnicích novou školu, v níž bude také jedna místnost zařízena pro faráře, aby (při pobytu v Hejnicích v souvislosti s vykonáváním církevních funkcí) „nebyl františkánům na obtíž“. Tehdy postavená budova měla jen malé rozměry; proto věnovala vrchnost v roce 1788, jak uvádí zpráva vrchního ředitelství škol pro období od 16. července 1788 do 30. ledna 1789, přílehlý masivní „vrchnostenský dům“ pro školní účely.²⁷⁶ Zpráva říká doslova: „V Hejnicích přidělila vrchnost tamní vrchnostenský dům pro školu, v němž byla hořeni místnost dobře zařízena pro mládež, dolní byt ale byl určen pro učitele“. 11. června 1788 školu vysvětil farář P. Philipp Bayerlein. Sloužila svému účelu do roku 1880. Tehdy byla stržena a na jejím místě byla postavena frýdlantským stavitelem Franzem Elstnerem nyní používaná obecná škola. Stavba stála 20 350 zl. rakouské měny. Vysvěcena byla 1. října 1881. Dne 1. října 1886 byla v části Hejnic, související s Ferdinandovem, zřízena v domě č. 285 celoroční expositura pro tamější děti prvních tří ročníků.²⁷⁷ Výnosem ze 4. října 1894 povolila c. k. zemská školní rada zřízení chlapecké měšťanské školy v Hejnicích. Byla otevřena 1. září 1895 s jednou třídou, 1. září 1896 byla otevřena druhá a 1. září 1897 třetí třída. V posledně uvedeném roce došlo ke stavbě vlastní budovy měšťanské školy. 4. září 1898 byla vysvěcena a veřejnosti předána stavba, postavená za 55 916 zl. 84 kr. podle plánů libereckého profesora Xavera Dauta frýdlantskou stavební firmou Appelt a Hampel.

²⁷⁵ Uvedené dějiny školy byly sestaveny podle zápisů ve školní kronice, podle pamětního spisu uloženého 1. dubna 1909 do vnitřní stěny učebny a podle jiných záznamů.

²⁷⁶ A. Weiss. Die Theresianische Schulreform in Böhmen, s. 312 (Tereziánská školská reforma v Čechách).

²⁷⁷ Hejnická obecná škola má v současnosti 6 tříd s 3 prozatímními paralelkami a jednu exposituru v části obce Hejnice.

Jako samostatní učitelé a vedoucí škol (řídící učitelé) působili od poloviny 17. století na hejnické obecné škole: 1627–1639 Georg Finke, 1651–1656 Görge Amende, 1665–1697 Christoph Effenberger (povoláním truhlář, nazývaný „Schreiberschriftl“ – „písařík“) 1697–1743 jeho syn Melchior Effenberger, 1743–1774 Gottfried Anton Jahne, 1774–1804 Anton Köhler († 10. května 1804), 1804–1852 Josef Köhler (nar. 1780), 1852–1858 Josef Semtner (nar. 1806, předtím v Kateřinkách), 1859–1881 Eduard Tschiedel († jako důchodce 27. května 1888 ve Frýdlantu).²⁷⁸ V letech 1881–1882 Josef Lehmann z Bulovky (nar. 17. srpna 1828, † 12. února 1882), od 17. srpna 1882 řídící učitel Josef Porsche z Nového Města p. S. (nar. 1857. Kromě říd. učitele J. Porsche působí na hejnické obecné škole ještě 7 učitelů a 2 učitelky, rovněž 1 učitelka ručních prací. Z učitelů vyučuje jeden na expozituře v Hejnicích-Ferdinandově. Tam působili dosud: od 1. října 1886 do 1. března 1887 Albert Hoffmann, od 1. září 1887 do 1. března 1888 Viktor Weikert (později učitel v Hájí), od 1. března 1888 do 1. května 1893 Josef Ringel (nyní ředitel tkalcovské školy v Rokytnici nad Jizerou), od 1. května 1893 do 15. srpna 1893 Josef Weber z Frýdlantu (nyní c. k. profesor v Chomutově), od 1. října 1893 do 1. října 1895 Anton Baum, od 1. října 1895 do 1. září 1899 Ernst Ehrlich z Frýdlantu (nar. 1876, nyní učitel na měšťanské škole v Hejnicích), od 1. září 1899 do 1. září 1901 Franz Horn z Postřelné (nar. 1879, toho času v Krásném Lese) od 1. září 1901 do 1. října 1901 Wilhelm Anders ze Skalky (u Litoměřic, nar. 1877, od 1907 učitel na měšťanské škole ve Frýdlantu), od 1. října 1901 do 15. července 1905 Rudolf Rüffler z Frýdlantu (nar. 1879, ještě v Hejnicích), od 1. září 1905 do 15. července 1906 Augustin Hausdorf z Barzdorfu (nar. 1884, pak v Bílém Potoce, t.č. v Dolních Pertolticích), od 1. září 1906–1910 Gustav Scholz z Hejnic (nar. 1880), od 1910 do 1. února 1913 Adolf Schicketanz z Oldřichova v Hájích (nar. 1889), od té doby Rudolf Porsche z Hejnic.²⁷⁹ Na chlapecké měšťanské škole působil jako první ředitel Anton Hammer z Krbice (nar. 1838, odešel 1904 do důchodu, † 2. března 1906 v Chomutově). Od roku 1904 je Adolf Stärz z Mníšku (nar. 1860) ředitelem měšťanské školy. Kromě něho vyučují na škole ještě tři odborní učitelé.²⁸⁰

²⁷⁸ Eduard Tschiedel, (nar. 16. října 1813 v Horní Řasnici) se stal známým jako skladatel. Srov. Ressel, Geschichte des Friedländer Bezirkes, s. 291 a Ressel, Musik und Gesang in den Bezirken Friedland und Reichenberg (hudba a zpěv v okresech Frýdlant s Liberec), zvl. výtisk z Friedländer Zeitung 1908–1909, s. 77. Stanovený příjem hejnického učitele obnášel v roce 1842 269 zl.6 kr.

²⁷⁹ Podle přátelského sdělení pana Josefa Bennesche, Hejnice.

²⁸⁰ Bližší o hejnických školách a jejich učitelích viz v „I. Jahresbericht der Knabenbürgerschule in Haindorf“ (I. výroční zpráva chlapecké měšťanské školy v Hejnicích) 1902. Vlastním nákladem školy, a J. Bennesch Ortsgeschichte von Haindorf (Dějiny obce Hejnice), „Friedländer Zeitung“ od 31. srpna do 11. září 1912.

V Hejnicích existuje od r. 1893 také živnostenská pokračovací škola se dvěma odděleními, jejímž vedoucím je odb. učitel Karl Pohl z Lochotína (nar. 1861). Spolu s ním vyučují na škole ještě dva učitelé obecné školy a dřevořezbář.

Přechodně byla v letech 1873–1876 v Hejnicích odborná škola pro dřevařský průmysl. Byla zrušena 1876.²⁸¹

Od roku 1908 je v Hejnicích také mateřská škola.

6. Školské dozorčí orgány dříve a nyní

V době reformace byl svěřen vrchní dozor nad školstvím na panství Frýdlant superintendentu ve Frýdlantu. To vyplývá z jmenovací listiny superintendenta Mag. Martina Nußlera z 29. září 1588, v níž se říká: „On (superintendent) má pilně dohlížet na učitele (Schuldiener) a celé školství, zda také ustanovení učitelé pilně dodržují hodiny a přednášejí lekce „Lectiones cum fructu et utilitate“ (plodně a užitečně). A má konat každého půlroku spolu s dalšími dvěma faráři z panství zkoušky, ke zjištění čeho chlapci dosáhli a kteří by mohli vysláni jako stipendisté“.

Jako superintendenti působili ve Frýdlantu: 1588–1609 Mag. Martin Nussler, narozený ve Frýdlantu (zemř. 1617 v Boleslawci, dnes Polsko), 1609–1615 Gabriel Biertiegel (rovněž původem z Frýdlantu), 1615–1624 Mag. Wolfgang Günther z Pirny (odešel 1624 do exilu, zemř. 1636).²⁸²

V následující době dohlížel nad školstvím na panství, ve jménu vrchnosti jako nejvyšší zplnomocněnec vrchnosti, ředitel panství. Jména vrchnostenských inspektorů jsou uvedena na jiném místě (s. 19).

Na základě Všeobecného řádu školního z 6. prosince 1774 byl pověřen kaplický děkan Ferdinand Kindermann (nar. 1740 v Království u Šluknova, povýšen 1777 do šlechtického stavu s přídomkem „Ritter von Schulstein“, zemř. 1801 jako litoměřický biskup), vrchním dozorem nad veškerým německým školstvím v Čechách („Zemský dozorce nad školami“)²⁸³ Inspekce nad školami byla v každém kraji svěřena krajským školním vizitačním inspektorům (1787); v Boleslavském kraji byl tím pověřen jakýsi Franz Anton Zenkner. K vizitaci

²⁸¹ Srov. J. Bennesch, Die Fachzeichenschule mit Lehrwerkstätte, (Odborná škola kreslířská s dílnou), „Friedländer Zeitung“ z 11. září 1912.

²⁸² O superintendentech srov. Helbig, Beiträge I, s. 95 a násl., Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, I, s. 144 a Helbig Evangelische Geistliche und Schulmänner in und aus der Herrschaft Friedland, (Evangeličtí duchovní na a z panství Frýdlant), zvláštní tisk Neues Lausitzer Magazin, sv. 75, s. 3, 7 a n. a 13.

²⁸³ Srov. Ferd. Thomas, Kleine Beiträge zur Geschichte des Volksschulwesens in Deutschböhmen, (Malé příspěvky k dějinám obecného školství v Německých Čechách.) s. 23 a n.

venkovských škol Clam-Gallasovských panství byl v r. 1775 jmenován liberecký ředitel normální školy Franz Scholz, jeho nástupcem 1778 Anton Appelt (nar. v Doubí, zemř. 1807). Po jeho povolání za faráře v Žibřidicích stal se 27. ledna 1798 Franz Wolf (nar. 1765 v Jindřichovicích u Frýdlantu, zemř. 1853) inspektorem venkovských škol.²⁸⁴

Politická nařízení školská z roku 1805 přenesla dozor nad školami v diecézích na biskupské konzistoře a ve školních obvodech na vikáře. Jako diecézní vrchní dozorcí nad školami jsou uváděni litoměřičtí kanovníci: Anton Hirnle (1806–1815) Johann Tachezi (1815–1828), Wenzel Kara (1828–1859), Josef Pfeifer (1859–1862), a Johann Drbohlav (1862–1868). Jako dohlížitelé ve školských obvodech působili: vikář Franz Hunger (1806–1815), Andreas Wittmesser (1815–1822), Franz Legler (1822–1827), Mathäus Anders (1827–1836), Franz Petters (1836–1859) a Josef Lichtner (1859–1868).

V jednotlivých školních obcích byli od 1806–1868 duchovní a svěští školdozorcí. Duchovní školdozorce – tím byl tehdejší farář – bděl nad literární a morální, světský školdozorce nad ekonomickou a politickou stránkou školy. Jména světských školdozorců se již nedochovala v úplnosti. 1826 byl jím sedlák Anton Walter z Raspenavy č. 83 (zemř. 1835). Jako poslední školdozorce působil od r. 1861 Josef Maier v Luhu. Zemští školní dohlížitelé příslušeli k metropolitní kapitule. 1849 byl profesor litoměřického semináře P. Johann Maresch jmenován zemským dohlížitelem. V roce 1865 přišel v doprovodu vikáře Josefa Lichtnera a vrchního panství Josefa Knesche také do Raspenavy, a provedl zde zkoušky. Maresch zastával tento čestný úřad do r. 1869.

Po přijetí nových školských zákonů (1869) přešel dosavadní okruh působnosti církevních a světských školských úřadů na zemskou, okresní a místní školní radu. Vysoký zemský úřad a biskupská konsistoř v Litoměřicích ukončily 29. června 1869 vrchní dozor nad zdejšími školami, který vykonávaly po 63 roků. 30. června 1869 zahájil činnost c. k. zemský školní výbor. Jako c. k. zemští školní inspektoři pro obecné školy v naší oblasti působili do dnešní doby: 1869–1872 Karl Werner, 1872–1893 Franz Hübner (nar. 1837 v Liberci, zemřel 12. dubna 1893), 1893–1895 Dr. Josef Muhr, 1895–1899 P. Edmund Kamprath (zemř. 1899), 1899 do 1914 Dr. Karl Stejskal. Periodickou inspekci a vizitaci na školách je pověřen c. k. okresní školní inspektor ve Frýdlantu. Doposud tuto funkci zastávali: 1870–1877 Friedrich Neumann, ředitel měšťanské školy ve Frýdlantu, 1877–1904 Heinrich Weiß, ředitel měšťanské školy ve Cvikově, od 1904 Ewald Krause, ředitel měšťanské školy ve Frýdlantu.

²⁸⁴ A. Hoffmann, Geschichte der Haupt- und Mädchenschule in Reichenberg (Dějiny hlavní a dívčí školy v Liberci).

Dozor nad vyučováním náboženství vykonávají od roku 1869 příslušní biskupští okresní vikáři (s. 159 orig.) V jednotlivých školských obcích existuje pro dozor nad obecným školstvím místní školní rada, jejíž předsedou je představený obce. Pro bezprostřední výkon školního dozoru příslušejícího radě, jmenuje c. k. okresní školní rada některého člena místní školní rady na dobu tří let. Jako místní školní inspektor raspenavské školy, působí od r. 1898 představený obce Luhu Josef Wenzel (č. 46). Jeho předchůdcem byl Josef Maier z Luhu (od 1869 do vysvěcení školy 1898).

Jako místní školní inspektoři v Pekle působili, pokud to bylo ještě možno zjistit: Valentin Wirsik, Franz Matzig, Ferdinand Richter z č. 7 (1889–1892), Ferdinand Augsten (1892–1898), Franz Wirsik (1898–1901), Franz Krause z č. 24 (od 19. prosince 1901 do 13. ledna 1905), Franz Krause z č. 36 (od 13. ledna 1905 do 1909), a nyní majitel zahradnické usedlosti č. 69 Josef Blumrich.

Místním školním inspektorem v Lužci je od roku 1901, (tj. od založení školy), továrník Ferdinand Zelsmann z č. 41.

Dalšími členy místní školní rady jsou toho času:

v Raspenavě-Luhu (od 1. ledna 1914): Předsedou je představený obce Josef Walter v Raspenavě č. 78, jako virilní člen velkopřůmyslník A.G. Richter šlechtic von Wittbach, členové děkan Franz Vogl v Raspenavě č. 59, řídící učitel Anton Gabler v Raspenavě č. 66, majitel továrny Oswald Jaekel v Raspenavě č. 109, ekonom Ferdinand Weinert v Raspenavě č. 140, obchodník Rudolf Bubak v Raspenavě č. 321, ekonom Josef Köhler v Luhu č. 100, mistr sedlářský Franz Killmann v Luhu; náhradníky jsou: statkář Karl Richter v Raspenavě č. 231 a ekonom Julius Ressel v Raspenavě č. 39.

– V Lužci: Předsedou je představený obce Friedrich Effenberger v Lužci č. 24, členy jsou děkan Franz Vogl v Raspenavě č. 59, řídící učitel Karl Kotrubzik č. 78, velkopřůmyslník Max Richter z č. 65, hostinský Gustav Neumann č. 43, obuvník Eduard Ressel z č. 19, majitel domu Franz Wildner z č. 20. Náhradníky jsou: ekonom a obchodník s dřívím Franz Wildner z č. 20 a truhlář Johann Enzmann z č. 11.

– V Pekle: Předsedou je představený obce Friedrich Effenberger v Lužci č. 24; členy jsou děkan Franz Vogl v Raspenavě č. 59, vedoucí školy Karl Janisch č. 83, zahradník Franz Krause z č. 36, zahradník Franz Ressel z č. 23, zahradník Anton Augsten č. 28, zahradník Ferdinand Rösler z č. 81, zahradník Julius Krause č. 34. Náhradníky jsou tesař Stefan Augsten č. 38 a zahradník Josef Richter č. 7.

Dozor nad živnostenskou pokračovací školou, která podléhá ministerstvu pro veřejné práce a je podporována státem, zemí, okresem, obchodní komorou, obcemi Raspenava a Luh, firmou Antona Richtera synové a družstvem živnostníků, provádí zvláštní školní výbor. Jeho předsedou je představený obce Josef Walter, akad.malíř W.F. Jäger zastupuje stát, továrník Oswald Jaekel zastupuje zemi, F. Jos Schwarz je zástupcem okresu, velkopřumyslník Alfred v. Richter zastupuje obchodní komoru, velkopřumyslník G. Richter zastupuje firmu Antona Richtera synové (zemř. 24. února 1914), klempíř Josef Pietsch je zástupcem družstva živnostníků a učitel Franz Pfeiffer je vedoucím školy, inspektorem živnostenské pokračovací školy je prof. Ludwig Schmidt z Liberce.

7. Pozoruhodní rodáci

Ze škol raspenavského farního okrsku vyšel velký počet mužů, narozených ve farní osadě, kteří v důsledku dalších studií a dalšího vzdělávání došli pozoruhodných postavení. Je také povinností následujících stránek, aby byli na konci tohoto oddílu v krátkosti připomenuti.

Altmann Franz, narozený 26. března 1845 v Raspenavě č. 180 jako syn krejčovského mistra Franze Altmanna. Po ukončení povinné školní docházky navštěvoval „průkopnickou kadetku“ (Pionier-Kadettenschule) a v únoru 1875 se dal do školní služby. Jako řídicí učitel obecné školy v Horních Křižanech (u Jablonného v Podještědí, Deutsch-Gabel) byl roku 1908 pensionován.

Blumrich Franz, narozený 5. září 1876 v Raspenavě č. 51, vyučil se tesařské živnosti. V letech 1893–1895 navštěvoval pokračovací školu svého rodného kraje a v roce 1901 tříměsíční kurs v institutu pro podporu průmyslu (Institut für Gewerbeförderung) ve Vídni. V roce 1905 složil tesařskou zkoušku a v roce 1910 zkoušku zednického mistra. V současnosti provozuje tesařskou a zednickou živnost v Raspenavě č. 351.

Blumrich Franz, narozený 15. srpna 1867 v Raspenavě č. 71 jako syn majitele hospodářské usedlosti Franze Blumricha. Stal se elektrotechnikem. V současnosti je provozním vedoucím v elektrárně ve Štýrsku (v Horním Rakousku).

Blumrich Josef, narozený 13. ledna 1865 v Raspenavě č. 71, bratr výše uvedeného, studoval na gymnáziu v Liberci a na univerzitě ve Vídni. Tamtéž byl nějakou dobu činný jako asistent pro mineralogii. Od roku 1903 je profesorem na c. a k. gymnáziu v Bregenzu. Blumrich, známý mineralog a osvědčený znalec rostlin, se velmi zasloužil o výzkum mechové flóry v Vorarlbergu a o geologický výzkum tamtéž. Zevrubně prozkoumal také Vysoký Háj (Hohen Hain) v Luhu a vápencový lom v Raspenau. Na Vysokém Háji objevil neobyčejně

vzácný minerál – Hainit. Několikrát vystupoval jako spisovatel. Jeden z jeho pro nás pozoruhodných spisů má titul: Znělce frýdlantského okresu v severních Čechách („Die Phonolithe des Friedländer Bezirkes in Nordböhmen“).

Effenberger Josef, narozený 1. července 1845 v Raspenavě č. 173, věnoval se oboru přádelnictví. Od 4. ledna 1864 je ve službách firmy Anton Richter a synové v Luhu a v současnosti zastává významné místo technického vedoucího přádelny.

Hausmann Christoph, narozený 1673 v Luhu jako syn sedláka Hanse Hausmanna, přišel roku 1698 jako učitel do Arnoltic (Arnsdorf). Tam se oženil roku 1699 s Annou Rosinou, dcerou zahradníka Mathäuse Hübnera ve Vsi. Zemřel 19. března 1738, ve věku 65 let v Arnolticích.

Herbig Josef, vlastník hospodářství Nr. 134 v Raspenavě, narozený 18. ledna 1837 v Raspenavě, zastupoval od roku 1891 do 1907 frýdlantský okres venkovské obce („Landgemeinde-bezirk“) jako poslanec českého zemského sněmu a jako takový nejprve příslušel k německé Pokrokové straně („Fortschrittspartei“) a později k německé agrární straně. Byl také spoluzakladatelem Okresního spolku polního a lesního hospodářství a nákupního spolku (Ankaufsverein) ve Frýdlantu. Zesnul 12. října 1910 ve věku 73 let.

Herbig Josef, narozený 3. října 1877 v Raspenavě jako syn koželuha Franze Herbiga, navštěvoval do roku 1896 učitelský ústav („Lehrerbildungsanstalt“) v Liberci. Od 1. října 1896 byl ustanoven podučitelem v Kristiánově (Christiansau), od 1. září 1898 v Přebytku (Überschar) a od 25. března 1899 v Dolní Řasnici (Rückersdorf). Dne 30. března 1899 našel svou v rodičovském domě smrt v důsledku nešťastné nehody. Jeho mladší bratr Adolf (narozen 13. prosince 1891) je toho času dočasným učitelem v Ludvíkově pod Smrkem (Lusdorf).

Hübner Anton, narozený 14. listopadu 1797 v Raspenavě jako syn učitele Mathiase Hübnera, se věnoval také školní službě a zesnul 29. března 1857 jako učitel ve svém rodišti. (Srov. s. 181).

Jaekel Josef, narozený 23. dubna 1823 v Raspenavě, provozoval od roku 1840 ruční tkaní a tkalcovskou faktorii. Ve své domovské obci zřídil roku 1872 mechanickou tkalcovnu u č. 319. Zemřel 23. srpna 1883. (Viz oddíl Stručné dějiny místních odvětví živností a průmyslu).

Jaekel Michael, syn vlastníka selského statku, Christoha Jäkela č. 18 v Luhu, je do jisté míry pozoruhodnou osobností, a to jako zakladatel nové části města Frýdlant, předměstí Jeklovo údolí (Jäkelstal). Dne 30. dubna 1773 vstoupil Jäkel do svazu měšťanů města

Frýdlantu; jeho záznam do městské knihy ho označuje „bez odměny za zprostředkování“ („ohne Provision“). Dne 10. května 1773 koupil od Konstantina Tippolta frýdlantský hostinec „Koníček“ „Rössel“ („U Koně“, „Zum Roß“), a to za 710 zl.; avšak výčep provozoval sám jen krátkou dobu. Už 20. srpna 1774 pronajal hostinec Josefu Poltzovi za plat ročního nájmu 12 zl. a po uplynutí roční lhůty, 12. prosince 1775, přenechal nemovitost za částku 750 zl. řezníkovi Antonu Pohlovi. Jäkel, který se oženil s dcerou soukeníka, Annou Elisabetou Blumrichovou, koupil několik dní nato, 18. prosince 1775 za 2700 zl. od Josefa Rößlera jeho statek o rozloze 60 jiter, na jehož lesních pozemcích a pastvinách „za lesíkem“ („hintrm Busche“) postavil roku 1784 první dům v osadě, která byla pojmenována po něm. V krátké době nechal Jäkel postavit ještě osm domů, které prodal novým osídlencům. Později následovala výstavba dalších 12 domů (tzv. „Židovská ulička“, „Judengasse“), které byly také prodány novoosídlencům. Tímto způsobem vzešla obec, v lidové obecné mluvě zvaná „Nickelovy domy“ („Nickelshäuser“), byla rázným magistrátním radou Oehlmannem kvůli své odlehlosti odsouzena k nelibosti, „protože by oko zákona nemohlo bdít přísně nebo dostatečně pohodlně nad tamními omezeními, postrádajícími ještě dobré zvyky pohodlných měšťanů“ („weil das Auge des Gesetzes über die dortigen, der guten Sitten der gefügigen Stadtbürger noch entbehrenden Hinterwäldler nicht scharf oder bequem genug wachen könnte.“) (J. Helbig).

Killmann Josef Ferdinand, narozený 30. května 1873 v Luhu č. 21 jako syn hostinského Josefa Killmanna, navštěvoval od roku 1884 do roku 1892 gymnázium v Bohosudově. Studoval potom teologii v Litoměřicích. Byl vysvěcen na kněze roku 1896. Svou primici oslavil 12. července 1896 v raspenavském kostele a jako kaplan odešel do Varnsdorfu, kde ale již po šesti týdnech, 27. listopadu 1896, zemřel.

Killmann Josef, narozený 1821 v Raspenavě, byl panským písařem. Byl zdatným hudebníkem, který se pokoušel také skládat. Jím složený smuteční pochod je požadován ještě dnes při mnoha pohřbech. Zemřel roku 1853 v Raspenavě č. 260. jeho starší bratr Anton byl vlastníkem domu č. 155 v Raspenavě a zemřel roku 1874 jako fotograf ve Vídni.

Knirsch Johann Nepomuk, narozený v Raspenavě jako syn učitele Hanse Heinricha Knirsche, byl od roku 1761 do 1793 učitelem ve své domovské obci. (Srov. s. 179).

König Anton, narozený 15. května 1841 v Luhu č. 3 jako syn půlláníka Franze Königa, se věnoval technickému oboru. V této době je vrchním inženýrem buštěhradské železnice v Praze.

König Emil Ernst Gustav, narozený 1881 v Karlínkách (Karolintal) č. 45 jako syn točíře porcelánu Ferdinanda Königa, se věnoval stavebnímu oboru. V březnu 1909 složil v Praze stavitelskou zkoušku. V této době byl činný jako stavbyvedoucí ve Wiesentalu. Od 1. října 1910 provozuje se stavbyvedoucím, Franzem Resselem, s firmou König & Ressel stavitelské řemeslo.

König Josef, JUDr., narozený 7. února 1836 jako syn sedláka v Luhu č. 3, bratr Antona Königa, navštěvoval gymnázium v Litoměřicích, studoval poté na univerzitě v Praze. Tamtéž nastoupil do kanceláře JUDr. Karla Heinricha Fischera jako koncipient. Jeho dceru si vzal roku 1863, roku 1864 udělal doktorát, poté si zřídil advokátní kancelář v Táboře. Později přesídlil do Prahy a odtamtud v roce 1881 do Frýdlantu, kde až do svého skonu 30. června 1912 vykonával praxi právního zástupce. Jeho syn, JUDr. Karl König, je právním zástupcem v Mimoni.

Krause Franz, narozený v Lužci, byl na počátku 60. let školním pomocníkem v Pekle (Karolintal), Krásném Lese a Nové Vsi. Potom odešel do severní Ameriky, kde byl nejprve činný jako vzdělavatel mládeže, potom jako poštmistr. Toho času je veřejným notářem v Maunt Carmell. (Srov. s. 192).

Menzel Anton Willibald, narozený 8. července 1859 v Luhu č. 46 jako syn vlastníka krčmy, Karla Menzela, se věnoval lesnictví. Do roku 1912 byl nadlesním excelence hraběte [Franze] Clam-Gallase na Grabštejně a od 1. září 1912 lesmistrem v Liberci. Jako takový byl pověřen vrchním vedením všech lesních činností všech panství hrabat Clam-Gallasů.

Menzel Ernst, narozený 15. května 1885 v Raspenavě č. 61 jako syn účetního Wilhelma Menzela, zesnulého 23. listopadu 1903. Po absolvování c. a k. učitelského ústavu v Liberci (1904) působil nejprve na školách v Mníšku a Oldřichově v Hájích (Buschullersdorf). Od roku 1906 byl činný v obecné škole své domovské obce Raspenava. (Srov. s. 187).

Menzel Friedrich, narozený 23. prosince 1815 v Luhu, syn rychtáře Josefa Menzela č. 46, zemřel 18. ledna 1894 jako c. a k. poštmistr v Raspenavě.

Menzel Josef, narozený 15. října 1812 v Luhu č. 46, bratr předešlého, byl okresním komisařem c. k. finanční stráže v Chebu, kde 10. září 1872 zemřel.

Menzel Max, narozený 5. července 1889 v Raspenavě, navštěvoval po absolvování měšťanské školy v Hejnicích a jednorozhodného zvláštního učitelského kurzu ve Frýdlantu v letech 1904 až 1908 c. a k. učitelský ústav v Liberci a nastoupil 15. září 1908 jako zástupce do učitelského sboru své domovské obce. Od 1. listopadu 1908 působil tamtéž jako dočasný učitel. (Srov. s. 188).

Menzel Wilhelm, narozený 20. dubna 1854 v Raspenavě, byl od roku 1872 do svého úmrtí v roce 1903 – s přestávkou vojenských let – ve službách firmy Synové Antona Richtera v Luhu jako účetní. Měl velké zásluhy o existenci hasičského sboru.

Neumann Gustav Adolf, narozený 9. června 1875 v Raspenavě. Navštěvoval obchodní školu v Liberci a nastoupil u spediční firmy Deutsch & Co. jako kancelářský zaměstnanec. Poté, co vyhověl vojenské povinnosti, nastoupil 10. října 1898 do služeb okresní spořitelny v Raspenavě. Současně zastával místo hlavního pokladníka v ústředí.

Neumann Josef Franz, narozený 10. července 1851 v Luhu č. 77 jako syn domkáře Josefa Neumanna. Byl roku 1872 odveden, strávil dlouhou dobu u vojska a poté nastoupil na státní místo. Toho času je c. a k. úředníkem na berním úřadu v Mostě.

Neumann Josef, MUDr., narozený v Luhu č. 97 jako syn vlastníka mlýna, Karla Josefa Neumanna. Po absolvování lékařských studií se usadil jako praktický lékař ve Frýdlantu a zemřel roku 1887 v Görbersdorfu jako 28 letý.

Neumann Wilhelm, narozený 22. února 1879 v Raspenavě jako syn pekařského mistra Wilhelma Neumanna. Po absolvování učitelského ústavu v Liberci působil od 1. září 1898 jako učitel v Bílém Kostele. Počátkem května 1900 dostal dovolenou a zemřel 3. prosince 1900 v Nové Vsi (Neundorf) u Chrastavy.

Nicht Josef, narozený 30. března 1852 v Luhu, navštěvoval vzdělávací školu pro poddůstojníky v Josefově a dělostřeleckou kadetku ve Vídni. Jako kadet byl roku 1878 převeden ke 2. praporu pevnostního dělostřelectva v Terezíně. Dne 1. listopadu 1878 byl povýšen na poručíka a roku 1885 na nadporučíka u skladiště dělostřelecké výzbroje v Przemysli. Roku 1893 přišel jako hejtman do skladiště dělostřelecké výzbroje ve Vídni. Potom byl přednostou pobočky skladiště dělostřelecké výzbroje v Brně. Jako c. a k. vrchní úředník výzbroje dělostřelectva s hodností kapitána odešel roku 1912 do důchodu; jako místo svého odpočinku si vybral Brno.

Nicht Josef, narozený 9. srpna 1871 v Raspenavě č. 152 jako syn strojmáče Franze Nichta, obdržel po absolutoriu c. a k. učitelského ústavu v Litoměřicích v září 1892 své první místo jako podučitel v Novém Městě pod Smrkem. V dubnu 1893 byl přeložen na místo služební výpomoci do Dolní Řasnice. Odtud se vrátil na konci školního roku opět do Nového Města pod Smrkem. Po složení zkoušek pro učitele měšťanské školy obdržel 1. září 1897 místo odborného učitele v měšťanské škole ve Frýdlantu, jež zastává ještě nyní.

Persch Robert, MUDr., narozený 28. srpna 1876 v Luhu, navštěvoval po absolvování gymnázia univerzity ve Vídni a Praze a byl promován 15. března 1903 doktorem všeobecného

lékařství. Svou praxi vykonával v Gradweinu ve Štýrsku. Jeho starší, zesnulý bratr Max absolvoval technickou vysokou školu ve Vídni a věnoval se chemii. Určitou dobu byl asistentem na c. a k. průmyslové škole v Liberci.

Ressel Ferdinand, narozený 22. listopadu 1860 v Raspenavě, navštěvoval odbornou školu pro dřevařský průmysl v Hejnicích až do jejího zrušení. Roku 1876 nastoupil do c. a k. odborné školy dřevařského průmyslu ve Valašském Meziříčí a byl tam jmenován roku 1882 dočasným a roku 1889 stálým dílenským mistrem. V této hodnosti navštívil vynikající odborné výstavy v Lipsku, Vídni, Berlíně, Olomouci atd. a byl proto pověřen výukou technologie a odbornou výukou soustružnictví a zručnosti. Toho času je Ressel stálým odborným učitelem v uvedeném ústavu.

Ressel Franz, narozený 15. prosince 1822 v Luhu č. 138 jako syn zahradníka Ignaze Ressela, byl po ukončených teologických studiích vysvěcen na kněze 25. července 1849. Nejprve působil jako správce ve Václavicích a potom jako kaplan v Hrádku n. N. Roku 1859 vstoupil během tehdejšího polního tažení do Itálie jako polní kaplan do duchovenské péče v polní nemocnici. Onemocněl tam a vrátil se zpět teprve 1. září 1860 jako spolupracovník v Pankrazi. Byl navržen do uvolněného farního místa hrabětem Eduardem Clam-Gallasem v Dětrichově (Dittersbach). Poté, co litoměřická konsistoř 30. dubna 1863 vydala svůj souhlas, byl uveden jako farář v Dětrichově 10. května 1863. Tam 11. března 1879 také zemřel.

Ressel Josef Robert, JUDr., narozený 19. prosince 1862 v Luhu č. 26 jako syn vlastníka hospodářské usedlosti, Josefa Ressela, který zemřel 16. dubna 1906. Po ukončení právnických studií byl promován 4. května 1887 na univerzitě ve Vídni doktorem obojího práva. Od té doby je právním zástupcem v Liberci.

Richter Anton, narozený 6. prosince 1805 v Luhu jako syn chalupníka Gottfrieda Richtera, zesnulý 6. října 1877, je zakladatelem velké přádelny česané příze v Luhu. Z jeho synů, Josefa Antona a Gustava, kteří roku 1876 převzali továrnu, zemřel prvně jmenovaný právě 13. května 1898. Jeho mladší bratr Gustav, narozený 24. února 1839, vedl jako hlavní šéf svým otcem založený rozsáhlý průmyslový podnik až do své smrti 24. února 1914. Uznání svých humanitárních zásluh došel v roce 1908, kdy jej Jeho Veličenstvo císař František Josef I. povýšil do šlechtického stavu s predikátem „Edler von Wittbach“. Šlo o vyznamenání, kterého by účasten také jeho syn, Gustav Alfred, který měl od roku 1903 titul c. a k. obchodního rady. Zde chceme také vzpomenout nejstaršího syna velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera, jménem Anton Hugo (narozen 3. října 1851, zemřel 8. dubna 1887), který

byl vlastníkem zasilatelství a obchodu s uhlím, nacházejícího se na raspenavském nádraží (současným vlastníkem je Rudolf Bubak z Raspenavy č. 321). Anton Hugo Richter měl velké zásluhy na existenci hasičského sboru. (Blíže o nejdříve zasloužilé rodině Richterů viz s. 78).

Riedel Josef, narozený 15. ledna 1871 v Luhu jako syn raspenavského učitele Eduarda Riedela, navštěvoval c. a k. učitelský ústav v Litoměřicích, který absolvoval roku 1889. Nejdříve působil ve škole v Raspenavě a od 1. listopadu 1896 je činný v hejnické obecné škole.

Sembdner Emil, narozený 2. dubna 1842 v Luhu, se věnoval učitelskému oboru. Byl oprávněn učit na hlavních školách. Vyučoval od 1. října 1862, byl od 1. září 1864 do roku 1898 učitelem v Hodkovicích (Liebenau) a od 16. dubna 1898 řídícím učitelem v Dlouhých Mostech (Langenbruck) u Liberce. S koncem školního roku 1904/1905 odešel do důchodu.

Schindler Josef, narozený 19. července 1887 v Raspenavě č. 313 coby syn dílenského mistra Josefa Schindlera. Nejprve navštěvoval měšťanskou školu v Hejnicích a od roku 1902 c. a k. učitelský ústav v Liberci, který roku 1906 absolvoval. Nejdříve působil ve školách v Jindřichovicích p. Smrkem, Horní Řasnici (Bärnsdorf) a Arnolticích a stal se 1. září 1909 dočasným řídícím učitelem v Pekle, odkud roku 1910 odešel jako učitel do Ludvíkova-Přebytku.

Scholz Alfred, narozený 1888 ve Ferdinandově, se věnoval taktéž učitelskému oboru. Po absolvování c. a k. učitelského ústavu v Liberci (1906) obdržel učitelské místo na obecné škole v Bulovce, kde je ještě ustanoven.

Scholz Adolf August, narozený 14. srpna 1844 v Raspenavě č. 63, vstoupil roku 1862 na báňskou akademii v Lubně, od roku 1866 sloužil u báňského ředitelství císaře Ferdinanda v Repitzu, potom jako provozní vedoucí uhelné těžby v Žacléři, od roku 1873 jako provozní vedoucí báňského díla anglo-rakouské banky v mosteckém revíru. Roku 1890 odešel do severočeské uhelné společnosti, v níž působil Scholz jako báňský rada, což byla titulatura, kterou měl od roku 1873 doby uznání svých zásluh. Od roku 1876 byl také výhradním členem horního revíru v Horním Litvínově. Dne 1. ledna 1899 si způsobil během jízdy po železnici ránu smrtelné zranění, kterému podlehl.

Scholz Heinrich, narozený 16. října 1880 v Luhu č. 44 jako syn ovdovělé dělnice Anny Scholzové. Po ukončení povinné školní docházky se vyučil malířem porcelánu. Již během docházky do pokračovací školy v Raspenavě a Hejnicích dodával práce z kreslení a modelování, které prozrazovaly jeho velký talent. Za účelem dalšího vzdělávání odešel Scholz ke chvalně známému sochaři, prof. F. Gerhardtovi v Liberci. Ten mu za podpory hraběte

Františka Clam-Gallase připravil cestu na akademii výtvarných umění ve Vídni. V této době žije Scholz jako sochař ve Vídni. Pro raspenavský kostel vytvořil postavu Madony, pro frýdlantskou radnici bustu Valdštejna, dále Hartlův pomník na univerzitě ve Vídni. Potom navrhnul pomník Walthera von der Vogelweide v Duchcově (odhalen 20. srpna 1911) a naposledy (1913) vyobrazení císaře Josefa II. pro pamětní kámen v Luhu (odhalen 21. září 1913). Za své vynikající práce byl již vícekrát vyznamenán.²⁸⁵

Scholz Josef, narozený 22. března 1827 ve Ferdinandově, sloužil od 1. října 1844 do své smrti v srpnu 1851 v liberecké hlavní škole jako školní pomocník.

Scholz Julius, narozený 20. června 1865 v Raspenavě č. 261 jako syn domkáře Karla Scholze, navštěvoval učitelský ústav v Litoměřicích, který absolvoval roku 1884. Toho času ustanoven jako řídicí učitel v Liberci.

Seibt Adolf, narozený 2. června 1877 v Raspenavě, navštěvoval c. a k. učitelský ústav v Liberci, který absolvoval v červnu 1896. Své první místo nalezl 1. září 1896 v Albrechticích. Odtamtud odešel 1. září 1897 do Oldřichova v Hájích a odtud 1. června 1898 do Andělky. Následně působil v Ludvíkově p. S. – Přebytku a ve Stolzenhainu u Jáchymova. Roku 1901 byl učitelem ve Wiesa u Mostu. Později zastával učitelské místo v Krombachu u Jablonného v Podještědí; nyní je učitelem ve Vratislavicích (Seifersdorf) u Jablonného v Podještědí.

Stompe Ignaz, narozený 4. března 1799 jako syn sedláka v Lužci č. 3, delší dobu školní pomocník v Proseči u Vratislavic nad Nisou. Od roku 1840 do roku 1857 byl učitelem v Srbské (Wünschendorf), potom do 1862 v Dolních Pertolticích u Frýdlantu. Zemřel jako důchodce 29. června 1887 ve Zhořelci.

Teubner Adolf, narozený 20. května 1852 v Raspenavě jako syn mistra postřiháče sukna Josefa Teubnera, se po ukončení obecné školy vyučil malbě porcelánu u tamního malíře porcelánu, Wilhelma Brandela. V roce 1870 vstoupil do Akademie výtvarných umění v Drážďanech, kterou absolvoval roku 1873. Potom studoval více než tři roky na uměleckoprůmyslové škole „Rakouského muzea pro umění a průmysl“ („Österreichisches Museum für Kunst und Industrie“) ve Vídni, načež navštěvoval ateliér architektury ředitele Storcka. Z oddělení pro keramické obory byl roku 1873 odeslán na pařížskou světovou výstavu. V roce 1876 složil na technické vysoké škole zkoušku z předmětu kreslení od ruky, načež obdržel místo asistenta na státní vyšší reálné škole ve Vídni. Roku 1878 přišel jako profesor kreslení od ruky do obecní vyšší reálné školy v Litoměřicích, na níž působil ještě tři

²⁸⁵ Blíže o H. Scholzovi viz Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, roč. VII, s. 197, poznámka.

roky po jejím zestátnění. Od roku 1883 byl sezdán s Elisou Krombholzovou z Litoměřic. Kvůli neustávající neduživosti odešel roku 1896 na odpočinek. Dne 15. června 1898 zemřel v Praze. Jeho tělesné pozůstatky byly uloženy 18. června 1898 na frýdlantském hřbitově. Prof. Teubner lnul velkou láskou ke své vlasti. Jeho smrtí se uzavřel život plný tvůrčí radosti a úsilí bez oddechu. Teubner mj. složil album pro Litoměřice a okolí, velmi záslužné dílo, které jeho památku uchová navždy.

Tschiedel Johann Christoph, narozený v Raspenavě, byl roku 1753 nadlesním v Liberci. Ve své domovské obci vlastnil dům č. 17, který prodal roku 1763 podkováři Johannu Josefu Stelzigovi. Tschiedel žil ještě roku 1784 v Liberci.

Walter Ferdinand, narozený 12. prosince 1868 v Raspenavě č. 82 jako syn sedláka Ferdinanda Waltera, se věnoval po absolvování vyššího gymnázia veřejným účetním službám. Z účetního správního úřadu c. a k. místodržitelství ve Štýrském Hradci (Graz) přestoupil Walter roku 1892 do služeb tamního městského účetnictví. Během své služební doby absolvoval právnická studia na univerzitě ve Štýrském Hradci; 16. února 1899 složil státní zkoušku. Poté byl činný jako účetní referent na magistrátu ve Štýrském Hradci. Roku 1906 se stal účetním radou městského účetnictví. Krátce před tímto jmenováním se ucházel o doktorát státní vědy na univerzitě v Heidelbergu. Dne 6. dubna 1909 ve Štýrském Hradci zemřel.

Walter Gustav, narozený 7. května 1887 v Luhu č. 99, navštěvoval obchodní akademii v Liberci a přijal 1. ledna 1908 místo ve směnárně akciové společnosti Merkur, pobočka Česká Lípa. Dne 19. dubna 1909 vstoupil do služeb okresní spořitelny, kde nyní zastává místo pomocného úředníka.

Walter Maximilian, narozený 24. června 1881 v Raspenavě č. 82, nevlastní bratr zmíněného Ferdinanda Waltera, nastoupil po absolutoriu c. a k. učitelského ústavu v Trutnově do poštovní služby. Zemřel 13. února 1911 jako c. a k. poštovní asistent v Trutnově.

Wildner Franz Josef, MUDr., narozený 26. srpna 1862 v Raspenavě č. 1 jako syn sedláka Antona Wildnera, který zemřel 25. února 1901. Po absolvování lékařských studií byl v letech 1887 až 1890 všeobecným lékařem v Janovicích u Jablonce n. N. a od té doby působí jako městský a obvodní lékař ve Frýdlantu.

Wildner Franz, narozený 3. ledna 1838 v Luhu č. 21 jako syn zahradníka a tkalce Franze Wildnera, studoval nejprve na gymnáziu v Praze, poté teologii v Litoměřicích a byl vysvěcen knězem 31. července 1862. Nejprve byl kaplanem v Dětrichově u Chřibské (Dittersbach bei Kreibitz), potom od června 1863 do roku 1874 duchovním spolupracovníkem v Pankrazu, od 3. března 1874 do 25. října 1874 administrátorem v Rynolticích, nato opět

spolupracovníkem v Pankrazu. Jako kaplan přišel v září 1880 do Mníšku. Tam byl od 16. ledna 1881 správcem a dne 2. června téhož roku farářem. Z Mníšku odešel roku 1897 coby farář do Raspenavy, kde byl dosazen 19. prosince. Dne 1. prosince 1908 odešel jako osobní děkan na odpočinek. (Srov. s. 154).

Wildner Josef, narozený 1801 v Raspenavě, zesnul roku 1853 jako úředník vrchního úřadu v Praze.

Worff Anton, narozený v Raspenavě, studoval teologii, byl roku 1780 spolupracovníkem frýdlantského vikariátu. Roku 1796 odešel jako místní duchovní správce do Dětrichova, roku 1801 jako farář do Vratislavic n. N. a v dubnu 1804 v témže postavení do Mníšku, kde zemřel 31. července 1814 následkem zlého týrání polskými vojáky.

Worff Gerard, pater, narozený v Raspenavě, zemřel jako františkán v Hejnicích dne 1. ledna 1786 ve stáří 75 let.

Wünsch Karl, narozený 23. srpna 1877 ve Ferdinandově, absolvoval roku 1896 c. a k. učitelský ústav v Liberci, poté působil ve školách ve Frýdlantu (1896–1897), Mníšku (od 1. září 1897 do 28. února 1899), Bílém Potoce (1899–1901) a Vsi (1901 až 1908). Od 16. září 1908 je učitelem v Jindřichovicích pod Smrkem.

Budiž zde také zmíněna Marie Killmannová, narozená 1879 v Luhu, v letech 1902 až 1905 učitelka v Dětrichově, nyní v Rochlici u Liberce.

Jako osadník musí být uveden v jistém ohledu také Gustav Hübner rytíř z Větrova (Ritter von Ringhain). Narodil se 16. září 1839 jako syn učitele Antona Hübnera ve Větrově a byl pokřtěn 20. září ve frýdlantském městském kostele. Když zemřel jeho dědeček Mathias Hübner, který byl v tehdejších pedagogických kruzích nejlépe známým raspenavským kantorem, obdržel jeho syn Anton roku 1837 učitelské místo v Raspenavě, pročež také Gustav Hübner strávil část svých mladických let v Raspenavě. Odsud odešel do tehdejší čtvrté třídy v Liberci. Poté absolvoval pražskou techniku. V tehdejší době mocně se rozvíjející železnice vyžadovala vstup mnoha dobře školených sil a nabízela takové výhodné příležitosti k rychlému postupu. Ve správném rozpoznání těchto okolností hledal a našel své místo také Gustav Hübner. Byl postupně podnikovým úředníkem, inspektorem a vrchním inspektorem soukromé rakousko-uherské státní železniční společnosti v Szolnoku, Bratislavě, Czegledu a Budapešti. Nakonec postoupil na místo generálního inspektora této železniční společnosti. Jako uznání svých rozmanitých zásluh obdržel více tuzemských a zahraničních řádů, mezi jinými Řád rytířského kříže Františka Josefa a Řád železné koruny III. třídy. Nakonec byl v březnu 1885 povýšen do šlechtického stavu s predikátem „Ritter von Ringhain“. Roku 1890

odešel na odpočinek; dne 5. května 1899 zemřel. Byl sezdán s Emilií Richterovou (narozenu 6. listopadu 1835, zemř. 6. června 1869), dcerou velkopřumyslníka Antona Richtera z Luhu a sestrou velkopřumyslníka Josefa Antona a Gustava z Richterů. Gustav Hübner nechal na raspenavském hřbitově postavit roku 1893 rodinnou hrobku, v níž dal pochovat své rodiče a sourozence, uložené na tamním hřbitově, stejně jako svou ženu. Místo svého odpočinku tam našel také on a jeho dcera, provdaná Hollová (narozená 17. července 1863 v Czegledu, zesnulá 25. září 1901 v Luhu). Dceřin manžel, Ernst Holl, zemřel 22. května 1902 na ostrově Lusinpicollo. Syn generálního inspektora, Rudolf Hübner von Ringenhain, nyní žije jako rentiér v Budapešti.

C) Obecní dům v Raspenavě

Po zřízení „Školy císaře Františka Josefa“ v Raspenavě (1898) byla stará budova školy č. 60 určena za společný dům obcí Raspenava a Luh. Aby budova z let 1860–1862 nebyla školní obcí prodána, zřídil velkopřumyslník Gustav Richter, šlechtic von Wittbach „Nadaci pro chorobinec“ v částce 10 000 zl, z níž připadlo 6 000 zl na Luh, 3 000 zl na Raspenavu a 1 000 na Lužec. Pokud by se vyskytla nutnost, měl nynější obecní dům sloužit k umístění chudých nemocných ze školní obce. Prozatím je využíván c. k. četnickou stanicí (od 1906) a c. k. poštovní a telegrafní úřad (od 1907).

V Raspenavě kromě toho existuje chudobinec, určený pro tuto obec (č. 77). Byl přechodně pronajímán, avšak v malé jizbě nacházeli čas od času zaopatření chudí obecní bezdomovci. Tento dům získal 28. února 1887 velkopřumyslník Josef Anton Richter od Josefa Neumanna (zvaného „Dreßlereden“, nyní bydlícího v Libverdě). Kupec přenechal výnos z domu obci. Po jeho úmrtí 13. května 1898 přešel dům podle závěti do vlastnictví obce. Převzetí obcí následovalo 27. dubna 1900. Dům byl zpočátku určen pro účel chorobince, následně byl však prohlášen chudobincem. Na počátku roku 1914 rozhodla obec o stržení zchátralé budovy. 26. dubna 1914 prodala materiál z bouračky Franzi Krausemu z Raspenavy č. 104 za 90 korun.

D) O okresní spořitelně v Raspenavě

Mezi raspenavské veřejné budovy patří také budova Frýdlantské okresní spořitelny, založené v roce 1873. Tato skvostná budova byla vystavěna na místě domu č. 89 v roce 1890.²⁸⁶ Předtím byla spořitelna umístěna v domě č. 231 v Raspenavě, který patřil

²⁸⁶ Dům č. 89 se začátkem 18. století nacházel v držení Georga Augstena, který jej 4. srpna 1718 prodal Hansi Christophu Scholzovi za 14 kop. Od něho přešel 7. března 1723 za 15 kop na Heinricha Ressela, od tohoto 16. února 1735 za 18 kop na jeho syna Hanse Christophu Ressela, který uprchl, protože byl dům soudně prodán 6. května 1754 vrchnostenskému lesnímu Hansi Christophu Röslerovi. Tento ho 17. ledna 1765 přenechal za

velkopřumyslníku Josefu Antonu Richterovi. Rozhodnutí vytvořit vlastní sídlo bylo přijato 10. prosince 1889. Stavební plány dodal stavitel Adolf Bürger z Liberce. Stavba sama byla započata na jaře 1890 pod vedením libereckého architekta Julia Keila. 30. listopadu 1890 byl položen závěrečný kámen. 30. března 1891 se spořitelna nastěhovala do nového sídla. Náklady na zřízení dosáhly kolem 115 000 K. Budova spořitelny má v přízemí čekárnu, kancelář, pokladnu, ředitelnu a byt správce, v prvním patře zasedací sál, šatnu, archiv a jeden úřednický byt.

Podnět k založení okresní spořitelny dal velkopřumyslník Josef Anton Richter z Raspenavy a velkostatkáři Bernard Herrmann a Franz Simon z Kunratic.²⁸⁷ 16. února 1873 se konalo zakládající shromáždění. 2. března 1873 byla spořitelna úředně otevřena tehdejším okresním hejtmánem Josefem Pirklem v domě č. 231 v Raspenavě. Dva dny nato, 4. března, získala statuta úřední svolení.

Čistě lidská idea založení spořitelny, nezištně jako nic jiného zamýšlená na obecní blaho, měla obcím frýdlantského okresu nabídnout účinnou podporu v plnění veřejných úkolů a zároveň sloužit k napomáhání obecně prospěšných snah. S jakou čilostí našla odezvu ukazuje upsání garančního fondu z neméně než 26 obcí okresu. Jsou zde obce Horní Řasnice, Bulovka, Boleslav, Dětrichov, Dětrichovec, Habartice, Hejnice, Heřmanice, Kunratice, Lázně Libverda, Ludvíkov, Luh, Lužec, Nové Město pod Smrkem, Dolní Pertoltice, Horní Pertoltice, Oldřiš, Raspenava, Větrov, Dolní Řasnice, Černousy, Višňová, Bílý Potok, Ves, Srbská a Poustka.

Těžiště a plný význam založení okresní spořitelny spočívá v tom, že těmto obcím byl podle statut neomezeně a nezměnitelně postoupen podíl z čistého zisku podniku podle míry výše základního kapitálu z jejich obvodu pocházejícího – zcela lhostejno, zda pochází od obce samotné, nebo korporací nebo jednotlivců. Jaký netušený vývoj ústav měl, o tom může

85 kop Hansi Josefu Scholzovi z Raspenavy. 24. února 1777 prodala vdova po Hansi Christophu Röslerovi dům č. 89 za 50 kop synovi Josefa Röslera, od kterého převzal dům 12. října 1778 za 60 kop Wenzel Wildner z Frýdlantu. Od něho přešel 14. prosince 1789 za 70 kop na syna Ignaze Wildnera a po jeho úmrtí od jeho dědice Ignaze, resp. jeho poručíků 27. května 1807 na zahradníka a ševce Christopha Krause z Pekla. Protože naproti domu, v horní zahradě patřící k hamerské hospodě byl rybník, byl dům nazýván U rybníčného ševce (beim Teichschuster). Následující držitel domu č. 89, syn Franz Krause (známý jako „Schusterfranz“), nar. 1805 v Pekle) zemřel 25. dubna 1874. Jeho vdova Juliana, znova provdaná Resslerová, prodala dům v roce 1889 za 3 950 zl. Frýdlantské okresní spořitelně.

²⁸⁷ Tito zasloužili pánové se v sedmdesátých letech horlivě činili v okresním zastupitelstvu a v Zemědělském a lesnickém okresním spolku, aby vytvořili takové zařízení v okrese Frýdlant. „V důsledku těchto snah na základě úspěchů Frýdlantské spořitelny se jmenovaní pánové rozhodli, učinit kroky ke zřízení okresní spořitelny.“ Díky jejich úsilí se také podařilo získat 26 obcí frýdlantského okresu k podílu na založení okresní spořitelny. Statuta byla navržena komisí, v jejímž čele stali tři jmenovaní pánové a učitel Franz Mohaupt z Větrova. Viz Denkschrift der Friedländer Bezirksparrkasse 1873–1905 (Pamětní spis Frýdlantské okresní spořitelny 1873–1905), kde se nalézají další jednotlivosti u spořitelně.

poskytnout důkaz celkový přehled. Garanční fond mohl být již po sotva sedmiletém trvání vrácen z vlastního rezervního fondu, který mezitím vzrostl na dvojnásobek. Reservní fond – vlastní jmění ústavu – činí dnes 1 196 092,27 a sestává z největší části z hodnoty, která v případě potřeby může být hned směněna za hotovost. Spořitelní vklady obnášely na konci prvního správního roku 1873 380 870,38 K; na konci desátého správního roku 1882 3 277 859,48 K; na konci dvacátého správního roku 1892 6 798 251, 58 K ; na konci třicátého správního roku 1902 12 616 777, 45 K; na konci čtyřicátého správního roku 1912 K 24 222 623, 98 a 31. prosince 1913 K 25 054 582, 91 (včetně stavu oddělení pro měnu v markách, které bylo otevřeno v roce 1909).

V těchto ohromných cifrách, v jejich téměř pravidelném zdvojnásobení během desetiletí, se značí míra důvěry, s níž obyvatelstvo okresu část svého (národního) jmění připisuje podniku, aby zde neslo ovoce (ovoce v nejlepší slova smyslu), a sice nejen sobě, ale také ve prospěch obecně prospěšných účelů velkého počtu obcí okresu využitím čistého zisku, který byl dosažen zhodnocením tohoto jmění.

Toto ovoce také uzrálo jedině díky prozíravé správě, která klade zvláštní důraz na zcela bezpečné uložení peněz; v podstatě se objevují spořitelní pohledávky ve formě dobrých hypoték, které koncem roku 1913 dosáhly stavu 18 686 423, 83 Korun a jsou kryty cennými papíry sirotčí jistiny. Co se týče výnosů ústavu, je třeba uvést, že čistý zisk z období 1873–1913 obnášel celkem K 2 879 942, 50 (z toho jen z roku 1913 K 197 148,68). Z těchto čistých výnosů byl vytvořen rezervní fond ústavu v již jmenované výši, dále 25. ledna 1884 pensijní fond pro úředníky a sloužící ústavu, který dodnes narostl na K 133 371,62.

Uspořené peníze, přijaté spořitelnou činily v letech 1873 – 1913 celkem K 77 486 803,60, úroky připsané vkladatelům celkem K 14 657 743,92, splácení těchto K 67 318 369,18. Celkový peněžní obrat se vyšplhal na K 480 454 036,49.

Zůstavivší počet vkladatelů činil na konci roku 1873 529, roku 1882 3 582, roku 1892 7 160, roku 1902 11 249 a roku 1913 17 944. Spořitelna získala v průběhu let 44 965 nových střádalů. Co se týče využití ústavu jako kreditního institutu, je třeba sdělit, že udělil ve směnečných půjčkách K 38 184 209,16, v půjčkách na pozemkové zástavy K 38 734 524,65, v zálohách na cenné papíry K 3 352 260,86. Také pro okres Frýdlant, jehož obce a společenstva sledují obecně prospěšné účely, vydal půjčky, které činí 31. prosince 1913 celkem rovných K 1 400 020,89.

Pro zakládající obce vypočetla okresní spořitelna od roku 1880 pro použití obecně prospěšných účelů dividendy ze svého čistého výtěžku v celkové výši 1 021 440 K. Na jeden

z 285 podílů zakládajícího fondu za 100 K bylo dosud zapláceno 3 584 K výnosu (výtěžku) (jen v r. 1913 po 158 K). Podle předložených výkazů byly tyto peníze upotřebeny pro stavbu nebo vylepšení silnic, cest, mostů a lávek, ke zřízení hasičské zbrojnice, márnice, izolace, hřbitova, školy, vodovodu a vodojemu, pro pouliční osvětlení, pro opatření hasičských zařízení a k podpoře místních chudých. To jsou tedy vše výdaje pro veřejné účely, které by zatěžovaly obecní hospodaření a k jejichž pokrytí by jinak byly vybírány od obyvatel obecní poplatky. Podíly zisku spořitelny, které byly použity k pokrytí těchto výdajů, představují tedy podstatné odlehčení obecního hospodaření a tím současně také odlehčení jednotlivých obyvatel (členů) obcí ve vztahu k jejich příspěvkové výkonnosti k zapravení tohoto hospodaření.

Okresní spořitelna věnovala odjakživa zvláštní pozornost pozvednutí smyslu pro spoření a této snaze opět dávala výraz zavedením denního zúročení při spořitelních vkladech, které jsou zúročeny již do následujícího pracovního dne po vkladu až do dne předcházejícího výběru, dále vydáváním oblíbených výpravných dárkových spořicíh knížek. Nesmí zůstat nezmíněno, že okresní spořitelna disponuje také spořitelními šeky, kterými si vkladatelé mohou dovolit platby s pomocí spořitelny na všech místech státu.

Místní peněžnictví (spořitelnictví) bylo již dříve uvedeno.

V nejnovější době se naskytly nové možnosti zavedením tzv. depozitních knížek, které mají výhody nejenom pro obchodníky a zemědělce, ale také pro každého soukromníka. Za roční poplatek 1 K může být vkladatel uchráněn starostí o svou vkladní knížku, kterou vezme v opatrování ústav; může pomocí složenek na depozitní knihy dávat vklady nebo nechat dát prostřednictvím třetího (např. svého zákazníka); může ale také platby na sebe nebo na třetího prostřednictvím spořitelny vykonávat, k čemuž dá ústní nebo písemný příkaz. Působení okresní spořitelny je uznáno jako veřejně prospěšné. Okresní spořitelna Raspenava není soukromý podnik, nespekuluje se jměním jí svěřeným, svědomitě a pod státním dohledem se stará o vklady sirotčích jistin a věrně podle neměnných statutárních ustanovení vynakládá čistý zisk hospodaření, pokud tento není připsán k posílení rezervního fondu, jenom veřejně prospěšným účelům zakládajících obcí. To zasluhuje nejúčinnější spolupráci všech členů obce, neboť zájem obce je jí nejvlastnější.

Okresní spořitelna má kromě hlavního ústavu ještě několik poboček. Již v roce 1874 rozhodlo představenstvo spořitelny zřídit ve Frýdlantu a v Novém Městě p. S. zvláštní místa pro vklady, což také získalo svolení místodržitelství. Novoměstské bylo otevřeno 28. září

1874, frýdlantské 31. ledna 1875. Frýdlantská pobočka sídlí v domě č. 4 (v jihovýchodním rohu náměstí).

Novoměstská pobočka byla až do roku 1898 umístěna v tamní radnici. 1. května 1898 přesídlila do domu vrchního pošmistra Franze Pochmanna a od 16. června 1911 se nachází ve vlastní budově, postavené na dolní straně náměstí (naproti lékárně) podle plánů libereckého profesora Kühna.²⁸⁸ Od 1. května 1898 existuje také pobočka Okresní spořitelny v Habarticích (v domově seniorů Antona Pohla č. 191). Okresní spořitelna vlastní kromě obou budov v Raspenavě a v Novém Městě v současné hodnotě 148 681,82 K ještě dům ve Vídni v současné hodnotě 114 582,47 K.

Na základě svolení c. k místodržitelství nese spořitelna od r. 1908 jméno „Okresní spořitelna v Raspenavě v Čechách.“ První vrchním ředitelem spořitelny byl zakladatel a podporovatel Josef Anton Richter. Po jeho úmrtí 13. května 1898 přešlo vedení na raspenavského továrníka Josefa Jaekela, který zesnul 27. června 1905 ve věku 53 let. Od 30. července 1905 zastává místo vrchního ředitele majitel továrny Oswald Jaekel z Raspenavy. Má jednoho zástupce (majitel cihelny Karl Killmann z Raspenavy), dále devět ředitelů (Adolf Glöckner, starosta Nového Města P. S., W. F. Jäger, akademický malíř z Raspenavy, Franz Kaulfersch, velkostatkář z Dětrichova, Karl Neumann, majitel mlýna z Luhu, G. Alfred Richter šlechtic von Wittbach, komerční rada a velkopřemyslník z Luhu, Max Richter, velkopřemyslník z Lužce, Franz Simon, soukromník z Kunratic, Eduard Wöhl, soukromník z Libverdy a Adolf Würfel, řídící učitel v R., nyní v Liberci), dále jednoho advokáta (JUDr. S. Glück z Frýdlantu), čtyři revisory účtů a pět úředníků. Pobočky v Novém Městě, Frýdlantu a v Habarticích obstarávají vždy dva úředníci. Jako účetní a později jako vrchní účetní působil od 1878 do 1910 Eduard Franz Hübner, který odešel 31. prosince 1910 do důchodu. 16. ledna 1911 byl jmenován jako vrchní účetní a přednosta kanceláře v hlavním ústavu v Raspenavě frýdlantský městský účetní Rudolf Damm. Jako pokladník fungoval od 2. března 1873 až do 11. ledna 1904 Frant Haßler (nar. 14. června 1832, odešel do důchodu v roce 1904, zemřel 13. února 1913), od roku 1906 byl jmenován hlavní pokladník Gustav Adolf Neumann.

Zakládajícími členy Okresní spořitelny z raspenavské farnosti jsou: obec Lužec (50 zl.), Lužská přádelna česané příze pro Luh (die Mildenauer Kammgarnspinnerei für Mildenau) (200 zl), Lužská přádelna česané příze pro Raspenavu (die Mildenauer Kammgarnspinnerei für Raspenau] (200 zl), Anton Richter z Luhu (+, 100 zl), Gustav Richter šlechtic z Wittbachu

²⁸⁸ Stavba novoměstské pobočky začala v květnu 1910 a stála K 86 078,69.

(+, 50 zl), Josef Ressel z Luhu (+, 50 zl), Josef Maier z Luhu (+, 50 zl), Ignaz Ressel z Raspenavy (+, pro Luh 50 zl), Karl Menzel z Luhu (+, 50 zl), Karl Neumann z Luhu (+, 50 zl) Robert Persch z Lužce (+, 50 zl), Josef Wildner z Raspenavy (+, 100zl), Julius Rösler z Raspenavy (+, 50 zl), Franz Scholz z Raspenavy (+, 50 zl) Ferdinand Walter z Raspenavy (+, 50 zl), Franz Walter z Raspenavy (+, 50 zl), Franz Basler z Raspenavy (+, 50 zl), Josef Anton Richter z Raspenavy (+, 100 zl), Jaosef Jaekel z Raspenavy (+, 50 zl), Karl Schindler z Raspenavy (+, 50 zl) a Josef Weinert z Raspenavy (+, 50 zl). Z výtěžku spořitelny od r. 1880 přijala obec Raspenava 161 280 K, obec Luh 68 096 K a obec Lužec 7 168 K.

E) Ostatní pozoruhodné budovy raspenavského církevního obvodu

Kromě již zmíněných veřejných budov je v raspenavské farní osadě ještě určitý počet pozoruhodných soukromých budov. Mezi nimi je třeba vytknout vilu velkopřemyslníka Gustava Richtera šlechtice z Wittbachu, k níž byl položen zakládací kámen 1. května 1882. V následujícím roce byla dokončena. Právě tak jako tato vila (č. 202) má také vila č. 2 velkopřemyslníka Alfreda Richtera šlechtice z Wittbachu (postavená v roce 1901 podle plánu libereckého stavitele Adolfa Bürgera) své místo v Luhu. V Lužci stojí za zmínění vila velkopřemyslníka Maxe Richtera, vystavěná v letech 1893–1894. Ke jmenovaným stylovým budovám se v průběhu posledních dvou desetiletí přidružily ještě další. Měly by zde být ještě uvedeny v Raspenavě ležící vily majitele továrny Emila Jaekela (č. 297), akademického malíře W. F. Jägera (č. 108), vdovy továrníka Marie Jaekelové (č. 326, postavená řídícím učitelem A. Würfelem) a obvodního lékaře Dr. Ed. Toppelta (č. 223, vystavěná 1906).

Z historických důvodů si zaslouží zvláštní pozornost hamerská hospoda v Raspenavě, patřící statkáři Karlu Richterovi.

Hamerská krčma byla původně hospoda, kterou nechala postavit vrchnost.²⁸⁹ Poslední vrchnostenský hamerský krčmář byl Heinrich Neumann, který koupil od Hanse Krause z Raspenavy lužní zahradu. 20. října 1724 prodal vrchnostenský úřad Frýdlant raspenavskou hamerskou hospodu, ležící na hejnické silnici, Hansi Georgu Riedelovi za 220 kop. Kromě pivního a pálenkového šenku směl kupec provozovat také pekárnu a solný šenk; byl však povinen odebírat pivo z frýdlantského pivovaru, pálenku z tamní vinopalny a sůl

²⁸⁹ V roce 1609 byl mezi šesti novými šenkami, které měly točit frýdlantské pivo, jmenován také hamr v Raspenavě. Helbig, Beiträge, II, s. 22. (J. Helbig, Příspěvky díl II, s. 22.) R. 1651 žil v hamru jakýsi Mathes Riedel. 6. března 1675 prodal soud lužní pláň u hamru uhlíři Math. Riedelovi.

z vrchnostenského krámu. Také mu byla udělena povinnost přesného zachovávání existujících policejních předpisů. Dále mu bylo přikázáno udržovat šenk v dobrém stavebním stavu. Vrchnosti měl kupec každoročně na sv. Jiří a na sv. Havla zaplatit vždy 3 zl. 50 krejcarů. 19. června 1743 prodala vdova mezitím zemřelého Hanse Georga Riedela hamerskou hospodu za 230 kop Hansi Georgu Effenbergerovi z Lužce, který zemřel před r. 1777. Jak sděluje prodejní dokument, potvrzený 13. října 1777, přenechala vdova H.G. Effenberga hospodu 18. srpna 1777 za 300 kop svému synovi Johannu Franzi Effenbergerovi. 16. října 1797 koupil hamerský krčmář Franz Effenberger z č. 101 od vrchnosti za 450 zl. kus pozemku, zvaného hamerský rybník („Hammerteich“). Již v následujícím roce 1798 je Franz Effenberger označován nikoliv již jako hamerský krčmář, nýbrž jako obchodník. Hamerskou hospodu č. 101 si pronajala jeho schovanka Veronika, která se provdala za Ignaze Kittela. V roce 1805 postavil obchodník Franz Effenberger v horní zahradě hamerské hospody dům č. 100,²⁹⁰ do něhož se po jeho dokončení sám nastěhoval. Zde také 2. července 1813 zemřel. Nájemce hamerské hospody Ignaz Kittel ve stejné době zemřel. Vdova Veronika se provdala 3. října 1815 za Mathiase Fürtsche z Waldorfu (panství Heiligenkreuz), bývalého c. k. kaprála. 29. prosince 1817 získali manželé Mathias a Veronika Fürtsch od Veroniky (vdovy obchodníka Franze Effenbergera, zemřelého 1813), hamerskou hospodu za 2 000 zl, totiž obytný dům a šenk č. 101, kromě toho stáj, stodolu, tančírnu, stejně jako příslušející pozemky, dále za 100 zl. 929 čtverečních sáhů pozemku k hamerské hospodě, dále za 480 zl. pozemek, měřící 2 jitra 882 čtverečních sáhů, který Franz Effenberger koupil od Josefa Herbiga, pak za 10 zl. 15 čtverečních sáhů pozemek, koupený do Wenzla Kaulfersche z obecního luhu a konečně za 10 zl. pozemek hamerského rybníka, který získal původní majitel hamerské hospody od obce. V letech 1830–1831 postavil Fürtsch tvz. novou hamerskou hospodu. Po své volbě obecním rychtářem (1845) pronajal svůj hostinec „U železného hamru“ a nastěhoval se opět do staré hospody. 4. června 1849 zemřela jeho žena Veronika ve věku 68 let. Několik let nato prodal Fürtsch hamerskou hospodu s vedlejšími budovami a příslušejícími pozemky dosavadnímu nájemci Josefu Prokophovi; on sám ale obýval jemu patřící nově postavený dům č. 109 v Raspenavě, v němž zřídil pekárnu.

²⁹⁰ Původní dům č. 100 byl několik let předtím majitelem Wenzlem Kaulferschem zbourán a pozemek byl 18. května 1801 koupen Franzem Effenbergerem. Dům č. 100 byl dříve v držení rodiny Neißer, po roce 1790 byl vlastnictvím lomnického mlynáře Karla Neumanna, který ho prodal 28. září 1798 za 130 zl. Wenzelu Nesbebovi z Kunratic. Od něho přešel 20. července 1800 na Wenzela Kaulfersche. Tento přenechal lužní pozemek, na němž stál zrušený dům č. 100, majiteli hamerské hospody Franzi Effenbergerovi. Nově postavený dům č. 100 přešel následně na Ferdinanda Schölera, v jehož rodině se ještě dnes nachází.

Zde zemřel Fürtsch 21. července 1855 jako sedlák a pekař ve věku 68 let.²⁹¹ Dva roky po jeho úmrtí, 1857, prodal také Josef Prokoph hamerskou hospodu a sice za 10 000 zl. lužskému továrníkovi Antonu Richterovi, který zřídil v horních prostorách ruční tkalcovnu, zatímco dole byla dále v pronájmu (nejprve Josef Prokoph, pak Adalbert Simon) provozována výčepní živnost. Od Antona Richtera přešla hamerská hospoda na jeho syna Josefa Antona Richtera, který 26. února 1881 zrušil ruční tkalcovnu (tkalcovnu žinylky), později, 1894, také hospodu.²⁹² Od roku 1898 má budovy někdejší hamerské hospody Karl Richter, syn Josefa Antona Richtera.

²⁹¹ Z jeho tří dcer obdržela nejstarší Franziska, která byl provdána za Josefa Jaekela, otcovský grunt č. 109 (nyní v držení Oswalda Jaekela). Druhá dcera Marie, byla provdána za revírníka Ferd. Staffezia (zemř. v Andělské Hoře u Chrastavy), nejmladší Mathilde za Karla Neuhäuseraz Oldřichova v Hájích. Selský grunt č. 109 (podle starého označení „Fahrgut“ – statek s potažní robotou), který se rozprostírá mezi svobodným gruntem Balzera Zieglera a gruntem Chr. Blumricha) se nacházel ve druhé polovině 17. století v držení Christopa Blumricha (Blumbrich, Blumberg), který jej 27. října 1683 přenechal za 140 kop svému stejnojmennému synovi. Jeho vdova prodala grunt 8. března 1716 za 140 synovi Michaelovi Blumrichovi. Od vdovy tohoto přešel grunt 6. prosince 1728 za 140 kop na syna Hanse Blumricha, od kterého 31. března 1743 za 70 kop na zeti Hanse Michaela Herbiga a od tohoto 19. února 1788 za 200 kop na jeho syna Josefa Herbiga. Jeho syn se oženil 1805 s Terezou Weikertovou z Větrova. Grunt č. 109 měl dále Anton Tschunke, který jej 18. května 1835 prodal Mathiasovi Fürtschovi. Od tohoto jej převzal 3. května 1855 Josef Jaekel, který byl ženat s jednou dcerou Mathiase F., Franziskou (nar. 9. října 1834, zemř. 27. ledna 1895). Po smrti Josefa Jaekela 23. srpna 1883 přešel grunt č. 109 v důsledku ustanovení závěti na syna Oswalda Jaekela, který ho ještě dnes ve vlastní režii obhospodařuje.

²⁹² Označení hamerské hospody „U železného hamru“ bylo přeneseno na hostinec Antona Riemera v Raspenavě č. 327, nově vzniklý roku 1894.

IV. OBYVATELÉ A JEJICH ZAMĚSTNÁNÍ

A) Jazyk, kroj, zvyky a obyčeje

Obyvatelé horního údolí Smědé jsou skoro bez výjimky Němci. Všeobecně jsou považováni za potomky oněch německých kolonistů, kteří se usadili v naší krajině ve 13. století a později. Až průmyslový rozmach posledních desetiletí přinesl ke starému domácímu obyvatelstvu nový přírůstek odjinud. Zdejší Němci ve své většině hovoří nářečím, které je s nepatrnými odchylkami běžné v Lužici stejně jako v Krkonoších. Nářečí se vyznačuje zvláštní krátkostí a trhaností; nezná téměř žádné koncové slabiky. Hlávky se tvoří převážně v hrdle. V nářečí převládají silné tlumené samohlásky a dvojhlásky, v nich obyčejně stojí o a ou místo a, ou a u místo e, oi místo eu, a a i místo e, o místo u, i místo e, e nebo i místo ö atd., např. Obt (Abend, večer), Koup (Kopf, hlava), Tud (Tod, smrt), Rouk (Rock, sukně, kabát), Helzl (Hölzel, lesík), hichste (höchste, nejvyšší), Sopp (Suppe, polévka), gihn (gehen, jít), schien (schön, krásný), atd. Zvláštností je polykání přípony „ig“ a slabiky „Tag“, např. zwantsch (zwanzig, dvacet), Montsch (Montag, měsíc), Dorntsch (Donnerstag, čtvrtek) atd. tak jako u podstatných jmen nahrazování koncového el samohláskou u, např. Teppu (Tüppel, hrnek?), Schemu (Schemel, stolička) atd. Velmi poučný příklad v posledním ohledu nabízí posměšný verš: „Seffu schoß an Vogu offn Bucku“.

Není naší záležitostí, podrobovat zevrubnému pozorování nářečí zdejších Němců, budiž však dovoleno přiblížit svébytnost nářečí horní údolí Smědé na lidových verších, jak je zvláště často a ráda užívá mládež při hrách a jiných příležitostech.

Jak známo, skoro každá oblast má v nářečí své zvláštnosti. Ty se nechají pro oblasti horního údolí Smědé rozpoznat už v následujících třech lidových verších. Na pravého obyvatele Raspenavy, který ještě neupustil od svérázné řeči svých prapředků, se dříve rádo volalo: „Wu giebst denn hie?“ – No Roaschpmo. – „Wuas host denn a dan Säckl?“ – Nu Moh. – „Wuas host denn a dan Säckl?“ – Nu o Moh. – Nářečí obyvatele Bílého Potoka charakterizuje lidový verš: „s' seaj (es sei) wie's seäj, dr Hund muß noaus oausn Hoaus, d'Koatz' loss'ch mr ne drbeäj'ßn“. Nářečí horala však nachází svůj náznak v lidovém pořekadle: „Jo, jo! Mir sein goar übl dro, fahrtn hotn mr a Kühla, hoier hon mr an Drak.“

Další vhled do nářečí nám umožňují sloky nebo čtyřverší, které používají mladí i staří při nejrůznějších příležitostech, obzvláště však mládež. Mezi nimi jsou hodně rozšířeny posměšné verše na jména. Tady je několik příkladů: „Seffl, leck a Leffl, leckn ne zo rejn, sonst krigst a bieses Bejn“. – „Franzl, Bummerranzl, packs Katzl benn Schwanzl, führ's dreimo emaring, pfui Teifl, duas stinkt.“ – „Edwardl, Edwardl, bum, bum, bum, hot a

Schnoppsak mitgenumm', hot'n übrs Haus geschmössn, jedr Gahnoff kricht an Bössn.“ – „Fernandl, Fernandl, Schtruhsäcklmuan, hot sei Weib an Bett drschlojn.“ – „Seff bleib do, mr weiß ju ne wie's Wahtr wörd, 's kennte rajn, on 's kennte schnein, on 's kennt au wiedr schiene sein, Seff bleib do, mr weiß ju ne wie's wörd.“ – „Julie, Julie, Schlenkerbejn, kömmt die ganze Nacht ne hejm, kömmt gepsoffn on gesungn mit dan ahlen Schustrjongn.“ – „Marie, Marie, wu zieh mr denn hie? Dort naus, dort naus an sissn Klie. Dort kloapprt dr Schtorch, do fiedlt de Maus, do tanzt de Laus, do hoppt dr Flug zon Fanstr naus; a hoppt off an Schtejn, a brecht a Bejn, a gieht zon Doktr, lässt sich's hejln.“ – „Herr Schmidt, Herr Schmidt, wuas bringst dr Julie mit? An Fadr- on an Schleierhutt, dar schieht dr Julie guar zo gutt. Herr Schmidt, Herr Schmidt, wuas bringst dr Julie mit?“ – „Tschiedl, tiedl, teidam, Tschiedl will a Weib hoan, kehn ahle mag a ne, kejn jonge kricht a ne.“ a další.

Protože ve slokách před sebou nemáme pouze nářečí, nýbrž nám také umožňují nahlédnutí do života lidu, zasluhují být uchovány potomkům, i když také některé z nich znějí trochu drsně. Sloky bývaly dříve částečně zpívány, přesto jsou jejich melodie nejčastěji ztraceny. Můžeme v nich zahlédnout nejstarší lidové písně. Německý národ rád zpíval. Ačkoli byly horší časy, uměli se přece jen naši předkové přenést přes trpkosti života. Ve vlastním domově, na stupních pece nebo v zápeci („Hölle“), tady se po celodenní práci scházeli členové rodiny; tady se vyprávělo a zpívalo a mládež zbožně naslouchala. Ani při práci nescházel zpěv. A o nedělích se chodívало do výčepu, do krčmy,²⁹³ kde se u piva a při šprýmech, u muziky a při tanci zapomnělo na týdenní námahu. Ale ve všem panovala lidová osobitost. Život byl prostý a vyumělkovaný, prostá strava, prostý šat. A při vši této prostotě byli spokojenější a šťastnější než dnes, kdy má otec rodiny mnohem větší příjmy než byly po ruce tehdy. To je právě tak: kde ubývá spokojenosti, tam také mizí pravá pospolitost, ona družnost, jaká kdysi vládla v našich německých krajích, o níž se hovoří ve starých slokách a lidových písních. Je novým úkolem rodin znovu vzbudit lásku k lidové písni. Tím by se na jedné straně podstatně podpořila láska k národu, na druhé straně však pozdvihla pospolitost a tím by se nějak předsunula zábrana již silně pokročilému roztříštění národa do mnoha stran bojujících mezi sebou; neboť kde panuje pravá pospolitost, tam není žádného sváru, tam se jde jen jednotně ruku v ruce a toto potřebuje německý národ v současných těžkých časech. V německých srdcích leží láska k lidové písni; potřebuje pouze vzbudit. S lidmi se zrodila lidová píseň; již první dětské žvatlání a breptání se utváří do písně a upřímně starostlivá matička pěje mírnými a sladkými, mazlivými a ukolébavými písničkami dítěti

²⁹³ Ze staroslovanského kručima, výčep.

k bezstarostnému spánku. Kdo by rád nevzpomněl na čas vlastní mladosti, když matka počla pět nad kolébkou bratříčka nebo sestřičky: „Eia, prupeia, wuas roaschl an Schtruh, siebn klejne Mäusl, die hoan kejne Schuh´, dr Schustr hot Lejstn, kej Ladr drzu“ nebo „Schlof, Kindl, schlof, dei Vuatr ös a Grof, dein Mottr ös a Förschtnkind, schlof oak ei, mei liebes Kind“ nebo „Schlof, Kindl, schlof, an Guartn gieht a Schof, duas gibt de Mölch su sau´r, wie die biehmschn Baur, schlof, Kindl, schlof!“ Dítěti, které již něčemu rozumí, jsou také vštěpovány ve formě slok první životní pravidla slušnosti a opatrnosti. Aby děti byly povzbuzeny k učení, říká se nebo se zpívá: „Ejne, tine, Tintenfuoß, gieh a d´ Schul on lerne wuas, komm dann hejm on soi mr wuas, wenn d´ wuas koannst, do krigst de wuas“. Zvědavec na otázku „Wuas?“ uslyší sloku: „A ahl Fuaß mit siebn Rejfn, Scholz´s Kutz letzts tejfn, Minnl, Minnl solls hejßn on du sollst Puate sein“. Na děti, které mají zůstat doma, se volá: „Madl (Junge), mach´s Türl zu, ´s kömmt a Ziguan, hest oak ne zug´macht, ´s wuar a Spillmuan“. Plačícím dětem se říká: „Leier, leier, zink, zank, meiner Mottr Zieg is krank, ´s Katzl leit an Wochn, ´s Mäusl hots gerochn“. Pro nalezení nějakého předmětu se používá následující sloka: „Fingst du of dr Struaße wuas, ofn Wajge odr´n Gruas, hi(e)bs oak uf on sieh drs ua, hots kenn Wart, schmeiß´s weg dreo, hots abr miehrrer Wart oas an Laus, nimm´s mit bis as Haus.“ U dorůstajícího chlapce nebo dívky roste chuť ke zpěvu. Při hře, při zhotovování píšťalek z kůry („Schnatln“ nebo „Pfiepln“), při sbírání jahod, při hledání hub, při vyhánění a pastvě dobytka, při pouštění berušek, při zahlédnutí šneka, při napodobování zvířecích hlasů, při počítání knoflíků, při broušení kosy a při mnoha jiných příležitostech zpívají nebo říkají malí jednoduché sloky, které je naučili rodiče nebo kamarádi.

Mezi písničkami při hrách jsou silně zastoupena rozpočítadla a písničky pro hru s kroužkem. Kdo nezná rozpočítadlo: „1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, meine Motter, die koacht Rübn, mei Vuatr schnett Schpeck, on du böst weck“ nebo „1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, wollen wir den Schübock schieben? Wu denn hie? No Berlin, wu die hübschn Madl sin“ nebo „Ejs, zwje, zweck, du böst weck“. Velmi rozšířená je následující písnička pro tanec dokola: „Ringl, ringl, Rusnstock, dr Teppr baut an Ufntop, a goajßt an Koann´ ulls Woassr nei, ötz foall mr oallminandr nei“, podobně následující písnička při hře: „Mr führn an blinde Kuh aus. Wu denn hie? As Noarnnhaus. Wellst Bottermölch soppn? Such dr oak an Leffl“. Známé jsou také verše při hře: „Gieh mr ne an Weingurtn, friß mr ne die grinn´ Bjern oab; ötz kömmt dr Bock, ötz schißt a dich, ötz hon ma dich“ a „A man Vuatrs Guartn schtont a Baum, off dan Baum wuar a Oast, off dan Oast wuar a Zweig, off dan Zweig wuar a Nast, a dan Nast log a Jeä, a dan Jeä wuar a Dottr, a dan Dottr wuar an Laus on du mußst naus“. Obyčejná počítací hra je

následující: „1, 2, Polizei, 3, 4, Offizier, 5, 6, alte Hex, 7, 8, gute Nacht, 9, 10, schlafen gehn, 11, 12, auferstehn, dretzn, vörzn, bloe Schörz“.

Jako příklad věštby může sloužit následující sloka: „Edlmuan, Battlmuan, Schulmejstr, Scholz“. Při houpání se tu a tam zpívá: „Tschunkl, tschunkl, tschiene, die Majdl sein guar schiene, die Jongn sein wie d'Backnschtöpl, die Majdl sein wie d' Rusnäpl“. Velmi rozšířená je následující hra s prsty: „Duas ös dr Daum, dar schüttlt de Pflaum, dar löst se uf, dar trejt se hejm, on dar ößt se a muttrlejn“.

Neméně početné jako písničky při hrách jsou rýmy při kutění, často krátké sloky, které zpívají malí v předjaří při tlučení vrbových píšťalek (Pfiepl). Zde je příklad: „Pfiepl, Pfiepl, gieh oak lus, sonst schmeiß ich dich an Gruabn, do frassn dich de Ruabn, de Ruabn ne allejne, de Koatzn bei an Bejne, de Hunde benn Schwanz, Ruabr lejr Tanz“. Rýmy při kutění jsou pozůstatky starých čarovacích písní (zařikávacích formulek), které se kdysi psaly na lýko a kůru. Starého původu jsou také ony malé písničky, jimiž chce mládež povzbudit berušky (sluněčka, Sommermiczl) k letu; jedna taková písnička zní: „Sommermiezl, flieg aus, treib die ahln Majd aus, loß die jongn sötn off da goldn Spötn“. Pobídku šnekovi, aby vylezl z domečku, obsahuje následující šnečí písnička: „Schneck, Schneck, schnier aus, reck dein vier Hörner raus; wenn d' se ne rau's reckst, schmeiß mr dich an Gruabn, do fressn dich der Ruabn“. Při hledání jahod se používá následující sloka: „Hejdlbjer bjer, mei Top ös ljer, vuhlgebjert, hoalburschtrjet, Blei gegossn, de Fanstr zrschossn, piff, paff, puff!“ Při broušení kosy se slýchá: „Wetze gutt, do schnett se gutt, Seffl ös dr Marjann gutt“. Kdákání slepic se napodobuje ve sloce: „Goack, goack, goack, Nast, ich bin a Hühnl gwast, ich hua a Jeä gljet, ich hua au ejs urstrjet“. Při vyhánění krav na pastvu se zpívá: „Wejden o-o-o-o hoi, o-o wejd ock hoi!“ Aby bylo možné ukázat rozmanitost slok, které děti používají, uvedme ještě některé příklady. „Pink, pink, Feuer, d' Jongn sein zo teur, d' Madl sein zo wuhlfejl, hundert öm a Schtruhsejl“. – „Wu giest denn hie? An Busch no sissn Klie; wenn d' mitgiehn willst, do schtieht sn mieh“. – „Wie spjät ös 's denn? Dreivörtn off Gucknei, wenn d' s ne glejbst, guck salber nei“. – „Baur, bing a Pudl ua, doaß a mich ne beißn kuan; beßt a mich, kloj ich dich, tausnd Tualr kost a dich“. – „Ich rauch ne mie on schnopp ne mie on mach o kejne Schindln mie“. – „Gutt getroaffn, 's Bejn adzwje, wenn 's oak no ne schlömmr wjär“. – „Ich wejß wuas, ich wejß wuas, duas doarf ich ju ne sojn: Dr Rutkop, dr Weißkop, die hoan anandr gschlojn“ atd.

Mezi dospělou mládeží byly oblíbené písně o lásce. Už procitající láska našla výmluvný výraz v písních. Když šel jinoch ke své dívce na zálety („Freit“) nebo na svatbu, prýštila

z jeho hrdla často důvtipná milostná píseň. Mnohé lidové písně vyprávějí také o nestálém milostném štěstí, o neupřímnosti, nevěře a žárlivosti. Doba odvodů přinesla rekrutské a vojácké písně. Ani v době manželského života nezmizela láska k lidové písni. Lidová píseň našla vždy živoucí ohlas při domácí zábavě, při přástkách a kácení lesa, při práci samotné. Zpívalo se o mužích pod pantoflem, o bláznivosti módy a skutečných i vybájených slabostech určitých povolání a řemesel (obzvláště o krejčích a ševcích); také chvalozpěvy na jednotlivé stavy (na sedláky) byly všeobecně rozšířeny. Z mnoha písní, které se zpívaly dříve a zčásti se pějí v horním údolí Smědé ještě dnes, necht' jsou tu uvedeny následující: Dort unten in der Mühle. – Ach, wie ist 's möglich dann. – Du, du liegst mir im Herzen. – Seht ihr drei Rosse vor dem Wagen. – Es blühen Rosen, es blühen Nelken. – Was hassest du, was zürnest du. – Von der Wanderschaft zurück. – In einem kühlen Grunde. – Dort, wo die klaren Bächlein rinnen. – Ein Sträußchen am Hute. – Blaue Augen, blonde Haare. – In des Gartens dunkler Laube. – Im Sommer da blühen die Rosen. – Bei Warschau schwuren. – Bei Sedan auf den Schanzen. – Es stand einmal ein Grenadier. – Guter Mond, du gehst so stille. – Am Brunnen vor dem Tore. – Du mein stilles, stilles Tal. – Und weißt du nicht, was Liebe ist. – Und als sich der Großvater die Großmutter nahm. – Drei Wochen vor Ostern. – Es steht ein Kreuz auf weitem Feld. – Wilhelm komm an meine Seite. – Treffen einst dich trübe Tage. – An der Saale kühlem Strande. – Auf dem Schlosse von Gradesko. – Brüder reicht die Hand zum Bunde. – Das Wandern ist des Müllers Lust. – Es ist bestimmt in Gottes Rat. – Zu Mantua in Banden. – Wenn die Schwalben heimwärts zieh'n. – Überm Bacherl steht a Hütterl. – Fern im Süd das schöne Spanien. – Freut euch des Lebens. – Ich bin der Doktor Eisenbart. – Mädele ruck, ruck, ruck. – Es zog ein Matrose. – Es lebten zwei in einem Sinn. – Was gibt es für mancherlei Menschen. – Leb' wohl, du liebes Vaterhaus. – Teurer, du brichst mir den Schwur der Treue. – Ei, du schöner, guter Abend. – Lebt noch ein Mensch wie ich a mnohé další.

Při společenských schůzích bylo kdysi možno často slyšet také verše k přípitku. Takovými například byly: Es heißt Prosit, do trink ich mit; nebo: Wer redlich ös in seinem Sönn, dar läßt au ne an Troppn drönn; – nebo: Wir schreiben an die Korinther und dann an Alexander, dann trinkn wir allmiteinander a další.

Dnes se lidová píseň pěstuje velmi málo. Vínou na tom má okolnost, že v dnešním obyvatelstvu je dychtivost po zábavě rozšířena tak příliš velmi rozličným způsobem, který obyvatele vábí ven z útulného domova, původního místa pěstování pravé a ryzí lidové písně.

Také v lidovém kroji proběhly velké proměny. Namísto prostých vlastnoručně utkaných a vytvořených kusů oděvu dřívějších dob přišly šaty podléhající změně módy, obzvláště u ženského pohlaví. Šat současnosti sotva umožňuje poznat rozdíl mezi vsí a městem.

Proměnilo se také lidové jídlo. Oproti dřívějšíku je lidová strava podstatně lepší, i když ne právě výživnější. Kdysi byly mléčná, chlebová a kvasná polévka, vařené červené fazole (bob obecný) a špatný, často sotva požitelný chléb tím jediným, co obyvatelé měli denně k jídlu. Prosná kaše nebo ve zvláštních případech rýžová kaše byla nedělním jídlem; vedle ní se o nedělích objevovala suchá moučná jídla, občas také hrách k obědu. Kus masa přišel na stůl jen o svátcích. Voda byla vedle mléka nejhlavnějším nápojem; v neděli bylo možné dovolit si nanejvýš žejdlík piva ve výčepu (v krčmě). Strava doznala změny po zdomácnění brambor v polovině 18. století. Přibližně od roku 1800 představují brambory²⁹⁴ všeobecnou lidovou potravinu, která se používá často dvakrát denně, k obědu a k večeři, obvykle s máslem, o nedělích také jako příloha k masu. Nuzný rok 1847 přinesl do našeho prostředí nový nápoj, kávu.²⁹⁵ Ve stravě obyvatelstva je všeobecně rozpoznatelný rozdíl mezi zámožnější a chudší vrstvou. Zatímco ona není omezena množstvím a výběrem potravin, tato je odkázána jen na takové potraviny, které jsou v poměru mezi nákupní a výrobní cenou. Strava dělnického a středního stavu proto může být – přes všechna zlepšení oproti dřívějšíku – pouze jednoduchá; sestává především z chleba, kávy a brambor. Chléb nachází leckdy náhražku v žemlích, o svátcích v koláčích. Maso se dnes obědvá již častěji než dříve; to dokazuje jeho rok od roku stoupající spotřeba. V okolí je oblíbeným jídlem maso s bramborami. Oproti dřívějšíku značně stoupla spotřeba alkoholických nápojů.

O zvycích a obyčejích obyvatelstva dřívějších časů se dochovaly jen jednotlivé zlomky a ty se zaměřují nejčastěji na tři mezníky života: narození, svatbu a smrt, a také berou v potaz velké svátky církevního roku. V době Vánoc se ještě dnes s oblibou zachovává „lití olova“, „Tüppelziehen“, „plavání světélek“ a další. Mezi dětmi byla v adventním čase velmi oblíbená „Hra o Jezulátku“. K ní se vztahující píseň následuje na závěr:

Ježíšek (vstupuje): Dobrý večer, dobrý večer v tomto čase, – posílá mne sem milý Kristus. – Mám se zeptat, zda jsou tu zbožné děti. – Slyšel jsem, že nejsou zbožné, – ale dovádějí, skáčou po stole a lavicích. – Mám tu knihu, kterou roztrhaly – A takové zlomyslnosti vyvádějí, – Petře, Petře, věrný služebníku, – Pojď sem a řekni mi jen pravou pravdu.

²⁹⁴ Brambory (Kartoffel) z italského tartufolo = lanýž (Trüffel), hlízovitá rostlina (Knollengewächs).

²⁹⁵ Káva (Kaffee) z francouzského café (arabsky kahvah, vlastně víno, potom z bobulí uvařený nápoj).

Petr: Petr, Petr jsem byl pojmenován, – klíče držím v pravici, – abych mohl otevírat a zavírat nebe, – Jezulátko, Jezulátko, šlehám, – nebičuju tak rychle, – ušetři jen to dítko, – ochraň jen tu mladou krev, – které rodiče nedají ublížit.

Oba (v kolovém tanci): Venku stojí zlatý vůz, – je ozdoben krásnými dary, – Je ozdoben jablky a ořechy, – sem mě poslal svatý Kristus.

Petr: Jezulátko, Jezulátko, rozděl své dary, – abychom mohli jít do dalšího domu.

Na Nový rok si blahopřáli přátelé a příslušníci domácnosti ústně nebo písemně, své přání pronášeli už sami malí. Skutečně dětské je následující přání: „Ich bin a kleines Pinkl, ich krich ei alle Winkl, ich wünsch, ich wünsch, ich wejß ne woas, grefft a de Toasch und gabt mir woas“. O něco pobízivěji zní toto přání: „Ich bin a klejns Pinkl, ich stell mich a en Winkl; wenn dr wollt mich sahn, so müßt ihr mr an Kreuzer gahn“.

Z velikonoční doby stojí za zmínku chození dětí na Zelený čtvrtek. Známa pořekadla toulajících se malých jsou následovná: „Globt zeist Christ zon Gründorntsch, wenn ´ch nischt krieg, kumm ´ch ömsonst“ a „Ich bin der klejne Kenig, gabt mr ne zo wenig, loßt mich ne zo lange schtiehn, ich muß a Häusl wettr giehn“. Všeobecným zvykem je mávání koštětem v den čarodějnického reje (30. dubna), zvaného zde „Wualprn“. Na filipojakubskou noc („Wualpr-Obtn“) se na kopcích zapalují ohně, na nichž se zapalují stará, použitá proutěná košťata, kterými se pak mává do kruhu; dříve byly tyto ohně rozdělávány k ochraně proti čarodějnicím. Od novějších dob se v našich obcích nyní také s oblibou za letního slunovratu konají ohně slunovratu. Na posvícení se také ještě občas konají tzv. rytířská klání („Ritterstechen“). Odumírajícím zvykem je zpívání tří králů.

Tři životní mezníky – narození, svatba a smrt – byly dříve slaveny s poměrně většími prostředky než nyní. Svatby trávávaly nezřídka osm dní. Křtu se účastnili kmotři a kmotry, (Gevattersleute, patroni), kteří věnovali mladému pozemšťanovi kromě dárků kmotrovský list. Veselky vedl svat. Snoubencům při oslavě svatby, spojené s velkou hostinou ukončenou svatebním věnečkem, předali její účastníci rovněž dary. Zvláštností svateb je, že svatební hosté pošlou od zbylého jídla část příbuzným a známým jako závdavek („Beschejdnassen“), zatímco si část vezmou s sebou domů v tzv. „Schnapptöppn“. Příchod smrti oznamuje příbuzným a známým tzv. Grabbitter nebo tzv. Grabbitterin (tj. přibližně osoba nařikající nad mrtvým). Pro smuteční hosty pospíšivší si z dále je nezřídka připravena smuteční hostina („Trauermohlst“).

Mezi obyvatelstvem jsou početné zvyky, které se vztahují k nejrůznějším zemědělským pracím. Při první žatvě dostával kdysi každý sekáč za shrabání „Mahdrsträuchl“. Ukončení

výmlatu obilí tvořil „Dreschermohlst“. Obilí ležící v obilnici bylo poznačeno znamením IHS. Jiné hospodářské zvyklosti se vztahují k pověrám, jež se také mezi obyvatelstvem ještě v leckterých rysech zachovaly. Rozličná pozorování lidského těla ukazují na budoucí štěstí či neštěstí. Též z postavení planet, z větru a počasí se dospívá k úsudkům o budoucnosti. Určitým dnům týdne se přikládá zvláštní význam. Pátek přímo platí za nešťastný den. Také určité číslovky (3, 4, 7 a 13) hrají v pověrách roli, podobně určité doby (hodina duchů – půlnoční hodina aj.) a určitá místa (hřbitovy, křížové cesty, jeskyně atd.). Do oblasti pověr patří také kouzlení, stejně jako s ním související čarodějnictví. Při čarování se vyvolává pomoc kouzelných prostředků, kouzelných nápojů a masť, kouzelných zařikávání a průpovědek nadpřirozených účinků. Dobře známé byly obzvláště zlodějské modlitby, které se pronášely pro spásu majetku a měly zahnat zloděje. Pro vyhledání pokladů posloužily kouzelné proutky. S oblibou byla kouzla používána při nemocích. Zde mohou být připomenuty jen tzv. mše nebo odstavování stonavých dětí. Nejobvyklejším způsobem očarování bylo zakřiknutí nebo uhrnutí lidí a zvířat. Za zvláštní způsob uhrnutí považoval lid noční můru. Přesné líčení zvyků zdejšího obyvatelstva tu nemůže být poskytnuto s ohledem na beztak již velký rozsah díla; příznivci takových věcí jsou odkázáni na autora pojednání vztahující se k tématu ve *Friedländer Zeitung*.²⁹⁶

Jak přibýlo obyvatel v obcích Raspenava, Luh a Lužec v průběhu staletí, zvláště v posledních desetiletích, bylo právě vyloženo v předchozím oddílu (II. sešit, s. 88 a násl.). Podle sčítání lidu z roku 1900 měla obec Raspenava 2 452, obec Luh 1 747 a obec Lužec 875 duší. Až na 14 Čechů bylo obyvatelstvo raspenavského církevního okrsku zcela německé; z Čechů připadalo 9 na Raspenavu a 5 na Lužec.²⁹⁷ Při posledním sčítání lidu roku 1910 se hlásilo všechno obyvatelstvo k německé obcovací řeči. (Srov. s. 95).

B) Zaměstnání obyvatelstva

Obyvatelstvo horního údolí Smědé se živí částečně zemědělstvím a orbou, zčásti živnostmi, částečně tovární prací. Značná část obyvatelstva nachází výdělek a zisk v rozsáhlých průmyslových podnicích v Raspenavě, Luhu a Lužci, o nichž bude dále blíže pojednáno níže.

1. Hospodářství a chov dobytka

²⁹⁶ „Friedländer Zeitung“, ročník I, č. 29–36, 37–49; roč. II, č. 2–11; roč. III, č. 1–10; roč. III, č. 79 a následující atd.

²⁹⁷ V obci Lužec bylo 509 Němců a 5 Čechů, v Pekle 361 Němců a žádný Čech.

Hospodářství je v našich obcích na značně vysoké úrovni a je provozováno podle racionálních zásad. Až do 19. století nebylo hospodářství právě náležitě opatřeno vším. Za vlády velkého Frýdlant'ana Albrechta z Valdštejna zažilo hospodářství jistý rozmach teprve na panských poplužních dvorech. U sedláků na vsích ale bylo tehdy rolnictví ještě v plenkách a sotva odpovídalo ve svém výnosu nejskromnějším požadavkům. Do půdy hnojené málo nebo vůbec, opracované povrchně, nedokonalým polním náradím, přicházely zpravidla dva osevy za sebou, pak následoval jednou nebo dvakrát oves, poté se sela vikev a pak nezřídka znovu oves. Hnojení bylo nahrazeno úhořením, takže u leckterého sedláka ještě před šedesáti nebo sedmdesáti lety třetina, ano, také polovina orné půdy ležela ladem a byla užívána jako pastvina.²⁹⁸ Dokud byli rolníci zatíženi robotními povinnostmi, nemohlo to také být vůbec jinak. Rolník musel během příznivého ročního období pracovat na polích pozemkové vrchnosti. I když také po zrušení člověčenství (nevolnictví) ještě existovalo tzv. mírné poddanství („gemäßigte Untertänigkeit“), bránily rolníkovi stále ještě vrchnostenské povinnosti, aby se mohl věnovat skutečně svému vlastnímu pozemkovému majetku. Nejlépe na tom byli ještě tak zvaní svobodní sedláci (Freibauern), kteří byli skoro v každé obci dva až čtyři. Všichni ostatní pozemkoví vlastníci, sedláci s povozy, sedláci s pozemky a náruční sedláci (Fahr-, Widmuts- und Handbauern) stejně jako dědiční zahradníci nebo polní zahradníci a lesní zahradníci (Erb- oder Feld- und Auengärtner) byli sami ještě silně postiženi a zatěžováni robotováním po zrušení nevolnictví, jak dokazuje jiná stat'. Příznivého rozvoje se hospodářství dočkalo teprve po zrušení poddanského vztahu, roboty, roku 1848. Statky nyní dosáhly stejnoměrného postavení; vlastníci se stali svobodnými a mohli se už žádoucím způsobem věnovat hospodaření na svých pozemcích. Od těch časů bylo podstatně napomoženo rolnictví lepším opracováním a vydatnějším hnojením a neméně odpovídajícími melioracemi půdy. Místo trojpolního hospodaření, při němž se na okopanině obvykle setkáváme v následujícím roce s obilím a další ležela dva až tři roky ladem, je volně střídavý osev, hospodářství volného střídání v růstu. Větší péče je obrácena také na hnojení polí. Vedle přírodních hnojiv (chlévká mrva, močůvka a obsah žumpy) se dnes používají různé umělé prostředky (kostní moučka, vápno, sádra, superfosfáty, chilský ledek, louhový kal („Thomasschlacke“) a kainit). První umělé hnojivo, které kolem roku 1850 bylo užito, byla ptačí mrva (guano); vápno bylo v našich obcích již předtím používáno jako hnojící prostředek. Při sečení obilí byl srp vytlačen kosou. Stavění posečeného obilí do panáků se

²⁹⁸ V listinách je obvykle úhor pro pastvu označován jako úhor, lada (Driesch, též Triesch); středohornoněmecky driesch=neobdělaná zem, neorané pole.

vyskytlo teprve kolem roku 1830. Významnou změnu zaznamenal také výmlat obilí. V nejstarších dobách bylo obvyklé vyšlapávání obilí koňmi; teprve později se začaly při výmlatu používat cepy. Devatenácté století přineslo mlátičky, které dnes vlastní skoro každý větší sedlák. Následovný rozmach zdejšího průmyslu v novější době odňal zemědělství větší část pomocných dělníků. Hospodáři tím byli donuceni, aby také zavedli do zemědělského podnikání různé stroje, které skutečně ulehčí provádění určitých prací. Tak dnes všude najdeme používané stroje k setí a sekání nejrůznějšího druhu, hrábě a obracečky; také odstředivky ke sbírání plnotučného mléka stejně jako jiné stroje, kráječe řepy atd. už došly širokého uplatnění.²⁹⁹

Přírůstek obyvatelstva v novější době vedl často k dělení a rozkouskování hospodářství, takže dnes oproti minulosti stouplо množství statkářů. V Raspenavě nyní je kromě někdejšího rychtářství 25 selských statků a 72 polností (Feldgärten), v Luhu kromě krčmy 23 selských statků a 30 polností. Lužec vykazuje 4 sedláky a 8 polností, Peklo 12 polností. V obci Raspenava je s odečtením majitelů ohrazených zahrad celkem 150 majitelů pozemků. Nakládají se statkem od 0,2 do 94 ha. Statků od 0,2 do 5 ha mají 109, od 5 do 10 ha má 10 místních obyvatel; 7 vlastníků uvádí jako své vlastnictví 10–20 ha. Přes 20 ha statků vlastní 24 hospodářských podniků. Neohrazené pozemky zaujímají 1228 ha 30 a. V obci Luh je 183 majitelů statků, kteří mají přes 3,5 a pozemků a půdy; mezi nimi má 36 majitelů přes 5,5 ha pozemků, 9 majitelů 2,5–5,5 ha a 31 majitelů 0,5–2,5 ha. Obec Lužec celkem čítá 95 majitelů statků s 211 ha 25 a, z toho vlastní 26 usedlíků 0,5–2,5 ha, 10 usedlíků 2,5–5,5 ha, 3 usedlíci 5,5–11,5 ha a 5 usedlíků přes 11,5 ha statků. Obec Peklo vykazuje 96 vlastníků se 127 ha 30 a; 47 vlastníků má 1–5 ha, 3 vlastníci 5–7 ha; všichni ostatní majitelé statků uvádějí, že vlastní méně než 1 ha.³⁰⁰

Hlavním produktem zemědělství jsou brambory, nejdůležitější obilninou je žito. Hodně pěstován je také oves. Ječmen a pšenice se tu vidí málo. Mezi pícninami stojí na prvním místě jetel. Ve větším množství se také pěstuje hlávkové zelí a krmná řepa. Brambory zde byly známy už v první polovině 18. století,³⁰¹ jetel s pěstuje teprve od počátku 19. věku.

²⁹⁹ Srov. k tomu Anton RESSEL, Die Untertänigkeitsverhältnisse im Friedländischen, in: Festschrift des Land- und forstwirtschaftlichen Bezirksvereines 1910, s. 24 a násl.

³⁰⁰ Tento soupis pochází z roku 1906. Je jisté, že se zatím mohly vyskytnout malé změny. Avšak pro tvůrce dějin obce je sotva možné, aby se každý rok staral o pátrání, zvláště když je za krátkou dobu nemůže shledat úplnými.

³⁰¹ Při jedné koupí 24. srpna 1712, týkající se převzetí movitého statku Friedrich Herbiga v Raspenavě jeho synem Christophem Herbigem, se prodejci ve výměnku určuje místo zvané „Bolberg“, kde může „die Knollen schütten“ („sypat hlízy“). Pod těmito „Knollen“ se jistě rozumějí brambory. Všeobecné rozšíření však brambory našly teprve v době války s Pruskem.

Kvůli odvodnění mokrých pozemků za pomoci pálených trubek se v Raspenavě a Luhu vytvořila vlastní vodní jednota. Raspenavská jednota vznikla roku 1899. Do roku 1910 bylo odvodněno 107 jiter pozemků; na náklady 22 341 korun povolilo c. a k. ministerstvo orby subvenci ve výši 20 %, zemský výbor totéž ve výši 25 %. V Luhu existuje vodní jednota teprve od roku 1910. Ještě v téže roce bylo odvodněno 98 jiter. Na náklady 54 744 korun 30 hal. Přispělo c. a k. ministerstvo orby a zemský výbor, každý 20 %.

Sadařství, které bylo dlouhou dobu zanedbáváno, je opět věnována větší pozornost teprve v novější době. O druzích a množství ovocných stromů podává bližší údaje sčítání ovocných stromů, které proběhlo v dubnu 1906. Podle toho bylo v obci Raspenava 2 384 jabloní, 724 hrušní, 1 293 švestkových a 671 třešňových stromů, tedy 5 072 ovocných stromů, v obci Ferdinandov 459 jabloní, 166 hrušní, 411 švestkových a 357 třešňových stromů, tedy 1 393 ovocných stromů, v celé obci Raspenava tedy 2 843 jabloní, 890 hrušní, 1 704 švestkových a 1 028 třešňových stromů, celkem 6 465 ovocných stromů. Obec Luh uvedla: 2424 jabloní, 722 hrušní, 778 švestkových a 479 třešňových stromů, dohromady 4 403 ovocných stromů. Počet rozsázených mladých stromků činí v Raspenavě 2 071, v Luhu 2 647. Obec Lužec (s Peklem) měla 1 933 ovocných stromů. Na 1 km² tedy v Raspenavě připadlo 669, v Luhu 580 a v Lužci-Pekle 776 stromů.

V raspenavském církevním okrsku a v sousedství jsou silnice porostlé zčásti divokými, zčásti ovocnými stromy. Podle výkazu z roku 1908 se uvádí, že silnice z Lázní Libverda má 1 710 divokých stromů, prořezáno je 409 ovocných a 206 divokých stromů a na silnici k Hemmrichu 256 ovocných a 769 divokých stromů. Zbývající silniční trati byly porostlé jen divokými stromy a jejich počet sotva obsáhl 65 u bílopotocké silnice, u novoměstsko-ludvíkovské silnice 297, u hejnicksko-libverdské silnice 166, u silnice k Hágu 371, u raspenavské (Hohen-Strasse) 381, u raspenavské nádražní silnice 118, u silnice lužsko-ludvíkovské 890, u silnice ludvíkovsko-libverdské 658 a u Nichtovy cesty 404.

V Raspenavě jsou dvě štěpnice, jedna menší s circa 80 stromečky u obecné školy a štěpnice u Julie Ullrichové, která má 5 000 pláňat a šlechtěných stromů. Největší sady vlastní dědicové zesnulého velkopřemyslníka Gustava Richtera šlechtice z Wittbachu. Nacházejí se na úbočí kopce za lužským nádražím. Celkem čítají Richterovy sady 960 ovocných stromků, z nichž bylo vysazeno 380 na podzim 1902 a 580 na podzim 1903. V Raspenavě se 12. a 13. října 1902 konala výstava ovoce a plodů a pro ovocnářskou péči se stala průkopnickou. Dokázala, že správný výběr druhu na našem území přináší krásné úspěchy v oblasti ovocnářství.

Zahradnictví provozuje tři obchodní zahradnictví v Raspenavě (Julie Ullrichová č. 168, Karl Richter č. 101 a Wilhelm Leuschner (na farním pozemku).

Skutečně výstavný je stav dobytka. V době posledního sčítání lidu roku 1910 se v Raspenavě (včetně Ferdinandova) chovalo 95 koní, 770 kusů hovězího dobytka, 193 koz, 140 prasat, 2 129 slepic, 140 hus, 54 kachen, 989 kusů jiné drůbeže a 74 včelstev, v obci Luh 61 koní, 523 kusů hovězího dobytka, 133 koz, 122 prasat, 1 405 domácích drůbeže, 174 hus, 13 kachen, 458 kusů jiné drůbeže a 36 včelstev, v obci Lužec 11 koní, 92 krav, 28 koz, 19 prasat, 401 slepic, 12 hus, 67 kusů jiné drůbeže, 2 včelstva a v obci Peklo 130 krav, 63 koz, 41 prasat, 529 slepic, 2 husy, 6 kusů jiné drůbeže a 10 včelstev.

Pro srovnání jsou tu připojeny také výsledky sčítání dobytka v letech 1869, 1880 a 1900.

V Raspenavě s Ferdinandovem bylo napočítáno kusů:

1869 72 koní, 550 hovězího dobytka, 232 koz, 51 prasat a 10 včelstev

1880 56 koní, 682 hovězího dobytka, 250 koz, 30 prasat a 23 včelstev

1900 105 koní, 701 hovězího dobytka, 222 koz, 130 prasat a 48 včelstev

v Luhu:

1869 42 koní, 396 hovězího dobytka, 171 koz, 51 prasat a 65 včelstev

1880 39 koní, 505 hovězího dobytka, 194 koz, 30 prasat a 19 včelstev

1900 52 koní, 476 hovězího dobytka, 142 koz, 95 prasat a 67 včelstev

v Lužci:

1869 17 koní, 189 hovězího dobytka, 54 koz, 17 prasat a 62 včelstev

1880 23 koní, 254 hovězího dobytka, 71 koz, 12 prasat a 35 včelstev

1900 12 koní, 199 hovězího dobytka, 40 koz, 72 prasat a 17 včelstev

z toho v Lužci: 11 koní, 88 hovězího dobytka, 22 koz, 30 prasat a 7 včelstev

v Pekle:

1 kůň, 111 hovězího dobytka, 18 koz, 42 prasat a 10 včelstev

Kromě toho bylo v Raspenavě včetně Ferdinandova roku 1900 1763 slepic, 203 hus, 32 kachen a 106 kusů další drůbeže, v Luhu 1 beránek, 1 113 kusů domácích drůbeže, 234 hus, 37 kachen a 414 kusů jiné drůbeže, v Lužci 151 slepic a v Pekle 140 slepic.

V Raspenavě existuje od roku 1886 spolek pro nucený výsek.³⁰²

³⁰² Od 19. února 1905 je ve frýdlantském okrese jednota pro nucenou porážku. – Dozor nad veterinárními poměry v okrese Frýdlant od roku 1892 obstarává c. a k. okresní zvěrolékař. Dříve částečně poskytoval veterinární dohled okresní zdravotní rádce, částečně zemský zvěrolékař MUDr. Mareš, popřípadě všichni písemně nařízenými zvěrolékaři a koňskými lékaři, kteří byli k dispozici. V době (údajně) dobytčího moru

Dne 8. září 1907 vznikla v Raspenavě a Luhu jednota pro pastvu mladého dobytka, první v okrese Frýdlant. Byla uvedena do 30. května 1908, a to se stanovištěm v Raspenavě. V poměrně krátké době byla vykonána obrovská práce, aby bylo hospodářství propůjčené jednotou na 15 let Josefu Streitovi č. 114 přeměněno na pastviště mladého dobytka. Tehdy ještě nebylo možno spásat teprve drenážované louky, stejně jako na pastviny přesunuté orné plochy. Proto byla nejprve otáčená ohrazená pastvina obsazena 35 kusy mladého dobytka. Celková plocha pastviny činila přesně 24 jiter a při započítání plného provozu nabízela krmení dostačující asi pro 100 mladých zvířat. Plocha je rozdělena do 3 okruhů na 4 dílce po 2 jitrech. Při převzetí mladého dobytka se berou tělesné míry podle „lýdského“ měřidla, aby bylo možné zjistit číselně vliv pasteveckého podnikání na zlepšení tělesného stavu. Doba pastvy v prvním roce trvání obsáhla 116 dní (až do 23. září 1908), ve druhém roce (1909) 127 dní (počínaje 25. květnem). Roku 1909 bylo 72 zvířat sehnáno do tří skupin (telátka do 1 roku, telátka nad 1 rok a býci). Cena mladého dobytka je všeobecně uznávaná.³⁰³ Jednota pro pastvu má 37 členů se 136 obchodními podíly (à 20 korun).³⁰⁴

Chov včel není rozhodně zjevem novější doby. Průkazně byl na našem území provozován již na počátku 18. století. Jak uvádějí staré zaručené zprávy, čtyři včelstva vlastnil Hans Krause, raspenavský správce poplužního dvora, který měl v Luhu nivu a též tam roku

v Raspenavě (1879) tu prodléval zvěrolékař Pavlat z Chrudimi (jenž byl 15. února 1879 jmenován tamním okresním zvěrolékařem). Tehdy byl frýdlantský okres přiřčen k Jičínu, kde od jara 1879 působil okresní zvěrolékař Zemann. Dne 6. prosince 1884 obdržela Mladá Boleslav a s ní každé krajské město zeměpanského okresního zvěrolékaře, nazývaného vesměs mylně krajským zvěrolékařem, ačkoli tento titul v Rakousku nikdy nebyl právoplatný. Dne 27. července 1888 obdržel také Liberec okresního zvěrolékaře (Leopolda Dobusche, zemřel v červenci 1900). Okres Frýdlant byl v letech 1884–1888 přiřčen k Mladé Boleslavi a poté do 31. prosince 1892 k Liberci. Panství Frýdlant mělo ustanoveného svého vlastního koňského lékaře, Karla Sacherse (obyčejně zvaného zvěrolékař, „Tierarzt“). V Ludvíkově p. S. bydlel koňský lékař Anton Stelzig. Ten byl obvykle nazýván jen kovář-koněznalec (podkovář, „Kurschmied“). Oba muži absolvovali své kurzy na vídeňské zvěrolékařské škole ve 40. letech 19. století. Sachers, který pro město Frýdlant obstarával také prohlížení dobytka a masa, zemřel v červenci 1884, Stelzig v březnu 1905. Z Oldřichova v Hájích studoval Franz Passig (naroz. 9. dubna 1850) zvěrolékařské disciplíny, a dnes je řádným městským zvěrolékařem v Českých Budějovicích. V Horní Řasnici nepřímo dosáhl Franz Jomrich (naroz. 1846 v Dolní Řasnici) diplomu zvěrolékaře ve vojenském kurzu; nyní je c. a k. okresním vrchním zvěrolékařem Vöklabrucku. V Ludvíkově p. S. se Ferdinand Bergmann (naroz. 17. listopadu 1857) věnoval studiu léčení zvířat v letech 1875 až 1878; získal roku 1879 diplom zvěrolékaře, sloužil 1878–1879 první rok, v letech 1879 až 1881 se zdržoval na statcích knížete Odesgalchyho v Syrmii, v letech 1881–1884 ve své domovské obci Ludvíkově p. S., převzal 1. října 1884, po úmrtí Karla Sacherse, ve Frýdlantu prohlížení dobytka a masa (za 100 zl. ročně, – dnes město platí 900 zl.) a vstoupil do státní služby 30. srpna 1888 jako c. a k. okresní zvěrolékař v Karlových Varech. Toto místo vyměnil 1. ledna 1893 za nově zřízený tentýž post ve Frýdlantu, kde byl povýšen 1. října 1901 na okresního vrchního zvěrolékaře. V době od 1. září 1888 do 31. prosince 1892 byl ve Frýdlantu činný jako zvěrolékař Josef Schröter, který předtím působil a bydlel v Chrastavě. V letech 1892 až 1896 nemělo město Frýdlant žádného vlastního zvěrolékaře. Od té doby tam působili jako městští zvěrolékaři Hoffmann, Prantl, Resner, Zaruba, Gerber, Grosam, Pankel, Wechtersbach, Ferdinand Müller a nyní Karl Theinl. (Podle přátelských sdělení pana okresního vrchního zvěrolékaře Ferdinanda Bergmanna z Frýdlantu).

³⁰³ Srov. „Friedländer Zeitung“ z 13. listopadu 1909.

³⁰⁴ Od roku 1909 je také v Dolní Řasnici sdružení pro pastviny.

1737 zemřel. Povodeň roku 1702 odnesla raspenavskému kováři Bernardu Wöhlovi 20 včelstev. Toto jsou nejstarší zprávy o provozování chovu včel v našich obcích. V současnosti nalézají včelařství horlivé zastánce nejen v hospodářských kruzích, nýbrž také u jiných stavů. V raspenavském církevním okrsku se dnes setkáváme s více než 100 včelstvy. (Srov. s. 232).

Rybaření bylo až do zrušení poddanství výhradním právem pozemkové vrchnosti. Staré úroční rejstříky a ocenění panství (taxy) dávají poznat, že vrchnost provozovala v mnohých rybnících chov ryb. Coby kapří sádky (rybníky) jsou v ocenění panství z roku 1634 uvedeny rybníky „Hammerský“, Raspenavský („Raspenauer Teuch“), „Horní“ („Ober Teuch“) a „Dolní“ („Unter-Teuchl“), jako výtažní rybník „Lužský“ („Mildenauer Teuchel“) a „Raspenavský“ („Raspenauer Teuchl“). V Raspenavě byl tehdy také pstruhový rybník („Forellenteuchl“).³⁰⁵ Z potoka („Fließbächen“) dostával ten, který za Lužcem ústil do Smědé („Liewaldter Waßer, so hinter Mildenaichen in die Wittig felt“), malé pstruhy („Samb-Forellen“), a také ten, který u mlýna v Raspenavě ústil do Smědé, ale ne obecní („Lomnitz, so bey der Mühle zu Raspenaw in die Wittige felt, hat Fahren, aber nicht gemein“). Mnoho těchto rybníků už neexistuje. Rybářské právo ve vodách církevního okrsku náleží ještě dnes vrchnosti, neboť zrušení vodních toků zde dosud ještě nenastalo.

2. Lesní hospodářství, lov

Stav lesů našich obcí je skutečně slušný. Největší díl lesů je majetkem jeho excelence hraběte Františka Clam-Gallase, a sice celkem 1 480 ha 96 a 94 m². Lesní pozemky obce Raspenava obsahují 1 605 ha 0 a 82 m² (2 789 jiter 107 čtverečních sáhů), z toho je panským majetkem 1246 ha 97 a 40 m². V obci Luh, kde se celkový lesní porost rozkládá na 637 ha 46 a 19 m², patří panství 229 ha 92 a 21 m². Lesní porost v obci Lužec se vyčísluje na 67 ha 90 a (ca 118 jiter)³⁰⁶; z toho patří panství 4 ha 7 a 33 m².

Lesní majetek osady Ferdinandov je v onom katastru obce Raspenava, který zahrnuje osadu Peklo v onom obce Lužec.

Představené lesní porosty vykazují převládající jehličnany. V ohledu na (botanické) rody a druhy lesních stromů se naše lesy netěší přílišné rozmanitosti. Smrky, borovice a buky jsou nejpodstatnějšími objekty lesní kultury. Vedle nich se však ještě ojediněle setkáváme s jedlemi, javory, duby, břízami a olšemi.

³⁰⁵ Roku 1713 byly v Raspenavě ještě 4 rybníky.

³⁰⁶ Na Lužec připadá cca 62, na Peklo ca 5 ha hvozdů.

Lesní hospodaření velkostatkáře je trvalé; odlesněná lesní půda je ihned nově zalesněna. Lesní porost menších pozemkových vlastníků, sedláků a zahradníků, se oproti tomu v posledních dvou staletích podstatně zmenšil, protože odlesněné lesní cesty už nebyly nikdy více osázeny; nejčastěji proto, aby bylo možné získat nové polnosti.

Lesní kultura v selských lesích je mnohdy ještě nedostatečná; tady se ještě více hřešilo úplným vyrabováním lesního steliva a opomenutím okamžitého znovuosázení mýtin. V panských lesích se provozuje lesní hospodářství podle nejosvědčenějších zásad; uskutečňuje se vesměs na základě hospodářských plánů. Zalesňování se děje nejčastěji osazováním.³⁰⁷

Lesní kultura je nezdávka silně poškozována základními přírodními událostmi. V době tuhého ročního období často zapříčiňují skutečně citelné škody tlak sněhu a jinovatka. Větší škody způsobují někdy také bouře.³⁰⁸ Les je také ohrožován celou armádou nepřátel ze světa hmyzu. V letech 1906-1909 zcela zničila mniška (bekyně sosnová) značně rozsáhlé lesní porosty.

Naše lesy skýtají vítaný pobyt nejrůznější zvěři. Lesní porosty blízkých Jizerských hor poskytují přístřeší mnoha vyznavačům lovu na vysokou, ze srstnaté zvěře jsou to daňci a jeleni a z pernaté zvěře tetřev hlušec. Horská údolí a rozlehlé hory a kopce, stejně jako nížinaté lesy, jsou domovinou početných divokých druhů lovné nízké zvěře; najdeme tu kromě srn a zajíců tetřívka, koroptev a mnohou pernatou zvěř. V našich lesích nechybí ani dravá zvěř; lišky, kuny, lasičky a tchoře potkáme ještě všude ve značném množství; vzácnější je jezevec. Z dravých ptáků lze zmínit početné druhy krahujců a jestřábů, potom více malých druhů sov a další. Dříve v našich lesích žili vlci a medvědi. Tato zvěř představovala takřka skutečnou pohromu, takže se pozemková vrchnost cítila nucena stanovit odměnu za lov těchto dravých zvířat. Dne 14. května 1580 obdržel lesník Hans Wolkstein z Libverdy za pět mladých vlků 30 grošů a 6 feniků. Střelec Christoph Neumann dostal v říjnu 1600 za střeleného vlka kopu grošů zástřelného. Lesníkovi Georgu Augstenovi z Hejnic byla za medvěda 25. května 1607 přiznána odměna 1 kopa; 1611 obdržel týž lesník za ony medvědy,

³⁰⁷ Kontrolu rozumného lesního hospodaření a sledování časů mýcení a zalesňování atd. nařízených lesním zákonem upravuje ustanovení z 27. června 1883 k tomu určených okresních lesních inspektorů. Na počátku patřil náš okres Frýdlant k lesní inspekci okresu Trutnov, potom k lesní inspekci okresu Litoměřice; od novějších dob je podřízen c. a k. okresnímu lesnímu inspektorátu v Liberci, jehož prvním úředním představeným byl komisař lesní inspekce, Franz Eckerth. Ten byl v červnu 1910 přeložen do Prahy na c. a k. místodržitelství jako vrchní lesní komisař. Na jeho místo nastoupil Franz Almsberger, předtím c. a k. lesní inspekční komisař v Tamswegu (Salzburg). Roku 1912 byl povolán okresním zastupitelstvem ve Frýdlantu jako okresní lesní technik Ferdinand Kühlmann, současný lesmistr hraběte Clam-Gallase, a sice namísto vrchního lesníka Richarda Bergmanna, přeloženého do Grabštejna.

³⁰⁸ Srovnej k tomu úsek „Utrpení“.

kteří se nalézali ve starém Wiesnerově doupěti, tentýž obnos. V roce 1635 poskytovalo panstvo za každého medvěda nebo vlka po 3 zlatých a 30 krejcarech zástřelného. Trápení s vlky bylo, zdá se, obzvláště velké kolem roku 1628, neboť tehdy pokládal frýdlantský hejtman Heinrich von Griebel za žádoucí opatřit k ochraně ovčích stád lovecké psy. Článek roční smlouvy z roku 1692 zajišťuje venkovanům odměnu za každého dopadeného vlka ve výši 30 grošů. K lovu vlků sloužily takzvané vlčí jámy („Wolfsgruben“). Byly to čtyřúhelníkové jámy široké asi 4 lokty (2 až 3 metry), stejně tak hluboké, pokryté proutím, které se občas nálevkovitě rozšiřovaly směrem dolů. Na větve se jako návnada pokládalo maso. Při vstupu na ně se zvířata propadla a mohla pak být bezpečně usmrcena. Tyto jámy jsou také prokazatelně zhoubné pro vysokou divokou zvěř, ale i pro samotné lidi. Střelec Mathes Passig našel v jámě vlka. Než se ten dočkal smrtelné rány, rozsápal srnce, jenž se do jámy také propadl. Roku 1681 nařídil český zemský sněm, že pro vysokou zvěř a lidi mají být skutečně nebezpečné vlčí jámy do čtyř týdnů zasypany; roku 1713 však bylo opět povoleno zřízení vlčích jam ve velkých nebo hornatých nebo silnicemi málo protkaných lesích. Na našem území bylo takových jam zřízeno více, o čemž vypovídá zpráva urbáře panství Frýdlant z roku 1631. Tehdy byly „za Raspenavou v horách“ („hinter Raspenau im Gebirge“) dva „vlčí příkopy“ („Wolfsgraben“). Jeden z nich vykazoval 4 jámy, druhý s „půlkou křídla“ („mit einem halben Flügel“) 3 jámy. K „postavení“ („Zustellung“) bylo zapotřebí sítě o rozsahu „40 sáhů“ („40 Klaftern“). Dnes jsou staré vlčí jámy zčásti zcela nebo zčásti zasypany, zčásti zarostlé. Pozůstatky starých vlčích jam se nacházejí ještě u „Žaludové mýtiny“ (Eichelhau), západně od Křížového vrchu (Kreuzberg), (dvě jámy) a na úbočí „Pekelského vrchu“ (Höllberg, strana z Pekla). Vlci byli v našem okolí až do polovice 18. století. V dolní lese u Fojtky byla složena 6. července 1766 vlčice, která je označována za poslední zvíře tohoto druhu zde. Ještě v zimě 1817 byl vystopován vlk, který ale nemohl být zastřelen; jistě to byl jen tak zvaný „vlk samotář“ („Wanderer“). Z lužických plání vlci zmizeli teprve roku 1845. Poslední medvěd Jizerských hor měl být zastřelen v roce 1736, podle jiných podání teprve roku 1780 (nedaleko novoměstské hájovny). Na ještědském hřebtu byl poslední medvěd skolen 16. května 1679, a to na lesním místě „U Medvědího vrchu“ („Bei den Bärenkuppen“). Nyní upomínají na dřívější výskyt vlků a medvědů v Jizerských horách kromě pozůstatků vlčích jam ještě jednotlivá označení plání a lesů, např. „Vlčí louka“ („Wolfswiese“) na hejnickém hřebeni za Smědavským kopcem (Wittigberge), nedaleko odsud u chalupy u lomu „Vlčí kámen“ („Wolfsstein“), „Vlčí hnízdo“ („Wolfsnest“) před Velkou Jizerou (Groß-Iser) u Červeného okraje pahrbku (beim Roten Randhübel), „Vlčí kámen“

(„Wolfszaun“) a „Vlčí vor“ („Wolfsfloß“) v blízkosti Fojtského potoka, „Medvědí doupata“ („Bärenlöcher“) v „Glitzbusche“ a v bílopotockém revíru, „Medvědí kámen“ (Bärenstein) u Fojtky a mnohá další. Také některé staré pranostiky ještě odkazují na ony hrozivé horské obyvatele, např. „Oes ´s zo Lichmeß kalt, reßt dr Bar d´ Hött ei, ös ´s woarm, baut a se“. Ukvapení rodičové tu a tam ještě dnes vzbuzují strach svých dětí slovy „Medvěd přijde!“ („Der Bär kommt!“).

Divoké kočky byly v Jizerských horách vyhubeny jistě již v polovině 18. století, právě tak rys, jehož poslední zástupce byl v Čechách skolen roku 1742. Na panství Frýdlant bylo stanoveno roku 1635 zástřelné za rýsa 3 zl. 30 kr., za divokou kočku 35 kr. Tehdy tu byli také bobři; byli právě tak počítáni za škodnou a zástřelné činilo 1 zl. 10 kr. za kus. Ale také ten se vzdálil od lidských obydlí už více než před sto lety.³⁰⁹

Kdysi nebyli ve zdejším okolí divočáci žádnou vzácností. Roku 1635 zaplatila vrchnost za složeného divočáka 1 zl. 10 kr. Počátkem 17. věku se podařilo dětřichoveckému lesníkovi, Jörgu Buchwaldovi, ulovit během deseti dní dva silné divočáky. Ještě na počátku 18. století dělala divoká prasata sedlákům na polích velké škody. U Fojtky ještě dnes upomíná na černou zvěř Sauschuttberg (Svinský vrch). V důsledku toho byly vytvořeny pro tento divoký druh vlastní obory. Už hrabě Jan Kryštof z Clamu dal kolem roku 1760 založit u Ruprechtic (v revíru Sedmidomí - Siebenhäuser) oboru pro černou zvěř, která však byla kolem roku 1780 opět zrušena. Později byli divočáci chováni v zahradě u Poustky (Wustung) a Větrova (Ringenhain). Před několika lety byla divoká prasata přemístěna z obory u Větrova do velké obory zřízené v letech 1848-1852. Tato obora, v níž se drží výtečná vysoká zvěř, tvoří značný díl lesů Jizerských hor a rozkládá se na jedné straně od Raspenavy až k údolí Štolpichu (Stolpichtal) u Hejnic, na straně druhé až k Fojtce, Kateřinkám (Katharinberg) a Bedřichovu (Friedrichswald) v libereckém okrese. Její pozemková plocha tvoří 5 560 ha (9 662 jiter), jeho rozloha 42 097 km. Je ohrazena plotem, čítajícím 11 000 plotových polí a právě tolik žulových sloupků. Toto nákladné ohrazení začíná u hemrišské silnice, vede podél této cesty až k Filipovce (Philippsgrund), pak u Fojtky míří ke Görsbachu, obtáčí Ostrý (Scharfberg) a Dračí vrch (Drachenberg) a u Fojtky pak vede přímo k silnici ke Kateřinkám, Rudolfovu až k Bedřichovu, odtud k Blatnému rybníku (Blattneiteich), přes Blatný vrch (Blattberg) na Kamnitz k sedlu Holubníku (Taubenhaus) a Ptačí kupy (Vogelkuppen), přes rozsedlinu Malého Štolpichu do Ferdinandova a tam až k výchozímu bodu hemrišské silnice. V tomto

³⁰⁹ Srov. Anton RESSEL, Über die ausgerotteten und ausgestorbenen Tiere unsere Gegend, Deutsche Volkszeitung z 1. dubna 1906; Julius HELBIG, Raubzeug und Edelmwild, Reichenberger Zeitung z 12. srpna 1910 a Josef BENNESCH, Jagdgeschichtliches, Friedländer Zeitung z 21. října 1911.

plotu obory se nachází 53 vrat a 51 branek. Obora ukrývá přibližně 500 kusů zvěře, mezitím také asi 10 let něco divočáků.³¹⁰ Uvnitř obory, jež je vlastnictvím Jeho Excelence, hraběte Františka Clam-Gallase, leží Lovecký zámek Nová Louka (Neuwiese). V roce 1910 bylo právě tak obehnáno k oboře připojené panské lesní území u Nového Města p. S. V poslední době byl nedaleko Wittighausu, v hejnické oblasti, vystavěn nový panský lovecký zámek.

V první třetině 17. století stála „za Luhem v Glitzbusch“ („hinter Mildenau im Glitzbusch“) obora, v níž podle urbáře z roku 1631 mohlo být chováno 20 kusů zvěře. V ní se nacházel mj. (jistě na straně proti Karlinkám ležící) obytný dům pro oborníka a také „stodola na krmení“ „Scheune zum Füttern“, stodola). Tehdy také stál za poplužním dvorem v Hajništi (Hegewald), v ohrazeném lese, „chlév pro prasata“ („Stallung auf Schweine“, divoká prasata); tato „panská obora“ („herrschaftlicher Tiergarten“), ležící naproti Dolní Řasnici a sousedící se zahradou tamního mlýna Nr. 53 („Tormühle“), vznikla prokazatelně ještě roku 1704.

Dozor nad lesy Jeho Jasnosti hraběte Clam-Gallase u Raspenavy a Ferdinandova přísluší jednomu lesníkovi a třem hajným. Lesník bydlí v Raspenavě (u hráze). Z hajných má jeden své bydliště v Raspenavě (Eichelhau), jsou umístěni do Ferdinandova. Čtvrtý hajný bydlí v Nichthäusern (Nichtových domech?). Pro lesníky jsou určeny lesnické domy, „Dammjägerhaus“ a lesnický dům v Raspenavě (Dubová mýtina, Eichelhau), lesnický dům v „Nichthäuser“, který stojí na větrovském obecním pozemku a má číslo 164, a dva lesnické domy ve Ferdinandově.

O lesnících usídlených v obcích církevního okrsku ve starší době se dnes nechají zjistit jen víceméně mezerovité zprávy. Prokazatelně byl v 17. století ve všech třech obcích jeden lesník.

V Lužci však byl jen přechodně usazen jeden lesník. V roce 1651 tam žil vrchnostenský střelec Hanz Neumann; je zmiňován v letech 1660, 1675 a 1677 jako „vrchnostenský střelec a lovec“ („obrigkeitlicher Schütz und Weidmann“). Byl příslušníkem střelecké rodiny Neumannů. Dne 5. září 1693 prodali dědicové zesnulého Hanse Neumanna, vrchnostenského střelce a lovce v Lužci, jeho dům s loukou za 110 kop bratrovi Heinrichu Neumannovi, který roku 1699 vystupuje jako střelec v Lužci. Vedle něj je současně tamtéž (1699) uveden lovec Hans Georg Neumann. V první třetině 18. století měl své bydliště v Lužci „vrchnostenský lovec a střelec“ („obrigkeitliche Jäger und Schütze“) Friedrich Neumann; byl synem-zetěm

³¹⁰ Z obou panských ohrad obsahovala roku 1848 jedna o rozloze 518 jiter 41 kusů vysoké, 44 kusů daňčího a 16 kusů černé zvěře, druhá o rozloze 9 900 jiter 157 kusů vysoké (Ferdinand STAMM, Verhältnisse der Volks-, Land- und Forstwirtschaft des Königreiches Böhmen, s. 209).

Christopha Wildnera v Raspenavě, od něhož koupil 29. prosince 1732 jeho „Halbauengarten“ č. 10. V následující době místní záznamy o lesníkovi v Lužci nic víc neuvádějí.

V Luhu žil kolem poloviny 17. století (1654) lesník Christoph Fiebiger. Přibližně v téže době zde najdeme už také příslušníky následně velmi rozšířené lesnické rodiny Tschiedelů. Johann Josef Tschiedel roku 1715 ve své žádosti o místo „střelce a myslivce“ („Schütz und Jäger“), zasláné hraběti Janu Václavu Gallasovi, vykládá, že již jeho otec zastával u panstva přes 42 let místo „střelce a myslivce“ („Schützen- und Jägerei“), jak to předtím dělal také „již jeho děd“ („schon sein Großvater getan“). Tato rodina Tschiedelů vlastnila na tzv. „Malé straně“ („Kleinseite“) v Luhu stojící dům č. 92, který se také leckdy nazývá „stará lesovna“ („altes Forsthaus“). Podle tradice měl být tento dům zbudován roku 1615. první lesník, jenž tento dům obýval, byl údajně Hans Tschiedel; jako jeho domov je v řeči lidu uváděno Vestfálsko. Snad byl tento Hans Tschiedel dědečkem dříve uvedeného Johanna Josefa Tschiedela. Tento Christoph Tschiedel, uvedený roku 1656 jako „vrchnostenský střelec a lovec“ („obrigkeitliche Schütz und Weidmann“) mohl být otcem; roku 1708 se objevuje jako vrchní lesník v Raspenavě. Jak bylo právě naznačeno, v roce 1715 Johann Josef Tschiedel z Luhu požádal hraběte Jana Václava Gallase, aby nechal jeho obytný dům a zahradu při staré svobodě a přenesl na něj také „střelectví a myslivectví“ („Schützen- und Jägerei“), protože už jeho otec byl znám vrchnosti a sloužil jako dlouholetý střelec a myslivec, jehož „obytný dům se zahradou“ („Wohnhäusel und Auengärtel“) v Luhu (č. 92) byl osvobozen od robotování. Hrabě rozhodl 20. července 1715, že žadatel by se mohl „více zdokonalit v myslivectví“ („in der Jägerei besser perfektionieren“), a pak by mohl, jakmile by bylo „uprázdněné místo“ („vakante Stelle“) a když „se dobře uvede“ („sich gut aufführe“), může mu být dána přednost před jinými uchazeči. Zda žadatel později dostal místo lesníka, nelze říci s určitostí. Jisté je pouze to, že také v následující době fungovali příslušníci rodiny Tschiedelů v Luhu jako lesníci. Roku 1747 zde žil vrchnostenský myslivec Josef Tschiedel. Ten prodal 24. června 1771 svůj dům č. 92 za 100 kop svému synovi, Antonu Tschiedelovi, který pak vystupuje jako „vrchnostenský lesník“ („obrigkeitlicher Förster“). Onen pak přenechal za 200 zl. svou usedlost č. 92 dne 19. března 1807 synovi Franzi Tschiedelovi.³¹¹ Anton Tschiedel byl ještě roku 1809 v lesní službě; zemřel jako důchodce 23. dubna 1818 ve věku 73 let. Vedle příslušníků rodiny Tschiedelovy se setkáváme v Luhu také ještě s jinými lesníky. Po polovině 18. století tam potkáváme vrchnostenského lesníka Johanna Adama Richtera. Dne

³¹¹ Franz Tschiedel se oženil roku 1809 s Marií Annou, dcerou raspenavského vápenkáře Christopha Ulbricha. Od Franze Tschiedela (zemřel 26. září 1861 jako tkadlec) přešel dům č. 92 koupí na jeho zetě Ullricha (zemřel 1886) a od něj na rodinu Schenků.

18. prosince 1757 koupil od Christoha Wöhla za 15 kop hotových peněz jeho domek na louce (Auenhäusel) před selským stavením Franze Wildnera; dům přenechal už 22. ledna 1758 za 18 kop Philippu Zücknerovi z Hohenwaldu. Počátkem 19. století (1806 až 1826) měl své obydlí v Luhu, a sice v domě č. 120, vrchnostenský ozbrojený lesník (Gewehrförster) Karl Killmann († 10. května 1826); jeho syn Franz se oženil roku 1820 s Theresií, dcerou učitele Franze Appelta z Dětrichovce, a zemřel roku 1838 jako lesník v Jindřichovicích p. S.; vdova po něm, Theresia (narozená 1795), zesnula 1841.

V Raspenavě bydlel kolem půle 17. věku (1654) lesník Georg Blumrich. Jak dlouho zde působil a jak se jmenovali jeho bezprostřední nástupci, nebylo možné zjistit. Na přelomu století byl vrchním lesníkem v Raspenavě usedlý Christoph Tschiedel. Vlastnil zahradu („Feldgarten“) č. 17, kterou prodal 2. března 1708 za 80 kop svému synovi Gottfriedu Tschiedelovi. Ten se objevuje při uzavření koupě jako „střelec a lovec milostivé vrchnosti“ („der gnädigen Obrigkeit Schütz und Weidmann“), později (1728) jako vrchní lesník („Oberförster“) a 1735 jako „vrchnostenský myslivec“ („obrigkeitlicher Jäger“) v Raspenavě. Vedle něj jsou jmenováni roku 1714 nějaký Josef Tschiedel a roku 1728 David Olbrich (Ulbrich) jako lesníci v Raspenavě. Kolem polovice 18. století patřila usedlost č. 17 Johannu Christophu Tschiedelovi, který je roku 1753 uveden jako vrchní lesník v Liberci. Dne 5. června 1763 prodal Christoph Tschiedel, „bývalý vrchní lesník v Liberci“ („gewesener Oberförster in Reichenberg“), svou raspenavskou zahradu (Feldgarten) č. 17, ležící mezi statky Hanse Friedricha Köhlera (č. 169) a Gottfrieda Scholze (č. 19), za 500 kop podkováři Johannu Josefu Stelzigovi z Jindřichovic pod Smrkem.

Druhý lesník obýval před polovinou 18. století poloviční zahradu (Halbauengarten) č. 89; tamtéž žil roku 1735 lesník Hans Christoph Ressel. Dne 6. května 1754 získal poloviční zahradu ležící před hamerským rybníkem („vor dem Hammerteiche“) „uprchnuvšího“ („entlaufenen“) Hanse Christoha Ressela v Raspenavě č. 89 za 43 kop Hans Christoph Rösler, který byl právě předtím, jistě již 1747, vrchnostenským lesníkem v Dolní Raspenavě. Prodal svou poloviční zahradu č. 89 dne 17. ledna 1765 (mezitím byl vrchnostenským myslivcem v Oldřichově v Hájích) za 85 kop Hansi Josefu Scholzovi. (Srov. s. 211, poznámka).

Také v zahradě (Auengarten) č. 34 měl nějaký lesník své bydliště právě před polovinou 18. století. Jako vlastník této usedlosti se objevuje roku 1735 lesník Gottfried Richter. Ten vstoupil roku 1749 do druhého manželství s Annou Marií Wildnerovou. Z prvního manželství byly naživu děti Anna Marie (provdaná Schwarzbachová), Apollonie, Anna Rosina, Hans

Josef, Anna Barbara, Gottfried a Anton. Později, roku 1773, vlastnil dům č. 34 vrchnostenský lesník Hans Josef Richter. Dne 8. února 1786 uzavřel manželskou smlouvu raspenavský lesník Josef Richter coby vdovec s Marií Annou, dcerou zesnulého Georga Kretschmera, bývalého obročního písaře ve Stráži (Wartenberg). V roce 1810 žil v č. 34 vrchnostenský lesník Josef Richter, který zemřel 1. dubna 1829. Kromě jmenovaných lesníků jsou v Raspenavě ještě uvedeni jako usedlí lesník Lorenz Pritz (1774), stejně jako ozbrojený lesník Franz Krause (1806) a Franz Bauhof (1820). Dosud poznamenání lesníci bydleli ve vlastních, resp. pronajatých domech a provozovali, především ve starších dobách, vedle lesnictví zpravidla také zahradnictví. Když však postupná lesní kultura ukládala lesníkům neustávající (nejen občasnou) činnost v lese, považovala pozemková vrchnost za žádoucí myslet na budování, resp. nákup vlastních lesnických domů. Pak muselo být zajištěno ubytování pro vedoucího lesníka, revírního myslivce. K tomu účelu byl určen - patrně vrchností - vystavěn dům č. 107, položený na silnici u Hemmrichu. Jako myslivna sloužil do roku 1859. Dne 11. dubna 1859 prodala vrchnost raspenavskou myslivnu č. 107 s příslušným zahradním pozemkem o sedmi měřících a „rybníčkem“ („Teichel“) za 2 845 zl. Antonu Effenbergerovi z Raspenavy č. 244, který v ní roku 1862 zařídil pohostinství „U Města Liberce“ („Zur Stadt Reichenberg“).³¹² Právě v roce 1852 měla správa panství nechat postavit uvnitř obory „na hrázi“ („am Damme“) novou myslivnu, tak zvanou „Myslivnu na hrázi“ („Dammjägerhaus“), (č. 272). Ta sloužila lesníkům z Horní Raspenavy jako obydlí do roku 1859. Tehdy se do ní nastěhoval revírní správce. Roku 1861 byl také postaven lesnický dům (č. 277) v horní části raspenavského hvozdu, v „Eichelhau“. V osmdesátých letech 19. století vznikl lesnický dům nedaleko domů „Nichthäuser“, který patřil do Větrova a nesl číslo 164.

Koncem 18. století (1790) obýval myslivnu č. 107 revírní myslivce Josef Bauhof. Od Antona Wöhla získal 10. dubna 1793 za 265 zl. dům č. 199, nově postavený na raspenavských pozemcích poplužního dvora. Dům však 8. dubna 1796 prodal za 600 zlatých opět Antonu Wildnerovi. V roce 1794 získal také kus pozemku z rozčleněného poplužního dvora. Prodal jej jako „někdejší revírní myslivce“ („gewesener Revierjäger“) dne 2. května 1797 Johannu Christophu Kettnerovi z Raspenavy č. 167. Na počátku 19. století (1808, 1809) vládl jako revírní myslivce v Raspenavě Franz Lichtenecker, který se později stal vrchním lesníkem. Následkem toho se v Raspenavě setkáváme s Josefem Röslerem, který byl ustanoven již roku

³¹² Tento hostinec se nyní nachází ve vlastnictví Josefa Prokopa. Kromě toho byla v budově č. 107 umístěna také pošta.

1817 lesním adjunktem v myslivně č. 107.³¹³ Zemřel jak hraběcí lesní účetní a leží pochován na hrádeckém hřbitově.³¹⁴ Kolem roku 1830 byl k dispozici raspenavskému myslivci lesní adjunkt Wenzel Benda; dne 19. ledna 1831 mu zemřel osmidenní synáček (Wilibald); dne 7. října 1835 zesnul on sám ve věku 47,5 roku, v domě č. 107. Dalším pomocným úředníkem byl Josef Tschiedel (narozený 1815 v Dolní Oldřiši (Nieder-Ullersdorf), který zde působil ještě roku 1840. Kolem této doby zastával post revírního myslivce J. Bäümel, který byl 21. března 1842 zastřelen neopatrností ferdinandovského lesníka Fritze Bergmanna. Jeho následovníkem byl revírní myslivec G. Benda, bratr lázeňského dozorce Antona Bendy, zemřelého roku 1893, a tedy strýc paní Anny Richterové, šlechtičny z Wittbachu (Edlen von Wittbach).

Počátkem roku 1848 převzal místo revírního myslivce v Raspenavě Karl Schosser (narozený 31. ledna 1817 v Grabštejně). Od 1. prosince 1835 byl v panských službách, nejprve byl lesním adjunktem v Liberci. Od března 1840 zastával místo lesníka v Arnolticích a Kryštofově Údolí a od dubna 1845 do 1847 místo revírního myslivce v Ludvíkově p. S. Dne 26. května 1847 se oženil s Klárou Plumertovou. Dne 10. října 1848 mu v Raspenavě zemřela sedmiměsíční dceruška (Valentina). V lednu 1851 přišel Schosser jako lesní pojezdňý do Frýdlantu, kde byl povýšen v dubnu 1859 na vrchního lesníka a v listopadu 1864 na lesmistra. V lednu 1870 obdržel jako vedoucí všeho hraběcího lesnictví titul vrchního lesmistra. Dne 1. prosince 1885 oslavil 50 let služebního jubilea; následujícího roku, 13. září 1886, následkem infarktu zemřel.³¹⁵ Následujícími revírními myslivci v Raspenavě byli: 1851 až

³¹³ Jeho otec, Anton Rösler, který byl koncem 18. století revírním myslivcem ve vsi Jizerka (Iser), jako takový uzavřel manželskou smlouvu 29. října 1799 s Theresií, dcerou raspenavského pekařského mistra Josefa Waltera. Později (kolem roku 1811) žil jako revírní myslivec v Dolní Oldřiši. Zemřel 4. prosince 1817 jako „myslivec v důchodu“ („pensionierter Jäger“) v Raspenavě č. 227.

³¹⁴ Revírní myslivec Josef Rösler měl tři syny: Adolfa, Roberta a Julia. První se narodil roku 1812, studoval na technice v Praze, oženil se tam s dcerou své bytné, Theresií Jořovou, údajně pražskou kráskou, stal se lesníkem a nakonec byl vrchním lesníkem duchovního rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou na panství Borotice u Knína v Čechách. Zemřel jako důchodce roku 1897. V Praze po něm zůstali dva synové, z nichž mladší, Jaroslav, žije jako ředitel panství a knížecí lesmistr v Kynžvartu u Mariánských Lázní. (Z jeho dvou synů jeden je profesorem, druhý důstojníkem dělostřelectva). Robert Rösler studoval na konservatoři v Praze a stal se komorním hudebníkem u vévody z Koburgu, v jehož proslulé domácí kapli byl sólovým cellistou. Zemřel bez mužských potomků. Nejmladší syn, Julius Rösler, studoval na technice v Praze (pozemní stavitelství) a na tamní konzervatoři (klavír), byl kromě toho domácím učitelem a učitelem hudby u uměnilovného hraběte Thuna. Později přišel jako inženýr do rakousko-uherské státní železniční společnosti (Staatseisenbahngesellschaft). Zemřel bezdětný ve Vídni jako vrchní inspektor roku 1899. Byl vynikajícím klavíristou a zanechal také několik skladeb. (Podle přátelských sdělení pana Julia Hausmanna z Prahy).

³¹⁵ Lesmistry ve Frýdlantu byli: 1627 vrchní lesmistr Georg ze Schweinichenu na Andělce (auf Engelsdorf), (byl 6. února 1627 kmotrem Anny Rosiny Jungové z Jungenfelsu na Liberci), 1641 lesmistr Jakob Windisch, 1687 lesmistr Anton Ritter von Puteani, 1726 Wenzel Leopold Kopp (zemřel 31. ledna 1726, v 58 letech), 1728 Anton Felix Tursky von Tueßi (zemřel 1. srpna 1729, v 67 letech), 1741 Nikolaus von Infeld, 1747 Johann Georg Tursky, 1760, ještě 1774 Benedikt Zwerger, 1792 ještě 1810 Michael Neuwinger (zemřel 5. března 1810), 1842 Gustav Saatzer, (zemřel 1843), od roku 1843 Alexander Kraumann, potom ústřední lesmistr Anton Neuwinger

1854 Peter Suchaneck (zemřel v Machníně, Machendorf), 1854 až 1856 Josef Weber (zemřel jako důchodce v Hanychově, Hanichen) a 1856 až 1859 Franz Neuwinger (zemřel jako důchodce v Hanychově). Jmenovaní revírní myslivci obývali starou myslivnu č. 107. v nové myslivně, tak zvané „Myslivna na hrázi“ („Dammjägerhause“), byli umístěni: 1859 až 1865 revírní myslivec Adolf Walter (zemřel jako vrchní lesník v Liberci) a od října 1865 do roku 1895 Bernard Krause (narozený 27. května 1823 v Benátkách nad Jizerou, byl od roku 1861 do 1. října 1865 revírním myslivcem ve Filipovce (Philippsgrund) a zesnul 9. červnu 1865). Po úmrtí revírního myslivce B. Krauseho bylo místo revírního myslivce zrušeno a vedení revíru bylo přiděleno v tu dobu revírnímu přednostovi v Oldřichově v Hájích.³¹⁶ Místo revírního myslivce na hrázi bylo přeměněno na místo lesníka. Prvním lesníkem tamže byl dřívější luční lesník (Wiesenhausförster) Josef Hub (1895 až 1903, od té doby revírní lesník ve Fojtce). Pozdějším lesníkem na hrázi byl Karl Richter (od 1. října 1903 do roku 1911, před tím podlesní v Bílém Potoce (Weisbach-Winkel), nyní revírní lesník v Andělce (Engelsberg). Současným lesníkem je Wilhelm Johne (od roku 1911, předtím adjunkt ve Filipovce).

Jako lesníci v Horní Raspenavě působili od poloviny 19. století: Anton Förster (do roku 1852, byl ve 30. letech dohlížitelem nad voraři (Holzflößplanaufseher), obdržel roku 1852 místo lesníka v Luhu), Bernard Michler (1852 až 1853, zemřel jako penzionovaný myslivec v Rudolfově), Josef Richter (1853 až 1859, zemřel jako penzionovaný myslivec v Heřmanicích (Hermsdorf) 18. listopadu 1897), Prokop Hanisch (1862 až 1873, předtím od roku 1860 do 1862 lesík v Luhu, zemřel jako lesník v Předláních, Priedlanz), August Stefan (1873 až 1874, zemřel jako myslivec na penzi v Chotyni, Ketten), Josef Hub (1875 až 1895, předtím přes 4,5 roku na Malé Jizerce, od roku 1895 do 1903 na hrázi, v současnosti revírní lesník ve Fojtce), a Adolf Hirschmann (1895 až 1904, potom v Hejnicích, Ferdinandově a Dětrichově, nyní v Hanychově). Lesníci z Horní Raspenavy obývali v letech 1852 až 1859 myslivnu na hrázi. Od roku 1862 jim pro bydlení sloužila myslivna č. 277 (v Eichelhau).

(žil v Liberci), 1864 až 1886 Karl Schlosser (od 1870 vrchní lesmistr), 1887 až 1912 Franz Wenzel (narozen 1844 v Liberci, od 1898 vrchní lesmistr a ředitel panství, 1912 odešel do důchodu jako lesní rada). Od 1. září 1912 je pověřen vrchní správou lesnické agendy všech panství hraběte Clam-Gallase liberecký lesmistr Anton Menzel, narozený v Luhu. (Srov. s. 201). Správu panství převzal od roku 1912 (namísto penzionovaného lesního rady a vrchnostenského rady Franze Wenzela) Dr. Michael Ottokar Popper. Předtím byl ve službách knížete Metternicha jako ústřední ředitel statků. Jako vrchní lesní pro Frýdlant byl povolán roku 1912 Ferdinand Kühlmann, který od 1. ledna 1913 (po penzionování vrchnostenského zástupce, Ignaze Metzky) pracoval také jako představený panství a dříve dosáhl titulu lesmistr. Vrchním správcem der režie a ekonomie clam-gallasovských panství (se služebním místem ve Frýdlantu) je od počátku roku 1913 Karl Proche, vrchní ředitel statků hrabat Collalto ve výslužbě.

³¹⁶ V Oldřichově v Hájích – Hemmrichu kdysi působili jako revírní správci: Anton Hirschmann (1872–1902) a revírní správce Anton Hub (od 1. června 1905, předtím v Dětrichově). Srov. Anton RESSEL, Beiträge zur Geschichte der Orte des Friedländer Bezirkes, sešit 6, s. 34.

Místa lesníků tamtéž byla roku 1904 zrušena a změněna na místa hajných. Prvním hajným v Dubové mýtině („Eichelhau“) byl od 1. října 1904 Ferdinand Lange; současným hajným je Josef Jomrich (od 1912).

Ve větrovské myslivně č. 164 (nedaleko Nichthäuser) žil jako první lesník Wenzel Elstner (od 1885, předtím v Hejnicích, zemřel v Panenské Hůrce (Frauenberg) u Chrastavy). Jeho nástupcem byl lesník Anton Potmeschil, který tam zatím působil jen krátkou dobu; převzal roku 1895 místo lesníka v Dolní Raspenavě. Na jeho místo nastoupil 1. ledna 1895 lesník Josef Ehinger. Od jeho odchodu do Pažu je do myslivny dosazen hajný. Až do roku 1901 příslušel lesníkovi, bydlícímu ve větrovské myslivně, jen dohled nad větrovskými panskými lesními porosty; tehdy na něj byl také přenesen dohled nad dolnoraspenavským hvozdem.

Lesy Dolní Raspenavy spravoval až do roku 1901 vlastní lesník, a přesto zde nebyla žádná lesovna. Současný lesník měl své obydlí v soukromém domě (a sice v domech poplužního dvora). Jako lesníci v dolnoraspenavských lesích působili: Bernard Stefan (zemřel jak revírní myslivec v Poustce, Wustung), Bernard Weber (od 1850 revírní myslivec ve Filipovce, zemřel v Harcově - Sedmidomí), Franz Plischke (do roku 1857, zemřel v Kunraticích, Kunnersdorf), Wenzel Jäckel (1857 až 1871, potom revírní myslivec v Ludvíkově p. S. a na Malé Jizerce, zemřel 1899 v Hluboké (Tiefenbach) u zetě, výrobce papíru, Franze Röslera), Karl Hausmann (1871 až 1882, předtím ve Filipovce, 1882 až 1886 v Görsbachu, potom v Kristiánově Údolí (Christianstal), tam zemřel), Anton Gahler (od 29. března 1882 do roku 1883, předtím od 1872 v Görsbachu, později revírní myslivec v Bílém Potoce, od roku 1908 v Hanychově, tam byl penzionován), Wenzel Sachers (1883 až 1895, zemřel v Dětfíchově) a Anton Potmeschil (1895 až 1901, předtím v myslivně nedaleko Nichthäuser). Po následném odchodu posledního z nich do Machnína, 27. září 1900, bylo místo lesníka v Dolní Raspenavě zrušeno a přičleněno k bývalému lesnímu území revíru Nichthäuser.³¹⁷

Před rokem 1850 byl dosazen také jeden lesník v Karlínkách (místní lesník pro hvozdy na Glitzbuch); bydlel v krčmě č. 11. Z lesníků tam ustanovených je jmenován ještě Bernard Lichtnecker, který 23. března 1903 zemřel v Raspenavě jako důchodce. Místo lesníka bylo v polovici 19. věku přeloženo do Luhu č. 45, takže tam v důsledku toho byli dva lesníci, a to až do roku 1862. Jako lesníka v Luhu potkáváme v letech 1852 až 1859 Antona Förstera, který

³¹⁷ Potmeschil bydlel krátkou dobu v domě patřícím velkopřůmyslníkovi Josefu Antonu Richterovi. Dům stál naproti hamerské hospodě. Potom bydlel v domě, který patřil továrníkovi Jaekelovi a stál nedaleko Jägerovy vily. Od roku 1905 žil na odpočinku v Hejnicích, kde 16. ledna 1906 zemřel jako 64letý.

bydlel ve vlastním domě na náplavce (Flößplane). Dříve byl, tak, jak dlouho bylo na Smědě provozováno vorařství, dohlážitелеm nad voraři; zemřel jako domkář a penzionovaný revírní lesník 2. března 1865 v Raspenavě č. 189. Na jeho místo nastoupil jeho syn Anton Förster, který roku 1878 vstoupil s lesníkem z Oldřichova v Hájích, Karlem Stefanem, do směnné služby (Diensttausch), a tam zůstal do roku 1881. Potom byl lesníkem v Pertolticích, Bílém Potoce, Libverdě a v Hejnicích (Haindorf-Winkel). Zemřel 7. června 1912 v 77 letech v Luhu. Jeho nástupce, Karl Stefan, bydlel v domě rolníka Josefa Ressela v Luhu č. 26. Roku 1883 odešel do Frýdlantu, kde koupil hostinec „U Černého orla“ („Schwarzer Adler“); tam také 7. dubna 1897 zemřel jako 48letý. Následující lesník, Bernard Hermann, přišel z Arnoltic; své obydlí měl v domě zvaném „Hockerbornhause“. Byl posledním panským lesním v Luhu; zemřel jako důchodce v Libverdě.

Představiteli druhého lesnického postu v Luhu byli: Josef Ressel (1856 až 1858, zemřel v Jablonci nad Nisou), Robert Ringelhan (1858 až 1860), bydlel v krčmě v Luhu, zemřel v Kristiánově Údolí) a Prokop Hanisch (1860 až 1862). Po následném odchodu posledně jmenovaného lesníka roku 1862 do lučního domu (Wiesenhau, im Eichelhau) bylo místo lesníka zrušeno.

Lesníkům, dosazeným do obou ferdinandovských hájoven, náleží dozor nad nejvyššími raspenavskými lesními územími (s dílem obory) a nad částí hejnického hvozdu. Jako lesníci v chráněné oblasti v Raspenavě byli od poloviny 19. století dosazeni: Josef Posselt (do 1856), Karl Kintzl (1857 do 1864, zemřel v Bílém Potoce), Julius Richter (1864 až 1870, zemřel v Předlancích), Eduard Neuwinger (1870 až 1879, zemřel jako penzionovaný revírní myslivec ve Starém Harcově, Alt-Harzdorf dne 12. února 1912 v 73 letech), Franz Weber (1879 až 1905, zemřel ve Ferdinandově) a Franz Lichtenecker (od 1. ledna 1905 do roku 1911, potom v Bulovce). Od roku 1911 je tamtéž dosazen hajný.

Chráněnou oblast Hejnice dostali přidělenou lesníci August Stefan (od 1. dubna 1861 do 1. dubna 1863, předtím ve Filipovce), Bernard Hermann (od 1. dubna 1863 do 1. dubna 1864, potom v Krásném Potoce (Schönbach), Malé Jizerce, Arnolticích a Luhu, zemřel v Libverdě), Josef Lichtenecker (od 1. dubna 1864 do 1. dubna 1865, zemřel v Liberci), Ferdinand Mützl (od 1. dubna 1865 do 1. ledna 1872, zemřel v Machníně), Peter Kühlmann (od 1. ledna 1872 do 1. ledna 1876, penzionován od roku 1907 jako revírní myslivec v Novém Městě p. S., žije ve Frýdlantu), Wenzel Weber (od 1. ledna 1876 do 25. srpna 1882, zemřel ve Ferdinandově), Anton Hub (od 1. října 1882 do 1. ledna 1884, v současnosti ve Filipovce), Eduard Weber (od 1. ledna 1884 do roku 1904, zemřel 16. srpna 1904 ve věku 54 let), Adolf Hirschmann (od

1. října 1904 do roku 1911, pak v Dětrichově, nyní revírní správce v Hanychově) a Oskar Bitterlich (1911 až 1914, od té doby v Krásném Lese). Také zde má nyní své bydliště jeden hajný.³¹⁸

Lov byl do roku 1848 výsadním právem pozemkové vrchnosti. V nařízení vesnického soudu („Dreidingsordnung“) z roku 1692 se říká: „Nikdo nesmí, ať je to, kdo chce, vyjít do pole s loveckou puškou, střílet na ptactvo nebo jinou divokou zvěř v lesích nebo vodách, jinak bude ten či onen při činu přistižený vrchností pokutován deseti kopami a ztrátou pušky.“ („Es soll Keiner, er sei, wer er wolle, mit einer Büchse ins Feld gehen, auf Geflügel oder anderes Wild in Wäldern oder Wassern zu schießen, wird aber Einer oder der Andere darüber begriffen, soll er der Herrschaft 10 Schock Strafe erlegen und der Büchse verlustig sein“.).

Pro zvýšení lovecké zábavy byla vrchností vysoká zvěř starostlivě hájena. Hájení a péče o divokou zvěř a lesy náležely lesníkům a střelcům, kteří svou povinnost museli stvrdit přísahou.³¹⁹ V 15. století se vyskytuje lovecká robota. Začala vzetím poddaných do požadavku při lovech na škodlivou divokou zvěř (vlky, rysy atd.); chytání vlků a rysů bylo povoleno a přinášelo odměnu. Panský lov se sám pro poddané brzy stal svízeli. Sedláci měli nosit sítě k odchytu zvěře a lovecké náčiní a rozestavovat je, stavět ohradu pro dytlíky

³¹⁸ Vedení hejnického lesního revíru od poloviny 19. století obstarávali: až do roku 1852 revírní myslivec Josef Lange (zemřel v Heřmanicích), 1852 až 15. června 1855 lesní pojezdny Stefan Ansorge (předtím ve Fojtce, zemřel v Hejnicích), od 15. června 1855 do 1. dubna 1861 revírní myslivec Florian Weber (potom do roku 1874 revírní myslivec v Horní Řasnici, tam také zemřel), od 1. dubna 1861 do 1. října 1867 revírní myslivec Anton Weber (zemřel v Hejnicích), od 1. října 1867 do 1. dubna 1885 revírní myslivec Johann Lichtenekner (narozený 3. listopadu 1818 jako syn hraběcího vrchního lesníka Franze Lichteneknera, předtím revírní lesník v Nové Louce (Neuwiese), Ferdinandově a Libverdě, potom revírní myslivec v Schönbachu u Jablonného, od 1885 revírní myslivec v Harcově, obdržel roku 1901 titul lesního pojezdného, odešel roku 1907 do důchodu a zemřel 30. října 1910 v Hejnicích), od 1. dubna 1885 do 1. října 1909 revírní myslivec Eduard Neuwinger (zemřel roku 1912 ve Starém Harcově), od 1. října 1909 revírní lesník Heinrich Krause (dříve v Oldřichově v Hájích). Jmenování revírní správci obývali lesovnu č. 136. – Jako lesníci byli v hejnickém revíru ještě dosazeni (kromě výše zmíněného s hejnickou ochrannou oblastí): Anton Pohl (od 1. dubna 1849 do 1. dubna 1854, potom do 1859 v Oldřichově v Hájích), Gottfried Neumann (do 1852), Anton Neumann (1852–1853), Ferdinand F. Weber (od 1. dubna 1853 do 1. dubna 1855, potom do roku 1860 lesník v Horní Řasnici, zemřel v Kunraticích), Johann Lichtenekner (od 1. dubna 1854 až 1. dubna 1857, potom v Libverdě, zemřel 1910 v Hejnicích), Franz Hausmann (od 1. října 1855 do 1. dubna 1858, zemřel v Kristiánově, Christiansau), Wenzel Wirsik (1857 až 1858 a od 1. dubna 1866 až 1. února 1867, byl od 1855 až 1856 lesníkem v Hajništi, od 1858 do 1865 ve Fojtce, zemřel jako důchodce 20. června 1877 v Mníšku č. 138), Josef Ressel (od 1. dubna 1858 do 1. dubna 1861, zemřel v Jablonci n. N.), Philipp Hilger (od 1. dubna 1858 do 1. dubna 1861, zemřel v Hanychově), Franz Elstner (od 1. dubna 1861 do 1. dubna 1866, předtím v Hajništi, zemřel 9. dubna 1909 jako důchodce v Krásném Lese), Josef Hauptmann (od 1. února 1867 do 14. června 1882, zemřel v Hejnicích), Adolf Weber (od 1. července 1882 do 1. října 1883, zemřel v Kryštofově Údolí), Wenzel Elstner (od 1. října 1883 do 1. října 1885, zemřel ve Panenské Hůrce) a Eduard Neuwinger (od 1. října 1885 do 1. srpna 1889), zemřel ve Na Rozkoši). Z Bílého Potoka byli přiděleni: lesník Anton Förster (od 1. srpna 1889 do 1. dubna 1899, zemřel 1912 v Luhu), podlesní Karl Richter (od 1. dubna 1899 do 1. října 1903, potom na hrázi) a podlesní Alois Eder (od 1. října 1903 do 1. října 1909, potom v Oldřichově v Hájích, nyní ve státní službě). Toto místo lesníka je nyní přeměněno na místo hajného.

³¹⁹ Příklad takové přísahy podává J. Bennesch ve svém článku „Jagdgeschichtliches“, Friedländer Zeitung z 21. října 1911.

(„Triel“, pták podobný sluce) a konat honecké služby, byli také ještě učiněni zodpovědnými za případné proniknutí lesní zvěře. S výjimkou šesti obcí, Bulovky, Předlánců, Oldřichova v Hájích, Albrechticích, Mníšku a Višňové, kde byl vymáhán lovčí peníz, musela „celá krajina“ („ganze Landschaft“) pomáhat vykonávat lov „na nízkou i vysokou zvěř“ („auf hohes und niedriges Wild“). K tomu ještě přišla povinnost ubytovat a stravovat lovce a psy. Chov a krmení loveckých psů obyčejně příslušely mlynářům.³²⁰

Rok 1848 konečně přinesl obcím se samosprávou také vlastní lovecké oprávnění.³²¹

Na základě loveckého zákona z 1. června 1866 (č. 49, L.-G.-Bl.) se dělí lovecké území obcí Raspenava, Luh a Lužec do svéprávných obecních loveckých oblastí. Výsadní jsou následkem svého rozsáhlého pozemkového vlastnictví v církevním okrsku majitele panství hrabě František Clam-Gallas ve Frýdlantu a dědicové dříve zesnulého velkopřemyslníka Gustava Richtera šlechtice z Wittbachu v Luhu. Menší pozemkoví vlastníci každé ze tří obcí tvoří podle loveckého zákona lovecké společenstvo, které nechá spravovat jemu náležející lovecké právo výborem voleným z jeho středu. Lovecký výbor, volený každých šest let, tvořící první instanci ve všech loveckých záležitostech obce, může lov buď neodděleně pronajmout, nebo nechat vykonávat přísežnými znalci k užítku loveckého společenstva. V našich třech obcích je společenstvem výhradní právo lovu pronajato; trvání pronájmu trvá šest let.

Raspenavské společenstvo loveckého práva propůjčilo panstvu až do 1. února 1872 za roční nájemný peníz 64 zl.³²² Od té doby je propůjčeno jiným způsobem. Dne 9. března 1873 byla uzavřena nájemní smlouva s Franzem Scholzem v Raspenavě č. 19. V důsledku tohoto kontraktu je stanoven půdní celek loveckého práva v Raspenavě na 2 352 jiter 374 čtverečních sáhů. Roční pronájem činil 30 zl. 50 kr. Lze poznamenat pozdější nájemce loveckého práva společenstva v Raspenavě: Karl Schindler, ekonom v Raspenavě (do 1885),

³²⁰ Srov. Anton RESSEL, Die Untertänigkeitsverhältnisse im Friedländischen, in: Festschrift des Land- und forstwirtschaftlichen Bezirksvereines 1870–1910, s. 13.

³²¹ „Die konstitutionelle Jagdberechtigkeit, welche die deutsche Reichsverfassung ausgemittelt und nach welcher Jeder berechtigt ist, Tiere auf seinem Grunde zu erlegen, musste als ein Gemeinderecht zugunsten der Gemeinde abgetreten und die Jagd an einen Meistbietenden verpachtet werden. Jahrhunderte hindurch hat die Obrigkeit ihre Untertanen geknebelt und nie durfte jemand auf eigenem Grunde bei Gewärtigung einer großen Strafe selbst erlegen“. („Konstituční lovecké oprávnění, které zprostředkovala německá říšská vláda a podle kterého je každý oprávněn lovit zvěř na svém pozemku, muselo ustoupit jako obecní právo užítku obce a lov pronajmout tomu, kdo nabízí více. Po celá staletí vrchnost své poddané spoutávala a nikdy nikdo nesměl na svém pozemku sám lovit očekávání velké pokuty.“) Pamětní kniha místního soudce Antona Seibta z Horního Maxova (Obermaxdorf), sděleno Josefem Meißnerem, zvláštní otisk z Gablonzer Zeitung, s. 50).

³²² Obecní lovecké území v Raspenavě mělo před rokem 1872 v přírodě krásný stav vysoké; platilo zvláště za dobrý srnčí revír. Při jednom honu na vysokou roku 1870 tam bylo sledováno jedním vysokým loveckým hostem a jej doprovázejícím lesníkem neméně než 46 kusů srn a srnců.

Hugo Richter, obchodník s uhlím v Raspenavě (1885-1894), Josef Herbig, ekonom v Raspenavě (1885-1904), Karl Richter, majitel statků v Raspenavě (1901-1913), nyní Josef Wildner, ekonom v Raspenavě (od 1913).

Lovecké právo v Luhu je odedávna pronajato panství Frýdlant. Poslední smlouva společenstva zní do roku 1914. Roční nájemný peníz obnáší nyní 1 000 korun. Část lužského lovecké práva byla opět propůjčena velkopřumyslníkovi Gustavu Richterovi, šlechtici z Wittbachu, a to za roční odškodné 155,55 korun pro panstvo.³²³

Území společenstva loveckého práva obce Lužec obsahovaly do roku 1908 obě příslušející obce, Lužec a Peklo. V tomto roce Peklo od obecního loveckého území Lužce upustilo a prohlásilo se za samostatné lovecké území. Na počátku, a sice do 1. února 1884, se nacházel lov v Lužci a Peklo v pronájmu panstva. Roční pronájem činil 35 zl. Od roku 1884 je lov pronajat soukromníkům. Jako nájemci loveckého práva společenstva v Lužci-Pekle byli uvedeni: 1884-1890 Franz Schmidt v Liberci, 1890-1896 Franz Fritsch, továrník v Hejnicích, 1896-1902 Gustav von Richter, továrník v Luhu, a v letech 1902–1908 Anton Mai, pasíř v Jablonci nad Nisou. Po rozdělení loveckého území (1908) měl lovecké právo společenstva v Lužci pronajato do roku 1914 Adolf Richter, ekonom v Lužci č. 18 společně s vlastníkem továrny na stroje, Ferdinandem Zelsmannem. Současným nájemcem je velkopřumyslník Max Richter. Lov v Pekle má propůjčen Franz Richter, majitel krčmy v Pekle.³²⁴

³²³ Na obecním loveckém území Luhu je nyní ročně zastřeleno ca 100 zajíců, 50 koroptví a 10 srn. Hejnické obecní lovecké právo bylo panstvem propůjčeno do 1. února 1888 za roční nájemný peníz 80 zl.

³²⁴ Podle přátelských sdělení okresního výboru ve Frýdlantu z 14. prosince 1909 a ústředního lesního úřadu Excelence hraběte Clam-Gallase ve Frýdlantu z 10. března 1910 a jiných sdělení.

Dějiny obcí
Raspenava, Luh a Lužec

Podle nejspolehlivějších pramenů sestavil

Anton Franz Ressel

Vydáno místním výborem pro dějiny obcí Raspenava, Luh a Lužec

1914 – 1929

Tiskl Franz Riemer, Frýdlant v Čechách

211

3. Dolování

O dolování ve vlastním toho slova smyslu se dnes v našich obcích nedá již hovořit. V Raspenavě se však provozuje povrchová těžba vápence a žuly. Vápenec se získává z dosti rozsáhlých ložisek v oblasti Vápenného vrchu – jak bude popsáno v pozdějším oddílu knihy – již po mnoho století. Dříve zde byla provozována také těžba železných rud. Již v 16. století existovala v Raspenavě železárna. Její zřízení spadá do roku 1521.³²⁵ Stála na Štolpichu, který jí dodával také pohonnou sílu pro provoz.

Ruda pro železárnou byla těžena na různých místech. Nejvíce rudy se nacházelo v sousedních horách. Také na jednom místě v horách naproti Poledníku, v lese patřícím selské usedlosti č. 75 v Raspenavě, dále v Pekelských vrších, dále na Chlumu, v tzv. „železných dolech“ se rudy těžily. V tzv. „železných dolech“ však pronikající voda údajně brzy těžbu znemožnila. Podle místního přírodovědce Gottfrieda Menzela se v raspenavské železárně „zpracovávalo velmi mnoho drnové železné rudy, jak se zdají nasvědčovat mnohé mělké jámy v sousedství, které rudu ještě obsahují. Zřídka se najdou ve velkých ložiscích, spíše však v nepravidelných vroubkovaných a poréznicích hroudách“. Takovou lokalitu lze hledat, podle prof. Josefa Blumricha, v Raspenavě v blízkosti Schölerovy koželužny. Menzelův dohad zde také souhlasí; prameny totiž dokazují, že pro raspenavskou železárnou kopáči dolovali drnovou rudu, nebo jak se lidově říkalo „luční kámen“, a ta byla dovážena v rudných povozech. Prokazatelně se dále kutalo v lese u „staré louky“ a u obory, kde se ještě dnes nalézá železitá slída. Podle Ing. Josefa Krause je vyloučeno, že železárnou zpracovávaly rudy bohaté na síru z železných vrstev na Měděnci (Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde XVI, 107).

Stoup pro rozměňování rudy bylo více. Podle ústního podání stála údajně stoupa na usedlosti č. 1 na hranicích s Hejnicemi. Také v blízkosti vyústění Štolpichu do Smědé, kde byly nalezeny na levém břehu zbytky zakrytého příkopu, se asi nacházela stoupa. Podle výpovědí starších lidí byla stoupa také tam, kde má nyní hostinec Julius Gries (č. 210); tam byl tehdy sveden Štolpich, který směřuje ke Smědé naproti přádelně česané příze v Luhu.³²⁶ Možná, že stála stoupa na Pekelském potoku (Telke, Tilke), kde ještě zachované hráze dovolují usuzovat na někdejší rybníky. Ruda roztlučená ve stoupě se dopravila do hamru. Část

³²⁵ Srovnej oddíl „Raspenavský hamerní statek“.

³²⁶ Při stavbě studny u domu č. 210 se narazilo na štolu. Nedaleko odtud, u domu Antona Krause č. 40, byly rovněž při stavbě studny, nalezeny tři staré štoly.

nepotřebné rudy byla složena za stodolou zahradnické usedlosti č. 46 („Voibschfranz“, nyní vlastnictví dědiců Ignaze Ressela).³²⁷

První raspenavský hamr provozovala biberštejnská vazalská rodina von Schwanitz (Schwantz). Jak je známo, obdržel Heinrich v. Schwanitz na Poustce od Joachima von Biberstein 10. března 1521 povolení, postavit v Raspenavě na Štolpichu hamr a vytěžit žíly železné rudy na území panství. O umístění tohoto hamru nám podává zprávu kupní smlouva z 9. dubna 1575; podle ní získal tehdy Christoph I. v. Redern od Jakoba Preibische z Raspenavy dům na nivě, ležící „mezi hamrem a pilou“. Tato pila se musela nalézat nedaleko ústí Štolpichu do Smědé. Jak dlouho provozovala rodina Schwanitzů hamr, nedovolují dosud objevené prameny zjistit. Jisté je, že v druhé polovině 16. století vrchnost provozovala hamr ve vlastní režii. 1574 nechal Christoph I. v. Redern zřídit hamerský rybníček. 1577 přijala vrchnost 107 kop 39 gr. 3 feniky za prodané železo, přičemž vydala 91 kop 33 gr. 3 feniky na mzdy a „k lepší podpoře hamru, poněvadž jinak v současné době příjmy nestačí“. 16. prosince 1586 obhlédl perkmistr Christoph Gutläß štolu v Raspenavě a podal o stavu podrobnou zprávu.; našel jen dva dělníky. Když byl „hamerní statek“ v roce 1595 prodán Mathesu Kihlmannovi (srov. s. 49), nebyla o hamru již žádná zmínka. Z toho lze usuzovat, že tento první hamr tehdy již nebyl v provozu, a možná že byl už zbořen. Redernské vyúčtování roku 1600 nezaznamenává už žádné příjmy a vydání železářny, zatímco uvádí příjmy novoměstského cínového dolu (42 kopy 41 grošů 1 fenik) a také vydání pro důl „Das himmlische Heer“ (Nebeské vojsko) a za uhlí a tavírnu v Ludvíkově do groše a haléře. Je také prokázáno, že vrchnost v letech 1600–1602 pro svoji potřebu odebírala železo grabštejnské, cent v ceně od 1 kopy 21 grošů do 2 kop 34 grošů 9 grošů 2 feniků, nadto v roce 1602 koupila od Georga Kindera ve Zhořelci železo za 32 kopy 9 gr. 3 feniky a od Margarethy Kleichin tamtéž za 2 kopy 8 grošů.

Sdělení historika, dvorního rady Dr. Hermann Hallwicha, že majitel panství Melchior v. Redern založil novou velkou železářnu se dvěma hamry, není správné. To učinila teprve jeho vdova Kateřina roz. hr. Šliková. V dopise nejvyšším zemským úředníkům se honosí tím, že po dobu poručenství nad svým synem Christophem (Kryštofem) (1600–1611) pro něho postavila od základů tři hamry. Jak vyplývá z následujících sdělení, došlo ke stavbě určitě před rokem 1605, pravděpodobně 1602. Jeden z hamrů se nacházel pod zámkem ve

³²⁷ Když byly na podzim 1909 prováděny práce na úpravě břehů asi 70 m nad železným mostem, a při této příležitosti byla opravena obecní cesta, byly k tomu použity i zbytky rudy uskladněné za stodolou č. 46. V navezeném kamení našel hostinský J. Gries z č. 210 na konci listopadu 1909 kladivo, staré více staletí, které vypadá, jakoby bylo pokryto struskou. Znetvořený zbytek topůrka je dlouhý asi 10 cm a zcela prokřemenělý.

Frýdlantu. Již v roce 1603 vyplatila sv. paní Kateřina na železný důl 32 kop 21 gr. 5 fen. Podle smlouvy z 30. prosince 1605 prodala Kateřina z Redernu železo ze svých hamrů v Raspenavě a pod frýdlantským zámekem purkrabímu Kasparu Lippachovi.

V dotyčné listině se říká: „Poněvadž bohatým požehnáním všemohoucího Boha důl na železo a hamr na tomto panství Frýdlant se dosud projevuje vydatně a dává dobrou naději že den ze dne bude poskytovat větší příjem“, byla 30. prosince 1605 na zámku Frýdlant uzavřena smlouva, podle níž od toho dne Kateřina z Redernu přenechává a prodává všechno železo, které „v obou hamrech v Raspenavě a pod zámekem Frýdlant“ bude týden co týden kováno a kromě toho „co pro Její Milosti zámeckou kovárnu nebo na jiných místech pro potřebu a příležitost Její Milosti a jejího milovaného mladého pána bude užito a spotřebováno, služebníku Její Milosti“ purkrabímu Casparu Lippachovi, každá „váha“ za jeden tolar, tolar počítán po 72 krejcarech za čtvrtinu; placeno čtvrtletně. Smlouva byla uzavřena na dobu jednoho roku. Purkrabímu, který měl vyúčtovávat a platit čtvrtletně, byl poskytnut úvěr 500 tolarů. Aby tento obchod se železem nebyl zkracován a obcházen kováři a jinými lidmi černého řemesla ve Frýdlantu a Liberci železem ze Zhořelce, nebo jiným cizím železem, nařídila Její Milost, že kovářský cech ve Frýdlantu musí odebrat týdně 8 „vah“ železa a co by potřebovali navíc, směli odebrat a nechat dovézt ze Zhořelce, ale pouze pro sebe a svou práci, nebo odebrali od purkrabího, který má mít v zásobě také zhořelecké železo, což platí také o tom železe, které dodávají na venkov. Podvody měly být potrestány ztrátou povozů, koní, majetku a statku“.³²⁸

Dne 24. června 1607 ustanovila Kateřina z Redernu k podpoře nové železářny, kterou zřídila, zpočátku na jeden rok, Michaela Hermanna, za taviče a hamerního kováře; měl najmout nalévače a kováře, a za každou váhu vykovaného železa, čítající 48 vratslavských liber, měl obdržet tři bílé groše. Důl i hamr vykazovaly teď zase čilejší provoz. V roce 1612 pracoval v dole jeden důlní se svými horními tovaryši; mezi nimi se uvádí 5 rubačů a 4 dělníci, z nichž jeden se musel starat o vodní dílo. Když je v září 1612 strhl velký vítr, postavil je důlní s důlními tovaryši během svátku znova.

Ruda se dopravovala k hamru na železorudných povozech se čtyřmi „železorudnými koňmi“. Zde se k ní přidávala drnová ruda, kterou dobýval kopáč drnové rudy na kunratických pozemcích. Tamní lesní dostal za každou „míru“, jichž dodával někdy 130, někdy 144, dva krejcary.

³²⁸ Převzato z „Collectanei“ s někdejší svolením mezitím zesnulého vysoce zasloužilého historika Julia Helbiga ve Frýdlantu, sv. III, 1486. Originál listiny se nacházel v držení dvorního rady Dr. H. Hallwicha ve Vídni, přešel však po jeho smrti koupí do vlastnictví městského archivu ve Frýdlantě.

Vysokých pecí (jsou uvedeny již 1607) muselo být více, byly však asi malé. V měsíci září 1612 vyrobil tavič Hans Troll v jednom týdnu ze 14 taveb 96 centnéřů „taveného železa“. V plastovací výhni bylo surové železo změněno v plástové železo a poté na přípravné výhni, pro niž byly 1612 ulity dva podklady o váze 6 centnéřů, zbaveno většiny uhlíku a konečně proměněno hamerníkem na kujné železo. 1. dubna byla zásoba 615 centnéřů surového železa, 170 centnéřů plástového železa a 87 centnéřů kujného železa.

Od 8. května do 14. srpna bylo dopraveno 150 povozů železné rudy k tavení; v téže době bylo získáno 1 064 centnéřů surového železa. V době od 10. dubna do 14. srpna bylo 481,2 centnéřů surového železa překováno na 1 203 váhy váhového železa. 1617 obnášela výroba týdně 61 vah kovářského železa, což odpovídalo přibližně roční produkci 3172 vah. Za každou se platilo průměrně 29 stříbrných; to znamenalo ročně celkový příjem 3833 tolarů nebo 3942 kop. V roce 1618 obnášela výroba 2652 vah, roku 1619 3470 vah v hodnotě 3315 a 4337 tolarů nebo 3410 a 4461 kop grošů (Friedländer Heimatkunde III, 97)

Období českých nepokojů přivedilo pokles výroby; to vyplývá z následujícího výkazu vrchnostenské taxy ze 17. září 1622 (originál v Národním archivu F. 11/35): „Je na tomto panství železný hamr nebo důl, z něhož se ročně prodá železo a získá se 2456 kop. Z toho se odečte na výlohy a přídavek – který je teď dvakrát až třikrát vyšší než dříve – 1656 kop míš. Zůstává čistý výnos 800 kop, každá počítaná při stoupajícím a klesajícím užitku což přináší 12 000 kop“.

Za vlády velkého Frýdlandřana Albrechta Valdštejna byl želený hamr, jak dokazují písemné prameny z let 1627–1634, v plném provozu. Valdštejn nechal v raspenavském hamru zhotovovat munici a jiné válečné potřeby, mezi jinými i tisíce kulí do děl zvaných „Singerinnen“, množství podkov, podkovářských hřebů a zákopnické náradí pro svoji armádu. Z Raspenavy bylo dodáváno také železo pro stavbu jeho paláců v Praze a v Jičíně.

V roce 1626 byli smluvně přijati dva „v oboru dovední Italové“, kteří se nabídli, že ve vévodských tavírnách a železných hamrech ve Frýdlantu a v Raspenavě „by slévali různá děla, která by se kvalitou rovnala těm z kovů; rovněž k dělům koule, také muškety, hákovnice, výzbroj, kordy a rozličné další věci ze železa, jako železná litá kamna, kosy, motyky a co jiné by mohlo být tohoto druhu“ (Dr. Hallwich, Fünf Bücher Wallenstein I, s. 594). 17. dubna 1627 přikázala jičínská komora frýdlantskému hejtmanovi Heinrichu v. Griebelovi, aby v raspenavském hamru nechal vyrobít co nejrychleji pro pušky (Singerinnen) císařské armády 4 000 železných kulí, zcela podle posledního vzoru, „který vzal s sebou

důchodní písař z Jičína a sem zaslal pan plukovník Pechmann“ atd.³²⁹ Později nařídil vévoda: „Nechte slévat kule, aby byly kovány a pošlete jich nějaký počet brzy do města Nisa – ne pro děla (Singerinnen) ale pro táborová děla“. Opakovaně dostával zemský hejtman Gerhard v. Taxis starou upomínku: „Prosím hleďte, aby ti co dělají zbraně, brzy přišli z Nizozemí, a aby to dělali, buď v Jičíně nebo ve Frýdlantu“ (Dr. H. Hallwich, Fünf Bücher Wallenstein, II, 68).

Zdá se, že raspenavský hamr nestačil plně dostát velké potřebě litiny a kujného železa; z obsahu jednoho listu vévody Valdštejna zemskému hejtmanu v Jičíně z 24. července 1627 totiž vyplývá, že se zabýval plánem, zřídit ještě jeden hamr ve Frýdlantu, setkal se však s pochybami frýdlantského hejtmana Heinricha v. Griebela, že by z toho vyplývající zvýšené pracovní povinnosti připadaly poddaným zatěžko, což byla námitka, která byla ostatně oprávněná vzhledem k drtivým robotním povinnostem. Ve zmíněném listu píše vévoda doslovně: „Hejtman ve Frýdlantu mi říká, kdyby se měl ještě jeden hamr vybudovat ve Frýdlantu, že by to bylo poddaným obtížné. Uvažte to, a poté rozhodněte, co může být. Myslím, že kdyby to mělo být pro poddané obtížné, že bychom mohli držet vlastní koně“(Schottky 68, také Hallwich II. 154).

Valdštejnské hamry byly zpočátku v pronájmu. Nájemci se však stávali zpupnými a stanovovali nestydaté ceny. Valdštejn s tím udělal krátký proces: „Ostatně nechci“ sdělil 1628 svému zemskému hejtmanu Taxisovi, „abyste nechali pro císaře dělat ještě více, zejména ze železa, neboť je tak drahé, že se dá jinde koupit za třetinu, proto nenechávejte už nic vyrábět, neboť na tento způsob by ti chlapi, co mají v držení hamry, měli dobré dílo“. Teprve v zimě 1631/1632 byly hamry uvedeny pro armádu opět v činnost, a to ve vlastní režii. Frýdlantský hejtman obdržel tehdy pokyn, aby „co možná nejdříve nechal uvést do provozu vysokou pec v Raspenavě a zařídil, jak se zde musí lít kule.“³³⁰

Bližší informace o provozu valdštejnského hamru v Raspenavě poskytují „týdenní cedule“, což jsou každotýdenní vyúčtování peněz a naturálií. S mezerami jsou dochovány z doby mezi 27. prosincem 1631 do 23. prosince 1634, resp. do 29. prosince 1635, takže přesahují o 1 rok a 10 měsíců Valdštejnovu smrt.³³¹ Vedl je frýdlantský radní Hiob

³²⁹ Franz Némethy: Schloss Friedland (Zámek Frýdlant), s. 21. Je pozoruhodné, že dochované „týdenní cedule“ hamru obsahují jen velmi sporá sdělení o výrobě munice a kulí.

³³⁰ Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Dr. Artur Salz, Wallenstein als Merkantilist, (Valdštejn jako merkantilista), 47. roč., s. 438.

³³¹ „Týdenní cedule“ do 23. prosince 1634 jsou v držení lékárníka Fr. Plumerta ve Frýdlantu; sestávají z 35 jednotlivých sešitů vroubkovaného ručního papíru, který má průsvitku frýdlantské papírny se znakem města. Z těchto sešitů mají 24 sešity na přední straně nadpis „Týdenní cedule železného hamru ve Frýdlantu“, 11 „Týdenní cedule železného hamru panství Frýdlant“, na zadní straně má všech 35 sešitů předchozí označení. Záznamy ze 17. července 1632 do 25. září 1634 chybí. Týdenní cedule od 23. prosince 1634 do 4. června 1635,

Lohrmann, který je včetně r. 1632 podepisoval jako kontrolor, od r. 1634 jako hamerní písař.³³² Peněžní údaje vykazují zůstatek hotovosti, nový příjem za odevzdané (prodané, vrchností dodané nebo na nářadí spotřebované železo), příjmová částka vykazuje peněžní výdaje, a to mzdy účetního, rubačských pacholků, horníků, mistra uhlíře, taviče, hamerníka a uhlíře, výdaje za kovářské práce, tesaře, za koupený lůj a různé mimořádné výdaje. Naturální účty obsahují vždy údaje o příjmech a použití surového železa, tyčového, pásového, orebního železa, ocele, loje, sádla, kusů kůže, dřeva do milířů, plaveného dříví, uhlí, konečně údaje o zásobách měděných forem a sumární výtahy vytaveného a zkujněného kovu. Z tohoto cenného pramene pocházejí následující nikoliv nezajímavé podrobnosti, pozoruhodné jak pro místní dějiny, tak i jako příspěvek k dějinám valdštejnského hospodaření.

V roce 1632 obdržel hamr 2415 centněřů surového a taveného železa, z čehož byl 680 centněřů zkujněno. V tomtéž roce bylo zkujněno tyčového, pásového, kotvového a orebního železa 1282 1/2 vah a z toho prodáno 774 vah, 143 1/2 vah bylo dodáno na knížecí stavby do Jičína a 19 vah zpracováno v hamru.³³³ Skladištěm zásob byla knížecí železná komora na zámku Frýdlantě. Zkujněné železo (kromě vlastní potřeby frýdlantských kovářů a zámečníků) se posílalo do Českého Dubu, Heřmanic, Chrastavy, Meffersdorfu (Uniecice v Polsku), Marklissa (Lešna, Polsko), Nového Města p. Smrkem, Liberce, Rohozce, Skal, Žitavy atd. Značná byla spotřeba na stavbách v Jičíně; v červnu 1632 činila hodnota tam poslaného železa 407 zl. 10 kr. Také pro jiné účely muselo být železo dodáváno, jako pro zbrojní vozy libereckému hejtmanu v květnu 1632 16 vah, hejtmanu v Dubu 30 vah, ke stejnému účelu hejtmanům na Skále a Frýdlantu, v červnu rovněž po knížecí potřeby kováři v Turnově. O střelivu pro děla jsou v účtech, které jsou k dispozici z Valdštejnovy doby, jen zřídka zmínky, i když existoval zvláštní hamr na koule; naproti tomu byly v září 1634 na zámek Frýdlant dodány tři centy ručních granátů. Pro kolesku obdržel „podplukovník, který zámek komanduje“ 16. září 1634 šest vah tyčového a pásového železa. V tomtéž měsíci odcizili švédští vojáci z hutě asi osm centněřů železa. Již zmíněný kontrolor a pozdější hamerní písař Hiob Lohrmann pobíral týdenní odměnu 3 zl. Dva pacholci při těžbě železné rudy, kteří pobírali týdenní mzdu 1 zl., měli především za povinnost přivážet rudu ke stoupě a k vysoké

pak od 4. srpna do 29. září 1635, rovněž více týdenních. cedulí z roku 1644, dále inventáře hamru z 20. dubna 1638, 17. července 1640 a 21. února 1680, rovněž jedna týdenní cedule železného hamru ve Frýdlantu z 17. srpna 1636, jsou uloženy v zámeckém archivu ve Frýdlantě.

³³² Následující údaje z týdenních cedulí jsou převzaty většinou z článku J. Helbiga „Der Eisenhammer in Raspenau“ (Železný hamr v Raspenavě) (Reichenberger Zeitung z 6. a 7. ledna 1898) a z listinného fondu zámeckého archivu.

³³³ 1 Woge (váha) = 1/3 centněře nebo 33 1/3 libry.

peci, a vytavené železo k hamru; někdy však dopravovali s „železorudnými koňmi“ také hotové výrobky od hamru. V dole bylo zaměstnáno dvanáct osob: důlní Merten Preibisch, který dostával týdenní mzdu 1 zl. 24 kr. a za zvláštní odměnu 18 kr. týdně vykonával dohled na „vodní dílo“. Dále osm horníků, a to v roce 1632: Merten Scholz, Jakob Pfohl, Michel Pfohl, Christoph Nicht, Christoph Elßner, Hans Preibisch, Christoph Gebauer a Georg Reim, kteří pracovali za denní mzdu 11 kr. 1 ½ feniků; dále tři pacholci u vrátku: 1632 to byli Jakob Neumann, Merten Jäckel a Hans Preibisch, jejichž denní mzda činila 8 kr. 1 a 2/5 feniků. V roce 1634 pracovalo jen pět horníků; Scholz, Preibisch a Gebauer odešli a na místo pacholků u vrátku Jäckela a Preibische nastoupili dva jiní: Tobias Preibisch a Merten Dreßler³³⁴. Měřičem uhlí byl Matz Riedel, který kromě týdenní mzdy 1 zl. si vydělával ještě tím, že pomáhal odvážet uhlí od nivy do uhelného skladu. Na jeho místo nastoupil později Matz Röseler. Tavičem byl v lednu 1632 „mistr Hansch (Hanisch)“; v květnu téhož roku je uváděn tavič jménem Anders. Za vytavení každého centnýře obdržel 4 kr.; tím vydělal, poněvadž se týdně vytavilo 60 až 80 centněřů, týdně 4 až více než 5 zl. (1 zl. = 60 kr.). Tavičský tovaryš Bartel Danhauser, měl pevnou týdenní mzdu 1 zl. 48 kr. Kromě toho byli při tavně zaměstnáni dva nakladači a jeden pacholek u stoupy.

O slévači je dochována jen skoupá zpráva, že obdržel čekatelné, které dostávali také jiné pracovní síly, když nebyl dostatek práce, nebo nastaly poruchy v provozu. Hamerníkem byl „mistr Michael“, který měl k ruce dva tovaryše, jednoho kováře přitloukače a jednoho nalévače. Kromě týdenní mzdy 1 zl. 12 kr. bylo mistru hamernickému propláceno zkujnění surového železa podle váhy a to za tyčové 7 kr., pásové 8 kr., lopatové a kotevní železo 10 kr. Kovář přitloukač měl týdenní mzdu 1 zl. a nalévač 30 kr. Když na konci prosince 1632 v důsledku velké zimy nebyla voda a nemohlo se pracovat, obdrželi lidé na hamru „svatvečerné“. Topivem bylo dřevěné uhlí, které vyráběli uhlíři z káceného ale i ze splavovaného dříví, a to v lese Christoph Schwanig (Schwanz) a Christoph Scheler, na jehož místo nastoupil později Barthel Augsten, a po něm Hans Walter, kteří dostávali za každou míru (Maß) uhlí 3 ½ kr. Na nivě (na vorové planině) to byl David Schneider, který páčil uhlí ze splavovaného dříví a byl odměněn 3 kr. za každou míru uhlí. Ze sáhu dřeva, kterého se

³³⁴ Také později byli v dole zaměstnáni důlní Martin Pribisch (Pribsch) a 5 tovaryšů: Merten Scholze, Jakob Pfohl, Christoph Nicht, Michel Pfohl a Christoph Oelsner s denní mzdou 11 kr.; u vrátku se objevují nově Melchior Richter, George Reimann a George Augsten. Od horníka Mertena Scholze se dochovalo následující psaní „Actum Raspenau“: „Dnes, dato 12. října tohoto roku 1631, jsem já, Merten Scholz, horník v Raspenavě uzavřel kvůli mému slibu se Sárou, vdovou pozůstalou po Georgu Rudolfovi v Raspenavě, smlouvu, že od ní mi nebude bráněno ani vytýkáno, jestliže bych chtěl zase uzavřít jiný sňatek. I stala se taková smlouva u Nicola Neumanna, dědičného zahradníka, přísežného a staršího této obce, a kromě něho jsem prosil za svědka Georga Richtera, zahradníka na nivě v Raspenavě, kteří se do této cedule nechají zapsat jako svědci“.

počítaly čtyři na jednu hranici, se uhlí získalo asi dvojnásobek této míry, tak na příklad ze 6 hranic a 1 sáhu (25 sáhů) se vypálilo asi 57 mírek. Uhlí dováželi sedláci, kteří za jednu míru dostávali 2 krejcarů. Přisun uhlí byl povinností sedláků v Raspenavě a Luhu. Kromě toho musel každý sedlák z Luhu rozštípat a dovést šest sáhů „důlního dřeva“. Zásoby dříví pro výrobu uhlí byly většinou značné; 17. ledna 1632 činily 343 hranic dřevařského uhlířského dřeva a 108 hranic dříví splaveného „na nivu“, tedy celkem 1804 sáhů. Kovářem, zaměstnaným v hamru, který vyráběl nástroje a různá kování a pobíral 15 kr. denní mzdy, byl na počátku roku 1632 Peter Ulrich, v květnu téhož roku pak přibyl další, Christoph Ulrich. V září 1634 byl jako takový zaměstnan kovář Hans Schmiedt. Později byl hamerním kovářem Michael Hermann. Pravidelnou prací těchto kovářů byla příprava a ostření špičáků pro horníky; vyráběli také podkovy pro „železorudné koně“ a jiné kovářské výrobky, na příklad do „hamru pruty před okna, aby se tam nedalo vstoupit“, „uhlířům háky, aby mohli vytahovat uhlí z milířů“, v květnu 1632 pracovali na kole vodního díla atd. V červnu 1632 byl vyslán posel do Schmiedebergu (Kovářská u Vejprt), aby odtamtud přivedl kováře pro hlavně mušket. Dva tesaři, Christoph Rudolf a V. Asmanscher, byli dočasně zaměstnání za denní mzdu 9 kr. 2 feniky.

V roce 1630 zhotovil mědikovec Andreas Härtzrauß dvě nové formy pro raspenavský železný hamr a také znovu opravil starou formu atd; účet, který vystavil, zněl na 8 zl. bez dvou krejcarů.

Z technických spotřebních surovin jsou často uváděny sádlo a lůj, a zejména ten je často účtován. Ve zvláštním případě bylo použito 21 liber sádla pro namazání dvou měchů na vysoké peci, jindy 4 libry jako tehdy levná přísada do kolomaze. Spotřeba loje obnášela průměrně 15 liber týdně, Bylo ho třeba v dole (pro kahany), jako mazivo, pro ztužení bucharu na koule atd. Pásky kůže, které se používaly často u vodního díla, byly vystřihávány z volských koží. V polovině ledna 1632 nebyla vysoká pec schopná provozu; na hejtmanův rozkaz proto odlil tavič ze zdejšího železa 3 ½ centnéřů kulí v Girsdorfu (Gersdorfu) a „sušák“, ten pro ledkárnu ve Frýdlantu.³³⁵ Když měli kule z Gersdorfu přivézt, nemohli se koně „pro velký sníh“ hnout a zůstali čtyři dny venku. Když se dostaly kule do Frýdlantu, musely být „překovány“.³³⁶ Zdá se, že nepřítel počasí trvala, protože 28. února sedláci nepřivezli žádné

³³⁵ Podle údajů urbáře panství Frýdlant z roku 1631 byla ledkárna zřízena v jednom bývalém měšťanském pivovaru. Ve dvou kotlích se tu vařil sanitrový louh.

³³⁶ Dá se tomu porozumět tak, že frýdlantští kováři byli přivoláni k práci, jak se to stalo i později.

uhlí, ježto kvůli „bouřlivému počasí a sněhu“ nemohli jet, 1632 byl zřízen nový buchar na koule.³³⁷

10. dubna 1632 bylo na zámek odvedeno 16 4/6 liber železa, z nichž frýdlantští kováři museli zhotovit lopaty, které byly požadovány z Jičína. V tomtéž měsíci byly opraveny měchy a jejich konstrukce při vysoké peci; tesaři zřídili „zásypový most u hamru“. K opravě měchu byly zakoupeny u frýdlantského řemenáře dvě volské kůže, od Kaspara Baumgartena libra konopí, které upředla „jedna chudá žena“ za 3 kr. Současně se pořídily provazové opratě pro koně v železorušném dole, od Martina Grolmeße sud na vodu s železnými obručemi, 7 konví na vodu (2 do hutě a 5 pro uhlíře), od Hanse Riegera 6 vozíků (4 do hutě, 2 důlnímu), 20 koryt do dolů (12 pro důlní, 4 pro přidavače, 2 pro důlní pacholky, 2 pacholkovi u stoupy), od Georga Reima 15 sudů (6 pro uhlíře, 6 přidavačům, 2 nalévači před kůjnicí výhni, 1 pro měřiče uhlí) a pro toho také nová uhelná mírka. Na „slepení měchů“ bylo použito 5 mírek mlýnského prachu. Nové kolo „pro vodní dílo na dole“ zhotovil pilař ve Frýdlantu. Když byl v roce 1632 těžen vápenec, byly zhotoveny pro horníky klíny pro těžbu. Sedm vodních stříkaček po 9 kr., zřejmě dřevěné ruční stříkačky, bylo vyrobeno v tomtéž měsíci pro huť a byly rozděleny tak, „aby v nutném případě byly po ruce“. Od 22. července do 25. srpna 1634 se nemohlo v hamru kovat, poněvadž švédští vojáci rozřezali měchy.; Teprve 26. srpna 1634 mohla začít zase práce. Ze správních výdajů budiž ještě uveden 1 zl.10 kr. za jeden rys papíru, který byl zakoupen 15. dubna 1632 od frýdlantského papírníka Kaspara Zimmermanna

Samo o sobě svědectví přísného pořádku, který panoval také v tomto odvětví valdštejského správy, skýtají zde využitě účetní písemnosti; a i když se z nich zachoval jen zlomek, umožňují celkem jasný náhled do vnitřního provozu závodu. Pokud se týká místní polohy různých provozů obzvláště v době vévodovy vlády, dá se ze zachovaných údajů s jistotou usoudit jen tolik, že „hamr“ a k němu příslušející „vodní dílo“ ležel mimo vápencový lom na Štolpichu. Zda se v blízkosti nacházela také „vysoká pec“, se z úředních záznamů Hioba Lohrmanna nedovídáme.³³⁸

³³⁷ Tento údaj posiluje sdělení Nemethyho, že v raspenavském hamru byly vyráběny koule pro děla.

³³⁸ Lohrmannovým nástupcem byl hamerní písař Tobias Laurenz Hauptmann, původem z Liebenthalu. Od r. 1631 do 1638 byl učitelem a soudním písařem v Seitendorfu v Sasku a odešel odtud v červnu 1638 jako hamerní písař do Raspenavy (Kurzgefasste Darstellung der Geschichte von Seitendorf bei Zittau – Stručné dějiny Seitendorfu u Žitavy – 1896, s. 70). 20. září 1692 složil nový hamerní, či železný písař Paul Adalbert Bernth kauci při svém nástupu do úřadu. Zastával však úřad jen dva měsíce. Již 30. listopadu 1692 vystavil hamerní písař Johann Wenzel Thümb svůj revers. Posledním hamerním písařem byl Georg Matthäus Ignaz Schwarz; jeho instrukce je datována 1. ledna 1695. 30. března 1697 je nazýván „bývalým hamerním písařem“; toho dne požádal o „dva povozy“, „aby mohl svoji manželku dopravit do vlasti“. (Zámecký archiv ve Frýdlantě).

Zjišťovat výnos hamru bylo asi také záležitostí hamerního písaře, i když byl vlastně jen podnikovým úředníkem. O výdajích a příjmech se vedla vlastní „hamerní registra“. Zachovalo se jich ještě ve frýdlantském zámeckém archivu více, a to pro dobu od 14. ledna 1630, pak pro období od 26. června 1638 do 1. ledna 1639 a pro rok 1644. Na jeden hamerní registr poukazuje také taxa panství Frýdlant, která byla vyhotovena při předávání panství hraběti Matyáši Gallasovi (1634). V ní je vypočten výnos železného hamru v „Raspenavě“ pro léta 1631 až 1633 se všemi výdaji na 8 000 kop, za jeden rok tudíž na 2 666 kop 40 gr. což činí z toho vypočítaný dvacetinásobek kapitálové hodnoty 53 333 kop 20 gr. Taxa praví doslova: „Ve jmenovaném hamru se vyrábí pásové, tyčové železo, tyče a rozdílné věci. Užitek tohoto hamru za rok 1631, 1632 a 33. rok činí se všemi výdaji, jak bylo v registrech pilně vyhledáno 8 000 kop, z toho pak dva díly odečteny, zbývá ročně 2666 kop 40 gr. Každá kopa běžně počítána po 20 kopách činí 53 333 kop 20 gr.“ Porovnání s výnosem v roce 1619, znamená to zdvojnásobení výroby. Válečné zmatky následujících let zase výnos zmenšily.

Na jaře 1642 provedl obhlídku železného hamru a dolů na panství Frýdlant důlní zeměměřič a přísežný z Freibergu Elias Morgenstern a naddůlní Christoph Unger. V dotyčné zprávě ze dne 14. května 1642 (uložena v zámeckém archivu na Frýdlantě) se říká, že hamr“ hrozí skoro zřícením a bylo by třeba mu pomoci“; „ne jen budovy ale také dřevěná strouha a kolové prostory se nacházejí ve špatném stavu, ale každý rok by se na tom dalo něco zlepšit.“ Při vysoké peci se „nachází dmychací pec, a stoupa na strusku“. „Ze strusky, která ještě nebyla použita a leží venku by se dalo udělat mnoho 1 000 centněřů železa, k čemuž se dá využít dmychací pece a stoupy.“ 24. května 1642 byl sestaven rozpočet, co by stála oprava hamru v Raspenavě. Tento rozpočet zněl na 65 říš. tolarů, 12 sudů vápna a 1 500 cihel. Podle zprávy ze 6. srpna 1644 nebyl tehdy hamr v žádném dobrém stavu. Následující léta přivodila zkázu železného hamru a dolu. To říká výslovně zpráva z 31. prosince 1674, uchovaná ve frýdlantském zámeckém archivu: „Jakým způsobem byl ruinován železný hamr v Raspenavě včetně zdejších dolů na železo“. Vpád císařských, ale především vpád Švédů, „kteří 16. prosince 1645 naposled po dohodě obsadili zámek Frýdlant“ a ten „do listopadu 1649 držela posádka“, připravily hamr o možnost existence. Švédové nechali v hamru zhotovovat koule, granáty a všelijaké opevňovací náradí. Všechnu železnou rudu, „která měla nějakou cenu“ nechali dílem roztavit a dílem prodali. Ve zcela vyloupeném hamru všechno rozbili a zničili, „že od té doby až dodnes (1674) všechno zůstalo zpustlé“ a „ještě navíc všechny budovy u hamru a u dolu časem zašly a spadly na hromadu“. Vrchnost pak nechala hamr zase důkladně obnovit. Zpráva z roku 1678 vypovídá, co „v novém hamru“ bylo „vyroběno“;

uvádí se kromě surového železa, železo tyčové, mřížové, pásové, orební a kotevní. Dne 21. února 1680 byl pořízen podrobný „Hamerní inventář“ nově vybudovaného hamru. Výnos hamru se odhaduje na 1 000 zl.³³⁹ V hamru se jistě pracovalo ještě v roce 1693. Obě poslední hamerní registra pocházejí z let 1692 a 1693, a jsou podepsána hamerním písařem Josefem Thumem. „Instrukce hamerníkům na raspenavském hamru“ z 1. ledna 1695 říká „jak se tito mají chovat a stále nacházet při své práci“; obsahuje pokyny pro mistra při vysoké peci, „s jeho tovaryši a příkladači“, pro kováře, horníky, uhlíře, povozníky, dřevorubce, „uhlířského mistra“ a pracovníky u struskové stoupy. (Zámecký archiv ve Frýdlantě).

Poslední písemná zpráva o raspenavském dolování na železo se datuje z roku 1699. 13 října 1699 daroval hrabě Jan Václav Gallas zahradníkovi Christophu Kruschemu „starou chatrč u železného hamru, která stojí na pozemku Hanse Karla Kopfa“. Zpracování rud bylo zastaveno, jak se praví, v důsledku průniku vod do šachet, pravděpodobně však pro malou výnosnost, v důsledku mezitím změněných mzdových poměrů. Zda se tehdy ještě ruda těžila, je přinejmenším pochybné; ale poté k tomu však zase došlo, když byl schválen návrh tehdy takřka všemocného inspektora Karla Chr. von Platze a Ehrenthalu, zřídit železný hamr ve Frýdlantu. Kupodivu však zůstala dosud bez výsledku všechna pátrání po vzniku, činnosti a pravděpodobně brzkém konci této dílny, náležející do nepřiliš vzdálené doby, a jenom pověst tvrdí, že stála v místě, nebo v blízkosti nynější tlakové vodárny, a že její součástí byl také zděný důl na úpatí Křížového vrchu; ve skutečnosti dílna mezitím existovala, a to teprve krátce, v roce 1709. V srpnu tohoto roku, způsobili totiž škodu kovářský pacholek Hans Gebauer a tkadlec plátna Kaulfersch v místnosti u kola „nově postaveného hamru pod zámekem“; byla to příhoda kterou zaznamenal radní protokol jmenovaného roku s dodatkem, že provinilci byli potrestáni a že byl vydán všeobecný zákaz se přiblížit k hamru. Ústně dochovaná zpráva, že teprve v roce 1720 byla zcela zastavena těžba v raspenavském železorudném dole, činí pravděpodobnou skutečnost, že byl tehdy zase zastaven provoz v nově postaveném hamru ve Frýdlantu.

Na valdštejnský hamr v Raspenavě upomíná ještě někdejší hamerní krčma č. 101. Lidovému podání, že hamr sám stál na místě této hospody, lze jen málo důvěřovat. Na každý pád však hamr nestál daleko odtud. Jistým zvěrohodněním tohoto dohadu je záznam frýdlantského kronikáře A. Springholze, podle něhož kovárna nacházející se „před nivními domky“ (tedy v blízkosti hamerního šenku) byla na Valdštejnův příkaz přikoupena „k hamru“ a prodávající pak vlastnil dům ve Frýdlantu; skutečně zakoupil kovář Friedrich Christoph

³³⁹ Za „Redernů“ měl podle jedné zprávy hamr v důsledku špatné správy vynést jednou jen 2 feniky.

z Raspenavy 29. ledna 1624 majetek, později v exilu zesnulého, starosty Joachima Jakobitze ve Frýdlantu, za částku 600 kop míšeňských. Nebyla snad dnešní kovárna č. 93 v úvahu přicházející usedlostí kováře Fr. Christopha? Je to velmi pravděpodobné. Jednak neleží příliš daleko od hamerní krčmy, jednak o ní jde zvěst, že se v tomto domě v dávných časech kdysi kovalo.

Další důvod, který činí pravděpodobným, že se valdštejský hamr snad nacházel v blízkosti hamerní krčmy – u tzv. „dolní hamerní krčmy“ – lze hledat v té okolnosti, že se dříve v zahradě staré hamerní krčmy nacházela velká halda strusky, která byla vyvezena z vysoké pece. Tato hromada strusky byla v roce 1850 ještě tak vysoká, že převyšovala domy Josefa Roskowetze č. 211, Gottfrieda Funka č. 187 a Wilhelma Kratzera č. 226 („Peukermeier“), a také kůlnu Josefa Peukera č. 91; po délce zaujímal prostor od kovárny Ferdinanda Juha č. 93 až k plotu Okresní spořitelny, po šířce pak prostor od dnešní silnice až k Malé straně v Luhu. V průběhu doby, obzvláště po povodňové katastrofě v roce 1858, bylo použito velké části strusky k vyplnění děr vyplavených povodní. Zbytek strusky koupila v roce 1891 vídeňská firma „Beck und Sohn“, která ji po železnici dopravila do jedné hutě v Horním Slezsku k následnému vytavení.³⁴⁰

Kromě haldy strusky mluví ještě jiné okolnosti pro to, že se nějaký hamr nalézal v blízkosti hamerní krčmy. Objevené zaražené kůly u domu Eduarda Hübnera č. 181 upomínají na zde vybudovaný vodní jez. Vodní náhon vedl těsně za domem Ferdinanda Königa, křižoval „Goldbach“ a sváděl vodu do rybníka, který se rozkládal v dnešní zahradě Julia Schölera č. 100. Od tohoto rybníka pokračoval náhon přes zahradu horní hamerní krčmy (Karl Richter). Odtok hamerního náhonu od hamru je ještě dnes zřetelně patrný před domem Ferdinanda Ressela č. 156. Jeden jez měl být údajně zřízen u hostince Elsy Rosenbaumové č. 179 ve Smědě. Před rokem 1631 se nacházelo vodní dílo (hráz a vodní kolo pro hamr) jak dokládá urbář z roku 1631, před vápencovým lomem.³⁴¹ Vedle hamru byl po jeho zrušení zřízen mlýn o jednom složení, tzv. „hamerský mlýn“ který se připomíná nejdříve 1702 a to s dovětkem „nově postavený“; stál, jak je v listině doloženo, u „hamerského rybníka“. Když

³⁴⁰ Připomínky staré haldy strusky nalezneme také v raspenavských konšelských knihách. 24. října 1779 prodala „rychta“ v Raspenavě kus obecní nivy, sestávající z pouhé „strusky železného hamru“ za 35 kr. Franzi Queiserovi, který zde postavil dům č. 146. 16. srpna 1785 koupil Gottlieb Neumann za 35 kr. stavební pozemek z obecní nivy, „nad tzv. haldou strusky“. 20. srpna 1785 získal Josef Funke pozemek „pod haldou strusky“.

³⁴¹ Listina z 12. července 1679, která potvrzuje svobodu starého hamerního statku č. 39, říká, že na tomto „statku se drží vodní příkop k vodnímu dílu“. Vedle vodního díla se nacházel domeček vdovy po Christophu Elstnerovi, která ho 10. října 1690 prodala za 5 kop Eliasu Neumannovi. 6. února 1709 koupil Daniel Olbrich za 19 kop dům na nivě u Smědě a starého „vodního díla“. Označení „staré vodní dílo“ naznačuje, že existovalo ještě druhé vodní dílo. A to bylo asi na Goldbachu. V každém případě bylo zřízeno teprve na příkaz Valdštejnův, snad 1632.

17. ledna 1723 tento mlýn získal mlynář Friedrich Neumann, musel se zavázat, že v případě znovuotevření zastaveného hamru, zruší malý, nově postavený mlýn, „pokud by překážel“. Tato písemná zpráva je přímým dokladem toho, že hamr stál bezprostředně u mlýna a tím také u hamerní krčmy. Ve starých knihách koupí se nacházejí četné zmínky o hamru. 6. března 1675 prodala raspenavská rychta pozemek na nivě „u hamru“ někdejšímu měřiči uhlí Matzu Riedelovi. Vedle ležící malý pozemek, koupil téhož dne Christoph Richter za úřední poplatek. Dům na nivě patřící Michelu Riedelovi, který ležel mezi vrchnostenským železným hamrem a hamerním jezem, koupil od něho 12. června 1689 za 20 kop Georg Pfohl. Pustý domek Georga Riedela, ležící v „hamerní zahradě“, získal 11. září 1695 za 1 kopy Andreas Hausmann. Po smrti Johanna Andree Hausmanna získal jeho domek na nivě „vedle hamerní zahrady“ 14. března 1697 za 2 kopy Christoph Herrmann. Tyto prodeje svědčí o omezení provozu hamru, pokud již ne o jeho zrušení. Prodej vrchnostenské hamerní krčmy 24. října 1724 Hansi Georgu Riedelovi však přímo zpečetuje rozhodnutí vrchnosti, neuvádět již hamr do provozu³⁴²

Kde se těžila ruda pro valdštejnský železný hamr v Raspenavě, není bezpečně zjištěno. V každém případě se také v 17. století ještě dílem pracovalo v dřívě již uvedených dolech. Zdá se, že v oblasti Vápenného vrchu byly tehdy také otevřeny nové doly. Při hledání železa byly silně poškozovány louky přilehlých hospodářství, pročež vrchnost jejich majitelům přidělovala k užívání vzdálenější pozemky, osvobozené od poplatků. Později vybíral hospodářský úřad z těchto luk úrok, což přimělo jejich uživatele žádat vrchnost o slevení úroku. 1722 podal bezpotažní sedlák Hans Ressel (č.54) hraběti Philippu Gallasovi žádost o slevení poplatku, stanoveného před jedenácti lety za užívání přidělené louky. Hrabě rozhodl 12. října 1722 tak, že osvobodil sedláka Hanse Ressela od každého úroku za menší louku u statku, kterou hrabě Anton Gallas „před 56 lety (tj. 1666) milostivě přidělil jeho předku Georgu Neumannovi za utrpěné škody, které mu vznikly na jeho statku v důsledku prokopávání dolu pro hamr“. Ještě 1799 se vyjednávalo kvůli pozemkům patřícím Josefu Hausmannovi (č. 54) a Franzi Resselovi (č. 46), „které byly kdysi použity k šachtám železného hamru“. Hrabě Chr. Ph. Clam-Gallas rozhodl 14. srpna 1799, „že pozemky zničené šachtami mají být zase uvedeny do pořádku“ a jejich majitelé, dědici a následovníci pak „mají

³⁴² Nechybí ani jiné připomínky na dobu, kdy byl hamr v provozu. Tak byla v tzv. Domě truhláře Tschiedela („Tschiedeltischlerhaus“) č. 92 v Luhu (nedaleko někdejší hamerní krčmy), dřívě uchovávána kromě hliněných nádob a malovaných skleněných tabulí starého původu, také železná dělová koule, která pocházela z raspenavského hamru. Měla v průměru 112 mm a nachází se nyní v majetku dědiců velkopřumyslníka Gustava von Richter v Luhu. Jeho sbírky obsahují také jednu dutou kouli, pocházející z pozdější doby, o průměru 91 mm a síle pláště 11 mm.

zcela upustit od užívání (přidělených vrchnostenských) lučních ploch“. Následně pak byly (až na louku k č. 54) zase odstoupeny všechny plochy, poskytnuté poškozeným v době dolování.³⁴³ Jak se domnívá zesnulý místní přírodovědec Gottfried Menzel., bylo v raspenavském hamru v době Valdštejnově zpracovááno mnoho aluviálního železa (drnové železo, limonit), jak se ještě v mnoha mělkých jamách nachází.

V padesátých letech 19. století podnikl v železných dolech jeden občan z Luhu (jeho jméno nebylo autorovi sděleno) a mezitím zesnulý frýdlantský lékárník Franz Plumert průzkum, týkající se obsahu železné rudy, který však nevedl k žádnému dalšímu praktickému podnikání. Praktický pokus, uvést železný důl na raspenavských pozemcích opět do provozu, byl podniknut v roce 1890. Poté, co firma S. N. Wolffs et Comp. v Kasselu prostřednictvím svého zplnomocněnce Dr. L. Kohna, zemského advokáta v Tanvaldě, získala od c. k. báňského úřadu v Kutné Hoře povolení k hledání rudy na dole, byl v polovině srpna 1890 zahájen provoz s osazenstvem o devíti mužích; a to tak, že byly raženy dvě štoly, jedna ve vápencovém lomu Ig. Ressela, druhá na farním záduší. Vyhroubené štoly prokázaly obsah asi 70 % železa. Štoly ale ještě nebyly zcela dokončeny, když se přestalo s kutáním. Mocnost žil se však, navzdory vysokému obsahu rudy, neprokázala jako rentabilní.³⁴⁴

Štola, viditelná v lomu Vápenného vrchu, nacházející se ve výšce asi 350 m, je prostornou halou, která však je z velké části kvůli hluboké vodě nepřístupná.

Až do nejnovější doby rozšířené mínění, že se na konci 16. století těžily železné rudy v Hejnickém hřebeni, se neprojevovalo jako zcela správné. Jak dokazuje vrchní školní rada E. A. Seeliger (Žitava) ve Friedländer Heimatkunde (III, 100) na základě podrobných bádání, hledaly se tam rudohorské cínovce nebo cínová ruda a to nákladnickým systémem, ovšem bez žádaného úspěchu. Navzdory tomu všemu, i když také pro to chybí písemný doklad, nebude možno zcela odmítnout domněnku, že s ohledem na blízký železný hamr v Raspenavě se nenechala případně nalezená železná ruda bez povšimnutí, tím spíše, že se beztak pracovalo se schodkem, a proto byla využita každá příležitost k jeho snížení. K tomu ještě zjistili odborníci, že jednotlivá rudná naleziště v pohoří skutečně obsahovala také železné rudy. Tak dokázal prof. Josef Blumrich v Rudné jámě (Erzloch) u Ferdinandova železitou slídu (Heimatkunde I, 119).

³⁴³ Příslušné písemnosti se nacházejí ve vlastnictví pana Emila Ressela č. 54, který je laskavě poskytl autorovi k volnému nahlédnutí.

³⁴⁴ V záležitostech dolování podléhá okres Frýdlant revírnímu úřadu v Kutné hoře, resp. Báňskému hejtmánství Praha. Pokud bylo provozováno dolování v Novém Městě p. S., byl také tam báňský úřad. Správcem úřadu byl 1686 Hans Heinrich Guthäβ. 1769 byl báňským přísežným Franz Augustin a báňským písařem Johann Wenzel Knirsch.

Pokus o dolování u Hejnic se uskutečnil jako v Novém Městě podle platných předpisů Kurfiřtského horní řádu pro Horní Blatnou (Churfürstl. Bergordnung auf der Platten), vyhlášeného v r. 1535, a podle českých horních zákonů, obzvláště v roce 1548 vylepšeného Horního řádu pro Jáchymov (Bergordnung von St. Joachimsthal), který byl zdokonalen 1549, 1557, 1564, 1584, a 1588, a dosáhl 1586 platnosti zákona na všech dolech České koruny (s výjimkou Kutné hory a Jílového).

Na základě kutacího listu se získalo právo k hledání ložisek užitečných rud. Písemnou žádostí (zvanou „Mutung“) se ucházel objevitel rudného ložiska o propůjčení léna. Listina o udělení léna, která mu pak byla vystavena, byla zanesena do báňské lenní knihy (horní knihy). Listina zaznamenala přesný popis propůjčeného ložiska, jeho velikost a také podmínky, za nichž žadateli bylo naleziště propůjčeno. Rozsah naleziště byl stanoven u žil jako „důlní úsek“, u vodorovných plástů jako „plošné pole“. Obvykle byl žadateli vyměřen jen jeden důl. Navazující, později propůjčené doly, se označovaly jako „horní“ či „dolní“ k nalezišti vyměřená plocha (Maße). Hloubka žilného pole sahala do „věčné hloubky“. Vrstva ležící nad rudným ložiskem se nazývala střecha (strop), ta pod ním „dno“ (podlož, počva). Obvyklou délkovou mírou při dolování bylo látro. Jáchymovské látro obnášelo 1,918 m. Žadatel o důl se nazýval po udělení léna „držitel léna“. Jestliže se mu nedostávalo potřebných peněz, hledal lidi s peněžními prostředky, nákladníky („kverky“). Jejich jména zanesl kontrolor do báňské (horní) knihy a rovněž také každou změnu majitele. Všichni nákladníci tvořili těžařstvo (nákladnictvo). Jejich správci nebo zástupci, kteří spravovali jejich záležitosti, zejména před soudy, se nazývali prokurátoři. Dělení těžařského majetku se dalo podle „kukusů“ (podílů, akcií) Podle starého práva mělo každé těžařstvo 128 podílů. 32 podílů tvořilo „jeden důl“. Při dělení zisku bylo nutno část připadající na čtyři „kukusy“ z každého „dolu“ odvést vrchnosti, část připadající na další dva se odváděla kostelu, škole a špitálům. Svobodní páni z Redernu se zřekli při dolování v Novém Městě svých dědičných kukusů, což bylo 1592 znova potvrzeno. U dolů propůjčených 1582 za Hejnicemi, však jsou pokaždé zaznamenány čtyři dědičné kukusy pro vrchnost a dva pro „Gemeine Statt“ (pravděpodobně hornické sídliště na potoce „Freiheitsbach“; u jednoho dolu („Sv. Vavřinec na rudné sluji za Ořešníkem“, se jako uživatel dvou kukusů uvádí „obecné důlní osazenstvo“).

O nalezištích propůjčených u Hejnic a jejich nákladnících poskytuje hejnická horní kniha, uložená ve frýdlantském zámeckém archivu, dosti přesné závěry. Začíná rokem 1582, končí však velmi brzy; jen několik málo záznamů sahá až do roku 1616.

Nákladníci, kteří se podíleli na nezdařených pokusech o dolování u Hejnic, pocházeli, jak dokazuje horní kniha, ze středního Německa od Breslau (Wroclaw) až po Lipsko a od Norimberka po Berlin a Frankfurt nad Odrou. Počet místních nákladníků je v poměru k počtu oněch zahraničních, jen malý.

Mezi nositeli lén a nákladníky nalezneme i nemálo příslušníků šlechty. Kromě majitele panství Melchiora z Redernu na Frýdlantě, se uvádějí někteří frýdlantští lenní šlechtici. Nejdříve budiž uveden Hans v. Maxen na Raspenavě (syn Heinricha v. Maxen), který byl 1540 vrchnostenským hejtmanem na Frýdlantě a zemřel před rokem 1595. Jeho syn Georg prodal 9. února 1595 svůj raspenavský majetek. Vedle něho se vyskytuje Friedrich von Schwanitz na Heřmanicích (syn Heinricha v. Schwanitz, který zemřel na Heřmanicích kolem r. 1587); vlastnil od r. 1592 statek Habartice a zemřel před červencem r. 1614 jako hejtman panství Frýdlant. Kukusové podíly vlastnili dále bratři Georg a Christoph v. Seeliger na Jindřichovicích p. Smrkem (synové Blasia v. Seeligera na Jindřichovicích, jenž byl 2. října 1564 obdařen erbovním listem). Oba byli spolu s ostatními bratry, Blasiem, Adamem a Antonem, 20. března 1579 přijati mezi českou šlechtu. Georg byl 1576 purkrabím ve Frýdlantu a přesídlil před r. 1607 do Lubaně (Polsko); Christoph vlastnil před r. 1593 rychtu v Jindřichovicích.

Jako šlechtičtí vlastníci kukusových podílů jsou uvedeni dále: Ernst svobodný pán von Schleinitz (syn Georga v. Schleinitz, který zemřel v Rumburku 27. září 1565), Christoph Auersperger (člen prastarého šlechtického rodu v. Auersperg z Kraňska), Wolfgang hrabě Hohenlohe, pán na Langenburgu a jeho manželka Magdalena, Georg Friedrich hrabě von Hohenlohe (vlastnil od poloviny 17. století panství Kosmonosy a byl generálem českých stavů) a slečna Anna Marie, hraběnka zu Hohenlohe, dále Wolf Gotsche na Kupferbergu (Měděnec), Christian z. Redernu na Kupferbergu (Měděnec), Hans v. Pentz zu Breslau, Friedrich v. Kainz (Kanitz, Canitz) na Fischbachu (kraj Hirschberg ve Slezsku – Jelenia Góra, Polsko), Georg Mackhorn a jeho choť Katharina, Robert Makorn a Marie v. Makorn, Peter von Cölln (Kollen ve Freistadtu), Hans v. Tschirch, Nickel Tschirch, Mathes Paumgärtner a Adam Buchwald.

Z vrchnostenských úředníků jsou mezi nákladníky zastoupeni: Joachim Ullrich von Rosenfeld (nar. 29. října 1525, údajně v Ludvíkově, pokřtěn 4. prosince 1525, obdržel erbovní list s datem Praha 15. května 1562 s přídomkem „von Rosenfeld“, byl od roku 1555 hejtmanem panství Liberec a zemřel 1595) a jeho manželka Sara, roz. v. Seeliger, a rovněž již uvedený frýdlantský hejtman Friedrich v. Schwanitz (Schwantz). Z cizích vrchnostenských

úředníků vlastnili kukusové podíly: Lorenz Freitag, úředník na Kupferbergu (Měděnec) se svou manželkou Ursulou a Simon Pihelmeir, hejtman na St. Lorenz u Schönbergu.

Také důlní úředníci se objevují jako nákladníci, tak vrchní perkmistr Gregor Parth, perkmistr Hans Meiß v Horní Blatné, perkmistr Georg Neumann v Kupferbergu (Měděnec), perkmistr Christoph Guetkäß v Novém Městě p. S., báňský přísežný Andreas Gutkäß starší v Horní Blatné a báňský správce Georg Ruligk (bez udání místa). Jako majitelé kukusových podílů se uvádějí navíc: šichtmistr Andreas Ziller v Novém Městě nebo Hejnicích, tavič cínu Nickel Siegel v Ludvíkově, tavič Christoph Pehr a horník Asmus Neumann v Novém Městě s manželkou Annou.

Z městských a vesnických představených se setkáváme s těmito majiteli kukusových podílů: Hans Schreiber starosta v Žitavě, Mathes Rot, starosta v Greiffenbergu (Gryfów, Polsko), Christian Scholz, dědičný rychtář v Hejnicích, Mathes Stracke, šoltys v Raspenavě a Gregor Benes (Benesch), dědičný rychtář v Lužci. Dále jsou uvedeni šoltysův syn Hans Benes, liberecký radní Franz Fibinger a frýdlantský výběrčí daní Michael Kalfers (Kaulfersch).

Také několik duchovních a učitelů vlastnilo kukusové podíly, jako Michael Hoffmann, farář v Krásném Lese, Zacharias Mayer, farář v Raspenavě, Johann Kraus, pastor v Giehren u Friedbergu na Kvíze (Gierczyn u Mirska, Polsko), Blasius Zeunder predikant v Berlíně, pak magistr Peter Scholz (to je snad žitavský nižší městský písař stejného jména), Baltasar Habbergerst, městský písař v Liberci, Gregor Sommer, varhaník ve Frýdlantu a Simon Perckher, učitel v Kupferbegu, dále Elisabeth, dcera městského písaře Georga Gerlicha v Marklissa (Leśna, Polsko), Dr. Martin Framan v Žitavě, Dr. Johann Habermann a Andreas Nißenius.

Z živnostníků se uvádějí jako spoluvlastníci kukusových podílů, avšak bez udání bydliště: šenkýř vína Jakob Müller, pekař Michel Pohl a kovář Konrad Seiler; ze sedláků Kaspar Hellwig a Anton Wolkstein z Libverdy, Mathes Sembdner a Georg Lindner v Hejnicích, Merten Köhler v Lužci.

Jiní majitelé kukusových podílů (nákladníci) bydleli v Berlíně (Hans Birlein, Hans Lindner /se 16 podíly/, zlatník Josef Metzger, Hans Scholz, Hans Wendt, Zacharias Wettinger a pláteník Paul Zender); v Breslau (Wrocław, Polsko) (L. Herrmann, Thomas Plankenstein, Hans Sattelberger, Anna, dcera Sebastiana Willinga); ve Frankfurtu nad Odrou (Mathes Hoff, Christoph Maurer); ve Freistadtu (Wolf Hartleben s dcerou Annou, Melchior Schneidt, David Tschachisch); ve Friedebergu a. Q. (Mirsk, Polsko) sedlák Merten Haidlich); ve Zhořelci

(Burkhard Hauschild, Hans Heinz starší, Mathes Puttner, zlatník Hans Wendt, Peter Hechelberg /kostelník u sv. Petra/, David Kunzmann, Georg Kunzmann, Elias Richter; v Hirschberku (Jelenia Góra, Polsko) Ursula Kanngießerin); v Lipsku (Paul Frischhans a druhové /nazývaní také Společnost Paula Frischmanna, se 16 kukusy/, Jakob Grieb a druhové /9 podílů/, Rosa Jost); v Liegnitz (Legnica, Polsko) (Gregorius Gerstenkorn), v Löwenbergu (Lwówek) (Urban Dreßler, Kaspar Helbrigg, Tobias Pochmann); v Norimberku (Hans Rapp); v Oschitz (Ochitz) (Andreas Berthold s 23 podíly); v Sagan (Zagań, Polsko) (Heinrich Trautmann), v Strigau (Strzegom, Polsko) (Jonas Daniel a ve Schweidnitz (Swidnica) (Hans Bayher, Franz Kluppel, Elias Wachs). Také bratrstvo střelců ve Freistadtu vlastnilo kukusové podíly.

Neznámé jsou původ a stav následujících majitelů kukusových podílů: Jakob Beer, Gregor Behm, Christoph Blunt, Melchior Berlinger, Merten Eimann, Mathes Effenberger, Rudolf Ferber, Jakob Han, Valtin Gepfert, Merten Gromann, Valten Ginzler, Georg Heldt, Joachim Herfort, Amalia, dcera Georga Hanische, Anton Hanisch, Dorothea Hans Hornin, Balthasar Hoffmann, Kaspar Hoffmannin, Jakob Kral, Christoph Kruegin, Salomon Lew, Michel Mayer, Wolf Merten, Ursula Christoph Markgräfin, Georg Mundel, Hans Köler, Melchior Parde, Christoph Pergelt, Georg Petermann, Jakob Pfitzner, Melchior Reckzahn, Hans Reibold, Zacharias Richter, Anton Ricker, Melchior Sachs, Elias Scherber, Michael Schildbach, Melchior Schreiber, Georg Schwertner, Paul Senftleben, Abraham Stoer, Adam Strauß, Thomas Thamb, Mathes Waner, Jakob Weiß, Christoph Weißkern, Christoph Windisch a Jakob Zahn.

Kvůli dochovaným názvům rolí, zasluhují pozornost také jména tehdy u Hejnic založených nálezných jam. (Fundgrube). V horní knize na prvním místě uvedený „Starý důl Makorn včetně obou vedlejších měř a jedné dědičné štoly na Kohlbergu za Hejnicemi položený“ a „Důl sv. Jakuba včetně obou nejbližších měř na příčné žíle“ se zdají být spojené doly. Příčná žíla ležela za Ořešníkem. V její blízkosti je třeba hledat také „Kohlberg“; Pod Ořešníkem, severním směrem se nachází kamenná suť, již se říká „Kohlhütte“.) Dodatečně propůjčený důl ležel nad třetí „mírou „za starým Makornem na Kohlbergu za Hejnicemi“. Těžařstvu náležely důl „St. Merten bei der Linden-Fundtgrube“ (Důl sv. Martina u lípy) včetně obou nejbližších měř na Kohlbergu“ a důl „Gnaden Gottes Fundtgrub“ („Boží milosti“) včetně nejbližší hořeni míry a dědičná štola na „Heidelbergu bey der Kreutzbuch“. Pod jménem Heidelberg je asi třeba rozumět dnešní „Heideberg“ (Vřesový vrch?), jemuž se lidově říkalo také „Birkelberg“ nebo „Jägerbauerberg“. Na Heidelbergu u Bílého Potoka za

Hejnicemi ležel také v roce 1582 zmiňovaný důl „Güte Gottes Fundtgrube“ (Důl laskavosti Boží). Dolu „Himblische Lehrfundtgrube“ včetně obou nejbližších měr na kamenné stěně na Černém Štolpichu“ náležely nepochybně známé, v nové době zasypané, ale tabulkou označené rudné jámy (vývrty) na dnešní štolpišské silnici. Vývrt ležící asi 620 m vysoko vykazuje na dně malé louže vody. Žíla (chodba) je bez zaklenutí při vstupu, dlouhá asi 13 m, zpočátku nízká, vzadu vysoká jako muž, ale velmi úzká.

Patrně nejlepší naleziště rud se nacházela v oblasti „Krásné Máří“ a Ořešníku. Tam byl důl Krásné Máří (Schöne Marie-Fundgrube) včetně dědičné štoly sv. Jiří na Černém Štolpichu za Hejnicemi. Pod Krásnou Máří bylo propůjčeno ještě 1582 pět a nad ní tři důlní pole, jak dokazují následující záznamy v horní knize; totiž „Nejbližší dolní a druhá míra za Krásnou Máří za Hejnicemi“, „Dolní třetí a čtvrtá míra“, „Dolní pátá a šestá míra“, „Dolní sedmá a osmá míra“, „Dolní devátá a desátá míra“, pak „Horní nejbližší a druhá míra za Krásnou Máří za Hejnicemi ležící na Černém Štolpichu“, „Horní třetí a čtvrtá míra...“ a „Horní pátá a šestá míra“. Mezi Malým Ořešníkem a vrchem Na Skalce (Scheibstein), je třeba hledat doly: „Sv. Vavřince včetně nejbližší a druhé míry, dále důl sv. Ostwalda a dolní a nejbližší míru na příčné žile, která jde nad Sv. Vavřincem včetně dědičné štoly na sluji „auf der Scheiben“ ležící za Ořešníkem“. Také na vrchu „Krummer Hübel, na levé straně Bílého Štolpichu bylo naleziště rud. Je zmiňován důl „Sv. Michala včetně obou nejbližších měr za Hejnicemi“. Jako další naleziště jsou uváděny: „Důl sv. Ondřeje, včetně obou nejbližších měr a další míry a dědičná štola na Kohlhau, ležící mezi dvěma Stolbachy“ (Štolpichy?) „Důl sv. Reginy, včetně horní a dolní nejbližší míry a dědičné štoly, položený mezi předními dvěma „Hamflössen“, a „důl Sv. Jiří včetně obou nejbližších měr a dědičné štoly, položený za statkem Paula Selingera v Raspenavě.“ Posledně jmenovaný důl ležel v části Hejnic, sousedící s Ferdinandovem. Ústní podání považuje zářez na pravé straně venkovské cesty od Rudolfova mlýna, za někdejší naleziště.

Horní kniha uvádí také důl „Sv. Jáchyma včetně obou nejbližších měr a dědičné štoly na Krummen Hübel za Hejnicemi“ a důl „Trpělivého Joba včetně nejbližší horní a druhé míry na Heidelbergu za Hejnicemi“. Nad Hejnicemi se nacházel důl „Sv. Kryštofa včetně nejbližší horní a druhé míry u pily nad Hejnicemi u Smědé“. Zde uvedená pila stála na místě dnešní továrny firmy Marie Simonové (č. 22). V oné době, poněvadž Bílý Potok ještě nebyl, sahal les jistě až ke jmenované pile. U této pily na pravém břehu Smědé je třeba hledat „Důl sv. Kryštofa“. Jako poslední uvádí horní kniha „Důl proroka Daniela a u nejbližší míry včetně dědičné štoly na Krummen Hübel na Bílém Štolpichu“. Budiž konečně ještě poznamenáno, že

„na statku šoltyse Nickela Benese“ v Luhu bylo rovněž otevřeno ložisko, zvané „Důl mého milostivého Pána (Meines gnädigen Herrn Zeche).

Doly dostávaly jména jednak podle ochranných patronů uctívaných v havířských kruzích, jednak bylo použito jméno nositele léna.; z jednotlivých jmen zní uctívání Boha, nebo naděje na požehnanou těžbu (např. důl Dobrotы boží „Güte Gottes“). „Důl Makorn „měl své jméno jistě podle prvního lenního držitele, „starého Makorna“.

Dolování u Hejnic se nevyplácelo, doly se ukázaly být tak málo vydatnými, že u mnohých došlo sice k tomu, že propůjčení bylo zaznamenáno do horní knihy, ale provoz u některých nebyl vůbec zahájen, a u jiných zase velmi brzy ukončen. Posledně uvedená okolnost by se mohla týkat dolů Sv. Vavřince, Sv. Jiřího a Sv. Michala, první důvod by mohl platit u ostatních dolů. Za tři výše uvedené doly zaplatili nákladníci poplatky; byly však velmi nízké. U Sv. Michala obnášel za každý z 128 kusků 20 malých grošů, u Sv. Jiří (Sv. Řehoř) celkem sotva 6 kop.

Lepší než v Hejnickém hřebeni to bylo s těžbou cínu u Nového Města, kde se s větším nebo menším štěstím těžilo do počátku 19. století, v poslední době však už také bez výnosu. (Srov. k tomu J. Bennesch, *Geschichte von Haindorf /Dějiny Hejnic/*, s. 332 a násl., A. Ressel, *Die Kuxanteilbesitzer des Bergbaues zu Haindorf-Raspenau, /Majitelé kuskových podílů na dolování v Hejnicích-Raspenavě/, Leipziger Familiengeschichtsblätter XIV*, sloupec 290–298 a 327–332, a *Friedländer Heimatkunde III*, s. 95 a násl.)

V třetihorních usazeninách jílu v Dolní Raspenavě se nachází hnědé uhlí; těžba se však nevyplácí pro malou mocnost ložisek.

V roce 1854 bylo odkryto hnědouhelné ložisko na selské usedlosti Josefa Weinerta v Raspenavě č. 140, na hranici s „pustým statkem“³⁴⁵ Následně byla vytvořena těžební společnost, složená ze dvou frýdlantských občanů a majitele Josefa Weinerta, která provozovala těžbu uhlí. Poněvadž však množství vytěženého uhlí bylo příliš malé a navíc byla těžba ovlivňována a ztěžována vodou pronikající do dolu, zastavila společnost zase po několika letech těžbu.

V Luhu se táhne uhelné ložisko od Supího vrchu (Geiersberg) až do středu obce. Zde se na pozemcích usedlostí č. 58, 53 a 55 hledalo uhlí na počátku tohoto století. Pokusy s těžbou prováděl Julius Hanisch z Poustky, mající oprávnění k průzkumu. Uhlí bylo nalezeno.

³⁴⁵ Již v květnu 1811 byl na vrchu Háj (Hag) u Větrova, v tzv. „Kotli“ (Kessel) na pozemku větrovského sedláka Josefa Görlacha prováděn průzkum na uhlí. (Dle písemného zápisu).

Ložiska však byla málo hluboká. Jen zřídka byla objevena sloj silná jeden metr. Poněvadž se těžba tak tentých vrstev nevyplácela, byly výkopy zase zastaveny.

Dřevnaté hnědé uhlí (lignit), vyskytující se v Dolní Raspenavě a Luhu, má světle hnědou až černo-hnědou barvu. Kusy mají jak tvar, tak také strukturu dřeva. Lze na nich ještě dobře rozpoznat části kmenů, větví a kořenů. (Prof J. Blumrich).

V sedmdesátých letech uplynulého století se na usedlostech č. 19, 36, 47 a 54 u Raspenavy těžilo mnoho rašeliny. Používala se jako palivo.

4. Živnosti a průmysl

Pokud bylo obyvatelstvo utiskováno poddanskými poměry, existovalo v našich obcích jen málo živností. Teprve od zrušení poddanství (1848) lze pozorovat rychlý rozkvět. Dnes jsou živnosti a průmysl v raspenavské farnosti zastoupeny výtečně. V Raspenavě bylo v roce 1912 napočítáno 138, v Luhu 73, v Lužci 17 a Pekle 5 průmyslových a živnostenských podniků. Předními průmyslovými podniky jsou firmy Anton Richter – synové (Anton Richters – Söhne) v Luhu a Raspenavě, G. A. Richter v Luhu, Karl Bienert junior, Josef Jaekel a F. Josef Schwarz v Raspenavě, stejně jako Ferdinand Zelsmann v Lužci. Díky nim jsou naše vesnice známy daleko za hranicemi vlasti.

a) Dějiny domácích živností

Obyvatelstvo v údolí horního toku Smědé se dříve zaměstnávalo zejména zemědělstvím. V roce 1564 bylo v Raspenavě 35 sedláků, 7 zahradníků a 13 domkářů a 34 podruhů, v Luhu 34 sedláků, 18 zahradníků a 11 podruhů a v Lužci 6 sedláků, 4 zahradníci a 2 podruzi. Vedle zemědělství se setkáváme s tkalcovstvím plátna. Len, vypěstovaný zemědělci, byl za dlouhých zimních večerů spřádán a tkán. V mnoha domech se nalézaly tkalcovské stavy. Chudší tkalci tkali z příze pro venkovany za mzdu „domácí plátno“, které zámožnější zpracovávali na vlastní náklady. S pokročilým vývojem převzali výrobu plátna jednotliví tkalci, kteří museli vrchnosti platit „tkalcovský úrok“, který byl podle urbáře panství Frýdlant z roku 1631 stanoven na jednoho tkalce 30 grošů, 6 denárů, v jednotlivých případech také vyšší. Podle zmiňovaného urbáře existovalo tenkrát v Luhu 8, v Raspenavě 1 tkadlec. Lužští tkalci platili dohromady úrok 6 zl. 10 kr. 3 denáry, raspenavský tkadlec vynášel 46 kr. 3 denáry. V následující době domácí tkalcovství stále více upadalo.³⁴⁶ Již začátkem 19. století přinášelo předení jen velmi skromný výdělek. Za jedno přadeno příze, které vyžadovalo tři dny práce, k čemuž si sám přadlák musel opatřit materiál, bylo placeno

³⁴⁶ 31. ledna 1795 koupil tkadlec plátna Franz Tandler z Fojtky za 300 zl. dům č. 154. Roku 1809 žil v Raspenavě tkadlec plátna Josef Nicht, který se tenkrát oženil s Terezou Wöhl.

9, potom 10–11 feniků. Později se platil 1 groš. Dobrý tkadlec vydělal v týdnu 1 zl. 6 kr při 16–18 hodinové pracovní době, přičemž si sám musel obstarat šlichtu a držet soukače. Zavádění jiných druhů výtěžku vytlačovalo tkalcovství plátna a tím také pěstování lnu.

Záhy našly v našich vsích uplatnění malé živnosti, pečující o místní potřeby.

Jako velmi starou domácí živnost je třeba označit mlynářství. Mlýny byly zakládány, jak dr. A. Schulze říká, „pro specificky selskou potřebu a napojovaly se bezprostředně na výrobu místní suroviny.“ V každé větší vsi byl brzy po vzniku založen mlýn. Stejně jako krčma patřil k obrazu vesnice. Mlynářství byl „jediný opravdu řemeslný podnik, který je znám ve vesnicích také v nejstarší době.“ Již záhy zažilo jistý rozkvět, pak ale dlouhá staletí zůstalo na jednom stupni. Důvod tohoto tkvěl v „mlýnském příkazu“, na jehož základě byl každému mlýnu přidělen počet „mlýnských hostů“. Tím, že také mlynáři spatřovali v mlýnském příkazu příznivou ochranu živnosti, neexistoval účinný nástroj, který by napomáhal rozvoji mlynářské živnosti a zdokonalování mlynářských zařízení. Kde byli spojeni mlýnští hosté příkazem s určitým mlýnem a mlýnská mzda byla pro všechny případy určena, neexistovala žádná pobídka ke zlepšování a pokroku. Teprve po zrušení mlýnského příkazu dvorským dekretem z 30. července 1789 a po zavedení nového mlýnského pořádku z 1. prosince 1814 došlo ke změně. Podařilo se zavést nový jednodušší systém mlynářství a pozvednout mlynářskou živnost.

V Luhu existoval prokazatelně již v polovině 15. století jeden mlýn. Je zmiňován poprvé v biberštejnské smlouvě o dělení z roku 1463. Byl vlastnictvím panství a jistě také vrchností postaven. Paní Kateřina z Redernu nechala lužský mlýn od základu nově postavit A zaplatila vláskému staviteli Marcu Spazzo 2. listopadu 1602 104 kop (Friedländer Heimatkunde III, 87 – Frýdlantská vlastivěda III, s. 87)). Jak sděluje urbář panství z roku 1631, měl dvě mlýnská složení a byl pronajat. Nájemce musel každoročně odevzdávat vrchnosti 1 korec pšenice, 7 korců žita, 68 korců ostatního obilí, 47 zl. 57 kr. 2 denárů z výkrmu vepřů, 30 mladých kuřat a 7,5 kop vajec. K tomuto mlýnu, známém pod jménem „Lunzmühle“ (mlýn na Lomnici) (č. 97), byli přikázáni jako mlýnští hosté obyvatelé Luhu. Jako nájemce mlýna se objevuje r. 1651 Nicol Neumann; podle „Specifikace“, datované 8. dubna 1651, pocházel ze Slezska a byl tehdy stár 36 let; jeho syn platil 12 let. Roku 1675 byl zmiňován jako „Lunzmühler“ Tobias Förster, roku 1699 Hans Hübner (syn mlynáře Georga Hübnera z Oldřichova v Hájích). Poslední se dovolával svého práva na mlýn v Bílém Potoce; když si 28. září frýdlantský městský mlynář Heinrich Hübner koupil zajistil mlýn od hraběte Jana Václava Gallase za roční úrok 35 kop, byl současně „Lunzmüller“ Hans Hübner

v Luhu se svým domnělým přednostním právem odmítnut. 11. února 1702 koupil mlynář Hans Hübner „lužský mlýn, původně patřící milostivé vrchnosti se dvěma průchodnými mlýnskými složenými“ za 1470 zl (980 říšských tolarů). Jeho vrchnostenské dávky sestávaly z 10 korců dobré pšenice, 25 korců žita, 68 korců míry obilí, 3 korce otrub, dále v platbách za výkrm vepřů 88 zl. a za chov kuřat a vejce 12 zl. Nadto měl mlynář krmit jednoho panského loveckého psa. Prodejní listinu vyhotovil hejtman Karl Chr. Platz z Ehrentalu. „Lunzmüller“ Hans Hübner držel také v oněch časech jím postavený mlýn u hamerského rybníka v Raspenavě; stál v západní části zahrady u hamerské hospody, tam, kde se později nacházela stará bouda na led. Hans Hübner zemřel v červnu 1720, 55 let stár a byl 17. června pohřben. Zanechal tři dcery: M. Theresia (provdaná 7. května 1726 za chrastavského starostu Johanna Georga Kandlera), Anna Marie (provdaná za mlynáře Friedricha Neumanna z Dětrichova) a Johanna; čtvrtá dcera, M. Apollonia, zemřela 7. listopadu 1717 ve věku 16 let. Po smrti otce přenechaly dcery Theresia, Anna Marie a Johanna 17. ledna 1723 „lužský mlýn, koupený od vrchnosti a zcela zaplacený, a také malý nově postavený mlýn u hamerského rybníka“ se všemi oprávněními, zbavené roboty a daní za 1 500 zl (1 000 říšských tolarů), zeťovi Friedrichu Neumannovi, mlynáři z Dětrichova. Jako svědkové koupě vystupují dědičný mlynář Hans Friedrich Neumann z Dětrichova a Michael Augsten z Mníšku. Prodej byl povolen vrchností 4. března 1723. Nový mlynář, který byl již 1722 jako „Lunzmüller“ označen, tímže mlýn hned po úmrtí tchána převzal, měl právě tak jako předchozí vlastník odevzdávat vrchnosti 10 korců pšenice, 25 korců žita, 68 korců dalšího obilí, 3 korce otrub a 10 kop vajec a nadto 88 zl za výkrm vepřů, 6 zl. 20 kr. relucí za kuřata a 6 zl. za jednoho vepře. Také byl povinen chovat stále jednoho loveckého psa; dodávat chleba pro panské psy a vykrmit pro vrchnost jednoho vepře. Dřevo pro mlýnská kola dodávala vrchnost bezplatně. Friedrich Neumann se také zavázal, že v případě nového otevření hamru, který byl mimo provoz, zruší malý nově postavený mlýn, kdyby tento měl překážet. (Toto objasňuje, že hamr, zřízený v době Valdštejna, se zde musel nacházet). Po skonu mistra Friedricha Neumanna přenechala vdova Anna Marie 31. ledna 1755 „mlýn na Lonze“ i s „malým nově postaveným mlýnem u hamerského rybníka“ v Raspenavě (s jedním tehdy nepoužitelným složením) za 800 kop svému synu Gottfriedovi Neumannovi. Svědky koupě byli rychtářové Worf z Hejnic a Gottfried z Krásného Lesa. Hamerský mlýn v Raspenavě musel být krátce předtím mimo provoz. Ještě 1742 totiž vystupuje jakýsi Josef Neumann jako mlynářský chasník v Raspenavě. 1759 byl označen jako pustý. Tehdy (1759) podává mlynář Gottfried Weber z panství Kamnitz žádost regentovi panství Johannu svob. pánu z Clamu, aby mu kupně

přenechal „pustý hamerský mlýn“ v Raspenavě. Nato mu bylo sděleno, že prý je vlastnictvím mlynáře Gottfrieda Neumanna a ten ho neprodává. (Hamerský mlýn tehdy mizel; jeden mlýnský kámen z něho pocházející byl zazděn v předsíni hamerské krčmy a je tam ještě vidět). Gottfried Neumann (ženatý od 3. listopadu 1750 s M. Theresií, dcerou rychtáře Gottfrieda Streita z Krásného Lesa) měl „Lunzmühle“ do konce roku 1794. Jeho nástupce Karl Josef Neumann získal ještě jako „budoucí Lunzmüllermeister“ k rozšíření své zahrady kousek pozemku za mlýnskou stodolou. 18. prosince 1794 převzal mlýn za obnos 1 500 zl. Dne 28. září 1798 prodal mlynář Karl Neumann svůj raspenavský dům č. 100 Wenzlovi Nesbedovi, jehož nástupce Wenzel Kaulfersch jej později zboural.³⁴⁷ „Lunzmühle“ zůstal až do dnešních dnů v majetku rodiny Neumann. Od Karla Josefa Neumanna (zemř. 12. září 1807, stár 57 let, ženatý na základě manželské smlouvy z 4. ledna 1779 s M. Annou Appelt z Dolní Řasnice, dcerou řasnického rychtáře Joh. Antona Appelta, zemř. v 60 letech 15. listopadu 1817) přešel v listopadu 1816 na jeho syna Franze Neumanna (nar. 12. ledna 1793), jemuž byl 31. prosince 1818 za 1500 zl. úředně odevzdán a který mlýnskou budovu přestavěl a významně rozšířil, nadto 1844 směnil svoji zahradu č. 220 za statek č. 103 v Raspenavě. Franz Neumann byl od 5. října 1813 ženat s M. Annou Richter z Luhu č. 57 (zemř. 27. září 1851, ve věku 56 let). Zemřel 15. března 1855 následkem mrtvice v jednom hostinci ve Zhořelci, v 63 letech. (mrtvola byla zcizena za 1 000 zl., krádež zůstala neobjasněna). Jeho syn Franz (nar. 22. července 1819) ho ve smrti předešel; zachytilo ho a usmrtilo mlýnské kolo. Z ostatních synů držel Josef Neumann (nar. 26. října 1822) mlýn č. 17 v Boleslavi, zakoupený otcem; zemřel však již 9. února 1850. Lužský mlýn č. 97 převzal z pozůstalosti z 24. října 1855 za 11 597 zl. (včetně statku č. 103) syn Karel Neumann (nar. 28. července 1827), který byl ženat s Karolinou Klamt z Nového Harcova. Byl velmi činný ve veřejném životě a nějakou dobu byl také ředitelem spořitelny v Raspenavě. Po jeho úmrtí 11. září 1884 připadl mlýn z pozůstalosti z 20. října 1884 jeho synovi Karlu Eduardu Neumannovi (nar. 3. listopadu 1856), který skončil 25. října 1914. Ženat byl s Julianou Kilmann z Luhu č. 87. 9. července 1915 byl mlýn připsán dětem Alfredovi, Rudolfovi, Mertě a Kamille. Na základě smlouvy o rozdělení dědictví z 26. března 1919 patří dnes synovi Rudolfu Neumannovi (nar. 30. května 1894, zaprotokolováno od 1920) Od let 1906–1919 byl mlýn pronajat. První nájemce byl Adolf Schubert z Osečné (zemř. 15. října 1907, stár 27 let 3 měsíce), následoval nájemce Quido Erasmus Preisler; od 4. ledna 1912 do 15. ledna 1917 se

³⁴⁷ Dům č. 100 držel dříve Hans Chr. Neißler, který ho převzal 4. března 1782 za 40 kop od otce Christopha Neißlera (viz s. 218, pozn.).

mlýn nacházel v nájmu mlynáře Franze Sommera z Rosenhain u Cvikova a od 15. ledna 1917 do 3. července 1919 v nájmu Johanna Galla z Dolního Lánova u Vrchlabí. Od té doby vede provoz sám majitel Rudolf Neumann.

„Lunzmühle“ č. 97 byl často velice poškozen povodněmi, tak např. v roce 1888 a v roce 1897. Dne 3. srpna 1888 prorazila velká voda příkop v délce 80 m, 29. července 1897 dokonce v délce 300 m; tam, kde se táhl mlýnský náhon, byl nakonec 4 m hluboký výkop. V novější době byl mlýn přebudován na turbinový provoz.

Krátce před opuštěním raspenavského hamerského mlýna, v roce 1783, postavil lužský rychtář Johann Chistoph Gutbier v Luhu nový mlýn o jednom složení (č. 45), tzv. „rychtářský mlýn (Scholzmühle)“, který po úmrtí zakladatele (zemř. 17. května 1740, ve věku 62 let) měla k užívání („dokud bude žít“) vdova Rosina. 12. května 1743 byl mlynářský chasník Johann Georg Menzel zachycen hřebenem mlýnského kola a usmrcen. Po vybudování Scholzmühle bylo obyvatelům obcí Raspenava a Luh udělena volnost, mlít v Lunzmühle nebo v Scholzmühle. 7. ledna 1780 prodal rychtář Josef Emanuel Gutbier, vnuk zakladatele, mlýn o jednom složení za 900 zl. Josefu Hübnerovi, ženatému mlynářskému chasníkovi z Ludvíkova; předkupní právo zůstalo zachováno každému držiteli krčmy. Nový držitel musel odevzdávat ve vrchnostenských dávkách za výkrm vepřů 29. zl. 20 kr. a 2 zl. 6 kr. 2 denáry úroku z chovu kuřat a vajec, stejně jako 2 zl. za vykrmeného vepře. Také měl držet jednoho loveckého psa. Kupec navíc mohl svobodně péct i obchodovat s moukou, krupicí a jiným vařivem. Po úmrtí své první ženy (sňatek 15. ledna 1776) M. Anny Andersch uzavřel Josef Hübner (syn mlynáře Johanna Josefa Hübnera z Ludvíkova č. 14) 8. října 1794 manželskou smlouvu s Marií Annou Kaulfersch z Fojtky. 15. května 1797 získal kus obecního pozemku mezi příkopem Pekelského potoka a vozovou cestou. Dcera Josefa Hübnera Johanna, provdaná v prvním manželství za Franze Schölera, uzavřela jako vdova 20. února 1808 manželskou smlouvu a 23. února se provdala za Josefa Lautscheka z Benešova (syna tamního pekaře Pridivina Lautscheka). Mlýn byl v roce 1810 pronajat mlynářskému mistrovi Franzi Kaulferschovi. Od Josefa Hübnera přešel 19. října 1825 za 1400 zl. na jeho schovance Franze Schölera, který ho prodal 17. března 1834 za 4 000 zl. sedlákovi Florianu Resselovi z Luhu č. 26. Od tohoto přešel 6. října 1835 výměnou za 4 000 zl. na rychtáře Josefa Menzela, který ho zrušil. Dnes stojí na jeho místě hostinec U spolkového klubu (Zur Vereinshalle).³⁴⁸

³⁴⁸ V čísle 45 žil po r. 1836 domkář Josef Hockeborn, jehož manželka Tereza Hockenbornová přenesla na sebe od rychtáře Josefa Menzela 18. února 1848 za 875 zl. starou mlýnskou budovu s několika přidělenými pozemky. Svolení krajského úřadu k oddělení pozemků je datováno 21. ledna 1845. Již 30. dubna 1848 prodal Josef Hockeborn v zastoupení své ženy Terezy realitu č. 45 za 1 050 zl. konvenční měny lesmistrovi hraběte Clam-

Po zrušení mlýna č. 45 postavil rychtář Josef Menzel v roce 1836 nový mlýn (č. 47), v němž byla mlynářská živnost dále vykonávána na základě přeneseného mlynářského práva. Také volné pečení na prodej bylo zakladateli svolením z 6. února 1838 opět přiděleno. Menzel neprovozoval obě živnosti sám, ale přenesl je na nájemce. První nájemce byl Franz Bergmann (nar. 1804), následující Johann Wagner (nar. 1809). 15. září 1847 pronajal rychtář Josef Menzel svůj mlýn č. 47 za roční nájem 540 zl. konv. měny na pět let (1. 5. 1848 – 1. 5. 1853) Ignazi Dreßlerovi z Hejnic a jeho švagrovi Wenzlu Lauterbachovi. 27. června 1855 udělil okresní úřad Frýdlant mlynářskou koncesi Ferdinandu Menzelovi, mladšímu synovi (nar. 29. března 1828) rychtáře Josefa Menzela. Po získaném svolení k oddělení (z 5. prosince 1854) převzal Ferdinand Menzel od svého otce 16. listopadu 1855 za 5 362 zl. také mlýn do svého vlastnictví. 16. července 1858 se oženil s Annou Marií Tschiedel (nar. 16. října 1830, zemř. 28. listopadu 1897, dcerou majitele krčmy Franze Tschiedela z Dolních Pertoltic a Karoliny Krausové z Dolních Pertoltic). 17. listopadu 1896 skonal. Od jeho dědiců, jimž byl mlýn 18. června 1897 přičten, přešel 8. dubna 1898 za 18 000 zl. na mlynářského mistra Josefa Wöhla z Arnoltic, který ho obýval do 1917 a 22. září 1928 ve věku 76 let zemřel. V roce 1909 byl mlýn podstatně rozšířen a moderně přestavěn; získal také jednu turbínu a lokomobil. Mlýnský náhon byl současně překlenut. Pohon mlýna tvoří nyní vodní turbína (24 koní) a elektromotor (45 koní). Na základě kupní smlouvy z 31. června 1917 drží mlýn (evidovaný od 1910) syn Rudolf Wöhl (nar. 24. srpna 1885). V roce 1920 byl vzadu za mlýnem přistavěn nový trakt. V roce 1929 následovala stavba obilního špejcharu („SILO“) ze železobetonu s prostorem pro 75 vagónů obilí, vybaveného novodobou čističkou a elektrickým větrákem (systém Suka).

V obci Raspenava existoval mlýn již v první třetině 17. století. Panský urbář z roku 1631 jmenuje „dědičný mlýn“. Podle panské taxy z roku 1634 stál tam, kde „Lomnice vtéká do Smědavy“. Majitelem tohoto dnes nezachovaného mlýna, jehož starý úrok byl nejprve 14, pak 21 zl., byl roku 1631 mlynář Christoph Neumann. A snad mohl být mlýn, který jistě nebyl daleko od Lunzmühle, během následujících válečných let opuštěn, nebo zanikl. Že by vodní dílo, označené 1631 jako „dědičný mlýn v Raspenavě“ mohl být dnešní Lunzmühle, je vyloučeno, poněvadž tento tenkrát patřil panství a teprve r. 1702 přešel do soukromého

Gallase Alexandru Kraumanovi. Nato sloužila budova nějaký čas lesníkům jako obydlí. 24. června 1856 prodal bývalý lesmistr Alexandr Kraumann z Frýdlantu jemu patřící realitu č. 45 za 600 zl konvenční měny kupci Josefu Jägerovi z Luhu č. 35. Tomu bylo již 13. června 1854 uděleno krajskou komorní správou v Mladé Boleslavi povolení k provozování obchodu s kramářským zbožím (střížní zboží, porty, stuhy, punčochy, dózy, přezky, tašky, nože atd.) Jäger brzy zřídil v zakoupeném domě vedle krámu také výčep.

vlastnictví. S ohledem na současné jmenování mlynáře (Neumann) by bylo ale snadno možné, že raspenavský mlynář měl v nájmu Lunzmühle. Reformační protokol z roku 1651 již nejmenuje v Raspenavě žádného mlynáře.

Nový mlýn získala Raspenava znova teprve začátkem 18. století; tzv. hamerský mlýn (Hammermühle). Jeho budovatelem byl „Lunzmüller“ Hans Hübner. Koupě „Lunzmühle“ z 11. února 1702 obsahuje následující pozoruhodný záznam: “A poněvadž hamr nejde, mlynář ale (Hans Hübner) na své útraty by chtěl přistavět jedno mlýnské složení, je mu povoleno tak učinit. Když by se ale mezitím stalo, že by hamr vbrzku nebo později mohl být opět uveden v v chod, pak je povinen, takové co nejdříve opět zlikvidovat”. Hamerský mlýn zůstal jen přibližně půl století v provozu a pak opět skončil (viz s. 265 a 277).

Po zrušení hamerského mlýna byla Raspenava dlouho bez mlýna. Teprve r. 1850 vybuďoval majitel statku č. 1 Ignaz Wildner pro svého syna Josefa Wildnera mlýn č. 268, v němž r. 1855 mlel Josef Ullrich (ženatý od 29. května 1855 s Karolinou Wildner). Kupní smlouvou z 29. listopadu 1867 ho převzal Josef Wildner do vlastnictví. Přivedl ho k významnému rozkvětu. Zasloužil se také o všeobecné blaho; byl velitelem Prvního hasičského sboru na Horní Smědě a jako takový zřídil první pohřební vůz. Požární sbor získal jeho prostřednictvím značné dary. Zemřel 2. listopadu 1887, stár 63 let. Již 20. května 1887 přenechal mlýn synovi Antonu Wildnerovi, který ho prodal 1. června 1887 Augustinu Pilzovi. Od něho přešel 16. května 1886 koupí na bedřichovského „císařského mlynáře“ Antona Pilze. Roku 1892 se setkáváme s Karlem Adalrichem Korseltem jako správcem mlýna. 14. března 1897 zcela shořela budova mlýna, v níž byla již řadu let provozována také přádelna bavlny. Vyhořelé místo získal kupní smlouvou z 3. února 1900 Emil Bienert, majitel firmy Karl Bienert jun. v Liberci. Na tomto místě vybuďoval továrnu na vlněné výrobky a utěrky. Mlýn byl dříve v kraji znám pod jmény „Wildnertonelsmühle“ a pak jako „Pilzmühle“.

Jiný starý mlýn je Trenklerův mlýn (Trenklermühle) v Lužci (č. 21). Vznikl snad ve druhé polovině 16. století. Před r. 1588 ho držel Fabian Lindner z Hejnic. 1. února 1588 přešel za 60 kop od dědiců Fabiana Lindnera na syna rychtáře Hanse Behnes (Benisch), který se oženil s vdovou po Fabinu Lindnerovi, jak je výslovně udáváno v listině z 25. listopadu 1592, uchovávané ve frýdlantském zámeckém archívu. Mlýnský úrok platil Hans Benisch r. 1598 za 14 kop za rok. Objevuje se ještě roku 1607 jako majitel mlýna. Roku 1601 byl Michel Benesch, vnuk rychtáře Christoha Benische, mlynářem v Lužci. Ještě v polovině 17. století přešel mlýn na Christoha Neumanna, příslušníka rychtářské rodiny Neumann. Od jeho vdovy připadl 28. dubna 1647 za 410 kop na syna, střelce Hanse Neumanna. V seznamu

„neusazené čeledi panství Frýdlant“ z 20. dubna 1658 (zámecký archiv Frýdlant) je krátce sděleno: „Hans Neumann má mlýn.“ Z něho platil roku 1660 úrok 7 kop.

K mlýnským hostům, přikázaným k „lužeckému mlýnu“, se vztahuje listina, pocházející z roku 1675:

Protože Hans Neumann, starý pytlák z Lužce, předložil ve vší poslušnosti jeho hraběcí milosti, našemu milostivému hraběti a pánu, několik starých listin pána z Redernu blahé paměti, týkajících se onoho mlýna a nejponíženi poprosil tyto znova milostivě konfirmovat.

Poněvadž ale v oněch starých listech je uvedeno, že Hejnice, Lužec, Raspenava a Luh dobrovolně a bez příkazu mají být, shora řečený Hans Neumann se svými syny ale pevně předkládá, že prý svobodné postavení pak mělo být zrušeno a naopak na každé straně jak Raspenava a Luh i Lužec určité mlýnské hosty na trvalo měly mít ke shora řečenému lužeckému mlýnu přikázány, což Hans Neumann nabídl doložit prostřednictvím jistých starých lidí. Protože Jeho vysoce hraběcí Milost, můj milostpán hrabě mi milostivě přikázal, stálost těchto věcí přezkoušet, udál se tedy dnes tento výslech před soudním úřadem.

Raspenava

Georg Neumann, starý 72 let, jinak příslušející do mlýna na Lomnici, řekl na své dobré svědomí a přísahal, že on, jak byl starý, prý věděl a po všechny časy od svých mladých let slýchal od sedláka, starého 90 let, u něhož sloužil, že horní raspenavští až ke Carlu Koppsovi, kde byla ražena nová štola, byli přikázáni k lužeckému mlýnu. Rovněž říká tento Neumann, že 2 sedláci a 4 domkáři z Horního Luhu, jak ze shora řečeného je možno srozumět, k němu náleží.

Michel Neumann, stár 88 let, a Georg Pfohl, stár 75 let, kteří se pro stáří a slabost nemohli u úřadu objevit, nechali oznámit prostřednictvím přísedního, právě tak prostřednictvím Georga Fiebigera a Christopa Neußera při svém dobrém svědomí na následný dotaz, že prý od dětství nic jiného nevěděli, než to, že od Carla Kopse v Raspenavě a od Christopa Nichta v Luhu všichni shora prý bez potíží v lužeckém mlýně mleli. Dokonce Georg Pfohl dále vypovídá, že slyšel od svého otce horníka (starého 105 let), že tito jmenovaní lidé patří do mlýna v Lužci a že nikdy o to nebyl spor.

Luh

Martin Nicht, stár 88 let, se nemohl kvůli své nemohoucnosti objevit u úřadu, dal vědět prostřednictvím rychtáře Hanse Krause a přísedního Christofa Kirchoffa, a při svém dobrém svědomí a na místě přísahy vypověděl, že na raspenavské straně od Carla Kopse a na lužské

straně horní dva sedláci a 4 domkáři byli přičiněni a přiděleni k lužeckému mlýnu Hanse Neumanna a v každém čase k němu příslušeli, pokud jeho a jeho rodičů paměť sahá.

Melchior Richter (60 let) vypověděl však při svém dobrém svědomí a místo přísahy, že prý nic jiného nevěděl, než že tito shora jmenovaní lidé z Luhu a Raspenavy patří do mlýna Hanse Neumanna v Lužci, a on sám také jako sedlák prý byl přikázán a po všechny časy v tomto mlýně mlel.

Tedy vyslovili také pevně při svém dobrém svědomí a místo přísahy rychtářové a přísežní obou obcí, že podle jejich vědomí to jinak není, než že tito nahoře řečení mlýnští hosté přísluší do mlýna Hanse Neumanna v Lužci a v každé době co lidská paměť sahá tak přiděleni. Tito mlýnští hosté jsou:

Raspenava: Christoph Neusser, Georg Ressel, Heinrich Scholz, Chr. Riedel, Chr. Luxin, Friedrich Scholz, Merten Resslerin Forbbrigsfrau, Chr. Ressel; dědiční zahradníci: Chr. Tschiedel, Mathes Krause, Has Carl Kopp, Domkáři: Georg Lindner, Hans Lindner, Georg Wildner st., Chr. Scholz, Christof Lux, Georg Wildner ml., Hans Lammel, Christof Nase Bäcker, Chr. Jäger, Hans Richter, Chr. Augsten, Georg Augsten, Hans Chr. Jäger, Henrich Herwig, Hans Blumrig, Georg Blumrig, Mathes Neumann, Chr. Richter, Mertin Lux, Georg Jäger, Chr. Elsnerin.

Luh: sedláci: Melchior Richter, Chr. Lux, zahradníci: Elias Kühlemann, domkáři: Michel Ressel, Fried. Funk, Mathes Pribisch. A jedno pusté místo, když bude osídleno, také k tomu patří.

Lužec: sedláci: Hans Walter, Chr. König, Chr. Altmann, Georg Krause, Nicol Kilmann, Handbauern: Chr. Bargmann, Georg Köler, Michel Krause, domkáři: Chr. Schar, Henrich Neumann, Hans Neumann, Veix Kühlemann.

Rovněž byl nynější mlynář v Luhu jménem Tobias Förster dotázán, zda tito shora jmenovaní poddaní z Raspenavy a Luhu v lomnickém mlýně, pokud on byl mlynář, nikdy nemleli, na což on odpověděl Ne, ale že prý byl tak jako předcházející (?) mlynáři přidělen.

Zde je nutno poznamenat, že starý rychtář Hans Neumann toho času ročně odvádí úrok 14 kop Sch. M. (sdělení od p. J. Bennesche).

Dne 22. května 1692 prodal Hans Neumann starší svůj mlýn o jednom složení včetně polí, k němu příslušejících a přikázaných mlýnských hostů za 430 kop svému synovi, rychtáři Hansi Georgu Neumannovi; ručiteli koupě byli rychtáři Hans Peuker z Hejnic a Friedrich Herrman z Větrova. Mlýn byl nyní častěji označován jako „Lužecký rychtářský mlýn“ (Mildeneichener Scholtessen Mahlmühle). Od vdovy po Hansi Chr. Neumannovi Salomeny

přešlo 19. března 1707 „pusté vypálené místo mlýna o jednom složení“ s Fleklovou polností pod kaplí včetně u toho ležící zarostlé zahrady za 170 kop na jejího syna Heinricha Wilhelma Neumanna, bratra rychtáře Gottfrieda Neumanna; Ručiteli koupě byli rychtář Hans Georg Gutbier z Kunratic a mlynář Hans Hübner z Vísky. Mlýn byl opět vybudován. Heinrich Wilhelm Neumann byl ženat od 20. února 1707 se Salomenou, dcerou rychtáře Hanse Georga Gutbiera z Kunratic. Syn mlynáře Heinricha Neumanna Hans Christof se 15. února 1722 oženil s M. Magdalenou Effenberger. Dne 28. srpna 1751 prodali dědicové Heinricha Wilhelma Neumanna mlýn, jím zanechaný i s příslušejícími pozemky za 1 200 kop Ignazi Hanischovi z Dolní Řasnice. Kupec měl milostivé vrchnosti („po každém panském nálezu více nebo méně“) odevzdat ročně 26 kop úroku, čtvrtletně po 7 zl. 35 kr. „Pokud se kupec ožení s nejmladší dcerou prodávajícího Annou Barbarou (což se také stalo), tak má z uvedené kupní sumy dostat 50 kop věna“. Mezi ručiteli koupě se setkáváme s Georgem Effenbergerem, majitelem raspenavské hamerské krčmy. Před rokem 1788 mlynář Ignaz Hanisch zemřel. Vdova Barbara svolila kvůli plánovanému zřízení druhého mlýnského složení k narovnání s mlynáři Johannem Antonem Worfem z Hejnic a Johannem Christofem z Bílého Potoka; v něm se říká: „Když milostivé panstvo a vrchnost s ohledem na nově postavené vsi Peklo a Ferdinandov a kvůli navyšující se populaci“, je oprávněno nový mlýn na toku Smědé stavět nebo jinému stavbu povolit, zavazuje se nynější držitelka mlýna v Lužci Barbara, vdova po Ignazi Hanischovi, platit milostivé vrchnosti 30 zl. 20 kr. na věčné časy od 1. ledna 1789 po všechny roky když by jí bylo povoleno zřízení nového mlýnského složení. Aby stavbě dalšího mlýna na horním toku Smědé bylo zabráněno, přihlásili se mlynář Johann Anton Worf z Hejnic a Johann Christof Hübner z Bílého Potoka souhlasně k úmyslu vdovy Hannisch, ba dokonce se zavázali k příspěvku na zmiňovanou dávku. Navzájem se dohodli na tom, že vdova má ze svého platit 18 zl. 20 kr., zatímco Joh. A. Worf 7 zl. a Joh. Christ. Hübner 5 zl. Toto narovnání (zaneseno do lužecké konšelské knihy, s. 63–64) získalo 19. dubna 1788 svolení hraběte Kristiána Fipipa Clam-Gallase a ještě na jaře 1788 dostal mlýn v Lužci druhé mlýnské složení. Brzy nato, 10. června 1788 prodala vdova po Ignazi Hanischovi svůj mlýn („tehdy o dvou složeních“) za 1400 kop mlynářskému chasníkovi Antonu Trenklerovi z Güntersdorfu. Kupec měl mimo starého úroku 30 kop každoročně odevzdávat vrchnosti 30 zl. 20 kr. (včetně započtení dávek 7 zl. od hejnického mlynáře a 5 zl. mlynáře z Bílého Potoka) z nově vybudovaného mlýnského složení. Rodině Trenkler zůstal mlýn do dnešních časů. Mlynářský mistr Anton Trenkler (ženatý od 22. července 1788 s Veronikou Hanischovou, dcerou zesnulého mlynáře Ignaze Hanische, zemř. 20. ledna 1833

ve věku 65,5 let) postavil v roce 1808 dnešní budovu mlýna, která o tři desetiletí později, v roce 1838, dostala přístavbu. Vodní zeď byla vystavěna roku 1839, stodola roku 1848. Od Antona Trenklera (zemř. 16. května 1833 ve věku 68 let) přešel mlýn s odevzdáním 21. listopadu 1833 za 10 000 zl. na jeho syna Antona Trenklera (nar. 3. prosince 1805, ženatý od 22. října 1833 s Terezií Neumann z Luhu č. 97, zemř. 16. února 1863), který byl od nového uspořádání obecní správy v roce 1850 prvním představitelem obce Lužec. Držel také v letech 1855–1872 lužickou krčmu (viz s. 112) a zemřel 25. dubna 1873. Mlýn přešel kupní smlouvou z 16. srpna 1871 na jeho syna Adolfa Trenklera (nar. 25. dubna 1844, ženatý poprvé s Theresií Schäfer, nar. 2. srpna 1845, zemř. 7. října 1884 a podruhé s Julií Sagasserovou, nar. 4. září 1859 v Pacově, dcerou Adalberta Sagassera v Velké Úpy). Nejenom otec Anton Trenkler, ale také syn Adolf Trenkler byli široko daleko známí léčitelé, vyhledávaní zejména při kloubových záležitostech. Po smrti Adolfa Trenklera 18. prosince 1907 získala spadly objekty č. 21 a 28 na základě pozůstalosti z 11. srpna 1908 vdova Julie Trenkler, roz. Sagasser. Syn Gustav Adolf Trenkler (nar. 1888), pocházející z druhého manželství, padl 18. listopadu 1914 u Lisopolia v Srbsku ve věku 26 let. Mlýn je registrován od r. 1887.

K mlynářství se v průběhu staletí přidružily potravinářské a oděvní živnosti, stejně jako jiné spotřební živnosti.

Pekařství jako samostatnou živnost bychom v našich vesnicích před začátkem 17. století sotva našli, neboť venkované si dříve výrobu chleba pro vlastní spotřebu obstarávali sami, dnes jen částečně. Domkáři a místní brali nejčastěji chleba od mlynářů, kteří směli pekařství provozovat jako vedlejší živnost – jak dokazují staré kupní listy. Také někdejší hamerská krčma měla právo péct. Toto oprávnění bylo uděleno Heintzi von Schwanitz již při zřízení raspenavského hamru. Hamerská krčma musela zato, jak sděluje listina z 20. října 1724, týkající se prodeje krčmy Hansi Georgu Riedelovi, dávat tzv. „Kindel-Brodte“ (dětské chlebičky). Od první třetiny 17. století se setkáváme ve farnosti již také s pekaři platícími úrok. Podle urbáře panství Frýdlant z roku 1631 žili tenkrát v Luhu čtyři a v Raspenavě a v Lužci po dvou pekařích. Pekařské dávky platili na sv. Havla, obnášely pro jednoho pekaře obvykle 30 grošů 6 denárů. Čtyři pekaři v Luhu platili, jak sděluje urbář panství, dohromady úrok 3 zl. 5 kr. 1,5 denáru. Na Raspenavu a Lužec připadal 1 zl. 32 kr. 4,5 denáru pekařského úroku. Na první jméno pekaře platícího úrok narazíme teprve koncem 17. století. V roce 1675 pekl v Raspenavě Christoph Nase. V době mezi lety 1735 a 1748 je ve starých dědických úmluvách opakovaně zmiňován lužský pekař Gottfried Hübner. V domě č. 64 v Raspenavě žil

po polovině stejného století pekař Georg Walter. Později bydlel v tomto domě pekařský mistr Josef Walter. Jeho dcera Theresia se zasnoubila roku 1799 s vrchnostenským hajným Antonem Röslerem ze vsi Iser. Druhá dcera Franziska, uzavřela 20. dubna 1811 manželskou smlouvu s Josefem Krausem. Jako pekařský mistr se v té době v Raspenavě objevuje také Hans Georg Lange; pocházel z Filipovky a koupil 28. září 1780 od vdovy po Gottfriedovi Neumannovi za 24 kop dům č. 93 v Raspenavě. Jako vdovec uzavřel 29. září 1798 manželskou smlouvu s Theresií Scholz z Luhu. Po smrti své druhé manželky se oženil (manželská smlouva 14. července 1815) s Marií Annou Fiebiger z Luhu. V obci Luh měl obydlí (sídlo) roku 1777 pekař Gottfried Krause, r. 1797 pekař Josef Kratzer. Majitel hamerské krčmy Mathias Fürtsch zřídil po prodeji hamerské krčmy Josefu Prokopovi v domě č. 109, postaveném v roce 1853, pekařství, které bylo po jeho úmrtí v roce 1855 opět zrušeno. Před otevřením hostince v č. 68 se nějaký čas také zde peklo (Johannbäck). Není úlohou tohoto spisu vyjmenovat všechny změny, které u pekařských živností proběhly. To by daleko přesáhlo prostor práci vymezený. Necht' postačí uvést zde pekaře usedlé v současnosti v našich obcích. Dnes (r. 1929) jsou v Raspenavě činní: Adolf Effenberger č. 177, Anton Köhler č. 91, Wenzel Adamec č. 257, Josef Sprengholz č. 194 (Syn pekaře Franze Sprengholze, zemř. 1928). V Luhu působí dnes tři pekaři. Jeden z nich, Otto Maier č. 16 (synovec pekaře a kramáře Josefa Maiera, žijícího nejprve v č. 175 a pak v č. 16), provozuje také kramářství, další Karl Horschak má svou pekárnu v nově postaveném domě č. 265 (dříve v č. 250), třetí Emil Stompe, peče v č. 250 (od 8. září 1920, předtím Anton Jantsch). V Lužci v nově vystaveném domě č. 34 (na místě domu získaném Maxem Richterem a kvůli schátralosti zbouraném) zřídil Rudolf Weber z Jablonce pekařství, spojené s cukrárnou a kavárnou. V Trenklerově mlýně, v němž se ve starších dobách prokazatelně peklo, existuje od r. 1908 (i během poslední velké války) opět pekárna. V Pekle, patřícím k Lužci, není v současné době žádný pekař; v minulosti (1892–1906) tam pekli Franz Frenzel ml.

O provozování řeznictví ve zdejších obcích jsou z dřívějších časů jen sporé zprávy. Je známo, že raspenavský hamr měl již od svého vzniku právo porážky. V první polovině 18. století vystupuje v Raspenavě první samostatný řezník. Jak je ze zdejší konšelské knihy zřejmé, koupil tamže 26. září 1726 řezník Franz Preußler pozemek ke stavbě obytného domu č. 63. Tento dům přešel 21. září 1777 za 90 kop na jeho syna Franze Preußlera. Po jeho úmrtí ho přenechala vdova 13. března 1777 za 90 kop synovi Gottfriedu Preußlerovi (ženat s Theresií Böhmer z Větrova), který rovněž provozoval řeznictví a 9. září 1815 zemřel ve věku 60 let. Objekt č. 63 připadl děditcím na jeho dceru Theresii, provdanou Scholze a po

jejím úmrtí (zemř. 6. září 1823 ve věku 25 let) za 1032 zl. na jejího manžela Karla Scholze (Fleischerfritz), kterém byl ale teprve 13. října 1842 přiřčen.³⁴⁹ Od něho převzal usedlost 4. června 1853 za 1300 zl. synovec Franz Scholz (nar. 15. února 1815 v Jindřichovicích p. S.), který vedle řeznictví provozoval od r. 1864 také hospodu (zemřel 29. října 1891). Kupní smlouvou přešel dům č. 63 17. června 1881 na syna Adolfa Gustava Scholze. Řeznictví provozuje nyní nájemce Rudolf Kühnel.

Kromě tohoto řeznictví (známého pod jménem Kirchfleischer) existuje v Raspenavě ještě 5 takovýchto podniků. V č. 26 provozoval do r. 1910 hospodský Josef Krause (zemř. 22. srpna 1910) řeznickou živnost, kterou vykonával již jeho stejnojmenný otec. 8. srpna 1912 získal objekt Eduard Buchelt, který ji 1. července 1915 pronajal Josefu Krausemu ze Srbské. Od 14. ledna 1919 patří usedlost hospodskému a řezníkovi Franzi Neumannovi.

V domě č. 323 otevřel řeznický krám řezník Gustav Neumann. V roce 1899 zřídil řezník Josef Effenbereger v domě postaveném domě č. 336 vedle hostince masné krámy. Po jeho úmrtí připadla realita roku 1926 na jeho dceru Marii, provdanou Matzig, která řeznictví v roce 1929 pronajala Rudolfu Blumrichovi. Další nejstarší podnik je řeznictví Josef Peukert, které bylo nově zřízeno Emilem Bleilem v domě, jím postaveném v roce 1906. Nejmladší řeznictví, porážka konzumního spolku, bylo zřízeno r. 1928 v č. 339 (ve starém spolkovém obchodě).

Přechodně existovalo ve druhé polovině 18. století řeznictví v domech poplužního dvora. Tam koupil řezník Josef Hübner z Bedřichova 8. března 1786 od Josefa Gutbiera za 332 zl. 30 kr. dům č. 152, který však již 9. srpna 1787 opět prodal za 446 zl. 15 kr. Franzi Schröterovi z Poustky. Po roce 1859 provozoval delší dobu Anton Effenberger řeznictví v domě č. 107.

V Luhu existuje řeznictví v č. 194. Porážku zde nejprve (od r. 1876) provozoval řezník a hostinský Franz Scholz (nar. 16. prosince 1848, zemř. 21. prosince 1884). Po jeho smrti provozoval živnost až do r. 1902 druhý muž manželky, Wenzel Hilbert (nar. 1858, zemř. 19. února 1902). Vdova Marie Hilbert, která ho přežila, přenechala masný krám roku 1911 synovi Rudolfu Hilbertovi. Po jeho úmrtí (24. dubna 1925) vedla řeznický provoz jeho manželka Anna roz. Ressel s jedním pomocníkem až do svého nového sňatku se Stumpem. Od 1. února 1928 je řeznický krám s hostincem pronajat Hugo Griesovi. V Lužci existuje nyní řeznictví v domě č. 10. Jeho majitelem je Josef Halbich.

³⁴⁹ 19. března 1820 koupil řezník a zdejší obyvatel Karl Scholz z Raspenavy od Josefa Hayna půllánové hospodářství č. 196, sestávající ze stavebního místa (spáleniště) a pozemků za 2 000 zl.

Kramářství v dnešní podobě dříve na vesnicích neexistovalo. U nadobyčej jednoduchých venkovských hospodářství bylo postradatelné a zůstalo tak až do doby, kdy nastal vzestup a rozšiřování živností a průmyslu. Jenom solný šenk byl od zřízení raspenavského hamru provozován, a sice v hospodě, k hamru příslušející. Sůl sama musela být odebírána z panských solnic. Hamerskou hospodu je třeba pokládat za nejstarší kramářství. Franz Effenberger, majitel hamerské hospody koncem 18. století provozoval po (skončení) pronájmu šenku jeho schovanky Veroniky Kittel obchod s rozličným domácím spotřebním zbožím sám. Později byl tento obchod zrušen. Obchod s moukou, krupicí a „jinými kuchyňskými vařivy“ byl původně prováděn také majiteli jednotlivých mlýnů. S přibývajícím obyvatelstvem rostla potřeba kramářství, která mohla hojností svého zboží uspokojovat obyvatelstvo. Zvlášť výrazný počet obchodních živností zakotvil od tehdy v Raspenavě. Dohromady zde bylo r. 1914 napočítáno neméně než 34 obchodních živností. Kramářství, resp. obchod se smíšeným zbožím měli tehdy Julius Ehrlich v č. 340, Josef Krause v č. 184, Josef Krause v č. 273, Hermann Noske v č. 312, Gustav Ressel v č. 34 (zemř. 26. května 1915, ve stáří 50 let), Josef Ressel v č. 68 (současně také prodejní místo státního nakladatelství školních učebnic), Franz Rösler v č. 332 a Josef Weinert v č. 126 a dále Gustav Augsten ve Ferdinandově č. 48.³⁵⁰ V nynější době (1929) provozují v Raspenavě kramářství, resp. prodej smíšeného zboží: Emil Ehrlich č. 340 (syn Julia Ehrlicha), Josef Krause č. 184, Josef Krause č. 273, Herman Noske č. 312, Gustav Ressel č. 34 (syn Gustava Ressela, zemř. 1915) Josef Ressel č. 68, Franz Rösler č. 332, Anna Weinert č. 126 (vdova po Josefu Weinertovi, zemř. 1923; nájemce reality a vedoucí obchoduje Franz Simon), Mina Carlsohn č. 321 (živnostenský list od 20. srpna 1923) a Anna Neumann č. 282 (od r. 1920, dříve byla obchodnicí se střížním zbožím v Luhu č. 212), stejně jako Gustav Augsten v č. 48 (Ferdinandov). Se zeleninou jakož i s porcelánem obchoduje v Raspenavě Antonie Müller č. 251. Lahvové pivo a lihoviny jsou k dostání mimo obchodů se smíšeným zbožím ještě u Antonie Herrmannové ve Ferdinandově č. 6. Jako obchodník s dobytkem je uváděn Adolf Scholz v č. 63, jako obchodník s drůbeží Franz Neumann v č. 316. Obchod s prasaty provozují Josef König z č. 181, a Josef Rosenbaum v č. 315, podomní obchod Franz

³⁵⁰ Míry a váhy, používané obchodníky, byly úředně označeny, ocejchovány nebo vyztuženy. Cejch samotný opatřoval dříve ve velkých městech příslušný cejchovací úřad. Funkcionáři těchto úřadů byli městští úředníci, kteří nesli jméno Zimentierer. Současně se zavedením metrického systému měř a vah byly na základě zákona z 23. července 1871 vytvořeny ve všech okresech začátkem roku 1876 státní cejchovací úřady, které v personálních záležitostech podléhaly okresním hejtmanstvím, v ostatních cejchovacímu inspektorátu v Praze. V čele frýdlantského cejchovacího úřadu stál dlouho bývalý výběrčí cla Wilhelm Mann (nar. 16. června 1839, zemř. 13. října 1907). Cejchovním mistrem byl až do 1904 Franz Felgenhauer (zemř. 11. ledna 1904 ve věku 49 let) Potom byl frýdlantský okres přidělen cejchovacímu úřadu v Liberci.

Neumann z č. 50. Střížní zboží nabízejí nejvíc obchody se smíšeným zbožím a nadto ještě Ida Finke v č. 305 (dříve Anton Matzig a Berta Walter v č. 213. S papírovým a galanterním zbožím obchoduje Josef Ressel z č. 68, se zbožím ze dřeva Josef Wildner z č. 299. Obchod s jízdními koly provozuje Emil Krause v č. 27, který má současně také dílnu na opravy kol, motorů a aut. Ve Ferdinandově prodává galanterii a hračky Anna Buchelt (vdova po Josefu Bucheltovi, s prodejní boudou v Hejnicích). Obchodem se dřevem se zabývá v Raspenavě Julius Gries z č. 210. Firma A. Grötschel měla na stanici Raspenava do konce roku 1902 filiálku obchodu s uhlím; obchod ve velkém byl tehdy přeložen do Frýdlantu, zatímco drobný obchod převzal Rudolf Bubak z č. 321 (nar. 1862), po jehož úmrtí (10. prosince 1919) ho dostal syn Rudolf Bubak. V současné době má obchod otevřená obchodní společnost A. Grötschel (zapsaná r. 1917).

Konsumní spolek Jednota („Einheit“) pro Raspenavu – Luh, zřízený 16. července 1893, registrovaná společnost s ručením omezeným, skončil r. 1904 v konkursu a proto byl zrušen. 1. dubna 1912 vytvořil Dělnický konzumní spolek Nové Město p. S. („Arbeiter-Konsumverein Neustadz a. T.“) (registrovaná s. r. o.) v Raspenavě v domě č. 283 prodejní místo (VII). Na základě rozhodnutí valného shromáždění novoměstského konzumního spolku z 23. srpna 1919 bylo rozhodnuto přenést centrálu do Raspenavy a společnosti dát název Dělnický konzumní spolek pro okres Frýdlant v Raspenavě, s. r. o. („Arbeiter-Konsum-Verein für den Bezirk Friedland in Raspenau, r. G. m. b. H.“) Tato přeměna se také uskutečnila. V Raspenavě byla poté zřízena v bezprostřední blízkosti nádraží velká budova obchodu a v roce 1927 v domě č. 339 také zřízeno vlastní řeznictví. Společnost měla 30. června 1927 20 prodejních míst.

Tabákové trafiky existují v Raspenavě v domech č. 83, 210, 218, 221, 273, 292, 311 a 343.³⁵¹ Prodej nákladních listů, směnek, razítek a poštovních cenin obstarává Josef Ressel z č. 68.

V obci Luh činil počet obchodních živností v roce 1914 26. Mezi nimi je 8 kramářství, resp. obchodů se smíšeným zbožím; tyto se usídlily v domech č. 16 (Josef Maier), č. 44 (Anton Wildner), č. 75 (Josef Altmann), č. 86 (Adolf Schwertner), č. 192 (Juliu Peuker), č. 204 (Josef Gries a č. 250 (Anna Jantsch). Tohoto času (1929) provozují kramářství, resp. obchod se smíšeným zbožím: Otto Maier v č. 16 (synovec Josefa Maiera), Anton Wildner v č. 44, Josef Altmann v č. 75 (stejnomený syn dřívějšího majitele), Wilhelm Zimmermann v č. 84

³⁵¹ Tabákový monopol byl zaveden ve starém Rakousku v roce 1701, zpočátku byl ale pouze pronajat, teprve za císaře Josefa II. přešla výroba a prodej tabákových výrobků do státní režie.

(od r. 1929 jako nájemce obchodu Anny Köhler), Julius Peuker v č. 192, Josef Gries v č. 204, pak v novější době Martha Ketzler v č. 49. Se zeleninou a drůběží obchoduje Franz Leukert v č. 52. Za zmínku by ještě byly jeden obchod se zbytky (Julie Krause v č. 211) 1 obchod se šicími stroji (Anton Herrmann č. 250), 1 obchod hudebních a hracích nástrojů (Oswald Horn č. 287), 1 obchod s agenturním a střížním zbožím (Franz Horn č. 224), a 1 obchod s dobytkem (Julius Rosenbaum č. 254). V domě č. 95, zakoupeném Juliem Peukerem provozuje jeho syn Heinrich Peuker obchod se dřevem a uhlím. Tabákové trafiky jsou v Luhu tři, a sice v domech č. 20, 84 a 196.

V Lužci bylo v r. 1914 15 obchodních živností. Jeden čas byl v domě č. 14 také konzumní spolek, existující zde od 1895 do 1906. Naposledy se nacházel v domě č. 2. V roce 1902 zřídil Karl Trenkler v č. 35 kramářství, které má od r. 1923 pronajato Josef Mann z Druzcova u Osečné. Druhé kramářství uvedl v život roku 1904 Josef Effenberger v domě č. 7; nyní je vedeno vdovou Marií Effenberger. Kramářství, zřízení Josefem Antonem Effenbergerem v č. 27 roku 1921 je od 2. května 1928 obchodem se smíšeným zbožím. Obchod se zeleninou provozuje Anna Nießner v č. 61, obchod se dřevem a uhlím Franz Wildner v č. 20 (od r. 1927, je synem původního majitele Franze Wildnera) a obchod s uhlím nadto Adolf Trenkler v č. 21. Tabákové trafiky existují v č. 35 (od r. 1875, dříve v č. 41) a v č. 43 (od 1870).

V Pekle existují v tomto čase dvě kramářství, a sice v č. 72 (kupní smlouvou z 8. srpna 1876 majetek Franze Frenzela, od 18. února 1916 předáno synovi stejného jména) a v čísle 78 (založeno Adolfem Röslerem, majitelem továrny na porcelán, zemř. 11. dubna 1915, dnes majitelkou vdova Marie Rösler). Až do devadesátých let provozoval kramářství také Wilhelm Wildner v domě č. 20, který mu patřil od 27. února 1882; objekt je od 7. ledna 1905 majetkem Josefa Neumanna. Na „hejnickém trhu“ obchoduje mnoho let (od 1871) Franz Nase z č. 10 s galanterním zbožím a hračkami. Umělá hnojiva prodává Franz Richter z č. 11. Ve stejném domě existuje také tabáková trafika.

Provozovat pivní a kořalkový výčep byly původně oprávněny jen rychty. „Hned při založení byla téměř v každé vsi vysazena krčma, tj. vesnický hostinec, který současně tvořil sídlo vesnického soudu. Poněvadž při dřívějších způsobech cestování tyto krčmy v mnohem větší míře než dnes plnily poslání hostince, byly vždy oprávněny svobodně péct a porážet a představovaly tak, i když jistě v omezené formě, vesnická jatka a pekárnu.“ (Dr. Schulze) Pivo měl rychtář odebírat z panského pivovaru, pálenku z vrchnostenské vinopalny. Jak se vrchnost starala o své poddané, lépe řečeno, jak se snažila své pivo odbýti, ukazuje § 92

Vrchnostenského řádu z roku 1692: „Rychtáři na vesnicích se mají v budoucnu pilněji než doposud o odbytím piva starati, aby projíždějící a nemocní lidé, jakož i šestinedělky mohli mít k potřebě doušek piva za úplatu. Mají pivo nemíchané, jak přichází z pivovaru, lidem dávat spotřebovat a nabízet, při vrchnostenské pokutě pro toho, kdo to nebude plnit.“ Přestože měli rychtáři povinnost své pivo z vrchnostenského pivovaru brát, stávalo se přesto hojně, že se čepovalo jiné pivo; to osvětluje § 91 Vrchnostenského řádu: „Poněvadž je také známo a zřejmo, že na zdejší panství se cizí pivo nechává vpašovat, čímž pivovar milostivé vrchnosti trpí nemalou újmu. Proto se má každý míti na pozoru a pod pokutou od 20 kop cizí pivo, ať mnoho nebo málo na panství tajně dodávat. A takoví, kteří takovou věc vědí a vrchnosti neoznámí, má stihnout stejný trest, jako pachatele samotného“. Proti tajným pálenkovým výčepům, tu a tam na vesnicích zřizovaným nařizuje § 102 Vrchnostenského řádu: „Ačkoliv vrchnost doufala, že nikdo ve vsích se nepokusí pálenky čepovat, tak se přesto lze dozvědět, že někteří se opovažují dělat domácí výčepy pálenky navzdory zákazu a spravedlnosti. Proto jsou tyto nepovolené výčepy opětovně pevně zakázány, pod ztrátou pálenky a dalším peněžním trestem podle vrchnostenského nálezu. A má být oněm, kteří takové vědí a zamlčují, trojnásobný trest udělen a přísedníci se nemají opovážít neoznámít to.“

Po zřízení hamru v Raspenavě obdržela také hamerská hospoda od vrchnosti právo výčepu piva a pálenky. Tato hospoda přešla 20. října 1724 od vrchnosti za 220 kop na Hanse Georga Riedela, od vdovy po něm roku 1743 na Hanse Georga Effenbergera a od vdovy po tomto roku 1777 na syna Johanna Franze Effenbergera, který pronajal hostinec své schovance Veronice, resp. jejímu muži Ignazi Kittelovi. Po smrti Kittela se Veronika provdala r. 1815 za bývalého kaprála Mathiase Fürtsche, který hospodu přenesl na sebe koupí 29. prosince 1817 a v letech 1830–1831 postavil novou hamerskou hospodu č. 101. Fürtsch provozoval hostinec do r. 1845; tehdy ho pronajal Josefu Prokophovi, který se 2. ledna 1852 stal majitelem za 14 000 zlatých. Od Prokopa přešel hostinec formou dražby za nejvyšší nabídku 10 625 zlatých do rukou továrníka Antona Richtera, kterému byl předán 29. října 1863. Ten nechal výčep provozovat nájemcem. Pozůstalostním řízením z 31. prosince 1877 byl připsán synovi Josefu Antonovi Richterovi. Ten v roce 1894 hostinskou provozovnu zrušil. Budova připadla 31. května 1901 synovi Karlu Richterovi (viz s. 217 a násl.)

Z někdejších rycht zůstal výčep zachován jen v Lužci. Výčep v krčmě v Luhu uzavřel již majitel krčmy Karl Menzel (viz s. 108). V raspenavské krčmě se již než 70 let nečepuje; Julius Rösler (nar. 25. srpna 1829, zemř. 21. listopadu 1903), dědeček nynějšího majitele

krčmy, často vyprávěl, že v jeho dětství hospoda ještě stála a také dočasně se zde točilo, každopádně ještě v roce 1840.³⁵²

V uplynulém 19. století vznikl značný počet nových hostinců. Raspenava čítá dnes neméně než 20 hostinců a jeden výčep s limonádami. Ke starším hospodám v obci patří hostinec č. 176, stojící na staré „hejnické cestě“ (odbočující od cesty přes Hemmrich u „Dammtorr“), tzv. Luční dům („Wiesenhaus“). Byl postaven a zřízen Gottfriedem Schulzem, který získal stavební místo roku 1784 za 15 kop od svého bratra Antona Schulze. Stavitel zemřel 4. července 1825. Hostinec, v jehož velkém sále byly často pořádány taneční zábavy, připadl 31. prosince 1832 za 800 zl synovi Gottfriedovi Scholzovi. Od jeho syna Adolfa Scholze přešel z pozůstalosti 29. února 1880 na syna Adolfa Schulze, nynějšího držitele. Hostinskou provozovnu má od roku 1921 v nájmu stejnojmenný syn.

Starý hostinec je také hospoda U vápenného vrchu (Zum Kalkberg) č. 210. Dnešní výčepní koncese pochází z roku 1852 a označuje se jako výstavka vrchnosti. Jak se vypravuje, měla tam prý být ještě za oněch časů, když ještě vedle existovala tlukárna pro hamr, provozována hostinská živnost; později však byl prý výčep zrušen. Do jaké míry tato tradice odpovídá pravdě, se nedá zjistit. Začátkem 19. století patřila usedlost, Auenhaus, Gottfriedu Kieseltovi a od roku 1820 Josefu Resselovi. Poslední ji prodal 28. dubna 1824 za 200 zl. Adalbertu Hladíkovi (Hladek, vulgo „Kunzalbert“), který tam provozoval hostinskou živnost a 24. září 1864 ve věku 71 let zemřel jako výměnkář. Již 22. května 1857 přenechal realitu č. 210 za 200 zl. synovi Antonu Hladíkovi. 30. května 1877 zdělila hostinec Theresia Hladik, která jej 18. února 1902 prodala současnému majiteli Juliovi Griesovi, který nechal budovu roku 1906 zcela přestavět.

V polovině padesátých let byl otevřen hostinec v domě č. 260. 15. července 1870 ho koupil Ferdinand König (zemř. 16. března 1912, ve věku 63 let). Jeho syn Ferdinand König, který převzal otcovský majetek 31. prosince 1900, zemřel 30. ledna 1927. Od té doby vede podnik vdova Marie roz. Effenberger z Hejnic.

V roce 1862 přistavěl sedlák Franz Walter v usedlosti č. 83 (jemu patřící od 20. srpna 1842) hostinec s tanečním sálem. Po jeho úmrtí 28. července 1882 zdělil realitu 16. srpna

³⁵² K dějinám rycht by mělo být ještě doplněno několik výňatků z frýdlantské matriky. Anna Rosina, dcera bývalého raspenavského rychtáře Gottfrieda Ressela, se provdala 1. února 1717 za Mathese Luxe z Luhu. Augustin, syn bývalého lužského rychtáře Hanse Krause, měl 15. listopadu 1717 svatbu s Annou Rosinou Rudolph z Luhu. Z dětí lužského rychtáře Hanse Christoha Gutbiera se syn Hans Friedrich oženil 6. srpna 1724 s Annou Elisabethou Brückner, a dcera Apollonia se provdala 19. srpna 1725 za mlynářského chasníka Friedricha Müllera. Anna Rosina, dcera rychtáře Gottfrieda Neumanna z Lužce, byla provdána 7. května 1719 za Johanna Heinricha Peukera z Nového Města p. S.; její bratr Hans Friedrich slavil 25. listopadu 1725 svatbu se Salomenou Wildner z Raspenavy.

1882 syn Josef Walter, který zemřel 25. listopadu 1898. Z pozůstalosti z 22. listopadu 1899 připadl hostinec vdově Julii Walter, roz. Scholz z č. 19, která se 10. července 1900 znova provdala za Franze Scholze. Hostinský prostor měl mnoho let pronajat Alfred Heinke, známý komik (zemř. 3. září 1927). Od té doby má v nájmu hospodu vdova Hulda Heinke. Někdejší taneční sál zrušil již Franz Scholz.

Hostinec „U města Liberce“, ležící na silnici od Hemmrichu (č. 107), byla zpočátku panská myslivna. Dne 6., případně 11. dubna 1859 přešla budova se dvěma jitry, 599 čtverečními sáhy pozemku (7 měřic) za 2845 zl. na Antona Effenbergera z Pekla, který v ní nejdříve zřídil řeznictví. Čilý provoz na silnici z Hemmrichu podnítil majitele r. 1862 k otevření výčepu. V prvním patře také přistavěl malý taneční sál, kde se pilně tančilo až do r. 1891. Tehdy musel být sál na příkaz obecní rady uzavřen kvůli špatnému přístupu. Smlouvou o odevzdání z 30. listopadu 1896 přešel hostinec z držení Antona Effenbergera na Josefa a Adelheid Prokophovi. Na základě pozůstalosti z 3. prosince 1907 je majitelem hostince Josef Prokoph. Obchod vede v dnešní době nájemce (Oswald Ressel z Dolní Řasnice).

Přibližně dvě desetiletí po opuštění výčepu v hostinci č. 62, v roce 1864, zřídil řezník Karl Scholz (ženatý od 28. června 1824 s dcerou rychtáře Dorotheou Frenzel ze Srbské) v domě č. 63, v němž byl již dříve provozován vedle řeznictví výčep lihovin, hostinec. Od hospodského a řezníka Franze Scholze (nar. 15. února 1815 v Jindřichovicích p. S., zemř. 29. října 1891) převzal provoz hostince ještě za jeho života, a sice kupní smlouvou ze 17. července 1881, syn Eduard Scholz, který zemřel 21. června 1916 ve věku 64 let. Usedlost zdědil 21. prosince 1916 syn Gustav Adolf Scholz. Výčep provozuje nyní nájemce Rudolf Kühnel.

V roce 1864 otevřel Josef Nicht v domě č. 172 pohostinství; výčepnickou koncesi přenesl v roce 1875 na nově postavený dům č. 283, postavený na pozemku, který získal 11. června 1875, v němž se provozuje dodnes. Hostinec nazývaný dříve „U nádraží“ se jmenuje dnes „Restaurace Centrální“. Jeho majitelem byl od 27. srpna 1883 na základě předání Wilhelm Nicht. Hostinec, který měl určitou dobu v nájmu hodinář Josef Hauser, vedl od roku 1925 sám majitel. Po jeho smrti († 11. října 1928) vedla výčep jeho vdova Marie Nichtová, která hostinec 1. ledna 1929 pronajala Reinholdu Broschovi.

Hostinec č. 26, otevřený 1867 Josefem Krausem st., (majitelem nemovitosti byl od 20. února 1860), přešel 23. června 1892 od zakladatele na jeho syna Josefa Krause († 22. srpna 1910 ve věku 42 let). 21. února 1911 byl hostinec předán jeho vdově Karolině Krausové, která získala také povolení k dalšímu vedení hostinské živnosti. Na základě kupní

smlouvy z 8. srpna 1912 převzal nemovitost a obchod 1. října 1912 Eduard Buchelt z Dolních Pertoltic. Od 1. července 1915 vedl pohostinství nájemce Josef Krause ze Srbské. Kupní smlouvou z 14. ledna 1919 získal nemovitost nynější majitel Franz Neumann, který provozuje pohostinství a řeznictví sám.

Na konci šedesátých let (1869) zřídil pekař Johann Bürger („Johannesbäck“) v domě č. 63, který ve třicátých letech postavil tkalcovský faktor Josef Nicht (Flejschernicht), hostinec a hokynářství. Usedlost získal na základě kupní smlouvy z 21. července 1874 Josef Neumann, který ji přenechal 29. března 1899 za 8 000 zl. nynějšímu majiteli Josefu Resselovi.

Na počátku šedesátých let (1863 nebo 1864) získal sedlák Karl Schindler pro svůj dům č. 119 právo výčepu, které však bylo již 1870 převedeno na dům č. 126, který mu od 24. února 1868 rovněž patřil; zde se provozuje dodnes; do konce roku 1883 bylo pohostinství pronajato. Prvním nájemcem byl sítař Kajetan Krause. 14. prosince 1883 koupil hostinec Josef Weinert, který při něm zřídil obchod se smíšeným zbožím. Zemřel 6. června 1923. Od 17. prosince 1923 je nemovitost v držení vdovy Anny Weinertové. Hostinec vede v současné době nájemce Franz Simm z Habartic.

V době, kdy byl zahájen provoz na dráze (1875), zřídil na pozemku selské usedlosti č. 75 zemědělec Franz Ressel Nádražní restauraci č. 292. Vedl ji jeho stejnojmenný syn Franz Ressel, jenž ji také 12. září 1882 koupil. Po smrti majitele Franze Ressela († 31. března 1888, ženat od 5. června 1877 s M. Antonii Stompeovou z Lužce), byla nemovitost připsána jeho dceři M. Martě Resselové. Následně byl hostinec pronajímán. 13. srpna 1907 byla restaurace připsána matce Antonii Resselové, která ji prodala 16. června 1908 velkopřemyslníkovi Gustavu Alfredu Reichterovi – Wittbachovi. Ten nechal restauraci vybavenou sálem a samotný sál v letech 1909–1910 nejmodernějším způsobem přestavět. V září 1908 přešel objekt, zvaný teď „Nádražní hotel“ do nájmu hoteliéra Eduarda Schöntaga. Od 14. dubna 1910 do 1912 byl nájemcem Rudolf Pröbzl, poté Franz Ritschel, od počátku října 1912–1917 Franz Luh, 1917–1920 Adolf Enge, od té doby Franz Jäckel (manželkou je Marie Weinertová z domu č. 126).

V roce 1877 zřídil kapelník Josef Weikert ve svém domě č. 143, který získal koupí 29. listopadu 1868, nový výčepní hostinec, který měl i malý taneční sál. Weickert (nar. 19. prosince 1831) zemřel 5. června 1911. Již 13. října 1898 prodal hostinec Josefu Hiebelovi, který ho přenechal 10. září 1899 Josefu Wöhlovi. Na základě kupní smlouvy z 5. dubna 1917

získal nemovitost Ernst Siegmund a předávací listinou 28. března 1919 byla připsána Else Siegmundové. Pohostinství zrušil Josef Wöhl již na konci roku 1916.

V „Nichtových domcích“ otevřel zemědělec Josef Jomrich v selském domě č. 221, který mu patřil na základě převodu od 15. července 1879, pohostinství („Nichtschenke“). Nemovitost byla po smrti majitele († 27. srpna 1903 ve věku 50 ½ roku) připsána 24. ledna 1904 jeho vdově Franzisce, roz. Hauptové z Frýdlantu, a přešla koupí 1. února 1921 na syna Franze Josefa Jomricha (nar. 21. června 1888, ženat od 1921 s Marií Neumannovou z Boleslavi), jehož mladší bratr Franz Eduard Jomrich (nar. 11. listopadu 1889, oddán od 7. srpna 1919 s Martou Olgou Schmidtovou, nar. 11. ledna 1890 v Markvarticích) se usadil v Heřmanicích. Hostinec, který 18. listopadu 1918 vyhořel, a po obnově byl 31. srpna 1919 znovu otevřen, je oblíbeným výletním místem pro turisty a letní hosty.

Hostinec č. 218, náležející k domům poplužního dvora, byl zřízen v roce 1892 Josefem Neumannem (nar. 23. ledna 1849), který usedlost koupil 15. července 1875. Po jeho smrti († 13. dubna 1903), získal hostinec rozhodnutím ze 4. srpna 1903 jeho bratr Anton Neumann a od něho na základě kupní smlouvy ze 4. dubna 1911 Julius Neumann. Od 21. července je hostinec připsán Bertě Neumannové. Nájemcem je v současné době Josef Wildner.

Hostinec č. 327, který nese název „U železného hamru“ („Zum Eisenhammer“), převzatý po někdejší hamerském výčepu, byl postaven v roce 1894 a provozovala ho nejdříve Anna Richterová. Její kupní smlouva nese datum 2. března 1891. Od ní koupil hostinec 6. února 1905 její zeť Anton Riemer.

V roce 1899 zřídil Josef Effenberger v nově postaveném domě č. 336 na stavební parcele usedlosti č. 94 (byla mu připsána 18. července 1873), pohostinství „U zámku Frýdlantu“. Postoupil ho hned spolu s č. 94 dne 16. července 1907 svému synu Josefu Effenbergerovi. Po jeho smrti (19. července 1926) přešel hostinec s usedlostí na jeho dceru Marii, provdanou za Franze Matziga. Od 11. března 1929 je živnost pronajata manželům Rudolfu a Anně Blumrichovým.

Budova železniční stanice (č. 288) má od roku 1906 koncesi na výčep (bufet); provozují ho nájemci. Prvním nájemcem byl Gustav Preisler, po něm Franz Stark. Dalším byl od 1. prosince 1909 do 1. července 1925 Wilhelm Nicht. Od té doby provozuje výčep Alfred Křeček z Hejnic.

V domě č. 344, postaveném 1904 na pozemku, který 14. července 1904 získal Julius Lange, provozuje majitel od roku 1906 výčep vína, limonád a nealkoholických nápojů. Od

roku 1921 je držitelem hostinské koncese. Přilehlé koupaliště a rybníček s lodčkami vábí v pěkných ročních obdobích hodně přátel přírody.

V usedlosti č. 282 provozuje již několik let Paulina Pfeiferová kávu a cukrárnu.

Ve Ferdinandově jsou tři pohostinství. Starý hostinec č. 21 patřil na základě kupní smlouvy z 7. října 1882 Anně Hirschmannové, a od ní ho koupil 15. května 1899 Josef Effenberger. 3. března 1910 ho získal Franz Hartmann. Od jeho smrti vede podnik vdova Marie, roz. Plischkeová. Hostinec č. 48, který je podle kupní smlouvy z 1. června 1877 vlastnictvím Franze Neißera, připadl rozhodnutím z 25. října 1883 Karolině Augstenové, jejíž manžel J. Augsten zde také provozoval destilaci. Po jeho smrti se vdova Karolina znova provdala za Floriana Hausmanna, jemuž po manželčině smrti († 18. května 1910) 15. října 1910 připadl hostinec s tanečním sálem. Zemřel však již 27. prosince 1910. Kupní smlouvou ze 7. září 1911 získal nemovitost Gustav Augsten z Bílého Potoka, který ho vlastní dodnes. Hostinec „U Ořešníku“ („Zum Nußstein“) č. 64 byl zřízen současným majitelem Josefem Neumannem v roce 1895. Kupní smlouva nese datum 19. října 1888.

V Luhu je v současné době 6 hostinců. Starý hostinec č. 179 U Prátru („Zum Prater“), zřídil ve čtyřicátých letech (před r. 1847) Ferdinand Hübner (zvaný „Tischlerfernd“, nar. 1803). Na počátku padesátých let koncese zašla. V roce 1859 vyměnil Hübner dům č. 179 se svým zetěm, řezníkem Franzem Siegertem, za kovárnu č. 66 v Luhu, kterou Siegert získal 19. července 1856. Siegert (nar. 14. března 1813 v Kronell u Friedeburgu v Pruském Slezsku) získal 1861 znovu výčepní koncesi, a zemřel 27. října 1870. Jeho usedlost č. 179 byla 4. března 1871 připsána pozůstalým a 14. června 1871 Kamile a Johannu Siegertovi. Od nich ji získal koupí obchodník s dobyt看 Josef Rosenbaum (nar. 24. února 1854, † 11. března 1923 ve věku 69 let). Jeho vdově Else Rosenbaumové byla usedlost připsána 8. května 1924.

Na místě starého mlýna č. 45 (Scholzmühle), stojí dnes pohostinství „Zur Vereinshalle“ (Spolková hala). Tento hostinec byl otevřen v r. 1856 Josefem Jägerem, který kromě toho provozoval také kramářství, pročež se mu lidově říkalo také „U kramáře“ („Zum Krämer“). V roce 1857 byl objektu zřízen sál. V důsledku nucené dražby přešel hostinec 19. května 1898 od Josefa Jägerera za 7 550 zlna Wilhelma Bergera a při dražbě 11. září 1903 za 13 350 K na Frýdlantskou spořitelnu. Od ní ho získal 23. ledna 1904 současný majitel Adolf Scholz za 14 000 K.

Déle než půl století existuje již hostinec č. 19, známý dříve jako „Pilzgasthaus“ (Pilzův hostinec) nyní „Zur Turnhalle“ (U tělocvičny). Tato usedlost byla v první třetině 19. století v držení Josefa Peukera, od něho ji koupil 8. března (28. dubna 1828) Karl Knirsch a od něho

8. února 1838 Franz Thomas. Při veřejné dražbě na počátku roku 1843 ji získal Ignaz Fischer, jemuž byla připsána 29. března 1843. Rovněž v důsledku veřejné dražby ji získal v roce 1849 za 511 zl. Rudolf Pilz. Jemu byla úředně zanesena 31. prosince 1849. Pilz zde v roce 1853 otevřel řeznictví a o pět let později, 1858, také výčep. V letech 1878–1888 zde provozoval výčep jako nájemce jeho zeť Franz Bleil. Když se stal 18. prosince 1888 majitelem usedlosti, byl zřízen velký sál, který byl otevřen při církevní slavnosti (15. srpna) v roce 1892. Franz Bleil († 11. ledna 1917 ve Frýdlantu ve věku 71 let) prodal hostinec 30. září 1908 Rudolfu Blose. 21. června 1909 starý hostinec až na sál vyhořel. Trosky staré budovy byly strženy, zatímco taneční sál byl přístavbou náležitě rozšířen. Hostinská místnost, která se nacházela ve vyhořelé části domu, byla přeložena do místností před sálem. 7. října 1910 prodal Blose objekt firmě Antona Richtera synové („Anton Richters Söhne“). 20. března byl přepsán na firmu Antona Richtera synové akc.spol („Anton Richters Söhne A.G.“). Práva výčepu užívali posléze nájemci Heinrich Siegmund, Schier, R. Schlei a Neumann. 25. července 1925 koupili hostinec od Přádělny česané příze v Luhu (Mildenauer Kammgarnspinnerei) manželé Heribert a Anna Mockerovi a od nich 28. července 1926 nynější majitel Josef Ressel.

Hostinec č. 194, dříve nazývaný U Korunního prince Rudolfa („Zum Kronprinz Rudolf“) a nyní (od r. 1921) U Železného mostu („Zur Eisernen Brücke“), postavil Franz Scholz (nar. 16. prosince 1848, syn Franze Scholze v Raspenavě č. 63), na pozemku, který získal 14. září 1876. Hostinec byl otevřen 1877. Stavebník zemřel 21. prosince 1884. Hostinec přešel ke dni 30. dubna 1885 na dceru Emmu Scholzovou a od ní ho koupila 1. října 1901 matka Marie, roz. Försterová z Luhu č. 18 (narozena 13. srpna 1858), znovu provdaná od 14. září 1886 za řezníka Wenzela Hilberta (nar. 16. května 1858 ve Větrově, zemř. 19. února 1902). Vdova Marie Hilbertová pronajala živnost a řeznictví v září 1911 svému synovi Rudolfu Hilbertovi, jemuž byla usedlost připsána spolu s č. 18 po matčině smrti († 22. listopadu 1919) 16. června 1920. Zemřel však již 24. dubna 1925 ve věku 38 let. Jeho domovní reality č. 194 a č. 18 připadly jeho vdově Anně Hilbertové, znovu provdané Stompeové, která hostinec spolu s řeznictvím 1. února 1928 pronajala Hugovi Griesovi.

V selské usedlosti č. 21 (zapsané 9. prosince 1820 Franzi Wildnerovi a 20. prosince 1876 Anně Kilmannové, roz. Wildnerové) zřídil 1893 Josef Killmann (manžel M. Anny Killmannové, roz. Wildnerové) výčepní lokál, který byl otevřen 21. února 1893. Ještě než Josef Killmann zemřel (11. ledna 1905), získal 30. října 1897 usedlost jeho syn Franz Josef Killmann, který po přechodném krátkém pronájmu Antonu Resselovi, živnost zase provozuje sám.

Hostinec č. 196, postavil v r. 1878 na pozemku, získaném od usedlosti č. 95 dne 16. června 1877, Karl Neumann (nar. 1823, † 23. 8. 1894). V r. 1891 tu otevřel hostinec, který patří podle úředního zápisu ze dne 11. března 1895, jeho synovi Josefu Neumannovi.

V domě č. 219, který podle kupní smlouvy z 23. listopadu 1879 koupil do vlastnictví Bernard Scholz, zřídil Reinhold Richter, jenž usedlost koupil 10. dubna 1895, v září 1896 výčep vína a kavárnu. V roce 1902 se z něho stal hostinec „Zum Ober-Wittigal“ (V údolí Horní Smědé), jež 31. ledna 1909 získal Otto Augsten. Ten hostinec zrušil a umístil zde klempířskou dílnu.

Lužec má 5 hostinců. Velmi staré pohostinství „Zur Eiche“ (U dubu) se nachází v bývalé rychtě č. 24, která patřila od 10. března 1872 velkopřemyslníkovi Antonu Richterovi a přešla administrativně 31. prosince 1877 na syny Josefa Antona a Gustava Richtera. Podíl prvního z nich přešel 31. května 1901 na syna Maxe Richtera. Na základě kupní smlouvy z 1. října 1907 je v současné době majitelkou hostince firma „Anton Richters Söhne“ (Antona Richtera synové). Byl dříve pronajat Josefu Seibothovi († 30. listopadu 1898), poté Josefu Wünschovi a pak Johannu Sitteovi. Současným nájemcem je Karl Vogt z Frýdlantu.

K tomuto hostinci se přidružily následně hostince č. 35 a 43. První z nich byl († 25. dubna 1818 ve věku 67 let). 22. února 1843 získal usedlost Anton Krause. Zápisem ze 17. října 1888 přešla na jeho syna Antona Krause. Na základě kupní smlouvy z 10. listopadu 1892 je majetkem současného držitele Karla Trenklera. Od 20. března 1928 zde provozuje Josef Mann z Družcova pohostinství a kramářství.

Hostinec č. 43 („Bauermichel“) byl původně obyčejným obytným domem, který v roce 1851 prodal Ignaz Nicht za 300 zl. Franzu Neumannovi. Od něho ho dle kupní smlouvy z 18. května 1861, převzal za 750 zl. zeť Franz Neumann. Ten v něm zřídil před rokem 1870 výčep. Zemřel 15. února 1882. 13. dubna 1882 byl hostinec připsán synovi Gustavu Neumannovi (nar. 10. července 1853, který zemřel ve věku 42 let 25. května 1896). Zápisem z 5. července 1895 přešlo pohostinství na jeho syna Gustava Neumanna († 15. října 1925 ve věku 47 let). Svoji dnešní podobu získal hostinec po požáru 4. května 1908. Od roku 1927 ho vlastní syn Bruno Neumann.

Hostinec „Zur Schweizerhalle“ (č. 54) postavil v roce 1881 Bernard Kretschmer na pozemku, který získal výměnou 11. května 1878, a který ještě před svou smrtí 23. května 1903 dal převést notářským pořízením dne 9. května na manžela své schovanky Friedricha Effenbergera, který je současným držitelem.

V roce 1898 postavil sedlák Anton Stompe na pozemku, ležícím směrem k Libverdě, patřícím k usedlosti č. 3, (vlastní ji od 17. října 1894), horskou restauraci (původní název „Sophienwäldchen“ (Žofiin lesík)), pozdější „Zur Kaiserhöhe“(Císařská výšina), která 19. srpna 1901 vyhořela a byla znovu postavena. 10. dubna 1906 byla dražebně přiřknuta Franzí Altmannovi, Ferdinandu Seibtovi a Antonu Ullrichovi, na základě kupní smlouvy z 28. prosince 1907 však přešla do výhradního vlastnictví Ferdinanda Seibta z Hejnic č. 117. Ten prodal usedlost 12. září 1910 Wilhelmu Schmitzerovi, od něhož ji koupil 22. 8. 1911 Karl Hoher. Po roce 1911 byla hostinská živnost zastavena. Objekt získal dražebním rozhodnutím z 25. listopadu 1913 Anton Perzina z Liberce a od něho 14. června 1920 Rudolf a Irma Möchelovi. Na základě kupní smlouvy z 20. února 1923 náleží teď Okresní nemocenské pokladně, která ho dala přestavět a zařídit jako ozdravovnu.

V roce 1900 (po stavbě železnice) zřídil Josef Killmann hostinec „Zum Bahnhöfe“ („U nádraží“) č. 73, na pozemku, který koupil 11. dubna 1898 od Ferdinanda Killmanna. Hostinec však byl zrušen již v březnu 1915.

Peklo má v současné době dva hostince. Po desetiletí je v provozu hostinec v bývalé rychtě č. 11 (dnes „Zum grünen Wiesental“ (U zeleného lučního údolí). Postavil ho v roce 1781 Johann Christoph Demuth, od něhož přešel 15. března 1797 za 735 zl. na syna učitele Josefa Tschiedela z Arnoltic, a od něho 25. 5. 1828 na jeho syna Josefa Tschiedela, jemuž byl připsán po otcově smrti († 26. září 1829) dne 3. dubna 1830. Nový majitel zemřel 19. dubna 1867 ve věku 87 let. 25. května 1813 se oženil s Terezií Bergmannovou z Pekla. Dcera z tohoto manželství, M. Anna Theresia, se provdala 22. listopadu 1842 za Ignaze Richtera. Syn z tohoto manželství, Josef Richter koupil od dědečka Josefa Tschiedela 8. března 1864 za 3500 zl. rychtu; Vě věku 42 let zemřel 24. března 1880. Rozhodnutím z 26. května 1880 byla rychta přiřčena jeho vdově Marii, roz, Krause z Oldřichova v Hájích, která ji notářským pořízením z 31. července 1902 postoupila synovi Franzí Josefu Richterovi (nar. 4. března 1873). Ten 2. října 1924 ukončil svůj život sebevraždou zastřelením. Majitelem výčepní koncese je syn Hermann Richter, jenž ji převzal od matky Antonie Richterové.

Hostinec v č. 81 „Zur frischen Quelle“ (U čerstvého pramene) byl otevřen v roce 1925 a vede ho jeho zakladatel Hermann Krause.

V domě č. 81, postaveném v roce 1893, provozoval Ferdinand Rösler hostinskou živnost na základě koncese z února 1898; od 1. ledna 1913 je tento hostinec, zvaný „Zur Kirschbaumallee“ (U třešňové aleje) zase zrušen.

Z oděvních řemesel si v našich obcích asi nejdříve našlo přístup krejčovství. Původně byla výroba šatstva zaměstnáním žen a tak to zůstalo tak dlouho, dokud se šaty nepodrobily změnám módy, které se sice ve městech prosadily již velmi brzy, vesnic se však dlouho nedotkly. Potřeba šatstva se mnohde uspokojovala ve městě, kde již brzy existoval krejčovský cech. Kromě toho se stávalo, že v krejčování obeznámení místní lidé, putovali ve vsi od domu k domu a obstarávali krejčovské práce. Jakmile se však ve farnosti usadil krejčovský mistr platící daně, zmizel tento zvyk, lépe řečeno, byl zakázán ve prospěch cechovního mistra.

O prvních krejčích platících daně, nemáme v našich místech žádné zprávy. Známo je pouze, že 5. dubna 1559 obdržel Hans Wenig v Luhu „vzhledem ke své chudobě a churavosti“ od Friedricha v. Redern povolení, vykonávat až do své smrti krejčovské řemeslo na frýdlantském panství; měl svědectví několika šlechticů, že jím zhotovené kamizoly z jelenice s hedvábnými třásněmi byly „velmi půvabné“. S prvním jménem cechovního krejčího v Luhu samotném se setkáváme až v roce 1713; jmenoval se Hans Josef Preißler. V Raspenavě žil 1780 krejčovský mistr Josef Krauß. Na počátku 19. století nacházíme ve farnosti více krejčích. V Luhu získal krejčovský mistr Josef Elstner 15. února 1809 dům č. 36. Druhý krejčí, Anton Kratzer, koupil zde 3. října 1811 od Dorothey Herrmannové dům č. 157. Raspenava měla v této době tři krejčovské mistry. Mistr Josef Effenberger převzal 11. října 1810 od svého tchána Antona Scholze za 20 zl. parcelu č. 37. Dne 21. dubna 1811 získal mistr krejčovský Karl Wessig od vdovy po Chistophu Wildnerovi za 59 zl. dům č. 214, ležící na obecní půdě. Třetí raspenavský krejčí Florian Ressel z Horní Řasnice, uzavřel 10. srpna 1812 manželskou smlouvu s Veronikou, dcerou vrchnostenského vápeníka Christoha Ulbricha, od nějž 16. srpna 1814 koupil za 350 zl. také jeho dům se zahradou. Z pozdějších raspenavských mistrů krejčovských budiž uveden Franz Altmann, který 8. ledna 1833 získal od svého otce, domkáře Gottfrieda Altmanna dům č. 180. Rychlé střídání krejčovských mistrů znemožňuje zde uvést všechna jména. V současné době má Raspenava 3, Luh 1 krejčovského mistra. V Raspenavě vykonávají t.č. krejčovské řemeslo mistři Anton Neumann č. 236, Edmund Jäkel č. 69 a Franz Wildner č. 20; v Luhu Johann Wettinger č. 78 (od r. 1914). V Lužci není v současné době žádný krejčí. V domě č. 162 v Raspenavě provozuje živnost modistky Marie Resselová a v č. 144 Anna Barštipanová. Kromě toho se ve farnosti zabývá zhotovováním dámských šatů a prádla několik šiček. (Prádelní mandl mají v Raspenavě Mina Carlsohnová č. 321, Josef Richter č. 20 a A. Fischer č. 302, v Luhu Anna Neumannová, č. 85, Ernestine Hornová č. 32 a Marie Riedelová č. 237).

Potřebu obuvi krylo v dřívějších časech město Frýdlant. Frýdlantští obuvníci tvořili vlastní cech, který byl vybaven zvláštními právy. Každý sedlák nebo zahradník musel kůže ze svých poražených dobytčat prodat obuvníkům ve Frýdlantu. Ti, kteří by jednali proti tomu, museli zaplatit jako pokutu jednu kopu míšeňskou a kromě toho dát tamním ševcům půl sudu piva. Mladšímu cechu v Novém Městě p. S. byli podřízeni ti obuvníci, kteří se usadili v našich obcích. První známý raspenavský mistr obuvnický byl Anton Horn, který žil na konci 18. století. Také jeho syn Anton Horn provozoval vedle svého zahradnického hospodářství ještě ševcování. 2. srpna 1805 uzavřel obuvník Anton Horn ml. manželskou smlouvu s Magdalenou Peukerovou z Luhu. V roce 1806 se na výzvu rychtáře Josefa Röslera usadil v Raspenavě druhý obuvník, Christoph Krause. Pocházel z č. 50 v Pekle, kde dosud žil jako zahradník na nivě. Krause získal 1. ledna 1807 od dědiců zemřelého Ignaze Wildnera za 397 zl. jeho velmi zchátralý dům č. 89 spolu s loukou o rozloze 1 457 sáhů čtverečních. Po jeho smrti převzal dům jeho nejstarší syn Franz Krause, který zemřel 25. dubna 1874. Od vdovy Juliany, znovu provdané za Franze Ressela, získalo realitu č. 89 ředitelství okresní spořitelny, která na jejím místě v r. 1890 nechala postavit budovu okresní spořitelny. Ke starším obuvníkům Raspenavy patří též Josef Wildner, který 13. listopadu 1813 uzavřel manželskou smlouvu s Veronikou Stompeovou z Luhu a Samuel Schenk z Raspenavy, který 10. března 1817 jako obuvnický tovaryš „poněvadž byl plnoletý a předložil mistrovský kus“, obdržel povolení provozovat řemeslo „pod příslušenstvím k obuvnickému cechu v Novém Městečku“. Obuvník Samuel Schenk získal 10. července 1819 od Josefa Augstena za 400 zl. konv. měny dům č. 203. Ze známějších následných obuvníků, necht' je uveden ještě Franz Scholz (nar. 13. srpna 1825, † 19. května 1902.) V současné době má Raspenava 7 mistrů obuvnických, jsou to Wilibald Krause č. 150 (dříve č. 111), Josef Richter č. 25, Franz Vaclawek č. 172, Josef Roskowitz č. 242, Rudolf Neumann č. 96, Josef Finke č. 305 a Josef Ressel č. 304. Ve Ferdinandově žije obuvník Ferdinand Kaplan č. 62.

Také Luh měl již ke konci 18. století svého ševce; jmenoval se Wenzel Elstner. Později zde provozoval obuvnické řemeslo Josef Streit. Patřil mu dům č. 80, jež prodal 21. listopadu 1811 svému stejnojmennému synovi. V současné době provozují obuvnické řemeslo čtyři mistři, totiž Franz Ferdinand Köhler č.9, Anton Krause č. 125, Ignaz Nicht č. 128 a Eduard Krause č. 207.

V Lužci žil dříve obuvník v č. 8; jmenoval se Josef Wildner a byl dobře znám pod jménem „Christelschuster“. Byl asi jedním z nejstarších ševců obce. Jeho dům vyhořel

13. listopadu 1883. Dnes má Lužec dva obuvníky: Josefa Hrona č.79 a Osvalda Sacherta č. 66.

V Pekle žil kolem roku 1820 švec Josef Wildner v domě č. 34. V roce 1823 se oženil ve druhém manželství s Teresií Röslerovou. V současné době zde není žádný obuvník.

Brzy si našlo cestu do našich obcí řemeslo kovářské. Bylo to pro zemědělce přímo spotřební řemeslo. V nejstarších dobách měli, tak jako jinde, zřejmě také v naší farnosti právo provozovat kovářství šolcové. Zvláštního významu nabylo kovářství v Raspenavě, když se zde dolovala železná ruda. Raspenavský hamr dodával, jak bylo doloženo v jiné části tohoto spisu, značné množství kulí a podkov pro Valdštejnovu armádu. V první třetině 17. století žil v Raspenavě kovář Friedrich Christoph, který svůj majetek prodal 29. ledna 1624 frýdlantskému starostovi Joachimmu Jakobitzovi; 1634 se jako kováři při hamru uvádějí Peter a Christoph Ulrich, později Michael Herrmann. Tito kováři byli členy frýdlantského cechu. Rozvoj cechovnictví, především cechovní právo mílové způsobilo, že šolcům našich obcí bylo právo provozovat kovářské řemeslo upíráno, pravděpodobně proto, že stará rychtářská kovárna zanikla. V přípise z 23. prosince 1636 hejtmanovi panství, vznesli frýdlantští mistři námitky proti tomu, že je trpěna kovárna v Raspenavě, „kterou oba šolcové / v Raspenavě a Luhu) postavili“; poněvadž v tom spatřovali újmu na svých privilegiích, prosili o zachování svých práv. Jak praví nově potvrzené privilegium frýdlantského cechu kovářů a zámečníků z 23. září 1700, neměly být kromě „v našich vsích na vzdálenost jedné míle, jako v Řasnici, Raspenavě, Heřmanicích a Předláncích se nyní nacházejících kováren, poněvadž tyto byly při bratrském dělení (rozdělení panství v r. 1674) zahrnuty a započítány do taxy, postaveny již žádné, a nadále na každé vsi na vzdálenost jedné míle má být jen jeden kovář“. Z toho je patrné, že kovárna v Raspenavě trvala, navzdory dřívějším námitkám cechu, nadále. 1651 byl kovářem v Raspenavě Paul Kaulfersch. Podle seznamu „neusazených podruhů na panství Frýdlant“ z 20. dubna 1658, koval tehdy „v obou kovárnách šolců“ Tobias Rießler, „kovář z Lužice“ (Zámecký archiv Frýdlant). Tato kovárna č. 61 („Kirchschmiede“ – „Kostelní kovárna“) změnila brzy vlastníka když ji získal kovářský mistr Georg Wöhl, jehož stejnojmenný otec vlastnil statek s ruční robotou v Luhu. 31. srpna 1682 prodal podkovář Georg Wöhl se svými sourozenci statek svého zemřelého otce Georga Wöhla, nacházející se v Luhu mezi statky Georga Biebersteina a Chr. Blumberga, za 23 kop bratru Christophu Wöhlovi. Svoji raspenavskou dědičnou kovárnu „bez vrchnostenské roboty“ přenechal Georg Wöhl, který se jako vdovec oženil 24. ledna 1706 s Helenou Fiebigerovou z Raspenavy, 5. února 1696 za 92 kopy synovi Bernardu Wöhlovi. Ten byl dvakrát ženat. Druhou

manželkou byla od roku 1735 Anna Rosina, dcera raspenavského sedláka Christoha Blumricha. Z prvního manželství se narodily čtyři děti: Hans Georg, Apollonia (provdaná Wildnerová), Gottfried a Anna Marie. Syn Hans Georg koupil již 14. května 1711 kovárnu při řasnické rychtě za 105 kop. Dědila se v jeho rodině až do novější doby, nyní je však zrušena. 24. března 1735 dovolil raspenavský kovář Bernard Wöhl svému druhému synovi Gottfriedu Wöhlovi, aby provozoval kovářské řemeslo v jeho dílně. 13. února 1747 prodal Bernard Wöhl svoji kovárnu č. 61 svému synovi Gottfriedu Wöhlovi za 110 kop; ručiteli koupě byli Heinrich Josef Neumann, mistr mlynářský v Lužici a Georg Wildner, sedlák v Raspenavě. Nový majitel musel, stejně jako jeho předchůdce, platit obci „na všechny časy“ ročně 1 zl. 30 kr. Gottfried Wöhl podržel kovárnu do roku 1786. Dne 27. dubna toho roku prodal, jako čtyřiaosmdesátiletý muž, svoji kovárnu č. 61 za 500 zl. složených v hotovosti Johannu Christophu Stelzigovi (Stälzig) z Libverdy, který ji přenechal 29. června 1787 za 300 zl. synu Josefu Stelzigovi. Jeho dcera Franziska se 1813 provdala za zahradníka Josefa Augstena. Od Josefa Stelziga přešla kovárna 11. září 1827 za 500 zl. na syna Floriana Stelziga († 26. ledna 1855). Od jeho syna Josefa Stelziga, jemuž byla připsána 31. prosince 1856 za 2 000 zl., ji získal koželuh Josef Neumann. 18. března 1875 ji od něho koupil mistr pokryvačský. Franz Josef Schwarz, který nechal budovu v letech 1892/93 přestavět. Jako nájemci provozovali tu kovářské řemeslo v letech 1879–1915 Josef Patzak († 15. září 1915), a po něm do roku 1923 Edmund Klimpel z Mimoně. Od 18. prosince 1919 je objekt č. 61 v majetku firmy F. J. Schwarz. V roce 1929 zde byla zřízena místnost pro připravovanou lékárnu.

Druhá kovárna vznikla v r. 1763 při usedlosti č. 17 v Raspenavě. Tento dům včetně příslušných zahradnických pozemků, získal 5. června 1763 od tehdejšího majitele, bývalého libereckého vrchního lesního Johanna Christoha Tschiedela, za 500 kop podkovář Josef Stelzig (Stälzig) z Jindřichovic.³⁵³ Ten dostal již předtím dekretem ze 31. března 1763 od milostivé vrchnosti svolení, aby si ve jmenovaném domě zřídil kovárnu, v případě, že ho koupí. Vdova po Johannu Josefu Stelzigovi prodala 4. července 1770 kovárnu č. 17 spolu se zahradnickou usedlostí, položenou mezi selskými statky Hanse Friedricha Köhlera (č. 16) a Hanse Antona Scholze (č. 19) za 500 kop svému druhému manželovi, mistru kovářskému

³⁵³ Zahradnická usedlost č. 17 se nacházela již na počátku 18. století v majetku rodiny lesního Tschiedela. 2. března 1708 prodal nadlesní Christoph Tschiedel svoji zahradnickou usedlost, ležící mezi statky Friedricha Scholze (č. 19) a Heinricha Nase (č. 16) za 80 kop svému synovi Gottfriedu Tschiedelovi, vrchnostenskému střelci a myslivci (posledně nadlesnímu) v Raspenavě. Jeho synem byl výše zmíněný liberecký nadlesní Johann Christoph Tschiedel, který se 10. října 1723 oženil s Kateřinou, dcerou rychtáře v Bílém Potoce, Christoha Krause.

Johannu Christophu Weisemu (Wayse, † 13. prosince 1809).³⁵⁴ Ten měl dva syny, Antona a Josefa. Kovárnu č. 17 včetně zahradnické usedlosti převzal 5. prosince 1805 od otce za 1 000 zl. starší syn Anton Weise, který uzavřel 19. ledna 1807 manželskou smlouvu s Barbarou Schwindovou z Luhu. Od jeho syna Christopha Weise přešla usedlost č. 17 dne 15. prosince 1858 na Franze Neumanna, který později pronajal kovářskou dílnu, umístěnou v neočíslované vedlejší budově. Počátkem šedesátých let byla tato vedlejší budova přestavěna a dostala číslo 269. Kovárnu č. 269 převzal úředně 14. září 1892 syn Anton Neumann, který zde provozoval řemeslo až do své smrti 15. června 1914. Kovárna, od 18. září majetek Franze Josefa Neumanna, je v současné době pronajata Adolfu Hausmannovi. Odstoupenou zahradnickou usedlost č. 17 vlastní od 14. září 1892 Josef Neumann, bratr zesnulého Antona Neumanna.

Mladšího původu jsou kovářské dílny v domech č. 262, 93 a 263 v Raspenavě. Kovárnu č. 262, známou jako „Pfauschmiede“ postavil kovářský mistr Ignaz Gleißner na pozemku o rozloze 175 čtverečních sáhů, který koupil 12. října 1846 za 100 zl. od Antona Blumricha z č. 110. Stavebník prodal kovárnu 26. listopadu 1851 Antonu Pfauovi z Vratislavic. 24. srpna 1854 zničil požár budovu, byla však brzy obnovena. 31. srpna 1875 přešla kovárna od Antona Pfaua na jeho syna Ferdinanda Pfaua, který ji 2. června 1921 přenechal synu Ferdinandu Pfauovi.

Kovárna č. 93, stojící nedaleko bývalé hamerské krčmy, známá jako „Schenk- nebo Juhaschmiede“ byla až do požáru 21. prosince 1852, obyčejným obytným domem, který patřil Josefu Nichtovi („Bäcker-Eden“); zdá se však, že se tu již dříve měla nacházet kovárna (srov. s. 264). Po obnovení domu v roce 1853, ho koupil 17. září 1860 Adalbert Juha, který v něm zřídil 1861 kovářskou dílnu. Od něho ji získal 26. října 1898 syn Ferdinand Juha. Od 1. ledna 1929 ji vlastní jeho syn Ferdinand Juha. 1. března 1923 získal někdejší nájemce kovárny č. 61, Edmund Klimpel, od dědiců zemřelého mistra krejčovského Josefa Golla jeho dům č. 263. Na přilehlých pozemcích postavil ještě v témže roce kovárnu, kterou provozuje dodnes.

Přechodně stávala u staré Žitavské silnice nedaleko hostince č. 221 v Nichtových domcích polní kovárna. 19. srpna 1814 prodal clam-gallasovský inspekční a hospodářský úřad ve Frýdlantu dominikálnímu zahradníkovi Johannu Friedrichu Nichtovi č. 221 pozemek „na

³⁵⁴ Jak se zdá, kovář Joh. Josef Stelzig asi prodal velkou část pozemků zahradnické usedlosti. Pro to mluví na jedné straně nižší kupní cena zahradnické usedlosti v roce 1770 (50 kop oproti 500 kopám v roce 1763), na druhé straně okolnost, že kovář 1797 nově koupil od vrchnosti za 75 zl. 2 jitra 792 čtvereční sáhy pozemku). Kdyby byl s usedlostí č. 17 spojen ještě dřívější rozsah půdy, pak by Weise jistě nepřikupoval další půdu, poněvadž by jako řemeslník usedlost již při původní rozloze půdy těžko mohl obhospodařovat. Se vši pravděpodobností byly pozemky odprodány selskému statku č. 16. Poněvadž podle výpovědi jednoho starého pamětníka byla údajně, hospodářská budova stržena a odvezena do Lužce (č. 11), je možné, že teprve Stelzig na vhodném místě nechal kovárnu znovu postavit. (Benesch).

pustém statku“ o výměře 264 čtverečních sáhů za 30 zl. Kupující se zavázal vyhradit podkováři Antonu Puhlovi (Pohlovi) z tohoto pozemku 35 čtverečních sáhů, pro stavbu polní kovárny. Po Puhlově smrti však měla být polní kovárna zase zrušena. Kovářská dílna neexistovala dlouho; vyhořela brzy – rok nebylo možno zjistit – a nebyla již obnovena. Po nějakou dobu se kovalo také v domě č. 238, patřícím k budovám poplužního dvora.

Zda měl Luh měl již v 18. století kovárnu, není známo. 9. ledna 1704 bylo povoleno Christophu Nichtovi z Luhu, že může svého syna dát vyučit kovářem. Zda se tak stalo, a zda se syn stal poté kovářem v Luhu, se nedalo zjistit. Na počátku 19. století byla kovárna v domě č. 66. Zde koval od r. 1824 Ignaz Gleißner (nar. 9. března 1796), který získal usedlost 14. května od Christopha Nichta za 300 zl. Prodal ji však 24. ledna 1840 za 2 000 zl. Josefu Stelzigovi. Gleißner se poté odstěhoval do Trutnova, vrátil se však později opět do Raspenavy, kde postavil kovárnu č. 262. Kovárna č. 66 přešla od Josefa Stelziga, podle kupní smlouvy z 20. února 1841, za 1 650 zl. na jeho syna Josefa Stelziga, který ji zase 19. července 1856 prodal za 1 000 zl. Franzi Siegertovi. Od něho převzal kovárnu výměnou Ferdinand Hübner z č. 179.

Přechodně byla v Luhu kovářská dílna v domě č. 177. Zařídil ji mistr podkovář Ignaz Posselt z Vratislavic (nar. 20. srpna 1833, † 29. srpna 1895), který byl majitelem usedlosti na základě kupní smlouvy z 1. srpna 1867. Činnost kovárny se zastavila po smrti jeho syna Bertholda Posselta (nar. 20. září 1866, † 18. listopadu 1903), jenž nemovitost získal 31. října 1895. Jeho syn Anton Posselt, který se stal majitelem 26. března 1904, prodal usedlost 26. února 1914 nynějšímu majiteli Maxu Richterovi, jenž dal někdejší kovářskou dílnu přestavět na byt. V současné době existuje kovárna v domě č. 11 (v někdejší výměnku k č. 10). Otevřel ji mistr kovářský Franz Fischer v r. 1868, který 27. ledna 1872 získal také usedlost, a který ji 11. prosince 1879 předal synovi Josefu Fischerovi. Na základě kupní smlouvy z 31. srpna 1882 se stal majitelem Josef Bařek a notářským aktem z 16. července 1910 Wilhelm Bařek. Od 24. září 1912 náležela kovárna manželům Franzi a Hermině Augstenovým, od nichž ji v březnu 1929 získal koupí současný mistr kovářský Otto Hantschel.

V Lužci byla po určitou dobu kovářská dílna v č. 44. Tato, dnes zrušená kovárna, která byla od 1. října 1842 ve vlastnictví kovářského mistra Josefa Hahna, byla všeobecně dobře známá jako „Hahnschmiede“ (Hahnova kovárna). 2. srpna 1858 strhla povodeň jedno nároží budovy. Nemovitost přešla 13. listopadu 1882 na Floriana Hahna a patří teď od 12. listopadu 1895 Wilhelmu Hahnovi.

Zámečnická živnost vykazovala v posledních desetiletích v našich obcích vždy jednoho nebo více zástupců. Na počátku 19. století žil v Raspenavě mistr zámečnický Gottfried Knirsch. 29. března 1802 směnil svůj raspenavský dům č. 21 za zahradnickou usedlost zesnulého Josefa Neumanna v Lužci č. 20. Musel připlatit 750 zl. V Lužci v č. 23 provozoval později zámečnickou živnost Andreas Neumann. Byl poté až do sedmdesátých let obecním sluhou a listonošem a pod jménem „Briefandries“ známou osobností. Druhá zámečnická dílna v Lužci byla v domě č. 27. Zde provozoval své řemeslo dříve Wenzel Effenberger, jehož otec byl dobře znám pod přezdívkou „Kriegerschlosser“ (válečník – zámečník, sloužil dlouhá léta ve válce), později syn Wenzela Effenbergera Anton Effenberger († 14. září 1901, ve věku 62 let). Od r. 1880 je v Lužci strojní zámečnická dílna spojená se slévárnou, která je ve vlastnictví firmy Ferdinand Zelsmann. O tomto velkém podniku viz bližší údaje níže. V Luhu je v současné době jeden zámečník, Anton Herrmann, který své řemeslo provozuje v č. 250. V Raspenavě vykonávají zámečnické řemeslo nyní Ferdinand König v č. 260 (nar. 18. srpna 1902), syn 30. ledna 1927 zemřelého zámečníka Ferdinanda Königa a Adolf Sprengholz v č. 72 (nar. 23. ledna 1899).

Mladší řemeslo, klempířství, má v Luhu jeden a v Raspenavě dva podniky. V Luhu ho provozuje Otto Augsten v č. 219 (rodem z Hejnic). V Raspenavě bydlí klempíři Franz Müller č. 318 a Josef Bartel č. 301 (vnuk dřívějšího klempíře Josefa Pietsche).

Někdejší bohatství dřeva v naší krajině vedlo již velmi brzy ke zpracování dřeva k účelům užitkovým a stavebním. Tuto práci obstarávalo dříve více pil. Luh měl, jak dokazuje nejstarší urbář panství Frýdlant z konce 14. století, již tehdy pilu; stávala „pod vesnicí na louce“. Platila 15 grošů úroku a 15 prken. Místo, kde stávala, se dnes již nedá určit. V následující době stála pila v Lužci. Postavil ji šolcův syn Hans Benisch (srov. s. 109). Z této poddanské pily se platil v r. 1630 úrok 2 zl. 24 kr. V roce 1660 patřila šolcovi Christophu Neumannovi. V průběhu 17. století získala také Raspenava pilu. Jako pilař zde působil po roce 1700 Hans Köhler, který 26. září 1715. získal od Hanse Georga Riedela za 11 kop zahradnickou usedlost č. 57. Obě pily vystřídaly v 19. století továrny. Pila v Lužci stávala na místě pozdější továrny na porcelán firmy J.Fr. Scholz. Na místě staré raspenavské pily stojí dnes přádelna firmy Anton Richters Söhne (Antona Richtera synové) postavená v letech 1861–1862. V současné době je v Raspenavě již jen jedna pila. Tento podnik vlastní Julius Ressel a existuje od r. 1788. Na počátku toho roku zřídil sedlák Josef Ressel v č. 39 na svém pozemku s šesti druhy (Johann Rösler, Franz Kratzer, Anton Ressel, Johann Christ. Richter, Franz Rösler a Anton Walter) pilu (č. 182), z níž se platil vrchnosti úrok 6 zl. S ní byla v roce

1867 spojena přádelna mykané bavlněné příze (č. 281). V současné době je v č. 281 umístěna trhárna, kterou má od r. 1925 pronajatu Franz Wörfel.

Bez povšimnutí zde nemůže zůstat plavení dříví, které se provozovalo na Smědě až do poloviny 19. století. Zvyk plavit dříví má pozoruhodné stáří. Již 1521 obdržel Heinrich vo Schwanitz právo „plavit dříví na Smědě a Štolpichu“ (Lenní kniha I, list 5) Podle úředního předpisu z r. 1615 musili být při plavení osobně přítomni hejtman panství a purkrabí. Podle valdštejnských a pozdějších nařízení, smělo být plavené dříví dlouhé jen 6/4 lokte. V nařízení pro poddané z r. 1692 čteme: „Sáhové dříví mají (poddaní) dle nařízení každoročně zcela a bez přerušení štípat mezi svatodušními svátky a sv. Janem a dělat správná polena o délce 6/4 lokte pod trestem, za 1 sáh jeden říšský tolar, dříví na uhlí však dlouhé sedm čtvrtí. K plavení dříví mají poslat schopné osoby, nebo budou šolcové a přísežní potrestáni 3 zl., nebo vězením. A poněvadž někteří ku svému prospěchu, jiným však ke škodě se svévolně odvažují, dříve než dojde úřední rozkaz, sáhové dřevo vyvážet, pronikat do těžebního prostoru, porážet hranice sáhoviny, aby se zmocnili toho nejlepšího, potom však jiní, kteří mají špatné, nebo vůbec žádné potahy a sami nemohou svážet dřevo, musí platit nemístně vysoké mzdy za svážení; tímto se toto vše zcela zamezuje a zakazuje. Kdo bude při tom přistižen, má kromě vězení za každý sáh plaveného dříví, které odvezl před vydáním úředního příkazu, zaplatit za trest 45 kr., vyvezené dříví mu bude vzato a nařízeno, aby svezl jiné, na což mají šolcové a obzvláště lesní horlivě dohlížet a ohlásit, v opačném případě budou postiženi dvojnásobnou pokutou.“ Každý dědičný zahradník z Raspenavy a Luhu, měl za povinnost naštípat tři hranice uhlířského a splavového dříví (za odměnu 24 gr. za uhlířské a 16 gr. za splavové). Zahradníci na nivách v Raspenavě, Luhu a Lužci museli za stejnou odměnu rozštípat 2 hranice, zatím co na každého domkáře připadala jedna hranice. Každý sedlák v Luhu měl povinnost rozštípat a přivést 6 sáhů dřeva. Navzdory poměrně malé délce plaveného dříví, bylo pro bezpečné plavení třeba občas vyčistit říční koryto. Tato práce náležela asi stálým vorařům, z nichž byli zaznamenáni v r. 1662 v Hejnicích 1, v Luhu 4, v Lužci 1 a v Raspenavě 11; obce, jejichž územím plavební dráhy procházely, však měly dát k dispozici několik „schopných“ pracovních sil pro přechodné služby, jak to vyplývá z odstavce 47 zmíněného nařízení z r. 1692. Vorové dříví bylo plaveno na Smědě až k „vorové pěšině“ pod frýdlantským zámkem a tam uskladněno na „vorové planině“. Již v roce 1626 nařídil vévoda Albrecht z Valdštejna, že všech 23 vesnic jeho frýdlantského panství má povinnost všechno dřevo pro uhlí a plavení rozštípat, dřevo pro dvůr a dolování přivést k zámku, několik dní je plavit a dopravit po vodě pod zámek. V poslední čtvrtině 18. století bylo plavení zadáváno

smluvně. 1780 uzavřela vrchnost vorařskou smlouvu se třemi usedlíky v Bílém Potoce, tamním šolcem Josefem Krausem, kovářem Antonem Krausem a Hansem Heinrichem Krausem. Podle ní „měli uvedení u splavové česlice v Hejnicích a Raspenavě dřevo vyrovnat, připravit je pro deputáty (stanovené přídavky pro vrchnostenské úředníky a veřejně sloužící osoby) a plavit až k zámku“, odkud je pak „robotníci“ měli dovést na stanovené místo. Za úklid řeky, za udržování brodů, za štípaní každého sáhu, přísun, vhození do vody a plavení až do Hejnic, kde sjednatelé smlouvy měli povinnost sami dříví vynosit a narovnat do hranic, dostali 40 kr., za další dopravu až k raspenavské vorové planině rovněž 40 kr. V roce 1788 převzali plavení za výrazně příznivějších podmínek hejničtí usedlíci Philipp Effenberger a Josef Augsten; zavázali se, že „po deset let na vrchnostenském zadním polesí pokácejí, dopraví a splaví tolik dřeva, jak jim bude přikázáno vrchnostenským hospodářským úřadem“. Sáhovina musela být „hustě vyrovnána“ 3 české lokte vysoko a 3 lokte široko. Každé poleno muselo být dlouhé 3 lokte. Za ztráty bylo smluvním kontrahentům počítáno ze sta 2 sáhy. Jako odměnu obdrželi za kácení, přísun a plavení do Frýdlant obnos, jehož výše byla odměřována podle vzdálenosti, po kterou se dřevo plavilo. Pro dřevo z lesa u Bílého Potoka u Vlčích jam se platilo 50, z oblasti „Tabaksteinů“ a Černé hory rovněž 50, za dřevo z revíru u Bílé Smědé, u „Studánky“ („Bernl“) a z Dreßlerových pozemků, „pokud se dá plavit“ 40, za dřevo z předního a zadního hejnického hvozdu 56 a za dřevo z „Bernelbergu“ v libverdském polesí 51 kr. Za „úklid vody na Černém Rüttigtu“ měli dostat jednorázově 400 zl. „V Hejnicích mají stejné množství vykonat bezplatně“ (Bennesch, Haindorf, 382). Povodně 12. června 1804, 26. září 1808, 2. srpna 1858 odplavily z raspenavské vorové planiny velké množství vyrovnaného dřeva (viz oddíl „povodně“). Po zničení dřevěných brlení bylo plavení dříví na Smědé zastaveno. Příčinou toho byly různé okolnosti. Jednak se jevila doprava dřeva po vodě rok po roce dražší, jedna se platilo v horách právě tak draze jako na překladištích.; kromě toho nepotřebovala vrchnost již tolik dříví, poněvadž od poloviny 19. století většinu svých poplužních dvorů pronajala živnostenským podnikům(pivovary) a v cihelnách a vápenkách zavedla topení uhlím.

Část dřeva se spálila ihned v lese na uhlí a popel. Dřevěné uhlí potřebovali mnozí staří řemeslníci, kteří pracovali s ohněm, obzvláště železný hamr v Raspenavě a hutě v Ludvíkově a Novém Městě. Majitel hamru platil v roce 1521 po třech svobodných rocích za každý milíř 13 grošů úroku a nižší soudnictví vykonával nejen nad tovaryši hamru, ale také nad uhlíři. Také výroba popela se v Raspenavě připomíná velmi brzy. Na sv. Michala 1591 zaplatili tři zdejší osadníci, totiž Blasi Augsten, Jörge Augsten a Adam Altmann, po dvou kopách úroku

z popele. Vyrobenou potaš používali pláteníci k loužení přízí a soukeníci k moření při barvení. Uhlíři a popeláři nesměli způsobiti v lese žádnou škodu; ti, kteří „nedávali pozor na oheň“ a „vědomě působili škodu“, měli být podle čl. 63 nařízení z roku 1692 v případě „nemožnosti trestu v penězích a majetku, potrestáni na těle“.

Rozloha lesů byla v 17 století ještě velmi značná. Ještě v první třetině téhož století nevěděla vrchnost sama jaký rozsah mají lesy, které jí patřily. V taxě panství z roku 1634 se říká: „K tomuto panství náleží dosti značný počet lesů a pohoří, ale jaký by mohl být jejich soupis je nemožné, aby se kvůli velkým horám a údolím mohly vyměřit.“ Podle popisu nižších a horských lesů z r. 1632, začínal dolnoraspenavský les, který hraničil s větrovským, s lesem v Oldřichově v Hájích a hornoraspenavským lesem na tak zvané „Hřebenové cestě“ a sahal až k „Nové cestě“. V něm ležely Lysé skály (Kahlstein), „Ochsentot“, a „Bergstein“. Již tehdy byl v důsledku spotřeby dřeva pro panskou vápenku značně vytěžen. Hornoraspenavský les, který hraničil s raspenavskými selskými pozemky, s dolnoraspenavským, oldřichovským a hejnickým lesem, se rozkládal až k Bílému Štolpichu Zahrhoval Ostrý (Scharfstein) Nieder a Ober Scharfgraben, Wasserloch, Welschenhau, Schwarze Pfütze, Svinské čelo (Saustirne), Mittagloch. Také on byl značně odlesněn pro potřebu vápenky a stavbu hejnického kostela. Z Chlumu odebírala vrchnost kmeny pro výrobu špalků, šindelů a hřidelí. Prodej kmenového dříví na jaře 1728 vynesl v Lužci za 23 kmenů 30 zl. 55 kr., v Luhu za 113 kmenů 108 zl. 21 kr. a v Raspenavě za 188 kmenů 184 zl. 52 kr.

Některá osobní jména v Luhu v nejstarším urbáři panství (1381), ukazují na brzké provozování dřevozpracujících řemesel ve farnosti; tak jméno Schindler (Šindelář) připomíná výrobu šindelů a jméno Hörkener výrobu hrabí. Z řemesel, která se zabývala výrobou domácího zařízení a zemědělského nářadí ze dřeva, byli již od dávných dob v našich místech usedlí koláři, truhláři a bednáři.

Větší kolářství bylo v Raspenavě již na počátku 18. století v č. 142 /“Hagwagner“). Jeho majitelem byl v r. 1718 Georg Ressel. 26. ledna 1735 uzavřel manželskou smlouvu s Elisabeth Hockebornovou. Její vnučku Annu Marii Riegerovou z Větrova přijal „za vlastní pokrevné dítě“ a provdal ji za koláře Hanse Friedricha Bergmanna z Větrova, který pracoval u něho. Georg Ressel, zvaný již 1734 „starý kolář“, zemřel 4. března 1738. Po jeho smrti převzal dům č. 142 včetně dědičné zahradnické usedlosti již uvedený Hans Friedrich Bergmann za 150 kop. Pro vrchnost musel každoročně rozštípat hranici plaveného dříví. 4. září 1749 přenechal Bergmann svoji zahradnickou usedlost č. 142 za 250 kop svému stejnojmennému synovi. 18. dubna 1788 přešel dům a usedlost na jeho syna Josefa

Bergmanna, který provozoval dále kolářské řemeslo a 23. října 1794 celou nemovitost prodal za 533 zl. 20 kr. koláři Josefu Mehwaldovi z Buchau v Pruském Slezsku. Tento se podruhé oženil 1806 s Agathou Tschunkeovou z Dětrichova. Kupní smlouvou z 10. května 1842 se dostala usedlost za 1900 zl. jeho synovi Josefu Mehwaldovi, který ji přenechal 9. května 1862 za 2 000 zl. svému synovi Antonu Mehwaldovi. Kolářství bylo později zrušeno a nemovitost (na základě notářského aktu ze dne 13. října 1896 v majetku Antona a Johanna Mehwaldových) byla prodána 14. dubna 1903 zemědělci Josefu Maierovi.

Druhé kolářství bylo v Raspenavě v č. 149. Zde žil v první třetině 19. století kolář Anton Effenberger, který tuto domkářskou usedlost převzal 11. května 1809 za 200 zl. od svého otce Christoha Effenbergera. Dům („staré kolářství“), získala později firma Anton Richters Söhne (Antona Richtera synové) a dala ho zbořit. V č.57, které sloužilo v době stavby železnice jako hostinec, zřídil Ferdinand Effenberger („Brückwagner“ – „Kolář u mostu“, majitelem usedlosti byl od 18. října 1878), kolářství. To přešlo po jeho smrti, která nastala v důsledku nehody na kole 17. června 1920, kupní smlouvou z 22. listopadu 1921 na Emila Effenbergera. Bratranec Ferdinanda Effenbergera, Josef Effenberger, provozoval kolářství a další obrábění dřeva v domě č. 94, který mu patřil od 18. července 1873, až do své smrti 21. března 1907. Tato usedlost náleží na základě úředního rozhodnutí z 16. července 1907 synu Josefu Effenbergerovi; dílna byla po určitou dobu pronajata Gustavu Kaulferschovi, který později zřídil kolářství a zpracování dřeva v Luhu č. 292.

V Luhu zřídil Josef Simon († 25. prosince 1927 v č. 7 kolářství, které vlastní od roku 1927 jeho syn Emil Simon. Kolářství v č. 292 založil nynější majitel Gustav Kaulfersch.

V oboru truhlář je v Raspenavě nejstarší zmínka o Christophu Herbigovi. Bydlel v domě č. 22, který koupil 12. března 1736 za 10 kop. V jeho rodině se truhlářské řemeslo dědilo až do 19. století. V domě č. 88 provozoval tuto živnost po několik desetiletí truhlář Anton Herbig, který zemřel 20. října 1894. Po smrti jeho nástupce Franze Wildnera bylo zde truhlářství zrušeno. Truhlář Anton Richter, který žil na počátku 19. století v Raspenavě, se oženil 1810 s Marií Annou, dcerou podkováře Josefa Stelziga.

Truhlárna, kterou založil Karl Augsten (nar. 23. listopadu 1841, † 13. listopadu 1899) v č. 10, byla po smrti jeho nástupce a syna Karla Augstena († 27. září 1922) zrušena. Rovněž byla zrušena truhlárna, kterou založil v r. 1887 v č. 69 Ferdinand Hoffmann, po jeho smrti († 16. listopadu 1922). Stejný osud potkal též truhlárnu Franze Görlacha v č. 146. Její majitel zemřel ve věku 44 let 29. července 1919 v nemocnici ve Valoně v albánském zajetí. Jeho vdova Pauline, roz. Krause, z Dolní Oldříše provozuje pohřební ústav. Zrušena byla také

truhlárna, kterou založil Josef Krause v č. 184. Její majitel provozuje teď již jen kramářství. V současné době je v obci jen jedna truhlárna, totiž v č. 73. Založil ji Josef Hübner († 1. srpna 1893), od něhož ji převzal jeho stejnojmenný syn. Dnes ji vlastní jeho syn Eduard Hübner.

Výrobu beden provozoval dříve Adolf Seibt v č. 265. Od jeho smrti v dubnu 1914 provozuje tuto živnost syn Emil Seibt.

V Luhu provozoval truhlářskou živnost po několik desetiletí Anton Köhler v č. 84. Zemřel 11. prosince 1906. Jeho vdova pak v domě provozovala po nějakou dobu kramářství. Syn Anton Köhler je truhlářem jako jeho otec, a kromě toho provozuje pohřební ústav. Kromě tohoto podniku je v Luhu ještě pět truhlářských dílen, a to v č. 6 (majitel Wenzela Engela dědicové, pronajata od r. 1923 Franzu Walterovi), v č. 37 (Josef Quaiser), v č. 85 (Adolf Neumann), v č. 160 (Josef König) a v č. 232 (Wilhelm Menzel). Podniky v č. 6, 84 a 232 jsou strojní truhlárny a jako takové je zřídili současní majitelé.

Ve Ferdinandově zřídil ve svém nově postaveném domě č. 64, Josef Neumann na počátku devadesátých let truhlárnu, která byla později zrušena. Proto pak zřídil Josef Ressel novou truhlárnu v č. 26.

V Lužci provozoval truhlárnu dříve v č. 38 Franz Seidel, který přišel v polovině čtyřicátých let z Nového Světa u Rokytnice, a jako nájemce provozoval truhlářskou živnost v uvedeném domě. Zemřel 26. března 1898 ve věku 83 let v č. 26. V osmdesátých letech byly v Lužci tři truhlárny („Seideltischlereien“). Od r. 1908 je truhlárna v č. 11; její majitel Johann Enzmann se zabývá především výrobou a pokládáním parket. Kromě toho má Lužec ještě jednu výrobní bednu (č. 47), kterou vedl až do r. 1907 představený obce Franz Ressel, a od té doby ji provozuje jeho stejnojmenný syn.

Bednářské řemeslo je ve farnosti doloženo již na konci 16. století. 1580 dodal bednář Christoph Ullrich v Raspenavě na frýdlantský zámek konvice na vodu, vědra (nádoby se dvěma uchy), sud na šrot, troky, lopaty na uhlí, džbery pro psy, sud na máslo, sud na uhlí, 4 soudky do kuchyně po 6 groších, vědro na vodu za 5 grošů, pařák, kád' na ryby, kád' do pivovaru. Gregor Augsten z Lužce dodal 20 konvic za 4 groše a 10 konvic na pití za 3 gr. do poplužních dvorů. 29. srpna 1817 získal bednář Gottfried Kieselt z Bulovky od Josefa Mayera za 160 zl. dům č. 210 v Raspenavě, který vyměnil 2. listopadu 1820 za dům Hanse Ressela č. 55. V současné době je v Raspenavě jeden bednář, Ferdinand Lindner, v č. 311. V Luhu otevřel 1919 Josef Killmann v domě č. 93 bednářství. V č. 170 provozuje Josef Lindner od roku 1929 totéž řemeslo.

Zřejmě o něco později než uvedená dřevozpracující řemesla, se v našich obcích zabydlelo soustružnictví. V blízkých obcích Hejnicích a Bílém Potoce zdomácnělo již v dávno době. V Raspenavě v č. 29 pracoval dlouhá léta soustružník Josef Horn († 15. září 1928 v Luhu ve věku 78 let). Ve zrušené továrně na lepenku č. 270 v Raspenavě zařídil v roce 1928 Adolf Neumann strojní soustružnictví. Ve Ferdinandově v č. 20 žije soustružník Josef Wildner, v č. 15 v téže obci provozuje Josef Nicht výrobu dětských hraček; vdova po jeho předchůdci Josefu Bucheltovi, Anna, obchoduje se stejným zbožím. Koníčky na hraní vyrábějí bratři Anton Finke v č. 58 a Josef Finke v č. 69. Výrobou lžic na vaření se zabývá Emil Jahn ve Ferdinandově č. 13. Až do roku 1892 jezdili usedlíci z Pekla Florian Effenberger (č. 14), Wenzel Effenberger č. 32, jeho syn Adolf Effenberger a Josef Rösler (č. 21) s dřevěnými výrobky z Bílého Potoka na trhy v Budyšině, Svidnici, Neu-Salza a Sebnitz.

Řešetář (sítař) z Lužce, který prodával své výrobky v Horní Lužici, údajně podle legendy sepsané v roce 1655, koupil v Žitavě zázračný obraz Panny Marie hejnického kostela. Řešetářství provozoval v druhé polovině 19. století v domě č. 237 v Raspenavě Anton Krause (nar. 25. září 1825, † 11. května 1903). V č. 126 žil sítař Kajetan Krause. V dnešní době provozuje zde toto řemeslo Josef Krause v č. 273 (syn Kajetana Krause). Řešetář Julius Krause z č. 204 (syn Antona Krause) zemřel v poslední světové válce 11. května 1918 v rezervní nemocnici v Pardubicích.

Zástupce stavebního řemesla lze ve farnosti zaznamenat již velmi brzy. Dokud domy byly staveny výhradně ze dřeva, bylo možno ve všech třech obcích nalézt tehdy jistě výnosné tesařské řemeslo. Tesaři se uvádějí již na počátku 17. století. 1611 obdrželi raspenavští tesaři od Kryštofa z Redernu rozkaz, postavit pod Jizerou novou loveckou chatu. Také účty raspenavského hamru uvádějí tesaře. 1651 žili v Raspenavě tesaři Christoph Zimmermann, Hans Riedel a Christoph Herbig, v Luhu tesaři Görge Liehnes a Christoph Preibisch. Když se po polovině 18. stala běžnou stavba kamenných domů, našlo dosud méně provozované zednické řemeslo více pozornosti. 1651 se setkáváme v Luhu se zedníkem Hansem Weberem, v Raspenavě se zedníkem Michelelem Augstem. Současně s řemeslem zednickým se vyvinulo řemeslo lamačů kamene a kameníků. Ve starší době nacházely opracované kameny uplatnění jen při stavbě panských budov. U dřevěných stavení se používalo jako podkladu jen obyčejných polních kamenů.

Zavedení kamenných staveb vedlo ke zřízení vápenek v Raspenavě. Pro ně poskytovalo okolí Vápenného vrchu dostatek vápence. Již od počátku 16. století se těží raspenavské

vápence. Jako stavební vápno nalézal zdejší vápenec již tehdy použití u všech větších staveb ve Frýdlantu. Tak dodal 1565 Hans Köhler v Raspenavě ke stavbě školy ve Frýdlantu, potřebné vápno. Heinrich v. Döbschitz koupil 1577 8 sudů vápna za nějž zaplatil 1 kopu 36 gr. V tomtéž roce odebral kromě Heinricha v. Döbschitz raspenavské vápno frýdlantský starosta, Hans Förster v Marklissa (Lesná v Polsku), Adam v. Kyaw v Pertolticích, obec Königshain, Valten Prade ve Větrově, Bernhard v. Gersdorf na Bellmannsdorfu a Hans von Penzig ve Wilka. Množství odebraného vápna obnášelo 83 sudů a celková cena činila 16 kop 56 gr. Jeden sud vápna stál 12 a 16 grošů. Když si Kryštof I. z Redernu 1578 od Georga von Warnsdorf auf Kuhna půjčoval 1 000 tolarů, slíbil, že bude věřiteli dávat až do splacení dluhu o svatodušních svátcích 50 věrtelů nehašeného vápna. 5. ledna 1580 požádal tento o 100 sudů vápna. Odběrateli byli především šlechtici pro své dvory a obce pro své veřejné budovy; měšťané a sedláci potřebovali vápna méně, poněvadž tehdy stavěli své domy převážně ještě ze dřeva. Lepší vápenec se používal pro zhotovování náhrobních kamenů a památníků. Jak je známo, pochází „bílý mramor“, použitý 1610 při stavbě redernského mauzolea ve frýdlantském děkanském kostele, z raspenavského lomu.

Kdy byla postavena v Raspenavě první vápenka, lze dne již sotva dokázat. Určitě zde byla již v první třetině 17. století. Jak vypovídá úroční rejstřík panství Frýdlant z roku 1631, stála u vápencového lomu „za Raspenavou nad vodním dílem“ (nádrž a soukolí pro železný hamr); tato vápenka se uvádí také v taxe panství roku 1634. Zde se páliło „co bylo potřebné k stavbám panství, ročně 2 až 3 pece“. Jen to vápno, které vrchnost sama nepotřebovala, se prodávalo. (Jako lamač vápence se vyskytuje v roce 1651 raspenavský domkář Hans Kretschmer). Z údajů rejstříku z roku 1631 vyplývá, že původně provozovala těžbu vápence a jeho pálení sama vrchnost. Právo páliť vápno měla totiž dříve vrchnost. Ani na vlastním pozemku, ani k vlastní potřebě nebylo povoleno lámat vápenec a páliť ho. Teprve ke konci 18. století povolovala vrchnost těžbu a pálení vápence také jednotlivým poddaným usedlíkům na jejich pozemcích. Podmínkou však bylo placení každoročního úroku vrchnosti. Prodej páleného vápence byl tedy povolen jen tehdy, když vápenec těžený vrchností nestačil, kterýžto případ nastával stále častěji v souvislosti s rostoucí stavební činností a vzhledem k tomu, že vrchnost neuvažovala o rozšíření vlastních vápenných pecí. Již před počátkem 19. století se nacházely v Raspenavě poddanské vápencové lomy. Lom na hospodářství č. 58 se uvádí nejdříve 1791, lom na hospodářství č. 47 ale teprve 1801.³⁵⁵

³⁵⁵ Selské hospodářství č. 58 vlastnil na počátku 18. století sedlák Hans Wildner. 1. ledna 1721 je získal za 100 kop syn Georg Wildner, 15. ledna 1753 za 260 kop jeho syn Hans Christoph Wildner a 14. února 1791 za

Na základě prodejní smlouvy hospodářství č. 58 ze dne 14. února 1791 musel kupující Anton Wildner dát svému otci Hansu Christophu Wildnerovi „za každou pec vápna ze statku, dokud se bude pálit, pokaždé 30 kr.“ Vápencový lom, který se nacházel na hospodářství č. 47, měl od října 1801 k volnému užívání Ignaz Hockeborn, musel však do svatodušních svátků 1802 každý týden, kdy se páliko, zaplatit své matce Veronice 1 zl.; potom dostávala matka po dobu pálení týdně jen 30 kr. Na počátku 19. století (1808) byla vápenka na rychtářském statku č. 62 v Raspenavě. Vrchnost měla v oné době dvě vápenky. Vrchnostenským vápeníkem byl v letech 1809–1814 domkář Christoph Ulbrich. Jeho dcera Veronika se provdala 1812 za krejčího Florianu Ressela z Horní Řasnice, který koupil od svého tchána 16. srpna 1814 také jeho louku. Ulbrichova druhá dcera, Marie Anna, byla od 1809 provdána za Franze Tschiedela, syna vrchnostenského lesníka Antona Tschiedela v Luhu.

Dne 2. července 1818 se obrátili raspenavští vápeníci (šoltys Josef Rößler, Ignaz Hockeborn, Anton Wildner, Ignaz Ressel a Franz Rösler) dopisem na vrchní vrchnostenský úřad, v němž žádali o sdělení, na základě kterých zákonů může být požadováno placení úroku z vápna. 5. července 1818 došla poddaným vápeníkům odpověď, v níž se říká: „Dvorský dekret z 8. ledna 1789 sice stanoví, že se žádnému poddanému nezapovídá užívat lomy na kámen, vápenec, mramor a jiné kameny, cihlářskou hlínu apod. jako k povrchu zemskému sahající průmyslové předměty, tento dekret však neříká nic o pálení nebo o pecích na vápno nebo cihly, ani se neříká nic o zrušení vrchnostenských regalíí. Již rozhodnutí krajského úřadu z 29. února 1788 upozornilo poddané na jejich dotaz, že každý poddaný může na svém pozemku lámat a používat kámen, že však poddaný v žádném případě není oprávněn, pálit vápno nebo cihly na prodej nebo ku vlastní stavební potřebě, protože to přísluší jen vrchnostem jako dominikální regal a žádnému poddanému není povoleno. Vrchnosti nežádají tedy žádný úrok z lomů na vápno nebo na kámen, ale pouze úrok z pálení vápna, který se odváděl od r. 1788 bez překážek.“ (Zámecký archiv Frýdlant).

Poněvadž ve vrchnostenských lomech těženy vápenec nepostačoval, pronajala si již 1812 vrchnost na hospodářství č. 58 kus pozemku, kde se nacházel „obzvláště dobrý

460 kop jeho syn Anton Wildner. V rodině Wildnerových zůstal statek č. 58 do dnešních dnů. Od Antona Wildnera ho převzal 5. ledna 1828 Franz Wildner. Po jeho smrti († 24. prosince 1861) byl statek připsán 20. března 1862 Josefu Wildnerovi. Statek s ruční robotou č. 47, který byl v první třetině 18. století v držení Friedricha Rößlera, přešel 6. června 1735 za 90 kop na Hanse Christophu Röslera, od jehož vdovy 25. srpna 1747 rovněž za 90 kop ho získal Hans Christoph Ressel z Luhu; 1755 se stal majitelem za 50 kop Hans Anton Lux, 29. listopadu 1760 za 150 kop Hans Christoph Hübner z Mníšku, 22. 10. 1770 jeho syn Hans Christoph Hübner a 12. února 1772 za 163 kop Gabriel Hockeborn z Řasnice († 1790). Jeho vdova se vdala za Antona Blumricha, který pak jako prozatímní sedlák na statku č. 47 hospodařil. 10. října 1811 připadlo hospodářství za 707 zl. synu Gabriela Hockeborna Ignazi Hockebornovi, jehož manželkou byla Theresia Resselová

vápenec“. 4. ledna 1814 uzavřela vrchnost smlouvu se sedlákem Antonem Wildnerem z č. 58 o těžbě vápence na jeho statku. 18. května 1820 získala vrchnost od sedláka Antona Wildnera č. 58 část pozemku ležícího před Vápenným vrchem (Top. č. 371) v rozloze 3 měřic a 1 čtvrtce. Na tomto pozemku „kde je dobrý vápenec“, „který dosavadní majitel sám neužívá“ otevřela vrchnost již předtím „vápencový lom“. Nyní převzala tento lom k vlastnímu užívání, aby z něho „od r. 1820 těžila potřebný vápenec.“ Wildner obdržel za odstoupený pozemek tzv. „Nesselwiese“ (Kopřivová louka) o rozloze 8 měřic a 2 čtvrtcí, osvobozený od poplatků, tak dlouho, „pokud trvá plavení“, každoročně 400 sáhů měkkého plaveného dříví, sáh počítaný po 9 kr.

V roce 1834 zaměstnávala vápenka kromě dvou panských také pět poddanských pecí. Jedna z poddanských vápenek stála na statku Josefa Königa č. 138 v Luhu, který ležel blízko silnice do Ludvíkova. Ještě dnes jsou po ní zachovány stopy. Zrušen byl i vápencový lom patřící k farnosti na vrcholku Vápenného vrchu, odkud dříve vrchnost, později farář nechával lámat a pálit vápenec. Před rokem 1850 zastavila vrchnost v Raspenavě zcela pálení vápence. Ve starých vrchnostenských vápenkách, páčil pak vápno nějakou dobu majitel selské usedlosti č. 54, Ignaz Ressel.³⁵⁶ Vápencový lom na statku č. 47 získali kupní smlouvou ze 7. října 1856 včetně statku s ruční robotou a na něm se nacházející vápenkou, od dosavadního majitele Franze Hockeborna za 20 000 zl. podnikatel C.G. Baum z Newicz a E.B. a Gerste z Ludwigsdorfu u Zhořelce v Prusku. Těmto dvěma mužům lze teprve děkovat za racionální těžbu zdejších vápenců; oni to také byli, kdo zde dali postavit trvalou vápenku nejnovějšího systému, vytápěnou uhlím. Dovedli z rašelinišť, která jim patřila, těžit rašelinu, kterou pak využívali při pálení vápna.³⁵⁷ Provozovali podnik s vápnem společně a dovedli ho k rozkvětu. Kolem roku 1860 zaměstnávali 20 až 30 dělníků; denně se těžilo průměrně 200 centů vápence, který pak byl vypalován ve dvou pecích. Smlouvou z 12. července 1862 přenechal E.B a Gerste svůj podíl za 5 000 zl. C.G. Baumovi, který až do své smrti (1885) vedl podnik ve vlastní režii. Jeho syn, král. pruský justiční rada Karl J. Baum prodal 21. března 1885 hospodářství, vápencový lom a podnik sedláku Ignazi Resselovi z č. 54 (prot. od 1871). Ten

³⁵⁶ Hospodářství č.54, které vlastnil na počátku 18. století Hans Ressel, přešlo 6. března 1726 za 110 kop na jeho syna Hanse Christopa Ressela a od jeho vdovy 3. srpna 1782 za 150 kop na jejího budoucího manžela Josefa Hausmanna z Větrova. Od něho ho převzal 11. ledna 1817 za 1 200 zl. konv. měny jeho zeť Ignaz Ressel z Luhu. Prodej byl schválen 18. dubna 1817. 11. září 1860 převzal statek za 7 000 zl. syn Ignaz Ressel, který 21. března 1885 od Karla Bauma získal také sousední statek č. 47. Oba patří od 25. září 1909 synu Emilu Resselovi.

³⁵⁷ Na pozemcích hospodářství č. 54 v Raspenavě, kde se dříve rýpaly rašelinové cihly (srov. s. 274) se ještě v současné době těží rašelina, která se po vagonech dodává do lázní Oppelsdorf v Sasku. Ročně se vyveze průměrně 25 až 30 vagonů. Na hospodářství č. 47 jsou rašeliniště vyčerpána.

zrušil 1895 obě Baumovy vápenky. Vápenka, postavená na hospodářství č. 54 v roce 1862, vyhořela 30. července 1868; vápenka potom postavená, je ještě v provozu. Ignaz Ressel zemřel 28. září 1909 ve věku 67 let. Jeho usedlosti č. 54 a 47 vlastní nyní jeho syn Emil Ressel, jenž pokračuje v těžbě vápence, výrobě a obchodu s vápnem.

Na hospodářství č. 58 postavil v šedesátých letech Josef Wildner rovněž novou vápenku, kterou však jeho syn Josef Wildner v roce 1907 zrušil. Vápencový lom, který se nachází na usedlosti č. 58, si pronajal majitel vápencového lomu na hospodářství č. 54 Emil Ressel.

Výroba cihel se v našich obcích uchytila jako poddanské řemeslo teprve v průběhu 19. století. Dříve byla výroba cihel právem vrchnosti. V jedné listině krajského úřadu v Mladé Boleslavi z 19. února 1788 se praví výslovně, že vlastník pozemku „smí k vlastní potřebě lámat kámen ke stavbě domu, v žádném případě ale ani pro sebe sama, tím méně k prodeji pálit vápno nebo cihly, poněvadž to přísluší jen vrchnostem jako dominikální regál a žádnému poddanému občanu nemůže být poskytnut“. Hraběcí hospodářský úřad ve Frýdlantu však už tehdy nebral toto právo příliš vážně. Povoloval výrobu cihel na vlastním pozemku a k vlastní potřebě. To vyplývá z následujícího opatření vrchnostenského inspektora Wenzela Paula z 18. března 1788: „Necht' je tedy těmi poddanými, kteří by na vlastním pozemku pálili cihly nebo vápenec, podle zde nedávno vyhlášeného cirkulárního nařízení, odváděn desátek z vyrobených materiálů reluovaný v penězích k propočtu do důchodní kanceláře.“ Tedy za zaplacení úroku se povolovalo pálení cihel a vápence, ale vrchnostenské úřady musely bedlivě dbát na to, aby nikdo nepálil vápno a cihly bez poplatku. „Za 1 000 cihel vyrobených na vlastním pozemku se muselo platit 45 kr.“ K tomu bylo povoleno pálit cihly jen tam, kde nestačila zásoba vrchnosti. Se zrušením poddanství skončilo také přednostní právo vrchnosti týkající se pálení vápna a cihel

Kdy byla v našich obcích zřízena první cihlářská pec, není známo. Prokazatelně stála v Raspenavě již v 16. století vrchnostenská cihlárna. Z ní pobírali Frýdlantští cihly ke stavbě své školy. Cihly byly dodávány ve dvou druzích; ty lepší se v roce 1577 platily 12 grošů za 100 cihel, ty horší, (kazové, vyřazené) stály 9 grošů za 100 kusů. V první polovině 19. století byla cihelna na tzv. „statku“ („Gut“) v Raspenavě, patřícím rychtě v Lužci. Byla zrušena šolcem Franzem Neumannem. Ve čtyřicátých letech téhož století byla postavena cihelna na hospodářství č. 7 v Raspenavě (na základě kupní smlouvy z 15. září 1819 bylo majetkem

Wenzela Wildnera a od 30. září 1848 ve vlastnictví Ignaze Wildnera).³⁵⁸ Zde nechal majitel Ignaz Wildner společně s majitelem č. 12, Josefem Neumannem, pálit cihly. Po zrušení této pece postavil Josef Neumann (č. 12), který převzal 15. listopadu 1863 otcovu usedlost, v r roce 1875, na svém hospodářství novou pec. (č. 328). Jeho nástupce, jímž se stal na základě notářského pořízení z 15. května 1900 jeho syn Franz Neumann, v roce 1927 cihelnu zrušil. Brzy po postavení pece na hospodářství č. 7, zřídil také sedlák Karl Neumann cihelnu na usedlosti č. 13, která mu byla předána 21. února 1832, kterou později zrušil Wenzel Neumann. (Usedlost č. 13 přešla od Wenzela Neumanna 8. září 1895 prodejem na Thaddäuse Augstena a od tohoto 5. ledna 1904 na Antona Peukera). Stejný osud potkal také cihelnu, zřízenou na někdejší Herbigově hospodářství č. 106. V době stavby železnice – za majitelky Barbary Herbigové (majitelkou od 22. října 1872) – musela být cihelna stržena, protože železniční trať vedla přes ložiska jílu. Sušárna zůstala ještě několik let stát, až pak také zmizela. (Hospodářství č. 106, které koupila 28. ledna 1887 Anna Bergmannová, patří od 17. července 1917 Franzi Bergmannovi). Na hospodářství č. 140, náležejícímu od 30. září 1851 Josefu Weinertovi, se kolem roku 1860 pálily cihly. Cihly pocházející z této cihelny, byly použity při stavbě „staré“ školy č. 60. Brzy po stavbě školy byla cihelna zrušena. (Hospodářství č. 140, které bylo 5. září 1884 připsáno Ferdinandu Weinertovi, se stalo připsáním z 16. listopadu 1923 majetkem sourozenců Ferdinanda, Anny, Josefa, Franze a Marie Weinertových).

V roce 1863 postavil sedlák Gottfried Herbig (č. 135, nar. 9. ledna 1805, † 12. dubna 1882) cihlářskou pec. Ač byla zpočátku zřízena jen pro vlastní potřebu (obnova vyhořelého dvora č. 135), zůstala pec přesto stát. Usedlost č. 135 spolu s pecí získal předávací smlouvou z 8. června 1876 syn Josef Herbig a od něho notářským aktem z 28. prosince 1909 jeho syn, který výrobu cihel zastavil. Pec je však ještě zachována. 1867 nechal také soused Josef Herbig (nar. 18. března 1837, † 12. října 1910, syn Gottfrieda Herbiga) postavit cihelnu na hospodářství č. 134, které mu patřilo od 6. ledna 1858. Jeho syn Gustav Herbig (vlastník hospodářství od 20. prosince 1909) výrobu zastavil. Příkladem jmenovaných majitelů usedlostí následoval 1881 sedlák Karl Schindler, který zřídil cihelnu na usedlosti č. 119, která mu patřila od 15. července 1870. Celý majetek byl předán 3. prosince 1885 synovi Karlu

³⁵⁸ Polovina hospodářství č. 7 byla 31. května 1873 odevzdána Karolině Wildnerové, která ho 2. října 1878 získala celé. Jako provdaná Neumannová prodala 28. července 1910 hospodářství Josefu Maxovi a Franzi Schärfenovi. Od nich koupil ještě tentýž den budovy a malou část pozemků Franz Weise. Současným majitelem je na základě kupní smlouvy z 28. dubna 1916 Gustav Weise.

Schindlerovi a 9. února 1891 Anně Schindlerové, od níž ho koupil 4. května 1899 nynější majitel Josef Augsten. Ten výrobu cihel zrušil, pec je již více let odstraněna.

V Luhu nechal v roce 1883 postavit Karl Killmann z Raspenavy č. 155 na hospodářství č. 33 cihlářskou pec (č. 203). Od jeho smrti († 21. dubna 1929) vede provoz jeho syn JUDr. Rudolf Killmann (nar. 3. června 1892 v č. 155, od května 1929 advokát ve Frýdlantu). V Lužci postavil cihlářskou pec 1881/82 Ferdinand Seibt z Hejnic. Stavebník zemřel 7. listopadu 1910 ve věku 74 let. Od té doby je majitelem syn Wilhelm Seibt, hostinský v Hejnicích č. 117. Ten zřídil na místě ruční cihelny v letech 1923/24 moderní strojní cihelnu (Ringhoferova cihelna), v níž se vyrábějí nejrůznější cihlářské výrobky.

Pro kamenické řemeslo skýtají četné žulové skály blízkých Jizerských hor dostatečné suroviny. Zpracovávají se hlavně na sloupky dveří, parapety, schody, poklopy studní, dlažbu atp. Menší kusy se používají pro výrobu dlažebních kamenů. V současné době je ve farnosti jeden mistr kamenický, Franz Lange, který žije v Raspenavě v domě č. 88 a od roku 1913 se zabývá také výrobou betonářskou.

Zednické řemeslo provozoval v Raspenavě ve druhé polovině 19. století, a to v devadesátých letech, zednický mistr Josef Neumann v č. 244 († 17. září 1913). V č. 351 působil až do svého povolání k válečné službě mistr zednický a tesařský Franz Blumrich. Padl 4. září 1915 v ruském Polsku. V Luhu zemřel 19. března 1922 stavitel Josef Gutbier.

Z dalších stavebních řemesel, která se usadila ve farnosti, je třeba uvést: pokrývačství, řemeslo drenážnické a studnařské. Pokrývání domů slámou, kdysi všeobecně obvyklé, prováděli doškaři, později již pokrývači používali břidlice a tašek. V Raspenavě č. 61 zemřel 18. února 1918 mistr pokrývačský Franz Josef Schwarz, který továrním způsobem vyráběl také cementové výrobky. Jeho synové Rudolf a Otto Schwarz se vyučili rovněž pokrývačskému řemeslu a vedou podnik pod jménem F.J. Schwarz nadále. Mistr pokrývačský Hermann Bretfeld, který bydlil v č. 90, zemřel v ruském zajetí 20. května 1915. V č. 3 bydlí v současné době mistr pokrývačský Ferdinand Krause. Odvodňování pozemků provádí drenážnický podnikatel v Luhu č. 43, Max Ressel. Stavbou studní a čerpacích zařízení se dříve zabýval studnařský mistr Karl Neumann v č. 316, který zemřel 1. listopadu 1908 ve věku 57 let. V roce 1909 zřídil zkušební mistr studnařský Wilhelm Peuker v č. 157 obdobný podnik, který byl v roce 1910 přeložen do domu č. 261. Přechnodně (od r. 1906) prováděl v Lužci studnařské práce Josef Watzatko († 1911).

V průběhu desetiletí se kromě již uvedených zabydlela ve farnosti i další řemesla. Před polovinou 18. století se setkáváme v Raspenavě s malířem Josefem Pfeifferem. 19. března

1734 získal od Christopha Tschiedela za 40 kop dům č. 23 a žil ještě v roce 1752. Také v následující době se zde setkáváme se zástupci malířského řemesla. Malířství pokojů provozuje ve farnosti v současné době pět mistrů, a to v Raspenavě Karl Köhler v č. 214 a Emil Kazda v č. 343, v Luhu Adolf Ritter v č. 132, Josef Franz Lorenz v č. 36 a Johann Hurt v č. 263. Dokud zde byla výroba porcelánu, provozovala se v Lužci také malba na porcelán. Obzvláště známý byl malíř Franz Scholz (č. 58); jeho obchod existující od 1892, který byl v r. 1902 rozšířen, byl zrušen již před několika lety. Jeho majetek získal velkopřumyslník Max Richter. V č. 72 žil v téže době malíř pokojů Karl Scholz.

Lakýrnictví a natěračství provozují v Raspenavě tři mistři: Wilhelm Neißer v č. 343, Josef Matzig (č. 305) a Karl Köhler (č. 214).

V druhé polovině 18. století měl Luh svého sklenáře; jmenoval se Franz Vatter a pocházel z Liberce. 15. dubna 1772 koupil za 35 kop polovinu zahradnické usedlosti na nivách po zemřelém Hansi Luxovi v Luhu č. 41, kterou přenechal 7. ledna 1809 za 190 zl. svému zeťovi Ignazi Hübnerovi.

Koželužství zdomácnělo v našich obcích již na konci 18. století. 20. července 1797 získal jirchář Anton Scheu za 138 zl. od Antona Bösmüllera jeho dům v Luhu včetně pozemku. Anton Scheu se oženil 7. února 1809 ve druhém manželství s Veronikou Killmannovou, dcerou vrchnostenského fořta Karla Killmanna v Luhu. Jak dlouho zde své řemeslo provozoval, se nedalo zjistit. Jeho stejnojmenný syn (nar. 13. září 1795), který získal koupí otcovu usedlost 13. prosince 1821 za 300 zl., ji prodal 27. května 1835 za 400 zl. Josefu Altmannovi a bydlil pak v č. 176.

V Raspenavě zřídil na konci padesátých let Ferdinand Schöler koželužnu v usedlosti č. 100, kterou získal kupní smlouvou ze dne 4. června 1853. Zemřel 11. března 1888 ve věku 58 let. Jeho nástupcem se stal 19. března 1887 jeho syn Julius Schöler (nar. 29. července 1861). Od 29. března 1923 patří koželužna synu Juliu Alfredu Schölerovi.

K tomuto podniku se v r. 1875 přidružila koželužna v č. 67 v Raspenavě. Založil ji Franz Herbig. jemuž usedlost č. 67 patřila na základě kupní smlouvy z 20. května 1875. Zemřel 14. května 1923. Současným majitelem je na základě úředního předání z 15. listopadu 1923 jeho syn Franz Josef Herbig.

Sedlářství a čalounictví provozují v Raspenavě Karl Posselt v č. 253 a Franz Josef Killmann v č. 350. V Luhu je usedlý sedlár a čalouník Josef Lahmer.

Holičská a kadeřnická živnost má v Raspenavě pět zástupců (Adolf Krause v č. 307, Josef Hoffmann v č. 28, Anton Eckl v č. 107, Oskar Fischer v č. 302 a Emil Schöbel v č. 94).

V Luhu žije holič Alfred Walter. Pozoruhodné je, že v r. 1770 bydlel v Luhu parukář, jménem Christoph Peuker.

V Lužci je již několik roků elektrická žehlárna, kterou provozuje manželka továrního úředníka Marie Resselová v č. 47.

O některých dalších řemeslech, jako zahradnictví, pohřebním ústavu, fiakristech aj. je zmínka na jiném místě.

Úvaha o tom, co bylo řečeno výše, vyznívá v tom smyslu, že se domácí řemeslo v průběhu 19. století podstatně rozvinulo. Příčinou tohoto vzestupu je kromě osvobození obyvatelstva z poddanských svazků, především zdomácnění a rychlý rozvoj průmyslu a vzrůstající spotřeba, která vyplývá z přírůstku obyvatelstva.

b) Vývoj průmyslu

V obcích Raspenava, Luh a Lužec neexistovaly až do poloviny 19. století žádné průmyslové podniky, kromě raspenavského hamru, o němž již bylo pojednáno ve zvláštním oddíle (od s. 294). Již před 70 lety bylo v našich obcích provozováno tkalcovství, a sice jako domácí práce.

Z počátku to bylo tkalcovství lnu, které zvláště kvetlo. Tkalci lnu odevzdávali vrchnosti pevně stanovený tkalcovský poplatek. Roku 1591 je zmiňováno 5 a roku 1594 11 v Raspenavě usedlých tkalců. Luh vykazoval roku 1591 3 a roku 1594 4 tkalce. Roku 1614 platilo v Raspenavě 8 tkalců dávky ze 7,5 tkalcovských stavů, v Luhu 9 tkalců z 9 stavů, v Lužci 1 tkadlec z 1 stavu. Roku 1631 byl v Raspenavě zpoplatněn 1 a v Luhu 8 stavů; roku 1636 se platily dávky v Luhu z 1 a v Raspenavě ze 6 tkalcovských stavů. Vesničtí tkalci nebyli členy cechu a členy cechu byli považováni za fušery (neodborníky) a škůdce (narušitele), poněvadž zhotovovali také obchodní zboží, tj. „7/4 široké plátno každý 72 loktů“ a tschantrové zboží. Měli vyrábět jenom „8/4 kop loktů“ pro domácí za mzdu a „7/4 i 6/4 kop loktů“ pro obchod v Čechách. Tschanter bylo plátno, které poprvé upravil obchodník Jakob Weickert z Dětrichova; poznal tento způsob úpravy v cizině; lidová mluva mu přisoudila přízvisko „Tschanter“. Ve stížném listu vesnických tkalců z 26. května 1669 se výslovně píše, „die Zätter (tj. die Tschanter) vešel ve známost díky jednomu obchodníkovi a v Dětrichově byl poprvé udělán Jakobem Weickertem, který je ale 80 let stár“ (Dr. A. Kunze, Die nordböh.-sächs. Leinwand und Nürnberger Großhandel, 58 fg., Severočeské a saské plátno a norimberský velkoobchod, s. 58 a násl.). Stejnojmenný syn tohoto, Jakob Weickert, zvaný Tschanter, koupil 25. ledna 1622 raspenavský poplužní dvůr (viz s. 54 a násl.) Tkalcovství plátna se v našich obcích drželo až do první poloviny 19. století. K němu se koncem

18. století přidružilo tkalcovství bavlny, které tkalcovství plátna postupně zcela vytlačilo. V našich obcích byly nejprve vyráběny zvláště kalmuky, kartouny a podobné bavlněné zboží. Živé obchodní spojení se brzy rozvíjelo s Varnsdorfem, kde tenkrát bavlnářský průmysl již pevně zapustil. Tkalcovští faktoři předávali námezdním tkalcům přízi a dodávali pak hotové zboží do Varnsdorfu. Jako tkalcovští faktoři byli v polovině 19. století činní v Luhu Anton Richter (od 1834) a jeho bratr Josef Richter ml. („prostřední Richter“ Mittelrichter, č. 180), stejně jako jejich strýc Josef Richter starší (Straßenrichter). Josef Richter ml. (narozen 12. října 1809 v Pekle č. 7, zemřel 1. ledna 1867 v Luhu). Jeho manželka Juliana, rozená Hanisch (nar. 17. října 1825 ve Varnsdorfu) skonala 7. dubna 1893. Jejich syn Josef Richter (nar. 3. října 1851 v Luhu) byl obchodníkem v Liberci a tam zemřel 8. listopadu 1883. V Raspenavě č. 85 žili tkalcovští faktoři Franz Baßler a Josef Herschel, v Pekle č. 55 faktor Bernard Klinger (bratr velkopřumyslníka Ignaze Klingera z Nového Města p. S.).³⁵⁹

Ruční tkalcovství bylo vytlačeno mechanickými stavby a dnes jsou z něho jen nepatrné zbytky, zvláště v Pekle. Stejně jako ručnímu tkalcovství se vedlo ručnímu přádláctví; toto bylo vytlačeno spřádacími stroji, které posléze nahradil systém Mule-Jennys a pak selfactory. V našich obcích byl průkopníkem tkalcovský faktor Anton Richter. Byl to on, kdo v Luhu zprovoznil první Mule-Jennys. Jeho činnosti a tvůrčímu elánu vděčí za svůj vznik dnešní velká továrna firmy Lužská přádelna česané příze Antona Richtera – synové (Kammgarntspinnerei der Firma Anton Richters Söhne). Na vybudování jím založeného podniku měli podstatný podíl jeho synové Josef Anton a Gustav.

Zakladatel přádelny česané příze firmy Anton Richter – synové, tkalcovský faktor Anton Richter, byl nejstarší syn tkalce Gottfieda Richtera (viz s. 77 a násl.). Narodil se 6. prosince 1805 v rodném domě v Luhu č. 1. Jeho otec získal koncem r. 1805 v blízkém Pekle usedlost (zahradnictví) č. 7 a provozoval tam vedle zemědělství tkalcovství lnu a obchod s plátnem. K této práci byl záhy přiveden také syn Anton, který se až do svých 17 let věnoval tkalcovství. Když byl poté 11 činný obchodně u továrníka Josefa Hanische z Varnsdorfu, myslel na založení samostatného obchodu. Přesídlil proto v roce 1834 se svou manželkou (za něho provdanou 1828) z Varnsdorfu do Luhu a vybuďoval si na rodinném gruntu dům č. 174. Anton Richter provozoval dále tkalcovství vlny a vstoupil v obchodní spojení s Johanem Liebiegem z Liberce. S podporou tohoto svého přítele a příznivce vybuďoval na místě svého rodného domu roku 1851 přádelnu česané příze, která byla

³⁵⁹ Bernard Klinger, narozený 30. září 1811 v Dětrichově, byl až do roku 1846 faktorem v Dolních Pertolticích. Dům č. 55 v Pekle přešel 10. července 1849 od Antona Neumanna (zemř. 20. srpna 1848) za 322 zlatých, 30 krejcarů na jeho vdovu M. Annu znova provdanou Klinger a od ní r. 1875 za 2 000 zl. na Franze Wirsika.

otevřena v následujícím roce se 600 vřeteny. Ačkoliv nesla název firma Johann Liebieg & Comp., omezoval se podíl Liebiega pouze na kapitálovou účast; jediným vedoucím přádelny byl však Anton Richter. Když Johann Liebieg 16. ledna 1870 zemřel, zůstali jeho synové až do r. 1876 podílíky na přádelně, mezitím rozšířené. V onom roce přenechali podnik samotnému Antonu Richterovi. Ten však právě tehdy odstoupil z vedení a předal podnik 1. května 1876 svým dvěma synům Josefu Antonovi a Gustavu Richterovým, kteří změnili označení firmy na Lužská přádelna česané příze Anton Richter – synové. Zakladatel továrny Anton Richter navždy zavřel své oči 6. října 1877; mohl se ještě přesvědčit, že jeho synové se snažili podnik dále rozšiřovat v jeho smyslu. Podařilo se jim to, jak ukazují podstatné úspěchy. Již v roce převzetí 1876 byl významně zvýšen počet vřeten, v Raspenavě byla na místě získané staré pily již v roce 1861 zřízena druhá továrna,³⁶⁰ a tak se rok po roce dosahovalo dalšího rozšiřování a rozličného zlepšování. Zvyšování počtu vřeten učinilo nutným opakované zvětšení a rozšíření podniku. Dnes je podnik jeden z největších svého druhu v Čechách. Josef Anton Richter zemřel 13. května 1898. Jeho dědicové se stali podílíky otevřené obchodní společnosti změněné v komanditní společnost. Jako šéf řídil společnost až do své smrti 24. ledna 1914 Gustav Richter, který dosáhl od císaře Franze Josefa I. 30. listopadu 1908 rakouské šlechtictví s titulem šlechtic a predikátem von Wittbach (viz s. 86). Jemu byl k dispozici jako úspěšný zástupce (tichý podílík) synovec Max Richter, syn bratra Josefa Antona Richtera. Po úmrtí Gustava Richtera, šlechtice von Wittbach, nastoupil jako společník na základě § 13 společenské smlouvy z 16. července 1897 dosavadní zástupce komanditní skupiny po zemřelém společníkovi Josefu Antonovi Richterovi, Max Richter. (Datum zanesení do obchodního rejstříku: 2. 5. 1914). (O rozvětvení rodiny Richterových podává bližší vysvětlení přiložený rodokmen.

Továrny firmy Anton Richter – synové v Luhu a Raspenavě pokrývají v současnosti plochu 39 515 m². Obě továrny jsou spojeny kolejemi, které vedou přes tok Smědé. Parní kotle, které stály dříve v podnicích, jsou dnes nahrazeny elektrickými centrály; elektrická energie je na místo použití vedena podzemním kabelem a přejímána dvaceti motory. Mimoto jsou ještě činné jeden parní motor o 450 HP a tři turbíny s 80 HP dohromady. Pára potřebná pro celý provoz je dodávána kotelnou o pěti kotlech s topnou plochou 960 m². Nadto je přádelna v Raspenavě opatřena dvěma kotli k účelům topení. Lužská přádelna česané příze,

³⁶⁰ V raspenavské továrně byl v říjnu 1862 uveden do provozu první selfaktor s 500 vřeteny. R. 1864 byly zprovozněny dva nové selfaktory, každý s 500 vřeteny. R. 1869 byla budova přádelny v Raspenavě rozšířena. Před dokončením tohoto rozšíření měl Anton Richter nějaký čas (od 5. října 1867 do 1869) v nájmu přádelnu Zeltner v Hejnicích.

kteřá byla naposledy rozšířena roku 1928, obsahuje mimo prostor pro přípravné stroje přádelnu, kartáčovnu, mykárnu, barvírnu, jemnou přádelnu a nitárnu. Jemná přádelna čítá 39 122 vřeten, nitárna 15 310.³⁶¹ Podnik zaměstnával v předválečném čase 800 dělníků a dělnic, nadto ještě 42 úředníku, mistrů a dozorců. V současnosti v něm nachází obživu 1050 dělníků a 55 úředníků a mistrů. Výroba sestává z jednoduchých a kroucených, přírodně bílých i barvených česaných přízí v čísle 20 až 100. Firma byla již mnohokrát vyznamenána. Již na vídeňské výstavě 1873 získala čestný diplom a medaili. Na výstavě českých Němců v Liberci r. 1906 byly výrobky přádelny oceněny státními diplomy. Pro dělnictvo firmy vytvořila firma v průběhu své existence četná dobročinná zařízení. U příležitosti padesátiletého trvání firmy – 2. srpna 1902 – složili majitelé obnos 200 000 K, jehož úroky slouží k podpoře nemocných dělníků a úředníků i jejich rodin a k účelům penzistů. Novější dar 80 000 K, určený výhradně dělníků, byl složen příležitosti šedesátiletého výročí panování císaře Franze Josefa I. (srovnej zápis: Padesáté výročí Lužské přádelny česané příze Anton Richter – synové. Přehled vývoje jubilujícího podniku, sestavený podle existujících pramenů a věnovaný s úctou vděčností ctěným majitelům firmy od úřednictva 1902. – Lužská přádelna česané příze Anton Richter – synové 1906 jako zvláštní otisk z titulu Velkopřumysl Rakouska: Lužská přádelna česané příze Anton Richter – synové 1908) – Der 50jährige Bestand der Mildenauer Kammgarn-Spinnerei von Anton Richters Söhne. Ein Rückblick auf den Werdegang des Jubel-Etablissements, nach den vorhandenen Quellen zusammengestellt und den geschätzten Firma-inhabern in inniger Verehrung und den Dankbarkeit gewidmet vom Beamterkörper.“– „Mildenauer Kammgarnspinnerei Anton Richters Söhne“ sowie Sonderabdruck aus „Die Großindustrie Oesterreichs“: Mildenauer Kammgarn-Spinnerei Anton Richters Söhne“)

Jedné větvi rodu Richter vděčí za svůj vznik také přádelna česané příze firmy G. A. Richter v Luhu. Byla založena roku 1889 komerčním radou Alfredem Richterem šlechticem von Wittbach, synem velkopřumyslníka Gustava Richtera šlechtice z Wittbachu a nejdříve otevřena s 5 000 jemnými vřeteny vedle příslušející přípravný a s nitárnou s 800 vřeten. V letech 1896/97 dosáhl podnik rozšíření na 10 000 jemných a 6 400 nitářských vřeten vedle příslušejících přípravných strojů.

³⁶¹ Přírůstek počtu vřeten od založení podniku osvětluje následující přehled: počet jemných vřeten činil r. 1852 600, r. 1862 3860, r. 1872 11700, r. 1882 16890, r. 1892 28130, r. 1902 37 152, a r. 1929 39122. Počet vřeten v nitárně byl 1872 1030, r. 1882 1400, r. 1892 2880, r. 1902 11031, r. 1908 12810 a r. 1929 15310. Ruku v ruce se zvyšováním počtu vřeten kráčelo stavební rozšiřování. R. 1852 činila plocha pracovních míst 1110 m², r. 1862 3200, r. 1872 7500, r. 1882 10600, r. 1892 16600, r. 1902 29 000 a r. 1929 39515 m². Síla motorů byla vyčíslena r. 1852 15, r. 1862 90, r. 1872 320, r. 1882 500, r. 1892 800, r. 1902 1200, r. 1908 1750 a r. 1929 1730 PS. Spotřeba výkonu byla r. 1929 100 PS. V roce 1885 byla zaveden elektrický proud v části továrny, avšak r. 1895 do celé továrny. Od roku 1894 má podnik telefon.

Pohon přádelny česané příze byl roku 1908 dosahován čtyřmi elektromotory o celkové síle 400 HP. Parní kotelna, která byla ještě k dispozici, se využívala pro provoz přespolní elektrické centrály, vytvořené majitelem firmy, z ní získávaly elektrický proud pro osvětlení a pohon obce Luh, Lužec, Libverda, Bílý Potok a Ferdinandov. Přádelna česané příze G. A. Richter zaměstnává 12 úředníků a 300 dělníků. Její výrobky byly u příležitosti výstavy českých Němců v Liberci roku 1906 vyznamenány stříbrnou státní cenou. V letech 1924/25 dosáhla přádelna dalšího rozšíření elektrického pohonu. 1. ledna 1927 byla přespolní centrála na delší čas pronajata přespolnímu podniku Liberec – Andělská Hora.

Zakladatel podniku Gustav Alfred Richter-Wittbach (nar. 22. ledna 1864 v Luhu) navštěvoval po absolvování středoškolského studia Státní živnostenskou školu v Liberci a osvědčil se pak prakticky v lužské přádelně česané příze. Po delším pobytu ve Francii (Remeš), kde se věnoval studiu obchodu s vlnou a zdokonalování znalostí jazyků, se vrátil zpět do Luhu. Po zřízení své vlastní továrny se plně a zcela věnoval dalšímu vedení a rozšiřování podniku. Jeho objevitelský talent, zděděný po otci, je základem několika patentů, které jsou využívány jako důležité novinky a zlepšení. Tak je objevitelem patentovaného čištění nahoru a dolů běžících nití. „Jako obchodník, věrný tradici otců, obezřetně a cíleně postupující, uměl svůj podnik, jedinou soukromou firmu mezi přádelnami tkací česané příze vést k úspěchu, takže přestála opakované krize.“ Příze firmy získala ohlas a byla nakupována. Hluboké odborné znalosti Alfreda Richtera-Wittbach byla všeobecně známy, takže byl již v mladých letech povolán do představenstva odborné přadlářské školy v Liberci, jejímž spoluzakladatelem a podporovatelem se stal. Zasloužilý velkopřemyslník zemřel 23. ledna 1924 ve stáří 60 let, bez vlastních potomků. Jeho manželka Johanna Kirsch, s níž uzavřel sňatek 10. února 1902 (narozena 9. června 1882 v Meffersdorfu v Prusku jako dcera tamního lékaře MUDr. Benno Kirsche a Kamilly Röslerové z Raspenavy č. 62) ho předešla v úmrtí již 4. října 1919 v Karlových Varech. Za svého života adoptoval chlapce Julia Rollanda S. Richtera (nar. 7. listopadu 1913 v Kaltennordheim, okres Dornbach, Bavorsko), který má po dosažení plnoletosti převzít provoz továrny. Jako ředitel a spolupracovník nastoupil do čela podniku švagr zemřelého Josef Hermann Mießler z Ústí nad Labem (nar. 2. prosince 1876 v Jablonném v Podještědí, ženatý od 20. dubna s Margaretou Kirsch, nar. 27. ledna 1884 v Meffersdorfu-Wigandsthal, sestrou výše jmenované manželky G. Alfreda Richtera-Wittbacha – dlouholetý ředitel světové firmy Georg Schicht v Ústí nad Labem a posléze vedoucí ředitel a správní rada pobočných továren, příslušejících ke koncernu firmy G. Schicht

v Budapešti: Josef Hutter – Vegetalwerke, továrna rostlinných tuků a mýdel a. s., dále uherská Elida-toaletní mýdla a parfumerie A.G. Budapešť a uherský Meteor a. s. Budapešť.)

K podnikům Richterových se v průběhu posledního desetiletí přidružilo pět dalších továren textilní výroby, a sice Mechanická tkalcovna vlněného, polovlněného a bavlněného zboží firmy Josef Jaekel, mechanická továrna drhaného sukna a výrobná trhané bavlny firmy Carl Bienert junior, jedna přádelna (A. Peuker), jedna trhárna (Franz Wörfel), stejně jako druhá trhárna (Franz Finke), nyní již neexistující.

Mechanická tkalcovna firmy Josef Jaekel v Raspenavě (č. 319) byla postavena Josefem Jaekelem (nar. 22. dubna 1823 v Raspenavě) a na počátku roku 1874 uvedena do provozu s 64 mechanickými stavy a příslušnými přípravnými stroji.³⁶² Budova, objekt se šedovou střechou, byla roku 1880 rozšířena; počet stavů byl zvýšen na 100. Zakladatel, který několik desetiletí před otevřením továrny byl tkalcovským faktorem a provozoval v rozsáhlé míře domácí tkalcovství, zemřel 23. srpna 1883 ve stáří 60 let. Továrnu převzali na základě předávací listiny z 29. října 1883 jeho synové Josef Jaekel (nar. 18. září 1853) a Oswald Jaekel (nar. 20. září 1860), kteří vedli podnik společně. (Třetí bratr Emil Jaekel, nar. 26. června 1856, zemřel 11. listopadu 1903). V roce 1890 byla provedena další přístavba; počet stavů byl zvýšen na 150. Dne 27. června 1905 zemřel Josef Jaekel mladší. Na jeho místo nastoupil na základě předávací listiny z 5. ledna 1906 sym Emil Jaekel (nar. 11. dubna 1883), který od té doby vlastní továrnu se svým strýcem Oswaldem Jaekelem. Tkalcovnu provozuje tohoto času Společnost s.r.o., jejímiž majiteli jsou Oswald Jaekel, Franz Ressel z č. 47 (syn majitele vápenky Ignaze Ressela z č. 54) a Josef Jaekel (bratr Emila Jaekela). Podnik, který zaměstnává 100 dělníků s mistry a 6 úředníků, vyrábí látky zanella, bavlněné kloty, polovlněné zboží a zboží z bílé vlny, pokrývkové satény, polovlněné kašmíry, alpaky a listry, serže, deštníkové potahy.

Výrobná trhané bavlny a mechanická továrna drhaného sukna firmy Karla Bienerta, ml. v Raspenavě (č. 168) byla původně mlýnem, který byl postaven r. 1850 Ignazem Wildnerem z č. 1 a byl nazýván „Wildnermühle“ Wildnerův mlýn. Z Josefa Wildnera přešel 20. května 1887 na Antona Wildnera; 1. června 1887 jej získal Augustin Pilz a 16. května 1889 bedřichovský „Kaisermüller“ Anton Pilz, po němž získal jméno „Pilzmühle“. A. Pilz měl v budově rozličné nájemce. 22. prosince 1892 mlýn zcela shořel. Po novém vybudování byla

³⁶² Josef Jaekel, syn zahradníka Ignaze Jaekela z Raspenavy č. 154 a Barbary Neumannové, byl ženat s Franziskou Fürtsch (nar. 9. října 1834, zemř. 27. ledna 1895, dcerou Mathiase Fürtsche z č. 109) a převzal od svého tchána kupní smlouvou z 3. května 1855 za 7 000 zl. Dům č. 109, jemu patřící od 18. května 1835, který připadl 29. října 188 synovi Oswaldovi Jaekelovi. Mathias Fürtsch převzal realitu za 6 000 zl.

budova pronajata firmě A. Pilz z Varnsdorfu., který v ní provozoval přádelnu a trhárnou. 14. března 1897 se však budova stala obětí plamenů. Požářiště získal kupní smlouvou z 3. února 1900 Emil Bienert, majitel firmy Karl Bienert ml. z Liberce, který poté vybudoval současnou továrnu drhaného sukna, která byla uvedena do provozu r. 1901 a v následujících letech mnohonásobně rozšířena. 3. května 1905 shořel sklad, patřící k továrně. Podnik vedl poté otec Karel Bienert (zemřel 15. prosince 1910) spolu se svým synem Emilem Bienertem, který se stal r. 1910 jediným držitelem firmy. Podnik čítá 60 stavů a 200 vřeten na bavlněnou odpadovou přízi, která slouží jen vlastní spotřebě. Továrna, která zaměstnává kromě vedoucího a tří mistrů 100 dělníků, vyrábí prachovky a drhané sukno v nejrozličnější kvalitě. Firma vlastní také přádelnu bavlny v Bílém Potoce a trhárnou v Chotyni u Hrádku nad Nisou.

Přádelna vigoňových přízí firmy Anton Peuker v Raspenavě byla původně brusírnou skla, spojenou s mlýnem, známou jako „Fichtwenzelova brusírna“ (Fichtwenzelsschleifmühle) (č. 14). Byla postavena roku 1867 Karlem Neumannem z Raspenavy a roku 1876 pronajata A. Peukerem z Krásné Studánky, který ji přeměnil na přádelnu vigoňových přízí. 8. září 1895 koupil továrnu od Karla Neumanna Thaddäus Augsten. Anton Peuker ale zůstal dále nájemcem. Zemřel 24. dubna 1897. Po něm dále provozoval v objektu výrobu jeho nejmladší syn Anton Peuker. 10. února 1900 přádelna vyhořela. Po novém vybudování byla opětovně v budově zřízena nájemcem A. Peukerem přádelna vigoňových přízí. Od Marie, dcery Thaddäuse Augstena, provdané Augsten, získal továrnu s pozemkem cca 10 jiter 5. ledna 1904 pro svou dceru Antonii Peuker tchán nájemce, Franz Pfeifer z Hejnic. Podnik, který vyrábí 6–16 mm přízi, nabízí práci a výdělek 10 dělníkům. Anton Peuker zemřel 20. srpna 1916 ve stáří 50 let. Zanechal syny Antona a Rudolfa, kteří dále vedou podnik společně se svou matkou.

Přádelna č. 281 v Raspenavě byla r. 1867 zřízena sedlákem Adolfem Ressellem (od 27. června 1856 držitel č. 39) u pily, patřící ke starému poplužnímu dvoru č. 39. Byla odedávna pronajímána. První nájemce byl Anton Peuker, který v ní provozoval přádelnu. Tuto přenesl r. 1876 do Fichtwenzelovy brusírny. Potom v budově, jejímž dnešním majitelem je na základě koupě z 27. května 1905 sedlák Josef Julius Ressel, pracoval přádelník Eduard Bayer a poté F. Bernig z Fojtky (nar. 13. února 1849, zemř. 24. února 1915, ženatý s Antonií Hanisch, nar. 4. března 1849, zemř. 2. listopadu 1910). Následující nájemce Franz Hüttmann z Oldřichova v Hájích zde provozoval trhárnou vlny. Od roku 1921 měla továrnu v nájmu tkalcovská firma Josef Goldberg. Od roku 1921 v ní provozuje trhárnou Franz Johann Wörfel z Andělky.

Trhárna bavlny (dnes zrušená) měla své sídlo ve Ferdinandově a nesla č. 1. Budova, nejstarší usedlost ve Ferdinandově, byla postavena r. 1783 frýdlantským výrobcem papíru Karlem Schützem a sloužila až do poloviny 19. století výrobě papíru. 16. března 1886 se stala továrna vlastnictvím mlynáře Josefa Ullricha, který v ní zřídil trhárnu bavlny. Tuto si v roce 1888 pronajal a pak 28. března 1893 koupil Eduard Rudolf Bayer z Kunratic u Mostu, který vedle provozoval také obchod s přízí. Roku 1898 vydražil starou realitu papírny za 14 600 zl. soukromník Eduard Krause z Liberce, kterému byla předána do vlastnictví 1. března 1898. Bayer převzal továrnu do nájmu. Po jeho úmrtí 14. května 1900 dále vedla ještě několik let provoz trhárny jeho dcera pod firmou Ed. Bayer. Od ní převzal trhárnu Franz Finke, který společně se svými bratry Antonem a Josefem koupili smlouvou z 13. listopadu 1912 každý třetinu podílu pozůstalosti Eduarda Krauseho (zemřelého 2. srpna 1912) včetně budovy č. 1. Dne 7. června 1922 přešla továrna do majetku jediného Franze Finkeho. Roku 1922 skončila firma J. F. Finke provoz. 16. května 1923, v jednu hodinu v noci, shořela tovární budova až k základům. Zachována zůstala pouze někdejší přistavěná strojovna, v níž se v době požáru nacházela trhárna.

K textilnímu průmyslu se ve farnosti přidružilo ještě několik průmyslových odvětví. Již v poslední čtvrtině 18. století zdomácněla v obci Ferdinandově, patřící k Raspenavě, výroba papíru. Ještě před červencem 1782 se obrátil nájemce papírny Karl Schütze na vrchnost, hraběte Christiana Philippa hraběte Gallase, s žádostí, aby mu povolil postavit vlastní papírnu na řece Štolpichu.

16. února 1783 obdržel žadatel následující vrchnostenský dekret: „Svému poddanému frýdlantského panství Karlu Schützovi, bývalému nájemci papírny, na jeho žádost, aby směl na mé řece Štolpichu na své vlastní náklady postavit vlastní papírnu, dáváme na vědomí: Poněvadž tentýž na jedné straně vždy vyráběl papír všech druhů, který nejen pro svou dobrou kvalitu překonal mnohé jiné, ale také byl užíván a odebírán různými c. k. kanceláři, na druhé straně se ale moji Vysoce blažení předchůdci mého panství Frýdlant v transakčním instrumentu pořízeném mezi sebou a pod jejich ochranou stojícím poddanským městem Frýdlant, nezřekli vrchnostenského práva nechat zříditi jinou papírnu mimo město Frýdlant, povolují jemu, žadateli Karlu Schützovi, že smí postavit na vlastní náklady požadovanou papírnu na mé řece Štolpichu, avšak za těchto výslovných podmínek, že žadatel

1. dříve než přikročí sebemenším způsobem k nové stavbě si vyžádá při Vysokém Blahorodém zemském guberniu v Království českém předběžné schválení tohoto vrchnostenského povolení.

2. se zaváže na věčné časy platit každoročně úrok 100 zl. ve čtyřech splátkách do důchodního úřadu mého panství Frýdlant. Co se týká

3. dávky z hadrářství, poněvadž se jedná podle c. k. patentu z 2. května 1776 o svobodné zaměstnání, může být žadateli poskytnuta výhoda právě tak málo, jako způsobeno omezení frýdlantskému městskému papírníkovi.

Praha, dne 16. února 1783. Christian Philipp hrabě Clam von Gallas m. p.“

Všechny snahy města Frýdlantu zmařit stavbu nové papírny na frýdlantském panství byly neúspěšné. 16. dubna 1783 došel boleslavskému krajskému úřadu přípis z pražského gubernia, v němž se na závěr sděluje: „Poněvadž se nevyskytují žádné závažné námitky, dává se krajskému úřadu vědět, že bylo rozhodnuto, aby papírníkovi Schützovi bylo bez překážek uděleno povolení postavit papírnu na pozemku, který mu vrchnost přikázala; lze však vrchnosti, stejně jako Schützovi učinit krajským úřadem návrh, zda by nechtěli postavit papírnu na Grabštejně, pokud by však trvali na tom zřídit papírnu mimo město Frýdlant, tak může být bez překážek postavena. Naproti tomu se však městu Frýdlant ponechává na vůli, přednést cestou práva stížnosti, které se domnívá mít proti omezení svých privilegií, avšak aniž by překážely stavbě.“ (Srov. H. Metzger, *Geschichte der Papiermühle zu Friedland i. B.*, *Dějiny papírny ve Frýdlantu v Č. – Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen i. B.*, XLVIII, s. 326–328).

Papírna byla postavena ještě v roce 1783 na pozemku, který Karl Schütze († 23. září 1798) získal (darem) na vrchnostenském pozemku o výměře 9 měřic na Štolpichu a byla stavebníkem provozována. Z jeho dědiců ji získal 31. prosince 1822 za 1 110 zl. syn Ignaz Schütze († 24. května 1852 ve Fojtce č. 44, ženatý od 26. listopadu 1846 s dcerou fojtského šoltyse M. Annou Scheuflerovou). Podnik zařízený na ruční provoz přešel exekučním dražebním řízením ještě za jeho života 21. srpna 1847 za 4 450 zl. na Floriana Hirschmanna, který se rovněž zabýval výrobou papíru. 21. února 1849 byla papírna připsána za 4 000 zl. synu Josefu Hirschmannovi. Potom změnil podnik vícekrát majitele. Kupní smlouvou z 27. prosince 1861 ho získal za 10 200 zl. Ferdinand Thiele z Hrádku a od něho Franz Habel z Podmokel. Od roku 1869 provozoval zde výrobu papíru papírník Josef Steinfelder, syn pražského kominíka Josefa Steinfeldera, nar. 1802, ženatý od 15. února 1830 s Theresií Luckeovou z Frýdlantu); při veřejné dražbě v roce 1873 získal tovární budovu za 8 105 zl. 26. ledna 1874 koupil papírnu Josef Steinfelder, mladší. Po zastavení výroby papíru získal od něho budovu koupí 16. března 1886 mlynář Josef Ullrich, jenž ji přebudoval na trhárnou, kterou koupil 28. března 1893 Eduard Rudolf Bayer. 1. března 1898 byla budova převedena

na Eduarda Krause. 13. listopadu 1912 ji koupili bratři Franz Anton a Josef Finkeovi a posléze ji získal jako jediný vlastník Franz Finke, který v roce 1922 provoz zastavil. Nato 16. května 1923 budova vyhořela.

Mezitím však vznikla v Raspenavě (v návaznosti na Ferdinandov) nová výroba papíru, totiž lepenkárna firmy Anton Rößler (č. 270). Tento podnik, pobočka papírny Hejnicích, náležející téže firmě, byl postaven v r. 1850 jako mlýn. Jeho přestavbu na papírnu provedl již zmíněný papírník Josef Steinfelder, který získal do vlastnictví usedlost č. 270 včetně vodní síly a k tomu náležejícími 710 čtverečnými sáhy pozemku, na základě kupní smlouvy z 8. června 1856 od Josefa Neumanna. 9. ledna 1880 získala papírnu Anna Hirschmannová (manželka Ferdinanda Hirschmanna), od níž ji koupila 9. srpna 1884 Ida Rößlerová, roz. Sennhauserová. Její manžel Anton Rößler (nar. 11. října 1845 ve Frýdlantu), s nímž uzavřela sňatek 14. září 1872, měl od roku 1878 do 1882 pronajatu frýdlantskou papírnu a zřídil v tomto roce v Hejnicích, v usedlosti č. 340, kterou získal od Ignaze Krause v Bílém Potoce, papírnu na strojní pohon. Také raspenavskou papírnu přizpůsobil novodobým požadavkům. A. Rößler zemřel 10. prosince 1901 ve věku teprve 56 let. Velmi se účastnil veřejného života. Velké zásluhy si získal o požární ochranu ve frýdlantském okrese. Při založení okresního hasičského svazu 18. července 1880 se stal jeho místopředsedou; v letech 1882–1891 byl předsedou svazu. Byl rovněž členem Německého tělocvičného spolku (Deutscher Turnverein) a sboru dobrovolných hasičů ve Ferdinandově. Po jeho skonu vedla podnik jeho vdova Ida, roz Sennhauserová společně se svým synem Antonem Röslerem. Na základě kupní smlouvy z 19. dubna 1920 převzali továrnu a podnik sourozenci Anton a Ernestine Rößlerovi, kteří provozovali výrobu papíru společně s Antonem Franzem Klausem. Po úmrtí Ernestiny Rößlerové († 30. března 1925) se stal její bratr jediným vlastníkem. Zemřel však již 29. července 1925 ve věku 48 let. Dva týdny před jeho smrtí, 13. července 1925, přešlo jeho vlastnictví na firmu C. Jeuniker et Co., která provozuje podnik dále pod názvem Hejnická továrna na papír a lepenku C. Jeuniker a spol. (Haindorfer Papier- und Pappenfabrik C. Jeuniker a Co). Název firmy byl 6. srpna 1928 pozměněn v pozemkových knihách na „Haindorfer Papier- und Pappfabrik M. Coulon et Co.“ Hejnický podnik se zabývá zhotovováním různých balicích papírů a lepenky. Raspenavský podnik č. 270, který vyráběl papír a tkalcovské karty, byl před nedávnem zrušen. Budovu koupil 31. října 1927 soustružník Adolf Neumann z č. 309 v Hejnicích, který v ní zřídil mechanickou soustružnickou dílnu.

Až do nedávné doby byla v našich obcích významným způsobem zastoupena i výroba porcelánu. Toto průmyslové odvětví se provozovalo jak v Lužci a v Rapenavě tak také v Pekle.

Za hranicemi vlasti byly známy továrny na porcelán firmy J.F. Scholz dříve R. Persch, resp. G. Robrecht) v Lužci a Raspenavě. Na místě lužecké továrny stála stará pila, uváděná v pramenech již v roce 1631, později brusírna, k níž se kolem roku 1820 přidružil výčep vína s tanečním sálem, tzv. „Horní šenk“ (Obere Schenke). Ještě trávající brusírna stála v zadní části dvora u Libverdského potoka. 31. srpna 1793 prodal Ignaz Kratzer, vlastník oné brusírny č. 33, ležící u selské usedlosti Adama Nichta, brusírnu včetně příslušejícího pozemku za 400 zl. Florianu Anderschovi. Ten přenechal brusírnu v roce 1805 za 1 250 zl. Josefu Effenbergereovi. Kupní smlouvou z 17. listopadu 1808 ji získal za 2 275 zl. mlynář v Polubném Josef Wünsch, po jehož smrti připadla 18. června 1815 za 1 600 zl. jeho synovi Antonu Wünschovi. Ten prodal „obytný dům“ č. 33 s příslušným pozemkem 3. června 1824 za 1 400 zl. Ferdinandu Schölerovi, jemuž byl 23. prosince 1827 úředně připsán. Schöler tu zřídil přádelnu bavlny (č. 42) a uzavřel smlouvu o společenství s Josefem Altmannem. Na jeho místo nastoupil v r. 1832 liberecký obchodník Anton Thum, jenž 28. listopadu získal za 4 300 zl. také polovinu tovární reality, patřící Ferdinandu Schölerovi. V továrně bylo tehdy 10 dopřádacích strojů, 2 předpřádací stroje, 9 mykacích strojů, 4 motací stroje, 1 balicí stroj, a 6 klepacích strojů. 28. prosince 1832 prodali Anton Thum a Ferdinand Schöler realitu č. 33, která jim patřila spolu s přistavenou přádelnou bavlny, za 1 500 zl. konv. mince Veronice Effenbergerové. 1. března 1835 prodal Franz Streit z pověření Veroniky Effenbergerové její přádelnu bavlny za 11 000 zl. výrobci bavlněné příze Konradu Welkensovi (synu zemřelého truhláře Klemense Welkense ve Werden v Porýní a Kateřiny Beckeové z Essenu). Ten uzavřel 17. května 1842 sňatek s Annou Solnaržovou (vdovou po finančním kancelistovi Josefu Solnaržovi, resp. dcerou výběřčího cla Johanna Beringera ze Srbské. Zemřel 15. září 1857 ve věku 67 ½ roku. Továrna byla na základě výtahu z pozemkové knihy z téhož roku připsána za 11 000 zl. synu Antonu Welkensovi. V srpnu 1858 zničila povodeň nový jez; poškodila také silně náhon a místnost s pohonnými koly. Jak se říká, měly škody, způsobované častými povodněmi, brzy za následek zastavení provozu a konečně také konkurz firmy C. Welkens. Podle odhadu z 20. prosince 1864 byla továrna oceněna na 12 651 zl. 50 kr. 11. září 1867 se konalo z důvodu konkurzu shromáždění věřitelů. Z konkurzní podstaty se dostala továrna s příslušenstvím 21. září 1867 za nejvyšší nabídku 8 000 zl. do vlastnictví

Barbary Perschové z Hajniště (manželka tamního továrníka na porcelán Karla Persche.)³⁶³ 30. listopadu 1867 byla továrna připsána jejím synům Robertu a Adolfu Perschovým. Ti provozovali výrobu porcelánu v Hajništi a přizpůsobili tomuto účelu nyní také tovární budovu č. 42 v Lužci. Smlouvou o rozdělení z 26. září 1870 přešel podnik v Hajništi do individuálního vlastnictví Adolfa Persche, zatím co Robert Persch za 6 000 zl. převzal továrnu v Lužci. Posledně jmenovaný vedl nyní podnik pod jménem „R. Persch“ sám a provedl na tovární budově různé přestavby a přístavby. V důsledku zvětšení podniku musel být Libverdský potok, protékající dvorem zakryt. Kameny k tomu potřebné byly získány ze skalnatého prostranství dvora. Po zvětšení byla 1876 postavena také vila patřící k továrně. 28. srpna 1876 postihla Roberta Persche nehoda, když se při návratu z Frýdlantu jeho vůz srazil u Hamerního šenku v Raspenavě s jiným vozem. Zranění, která přitom utrpěl, mu přivodily smrt. Robert Persch byl ve věku 37 let a zanechal vdovu s pěti dětmi, z nichž nejstaršímu bylo teprve šest let. Podnik byl 16. prosince 1876 připsán těmto pěti nezletilým dětem, vedla ho však místo nich jejich matka Franziska, roz. Röslerová, s podporou ředitele Hugo Kirsche (nar. 1. března 1841 v Novém Městě p. S. jako syn MUDr. Wilhelma Kirsche, † 18. prosince 1904). Pod jeho prozíravým vedením vzkvetl původně malý podnik do úctyhodného rozměru. Brzy se stala výroba porcelánového zboží neopominutelným činitelem v údolí horní Smědé, 1882 byla postavena nová vypalovací pec. Tehdy obdržela firma R. Persch v Terstu za své výrobky vyznamenání. O pět let později, 1887, obdržela firma právo užívat císařského orla a označení „c. k. priv.“ ve štítě. 14. prosince 1883 koupila vdova Franziska Perschová z usedlosti č. 1 tři jitra pozemků v Raspenavě; na nich postavila v letech 1882–1883 naproti staré továrně druhou porcelánku č. 320. Když v roce 1898 odešel ředitel Kirsch ze své funkce, předala vdova 1. července 1899 podnik v Lužci svým synům Karlovi, Maxovi, Ernstovi a Robertovi Perschovým a dceři Hermině, provd. Robrechtové. Z těchto veřejných společníků měl jen Ernst Persch právo zastupovat podnik a podpisovat za něj, zatím co vdova Franziska byla pověřena prokurou. V následující době zaznamenal podnik v důsledku nepříznivých poměrů na světovém trhu značný pokles. Již v červnu 1900 musela firma požádat o odklad plateb a teprve v prosinci 1900 mohla zase začít s provozem. Z veřejných společníků opustili Karl a Robert Persch a Hermina Robrechtová podnik. Na

³⁶³ Firma Persch byla vlastně zřízena Karlem Perschem (nar. 1792, syn cínaře a měšťana Ernsta Persche v Zeitz č. 21 a Christiane, roz. Schmied z Zeitz č. 43). Koupil 9. března 1828 od Andrease Kirsche tovární realitu č. 32 v Hajništi, valchu kartounů. S podporou synů Adolfa (nar. 5. května 1832) a Roberta (nar. 1. dubna 1838), kteří se narodili z manželství s Barbarou Rößlerovou († 21. září 1867, dcerou hostinského z Nového Města č. 148 a Margarety, roz. Legler z Nového Města č. 29, proměnil valchu v r. 1859 ve výrobu porcelánu. Adolf Persch zemřel 6. září 1898.

jejich místo nastoupil 1905 do podniku Josef Beck z Liberce jako tichý společník. Došlo tedy k okamžitému zlepšení, které se projevilo v rozšíření exportního obchodu; firma zřídila 1. listopadu 1906 v Hamburku samostatnou exportní kancelář. Úplné zotavení obchodu však nenastalo ani po příchodu nového společníka. Když Max Persch 2. března 1907 zemřel a Josef Beck v témže roce zase z firmy vystoupil, nebylo již možno katastrofě zabránit. V únoru 1908 musel být vyhlášen konkurz na majetek obou veřejných společníků Ernsta a Maxe Persche, respektive na pozůstalost posledně jmenovaného, který byl ukončen tím, že tovární budovy včetně jejich zařízení byly získány švagrem Hermíny Robrechtové, továrníkem Georgem Robrechtem (majitelem vojenského krejčovství v Berlíně-Charlottenburgu), jemuž byly po přiklepnutí v dražbě připsány do vlastnictví 4. června 1908. Robrecht pak vedl podnik na vlastní účet dále. Výnosem místodržitelství z 17. února 1915 dostalo se podniku opět vyznamenání, že směl užívat císařského orla ve štítu a v pečeti. Kupní smlouvou z 31. prosince 1919 přenechal G. Robrecht svoje továrny na porcelán v Lužci a Raspenavě vývozci dřevěných výrobků Josefu Franzovi Scholzovi, majiteli „Kaiserhofu“ (Císařského dvora) v Hejnicích (č. 129), který vedl podnik beze změny dále a 24. června 1923 v věku 66 let zemřel. 25. září byl podnik č. 33/42, zaprotokolovaný od r. 1920, připsán jeho dědicům Marii, Franzi, Elle (Pulzové), Oskarovi, Erwinovi, Hermannovi a Albertu Scholzovým. 20. prosince 1927 získal továrnu Hospodářský svaz porcelánového průmyslu (Wirtschaftsverband der Porzellanindustriellen) v Československé republice v Karlových Varech, který provoz úplně zastavil. Svaz nechal zbourat všechny pece, aby znemožnil pozdější výrobu porcelánu. Je třeba ještě poznamenat, že v raspenavské továrně se již více jak třicet let nepracovalo.

Podnik v Lužci vyráběl až do poslední doby bílé i malované spotřební a kuchyňské nádobí, nábytková kolečka, turecké číše, řecké šálky a jako specialitu izolátory a všechny výrobky potřebné pro telegrafii. Podnik zaměstnával 8 úředníků a 250 osob včetně kvalifikovaných dělníků. Bylo zde 8 velkých pecí na přežah a vysokožární pálení. Kmenová továrna disponovala parní silou o 30 a vodní silou o 20 koňských silách, raspenavská továrna o parní síle 60 k. s.

Podstatně menší továrna na porcelán byla zřízena v r. 1887 v obci Peklo, patřící k Lužci. Jejými zakladateli byli Adolf Rösler z č. 48 a Wilhelm Wildner z č. 20, oba rodilí z Pekla. Podnik vznikl na zahradnické usedlosti č. 48, která patřila na základě kupní smlouvy z 6. ledna 1862 Josefu Röslerovi a byla připsána 15. března 1900 do vlastnictví jeho syna Adolfa Röslera. Továrna měla jednu vypalovací pec. Vyráběly se rukojeti k nožům, písářské

potřeby, stojánky na nože, později figury, vázy na květiny a hlavičky na hole. Vývoz směřoval do Jablonce, Prahy, Lipska, Berlína, Varšavy, Londýna, Birminghamu a stoupl tou měrou, že původně malý počet zaměstnanců vzrostl brzy na 50. V letech 1893–1896 tu bylo zaměstnáno jako malíři 7 mužů a 17 žen, 12 modelářů, 7 pracovníků u pece a několik modelářů doma. K budově postavené v roce 1887 byly mezitím přistavěny zvětšená hala pro malíře, modelárna, emailovna, dmuchavka a sklep pro surovinu, v roce 1895 přibylo ještě skladiště. Potřebná surovina se dovážela již ve zpracovatelném stavu z Karlových Varů. Od předešlého dřeva vznikl na Hromnice 1895 požár, který poškodil strop a několik dveří. Již v roce 1893 vystoupil z firmy společník W. Wildner. Od té doby vedl podnik ve vlastní režii A. Rösler. V následující době zaznamenal obchod značný pokles. Výroba luxusních předmětů, dlouhou dobu hlavní zaměstnání, byla zrušena. Firma se nyní omezila na výrobu hlaviček k holím, okenních klik a nábytkových knoflíků. Počet dělníků klesl na 13. Dne 11. května 1904 lehla tovární budova popelem. V důsledku špatného chodu obchodu nebyla již postavena. Dělníci byli propuštěni. Obec Peklo tak zase ztratila svůj jediný průmyslový podnik.

V posledních letech získala ve farnosti na významu výroba cementu. Nejdříve se uchytila v sedmdesátých letech v Lužci. V srpnu 1878 zřídil zde v domě č. 15 Gustav Schlegel cementárnu. Ta byla 4. února 1884 přeložena do Raspenavy do domu č. 6, zakoupeného 14. září 1883, kde se nacházela až do svého zrušení. Vyráběly se tu cementové desky na podlahu a střešní tašky. Zakladatel Gustav Schlegel zemřel 18. srpna 1919 ve věku 78 let. Po jeho smrti byl provoz zastaven. Majitelem domu č. 6 se stal zápisem z 23. října 1920 syn Gustav Richard Schlegel, který ho prodal 14. září 1921 Josefu Wildnerovi.

Široko daleko je známá firma Raspenavská továrna na cement F. J. Schwarze („Raspenauer Zementsteinfabrik“, zaprotokolovaná 1898). Byla postavena Franzem Josefem Schwarzem z č. 61, narozeným 30. prosince 1850 v Andělské Hoře u Chrastavy; v r. 1897 byla rozšířena a byl zaveden parní pohon, v r. 1911 byla podstatně zvětšena o šedovou stavbu a provozována zakladatelem až do jeho smrti 18. února 1918. Od té doby jsou majiteli synové Rudolf a Otto Schwarzové, kteří vedou továrnu pod firmou „F. J. Schwarz Porphy- und Kunststeinwerk“ (F. J. Schwarz, výrobky z porfyru a umělého kamene).

Podnik disponuje parní silou o 80 k.s. a je vybaven nejnovějšími a nejmodernějšími bruskami, frézami, leštičkami, kompresory k pěchování výrobního materiálu, stejně míchačkami, mlýny a drtičkami. Specialitami v oddělení střešní krytiny jsou drážkové tašky, hřebenové a valbové ozdoby; v oddělení umělých kamenů jde o moderní schodiště, umělé

mramor pro obklady, nábytkové desky, krby a další výrobky pro vnitřní dekorace, dále náhrobky, koupací vany, splachovací mísy, stavební kameny, cementová potrubí, lehčené cihly pro mezistěny, obruby pro záhony, vázy, koryta pro různé průmyslové účely, dlaždice, stropní desky atd. Za účelem využití zahraničních patentů založila firma v roce 1903 v Meffersdorfu v Pruském Slezsku (dnes Unieciice, Polsko) pobočku pro výrobu patentované krytiny firmy Schwarz, kterou vedl a převzal Ernst Schwarz (bratr majitele firmy). K raspenavskému podniku bylo v r. 1921 připojeno oddělení pro výrobu šlechtěné omítky. Zde se vyrábí pro Československo a sousední jižní země nejstarší známá bavorská šlechtěná omítka „Felsit Porphyre“. V roce 1922/23 byl postaven dům č. 364, který obývá společník Otto Schwarz. Pro kancelářské účely byl zařízen dům č. 331, získaný dražbou v roce 1927. Dům č. 61, patřící firmě, byl v roce 1929 úplně přestavěn; v západní části (dřívější dílna tzv. „Kirchschmiede“ „Kostelní kovárna“), byla zřízena prodejna pro místní lékárnou s příslušným bytem. Na živnostenské výstavě v Raspenavě v r. 1903 obdržela firma čestné uznání a zlatou medaili a na Výstavě českých Němců v Liberci (Deutschböhmisches Ausstellung) v r. 1906 bronzovou medaili Liberecké obchodní a živnostenské komory, na výstavě v Ústí nad Labem v roce 1924 zlatou medaili.³⁶⁴

Mladšího data je výroba cementového zboží firmy Franz Lange v Raspenavě. Její zakladatel, raspenavský kamenický mistr Franz Lange z č. 88, postavil v roce 1913 na místě domu č. 132, který vyhořel 14. července 1913, větší šedovou dílnu na výrobu zboží z cementu a umělého kamene.

Specialitou firmy jsou duté fasádní tvárnice, dále korunové tašky, schody, římsy, dveřní zárubně, obklady pro hroby, hrobky a zahrady, náhrobky, krycí desky, sloupy, potrubí, impregnační zařízení, nosníky atd. Pohonnou sílu dodává elektrická centrála.

Skoro současně s výrobou cementového zboží se v Lužci uchýtila slévárna železa a výroba strojů, kterou zde reprezentuje významný podnik „Erste Oberwittigtaler Eisengießerei und Maschinenfabrik“ (První slévárna a strojárna v údolí horní Smědé). Zakladatel tohoto podniku Ferdinand Zelsmann (nar. 10. února 1852 v Liberci), se 1865 věnoval slévárenskému řemeslu a po skončení výuční doby opustil své rodné město, spoléhaje na své síly a ve snaze rozšířit své znalosti. Provandroval velké části Německa a přišel 1870 do Vídně, kde byl jako

³⁶⁴ Franz Josef Schwarz přišel do Raspenavy v době stavby železnice a hledal jako mladistvý pomocník v okrese práci pro pokrývačský podnik svého otce v Chrastavě. Našel zde bohaté pole působnosti, které však jeho obzvláštní chuti do práce nestačilo; proto založil ještě pobočný závod v Pruském Slezsku. Tam byl jako raspenavský mistr pokrývačský ve městech a vesnicích v sedmdesátých a osmdesátých letech velmi vyhledávaným mužem. Když těžba železnobrodské břidlice stále více klesala přesešel, a našel si založením raspenavské továrny na cementové zboží nové působiště.

soustružník činný v Knaustově továrně na stříkačky. V roce 1871 vyhověl pozvání do Floridsforfu, kde se mu ve slévárně kovů někdejšího zdatného slévačského mistra floridsdorfské válcovny, Horniho, dostalo zdařilé další průpravy. 1872 byl odveden k 36. pěšímu pluku „Graf Degenfeld“ (Hrabě Degenfeld). Po skončení vojenské služby se v roce 1875 vrátil do rodného města Liberce a vstoupil do práce u svého bratra Roberta Zelsmanna, který tam provozoval slévárnu. V souladu se svou podnikavostí, přesídlil v roce 1879 do Lužce, kde se oženil s Pauline Lichteneknerovou (nar. 30. listopadu 1845, † 13. října 1918 ve věku 73 let, dcerou obchodníka s vínem F. Lichteneknera). Zde založil 1880 za myslitelně nejtěžších podmínek svůj podnik. V jedné části malého obytného domu č. 41, který jeho manželka 13. srpna 1879 koupila od Ferdinanda Neumanna, zřídil nouzově slévárnu kovů a soustružnictví, kteréžto činnosti se horlivě zcela sám věnoval, podporován manželkou. Povzbuzen několika úspěchy začal v r. 1882 zpracovávat kromě kovů i železo lité zpočátku z kelímků. V roce 1884 postavil první kuplovnu s hodinovým výkonem 300 kg tavby. Stálý rozkvět podniku přiměl majitele přikoupit konečně pozemky, aby na nich mohl postavit nové tovární budovy. Leč příliš brzy zasáhly firmu rány osudu, když silná konkurence hrozila zničit kapitálově slabého podnikatele. To vše však nemohlo otřást Zelsmannovou důvěrou ve své síly a vytrvalost, a neúnavnou pílí a obchodním rozhledem dovedl továrnu povznést postupně k jejímu dnešnímu rozsahu. V srpnu 1905 slavil podnik 25. výročí svého trvání. 23. prosince 1905 zničil požár starou slévárnu, modelárnu, strojovnu a část zámečnické dílny. Zachované zůstaly jen nová slévárna, truhlárna modelů a díl zámečnické dílny, takže v těchto objektech bylo možno obnovit po několika dnech zase práci. Zničené budovy byly postaveny ihned, ale v podstatně větším rozsahu. 1. března 1920 oslavil podnik 40. výročí svého trvání.

Zařízení továrny, udržované zpočátku ve skromných mezích, bylo v průběhu let podstatně obohaceno novými stroji, takže je podnik v současnosti vybaven nejmodernějšími stroji. Strojárna má všechny, pro všeobecné strojírenství potřebné, pomocné stroje a je také vybavena nejnovějšími zdvihadly a transportními zařízeními. Pomocí nejlepších speciálních strojů mohou být rychle vyřízeny i největší zakázky. Slévárna je vybavena dvěma kuplovnami po 5 000 kg resp. 2 000 kg hodinového výkonu při tavbě, dopravním jeřábem o nosnosti 10 000 kg a jedním otočným jeřábem, dále různými zařízeními modelářskými a pro přípravu jílu. Doprava tekutého železa se děje pomocí sklopných pánví na kolejnicích; podle potřeby mohou být lity kusy o hmotnosti až 10 000 kg. Pohon obstarával původně parní stroj vlastní výroby (30 HP). Od zprovoznění dálkové rozvodny, má továrna pohon elektrický (50 HP). Továrna zaměstnává kromě čtyř úředníků na šedesát slévačů, strojních zámečníků a další

dělníky. Technické vedení podniku spočívalo od roku 1923 v rukou syna Oskara Zelsmanna a zetě Franze Hettwera (manžel Ernestiny Zelsmannové). Jako specialitu vyrábí firma čerpadla všeho sruhu, transmise a vřetenové lisy z lité oceli, a to až do největších rozměrů, dále parní stroje s precizním a šoupátkovým ovládním, hydraulické regulátory brzd pro turbíny a vodní kola, frézovaná ozubená kola, válcové odsemeňovače pro mlýny, hrubé odlitky v železe, lité oceli a kovech. Výrobky se těší nejlepší pověsti daleko za hranicemi německé části Čech. Na průmyslové výstavě, která se konala pod protektorátem velkopřemyslníka Gustava von Richtera v roce 1903 v Raspenavě, byl firma oceněna zlatou medailí a čestným diplomem, na Výstavě českých Němců (Deutschböhmisches Ausstellng) v Liberci v roce 1906 získala zlatou cenu Obchodní a živnostenské komory v Liberci. Obec Lužec jmenovala zakladatele firmy Ferdinanda Zelsmanna pro jeho obecně prospěšné působení svým čestným občanem. Zemřel 10. srpna 1924 ve věku 72 let. Na základě smlouvy o společenství z 15. srpna 1923 patří teď podnik firmě „Erste Oberwittigtaler Eisengießerei Ferd Zelsmann“. (První slévárna železa v údolí horní Smědé) (zanesena do rejstříku 1898. Majitel Oskar Zelsmann a Ernestine Hettwer). Od 1. dubna 1929 vede podnik Ing. Franz Hettwer z Chemnitz (zeť Ferdinanda Zelsmanna).

Když na počátku šedesátých let 19. století dorazila do našich údolí zvěst o báječných výtěžcích sklářského průmyslu, byla mu brzy dána k dispozici všechna vodní díla a podnikaví lidé zřizovali nová pracoviště. Také v mnohých soukromých domech obcí hornosmědávského údolí se brousilo a spínalo; byly provozovány i jiné práce, spadající do tohoto oboru. Bylo to však jen plané přechodné nadšení pro mnohoslibný zdroj obživy našich snaživých obyvatel smědávského údolí. Jen ojedinělé podniky se udržely delší dobu. Nejdéle se to podařilo brusírně skla Julia Swobody v Hejnicích a Bílém Potoce, který měl také vlastní mačkárnu skla, do konce osmdesátých let pracoval se 14–16 lidmi, a brusírně Antona Bergmanna ve Ferdinandově, který měl rovněž mačkárnu a brusírnu, a teprve v roce 1893 provoz zcela zastavil. Bergmann zaměstnával pět mačkačů a 19 brusičů. Výroba se omezovala na kříže, knoflíky. Brusírna, kterou postavil Karl Neumann v roce 1867 v Raspenavě („Fichtwenzels Schleifmühle“ č. 14) byla přestavěna v sedmdesátých letech pro potřeby přádelnictví. V Libverdě zřídil v roce 1865 Anton Ressel sklářskou pec a do roku 1875 vyráběl duté a tyčové sklo.

Předcházející výklad podává dosti obšírný obraz o vývoji a rozmachu domácích živnostenských a průmyslových odvětví. Kéž úspěšný pokrok a úspěchy přispějí i v budoucnu k dalšímu rozkvětu a zdaru průmyslu, ku prospěchu obcím a k blahu obyvatel!

V zájmu úplnosti budiž k dějinám průmyslu připojeno ještě krátké pojednání o celnictví a peněžnictví naší oblasti. Již v dřívějších dobách bylo jisté zahraniční zboží vyloučeno ze svobodného dovozu do naší vlasti, aby se zajistil stejnému domácímu zboží snadnější odbyt. Dávka stanovená na dovoz takového zboží, která je obecně nazývána clem, byla dříve velmi vysoká. Všude byly v hraničních oblastech celnice. Město Liberec je již v roce 1454 uváděno jako celní stanice. Před rokem 1634 považovala správa země za vhodné, aby hraniční komisaři Justus von der Wahl a David Schoper celnici v Liberci zrušili a přeložili ji do Frýdlantu. Do nové hraniční budovy byl vložen „komandant“, který podle zprávy ze 14. ledna 1669 považoval za užitečné, vyprosit si od každého formana, který používal silnici Frýdlant – Liberec kromě cla z každého vozu, který byl naložen vínem, také dvě vědra vína jako odměnu. Tím se stala frýdlantská celnice postrachem všech formanů a obchodníků, kteří používali silnici „Boleslav-Zhořelec“. 7. června 1691 zemřel císařský výběrčí cla Tobias Hübel ve věku 65 let. Jako následující výběrčí cla byli uvedeni: 1694 Christian August Hanisch, 1710 a 1713 Gottfried Görlach, 1731 a 1748 Heinrich Wilhelm Posselt, 1756 Anton Ecker († 1758) a 1761 Franz Weinert. 1766 byl Wilhelm Johann Posselt výběrčím finančních dávek. K frýdlantské hraniční stanici byla po skončení třicetileté války připojena i celnice v Novém Městě pod Smrkem, v jejímž čele stál jako výběrčí cla: 1646 Hans Wolf, 1652 Hans Wiesner, 1672 Hans Heinrich Springholz, 1681 a 1691 Jeremias Franz Schmidt, 1695–1721 Christoph Herbig, 1734–1756 Heinrich Wilhelm Posselt, 1760 Stephan Keimseisen a 1796 Prokop Brauneis.

Velkých změn se dožilo celnictví ve druhé polovině 18. století. 1775 byly zrušeny celní hranice mezi jednotlivými rakouskými zeměmi a českými zeměmi a všechny tyto země byly sjednoceny do jediného celního systému. Ve stejném roce byla také zrušena dosavadní stráž hranic, instituce jízdních celníků. Nově zřízená ostraha hranic sestávala z režijní hlídky ve spojení s hraničním kordonem, jehož mužstvo bylo vyřazeno z císařské armády a v určitém pořadí umístěováno do domů hraničních obcí. Když byl 26. června 1780 hraniční kordon zrušen, vrátilo se mužstvo opět ke svým plukům. Na místo hraničního kordonu nastoupil nyní celní dozor, který rovněž zajišťovalo vojsko. 27. srpna 1784 vydal císař Josef II. celní patent, podle něhož byl všeobecně zakázán dovoz všech výrobků sloužících jen „hýřivosti“, jejich výjimečný odběr byl ale postižen takovými obtížnými formalitami a tak vysokými cly, že musel vpravdě přestat. Tento celní patent měl pro náš domácí průmysl mimořádně blahodárné důsledky. 1788 následoval nový „Všeobecný celní tarif“, který zůstal základem rakouského celního zřízení do roku 1851.

Královské vstupní a hraniční celní úřady na Frýdlantsku podléhaly na počátku 19. století bankálnímu inspektorátu v Jičíně, který byl zase podřízen bankální správě v Praze. Finanční okresní správa a celní úřad se nacházely v Mladé Boleslavi. Posledně jmenovaný úřad byl v roce 1816 přeložen do Liberce, kam v roce 1830 přešlo také sekční komando finančního okresu (celní komisariát).

Mezitím vzniklo na Frýdlantsku několik nových celních úřadů; kromě celního úřadu v Novém Městě p. S. byly teď (a to již od druhé poloviny 18. století) jeden komerční celní úřad v Habarticích (někdejší, sem přeložený celní úřad ve Frýdlantu) a hraniční celní úřady v Kunraticích a Jindřichovicích. 1830 byl dosavadní celní dozor, prováděný vojskem, zrušen a na jeho místo nastoupila nová hraniční stráž, skládající se z vrchního a hraničních myslivců v čele s respicientem. V r. 1835 byla vedle hraniční stráže zřízena důchodková stráž, jejímž úkolem byl dozor nad vybíráním spotřební daně a kontrola nad prodejny monopolního zboží. Rok 1841 přinesl přeměnu celního úřadu v Liberci na hlavní důchodkový úřad. 1843 byla sjednocena hraniční stráž s důchodkovou stráží v pozdější finanční stráž a sekční komando (VII) bylo ponecháno v Liberci. Podél hranice byly rozestaveny oddíly pod velením vrchního dozorčího, u důležitých stanovišť pod velením respicienta. Již ve třicátých letech byly postaveny pro nově zřízené hraniční stráže v některých obcích kasárny, které byly ovšem později zase někde zrušeny. Také v některých horských obcích jako na Jizerce (Börnlehaus) a ve Ferdinandově („Papírové vesničce“) byly takové kasárny. 1857 byla uskutečněna nová organizace finanční stráže, pokusně zavedená podle pruského vzoru již od 1853 (použití zbraně). 28. srpna 1858 byl vydán nový předpis pro uniformy. Dne 1. července 1869 byl rozdělen každý správní okres na kontrolní okrsky, v nichž byl určitý počet oddělení. V čele stál komisař finanční stráže, jenž mohl být zastupován také samostatným respicientem.

Ve frýdlantském okrese byly dvě kontrolní správy finanční stráže, a to ve Frýdlantu a v Novém Městě p. S.

Vedoucími okresními dozorčími byli ve Frýdlantu: 1856 komisař Adalbert Fiedler (odtud odešel 13. října 1856 do Kronstadtu), 1865 kom. Wilhelm Kläger, 1876–1883 kom. Wilhelm Neuwirth, 1883–1884 kom Christian Eichler, 1884–1890 kom. Heinrich Luft, 1890–1895 vrch. kom. Karl Ammer (odešel odtud do Krumlova), 1895–1903 vrch. kom. Wilhelm sv. p. von Seckendorf, 1903–1906 kom. Franz Hüttel, 1906 do 1911 vrch. kom. Franz Görner († 9. února 1917 ve věku 66 let v Růžodole I.), od 12. března 1912–1917 kom. Josef Javansky († 6. prosince 1917 ve Frýdlantu) a 1918–1920 kom. Alois Selicher z Ústí.

V Novém Městě p. S. se setkáváme s těmito vedoucími okresního dozoru finanční stráže: 1869–1871 vrch. resp. Goth, 1871 kom. Franz Hübner, 1871–1872 Wenzel Fiedler, 1872–1876 Wenzel Klier, 1876–1877 J. Gottwald, 1877–1881 substituční respicienti, 1881–1883 kom. Josef Scherzer, 1884–1886 kom. Wenzel Seifert, 1886–1887 kom. Karl Ružička, 1887–1888 Josef Seyk, 1888–1889 Franz Hronek, 1889–1892 Josef Meißel, 1892–1899 Josef Schande, 1899–1904 Josef Krombholz, 1904–1907 Anton Schimmer, 1907–1908 Johann Küntzl, 1908–1909 Wenzel Gleißner, od 28. srpna 1909 do 3. února 1914 Heinrich Ullrich, 1914–1926 Johann Metzner, od 1. listopadu 1926 Adalbert Suda.

Okresní dozorcí správy finanční stráže dozíraly na všechny poplatky, jako z loterie, kolkovného a cla; dále na monopoly: tabáku, soli, výroby střelného prachu a ledku, dále spotřební daně na pivo, víno, pálenku, maso a cukr, spotřební poplatky na minerální olej, puncování zlatého a stříbrného zboží a výčepní daň.

Okresní dozorcí správě finanční stráže ve Frýdlantu podléhala oddělení finanční stráže ve Frýdlantu, Habarticích, Heřmanicích, Kunraticích a ve Višňové. Okresní dozorcí správě v Novém Městě p. S. byla podřízena oddělení v Novém Městě p. S., Jindřichovicích p. S., Bílém Potoce a v Srbské.

Obce Raspenava a Luh náležely do obvodu finanční stráže ve Frýdlantu, obec Lužec a Ferdinandov, část obce Raspenavy, do obvodu oddělení v Bílém Potoce.³⁶⁵

Vedoucími oddělení ve Frýdlantu byli od r. 1876: Vrchní respicienti Josef Lorenz, Franz Francau, Anton Sieber, Johann Endlicher, Florian Buchelt, Wenzel Janko a Wilhelm Linke.

V Bílém Potoce působili od r. 1859 do 1914 jako vedoucí oddělení respicienti Ludwig Hübner (do října 1859), Josef Schnobl (do července 1860), Franz Tüchy (do května 1862), Josef Ziegler (do listopadu 1863), Johann Krupař (do července 1867), Johann Grüll (do prosince 1869), Wilhelm Eckert (do listopadu 1871), Franz Suske (do října 1872), Anton Reichstein (do října 1878), David Dießner (do července 1879), Johann Mazauch (do října 1882), vrch. dozorcí Karl Hirschmann (do října 1883), resp. Karl Lindacker (do září 1884), resp. Karl Heinrich Schmidbersky (do srpna 1886), resp. Amand Tenzer (do srpna 1888), resp. Josef Schubert (do října 1891, † jako staniční agent Frýdlantské okresní dráhy 29. září

³⁶⁵ Doba, kdy bylo zřízeno oddělení finanční stráže v Bílém Potoce, se nedala přesně zjistit. Různé záznamy uvádějí rok 1845 jako rok vzniku oddělení; je však jisté, že nějaké takové oddělení tu již bylo v lednu 1843. Tehdy byl zde vrchním finančním dozorcím Michael Gerl. Oddělení finanční stráže mělo nejdříve své stanoviště v domě č. 5, pak v č. 13 a 16 a poté opět v č. 5. V roce 1870 bylo přesunuto do domu č. 302 a r. 1880 znovu do č. 16, kde se nachází dodnes. Do působnosti tohoto oddělení náleží obce Ferdinandov, Hejnice, Lužec a Bílý Potok.

1918 v Horní Řasnici ve věku 64 let), resp. Wenzel Jäckel (do srpna 1896), resp. Anton Kauschka (do října 1901), resp. Josef Hesse (do září 1904), resp. Robert With (do listopadu 1907), vrchní dozorce Wolfgang Gerl (do února 1911), resp. Franz Schier (do 1. září 1913) a pak zatímní vrch. doz. Josef Patzenauer. Později byl vedoucím oddělení finanční inspektor Bernard Becker. V nejnovější době podléhá stanoviště v Bílém Potoce inspektorátu v Novém Městě p. S. Vedoucím v Bílém Potoce je v současné době Ludwig Markwart z Budějovic. Jeho služební oblast sahá až po Raspenavu a Lužec. Zbývající část farnosti je přidělena inspektorátu v Heřmanicích.

V obvodu kontrolní působnosti okresu Frýdlant se nacházely až do politického převratu pobočné celní úřady I. třídy v Seidenbergu (Zawidów), Heřmanicích a Habarticích, a pobočné celní úřady II. třídy v Kunraticích a Višňové; V obvodu kontrolní působnosti okresu Nové Město p. Smrkem byl pobočný celní úřad I. třídy v Jindřichovicích p. S., pobočný celní úřad II. třídy v Novém Městě p. S. a celní expositury v Jindřichovicích a Srbské.

Vrchní kontrola dozorčí služby a revize pobočných celních úřadů II. a II. třídy příslušely do roku 1918 sekci finanční stráže v Liberci. Sekčními vedoucími byli od r. 1881: Karl v. Engenstein, Johann Etzel († 1892) a 1892–1917 Karl Esterl († 1917). Sekce finanční stráže v Liberci byla zrušena na konci roku 1918.

Výkon nálezů a vyšetřování finančních přestupků prováděl od 1858 do 1906 delegovaný trestní vyšetřující komisař se sídlem v Liberci. Tento úřad zastával postupně Viktor Wiest, Johann Drechsler, Meder, Rudolf Maßner a Fritz Löffler.

Od roku 1906 byl okresní důchodkový soud spojen s okresním finančním ředitelstvím vytvořeným v Liberci 1. dubna 1906, kterému příslušela správa přímých dávek v rámci daňových okresů Jablonec n. N., Tanvald, Liberec, Frýdlant, Chrastava, Jablonné v Podještědí, Cvikov, Rumburk, Varnsdorf, Lipová a Šluknov. Okresním finančním ředitelem byl od r. 1906 do 1918 vrchní finanční rada a dvorní rada Gustav Rossa-Ottendorf (nar. 2. srpna 1864 v Náchodě, † 12. června 1920 ve Vídni) Na jeho místo nastoupil v listopadu 1918 vrchní finanční rada August Schwarzer z Jičína.

Zákony ze 7. října 1919 (č. 941) a ze 17. ledna 1920 (č. 28) znamenaly pro finanční stráž pronikavé změny. Dosavadní finanční stráž byla zrušena a byla nahrazena hraniční stráží jak pro kontrolu dávek, tak pro ostrahu hranic. Nově vytvořené důchodkové kontrolní úřady podléhají finančním úřadům I. stupně. Důchodkový finanční kontrolní úřad ve Frýdlantu (někdejší okresní kontrolní správa finanční stráže) se nachází od r. 1920 v domě Heinricha Weiße, Zámecká ul. č. 419. Komisař finanční stráže a dosavadní vedoucí okresní kontrolní

správy Alois Selichar byl jmenován správcem finanční kontroly, komisař finanční stráže Josef Schorm, revidentem důchodkové kontroly. První z jmenovaných odešel 1. července 1924 do výslužby.

c) Výtvarné umění

Řemeslo a průmysl je třeba přičíst praktickým potřebám lidstva, naproti tomu umění je záležitostí, která vzešla z „vyšší svobodné činnosti duchovních tvořivých a tvůrčích sklonů.“ O umělecké tvorbě ve vlastním slova smyslu nemůže být v našich obcích řeč; neboť „pravidelné umělecké projevy zde jsou jen odrazem vnějšího všeobecného kulturního života.“ Pozornosti si však zaslouží to, že v naší farnosti působilo a tvořilo, nebo zde svá mladá léta prožilo několik zasloužilých umělců.

Nadšený interpret (vykladač, zobrazovatel) rodné krajiny, akademický malíř Wenzel Franz Jäger (nar. 4. dubna 1861) je sice rodák z Větrova, působil ale již v mladých letech jako učitel v Raspenavě a zde také 8. prosince 1928 ve své vile č. 108 zemřel. Jäger, jehož velikost leží především v přisnlosti jeho vnímání přírody a v posvátném ladění jeho popisu přírody“, byl synem větrovského řezníka Josefa Jägera z č. 72. Po návštěvě měšťanské školy ve Frýdlantu a učitelského ústavu v Trutnově působil deset let jako učitel (srovnej s. 184). V důsledku touhy po umělecké činnosti, proudící v něm od ranných let, opustil v roce 1892 učitelské povolání a věnoval se své zálibě – malířství. Navštěvoval uměleckou školu Rakouského muzea umění a řemesla ve Vídni, kde nejprve získal odborné vzdělání v malbě keramiky a kovu v ateliéru prof. Machta. Současně absolvoval také teoretická a praktická studia; navštěvoval přednášky o zobrazování, perspektivě, chemii, anatomii a dějinách výtvarného umění. Ke svému vlastnímu oboru, krajinářství, se však dostal teprve díky vynikající škole prof. Rudolfa Ribarze. Zde teprve Jäger pochopil s určitostí své vlastní směřování. Aby mohl uskutečnit svá přání, vstoupil roku 1894 do ateliéru mnichovského malíře Adolfa Hölzela, moravského rodáka, který spolu s L. Dille, Fr. Uhdem a dalšími založil tzv. školu Neudachau. Po šestiletém pobytu v Mnichově se Jäger, vybaven potřebnou přípravou pro samostatnou uměleckou tvorbu, vrátil do Vídně. Již o rok později byl na základě výstavy svých prvních prací jmenován řádným členem sdružení výtvarných umělců „Secese.“ Jeho jméno bylo ale brzy známo mimo Vídeň. Jäger se zúčastnil řady velkých uměleckých výstav; v Praze, Mnichově, Drážďanech, Berlíně, Mannheimu, Paříži a Římě získal věhlas. Německý umělecký svaz ve Výmaru, stejně jako Mezinárodní unie výtvarného umění a humanitních věd v Paříži ho přijaly do řady svých členů. Také ve vlasti získala

Jägerova tvorba plné uznání; Společnost pro podporu německé vědy, umění a literatury v Čechách ho jmenovala členem – korespondentem. Svá poslední léta prožil Jäger, který byl také řádným členem místní skupiny Metznerbundu (Skupina říjen), opět v Raspenavě, kde si 22. listopadu 1884 vyvolil za manželku Marii Theresii, dceru zemřelého velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera. V Raspenavě vytvořil četné malby, které seznamují s krásou a jedinečností Jizerských hor, takže je právem nazýváán malířem Jizerských hor. Jägerovy krajiny jsou „plné síly a klidu; mají něco neobyčejně určitého a přece pomíjivého, trochu trpkého a přece plápolajícího zadržovanou vášní.“ Jäger maloval rodnou krajinu, kde je nejprostší. Maloval mír rodných vesnic, širokých dvorů, táhnoucích se plání. Maloval klidné linie, daleké lesy, šedé granitové skály jizerských vrchů. Maloval nepravidelnou nepostižitelnost osamělých bažinatých vod, zvučení potůčků, rozlitých v lupení pod stříbřitými sloupy temných bukových lesů. Maloval průhledy do modrých dálek v rámci spojených kmenů, vymýšlel květy opilé nádherou barev v popředí svých obrazů a nad tím nechal klouzat oči opojené touhou po dálkách. Maloval něžné přísliby předjaří, chvějící se lesk letního dne pod bílými mraky, plápolavý podzim a skvící se drsnou mrazivou nádhrou zimy. Maloval krajinu překrytou stínem mraků, v slunném jasu a v pohyblivém soumraku. Ovládal vzduch. Na jeho obrazech vzduch přímo dýchá. Obklopuje vše vyobrazené a dává mu hmotný výraz. Chvěje se v zlatém listí podzimních bříz, tetelí se nad lesy v horkém poledním žáru, leží jako voňavý závoj nad dálkami. Na jeho obrazech je podivuhodná barevná nádhera a přece žádný silný akord neruší jiný, nýbrž vše souzní spolu ve velké harmonii. Jäger nepřehlédl v přírodě nic, šel do hloubky a nic nezamlčel. Avšak při pronikavosti pozorování nechybí jeho obrazům nikdy celková nálada, malebný dojem. Vytvářel prostřednictvím svého umění ony hluboké zážitky, které nás nutí milovat rodnou přírodu (domovinu) i v jejím nejskromnějším koutu. I jednoduchý pozorovatel jeho obrazů pocítuje tento hluboký zážitek, který v obrazech našel zřetelný umělecký výraz. – Zážitek duševního spojení, který nám v každém stromě dává tušit svého příbuzného. Obrazy dávají pocítit vnitřní spojení, které má umělec s přírodou; neboť jen malíř, který až do hloubky pocítuje celý svéráz naší domoviny v jeho osvěžující trpkosti, když stojí sám jako strom v kvetoucí zemi, jen takovému jemnocitnému básníkovi se může podařit vložit do díla celou plnost nálady a utajenou krásu. Jägerovo „duchovní dílo v nás bude dál žít, bude rozdávat šťastné pohledy a hlubokou radost. Nemůže být nikdy zapomenut, v úctě budeme pohlížet na jeho dílo. Ať mu vlast ve vděčnosti věnuje slova: Tato země svou krásu přijala teprve tehdy, když jí prošla jeho duše – (Z Jägerova nekrologu ve „Friedländer Zeitung“ z 15. prosince 1928, s. 100). Tělesné

pozůstatky předčasně zemřelého umělce byly uloženy 11. prosince 1929 do rodinné hrobky na raspenavském hřbitově.

V Raspenavě nalezl místo svého posledního odpočinku akademický malíř prof. Karl Krattner (zemř. 10. prosince 1926 v Praze), kterému vděčí zdejší kostel za nástropní malbu (viz s. 134). Krattner se narodil 7. ledna 1862 na Smíchově a od roku 1901 působil jako profesor na Akademii výtvarných umění v Praze (srovnej o něm v čas. *Deutsche Arbeit* XXVI, s. 94 a násl. a *Sudetendeutsche Jahrbuch* III, s. 64 a násl.). Jeho manželka Marie Krattner obývá dnes raspenavský dům č. 303. Syn Ottokar byl přechodně technickým úředníkem u firmy F. J. Schwarz.

Raspenavský rodák byl akademický malíř Adolf Teubner (nar. 20. května 1852, zemřel 15. června 1898 v Praze jako penzionovaný profesor kreslení litoměřické vyšší reálky), jehož životopis se již objevil na jiném místě (s. 208).

Z Luhu pochází akademický sochař Heinrich Scholz (nar. 16. října 1810), výborně známý i v zahraničí. Již během návštěvy živnostenské pokračovací školy v Hejnicích prokázal první překvapivé úkazy slibného talentu. Během studia na vídeňské Akademii výtvarných umění již začal samostatně tvořit, což mu přineslo mnohá vyznamenání i dvě zlaté ceny. Jeho prvním větším dílem byla socha madony před raspenavským kostelem. Jeho nynější četné umělecké výtvořky (pomníky, náhrobky, kašny, návrhy aj.) zvýšily podstatně jeho uměleckou pověst. Jeho nejznámějším dílem je pomník Wathera z Vogelweide v Mostě, hrobka velkopřemyslníka Johanna Schichta v Ústí nad Labem a pohádková kašna ve Svitavách. Heinrich Scholz, který se po delším studijním pobytu v Itálii usadil ve Vídni, se dnes jako sochař těší široko daleko všeobecné pozornosti a uznání (viz s. 207, a také *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde* VII, s. 197 a *Sudetendeutsches Jahrbuch* III, s. 78).

V raspenavské farnosti, totiž v Lužci, prožil svá mladá léta stejně tak ve Vídni žijící akademický sochař a keramik Hugo F. Kirsch (nar. 20. srpna 1873 v Novém Městě p. S. jako syna lužeckého ředitele továrny Hugo Kirsche, zemřelého 18. prosince 1904.) Absolvoval s vyznamenáním odbornou školu v Teplicích, uměleckou školu v Mnichově a uměleckoprůmyslovou školu ve Vídni. Umělec se věnoval (podporován Rakouským muzeem ve Vídni) keramice a opakovaně vystavoval ve Vídni, Praze a ve skleněném paláci v Mnichově. Kritika chválí jeho svéráz a samostatnost jeho prací a způsob jeho uměleckého cítění. Kirsch je považován za jednoho z nejzpůsobilejších zástupců moderní keramiky.

Nakonec musí být vzpomenut ještě uznávaný básník v dialektu horního toku Smědé, majitel domu v Raspenavě a hejnický tovární úředník Josef Bennesch (nar. 3. března 1873

v Hejnicích). Jeho spisy „Iserkläng“ (2 díly) (Jizerská znění), „Ornblättr on Buchenlaub“ (...), „Sizholz on Sauerhoampfer“ (Sladké dřevo a šťovík), „Dorfgäng“ (Procházka vesnicí) a „Vo drhejme“ (Sladké dřevo a šťovík) byly přijaty se zaslouženým ohlasem. Lidový kus „Der Bauernkönig“ – Král sedláků, byl uveden 15. března 1908 v Hejnicích a 14. dubna 1912 ve Frýdlantu, pohádka „Der Schatz in der Hainskirche“ (Poklad v Hajném kostele), zpracovaná podle pověsti byla uvedena v hotelu „Kaiserhof“ (Císařský dvůr) v Hejnicích. Vlastenecká hra „Frau Sage“ (Paní pověst) byla poprvé uvedena na vlastenecké slavnosti v Hejnicích (25. července 1926) a znova 14. listopadu 1926 v hotelu „Scholz.“ Josef Bennesch je také činný jako místní historik. Z jeho dílny pocházejí dějiny Hejnic, vydané r. 1924. Zpracoval také dějiny domů v Raspenavě, Luhu a Lužci. Kromě toho vede obecní kroniku Raspenavy, založenou na základě zákona z 30. ledna 1920.

V. DOPRAVA

Bohatý průmysl předpokládá čilou dopravu. Základní podmínkou pravidelné dopravy je však široce rozvětvená síť silnic a cest. V našich obcích se neustále věnovala pozornost budování nových a zlepšování starých obchodních cest. Místa Raspenava, Luh a Lužec jsou spojena okresními silnicemi jak s blízkými městy, tak také s přilehlými vesnicemi. Uvnitř obvodu obcí usnadňují provoz dobře udržované obecní cesty.

V dřívějších dobách nebyly naše obce bohaté na obchodní cesty. Nejlepší byla bezpochyby průchozí cesta z Frýdlantu do Hejnic. Probíhala údolím Smědě.³⁶⁶ Pole u domů na místě poplužního dvora v Raspenavě křížila stará žitavsko-vratislavická silnice, která vedla u Nýčových domů a podél raspenavského Vápenného vrchu do Hejnic a odtud údolím Hájeného potoka do Velké Jizerky, pak okolo Michalské boudy do Schreiberhau a do Vratislavi. Tato jistě již v 17. století existující vozová cesta byla ale opravdu obtížná pro lidi i zvířata. Přes Hemmrich (Oldřichovské sedlo) vedla zároveň již dávno stará vozová cesta. Povozy, které zdolávaly cestu přes Hemmrich, musely městu Frýdlant platit clo, které bylo r. 1726 vybíráno Hansem Passigem z Oldřichova v Hájích, který si ponechával jednu třetinu vybraných peněz. Tato silnice, která byla sjízdná již v 16. století, byla poměrně úzká a kostrbatá cesta, jejíž průběh se dá na mnoha místech ještě dnes vystopovat. Na počátku 19. století byla cesta přes Hemmrich ve velmi špatném stavu.³⁶⁷

Podnět ke zlepšení a nové úpravě této velmi potřebné obchodní cesty dali raspenavský rychtář Mathias Fürtsch, tkalcovský faktor Anton Richter z Luhu a zámecký hospodský Anton

³⁶⁶ Přes Smědou vedly kdysi na několika místech tzv. brody („Furten“). Jeden takový brod vznikl nad mlýnem v Lužci („Köhlerfurt“). Dům č. 14, blízko se nacházející („beim Schözl“), sloužil jako shromažďovací místo pro lidi z okolních obcí, kteří odsud nastupovali společně cestu do Liberce. Pěší cesta, vedoucí přes hory do Liberce byla opravdu obtížná, přesto byla mnohými začínána. „Když ludvíkovský mlynář koupil v Liberci 10 pytlů žita, tak potřeboval 20 nosičů, z nichž každý dostal k nesení půl pytle“ (Ol. Kotrubczik).

³⁶⁷ Nejmladší raspenavská konšelská kniha obsahuje přípis Krajského úřadu v Mladé Boleslavi z 10. června 1823 pro frýdlantský vrchnostenský úřad, v němž krajský hejtman Fr. Dionys rytíř von Merkel vysvětluje bližší určení o zřízení a udržování a silnic. V tomto přípisu se mezi jiným praví: „Zvláštní význam má Hlavní a obchodní silnice, vedoucí z Liberce přes Mníšek, Albrechtice, Dětrichov, Větrov, Frýdlant, Arnoltice přes Habartice do Horní Lužice přes Slezsko hluboko do královského Pruska, poněvadž jí vede nejen pravidelná listovní pošta, ale také poštovní vozy z pruských do rakouských států, tudíž se pro tuto trasu silnice nařizuje nejvyššími dvorními úřady zvláště dobrá a stálá úprava a udržování a krajský úřad se činí odpovědný za dohled nad plněním tohoto nařízení.“ Připojeny následují bližší rozkazy o zřizování a udržování této a jiných silnic panství Frýdlant. „Podle posledního nejvyššího nařízení se má ona úprava silnice provést s dobrou vrstvou kamení a trvanlivým povrchem s dobrým šterkem; cesta musí mít patřičnou šířku, aby se dva vozy mohly dobře a bez prodlení vyhnout; na obou stranách musí být vyměřeny nutné vodní příkopy a prudká nebo jinak nebezpečná místa vybavena potřebným zábradlím a po stranách mají být navedeny zásoby materiálu, kamene a šterku k budoucímu udržování. Udržování silnic, vyhloubení příkopů, doprava materiálu, položení kamene a rozvrstvení šterku je věcí obcí a poddaných, kterým bez rozdílu zda jde o držitele rustikálu nebo dominikálu, náleží povinnost udržování a zřizování veřejných silnic. A přitom sama vrchnost má stavbu podporovat pouze dodávkami materiálu a převzetím nákladů na řemeslníky při tu a tam se vyskytujících zednických nebo truhlářských pracích. K čemuž se tamní (frýdlantská) hraběcí vrchnost podle ujištění vrchnostenského úřadu již přihlásila.

Pohl z Frýdlantu.³⁶⁸ S poukazem na panující bídu a nezaměstnanost obyvatel krátce před polovinou století vymohli četné podpory. Továrník Johann Liebieg z Liberce poskytl pro účely stavby silnice přes Hemmrich na 4 roky bezúročnou zálohu 2 000 zl. konvenční měny; povzbuzeni tímto příkladem, našli se ještě jiní sponzoři, takže vbrzku byl shromážděn obnos 8 000 zl. K.M. Ještě v zimě roku 1847 se započalo se stavbou nové silnice z Raspenavy lesem na Hemmrich; přesto se během zimy práce omezily pouze na získávání potřebného kamene. Poté se začalo se stavbou úseku od dnešní „Zwengstein-Tor“ k vrcholu Hemmrichu. V následujícím roce byl tento úsek téměř hotov. Stavební dohled měl nejprve faktor Gottfried Richter (zemř. 1848) a poté Anton Schwertner z Luhu č. 86. Při stavbě silnice vydělávali nejlepší dělníci denně 20, dobří 18 a horší dělníci 16 krejcarů konvenč. měny. Koncem roku 1849 byla hotová část silnice na Hemmrich předána k veřejnému provozu. Roku 1861 byla vybudována část od místní cesty přes domy poplužního dvora k „Zwengstein-Tor a tak bylo dokončeno spojení s vlastní silnicí přes Hemmrich, která byla několik málo let předtím, 1859, postavena od hájovny na Hemmrichu až do Mníšku, kde se napojovala na liberecko-frýdlantský úsek říšské silnice, zřízený v letech 1830–1833. Stavba úseku přes Oldřichov v Hájích stála bez dláždění a dovozu šterku 20 000 zl. rakouské měny; nájemcem stavby silnice tam byl Abraham Hahn z Dubé. Silnice přes Hemmrich, počínajíc u „Libverdské lázeňské ulice“ (Liebwerdaer Badestraße) v Raspenavě a končící u Liberecké říšské silnice v Mníšku, měří 10 340 m a má šířku 6,32 m bez příkopů.³⁶⁹

V tentýž čas, kdy byla započata stavba silnice přes Hemmrich, 1847, byla také stará místní silnice, tzv. „Libverdská lázeňská silnice“ v souladu s požadavkem krajského úřadu upravena a brzy nato bylo také započato se stavbou silnice z Lužce do Hejnic. Také ke stavbě této silnice dal podnět nuzný rok 1847; měla lidem nabídnout zaměstnání a výdělek v drahém roce. Proto byla tato silnice dlouho označována jako „hladová a nuzná silnice“. Jedna fůra lámaného kamene k úpravě silnice byla placena 20 krejcarů.

Libverdská lázeňská silnice odbočuje u Dětrichova z říšské silnice a probíhá přes Horní Větrov, frýdlantský Zámecký okres (Háj – a Pivovarský vrch), Raspenavu a Lužec do lázní

³⁶⁸ Dřívější návrhy krajského úřadu nebyly úspěšné. Teprve působení zmiňovaných osobností urychlilo realizaci potřebné stavby silnice.

³⁶⁹ Před vznikem dnešní říšské silnice vedla z Liberce přes Frýdlant až k pruským hranicím u Zawidova (Seidenbergu) „Boleslavsko-zhořelecká hlavní a obchodní silnice“ (Bunzlau- Görlitzer Haupt- oder Kommerzialstraße). Existovala již ve 14. století, avšak v průběhu věků byla dvakrát přeložena. V nejstarších dobách vedla z Ruprechtic a Nových Radčic do Mníšku a odsud kolem Špičáku a Hřebencového buku do Frýdlantu. Teprve od časů hejtmána panství Karla Christiana z Platzu a Ehrenthalu získala směr přes Pavlovice, Krásnou Studánku, Mníšek, Albrechtice a Dětrichov do Frýdlantu. V nejstarších dobách bylo obchodníkům zakázáno používání silnice Boleslav – Zhořelec.

Libverda. Má délku 12 608 m a je bez příkopů 6,32 m široká. K Libverdské lázeňské silnici se přičítají čtyři větve, a sice první nad Zámeckou hospodou až k tzv. „Vysoké silnici,“ z Frýdlantu do Jindřichovic p. S. resp. do Nového Města, nově zřízená v letech 1836–1840 (délka 1 352 m),³⁷⁰ dále pod frýdlantskou Zámeckou hospodou k říšské silnici do Zhořelce (délka 957 m), dále od frýdlantského pivovaru do města Frýdlant (délka 949 m), a od domu vrchnostenského úřadu přes zámecký vrch ke staré městské nemocnici ve Frýdlantu (délka 334 m). První tři větve mají šířku 5,68 m poslední 6 m. Libverdská lázeňská silnice byla zřízena panstvím jako tehdejší vrchností za účasti poddaných. Od roku 1928 je trasa od lužského nádraží k restauraci U dubu v Lužci vydlážděna.

Tzv. Hejnisko-bělopotocká silnice, napojující se v Lužci na Libverdskou lázeňskou silnici byla vybudována do roku 1868 až za „Jägerbrücke“ (u státní parní pily) v Bílém Potoce-Hinterborn; její délka je 6 200 m, šířka 6,32 m. Část silnice z Lužce do Hejnic byla vybudována roku 1850 stavebním podnikatelem Ignazem Wildnerem z Raspenavy č. 1, část z Hejnic do Bílého Potoka roku 1852 hejnickým obecním reprezentantem Josefem Effenbergerem z č. 86. Dne 4. června 1867 byla vytvořena komise kvůli zřízení silnice v Bílém Potoce, 7. listopadu 1871 komise kvůli stavbě okresní cesty z Bílého Potoka – Hinterbirnu na Jizerku. Oba plány byly uskutečněny, první r. 1868, druhý r. 1872. Současná silnice „Bílý Potok – Smědava (6 074 m dlouhá a 6,30 m široká), pokračování Bělopotocké silnice, byla zřízena v letech 1893 –1895. Stavbu uskutečnila panská lesní správa ve Frýdlantu. K nákladům na stavbu ve výši 73 000 zl. přispěl zemský fond podporou 5 400 zl. Výstavba silnice ze Smědavy až na Souš na hranice tanvaldského okresu (1 515 m) se uskutečnila r. 1897 také frýdlantskou lesní správou; cena této části silnice (šířoké 6,30 m vystoupala na 11 761 zl. 99 krejcarů rakouské měny).³⁷¹

Hájská silnice byla vybudována v letech 1874–1876. Tato silnice, která odbočuje ve frýdlantském Zámeckém okrese z Libverdské lázeňské silnice a v Raspenavě opět do této ústí,

³⁷⁰ Spojení panství Frýdlant s Pruskem vzniklo záhy. Z Frýdlantu, vlastně ze Žitavy přes Frýdlant, vedla již v 16. století stará silnice přes Srbskou a Marklissu (Lešna) až na hranice Kvizy (Quiese). Z této cesty odbočovala jistě již před vznikem Nového Města p. S. (zal. 1584) vozová cesta. V tomto směru je nutno spatřovat původní „Vysokou cestu.“ Podle topografa J. G. Sommera probíhala „Vysoká cesta“ „od údolí Wigand v Prusku přes Nové Město p. S. a Frýdlant do Žitavy v Sasku.“ Dnes rozumíme pod označením „Vysoká cesta“ silnici od říšské silnice u Frýdlantu k „halben Meile“ u Horní Řasnice a její pokračování až za Nové Město, popř. Jindřichovice p. S. Silnice, vedoucí z Frýdlantu přes Horní Řasnici, Dolní Řasnici a Jindřichovice p. S. až k pruským hranicím u Schwerty (dlouhá 15 494 m, a široká 7,58 m) byla nově vybudována v letech 1836–1839, odbočka od „halben Meile“ přes Hajniště a Nové Město p. S. až k pruským hranicím u Strassbergu. (dlouhá 7 585 m, široká 7,58 m), byla započata 1838 a r. 1840 dokončena.

³⁷¹ Na silnici Smědava-Souš se napojuje obecní silnice, vybudovaná obcí Horní Polubný r. 1893, která má napojení na okresní silnici v Černé Říči (Horní Polubný).

je 1 792 m dlouhá a 6,63 m široká. její stavba, provedená podnikateli Florianem Knoblochem a Josefem Hackelem, stála 14 009 zl., 87 krejcarů rakouské měny. Současně s touto silnicí, tedy v letech 1874–1876 byla zřízena „Raspenavská vysoká silnice“, odbočující od Libverdské lázeňské silnice u staré hamerské hospody v Raspenavě a probíhající přes lužské pozemky, která ústí u kříže Krásný Les do staré Vysoké silnice. Má délku 2 472 m a šířku 5,68 m. Její realizace stála 16 354 zl. 06 kr. rakouské měny. Stavbu opět řídili Florian Knobloch a Josef Hackel. K úhradě nákladů na Hájskou silnici, Raspenavskou vysokou silnici a současně budovanou silnici Dětrichov – Heřmanice poskytla země příspěvek 10 000 zl.³⁷²

V letech 1891–1892 byla kvůli kratšímu spojení s Novým Městem p. S. vybudována silnice Luh – Ludvíkov, která byla veřejně dopravě předána 1. listopadu 1892. Tato okresní silnice (dlouhá 5 321 m a široká 6,30 m), jejíž stavbu provedli podnikatelé Ferdinand Seibt a Florian Corazza za 48 989 zl. 77 kr. rakouské měny, odbočuje u železného mostu přes Smědou z Libverdské lázeňské silnice a ústí v Ludvíkově do okresní silnice Nové Město – Ludvíkov (dlouhé 1 538 m a široké 6,30 m), postavené r. 1887 Antonem Modelem za 8 140 zl. 22 kr. Na stavbu silnice Luh – Ludvíkov přispěly zemské orgány obnosem 6 300 zl.

Rok 1892 přinesl stavbu několika dalších tras silnic, pro naše obce velmi potřebných. Tenkrát byla postavena Karlem Neumannem a Ferdinandem Effenbergerem za částku 7 720 zl. 52 kr. raspenavská nádražní ulice; je 745 m dlouhá a 6 m široká, odbočuje u č. 83 v Raspenavě z Libverdské lázeňské silnice a končí u nádraží v Raspenavě. Také okresní silnice Hejnice – Ferdinandov, která odbočuje v Hejnicích od Bělopotocké silnice a vede až do místní části Ferdinandov, byla tenkrát nově vybudována. (již roku 1862) byla okresní správě dána žádost o vytyčení cesty z Hejnic do Ferdinandova; poté tam byla také v letech 1867–1868 zřízena obecní cesta). Náklady nové silnice (1 569 m dlouhé a 6,30–6,50 m široké) vystoupily na 5 815 zl. 27 kr.; Stavitelem byl Anton Schäfer. Rekonstrukce silnice z r. 1900 stála 14 708 zl.

V režii okresu byla vybudována za cenu 2 091 zl. 38 kr. „Nichtova cesta“, odbočující v Zámeckém okresu Frýdlant z Libverdské lázeňské silnice a vedoucí až k tzv. Nichtovým domkům; okresní cesta 2 448 m dlouhá a 4,5 m široká. V letech 1894–1896 nechal okres zřídit podnikatelem Felixem Ulrichem okresní cestu Ludvíkov – Libverda, dlouhou 4 568 m a 6 m širokou. Náklady na tuto dopravní cestu, odbočující od silnice Nové Město p. S. – Ludvíkov a ústící do Libverdské lázeňské silnice vystoupaly na 39 034 zl. 37 kr. Silnice,

³⁷² Spojovací cesta s Krásným Lesem existovala již dříve. Již 23. března 1638 žádaly Raspenava, Luh a jiné vsi o vytyčení vozové cesty přes pozemek Jakoba Prinka v Krásném Lese.

vedoucí z Hejnic do Libverdy (1 520 m dlouhá a 4,74 m široká) byla vybudována okresním úřadem krátce po polovině 19. století; od starých dob zde však existovala vozová cesta, která vedla z Hejnic přes Libverdu, Ludvíkov, Friedeberg nad Ivizou do pruského Slezska a v listinách je označována jako „Schickenstraße.“ K přání, vyslovovanému několik dlouhých desetiletí obyvateli lužecké místní části Peklo, bylo přihlédnuto teprve roku 1923 Okresní správní komisí, které zřídila spojovací silnici Lužec – Peklo. Byla provedena podle plánu okresního cestmistra Alfreda Scholze staviteli Rudolfem Kollitzem z Frýdlantu a Karlem Suskem z Nového Města p. S. Celkové náklady stavby vystoupily na 374 927,58 K; na to přispěly Lužec 32 311,32, Peklo 46 640,98 a stát 43 551 K.

Délka části říšské silnice, příslušející okresu Frýdlant činí 28 219 m, délka všech silnic okresu, vybudovaných do konce r. 1908 151 590 m.

Na síť silnic okresu dohlížel do r. 1868 stavitel J. Leder a v letech 1868–1885 frýdlantský stavitel Franz Elstner. Po jeho úmrtí převzal tenkrát ještě málo vybudovanou síť silnic okresu státní cestmistr Josef Lischka (nar. 26. července ve Staré Lípě jako syn sedláka). Silnice se pod jeho dohledem a péčí vyvíjely v bezvadném stavu. Celých 25 let, až do svého úmrtí v 63. roce života, sloužil okresu; Na jeho místo nastoupil roku 1910 okresní cestmistr Stafan Krause (nar. 24. června 1855 v Lužci, zemř. 18. března 1922 ve věku 67 let). Současným cestmistrem je od r. 1922 stavitel Alfred Scholze (nar. 27. ledna 1890, od 23. října 1928 inspektor silnic).

Pronikavou změnu dostala doprava díky železnici. Tímto moderním dopravním prostředkem, který se stal jedním z nejdůležitějších zlomů kultury, se vyznačil hospodářský duch 19. století zvláště ostře.³⁷³ Frýdlantský okres získal první železniční spojení teprve roku 1875, totiž trasou Liberec – Seidenberg (Závidov), která prochází okresem. Je součástí Severoněmecké spojovací dráhy. Tato železnice, roku 1909 zestátněná, vede z Pardubic přes Liberec a Frýdlant až k říšským hranicím u Černous. Svolení ke stavbě trati Pardubice – Liberec bylo uděleno císařským rozhodnutím z 15. června 1856; koncese pro trať Liberec – zemské hranice byla udělena 31. března 1872. Se stavbou trasy Pardubice – Liberec bylo

³⁷³ První železnici ve starém Rakousku byla trasa z Floridsdorfu do Wagramu (Ferdinandova severní dráha, 13 km), otevřená 17. listopadu 1837; potom byla jako parní železnice upravena koňská dráha (64 km) z Budějovic do Třešňovce (ze září 1828). Uhersko získalo první železnici teprve r. 1846, byla to železnice z Budapešti do Waizenu (34 km), otevřená 15. června 1846; Koněspřežky existovaly v Uhrách již od r. 1840. V Rakousku byla na počátku stavba železnic přenechána soukromému podnikání; brzy však vedle toho nastoupil jako stavitel také stát. Patentem z 19. prosince 1841 bylo nařízeno, velké železnice, vedoucí z Vídně k hranicím říše, stavět na státní náklady nebo získat: Vídeň – Brno – Praha – saské hranice, Vídeň – Štýrský Hradec – Terst a Vídeň – Linec – bavorské hranice.

započato v roce 1856; v roce 1859 byla dokončena. V červnu 1873 byla zahájena výstavba trati z Liberce přes Frýdlant až k zemským hranicím. První výkop k tunelu přes Hemmrich (528 m dlouhý), tunelu, který byl poprvé budován za pomoci parních vrtacích strojů, byl konán asi 14 dnů předtím, 16. června. Dne 1. července 1875 byla trasa Liberec – zemské hranice předána k veřejnému provozu, předtím již 17. června se konaly první zkušební jízdy. Raspenava získala nádraží (č. 288); leží 355,149 m nad mořem. (již 17. července 1871 obdržela obec Raspenava od místodržitelství sdělení, že zde má být zřízeno nádraží.

Dispoziční trasou pro naši část státní dráhy není v nejnovější době původní trať Pardubice – Liberec, nýbrž Všetaty – Závídiv. Osobní a nákladní doprava ve stanici Raspenava je významnější. V roce 1928 zde bylo odpraveno 353 798 osob. Počet podaných balíků, expresního, rychlého a nákladního zboží ve stejném roce dosáhl 9 267 kusů o celkové váze 7 384 774 kg a doručených balíků a zboží 5 810 kusů o váze 23 653 734 kg.

Jako přednostové stanice v Raspenavě působili doposud: roku 1875 do 24. dubna 1876 Rudolf Schiroky od 24. října 1876 do 13. prosince 1883 Th. Charwat:, od 13. prosince 1883 do 2. března 1889 Franz Dobner (syn hodináře Georga Dobner z Vídně a Emmy Salomon z Liberce), od 2. března 1889 – 8. října 1906 Karl Utschik (nar. 28. ledna 1849, zemř. 1921 jako vrchní kontrolor v R. ve věku 72 let), od 8. října 1906 – 26. listopadu 1907 Karl Grüner a od 1. prosince 1907 do 1. února 1929 Otto Taussig (nar. 27. února 1871 v Terezíně, pensionován 1929). Současným přednostou stanice je Hugo Pavel z Nové Vsi u Třeboně (nar. 2. února 1896).

V roce 1899 získalo údolí Smědé druhé železniční spojení, Raspenavsko – hejnickou okresní dráhu, která byla otevřena 30. května 1900. Již 17. ledna projela tratí první lokomotiva. Tato trasa má uvnitř raspenavské farnosti mimo napojovací stanicev Raspenavě nádrží v Luhu (č. 253) a zastávku v Lužci. Železniční stanice Raspenava nese po dokončení lokální dráhy Raspenava – Bílý Potok se svolením ministerstva obchodu název „Raspenava – Libverda“.

V napojovací stanici Raspenava je pečováno o vedení personálu státní dráhou (dříve Severoněmeckou spojovací dráhou). V Luhu je ustanovován vlastní přednosta. Tto místo zastávali dosud: 1900–1903 Adolf Skall z Gastorfu (syn tamního řezníka Wenzla Skalla), od 1903 do poloviny 1904 Flambert Flamm (nar. 1869), 1904–1907 Johann Řiha (nar. 1. března 1874 Kolna a 1907–1927 Otto Langhammer (nar. 22. března 1880 v Hejnicích), od 21. září 1927 působí jako přednosta stanice Josef Pluhař (dříve přidělený železničnímu úřadu v Hejnicích).

Jako pokladníci zastávky Lužec působili: Franz Kaiser, Ferdinand Schauer, Adolf Augsten, Karl Seliger, Eduard Pohl, Josef Kostein a Franz Koschek. V několika posledních letech již nemá zastávka žádného vlastního pracovníka.

Mimo okresní dráhy Raspenavsko-hejnické vykazuje okres Frýdlant ještě dvě okresní železniční tratě, Frýdlant – Jindřichovice p. S. (otevřena 2. srpna 1902) a Frýdlant – Heřmanice (otevřena 25. srpna 1900). Délka všech okresních tratí je 42 940 m; z toho připadá na Raspenavsko hejnickou dráhu 6,3 km.

Prvním podnikovým ředitelem Frýdlantské okresní dráhy (od 1. ledna 1925 v provozu státu) byl od r. 1900 Ing. Richard Weiß, který odstoupil ze svého úřadu 1. února 1905. Jeho nástupcem se stal Rudolf Weiß (do té doby podnikový inspektor), který 18. října 1906 zemřel ve stáří 43 let. Poté se stal ředitelem podniku dosavadní raspenavský přednosta Karl Utschik (zemř. 13. března 1921 v Bubenči). Na jeho místo nastoupil Ing. Otto Freund. Při převzetí Okresní dráhy do správy státu bylo nařízeno zrušení okresního ředitelství.

V dobách, když naše obce jakékoliv železniční spojení postrádaly, měli bohaté výtěžky majitelé povoznictví. Dnes počet majitelů povoznictví a fiakrů podstatně klesl. Jeden živnostenský list má v současnosti v Raspenavě pouze jeden fiakr (Anton Riemer z č. 327), stejně tak v Luhu (Franz Leuker z č. 52).

Se současným moderním automobilovým provozem vzniklo několik autobusových linek. Mezi nádražím Raspenava a Novým Městem p. S. existuje od 3. července 1926 pravidelný provoz autobusů. Držitelem koncese je Felix Kubik z Nového Města p. S. Druhou autobusovou linku vytvořil podnikatel s auty Josef Brettschneider z Frýdlantu. Spojuje okresní město Frýdlant s Hejnicemi – Libverdou. V roce 1928 byla zřízena automobilovým podnikatelem Emilem Krausem (majitelem dílny na automobily a motory v Raspenavě č. 271) linka Hejnice – Libverda, Bílý Potok – Horní Polubné, uskutečňující přímé spojení s oblastí Krkonoš.

Pro provoz v nočních hodinách se jako nanejvýš výhodné ukazuje místní elektrické osvětlení, zavedené před dvěma desetiletími. O vznik elektrického osvětlení se zasloužil velkopřumyslník Gustav Alfred Richter šlechtic z Wittbachu z Lužce (zemř. 23. ledna 1924), zakladatel lužské přespolní centrály. Vybudování elektrárny pro obce Raspenava, Luh a Lužec svěřil jmenovaný velkopřumyslník 11. září 1909 „Společnosti A. E. G. Union – Elektro“ (A. E. G. Union-Elektrizitäts-Gesellschaft). Se stavbou bylo hned započato; vedení vysokého napětí bylo přes vyšší náklady provedeno podzemním kabelem, aby nebyl vzhled krajiny narušen velkým počtem vodících drátů a ochranných sítí. Již 4. června 1910 osvítilo

zkušebně elektrické světlo počátek údolí Smědé. Od 15. června 1910 je centrála ve stálém provozu. Krátce po otevření centrály se připojilo také blízké lázeňské místo Libverda. Později tohoto příkladu následovala také obec Bílý Potok. Výstavbu této místní sítě obstarala firma Siemens-Schuckert. Libverdské připojení byl dokončeno 7. října 1913, avšak již v červenci 1913 bylo osvětlení uvedeno do provozu. O připojení obce Bílý Potok rozhodla obec 5. února 1913; první proud tam byl dodáván 1. února 1914. po skončení světové války se k Přespolní centrále Luh na základě smlouvy připojilo také město Hejnice, takže po dokončení nutné výstavby, provedené firmou Siemens- Schickert, mohl být na podzim 1919 také tam dodáván proud.

Podstatné zvýšení odběru proudu pro pohon a osvětlení, způsobené těmito novými přípojkami bylo umožněno napojením Lužské přespolní centrály na elektrárnu v Hirschfelde v Sasku (Jelenia Góra). Toto spojení uskutečňuje dálkové vedení vysokého napětí. Připojení bylo dosaženo 11. března 1913 s dodávkou cca 800 kW. Na základě smlouvy z 1. ledna 1927 je zdejší centrála v současnosti v nájmu Přespolní elektrárny Andělská Hora, existující od r. 1914. Smlouva s elektrárnou Hirschfelde v Sasku skončila 31. prosince 1928.

Přespolní centrála Luh zahrnovala na počátku světové války rezervní parní stroj o výkonu cca 350 HP, dva olejové transformátory pro převod proudu z Hirschfelde o výkonu 500 kVA z 20 000 V na 3 300 V a jeden olejový transformátor o výkonu 50 kVA pro převod z 20 000 V na 3 300 V.

Vedoucím Lužské přespolní centrály je ředitel Gustav Stuhlmann z č. 211.

Podstatným pomocníkem celkového i obchodního provozu je pošta. Až do zřízení poštovní stanice v Raspenavě byly poštovní poměry nedostatečné. Jediné místo pro shromažďování dopisů na panství Frýdlant se nacházelo ve městě Frýdlant; tam musely být listy přinášeny. Po dokončení nové říšské silnice z Liberce přes Frýdlant až k pruským hranicím u Seidenbergu (Zawidów) r. 1834 jezdil mezi Libercem a Frýdlantem jeden poštovní vůz. 1. ledna 1854 byla mezi Zhořelcem a Seidenberger a mezi Seidenbergem a Frýdlantem zřízena jednosprežná kolesková pošta. Ze staré sběrný dopisů ve Frýdlantu vznikl tamní poštovní úřad.³⁷⁴ Stoupající provoz si vynutil stálé zlepšování a rozšiřování pošt. Tehdy

³⁷⁴ Frýdlantský poštovní úřad byl roku 1890 zestátněn. Prvního správce pošty Moritze Wagnera vystřídal v říjnu 1899 Maximilian Göschka, který byl jmenován vrchním poštovním správcem a 30. dubna 1913 přesídlil do Žatce. Během jeho působení se uskutečnilo zavedení přespolní pošty ve frýdlantském dodávacím okrese (Větrov, Arnoltice-Pertoltice, Bulovka-Dolní Oldříš, 25. září 1903), železniční pošta z Frýdlantu do Jindřichovic pod Smrkem a zprostředkování celkové pošty podle stanic okresní dráhy Frýdlant – Heřmanice; nově zavedena byla také balíková pošta ve Frýdlantu. V letech 1903–1924 úřadoval jako vrchní správce pošty ve Frýdlantu Albert Plumert. Současným ředitelem pošty je Josef Marek.

nařizoval dopis pražského poštovního ředitelství z 21. ledna 1868, že budoucně má být od 16. září do konce března každý rok denně provozována pěší pošta mezi Mníškem a Hejnicemi. O rok později se konečně splnilo naléhavé přání obsadit vlastní poštovní úřad. 10. listopadu 1869 byl v Raspenavě otevřen poštovní úřad, který od té doby obstarává a zprostředkuje celkový poštovní provoz. Poštovní úřad byl umístěn zpočátku ve starém „Mysliveckém domě“ (Jägerhaus) na ulici k Hemmrichu (Hemmrichstraße), dnešním hostinci „U města Liberce“ (Zur Stadt Reichenberg), později v domě krejčího Josefa Golla č. 263 a poté ve výměnku krčmy (č. 227). Od roku 1907 se nachází poštovní úřad ve staré školní budově č. 60. Dodávací okres poštovního úřadu zahrnuje obce Raspenava včetně samot (s výjimkou „Nichtových domků“, kterým jsou doručovány poštovní zásilky z Frýdlantu), Luh a Lužec s Peklem. 16. října 1907 byla v dodávacím okrese zavedena zemská poštovní doručovatelská služba. Na základě výnosu Ředitelství pošt a telegrafů pro Čechy z 6. května 1910 je zdejší poštovní úřad od 1. ledna 1910 zařazen do poštovních úřadů první třídy; současně bylo poštovním ředitelstvím povoleno také dodávání balíků do domů a ustavení třetího listonoše. Dnes jsou poštovnímu úřadu přiděleni dva úředníci a čtyři sluhové.

Počet poštovních jednotek činil v roce 1914 70 341. V téže roce bylo podáno na poštu 4 455 kusů zapsaných zásilek, 7 476 kusů zásilek jízdní pošty všeho druhu, 1 280 zpráv po drátě, 4 387 zaplacených poštovních poukázek a 8 721 vkladů do poštovní spořitelny služby.³⁷⁵ Na poštu přišlo 6 082 kusů psaných zásilek, 8 450 poštovních zásilek všeho druhu, 1 859 telegrafních zpráv, 2 904 došlých poštovních poukázek, 1 384 splátek v poštovní spořitelny službě, 1 850 dobírek, 42 poštovních vkladů a 271 registrovaných zásilek povozní pošty. Vzestup poštovních jednotek v době 1905–1904 se ukazuje z následujícího shrnutí: r. 1905 bylo napočítáno 36 234, r. 1909 již 52 832 a roku 1914 70 341 jednotek.

V roce 1928 vykazoval poštovní úřad Raspenava:

vydáno: přijato

rekomanda	3 877	6 111
balíky	5 683	7 054
telegramy	910	1 163
poštovní poukázky	3 393	1 711

³⁷⁵ Tvůrcem Poštovní spořitelny je Georg Coch, který přišel r. 1866 do Rakouska a zde na počátku osmdesátých let předložil ministerstvu obchodu návrh na založení rakouské poštovní spořitelny. Plán k vytvoření se brzy stal skutečností. Již 28. května 1882 byl císařem Franzem Josefem I. potvrzen zákon o poštovních spořitelkách a Coch byl jmenován dvorním radou a ředitelem úřadu poštovních spořitel. 12. ledna 1883 se konalo otevření Poštovní spořitelny. 29. května 1913 byl Georgu Cochovi ve Vídni odhalen pomník.

poštovní šeky	19 173	3 926
dobírky	-	1 712
poštovní objednávky	-	140

První poštmistr v Raspenavě byl Friedrich Menzel (nar. 23. prosince 1815 v Luhu č. 46, zemř. 18. ledna 1894, syn tamního rychtáře Josefa Menzela). Po něm následovala v úřadu jeho manželka (od 14. listopadu 1853) Barbara Wenzel, roz. Neuhäuser, poprvé provdaná Killmann (nar. 25. ledna 1822), která zemřela 9. srpna 1902. Vedle ní byla na správě pošty Marie Pöschl, která tam zůstala do 1. září 1902. Poté vedla úřad poštmistra Anna Kasper. Od 14. října 1905 do 10. dubna 1911 působil poštmistr Vinzenz Czerwenka (dříve v Kalichu u Třebušína). Po jeho odchodu do Hejnic³⁷⁶ získal místo poštmistra bývalý poštovní adjunkt Emil Karl Lichtenekner (nar. 18. února 1875 v Hejnicích), doposud přidělený nádražnímu poštovnímu úřadu Liberce, který získal r. 1919 titul vrchního poštmistra. V e službě zde byl do 16. října 1925. Současný vrchní poštmistr je Anton Jungr z Panenských Břežan u Prahy-Karlína (nar. 21. září 1888).

Telegraf, jeden z nedostí doceněných objevů nové doby, se pro naše obce stal použitelný teprve roku 1903 díky zřízení telegrafní stanice na poštovním úřadě v Raspenavě. Otevření telegrafního úřadu se uskutečnilo 15. července 1903. Od 12. července 1907 je s telegrafním a poštovním úřadem spojena telefonická stanice.

Již od otevření této stanice na poště (15. července 1907) existovalo ve farním obvodu několik telefonů. S připojením na Hejnice vytvořily telefonní spojení firmy Synové Antona Richtera v Luhu (1894), Ferdinand Zelsmann v Lužci (1904) a G. A. Richter v Luhu. S připojením na Frýdlant Okresní spořitelna v Raspenavě a špeditér Rudolf Bubak (firma A. Grötschel) v Raspenavě.

15. prosince 1907 byla v Raspenavě otevřena pobočná telefonní centrála z Frýdlantu, která má dnes 20 telefonů.

K pobočné centrále se nejprve připojila firma G. A. Richter (dříve připojena na Hejnice), Rudolf Bubak (dříve připojen na Frýdlant), Emil Jaekel a F. Josef Schwarz (tyto telefony nově zavedeny). V roce 1909 se k centrále připojili: Ignaz Ressel, Vápenka v Raspenavě č. 54 (nyní Emil Ressel), Hotel Nádraží č. 292 (G.A. Richter), Anton Reimer, hospodský v Raspenavě č. 327, Josef Rosenbaum, obchodník s dobytkem v Luhu č. 254

³⁷⁶ Hejnický poštovní úřad byl zřízen 7. února 1866 a 20. února 1866 otevřen. První poštmistr zde byl Josef Mauermann. Vrchní poštmistr Vinzenz Czerwenka byl v čele úřadu v letech 1911–1925. Od roku 1925 do r. 1929 působil jako poštmistr Johann Mareš (zemř. 25. května 1929 na následky nehody).

(později opět zrušeno), Karl Richter, statkář v Raspenavě č. 101 a Ferdinand Zelsmann, majitel strojírn v Lužci č. 41 (předtím připojen na Hejnice). Od roku 1909 se dále připojili: obecní úřad Raspenava č. 79, MUDr. E. Tippelt, obvodní lékař v Raspenavě č. 223, Marie Jaekel, soukromnice v Raspenavě č. 326, Rudolf Wöhl, mlynář v Luhu č. 47, Jenny Heintschel-Heinegg, rozená Richter-Wittbach v Luhu č. 202, přespolní centrála Luh, Dělnický konsumní spolek, obecní úřad v Luhu atd.

Výkaz pobočné centrály evidoval v roce 1909 132 veřejných a 1088 meziměstských hovorů a r. 1914 18 900 hovorů spojovacích stanic, 2219 zprostředkovaných meziměstských hovorů a 61 hovorů veřejné stanice na poště. V roce 1928 z Raspenavy proběhlo 6 301 meziměstských hovorů.

Nesmí zůstat bez pozornosti, že již v osmdesátých letech, tedy přibližně deset let před zprovozněním telefonu firmy Anton Richter – synové, existoval v Raspenavě jeden soukromý telefon, který spojoval továrnu jmenované firmy s bytem spolujeditele Josefa Antona Richtera (č. 231).

VI. POMĚRY VE ZDRAVOTNICTVÍ

Zdravotní stav domácího obyvatelstva musí být všeobecně označen za příznivý. Měnící se povětrnostní jevy a životní poměry podmíněné zaměstnáním, sice vyvolávají mezi obyvatelstvem nejrůznější nemoci, ale tyto nepostihují nikdy všechno obyvatelstvo, nýbrž se omezují jen na jednotlivé osoby. Epidemie, jak je zažily tak často staré časy, se staly dnes v důsledku zlepšených sanitárních poměrů vzácností. Prokazatelně byla až do počátku uplynulé světové války v raspenavské farnosti porodnost větší než úmrtnost; tak se na příklad narodilo ve farnosti v roce 1906 143 dětí, zatímco počet zemřelých činil 89. V roce 1918 bylo ve farnosti 31 porodů, 17 sňatků a 103 úmrtí, v roce 1928 však 49 porodů, 25 sňatků a 36 úmrtí. Velký počet úmrtí v roce 1918 lze vysvětlit jako důsledek světové války.

Velký vliv na poměry ve zdravotnictví obyvatelstva mají vždy byty. Také v tomto směru lze zaznamenat oproti dřívějším dobám významný pokrok. Každý rozumný otec rodiny zařizuje dnes svůj dům podle možností v souladu se zdravotními potřebami. Aby bylo možno nabídnout i dělnictvu zdravé byty, zřizují průmyslníci vlastní dělnické domy, jak učinila v obci Luhu firma velkopřůmyslníka „Antona Richtera synové“. Velkopřůmyslník Gustav Richter Edler v. Wittbach nechal v roce 1897 rozparcelovat část své usedlosti v Luhu na 23 stavebních parcel a dal na nich postavit dělnické domy, které byly po dokončení prodány mistrům a dělníkům.

Hlavní pozornost je dále věnována čistotě obcí. Dozor nad zdravotnickými poměry ve větších obcích je podle zákona o zdravotnictví z roku 1888 povinností zdravotní komise, které přísluší také dozor nad stavební a potravinářskou hygienou.³⁷⁷

Mimořádnou cenu pro zdraví má existence pramenů, poskytujících dobrou čistou užitkovou vodu. V tomto směru neexistuje v obcích v údolí Smědé žádný nedostatek.³⁷⁸ Co však obce dlouho postrádaly, bylo veřejné koupaliště. Raspenavský tělocvičný spolek (Turnverein) se dlouhá léta zabýval otevřením takového koupaliště; plány však ztroskotaly na tom, že nebylo možno nalézt vhodné místo. Konečně se podařilo v roce 1905 přimět Julia Lange, majitele usedlosti č. 344, ke zřízení koupaliště s možností používání loděk. Navzdory všem protestům sousedících majitelů pozemků, povolilo místodržitelství jeho výstavbu.

³⁷⁷ Státní dozor nade všemi stavbami, týkajícími se silničních, vodohospodářských a živnostenských záležitostí podléhá okresní stavební správě v Liberci, jejímiž dřívějšími vedoucími byli vrchní inženýr Josef Gotschy (1854, 1862), stavební rada J. Kutschera, stavební rada Alois Heinzel († 28. srpna 1897 ve věku 72 let), stavební rada Emanuel v. Scheure (1897–1921, † 4. dubna 1928) a stavební rada Heinrich Luksch. Současným vedoucím stavební správy je vrchní stavební rada inženýr Franz Heckelbacher.

³⁷⁸ Obec Hejnice má vlastní vodovod. Jeho stavba byla v podstatě rozhodnuta 11. prosince 1901 a definitivně schválena 25. září 1912, 19. února 1913 pak zadána vídeňské firmě Adolf et Holuschka v hodnotě 135 792 K. 22. října 1913 byl vodovod dán do provozu. V Libverdě je vodovod od r. 1908.

Koupaliště, ležící na okraji lesa v blízkosti budov poplužního dvora, se osvědčuje zejména také pro letní hosty jako příjemné místo pobytu. Budiž ještě připomenuto, že rybník s koupalištěm, patřícím k Lazním Libverda a vybudovaným v roce 1903 na Libverdském potoce, se nachází již na pozemcích Lužce.

Na dubové pasece (Eichelhau) přitéká do Štolpichu nepatrný potůček, který kdysi byl nazýván „Bollwasser“, kteréžto jméno dnes již nelze najít na žádné mapě, ale žije ještě ve vzpomínkách starých lidí. Voda tohoto potůčku se těšila velké pověsti, obzvláště při očních chorobách.; také byla považována za podpurný prostředek pro ženské půvaby. (Josef Bennesch).

Při případných onemocněních v obcích nachází obyvatelstvo radu a pomoc u lékařů usídlených v Raspenavě a Hejnicích. Raspenavská farnost měla již na počátku 17. století svého lékaře. 26. května 1615 koupil ranhojič a osobní lékař Anton Roßigk za 196 kop dědičnou zahradu Jakoba Augstena v Raspenavě. Roßigk (Rostig) pocházel z Drážďan. V roce 1619 se dostal na frýdlantském zámku do hádky s ludvíkovským farářem Martinem Krausem a uhodil ho „na zámecké svobodě“ pěstí, čímž ji „zneuctil“. Majitel panství Kryštof z Redernu ji nato nechal „pro udržení svých regalií a práv“ zrušit. Roßigk byl pak vykázán z panství a obdržel 9. listopadu 1619 propouštěcí list. Kolem poloviny 19. století žil na farnosti ranhojič Franz Tschiedel (nar. 31. srpna 1800 ve Větrově jako syn tamního učitele Gottfrieda Tschiedela). Bydlel 1834 v domě č. 47 v Luhu, 1838 v č. 82 a přestěhoval se 1841 do Raspenavy do domu č. 227. Byl dvakrát ženat, nejdříve od 26. srpna 1834 s Elisabethou Pohlovou (dcerou řasnického fořta Antona Pohla) a poté, od 14. května 1850, s její sestrou Karolinou Pohlovou. V Luhu se mu 18. listopadu 1834 narodil synek jménem Eduard, který však zemřel 30. března 1835.

Když byly na základě zemského zdravotnického zákona z 23. února 1888 zřízeny zdravotnické (sanitární) obvody, stala se také Raspenava v roce 1892 sídlem obvodního lékaře. Raspenavský zdravotnický obvod zaujímá obce Raspenavu (spolu s Ferdinandovem) o ploše 26,6837 km² a s 2 116 obyvateli a Luh s 11,9056 km² a 1 579 obyvateli. Obec Lužec s Peklem (má 3,4820 km² a 895 obyvatel) je připojena k obvodu Hejnice.

Jako první obvodní lékař v Raspenavě působil od 1. srpna 1892 do 26. května 1900 MUDr. Anton Ginzl z Liberce (nar. 19. září 1862) promován 1889 ve Vídni), který se těšil velké oblibě. Od roku 1900 je praktickým lékařem ve svém rodném městě. Jeho nástupcem se stal současný obvodní lékař MUDr. Eduard Tippelt (nar. 23. února 1871 ve Velké Úpě), který byl od 1. dubna 1899 pomocným lékařem na chirurgickém oddělení Štěpánské nemocnice

v Liberci, v Raspenavě otevřel svou praxi 16. dubna 1900 a od 1906 bydlí ve své tehdy postavené vile.

Zdravotnický obvod Hejnice, který trvá od roku 1890, zahrnuje kromě obce Hejnice (se 37,6904 km² a 2 638 obyvateli) a obce Lužec a Lázní Libverda (s 13,4032 km² a 712 obyvateli) a Bílý Potok s Jizerkou (Wilhelmshöhe) (s 45,3499 km² a 1857 obyvateli). Prvním obvodním lékařem v Hejnicích byl Dr. Josef Sommer (1890 do 1893, † 1912). Jeho nástupce MUDr. Julius Kaufmann (nar. 21. srpna 1864, v úřadě od června 1893–1923) zemřel 19. listopadu 1923. Od té doby je obvodním lékařem MUDr. Franz Link (nar. 2. ledna 1889).³⁷⁹ Jako železniční lékař působí frýdlantský rodák obvodní lékař MUDr. Josef Wildner (srov. s. 209).

15. listopadu 1927 se usídlil v Lužci MUDr. Hermann Weiß (nar. 28. března 1900 v Liberci), který otevřel 1. prosince 1927 v domě č. 41 svoji lékařskou praxi.

Dozorem nad zdravotními poměry v okrese Frýdlant je od roku 1889 pověřen v okresním městě okresní lékař. V první polovině 19. století náleželo naše území k zdravotnickému kraji Mladá Boleslav, v jehož čele stál krajský fysikus. Říšský zdravotnický zákon z 30. dubna 1870 rozdělil Čechy na zdravotnické (sanitární) okresy Tehdy zřízený liberecký sanitární okres zahrnoval okresní hejtmanství Liberec, Frýdlant, Jablonec, Turnov a Jablonné. Prvním vedoucím okresního sanitárního úřadu se stal 1871 Med. a Chir. Dr. Vincenc Brechsler, rytíř z Troskovic (nar. 20. ledna 1833) který nastoupil svůj úřad 19. ledna 1872 a 1. dubna 1874 byl přeložen do Litoměřic. Zemřel jako zemský zdravotnický inspektor v. v. 5. února 1908. Jeho nástupce Med. Dr. Ignaz Grasse (nar. 27. července 1829 v Klemensdorfu) zůstal ve službě do r. 1887; zemřel 17. května 1900 v Liberci. Po něm následoval MUDr. Josef Müller v Liberci (nar. 5. prosince 1848 v Liberci, † 17. května 1900), který až do konce října 1889 prováděl sanitární dozor také ve Frýdlantu. V tomto roce obdržel každý politický okres vlastního úředního lékaře. Jako první okresní lékař s bydlištěm ve Frýdlantu byl 4. listopadu 1889 jmenován MUDr. Theodor Butula. Na jeho místo nastoupil 1. prosince 1891 MUDr. Adolf Metzel, (nar. 3. května 1861), který obdržel v roce 1910 titul

³⁷⁹ V blízkých Hejnicích sídlí kromě obvodního lékaře ještě tři další lékaři: Dr. Franz Holtschek (nar. 3. dubna 1845), Dr. Karl John (nar. 17. února 1871) a Dr. Hans Kaufmann (nar. 8. března 1896, syn obvodního lékaře Dr. Julia Kaufmanna). V Lázních Libverdě působí od r. 1840 lázeňský a zřídelní lékař. Toto místo zastávali dosud: 1840–1899 Dr. medicíny a chirurgie Josef Plumnert (nar. 1814 ve Frýdlantu, † 1. září 1899), 1899–1906 Dr. Johann Alfrerd Tschuschnier, 1906–1909 Dr. Hermann Schmidt (t.č. v Liberci), 1909–1912 Dr. Rudolf Uhlirz (poté praktický lékař v Liberci a Chrastavě, t.č. přednosta oddělení pro vnitřní a infekční nemoci na Všeobecné veřejné nemocnici v Stockerau u Vídně), od 1. června 1913–1918 Med. Dr. Wilhelm Floderer z Mariánských Lázní († v říjnu 1918 na chřipku jako vojenský lékař ve Vídni), od r. 1919 vrchní štábní lékař v. v. Med. Dr. Karl Böhm (dlouholetý lázeňský lékař v Karlových Varech.).

vrchního okresního lékaře a na jaře 1916 byl přeložen do Jablonce n. N. Po jeho odchodu zastával jeho úřad v zastoupení frýdlantský obvodní lékař MUDr. Franz Wildner. Současným okresním lékařem je Dr. Med. Albert Altschul (nar. 29. listopadu 1886, od r. 1922 vrchní okresní lékař.)

Ve městě Frýdlantu je od roku 1902 okresní nemocnice. Stavbu provedl frýdlantský stavitel Josef Neißer. 20. února 1899 započaly práce na základech, 13. března 1899 bylo zahájeno zdění. 24. září 1902 byla nemocnice otevřena. V čele ústavu s právem veřejnosti stál od jeho otevření do roku 1926 jako primář MUDr. Heinrich Plumert. Od roku 1926 zastává toto místo Dr. Wilhelm Bergmann.

Na pozemcích obce Luhu v blízkosti Lázní Libverda stojí na západním okraji Žofiina lesíka lázeňský dům a zotavovna okresní nemocenské pokladny ve Frýdlantu (čp. 71). Je to někdejší hostinec a ubytovna, kterou získala pokladna 20. února 1923, nechala během jednoho roku zcela přestavět a vhodně zařídit podle plánů stavitele Alfreda Scholze stavební firmou A. Lux ve Frýdlantu, pro účely ozdravovny potřebných členů pokladny.

Léky si muselo obyvatelstvo celého okresu v dřívějších dobách opatřovat z Frýdlantu, kde trvá lékárna již od r. 1724 (srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde VII, 162 a n.). Teprve v novější době vznikly lékárny v Hejnicích a Novém Městě p. S. (obě roku 1893). V roce 1912 zažádal PhMr. Bruno Leo Monias, lékarnický adjunkt v Moravské Ostravě, na místodržitelství o povolení zřídit lékárnu v Raspenavě, leč různé okolnosti znemožnily tehdy tento plán. Teprve nejnovější doba přinesla jeho uskutečnění. Když 28. března 1929 PhMr. Karl Jentscher (nar. 11. července 1884 ve Frýdlantu, příslušný do Liberce, manželka Marie Habelová z Chrastavy) obdržel koncesi pro zřízení lékárny se sídlem v Raspenavě, byly pro její umístění v někdejší „kostelní kovárně“ č. 61 vestavěny tomuto účelu odpovídající prostory. Lékárnu otevřel majitel koncese 10. září 1929.

Frýdlantský dentista (zubní technik) Anton Kratzer zřídil v roce 1928 pobočku v domě č. 56 v Lužci, někdejší to správní budově zdejší porcelánky, zrušené v r. 1927, kterou zakoupil svaz průmyslníků v porcelánovém odvětví v Karlových Varech. V domě č. 68 v Raspenavě má svoji pobočku od roku 1927 hejnický zubní technik Ernst Kragl.

Při porodech slouží v Raspenavě porodní asistentka Anselma Neumannová z č. 80, v Luhu bydlí porodní asistentka Marie Killmannová (č. 217), v Lužci porodní asistentka Marie Resselová (č. 80).

V Raspenavě a v Luhu je pohřební ústav. Majitelkou raspenavského ústavu (č. 146), založeného Franzem Görlachem je od 1. února 1920 jeho vdova Pauline Görlachová.

Pohřební ústav v Luhu, náležející truhláři Antonu Köhlerovi, který měl posledně (do počátku roku 1920) v nájmu truhlář Adolf Neumann z č. 85, provozuje nyní dále majitel v č. 84.

Pro osiřelou mládež a mládež potřebující ochranu, je v okresním městě Frýdlantu Okresní domov. Tento ústav, první moderní okresní ústav péče o mládež, nechal postavit v letech 1908–1909 Spolek na ochranu dětí pro politický a soudní okres Frýdlant, existující od 15. června 1902. Stavbu provedl stavitel Rudolf Hampel; celkové náklady obnášely 140 000 K. Ústav byl otevřen 2. října 1909.

Dětský domov v Lužci, zřízený v roce 1910 a vydržovaný velkopřůmyslníkem Maxem Richterem (viz s. 191), byl po jedenáctiletém trvání v roce 1921 opět zrušen. Pro děti raspenavské školy, bydlící ve větší vzdálenosti existuje od roku 1892 vyvažovna polévek (viz s. 172).

VII. SPOLKOVÝ ŽIVOT

Spolkový život se v raspenavské farnosti rozvíjel teprve od poloviny 19. století. První spolek, který vznikl v Raspenavě, byla Národní garda. Vznikla v roce 1848, a sice brzy po založení frýdlantské gardy. Sestávala ze tří kompanií. První rota, tzv. „Panská garda“ (Herrengarde), měla své sídlo v Horní vsi. Byla vesměs uniformována a vlastnila pušky. Uniforma sestávala z černých nebo tmavých kalhot s červenými pruhy a z modrého kabátce s červenými výložkami. Jako pokrývka hlavy sloužila čáka s rosetou. Velitelem této kompanie byl tkalcovský faktor Josef Richter st. z Luhu („Straßenrichter“). Jako bubeníci působili Franz Vielkind z Lužce č. 49 a Franz Ressel z Raspenavy („Brettschneiderfranz“). – Druhá rota, „Selská garda“ (Bauerngarde), vznikla v Dolní vsi a shromažďovala výše postavené a zámožné obyvatele. Byla pouze částečně uniformovaná, ale plně vyzbrojená puškami. Jejím velitelem byl tkalcovský faktor Josef Herschel z Raspenavy č. 85. Jako bubeníci byli činní Franz Gahler z Luhu („Gahlerschuster“) a Josef Neumann („Der kleine Neum“). Třetí kompanie známá pod jménem „Klacková – nebo žebravá garda“ (Stecken-oder Bettelgarde), měla své místo ve Střední vsi a byla tvořena z chudého a dělnického lidu. Gardisté k ní náležející neměli žádné uniformy a nosili někdy zbraň, někdy hůl z lísky. Velitelské místo zastával ranhojič Franz Tschiedel z Raspenavy. Bubeníkem byl Ferdinand Neumann („Theresen-fernand“), Josef Scholz („Maschinenscholz“) a Josef Keil z Raspenavy č. 204 („Brückenschneidersklenner“). Každá kompanie čítala přibližně 80 mužů. Garda měla kapelu (přes 20 mužů), jejímž kapelníkem byl Josef Killmann z Raspenavy („Pihlppionelsklenner“). – Školní mládež z Raspenavy tvořila vlastní gardu, jejímž velitelem byl Franz Schöler, bratr koželuha Ferdinanda Schölera z č. 100. Tato rota měla dřevěné zbraně. – 22. srpna 1851 byly Národní gardy úředně rozpuštěny. Poté bylo Raspenavsko mnoho let bez spolků.

Teprve roku 1868 vznikl v Raspenavě „Spolek veteránů“ (Militär-Veteranenverein), jehož stanovy byly schváleny místodržitelstvím 19. února 1869. K tomuto spolku patřili vysloužilí vojáci z obcí Raspenava, Luh, Lužec a Peklo. Již 26. října 1869 se konala slavnost svěcení praporu. 23. července 1893 spolek slavil 25. výročí založení. Roku 1898 si vytvořili v Luhu vlastní spolek veteránů, jehož stanovy byly úředně schváleny 21. března 1899. 22. května se konalo ustavující shromáždění a již 21. července byl vysvěcen spolkový prapor. „Spolek vojenských vysloužilců Raspenava – Luh – Lužec se sídlem v Raspenavě“ změnil začátkem roku 1920 svůj název na „Kamarádský spolek dříve sloužících vojáků“ (Kameradschaftsverein ehemaliger gedienter Soldaten). 21. července 1929 pořádal pod

protektorstvím továrníka Oswalda Jackela oslavu 60. výročí založení, spojenou se svěcením praporu.

Kromě spolků veteránů, popř. Kamarádských spolků, které slouží rozvoji vlastenectví a zároveň sledují podpůrnou činnost, vznikaly v našich obcích od sedmdesátých let četné jiné spolky. Mezi nimi je třeba především vyzvednout ty, které mají jako hlavní úkol podporu svých členů nebo soudruhů, popř. širšího okruhu lidu. K nim patří: místní skupina „Německého školského spolku“ (die Ortsgruppe des Deutschen Schulvereines) – dnes místní skupina „Německého kuturního svazu“ (Deutscher Kulturverband) se sídlem v Luhu, založená 1885, místní skupina „Svazu Němců v Čechách“ (die Ortsgruppe des Bundes der Deutchen in Böhmen) pro Raspenavu, Luh a Lužec (zal. 25. 3. 1900), „Křesťanský ženský pomocný spolek“ (Christliche Frauenhilfsverein) pro Raspenavu a Luh (zal. 1. 1. 1919), místní skupina Raspenava „Živnostenského podpůrného spolku Svěpomoc“ (die Ortsgruppe der Gewerbliche Unterstützungsvereines Selbsthilfe) – zal. 1896, stejně jako místní skupina „Unie textilních dělníků v Luhu“ (Union der Textilarbeiter) – zal. 1908 a druhá místní skupina „Unie textilních dělníků“ (zal. 1908), dále místní skupina „Všeodborového svazu textilních dělníků sekce Třetí internacionály“ (die Ortsgruppe des allgew. Verband der Textilarbeiter Sektion der dritten Internationale) – zal. 1922 – a konečně místní skupina „Svazu křesťanských textilních dělníků“ v Luhu (Verband der christlichen Textilarbeiter). V jistém smyslu je třeba připočíst také „Všeobecnou nemocenskou pokladnu“ (Allgemeine Krankenunterstützungskasse) – předměstí Raspenava (zal. 13. listopadu 1876).

Zájmy zemědělství zastupuje „Německé hospodářské kasino“ (Deutsche landwirtschaftliche Kasino) pro Raspenavu a Luh (zakládající shromáždění 11. ledna 1903), „Spolek nucené porážky“ (Notschlachtverein) v Raspenavě (zal. 21. srpna 1884), k němuž se na shromáždění z 30. prosince 1888 připojili také dobytkaři z Luhu, stejně jako místní skupina „Svazu zemědělců a zemědělské mládeže“ (Bund der Landwirte und der Landjugend) (obě zal. 1920). Pozvednutí včelařství na horním toku Smědé je posláním sekce Raspenava-Luh „Německého centrálního zemského spolku v Čechách“ (Deutscher Landes-Zentralverein in Böhmen). „Rybářský spolek“ (Fischerverein) založený 1927 slouží pro Raspenavu a Luh.

Podpoře živnostníků slouží profesní společenstva, zakládaná na základě novely živnostenského řádu z 15. března 1883. V Raspenavě mají sídlo tři společenstva, a sice „Smíšené živnostenské společenstvo“ (gemischte gewerbliche Genossenschaft) pro obce Raspenava, Luh, Lužec včetně příslušejících místních částí Peklo a Ferdinandov (založené v roce 1884) a současně zřízené „Společenstvo obchodujících“ (Genossenschaft der

Handelstreibenden) se stejným obvodem a z něho vyčleněné (2. listopadu 1899) „Odborné společenstvo hospodských a výčepních“ (Fachgenossenschaft der Gast- und Schankwirte). Dočasně (do 1906) byl Luh sídlem „Společenstva mlynářů“ (Müllergenossenschaft) pro okres Frýdlant. Společenstvem živnostníků byla 15. prosince 1902 založena „Živnostenská nemocenská pokladna (registrovaná pomocná pokladna)“ pro obce Raspenava, Luh a Lužec, která započala svou činnost 15. února 1903. Po politickém převratu došlo 30. června 1919 na základě zákona k jejímu rozpuštění, načež byli členové od 1. července 1919 převedeni k Okresní nemocenské pokladně ve Frýdlantu.

Hasičství se v církevním obvodě rozvíjí teprve od sedmdesátých let. Zřejmě zde již dříve (a sice od roku 1822) existovala hasičská stříkačka. Byla zhotovená ze dřeva a pořízena třemi obcemi farního obvodu. Jejím výrobcem byl kolář J. Bergmann z Větrova. Pro její umístění nechaly tehdy obce vybudovat požární zbrojnici, stojící pod kostelem. Obsluha stříkačky příslušela příslušníkům obce. Začátkem sedmdesátých let (1871) zahájil v Lužci činnost vlastní spolek, který měl obyvatelům poskytovat pomoc při požárech: „První hornosmědavský hasičský sbor“ (Erste Oberwittigtaler Feuerwehr). Stal se podnětem pro další rozvoj hasičství na horním toku Smědé. 8. prosince 1873 obdržel tento požární spolek pomocnou stříkačku. Tato událost byla oslavena spolu s přísahou. Pro novou stříkačku byla 1874 vybudována nová požární zbrojnice. Ve stejném roce (1874) zakoupily obce Raspenava a Luh od liberecké firmy Christian Linser druhou pomocnou stříkačku, kterou užívaly od 25. března. Až do vybudování odpovídající zbrojnice v Dolní vsi (1886) byla umístěna v hamerském hostinci. 22. srpna 1886 se vytvořil v Raspenavě vlastní dobrovolný hasičský sbor, který 3. října toho roku slavil svěcení stříkačky a 25. listopadu 1906 dvacáté páté jubileum své existence. 20. června 1926 uspořádali raspenavští hasiči oslavu svého čtyřicátého výročí. V Luhu vznikl 9. června 1887 také dobrovolný obecní požární sbor. Peklo má hasičský spolek od května 1892. Také ve Ferdinandově existuje podobné sdružení (zal. 1884), které uspořádalo 27. června 1909 oslavu 25. výročí svého trvání. Mělo by zde být také zmíněno, že 16. července 1905 slavil v Raspenavě 25 let trvání „Svaz požárníků frýdlantského okresu“ (Friedländer Bezirksfeuerwehrverband). Stejný svaz uskutečnil 16. července 1911 v Luhu svůj 31. sjezd delegátů. Od roku 1923 vlastní hornosmědavský hasičský sbor motorovou stříkačku. Lužský má stejnou stříkačku od roku 1924 a raspenavský od roku 1927.

K ochraně majitelů domů proti nadměrnému daňovému zatížení měl v roce 1902 vzniknout v Raspenavě „Spolek majitelů domů“ (Hausbesitzerverein). Ačkoliv bylo získáno

úřední potvrzení stanov a 6. dubna 1902 se konalo ustavující shromáždění, spolek se nerealizoval. Shromáždění, svolané na podzim 1909 za stejným účelem libereckým spolkem majitelů domů, nemohlo být konáno pro nedostatek účastníků. Zato vznikl na jaře 1911 spolek majitelů domů v Lužci.

Vzdělávacím účelům slouží: Čtenářský spolek „Jednota“ v Luhu (Leseverein Einigkeit) (zal. 1879, od r. 1906 spojen s „Dělnickým tělocvičným a čtenářským spolkem Jednota“ (Arbeiter-Turn- und Leseverein Einigkeit), „Spolek pro německou lidovou knihovnu“ (Verein für Deutsche Volksbücherei) v Raspenavě (zal. 1898) a také „Spolek pro německou lidovou knihovnu“ v Lužci (za. 1912). Neveřejná knihovna knihovního spolku v Raspenavě byla půjčkou přenechána Obecní knihovně pro obce Raspenava a Luh, která byla zřízena na základě zákona z 22. července 1919. Předání knihovního celku Obecní knihovně se uskutečnilo na základě smlouvy mezi spolkem a oběma obcemi 29. října 1922.³⁸⁰

K národnostním sdružením je třeba připočítat: „Deutsche Jungmannschaft Tell“ pro Raspenavu, Luh a Lužec, které vstoupilo v život 31. 10. 1909; „Německý tělovýchovný spolek“ (Deutscher Turnverein) Raspenava-Luh, který byl založen 16. 11. 1889, po potvrzení stanov se 22. 12. 1889 konstituoval a 7. 7. 1895 slavil svátek odhalení praporu; „Německý tělovýchovný spolek“ ve Ferdinandově, který existuje od 4. června 1896; „Německý tělovýchovný spolek“ Raspenava-Luh má své sídlo v hotelu Nádraží v Raspenavě – od roku 1910 vlastní divadelní jeviště, které v Liberci namaloval akademický malíř R. Walter Cocl. 24. srpna 1913 se v Raspenavě konal učňovský přebor „Ještědsko-jizerské tělovýchovné župy“. Ve dnech od 26. května do 3. června 1928 pořádal raspenavský „Německý tělovýchovný spolek“ v hotelu Nádraží výstavu místních starožitností, která návštěvníkům předvedla na 3 000 předmětů ze života a činnosti předků. V celém obvodu pěstuje cvičení dále „Dělnický tělovýchovný spolek“ (Arbeiter Turnverein) pro obce Raspenava a Luh, který se konstituoval 15. září 1907 jako člen „Čtenářského spolku Jednota“ (Leseverein Einigkeit) (založeného 1879). Rozhodnutím z 10. 5. 1908 zřídil dámský kroužek. Dále je to německý křesťanský tělovýchovný spolek „Markomania“, existující od 14. 3. 1909.

³⁸⁰ Obecní knihovna pro Raspenavu a Luh byla otevřena v říjnu 1922. Nyní má 1640 svazků a je vedena knihovníkem-učitelem Adolfem Herbigem. Lužeckou obecní knihovnu, čítající 888 svazků (umístěná ve školní budově) vede učitel Franz Riedel. Společný Místní vzdělávací výbor pro obce Raspenava a Luh, vzniklý 24. 8. 1922 na základě zákona ze 7. 2. 1919 a vedený učitelem Hans Krousky, rozvinul dosud nejagilnější činnost. Do jara 1919 zorganizoval 44 vzdělávacích pořadů, které vykazovaly průměrnou návštěvnost 200 lidí ze všech vrstev. Pro přednášky, které se týkaly všech oblastí vědění, byly získány vybraní přednášející. Dvěma nejrozsáhlejšími pořady byla osvětlená přednáška o povaze radia se světelnými obrazy, film a následné přenášení koncertu (20. března 1925) a od 25. do 27. 12. 1926 probíhající „vlastivědná umělecká výstava“ děl zdejšího umělce, akademického malíře W. F. Jägera. Místní vzdělávací výbor pro obce Lužec vede učitel Riedel.

Zpěvu se věnují: mužský pěvecký spolek „Veselá mysl“ (Frohsinn) v Lužci (založen 1902, slavil 21. června 1912 desetileté výročí a 17. července 1927 dvacáté páté výročí existence a odhalení vlajky), pěvecký svaz „Vpřed“ (Vorwärts) ve Ferdinandově (založen 1903), „Dělnický tělovýchovný a pěvecký spolek“ (Arbeiter Turn- und Gesangverein) (založen 1922), tak jako ženský sbor a pěvecké družstvo „Německého tělovýchovného spolku“ Raspenava-Luh.

Turistické posláním sleduje místní skupina Horní Smědá (Oberwittigal) „Německého horského spolku pro Ještěd a Jizerské hory“ (Deutscher Gebirgsverein für das Jeschken- und Isergebirge) se sídlem v Raspenavě (zal. 3. května 1885). Studentská ubytovna (herberk), provozovaná touto místní skupinou, sídlila nejprve v hostinci U dubu v Lužci. V roce 1898 byla přeložena do hostince U železného hamru v Raspenavě a později do restaurantu Central č. 283. Dnes se nachází v hotelu Nádraží č. 292.

Sportovní spolky jsou: „Raspenavský bruslařský klub“ (Raspenauer Eisklub) (zal. začátkem osmdesátých let), „Raspenavský cyklistický spolek“ (Raspenauer Radfahrerverein) (zal. 1896, pořádal 9. září 1900 slavnost svěcení praporu.), „Německý cyklistický spolek“ (zal. 1921) (Deutscher Radfahrerverein Ober Wittigal), „Dělnický cyklistický spolek“ (Arbeiter-Radfahrerverein) (zal. 1921), a „Boxerský a vzpěračský klub“ (Ring- und Stemmklob Ober Wittigal) (zal. 1924). Od roku 1923 existuje v Raspenavě-Luhu také šachistický klub.

Zájmy katolíků církevního obvodu zastupuje více spolků. „Katolický lidový spolek“ (Katholischer Volksverein) se sídlem v Luhu, založený z podnětu tehdejšího kaplana (a nynějšího novoměstského děkana) Antona Oesera 14. června 1894 (svěcení praporu 2. září 1900), byl roku 1914 přeměněn na místní skupinu „Katolického německého lidového svazu“ (Katholischer deutschen Volksbund) Raspenava-Luh. Místní skupina Raspenava spolku „Pius“ (Pius- Verein) slouží k podpoře katolického tisku. „Spolek pro stavbu kostela“ (Kirchenbauverein) v Raspenavě, založený v červnu 1902, který provedl stavbu nového svatostánku, se rozpustil v listopadu 1908. Na jeho místě nastoupil „Kostelní okrašlovací spolek“ (Kirchenverschönerungsverein). „Katolický německý dívčí svaz Cäcilia“ se připojil 1. ledna 1919 ve stejném dni založenému „Křesťanskému ženskému pomocnému spolku“ (Christlicher Frauenhilfsverein).

V Lužci existuje od 2. prosince 1923 místní skupina „Ženské ligy“ (Frauenliga), která slouží podpoře mírových idejí.

Od politického převratu se také politicky organizovalo nejvíc odvětví profesních. Všechny strany mají dnes odborové organizace. Existující organizace spočívají částečně na nacionálním (lidovém), částečně na internacionálním (národy objímajícím) základě. Velká část dělnictva se kloní k Internacionále, která se člení na mírnější sociální demokraty a revoluční komunisty. Místní skupina komunistické strany vstoupila v život v našich obcích v roce 1921. V Lužci existuje od roku 1926 sekretariát všeodborového svazu.

VIII. BEZPEČNOSTNÍ ORGÁNY

Udržování veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti je nezbytnou nutností pro rozvoj obchodu a řemesel, a rovněž pro blaho každé obce a jejích obyvatel. K udržování pořádku a bezpečnosti vytvořil stát vojsko a četnictvo.

Nejbližší vojenské velitelství je ve městě Liberci, které má od roku 1867 stálou posádku. V roce 1893 bylo do tohoto města přeloženo také velitelství pěší brigády (58).

Jako velitelé brigády působili v letech 1893–1918 v Liberci generálmajoři: Franz Heller, rytíř v. Hellheim, Karl, šlechtic von Halbitschek, Karl Pokorny (do června 1899), Karl Leveling (od července 1899 do dubna 1900), Josef Döller von Wolframsberg, (od září 1900 do března 1903), Karl Weber, šlechtic von Murdrück (1903–1904), Michael Tišljár von Lentuli (1904–1907), Karl Dvořák (1907–1908), Franz Kuhn, sv. p. von Kuhnenfeld (1908–1911), Heinrich, sv. p. v. Fiedler (1911–1914) a Josef Peleschensky, šlechtic von Marchstrand (1914–1918).

Panství Frýdlant patřilo původně, pokud je známo, a to dlouhou dobu k doplňovacímu okrsku pluku č. 18 nazývanému „Marschall“, poté „Brincken“, později „Stuart“, který byl posádkou v Mladé Boleslavi. V roce 1808 byla naše užší domovina přidělena k doplňovacímu okrsku pluku č. 17 (Kníže Reuß- Plauen). Později se dostala k vojenskému doplňovacímu okrsku pluku č. 36, při němž zůstala do roku 1882. Podle rozdělení doplňovacích okresů v roce 1883 byla naše pohraniční oblast přidělena k doplňovacímu okresu Turnov č. 94. Pokud se týká doplňování zeměbrany, byl frýdlantský okres v letech 1869–1894 přiřazen k zeměbraneckému praporu č. 38 v České lípě, který byl 1883 přeložen do Turnova. Když došlo v roce 1894 ke zřízení zeměbraneckých okresních velitelství náležel okres k zeměbraneckému doplňovacímu okresu č. 10. Při zřízení domobraneckých okresních velitelství v roce 1886, byla frýdlantská oblast přiřazena k domobraneckému okresu č. 38. Rozhodnutím ministerstva obrany z 1. září 1898 došlo v zeměbraneckém okruhu Josefov k novému rozdělení domobraneckých okresů. Podle něho náležel okres Frýdlant od 1. října 1898 k (novému) doplňovacímu okresu č. 10 v Mladé Boleslavi. V době politického převratu (listopad 1918) existovala v Liberci přechodně „lidová obrana“ (Volkswehr).

Doplňování vojska se dělo dříve verbováním. Verbíři táhli s bubny celou zemí, lákali a různými lstmi naháněli mladíky do svých tenat. Ve válečných časech, kdy je větší spotřeba mužstva byly ztráty nahrazovány násilně. Doba vojenské služby byla původně neurčitá, později trvala čtrnáct let. Císařským patentem z 16. února 1845 byla zkrácena ze 14 na osm let. Po politickém převratu v roce 1918 byla povinná vojenská služba upravena nově.

Zajímavé je líčení starého zvyku chytání rekrutů. Každé panství muselo ročně postavit určitý počet rekrutů. Obecní rychtáři dostali úřední příkaz, předvést počet rekrutů připadajících na jejich obec. Toto nařízení nebylo vůbec lehké, poněvadž se mnozí snažili na všechny možné způsoby dostavení se vyhnout. Nejčastěji používaný způsob byl útěk na území jiné vrchnosti, nebo dokonce přes hranice. Komu se to podařilo byl svobodný, protože na území jiné vrchnosti nesahala moc žádného úřadu. Mnozí vojnou povinní mladí muži šli do Saska nebo do Slezska. Jiní službou povinní, kteří si nemohli pomoci jinak, se sami zmrzčili, useknutím prstů, vylomením zubů nebo své tělo jinak poškodili. Poněvadž obecní rychtáři většinou nebyli schopni postavit požadovaný počet rekrutů, bylo povinností soudních osob, se rekrutů zmocnit. Byli proto s použitím síly v noci a při mlze přepadáni ve svých obydlích nebo úktyrech a pak odvedeni do bezpečí. Chytání neprobíhalo zcela bez nebezpečí, protože se silní selští junáci někdy stavěli na zoufalý odpor. Vypráví se, že náhončí byli vyzbrojeni tyčemi se šroubovitými zelenými háky, jimiž se snažili obzvláště nebezpečné jedince zezadu chytit za šaty a strhnout k zemi. V nutném případě, to znamená, když předepsaný počet rekrutů nebylo možno získat v obci samé, byli chytáni také cizí mladíci, kteří v obci, pro níž sloužili jako vojáci, získali domovské právo. Stávalo se, že obecnímu rychtáři nebo šoltysovi byla na příkaz vrchnostenského úředníka nasazena pouta, jestliže se jim nepodařilo postavit požadovaný počet rekrutů. Uvěznit šoltyse nebylo možno, protože pak by nemohli honit rekruty; směli pak se svými zvláštními ozdobami volně vykonávat své povolání. V těchto případech nosili řetězy po týdny pod svými šaty a vláčeli je s sebou. Když byl určitý počet rekrutů shromážděn, byli odvedeni, obvykle spoutaní, na vrchnostenský úřad a odtud do Mladé Boleslavi, kde se konal vlastní odvod. Vojenští zběhové se nesměli již vrátit domů, poněvadž nebyli bezpečni před dráby. V tomto kraji panoval v té době také zvyk, vykoupit syny z vojenské služby, nebo postavit místo nich jiné muže. Také cizinci se nabízeli sloužit za peníze v rakouské armádě. Zvyk nahánění rekrutů přestal teprve v první třetině 19. století.³⁸¹ Po polovině jmenovaného století se stala branná povinnost všeobecnou. Zákon z 5. prosince

³⁸¹ Bližší podrobnosti o někdejším stavění a chytání rekrutů, viz autorovy *Geschichte der Gemeinden Rückersdorf und Schönwald* (Dějiny obcí Řasnice a Krásný Les) s. 218, 222 a 293. „Naverbovaní rekruti byli většinou jen chudí lidé. Zámožnější rodiče často své syny od vojny vykupovali, nebo umožňovali prostřednictvím úplatků u vrchnosti, že se po nich tak rychle nepátralo; jestliže se tomu ale nepodařilo zabránit, bylo možno včasným varováním umožnit ohroženému synovi uprchnout. U majitelů koní bylo možno snadno najít prostředek, aby dotyčný syn byl poslán s povozem a nákladem do dalekého světa. Jediný syn majitele selské usedlosti byl od vojny osvobozen. I před vlastním odvodem v Mladé Boleslavi, bylo možno být osvobozen od vojska. Každý starostlivý otec se snažil informovat vrchnostenského lékaře, který prováděl předběžnou prohlídku, aby získal o tělesném stavu jeho ratolesti co možná špatné mínění. Bylo to údajně možné v prvním roce za 30 zl., ve druhém za 20 a ve třetím za 10 zl. Případným náhradníkům se platilo 100 i více zlatých.

1868 stanovil že všichni státní občané schopní vojenské služby ji musí osobně splnit. Postavení náhradníka, nebo složení taxy osvobozující od vojenské služby, bylo nadále nepřipustné. Taxa osvobozující od vojenské povinnosti činila v letech 1856–1859 1500 zl., 1860 až 1865 1200 zl. a 1866–1868 1 000 zl. Od doby, kdy byly zřízeny okresní úřady, se odvody nekonají již v Mladé Boleslavi, nýbrž v okresním městě.

Kontrolu osob povinných vojenskou službou a vojenských osob provádí okresní šikovatel. Jako zeměbranecký okresní šikovatel ve Frýdlantu působil od 1. června 1870 Vinzenz Hübsch ze Stříbrníků u Ústí (nar. 1830); 1898 byl jmenován oficiálem zeměbranecké evidence, odešel v březnu 1902 do důchodu a zemřel 15. srpna 1906 ve věku 76 let v Jevíčku. Po něm následoval jako okresní šikovatel Karl Scheffler z Jirkova, který byl v letech 1886–1889 okresním četnickým strážmistrem ve Frýdlantu a ve svém novém postavení setrval ve službě do roku 1912, naposled jako vrchní evidenční oficiál. Následující okresní šikovatel Karl Siebert získal 1. září 1915 hodnost zeměbraneckého evidenčního oficiála. Po něm zastával úřad okresního šikovatele zeměbranecký evidenční asistent Ernst Bareuther. Od roku 1920 do 1924 náležela evidence vojenských osob evidenčnímu kapitánu Antonínu Hájkovi (od roku 1921 štábní kapitán). Od té doby je evidenčním kapitánem Vojtěch Havlík.

Četnictvo existuje od r. 1850. Souhlas k jeho zřízení dalo císařské rozhodnutí z 8. července 1849.

Již 18. ledna 1850 získal císařův souhlas návrh organického zákona o četnictvu, předložený ministrem vnitra se souhlasem ministra války. 15. července 1850 přišli do Liberce „četniční mistři“ (Gendarmeriemeister); 17. července nastoupili službu. 16 četnických pluků vytvořených na základě četnického zákona bylo rozděleno na četnické sekce, které byly po zřízení okresních úřadů (1855) zase rozpuštěny. Nové uspořádání četnictva, provedené císařským rozhodnutím z 27. června 1860, snížilo počet četnických pluků, který od roku 1854 stoupl na 19, na 10 pluků, které na základě rozhodnutí z 18. ledna a 4. února 1866 byly změněny na 15 zemských četnických velitelství. Čechy náležely do roku 1918 do působnosti zemského četnického velitelství č. 2 se sídlem v Praze.

Zemskými četnickými veliteli v Čechách byli: 1850–1856 plukovník Josef, sv. pán von Kronenberg, 1856–1860 plukovník Eduard Rotteč, 1860–1865 plukovník Rudolf Severus, šlechtic v Laubenfeld, 1865–1866 plukovník Erwin, rytíř Steinhauser v. Treuberg, 1866–1867 plukovník Eduard, rytíř hrabě v. Libloy, 1867–1879 plukovník Josef Georg, rytíř v. Ellerich (nar. 20. února 1830, zemř. 2. prosince 1889), 1879–1883 plukovník Julius, šlechtic von Maurer, 1883–1896 plukovník Friedrich von Dürr, 1896–1898 plukovník Hermann Kraft,

šlechtic von Helmhacker, 1898–1910 plukovník Eduard Weitenweber, šlechtic von Weitenhorst, 1910 až do převratu generálmajor Wenzel Rezač a poté generál Josef Skorkovský. Současným zemským velitelem je od roku 1926 Bohuslav Knobloch.

Zemskému velitelství četnictva jsou podřízena oblastní velitelství (Praha, Plzeň a Liberec, zřízeno teprve 1906) a obvodní četnická velitelství. Do roku 1889 byl okres Frýdlant podřízen třetímu obvodnímu velitelství v Jičíně. 1. července bylo zřízeno četnické obvodní velitelství (č. 8) v Liberci. Jako obvodní velitelé působili v Liberci: od 1889 do konce r. 1901 Rudolf Riedlinger, Ludwig Eppich a Leopold Trummer, od 1. ledna 1902–1913 rytmistr Karl Markowsky, 1913–1914 rytm. Julius Stingl, 1914–1917 major Adalbert Kumpera, 1917–1918 hejtman Stanislaus Borowic, 1918 poručík Schreier, od r. 1919–1922 podplukovník Vojtěch (Adalbert) Kumpera a od r. 1922 do 1927 štábní kapitán Bohuslav Tvrdík. Od té doby zastává toto místo štábní kapitán Leopold Zemánek.

Obvodnímu velitelství v Liberci jsou ve služebních věcech podřízeni okresní velitelé četnictva v Liberci, Frýdlantu, Jablonci a v Turnově.

Do roku 1918 se řídila organizace četnictva v podstatě zákonem z 25. prosince 1894. Vrchní dozor nad veškerým četnictvem starého Rakouska vykonával až do politického převratu inspektor četnictva. Tuto funkci zastávali: 1852–1858 polní zbrojmistr Johann, sv.pán Kempen v. Fichtenstamm, 1859–1865 polní zbrojmistr Karl, sv. pán v. Steininger, 1865–1868 generál kavalerie Adolf, sv. pán v. Schönberger, 1868–1871 generálmajor Johann, rytíř v. Greipel, 1872 až 1894 polní zbrojmistr Heinrich, sv. pán Gießel von Gießlingen († 3. července 1905 ve Vídni), 1894–1903 generál pěchoty Johann, šlechtic von Horak, 1903–1907 polní maršálek Josef Döller v. Wolframsberg († 10. září 1917 ve Štýrském Hradci a 1907–1916 generál pěchoty Michael Tišljär v. Lentulis († 28. dubna 1922 ve Vídni).

1. července 1918 došlo na všech okresních četnických velitelstvích k oddělení okresních velitelství stráží, od velitelství okresního četnictva. V sídle každého okresního hejtmanství existuje od té doby vedle okresního velitelství četnických stráží, velitelství, zahrnující všechna stanoviště okresu.

V čele okresního velitelství četnictva ve Frýdlantu stáli dosud jako velitelé okresní strážmistrři: Franz Eckel od 1878–1880, Wenzel Heller od 1881 do ledna 1886, Karl Scheffler od 1886 do května 1889, Gustav Seidel od 1889 do dubna 1894, Eduard Schiller z Velké Černoce (nar. 22. června 1852, od 1894 do prosince 1901 a Eduard Brückner (nar. 1862, † 26. dubna 1929) od začátku roku 1902 do 1. září 1918. Jmenovaní okresní velitelé byli současně pověřeni agendou velitelství stráží ve frýdlantském rajonu. Zástupci okresních

velitelů byli posledně Johann Stelzner (1911 až 1918) a potom od 28. září 1918 až do obsazení Frýdlantu Čechoslováky Heinrich Metzger (přešel poté do Hoch–Neukirchen v Horních Rakousích, kde se stal 1. září 1919 revírním inspektorem). Od 3. září 1923 do roku 1927 byl okresním četnickým velitelem nadporučík Josef Pařížek. Od konce roku 1927 zastává tuto funkci poručík Josef Hrubeš.

Okresnímu velitelství četnictva ve Frýdlantu podléhají všechny četnické stanice a jednotlivá stanoviště v okrese Frýdlantu; jsou to především Nové Město p. Smrken (zřízeno 1869), Habartice (1877), Jindřichovice p. S. (1878), Hejnice (1882), Raspenava (1891), Bulovka (1906) a Dětřichov (1. listopadu 1918) a do r. 1920 i Mníšek (1873).

Obce Raspenava a Luh byly až do roku 1891 přiděleny četnické stanici Frýdlant, jejímž vedoucím byl 1850 desátník Roscher. 1. prosince 1891 byla v Raspenavě ustanovena vlastní stráž. Byla umístěna nejdříve v domě zvaném „altes Funkhaus“ (č. 187), patřícím statkáři Karlu Richterovi a pak v domě č. 85. Odtud přesídlilo stanoviště v r. 1906 do budovy někdejší školy č. 60. Dne 1. července 1911 byla stráž posílena na dva muže.

Prvním velitelem stráže v Raspenavě byl od r. 1891 titulární strážmistr Anton Pötzel, který tu setrval do roku 1898. Jeho nástupce tit. strážmistr Franz Gröbner tu působil do 30. června 1900. Na jeho místo nastoupil 1. července 1900 tit. závodčí Andreas Ulrich, který v roce 1901 nastoupil zdravotní dovolenou a v květnu 1903 odešel do důchodu. Během jeho zdravotní dovolené byl velitelem titl. závodčí Franz Kopsa, který po Ulrichově penzionování byl pověřen vedením strážnice. Kopsa zůstal v Raspenavě do 31. prosince 1903. Dnem 1. ledna 1904 převzal strážnici titulární strážmistr Franz Kittel, na jehož místo nastoupil 10. července 1907 tit. strážmistr Josef Peter. Působil tu do 1911. Prvním velitelem strážnice se stal 1. července 1911 strážmistr Josef Planer, který odešel 30. září 1912 do Rychnova. Na jeho místo nastoupil 29. září 1912 tamní strážmistr Prokop Praschel. Když ten nastoupil v září 1913 u okresního hejtmanství zkušební praxi, přišel 1. listopadu 1913 jako provizorní velitel do Raspenavy Martin Ziegler, přidělený do Hejnic. Po návratu Prokopa Praschela se Ziegler zase vrátil do Hejnic. Na jeho místo přišel 18. listopadu 1924 nynější velitel Johann Klement (nar. 16. května 1877 v Otově u Kaplic, jehož manželkou je Mathilde Jahnová z Chrastavy).

Kromě velitelů stráží působili v Raspenavě dosud: 1911–1912 tit. závodčí Johann Kunze, 1912–1913 tit. závodčí Franz Dörner, od 24. října 1913 do 30. července 1914 podstrážmistr Josef Woboržil, 1914 do 31. července 1915 náhradní četník Franz David, od 1. srpna 1915–1916 Konrad Kneitschel, 1916 Wenzel Čech, 1917–1919 Bernhard Hettfleisch, od 12. června 1917 do 4. září 1917 opět Josef Woboržil, od září do konce prosince 1917

Roimund Ullrich, 1919–1923 opět Franz Dörner, od 5. dubna 1919 do 10. července 1926 Karl Prandner a od 19. srpna 1921 do 20. července do 20. července 1922 Stefan Marek. V současné době jsou velitelství přiděleni: štábní strážmistr Rudolf Hüller (od 16. srpna 1922, nar. 27. února 1892 v Hraničné u Kraslic, manželka Růžena Čermáková z Dětrichova) a štábní strážmistr Josef Swoboda (od 20. srpna 1926, nar. 13. července 1898 v Týně nad Vltavou, manželka Marie Hübelová z Dlouhého Mostu).

Rajon četnické stráže v Raspenavě tvoří obce Raspenava (bez Ferdinandova) a Luh, Peklo a Filipka. Obce Lužec a Ferdinandov náleží k četnické stráži v Hejnicích.

Hejnická stanice byla zřízena 1. června 1882 a byla podle dokladů počátku do roku 1886 jen strážním stanovištěm. Původně tu konal službu titulární závodčí Johan Rödiger, později Franz Kittel. 1886 byla stráž posílena na tři muže a titulární strážmistr Emil Kastner se stal velitelem stanice. Jemu byli přiděleni: tit. závodčí Anton Medal a Johann Kuhn. 1888 byl počet mužstva opět snížen. Emil Kastner, Medal a Kuhn přešli do Kateřinek a tit. závodčí Franz Kittel převzal hejnické stanoviště o jednom muži. 1889 došlo k opětovnému posílení na tři muže. O práci stanice se pak dělili tit. strážmistr Josef Weywarth (jako velitel) s tit. závodčími Juliem Lorberem a Andreasem Ullrichem. Když v r. 1895 odešel Weywarth do důchodu, byl závodčí Franz Lehr jmenován velitelem. Pod ním sloužili tit. závodčí Andreas Ullrich, Anton Herfegel, Josef Heller, Alois Sengebarth, Wenzel Klokoča a Alois Pavlik. Následujícím velitelem byl závodčí Johann Köhler od 1. července 1898 do konce srpna 1898). Jeho nástupci byli: Anton Kuntel (do konce prosince 1898) a Karl Ertl (do června 1900). Pod těmito veliteli sloužili závodčí Josef Walter, Franz Gräbner a Andreas Ullrich. Od září 1900 do konce prosince 1904 byl velitelem tit. strážmistr Josef Englert. Jemu byli přiděleni tit. závodčí Engelbert Lamer, Martin Ziegler a Alois Grimm. Od 1. ledna 1905 do 16. dubna 1905 velel tit. závodčí Engelbert Lamer. Od 16. dubna 1905–1910 velel na stanici tit. strážmistr Ferdinand Rott. Z obou mu přidělených závodčích Lamera a Martina Zieglera, odešel první z nich v r. 1907 do Lovosic, druhý ve stejném roce do Nového Města p. Smrkem. Klement Sobotka, který byl přidělen do služby 20. prosince 1907 byl přeložen 20. října 1909 do Tanvaldu. Pak sloužil pod velitelem F. Rottem tit. závodčí Franz Waldhauser (od 18. prosince 1908). Na místo velitele Rotta nastoupil 21. ledna 1910 strážmistr Josef Woboržil (manželka Anna Weikertová z Raspenavy č. 126), od dubna 1910 do května 1910 tit. strážmistr Alois Reißmüller, od března 1911 do července 1912 četník ve zkušební době Franz Dörner, od května 1911 do 17. dubna strážmistr II. tř. Martin Ziegler. 28. října 1913 se dostavil podstrážmistr Rudolf Laurich, přidělený dosud do Rochlic, jenž pak v roce 1919

přešel do Dětrichova. Vedle něho sloužil od 10. srpna 1914 do 15. února 1915 náhradní četník Josef Slavíček. Velitel stanice Johann Müller byl 28. října 1914 přeložen do Bílého Kostela. Jeho místo převzal 27. října 1914 strážmistr II. třídy Josef Hackenberger, který zůstal do roku 1916. Následujícími veliteli byli 1917–1924 vrchní strážmistr Martin Ziegler, 1924–1925 vrchní strážmistr Jan Veselý a 1925–1927 strážmistr Johann Pultr. Od té doby je velitelem praporčík Josef Růžička.

Do bezpečnostního systému obcí náleží obecní policie. Její úkoly zajišťuje v obcích Raspenava, Luh a Lužec vždy jeden policista, který současně zaujímá místo obecního sluhy.

Jako obecní policista působil dříve po dlouhou v Raspenavě do roku 1899 Franz Gahler († 26. září 1899). Jeho nástupcem se stal 1. října 1899 Wenzel Bergmann (č. 113), který byl ve službě až do roku 1919 a 25. září 1926 zemřel. Na jeho místo nastoupil 1919 nynější policista Franz Scholz z č. 43, který byl již dříve (od r. 1914) výpomocným policistou. Místo obecního policisty v Luhu zaujímal po dvě desetiletí Josef Preibisch z č. 212 († 12. listopadu 1907). Policista Franz Walla z č. 301. který nastoupil v r. 1907, byl policistou do konce roku 1913. Jeho vystřídal 1. ledna 1914 nynější obecní policista Alfred Neumann z č. 112. Během války ho výpomocně zastupovali Hermann Neumann z č. 145 († 17. října 1918) a Gustav Augsten (z č. 131, ten do 1. listopadu 1920). V Lužci byl 1895 ustanoven obecním policistou Josef Wildner, bytem v Raspenavě č. 299. Od skončení války zastává toto místo v době volna přadlák Josef Ressel.

Před zřízením četnictva a obecní policie byli ve všech vesnicích tzv. ponocní. Tuto službu zastávali obyvatelé obce střídavě. Kopí ponocného putovalo od domu k domu, takže každý obyvatel přišel po určitém čase na řadu, aby vykonával tuto službu. Osoby, oznámené ponocným, byly na obecní rychtě potrestány peněžitou pokutou, a pokud se jednalo o dopadeného zločince, byl uvězněn v bezpečné místnosti na rychtě, až do vydání vrchnosti.

IX. UTRPENÍ OBYVATELSTVA

Útrapy a neštěstí, které obec potkávají během krátkého času lidského života, jsou již hojné, o to větší je však jejich počet, když je vzato v úvahu rozpětí doby od založení obce do současnosti. Badatel se skutečně děsí množstvím lidské bídy, když zběžně prohlíží kroniky epidemií, drahot a hladových let, povodní, bouří a tak podobně. Jisté je však to, co je známo o epidemiích, drahotách, záplavách, požárech a tak dále, ačkoli se odstranilo velké množství svízeli, je to jen velmi málo ve srovnání s tím, co zůstalo ještě badatelovu pohledu skryto. Také následující utrpení obcí raspenavského církevního okrsku si nemůže z označeného důvodu činit žádný nárok na úplnost. Za účelem lepšího přehledu jsou tato trápení rozčleněna do oddílů: a) poddanské poměry, b) válečné události, c) drahoty, d) nemoci, e) živelní pohromy, f) požáry.

a) Za těžkou překážku dalšího rychlého rozvoje obce musejí být považovány staré poddanské poměry a z toho důvodu si zaslouží zmínku na prvním místě.

Prvními osídlenci krajiny byli svobodní lidé, kteří své statky měli osazeny jako dědičné nebo vlastní; jen prodej nebo zástava byla vázána na souhlas pozemkového pána. Ještě ve 14. století byl sedlák svobodným mužem a sám se po celý středověk stále ještě těšil rozsáhlým svobodám. V 15. století měl ještě právo osobně pohnat svého pozemkového pána před soud. Přece však lze už koncem 14. století pocítit snahu pozemkového pána, učinit pro sebe stále více a více služebnými poddané, kteří dříve jen platili dávky. Poddaní byli, jak lze poznat z nejstaršího úročního rejstříku panství Frýdlant pocházejícího z těchto dob, právě kolem roku 1400 postiženi peněžními a naturálními dávkami. Tady jsou už vidět první stopy samotné robotní služby.³⁸² V Luhu, který tehdy uváděl 28 (resp. 33) sedláků, jednu zahradu a pilu, odváděli „pánovi“ („Herren“) na Frýdlantu ze šesti lánů a dvou prutů; v obou úročních dnech v roce, na svaté Filipa a Jakuba a pak na sv. Michala odváděli pokaždé 6 dobrých grošů a 1,5 obvyklého groše a 3 halěře, kromě toho na svatodušní svátky 4 dobré groše. Jako naturální dávky měli úročníci obce dávat na sv. Martina dvě měřice ovsu a o postní noci 13 slepic.³⁸³ K tomu se přidal vánoční dar obce ve výši 30, resp. 34 grošů. Místní rychtář dal

³⁸² Robotní povinnost, Frondienst (středohornoněmecky vrôndienst) ze středohornoněmeckého vrônen, vroenen = frönen, vykonávat čeledínskou službu, dienen; Frone, robota, služba (středohornoněmecky vrône) = Herrendienst, panská služba, ze středohornoněmeckého frôn, starohornoněmecky frôno = herrschaftlich, panský, ke starohornoněmeckému frô, got. franja = Herr, pán. – Robot ze slovanského robota = Arbeit, práce.

³⁸³ Malter, měřice, korec (starohornoněmecky maltar, středohornoněmecky malter ke kořeni mal v mahlen, mlít) je míra obilí, vlastně to, co se dalo semlít najednou (Dr. Kluge).

jako vánoční dar 6 slepic a na Velikonoce dvě „plece“ (přední šunky, „Schultern“).³⁸⁴ Kromě toho měli již sedláci odvádět jisté roboty; jen svobodní sedláci Stäntsch a Seibold byli „svobodní od služby“ („Dienstes frei“).³⁸⁵ Jisto je, že si právě v oné době pozemková šlechta stanovila cíl učinit ze svobodného sedláka nevolníka. Pustošivé bouře husitských válek, které přinesly všestranné vyčerpání lidu, tento úmysl pozemkové vrchnosti podporovaly. Osídlenci, kteří na počátku platili jen dávky a nad nimiž pozemková vrchnost vykonávala jen ochranu, se brzy stali pravomocnými poddanými svých „pánů“ („Herren“). Potřeba ochrany v neklidných časech a zadlužená panství je pozvolna přivedly do otrockého područí pánů. Tělesné poddanství (člověčenství) vesničanů bylo přímo uzákoněno králem Vladislavem Jagellonským (1471–1516). Zemské sněmy z let 1472, 1474 a 1479 omezily volně se měnící pobyt poddaných z jednoho panství na druhé a zapověděly roku 1477 ovdovělým selkám provdat se na jiný statek. Roku 1498 bylo vyhlášeno, že každý nájemce, nádeník a každý služebník si musí nechat od svého pána vystavit zpečetěné listovní svědectví (vysvědčení). Nyní začala doba zhostních a propouštěcích listů, bez nichž nebylo žádnému poddanému dovoleno opustit své bydliště, ucházet se kdekoli o měšťánské právo nebo vstupovat do manželství. V 16. věku měl sedlák jen právo svobodného vlastnictví a osobitá práva v soukromých a trestních věcech. Ale také tento poslední zbytek selských svobod se ztratil s dalším rozšiřováním feudalismu³⁸⁶ a brzy sedlák propadl tělem a duší pozemkovému pánovi; stal se naprosto tělesně poddaným. Nyní musel bez obdržení odměny pracovat na polích svého pozemkového pána, často čtyři, pět, ano i šest dní, přičemž nezřídka promeškal nejpříznivější dobu pro práci na vlastních polích. Vrchnostenský tlak byl rok od roku větší. Pozemkoví páni stupňovali panské a robotní služby podle libosti a nenechali při předávání statků zapsat do kupních smluv vyžadované roboty od sedláků, aby umožnili jejich svévolné

³⁸⁴ „Schulter“, dávka rychtáře, řídila se podle velikosti majetku, rychtářství. Větší rychtáři platili dvě, menší jen jednu plec, „Schulter“. Pod označením Schulter se rozuměla přední šunka (vgl. Friedländer Heimatkunde III, 80). Místo naturálních dávek se později objevuje peněz za plecko, (za 1 plec 1 zl.).

³⁸⁵ V jednotlivých obcích je právě řeč o dnech srpu, Sicheltagen, také o dnech kosy, pluhu a hrábí, Sense-Pflug- a Rechentagen (srov. Hermann HALLWICH, Friedland vor 500 Jahren, s. 53 a 70).

³⁸⁶ Tak se pozvolna utvořilo „právo pozemkového pána“, „Recht der Grundherren“ – regál, „regale“ nebo „dominikální právo“, „Dominikalrecht“; obsahovalo mimo jiné: 1. Právo odúmrti, Heimfallsrecht (jus caducitatis nebo devolutionis), podle něho připadly pozemkové vrchnosti statky zemřelých bezdětných poddaných, kteří jsou uváděni ve všech listinách „anerstorben“ nebo „řiti“; 2. patronátní právo, Patronatsrecht, podle nějž si majitel statku vyhrazuje jmenování (prezentaci) právě platného duchovního pastýře; 3. právo vyžadovat od poddaných robotní služby či služebnou práci (zatímco obyvatelé města byli od zemských robot osvobozeni); 4. právo vyžadovat dávky (úroky) z pozemků, domů, živností, trhů a výčepu piva a 5. právo vykonávání hrdelního soudnictví (jus gladii, Hinrichtung, poprava). – (Původně vykonávali jus gladii Gerichtsgrafen (popravci, lat. provincialis), kteří byli jmenováni králem pro celý kraj. Ve 14. století byli tři, v 15. věku jen dva „Gerichtsgrafen“, jeden z panského, druhý z rytířského stavu. V 16. a 17. století mohla také o rozsudcích smrti rozhodovat městská rada, avšak jen po následném potvrzení držitele statků. Nejvyšším soudcem v Čechách byl nejvyšší purkrabí pražský).

zvětšování. Poddaný už nebyl pánem svého času; neboť když robotní správce ohlásil plnění robotní povinnosti „potahem“ („Zug“) nebo „ručně“ („Hand“), musela být výzva vykonána pro vyvarování se citelné pokuty. K robotě byli obvykle nuceni muži od 18 do 55 let a ženy mezi 17 až 50 lety. Vedle toho byli poddaní ještě povinni placením vrchnostenských a císařských berní; měli také poskytovat další dávky a úroky.

Jedna z „Pamětních knih svobodných pánů z Redernu z roku 1565 atd.“ („Freyherrl. Reederischen Denkbuch 1565 etc.“, fol. 46 násl., uložených v archivu zámku Frýdlant) obsahuje soupis robotních povinností poddaných 23 vrchnostenských vsí a krátce osvětluje také služebné povinnosti zdejšího majitele půdy. Podle ní měli Raspenavští vykonávat orné práce „když jich bylo třeba“ („wenn man sie bedarff“), potom měli být nápomocni při žních sekáním a vázáním ovsa a ječmene; nadto museli pomáhat plít len a „sekat starý dvůr“ („alten Hoff hauen“). Také Lužští musejí „vykonávat orné práce, sekat a vázat ječmen a oves, musejí pracovat při žních“ („verrichten die Ackerarbeit, hauen und binden die Gerste undt Haber, müssen den Kornschnitt verrichten“) a „plít len“ („Flachs jäten“), stejně tak „sekat starý dvůr“ („alten Hoff hauen“). Lužečtí museli pomáhat kosit „den Finkenflug“ (louku Finkenflug u Předlanců).

Úroční rejstřík všech příjmů panství Frýdlant a Závidov ze sv. Jiří roku 1610 („Zins Register Aller Einnamb an gewissen Erb- Silber sowohl auch an steigenden undt fallenden Zinsen der Herrschaften Friedlandt undt Seydenbergk auf den Termin Georgy Anno 1610“) nám kromě zpráv o tehdejších osadních obcích sděluje též úroky odváděné na sv. Jiří. Budiž umožněno poznamenat zde jména obyvatel našich obcí a v závorce také výši daně (úroku).³⁸⁷

Raspenava: Jacob Wildtner (4 groše 3 denáry), Merten Wildtner (4 g 4 d), Hans Hellemeister (2 g 3 d), George Köhler (7 g 1 d), Maz Effenbergkh (9 g 3 d), Christof Seliger (9 g 3 d), Christof Herbig (4 g 3 d, více 4 g), Veit Bredtschneider za hamr (48 g 6 d), Jacob Austen (4 g 3 d), Greor Wildtner (9 g 3 d), George Jäckel (9 g 3 d), Christof Stracke (28 g 4 d); Nicol Nicht (9 g), Gregor Kirchoff (9 g), George Grolmuß (6 g), George Dreßler (18 g 6 d), Jacob Nicht (28 g), Simon Hausmann (9 g 3 d), Christof Ansorge (9 g 3 d), George Ressel (3 g 4 d), Christof Plumbergk Horní (19 g), Christof Plumbergk Malý (14 g), Jacob Austen Dolní (- g), George Herbig (- g), Aßmann Scherer (- g), Michael Kaulferß (- g), Christof Blumbergk Dolní (přeškrtnuto, místo něj Hans Peyker Horní) (19 g), Hans Jomrigk (4 g), George Neumann (9 g 3 d), Hans Peuker (19 g), Christof Köhler (9 g 3 d) (svod 6 kop

³⁸⁷ V roce 1564 měla Raspenava 35 sedláků, 7 zahradníků, 13 lučních domkářů a 34 podruhů, v Luhu 34 sedláků, 18 zahradníků a 11 podruhů a Lužec 6 sedláků, 4 zahradníky a 2 podruhy. Majetek byl stanovený odhadem v Raspenavě na 954 kop, v Luhu 795 kop a v Lužci na 109 kop (zámecký archiv Frýdlant).

14 g 2 d). – Dědiční zahradníci: Christof Altmann (2 g), Jacob Austen (2 g), Christof Schwerdtner (8 g), Jacob Plumbergk 2 g), George Neumann (2 g), Christof Peuker (8 g, více za dvorskou službu 1 kopa). – Zahradníci luční: mladý Hofmann (6 g), Nicol Wildtner (5 g), Georg Rudolf (3 g), Jacob Richter (3 g), George Richter (3 g), Merten Preibisch (3 g), Adam Kilmann (5 g), Christof Röseler (3 g), Jacob Haupt (4 g), Christof Ulrich (9 g), Jacob Pfohlin (6 g), Hans Effenbergk (3 g), Anthonius Roß(igk) (3 g více za dvorskou službu 1 kopa má dát půl na sv. Michala), Blasius Austen (6 g), Gregor Kirchoff (2 g), Caspar Grolmuß (6 g), Joseph Richter (4 g), Maz Peuker (9 g), Jacob Gruße (5 g), Gregor Plumbergk (5 g), Hans Peuker (4 g), Andreas Klemm (3 g), (svod 4 kopy 4 g), Bartel Jomrigk (5 g), Fabian Austen (2 g), Georg Austen (3 g), Hans Nicht (3 g), Hans Scholze (3 g), Michael Jomrigk (3 g), Christof Grolmuß (3 g), Michael Köhler (3 g), George Scherer (4 g), Bartel Hockeborn (2 g), Caspar Walter (3 g), Merten Plumbergk (2 g), Gregor Köhler (2 g) (svod 38 g). – Noví luční zahradníci: Friedrich Dreßler, Christoph Kirchoff, Hans Kaulferß, Christof Richter, Maz Weber „na tyto je uvalen úrok a odepsán podruhy“ („auf diese wird ein Zins geschlagen und von den Hausleuten abgeschrieben werden“). – Podruzi: Hans Ansorge (2 g), Die Merten Schmezerin (2 g), Hans Richter (2 g), Die Jacob Paulin (2 g), Lorenz Zimmermann (2 g), Fabian Richter (2 g), Michael Hübner (2 g), Christof Grolmuß (2 g), Hans Austen mladší (2 g), Christof Paul (2 g), Simon Jomrigk (2 g), Merten Blumbergkh (2 g), Caspar Wehletin (2 g), Merten Grolmuß (2 g), Christof Richter (2 g), Gregor Kirchoff (2 g), (Hans Preibisch je na [úroční] straně Luhu), Christof Kirchoff (2 g), George Richter (2 g), Christof Köhler (2 g), Michel Herbig (2 g), Christof Dreßler (2 g), (svod 42 g). „Celkem za tuto ves“ („Summa dieses Dorfs“) 11 kop 38 g 2 d.

Luh („Mildenaw“): Merten Lux (5 g), Jacob Pfohl (15 g), Christof Nicht (6 g), Christof Ressel (svobodník, 48 g), George Effenbergk (6 g), Paul Neumann (4 g), Hans Wildtner (6 g), Christof Lux (13 g), Peter Hausmann (2 g), George Jeckel (1 g), George Lux (3 g), Bartel Preibisch (1 g), Simon Wildtner (1 g), George Nicht (4 g), George Peuker (4 g), Hans Krause (4 g), Maz Rudolff (2 g), Christof Röbel (2 g), Christof Fiebiger (5 g), Christof Walter (5 g), George Walter (6 g), Michael Röbel (5 g), Maz Walter (9 g), Nickel Lieneß (4 g), Christof Ansorge (8 g), Georg Plumbergk (9 g), Nicol Jäckel (4 g), Peter Hockeborn (8 g), Christof Christof (4 g), Gregor Hausmann (5 g), Christof Brüner (12 g) (svod 3 kopy 28 g). – Dědiční zahradníci: Jacob Pfohl (2 g), Hans Dreßler (9 g), Balzer Rüdell (4 g), Hans Tschiedel (4 g), Christof Preibisch (3 g). – Zahradníci luční: Caspar Seiner (5 g), Georg Neumann (5 g), Christof Hausmann Horní (5 g), Christof Hausmann Dolní (5 g), Lorenz Kirchoff (3 g), Hans

Seliger (5 g), Christof Jäckel (3 g), Jacob Wildtner rychtář (3 g), Hans Jäckel (6 g), Thomas Ressel (6 g), Maz Hildebrandt (6 g), George Wehber (4 g), Jacob Wildtner (3 g), Jacob Krause (6 g), Hans Kirchoff Dolní (6 g), Adam Dreßler (4 g), Nickel Hartmann (- g), Jacob Preibisch (- g), Christof Neumann (- g), Christof Neumann (- g), Hans Nicht (- g), Nicel Lieneß (5 g), Valten Lux (2 g) (svod 2 kopy 1 g). – Podruzi: Maz Weniger (2 g), Hans Jäckelin Horní (2 g), Caspar Fiebiger starší (2 g), Merten Austen (2 g), Caspar Fiebiger (2 g), George Herbig (2 g), Jacob Jäckel (2 g), Christof Heßke (zemřel, 2 g), Jacob Jäger (2 g), Christof Neumann Horní (2 g), Merten Krause (2 g), George Antelmann (2 g), Christof Hildebrandt (2 g), Gregor Neumann (2 g), Wenz Wehber (je sedlák, 2 g), Paul Dreßler (2 g), Merten Austen mladší (2 g), Hans Köhler (2 g), Christof Richter (2 g), Christof Neumann Dolní (2 g), Christof Herbig (2 g), Thomas Neumann (2 g) (svod 42 g) – (Maz Köler, Michel Wehber, Christof Augsten, Christof Effenbergk dají na sv. Michala). „Celkem za tuto ves“ („Summa dieses Dorfs“) 6 kop 11 g.³⁸⁸

Lužec („Mildenaich“): Adam Leubner (4 g, robotní peníz 15 g), Georg König (8 g, robotní peníz 24 g), Adam Seliger (4 g, robotní peníz 15 g), Jacob Köhler (5 g, robotní peníz 16 g), Jacob Weise (5 g, robotní peníz 16 g), George Köhler (3 g, robotní peníz 12 g), George Krause (5 g, robotní peníz 16 g), Nicol Brettschneider (10 g, robotní peníz 28 g), Hans Beniß (8 g, robotní peníz 12 g). – Zahradníci luční: Gregor Beniß (6 g), George Neumann (3 g) (svod 3 kopy 38 g). – Podruzi: George Köhler starší („do Bílého Potoka“, „nach der Weispach“, 2 g), Ursula Altmann (2 g), Jacob Neißer (2 g), Paul Austen (2 g), Christof Köhler (2 g), Tobias Kemmel (2 g), Gregor Austen (2 g), Gregor Austen mladší (2 g), Hans Leubner starší (2 g), Hans Leubner mladší (2 g) (svod 22 g), Michelt Augsten (2 g). – „Celkem za tuto ves“ („Summa dieses Dorfs“) 3 kopy 57 g.

Celkový výpis všech přijatých peněz od 2. října 1610 do 2. října 1611 na obou panstvích, Frýdlant a Závidov („summarischer Extract aller Und jeder Einkommen Gelder, so vom 2. Oktober 1610 bis hin wieder zum 2. Oktober des 1611. Jahres in beiden Herrschaften

³⁸⁸ Platební prostředky doznaly v průběhu staletí opakovaných změn. Ve starší době byly v oběhu vedle grošů českých ještě míšeňské. 1 český groš měl 12, jeden míšeňský 7 denárů (d). 60 grošů dalo 1 kopy. Oba druhy peněz tvořily do 18. století použitelné peníze. Vedle nich se již časně objevují tolary, od konce 17. století také guldeny (zlaté) a krejčary. Z posledních se pak objevují rýnské zlaté (zl. rh.), později konvenční zlaté (zl. C. M.) a zlaté vídeňské měny (Wiener Währung, zl. W. W.) a nakonec v letech 1858–1893 zlaté rakouské měny (österreichische Währung, zl. ö. W.). Od roku 1893 je běžná korunová měna. – 1 zlatý rýnský byl roven 60 krejčarům, à 4 feniky (d.); 1 zl. W. W. = 60 kr. à 4 Pfg.; 1 zl. C. M. = 60 kr. à 4 Pfg.; 1 zl. ö. W. = 100 kr. – Vztahy různých peněžních druhů: 1 kopa českých grošů platila ve 14. století 21 zl. C. M. = 15 zl. ö. W. = 30 korun; v 16. století ale 2 zl. C. M. = 1 zl. 26 kr. ö. W. = 2 koruny 52 h a nakonec 1 zl. 9 kr. C. M. = 1 zl. 53 1/8 kr. ö. W. = 2 koruny 6 h; 1 kopa míš. gr. byla v 17. století a 18. století = 1 zl. 40 kr. C. M. = 1 zl. 20 kr. ö. W. = 2 koruny 40 h. – 1 zl. rh. = 1 koruna 75 h. 1 zl. C. M. = 2 koruny 10 h; 1 zl. W. W. = 84 h; 1 zl. ö. W. = 2 koruny.

Friedland und Seydenberg fellig worden“), poznamenává „daně od dědičných zahradníků a podruhů“ („Erbgarten- und Häuselleutezins“); ty obnášely v Raspenavě na sv. Michala 12 kop 3 groše 1 denár a na sv. Jiří 11 kop 16 grošů 2 denáry, v Luhu na sv. Michala 6 kop 25 gr. a na sv. Jiří 6 kop 11 gr. a v Lužci na sv. Michala 3 kopy 53 gr. a na sv. Jiří 3 kopy 49 grošů. Roku 1625 se platila daň z 55 komínů v Luhu 35 kop 45 gl., z 54 komínů v Raspenavě 35 kop 6 gl. Lužec platil poplatky s Hejnicemi. Celkový poplatek z 898 komínů panství činil 583 kop 42 gl.

Soupis sedláků, dědičných zahradníků a domkářů lučních na panství Frýdlant od 15. července 1628 zmiňuje v Raspenavě 40 sedláků, v Luhu 43 sedláků a v Lužci 5 sedláků, 3 malé sedláky, 3 domkáře luční a 2 domkáře. Soupis „všech usedlých“ („aller jeder Angewesenen“) na panství z roku 1629 jmenuje v Raspenavě 28 sedláků s koňmi, 30 dalších sedláků, 6 dědičných zahradníků a 42 lučních zahradníků, v Lužci 31 sedláků, 5 dědičných zahradníků a 25 lučních zahradníků; daň z komínů platila Raspenava 54, Luh 55 a Lužec 7: „každý dává mlýnský peníz 2 stříbrné“ („jeder gibt zum Mühlsteingelde 2 arg.“) (Zámecký archiv Frýdlant).

Urbář panství Frýdlant z roku 1631 (zkráceně opět vydaný v *Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde*, roč. IV, s. 130–145) umožňuje přesný vhled do nastupujících poddanských poměrů. Podle soupisu dávek měl každý sedlák z obcí Raspenava a Luh každoročně vykonávat po čtyři dny polní práce na vrchnostenském zámeckém poplužním dvoře ve Frýdlantu a opatřit potah tak často, jak bylo vyžadováno. Žatvu ječmene na zámeckém poplužním dvoře museli obstarat sami sedláci z Luhu (v počtu 12, z nichž jeden měl také dát slepici). Také vázání ječmene náleželo sedlákům z Luhu; za tuto práci jim bylo ještě poskytnuto pivo. Při sekání ovsa na zámeckém poplužním dvoře měli pomáhat raspenavští sedláci. Také oni měli dostat pivo. Sedláci z Luhu byli kromě toho povinni pomáhat při plení lnu na zámeckém poplužním dvoře. Sekání sena a otavy na louce („Finkenflugwiese“) v Předláních příslušelo sedlákům z Lužce, sečení a odvoz krmení z luk u „starého dvora“ („alten Hof“) v Předláních měli obstarávat sedláci z Raspenavy a Luhu. Odvážení hlíny na stavbu poplužního dvora v Hajništi (Hegewald) museli vykonávat „podle potřeb“ („nach Bedarf“) sedláci z Lužce. Odvoz uhlí do hamru v Raspenavě, a to za odměnu, obstarávali sedláci z Raspenavy a Luhu. Odvoz vína do dvorského statku prováděli sedláci z Raspenavy. Sedlákům z Luhu příslušelo štípání a dovážení šesti sáhů důlního dřeva.³⁸⁹ Každý sedlák ze tří

³⁸⁹ Hornický sáh, Lachter (středohornoněmecky lahter), původně délková míra v hornictví, je v řeči lidu tolik jako sáh (Klafter); 2 Raumklaftern = 5 Raummeter.

obcí církevního okrsku byl krom toho povinen zdarma upříst čtyři motáky³⁹⁰ hrubé příze. Též svobodní sedláci z Raspenavy a Luhu nebyli nijak bez povinností; měli poskytovat příspěvek, když byli posláni výpůjční koně.

Zahradníci z Luhu a Raspenavy byli povinni pomocí při žních na zámeckém poplužním dvoře. Ruční práce v hamru u Raspenavy měli obstarávat zahradníci z Luhu „tak často, jak je třeba“ („so oft es geboten“). Každý dědičný zahradník z Luhu a Raspenavy musel udělat tři kupy uhelného a vorového dříví (za odměnu 24 grošů za uhelné a 16 grošů za vorové). Každý luční zahradník ze všech tří obcí měl naštípat dvě kupy, každý domkář jednu kupu dřeva (za stejnou odměnu). Kromě toho museli zahradníci všech tří obcí, stejně jako podruzi z Lužce upříst tolik příze, kolik jim bylo dáno (za odměnu 6 grošů za jeden kus).

Obyvatelé našich obcí museli také odvádět naturální dávky (drůbež a vejce); vrchnosti museli odvádět z Raspenavy 25, z Luhu 26 a z Lužce 5 kusů kapounů (středohornoněmecky kappun = vykrmený vykleštěný kohout). Slepíci dávky byly z Luhu 18 kusů, z Raspenavy 3 kusy. Mlynář v Luhu odváděl ročně 30 kusů slepic a 7,5 kopy vajec.

Povinný poplatek z obilí pro vrchnost činil v Luhu 24 strychů 1 věrtel 1 měrice ovsu, v Raspenavě 23 strychů 1 věrtel ovsu (frýdlantské míry). K uvedeným pracím ještě přistupovaly různé peněžní dávky a úroky ve vrchnostenských důchodech, např. daň z usedlosti nebo dědická daň, daň z louky a mnohé jiné. Dědická daň, vztahující se ke statku, byla placena ve dvou lhůtách, na sv. Jiří a na sv. Havla; v Raspenavě obnášela na sv. Jiří 11 zl. 57 kr. 4,5 den., na sv. Havla 12 zl. 36 kr., v Luhu na sv. Jiří 8 zl., na sv. Havla 8 zl. 7 kr. 3 den. a v Lužce na sv. Jiří 1 zl. 43 kr. 3 den. a na sv. Havla právě tolik. Robotní peníz platila Raspenava na sv. Havla 2 zl. 48 kr., na sv. Jiří 1 zl. 30 kr., Lužec na sv. Havla a sv. Jiří po 3 zl. 51 kr. Úrok z luk představoval v Raspenavě 34 zl. 15 kr. 4 den., v Luhu 6 zl. 32 kr. a v Lužci 6 zl. 4 kr. Raspenava a Luh kromě toho měly tzv. „starý úrok“ („alten Zins“); obnášel u prvně zmíněné obce 1 zl. 9 kr., u druhé 1 zl. 12 kr. Raspenava platila mimo to úrok za pastvíska krav ještě 10 kr. 3 den.³⁹¹ Takzvaný „peníz za plecko“ („Schultergeld von

³⁹⁰ 1 Zaspel, čteník (míra na přízi) měl 20 Gebünde, svazků, 2 Gebünde, svazky 20 Fäden, sáhů; 3 Zaspeln, čteníky daly 2 Strahn, přadena. Zaspel (spätmd. zaspil) = Strang Garn, provaz příze, vlastně zaspinnel = Garnwinde, vijadlo; Strahn, přaden = Haar- oder Flachsgeflecht, vlasová pleteň nebo lněná pleteň. Předení 2 Zaspeln, čteníků, dříve vyžadovalo téměř jeden den.

³⁹¹ Úrok z krávy obnášel roku 1577 v Raspenavě 46 gr. 4 den., v Luhu 48 gr. Podle soupisu z konce 16. století ohledně příjmů za úrok z krav připadajících na svatodušní svátky („Einnamb und empfangk von Khue Zins, so auff Pffingsten gefallen“), platila daň ves Libverda panství na svatodušní svátky úrok z krav 24 gr., Luh 48 gr., Ludvíkov 48 gr., Jindřichovice p. S. 1 kopy, Raspenava 48 gr., Větrov 48 gr., Kundratice 48 gr., Dětrichov 48 gr., Krásný les 44 gr. 1 den., Hejnice 24 gr. a láník ve Frýdlantu 42 gr. – V Lužci se platil všeobecný úrok roku 1598 na sv. Michala a sv. Jiří po 3 kopách 44 gr., roku 1607 na sv. Michala 3 kopami 51 gr. a na sv. Jiří 4 kopami. Solný úrok (Salzgeld) se odvádělo roku 1630 ze 7 komínů v Lužci 1 kopa 27 gr. 3 den., z komínů

Schultessen“, plecko za 1 zl.) byl stanoven jen v úředních vsích, ne v lenních vsích. K úředním vsím patřily Raspenava a Luh; v obou obnášel peníz za plecko po 2 zl. Lužec jako lenní ves neplatil frýdlantské vrchnosti ani peníz za plecko, ani lenní daň („Lehenehrung“).³⁹² Ta činila v Raspenavě 2 zl. 39 kr., v Luhu 2 zl. 48 kr. Také Lužec jistě nebyl osvobozen od právě zmíněných dávek; ty však namísto vrchnosti mohly být odváděny tamnímu leníkovi.

V oné době měli své dávky a úroky jak sedláci, zahradníci a domkáři, tak živnostníci. Jak vypovídá urbář z roku 1631, měl tehdy Luh panský mlýn se dvěma mlýnskými oběhy, Raspenava měla dědičný mlýn a Lužec pilu. Druhý funkční mlýn v Luhu, který byl pronajat, dával pozemkové vrchnosti ročně 1 strych pšenice, 7 strychů obilí, 68 strychů obecních měřic, 47 zl. 57 kr. 1 denár za krmná prasata, 30 mladých slepic a 7,5 kop vajec. V dědičném mlýně v Raspenavě, tehdy vlastněném Christophem Neumannem, obnášel starý úrok 14 zl., zvýšený úrok už 21 zl. Úrok za pilu v Lužci činil 2 zl. 24 kr. Mlýn v Lužci není v úročním rejstříku zmíněn. Pekařská živnost byla zastoupena ve všech třech obcích, a sice v Raspenavě a Lužci po dvou, v Luhu však po čtyřech pekařích. Pekařský úrok, placený na sv. Havla, obnášel v Raspenavě a Lužci po 1 zl. 32 kr. 4,5 den., v Luhu však 3 zl. 5 kr. 1,5 den. V Luhu kromě toho mělo své obydlí osm tkalců, kteří odváděli úrok 6 zl. 10 kr. 3 den. V Raspenavě usedlý tkadlec platil úrok 46 kr. 3 den.

V roce 1640 zaplatila obec Luh na dědickém úroku na sv. Michala 5 kop 36 gr., za hrabání (Rechenzins) 1 kopy 32 gr. 4 den., za koupi příze 30 gr. 6 den., za pláteníky (od 8 pláteníků) 5 kop 8 gr. 4 den., za lenní dávku 1 kopy 52 gr., peníz za plecko 1 kopy 42 gr. 6 den., a za starý kravský úrok 48 gr. V roce 1660 na dědičném úroku 5 kop 46 gr., za hrabání 30 gr. 6 den., za pláteníky (od tří pláteníků) 1 kopy 32 gr. 4 den., za lenní dávku 3 kopy 52 gr., peníz za plecko 1 kopy 42 gr. 6 den. a úrok z louky 3 kopy 56 gr. V roce 1660 muselo být odvedeno 23 kapounů, a 32 úročních slepic. V Lužci roku 1660 byl dědický úrok 1 kopy 4 gr. a robotní peníz 56 gr. Za pilu patřící rychtáři Christophu Neumanovi se platil úrok 1 kopy 36 gr. Za mlýn, který vlastnil střelec Hans Neumann, se platilo 7 kop.

Prohlédnutím předcházejícího výkladu se dá rozpoznat, že postavení obyvatel našeho kraje v 17. století nebylo záviděnéhodné. Uvážíme-li, že všude na panství vládly stejné poměry, skutečně není divu, když se poddaní opakovaně proti pozemkové vrchnosti bouřili,

v Luhu 11 kop 27 gr. 3 den., a z 54 kominů v Raspenavě 11 kop 15 gr. Lužec byl oceněn roku 1654 na 147 strychů setby podle pražské míry.

³⁹² Die „Lehenehrung“, lenní pocta, byla za milost léna dávka poskytovaná pozemkové vrchnosti (starosasky éra = Ehre, Schutz, Gnade, Gabe, úcta, ochrana, milost, dar, anglosasky arian = schonen, begnadigen, chránit, omilostnit).

aby ze sebe setřásl tak těžké jho. V letech 1679 a 1680 bylo skoro celé panství severních Čech zapojeno do povstání (srov. k tomu moje pojednání „Urkundliche und archivalische Beiträge zur Geschichte des Bauernaufstandes in Nordböhmen 1680“, in: Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, roč. XX, s. 1–62).

Na povstání se podílely také obce zdejšího církevního okrsku. Na straně sedláků stáli rychtáři Johann Chr. Ressel z Raspenavy, Hans Krause z Luhu a Hans Georg Neumann z Lužce. Vůdcem povstání na Frýdlantsku byl dolnořasnický kovář Andreas Stelzig. Neměl mezi sedláky našeho kraje málo věrných přívrženců. Někteří se dokonce odvážili zastávat se jej ještě po jeho žalářování. Tak to stojí v jedné listině: „Chr. Wohl prosí za kováře.“ („Chr. Vol (Wöhl, z Raspenavy) bittet umb den Schmied.“). Dva z Raspenavy, Chr. Keller (Köhler) a „der Blumberg“ (Hans Blumrich) se nacházeli mezi selským poselstvem vyslaným do Vídně. Prameny zmiňují, že byli ve Vídni a také přišli zpět („sein zu Wien gewesen, auch wieder zurückkommen.“) Jiný Raspenavan, sedlák Martin Nicht, patřil k oné sestavě, která měla ve Vídni vymoci Stelzigo osvobození. Jako všichni účastníci, také on byl po svém návratu domů podroben ostrému výslechu. Při něm se pokusil pokud možno „očistit“ („rein zu waschen“) a druhým „záplatovat svědomí“ („etwas am Zeuge zu flicken.“). Ani v nejmenším se neukazuje jako zastánce těch, kteří nasazovali svůj život za blaho zle utlačovaného stavu. Vystává to z více jeho výroků, které učinil při svém výslechu dne 28. listopadu 1681. Další se nabízejí k dispozici z postupu hrdelního soudnictví proti více poddaným, silně zúčastněným na vzbouření, obzvláště proti obávanému Ondřeji Stelzigo. Na otázku, zda je pravda, že dolnořasnický kovář byl vůči „své milostivé vrchnosti dvakrát vzpurný, rebelantský a nevěrný“ („seiner gnädigen Obrigkeit zweymahl widerspenstig, rebellisch und untreu worden“), odpověděl: „Ano, ovšem, kdyby nepřinášel neplatné dopisy z Lince, byl by lid zůstal spokojený, klidný a neprotivil by se vrchnosti. S těmito dopisy chodil od jedné vsi k druhé a říkal lidem, že jim chce přinést spravedlnost a svobody od císaře.“ („Ja freylich, wann er nicht ungültige Briefe von Lintz gebracht hätte, wäre das Landt Volk wohl zufrieden, ruhig (und) der Obrigkeit unaufsetzig geblieben; mit diesen Briefen ging er von einem zum andern Dorf und redete denen Leuthen zu: er wolle ihnen die Gerechtigkeiten und Freyheit beym Kaiser zu wegen bringen.“ Na druhou podobnou otázku odpověděl: „Podruhé lidi pobuřoval a zmíněnými dopisy pobízel ke vzpurnosti. Kdyby nechodil s dopisy z Lince, zůstali by lidé klidní.“ („Das andermohl hat er (Schmied) die Leuthe aufgewükelt und mit denen obgemelten Briefen zur Widerspenstigkeit aufgefrischt; denn wann er nit mit den Briefen von Lintz kommen wär, so würden die Leuth still seyn

gewesen.“). Na otázku, zda Stelzig sedlákům něco doporučoval, když se měli objevit před císařským komisařem hrabětem Piccolominim, („mají se opatřit zbraněmi“, „sie sollen sich ins Gewehr setzen“), učinil výpověď, že kovář lidi vybízel skrze posla, aby se opatřili puškami a zbraněmi a táhli společně před zámek Frýdlant. K tomu dodal: Říkal jsem „lidem, že to nemají dělat a že se nemají stavět proti milostivé vrchnosti a Jeho Císařskému Majestátu.“ (Ich redete „den Leuthen zu, daß sie es nicht thuen und sich wider die gnäd. Obrigkeit und Ihre Kays. Maytt. setzen sollen.“). Ani raspenavskému rychtáři se Nicht nezdál právě „nezralý“ („grün“). Říká: „Náš šolc v Raspenavě přikázal, aby se lidi sešli. A tenhle náš šolc má obecní pečeť, kterou mu starší přinesli, a on ji potřeboval k těmhle věcem (tj. k pečetění stížného spisu sedláků, který měl Stelzig ve Vídni předat císaři). A kdyby rychtáři a obecní starší ty lidi odrazovali a ne je k tomu sami nabádali, tak by toho ty ubohé obce rády zanechaly.“ („Unser Schultz von Raspenau hat das Gebot gemacht, daß die Leuthe seyndt zusambenkommen. Und dieser Schultz hat das Gemeinde Siegl, welches ihm die Eltisten gebracht haben, zu diesen Sachen (d. h. zum Aufdruck auf die Beschwerdeschrift der Bauern, die Stelzig in Wien dem Kaiser überreichen sollte) gebraucht und wann die Scholtzen und Gemein Eltisten denen Leuthen hetten abgerathen und sie nicht selbst dazue angefrischt, so würden die armen Gemeinden alles gern unterlassen haben.“).

Rychtáři, kteří podporovali povstání sedláků, nevyšli bez trestu. Na základě rozsudku z 2. listopadu 1683 měli ztratit svá léna, krčmy, nebo je znovu vyplatit zlatem. Výplatné bylo pevně stanoveno pro všechny rychtáře na 300 zlatých. Jen raspenavský rychtář měl zaplatit 400 zlatých. Také jemu však potom bylo sleveno na 300 zlatých. Rychtáři v Lužci byl výměnný poplatek, jak sám uvedl, odpuštěn „v milosti“ („in Gnaden“). Raspenavský rychtář zaplatil vrchnosti, pokud je známo, 50 zlatých, lužský 40 zl. Oba rychtáři byli později rovněž zproštěni placení zbytku poplatku.

Schůzky a porady vůdčích sedláků se v Raspenavě konaly také u rolníka Georga Jäckela. Předveden k vrchnostenskému úřadu, přiznal se (podle zprávy z 5. února 1687) po „ostré domluvě“ („scharfes Zureden“), že proti své vůli“ („wider seinen Willen“) kromě některých přespolních sedláků (Gregor Jäckl z Bulovky „s kovářovým strážcem, Christophem Riegerem“ („mit des Schmiedes Wächter Christoph Rieger“), Christoph Zestermann z Větrova, Georg Neumann a Michel Hausmann z Krásného Lesa) bylo více místních rolníků: Christoph Riedel z Raspenavy, svobodný sedlák Christoph Nicht, přísežní Martin Ressel a Christoph Hausmann z Luhu stejně jako Georg Köhler a Hans Blumberg (Blumrich) z Raspenavy „různě přišlo do jeho domu a měli se usnést, že je pošlou do Vídne a kováře

Stelziga osvobodí z vězení“ („unterschiedlich in sein Haus kommen wären und beschlossen (hätten), daß sie hinaus nacher Wien schicken und den Schmied (Stelzig) aus dem Arrest entlösen wollten.“). Uvedení rolníci poté byli rovněž podrobeni výslechu. Sedlák Christoph Riedel přiznal „po dobrém“ („gütlich“), že byl na poradě u Georga Jäckela. Přitom se měli „společně poradit ohledně cesty a chtěli u početného služebnictva Jeho Císařského Majestátu jako jiní stěžovatelé kvůli příjmu a každý k tomu dát Georgu Köhlerovi 5 zlatých“, který měl peníze vybrat („sie sich miteinander beredet, sie wollten bei Ihrer Kaiserl. Majestät im Wege der vielfältigen Hofedienste als anderer Beschwerden halber einkommen und (es sollte) Jeder dazu 5 zl. geben dem George Köhler“ (der das Geld zu sammeln hatte). Totéž potvrdil také Christoph Nicht z Luhu. Uvedl, že byl lužským přísežným, Christophem Hausmannem „dotažen a skoro donucen k tomu“ („dazu gebracht und fast gezwungen worden“), aby mu (Köhlerovi) dal čtyři zlaté („zu diesem Recht 4 zl.“). Přísežný Martin Ressel oznamuje, že on „k tomu přišel jen jednou“ („einmal ungefähr dazugekommen“) a „postřehl tolik“ („soviel vermerkt“), že „chtěli kováře zprostit vězení“ („daß sie den Schmied aus dem Arrest entledigen wollten.“). Při výslechu Gregor Jäckel z Bulovky, Georg Jäckel z Raspenavy, Martin Ressel u Christoph Hausmann z Luhu stejně jako Georg Neumann z Krásného Lesa ukázali jako „nejvíce podezřelí a tvrdošíjní“ („am meisten verdächtig und halsstarrig“), proč byli „drženi v nejostřejším vězení“ („im schärfsten Arrest behalten“) a potom „předání do jistého opatrování v Liberci“ („nach Reichenberg in sichere Verwahrung übergeben“), aby „byla učiněna na těchto ptáccích výstraha“ („ein Exempel an diesen Vögeln statuiert werde.“). V další zprávě z roku 1687 se říká, že obce Krásný Les, Luh, Raspenava a Větrov „měly mít zájem položit peníze za právo“ („interessiert wären und zu dem Rechte Gelder anlegen täten“). Tehdy zamýšlely „poslat do Vídně Christopa Köhlera, domkáře v Hamru u Raspenavy, který se kdysi dal také k dispozici“ („den Christoph Köhler, Häusler beim Hammer in Raspenau, der vormalen sich auch gebrauchen lassen, nach Wien abzuschicken.“ Způsob potrestání přísežných a rolníků z našeho církevního okrsku, dovezených do Liberce k odsouzení, je neznámý. Rolníci z Lužce – zdá se – vystupovali při povstání méně. Alespoň jedna zpráva říká, že se „neměli podílet na konspiraci (vzpouře), („der Conspiration (Meuterei) nicht teilhaftig gemacht“).

Po porážce povstání to ještě léta mezi sedláky vřelo. Císařské komise přišly na panství a pátraly po příčinách. Stále tu byly stížnosti poddaných a nová vyšetřování. Při komisi, konané 30. a 31. července 1687, přednesli poddaní zdejšího církevního okrsku své stížnosti. Všechny tři obce si stěžovaly na různé „odebírání věcí“ („Nehmungssachen“), tj. na takové věci, které

byly nuceny odebírat od své vrchnosti. Byly to např. „geringes“ nebo „Brackvieh“, pálenka a další). Potom si stěžovali na neoprávněné výkony služby (nezpoplatněné „Weinzenholen“ a jisté povozy, fůry), na snížení poplatků za děláni dřeva a šindelů. Stěžovali si na zvýšení úroků z luk, na placení úroku za děti nevybrané pro dvorskou službu atd. Raspenavští vypověděli, že mnohé týdny, „kdy jsou stejně dva svátky“ („wann gleich zwei Feyertagen sein“), museli robotovat tři dny. Obyvatelé z Lužce, kteří dříve měli platit jen robotní peníz, si stěžovali, že nyní museli „robotovat a k tomu platit robotní peníz“ („roboten und zugleich das Robotgeld zahlen“). Dne 8. srpna 1687 vyšetřovací komisaře podali frýdlantské vrchnosti podrobnou zprávu o výsledku vyšetřování. Vrchnost na ni odpověděla 24. září 1687 námitkou. V ní se mj. říká, že sedláci z Lužce dávají částečně 12, 15, 16 až 24 malých grošů robotních peněz. Raspenavští sedláci vykonávají 3 půldenní roboty. Další námitky sedláků odmítla vrchnost jako „čistou nepravdu“. („Die Mildeneichener Pauer geben theiles zu 12, 15, 16 bis 24 kleine Groschen Robot Geldt; wie könnte dies möglich sein, daß sie umb so ein schlechtes aller Hofe Dienst und Robothen befreyet sein wollten, sie werdens auch in Ewigkeit nicht erweisen können, daß selbe jemahln aller Robothen befreyet gewesen, daß aber sie etwelcher Dienst befreyet sein, werden noch darbey verlassen. – Es thuet von den Raspenauer Pauern jeder wochentlich nicht 3 Halbe Tage robothen, geschweige 3 ganze Tage, und dürffen so vermessenlich ohne schön Vertretten und Melden, daß manche Wochen, wann gleich zwey Feyertage sein, sie dennoch 3 Tage robothen müßten, welches eine pure Unwahrheit ist.“) (Podle listin v zámeckém archivu ve Frýdlantu).

Selské povstání nikterak nezlepšilo postavení poddaných. Všechny snahy císaře a zemské vlády chránit trpící stavy zůstaly neúspěšné. U pozemkové vrchnosti nedošel žádné pozornosti patent, vydaný právě císařem Leopoldem 28. června 1680. Ten nařizoval, že robotní dny nemají přesáhnout tři dny v týdnu. Pozemkoví páni se nestarali o císařský patent, nýbrž vládli stejně jako předtím obvyklým způsobem, podporováni tyranskými fojty a úředníky. K zachování císařských nařízení tehdy ještě chyběl náležitý úřad.

K účelu zdanění bylo v 17. a 18. století vícero příjmů z polí. Podle berní ruly z roku 1654 sloužilo v Raspenavě ze 528 strychů orných polí, jež byly k dispozici, k zimnímu osevu 142 strychů a k letnímu osevu 118 strychů. V Luhu, kde bylo roku 1381 prokazatelně sedm lánů o průměrné velikosti 13,7 prutů, sloužilo právě roku 1654 celkem 519 strychů orbě; 137 strychů bylo užíváno k zimnímu osevu a 189 strychů k letnímu. V Lužci je roku 1654 uváděno 147 strychů polností; z toho sloužilo 25 strychů zimnímu osevu a 34 strychů letnímu. V Raspenavě tehdy čítal dobytek 68 volů, 160 krav, 98 kusů jalového dobytka a 80 ovcí,

v Luhu 62 volů, 123 krav a 65 kusů jalového dobytka a v Lužci 10 volů, 23 krávy a 12 kusů jalového dobytka.

Roku 1713 byl zřízen opět nový katastr půdy. Podle něj obsahovala orná půda v Raspenavě 292 strychů polí třetí třídy, 46 strychů úhoru a 226 strychů lad. Louky poskytovaly 115 dvojspřežních nákladů sena a 10 právě takových nákladů otavy. V Luhu sestávala orná půda z 247 strychů polí třetí třídy, ze 70 strychů úhoru a 220 strychů lad země a půdy. Z luk bylo sklíženo 70 dvojspřežích nákladů sena a 15 dvojspřežních nákladů otavy. V Lužci propadlo orné půdě $59 \frac{1}{4}$ strychů polí třetí třídy, 13 strychů úhoru a 69 strychů lad. Sklizení z luk vydalo 15 dvojspřežních nákladů sena a 2 dvojspřežní náklady otavy.

Při okulární vizitaci roku 1722 bylo v Raspenavě shledáno: $17 \frac{2}{4}$ strychů polí druhé třídy, $330 \frac{3}{4}$ polí třetí třídy, 87 strychů úhoru a 336 strychů lad. Pro výsev sloužilo $348 \frac{1}{4}$ strychů. Louky dosahovaly 146 dvojspřežních nákladů sena a 30,5 těchže nákladů otavy. V Luhu sestávala orná půda ze $73 \frac{3}{4}$ strychů polí druhé třídy, $436 \frac{2}{4}$ strychů polí třetí třídy, $139 \frac{1}{4}$ strychů úhoru a $291 \frac{2}{4}$ strychů lad. K výsevu se užívalo $510 \frac{1}{4}$ strychu. Louky poskytovaly 94,5 dvojspřežních nákladů sena a 36,5 nákladů otavy. V Lužci připadlo na polní orbu $4 \frac{3}{4}$ strychu na půdy druhé třídy, $60 \frac{2}{4}$ na pole třetí třídy, 21 strychů na úhor a $83 \frac{2}{4}$ strychů na lada. Louky poskytovaly 17 dvojspřežních nákladů sena a $2 \frac{3}{4}$ nákladů otavy.

Malý vhled do robotních poměrů vrstev majitelů pozemků během první poloviny 18. století nám umožňuje robotní soupis z 27. října 1748. Podle něj měli tehdy obyvatelé Raspenavy odvádět celkem 2 132 potažní a 3 420 dní ruční roboty; z toho připadlo na deset dvojspřežních sedláků 1 976 a na šest obyčejných (prostých) sedláků 156 dní potažní roboty. Těch 3 420 dní ruční roboty mělo vykonat 75 ve vsi usedlých menších hospodářů. V Luhu, kde bylo 23 dvojspřežních sedláků a 70 menších hospodářů (zahradníků a domkářů), vykonávali prvně jmenovaní 2 141 dní potažní roboty, druzí 3 256 dní ruční roboty. V Lužci bylo 5 dvojspřežních sedláků s celkem 520 dny potažní roboty a 13 menších hospodářů s 832 dny ruční roboty. Celkem tedy vykonávali obyvatelé Raspenavy 5 552, oni z Luhu 3 256 a z Lužce 1 352 robotních dní. K tomu doplňuje robotní soupis z 27. října 1748: každý poddaný je povinen (bez krácení robot) jít tři dny (v roce) na lov jako nadháněč. Každý sedlák, zahradník a domkář má naštípat tři, čtyři až osm sáhů vrchnostenského dříví, které potažní hospodáři mají odvézt do pivovaru; posledně uvedení mají kromě toho vyzvednout v Jičíně sladovnické obilí nebo místo toho zaplatit povozné 15 krejcarů za strych. K tomu každý ještě musel pomáhat žnout (kosit) obilí, seno a otavu (srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde IV, 146 a násl.). Uvážíme-li, že kromě robotních dní a dalších jiných výkonů

služeb pro pozemkovou vrchnost byly nutno plnit ještě rozličné peněžní a naturální dávky, je možno se učinit přibližný obraz zoufalého postavení obyvatel z onoho času. Desetiletí dlouho museli poddaní ještě nést toto těžké jho největšího útlaku. Potom konečně zakmitlo světlo do bezútěšného postavení selského stavu v době císaře Josefa II. Již jeho velká matka, císařovna Marie Terezie měla svým nařízením z 5. října 1742 poněkud zmírnit tvrdost člověčenství. Dne 4. října 1771 ustanovila císařovna vlastní komisi k prozkoumání poddanských poměrů („Urbarial-Kommissin“), aby zjednala nápravu v případech obzvláště křiklavého přetěžování robotami a dávkami. Podle krajského úředního nařízení musela každá obec přiznat roboty ustanovené svými vrchnostenskými „urbáři“. Dne 21. dubna 1774 bylo poddaným slíbeno prostřednictvím císařského patentu, že všechny jejich stížnosti podané ohledně robotních záležitostí mají být důkladně prozkoumány, poddaní však mají až do vyřízení jejich prozkoumání přesně a svědomitě plnit všechny své povinnosti vůči pozemkové vrchnosti. Dne 7. září 1774 nastoupila na místo urbariální komise platné pro společné dědičné země zvláštní komise pro každou jednotlivou dědičnou zemi. Aby byly tyto výbory pro všeobecné zlepšení poddanských poměrů uznány jako naléhavě důležité, ustavila císařovna novým robotním a urbariálním patentem nejvyšší týdenní počet pro roboty tři dny a oznámila zároveň jako přípustné vyplacení se z roboty. Tento patent musel být zveřejněn v kostelech a úředních kancelářích. Sedláci chtěli nalézt v patentu více, než skutečně obsahoval; mnozí byli toho mínění, že patent jim předkládaný není pravý. Chtěli jej poznat. Poštovní nesyvědomitými vůdci, táhli ve velkých houfech před zámky, úřední kanceláři a fary, aby našli ten pravý patent. To byl počátek selského povstání před rokem 1775, který proběhlo v německých oblastech více klidněji, než v českém kraji. (Srov. k tomu autorovu podrobnou práci *Der Bauernaufstand im Jeschken-Isergebirge 1775*, v: *Unser Isergebirge*, Jablonec nad Nisou 1929). Po povstání následující vyšetřování dala podnět k vydání robotního a urbariálního patentu ze 13. srpna 1775. V něm bylo stanoveno, že 1. robotní služby smějí činit nejvýše tři dny za týden, 2. vyplacení robot má probíhat podle pevně stanovených cen, tj. že roboty by měla být přeměněna na mírnou peněžní dávku, 3. je ponecháno na vůli jednoho každého poddaného provést „výkup“ („Einkaufung“) svých „pozemků přiznaných v berním katastru“ („im Steuerkataster radizierten (einbekanntem) Gründe zu vollziehen“), k čemuž má být pozemková vrchnost nápomocna „snositelnými a pozvolnými lhůtami ke splacení“ („mit den leidlichsten und allgemächlichsten Fristzahlungen“). Nový robotní patent, jenž se objevil 4. září 1775, dal sedlákům svobodnou volbu zda chtějí setrvat při starých zvyklostech, nebo si zvolí navržený nový druh robot. Podle starého systému byly robotní dny rozděleny do čtyř

tříd: „velcí sedláci 3, středně velcí 2,5, středně malí 2 a malí sedláci 1,5 dne týdně“ „als große zu 3, großmittle zu 2 ½, kleinmittle zu 2 und kleine Bauer 1 ½ Tagen wöchentlich“). Nový patent rozlišoval jen „3 třídy podle berního pravidla (berního nařízení“ („3 Klassen nach dem Steuerreglement (der Steuerverordnung)“), tak, že povinnost odvádět daně byla od 40 do 60 zl. týdně za 3 dny, za každé dva dny týdně od 20 do 40 zl. a za každého 1,5 dne roboty od 10 do 20 zl. a ještě méně. Řečený patent sice umožňoval, aby – když poddaní „uzavřeli smlouvu na třetí způsob“ („auf eine 3. Art kontraktieren“) – „nebyli vázáni ani starým, ani novým robotním patentem“ („weder an ein altes, noch neues Robotpatent gebunden“) (MNEC 49, 99). Dne 3. října 1775 odpověděl nařízený z každé obce Boleslavského kraje do Mladé Boleslavi, kde jim byl předán nový robotní patent, současně ale také vyložen jeho obsah. Počátkem roku 1775 se museli poddaní jednotlivých panství dostavit na svůj příslušný hospodářský úřad a v přítomnosti vrchního (úředníka) prohlásit, zda zůstávají při staré robotě, nebo se chtějí rozhodnout pro nový patent, nebo pro „třetí aneb přátelský způsob“ („eine dritte oder gütliche Art“). Jak se poddaní našich obcí rozhodli, lze spatřit z následujících robotních soupisů (v plném opisu dodaném díky panu Josefu Schubertovi z Frýdlantu).

Soupis robot

Ves Raspenava

Jméno tehdejšího majitele statku	Číslo domu	Platil roku 1773 zl.	kr.	Měl každý týden robotovat dvojspřežní s voly	Ruční robota Každý týden celý rok dní	ročně vůbec
Potažní sedláci:						
Hanns Christoph Scholze	1	12	45	1,5		
Hanns Joseph Wildner	7	12	45	1,5		
vdova po Hannsi Christ. Krauseovi	12	12	24	1,5		
Joseph Neumann Horní	13	11	39	1,5		
Hanns Friedrich Köhler	16	12	-	1,5		
H. Anton Schöler Horní	19	12	45	1,5		
Hanns Ch. Rößler	82	12	24	1,5		
Hanns Ch. Wildner Dolní	85	13	57	1,5		
Hanns Michl Herbig	109	13	33	1,5		
Gottfried Wöhl	134	12	-	1,5		
Hanns Ch. Ressel	135	12	-	1,5		
„Věnní“ sedláci:						
Hanns Joseph Ressel	75	12	45	1,5		
Hanns Joseph Lux	78	12	12	1,5		
Hanns Christoph Gutbier	103	12	24	1,5		
Hanns Georg Neumann	84	8	39		2,5	

(Poznámka k „věnným“ /?/ sedlákům): Tato individua panu faráři částečně vykonali práci, kterou ale už mezi to zahrnuli.

Náruční sedláci:						
Hanns Ch. Neumann	41	7	30		2,5	
Hanns Ch. Ressel	104	8	6		2,5	
Franz Blumrich	105	8	15		2,5	
Hanns Ch. Blumrich	110	8	6		2,5	
Hanns Ch. Görlach	111	7	42		2,5	
Joseph Neumann Střední	106	8	27		2,5	
Gabriel Hockeborn	47	8	51		2,5	
Hanns Ch. Ressel	54	8	51		2,5	
Dědiční sedláci						
Hanns Ch. Waise	17	3	54		1,5	
Hanns Joseph Neumann	36	4	21		1,5	
Hanns Ch. Richter	46	3	36		1,5	
Hanns Ch. Köhler	102	3	-		1,5	
Hanns Ch. Neumann	113	3	24		1,5	
vdova po Gottfriedu Herrmannsovi	115	3	54		1,5	

(Poznámka k dědičným sedlákům): Pro rychtáře vykonávají ročně 2 dny, které prokazují jako svou povinnost.

Poloviční „nivní“ sedláci:						
Franz Kratzer	21	-	57			20
Hanns Joseph Richter	34	-	57			20
Domkáři:						

Kteří mají v katastru prov/iant?/ a jsou usazeni na pozemcích.

Hanns Georg Kyllmann	23	-	39			26
vdova po Antonu Scholzem	37	-	45			26
Johann Georg Walter	64	-	36			26
Anton Herrmann	94	-	57			26
vdova po Josephu Neumannovi	125	-	45			26
Gottfried Sieber	5	-	45			26
Anton Herbig	6	-	57			26
Hanns Ch. Krause	11	-	57			26
Hanns Fr. Stelzig	25	-	57			26
Anton Pfeifer	40	-	57			26
Anton Augsten	43	-	57			26
Anton Bieberstein	44	-	57			26
vdova po Franzi Preußlerovi	63	-	39			26
Anton Walter	69	-	57			26
Hanns Ch. Schwarzbach	70	-	57			26
Anton Blumrich	76	-	57			26
Hanns Georg Neumann	88	-	57			26
Joseph Neumann	90	-	57			26
Hanns Ch. Blumrich	92	-	30			26
vdova po Gottfriedu Neumannovi	93	-	57			26
Hanns Heinrich Ressel	97	-	57			26
vdova po Andreasu Wildnerovi	127	-	57			26
Hanns Ch. Rößler	128	-	57			26
Gottfried Wöhl	61	-	Coby kovář je osvobozen od robotování, platí daň, nebo vykonávat třináct dní ručních robot.			
Domkáři:						

Kteří v kat. mají prov. a nacházejí se na selských či obecních pozemcích.						
Hanns Michel Peucker	91					13
Joseph Krause	32					13
Christoph Blumrich	112					13
Hanns Ch. Ressel	55					13
Obyvatelé:						
Celkem – kromě těch, dle svrchovaného robotního patentu z r. 1775 zcela osvobozených od robot jeden každý povinen vykonat						13

Stará robota

Lenní a soudní rychtář

Č. domu	Platili v r. 1773 zl.	kr.	
62	11	15	Josef Worf, hat jährlich nomine Lehenweinfuhr-Verschonengeld zu erlegen Sieben Gulden 34 kr.; im übrigen genüßet (er) die völlige Befreyung der natural Robot, weil derselbe das Richteramt samt allen dareinschlagenden Obrigkeitlichen Rentgelder-Einnahmungen und Robots-Beförderungen, dann Bier- und Brandweinschanck, so er auf seine Kosten zuzuführen und zu besorgen hat, daher von der Robotswahl ausgeschlossen ist. Mit der Anmerkung: daß wenn selber die Richterey zu Vertreten untauglich, derselbe einen Gerichtshalter nach Obrigkeitlicher Erkenntnis, allenfalls er sich selbst mit ihm nicht abfinden thäte, zu belohnen schuldig ist.
Muž z poplužního dvora:			
39	15	57	Hanns Joseph Ressel, wählte die alte Schuldigkeit, gemäß welcher er nomine uralten Robotgeld zu erlegen hat drey Gulden 30 kr., dann statt sonst zugeführten Malzgetreid Relutions-Geld ein Gulden.
Potažení sedláci			
87	15	57	Hanns Anton Scholze, wählte die alte Schuldigkeit und hat auf eine dritte Art allwochentlich ein, dann extra in der Holz- und anderer Zufuhr Sechzehn Zugtage mit zwei Ochsen zu Verrichten, ferner an Relutions-Geld nomine Lehenweinfuhr-Verschongeld zu erlegen jährlich zwey Gulden 40 kr.
83	7	9	Hanns Ch. Walters Wittib, wählte die alte Schuldigkeit, gemäß welcher sie an uralten Robotgeld zu erlegen hat drey Gulden neun Kreuzer und nomine Lehenweinfuhr-Verschongeld jährlich ein Gulden 22 kr. auf immerwährende Zeiten.
„Dědiční“ sedláci:			

142	3	-	Hanns Friedrich Bergmann, wählte die alte Schuldigkeit und hat so nach nomine uralten Robotgeldes jährlich zu erlegen zwey Gulden und dreyßig Kreuzer, und beynebst an Brennholz zu spalten Vier Böhm. Klaftern auf immerwährende Zeiten.
„Nivní“ sedláci:			
143	2	33	Hanns Wenzel Weikerts Wittib, wählte auch die alte Schuldigkeit und hat an alten Robotgeld jährlich abzuführen ein Gulden 30 kr., dann statt 3 stück nicht spinnenden Garns à 10 kr. Relutions-Geld 30 kr. auf immerwährende Zeiten.

Vyrovnání na třetí způsob

Potažní sedláci:			
71	14	21	Hanns Christoph Hausmann, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich zwey Tage und extra Winterszeit in der Holz- und anderer Zufuhr, dann Frühlings- und Herbstsaat acht Tage mit zwei Ochsen, doch in einer Woche niemahl mehrer denn drey Tage.
118	14	33	Hanns Friedrich Krause
119	14	33	Hanns Joseph Neumann Dolní
136	15	48	Hanns Ch. Köhler
140	15	18	Hanns Joseph Wildner
Na stejný způsob			
58	14	33	Hanns Christoph Wildner, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich sechzig Zugtage mit zwey Ochsen, weil auf desselbigen Grund der Kallichstein zur Obrigkeitlichen Nutzung gebrochen und gebrannt wird, Nemlich allwochentlich ein Tag und extra sechs Tage der Obrigkeit, dann dem Pfarrherrn in Raspenau ein und einen halben Ackertag und im Graßhauen ein Hand- oder ein halben Zugtag.
81	12	-	Joseph Ressel, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich ein, dann extra in der Holz- und anderen Zufuhr sechs Zugtage mit zwey Ochsen, ferner an Relutions-Geld nomine Lehenweinfuhr-Verschongeld jährlich zu erlegen ein Gulden 18 kr.
114	11	6	Hanns Joseph Köler, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich ein Zugtag mit zwey Ochsen und zwar aus dieser Ursach, weil auf dessen Grund drey Herrschaften Teichte befündlich.
„Nivní sedláci“:			
3	2	15	Hanns Joseph Lindner, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich dreyßig neuen Handtage.
24	2	51	Anton Wessig
38	2	39	Gottfried Lux
51	1	54	Jakob Ressel
73	1	27	Anton Scholze
79	2	15	Joseph Halbich
126	2	15	Gottfried Frömtner
Na stejný způsob			

133	2	39	Hanns Joseph Weber	
137	2	39	Hanns Heinrich Blumrich	
138	1	54	Gottfried Plischke	
49	2	6	Hanns Ch. Ressel	
57	2	15	Hanns Ge. Ullrich	
77	2	15	Anton Krauße	
Poloviční „nivní“ sedláci:				
67	1	3	Hanns Georg Richter, Verrichtet auf eine dritte Art zwanzig sechs Handtage.	Na stejný způsob
66	1	3	Anton Horn	
9	1	30	Franz Scholze	
10	1	30	Christoph Effenberger	
22	1	3	Hanns Ch. Wöhl	
27	1	30	Anton Kratzert	
26	1	42	Anton Ressel	
35	1	30	Hanns Ch. Scholze	
48	1	30	Hanns Joseph Krauße	
52	1	15	Gottfried Scholze	
72	1	27	Anton Richter	
89	1	54	Vdova po Hannsi Ch. Resselovi	
99	1	30	Friedrich Schindler	
96	1	18	Joseph Köhler	
116	1	16,5	Joseph Fiebigler	
117	1	15	Gottfried Ressel	
121	1	3	Hanns Christoph Haußmann	
120	1	30	Anton Neumann	
124	1	42	Anton Herbig	
132	1	54	Anton Semt(ner)	
139	1	42	Josef Rieger	
20	1	30	Gottfreid Weinert	
123	1	42	Hanns Ch. Neumann	
Domkáři:				
29	1	57	Joseph Richter	Vyřízeno na třetí způsob, ročně dvacet šest dní ručních robot.
28	1	6	Anton Lammel	
18	1	6	Vdova po Hannsi Heinrichu Luxovi	
30	1	6	Franz Ressel	
56	1	6	Hanns Ch. Tschiedl	
95	1	6	Joseph Wildners Wittib	
130	1	6	Christoph Neisser	
15	-	45	Hanns Georg Ressel, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich zwanzig Handtage. Notandum: Sammentliche Unterthanen Verrichten diese Robotten ohne aller Ergötzlichkeit.	

Soupis robot.

Jméno tehdejšího vlastníka statku	Č. domu	Platil roku 1773 zl.	kr.	Měl každý týden robotovat s voly dvojspřežní dny	Ruční robota Každý týden po celý rok	ročně vůbec dny
Poplužní sedláci:o						
Hanns Adam Nicht	1	11	6	1,5		
Gottfried Stompe	3	11	36	1,5		
vdova po Hanssi Ch. Hermannovi	5	11	6	1,5		
Joseph Blumrich	10	11	30	1,5		
Gottfried Richter	18	11	36	1,5		
Obyvatelé: Celkem – kromě těch, dle svrchovaného robotního patentu z r. 1775 zcela osvobozených od robot jeden každý povinen vykonat						13

Ves Lužec

Staré roboty

Č. domu	Platili roku 1773 zl.	kr.	
24	6	39	Anton Hausmann hat jährlich nomine Lehenweinfuhr-Verschonengeld zu erlegen zwey Gulden 53 kr. auf immerwährende Zeiten, dann als ein uraltes Robotgeld zwanzig acht Kreutzer. Im übrigen genüset (er) die völlige Befreyung der natural Robotten, weil derselbe das Richteramt samt allen dareinschlagenen Obrigkeitlichen Rentgelder-Einmahnungen und Robots-Beförderungen, dann Bier- und Branntweinschanck, so er auf seine Kosten zuzuführen und zu besorgen hat, dahero von der Robotswahl ausgeschlossen ist. Mit der Anmerkung: wenn selber die Richterey zu Verrichten untüchtig, derselbe einen Gerichtshalter nach Obrigkeitl. Erkenntniß, allenfalls er sich selbst mit ihm nicht abfinden thäte, zu belohnen schuldig ist.

Náruční sedláci:			
8	10	25,5	Hanns Friedrich Wüldner, Verrichtet auf eine dritte art allwochentlich zwey und einen halben Handtag.
13	10	16,5	Hanns Ch. Köler
15	10	25,5	Joseph Augsten
Na stejný způsob			
Celí sedláci:			
11	2	3	Franz Semtner, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich dreyßig neun Handtage.
12	2	3	Hanns Ch. Weyße
23	2	3	Hanns Joseph Neumann
Na stejný způsob			
Poloviční zahradníci:			
4	1	15	Hanns Joseph Ressel, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich zwanzig sechs Handtage.
Domkáři:			
20	-	48	Heinrich Neumann, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich zwanzig Handtage.
19	-	48	Gottfried Effenberger, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich Sechzehn Handtage.
6	-	48	Hanns Ch. Lux, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich Achtzehn Handtage.
7	-	48	Anton Preußler
9	-	48	Wenzel Wüldner
16	-	48	Joseph Bergmann
Na stejný způsob			
Vesnika Peklo, katastrálně přísluší k Lužci.			
Celí zahradníci:			
			Welche bey Mildeneichen der Obrigkeit zugeschrieben und 1773 stat Ihnen mit 2 zl. 40,5 kr. Versteuerte 4 strich Ackerbahr Feld, beinebst aber annoch 7 strich 2 Vrtl. Dominical Grundstücke besitzen, welche sic, da Sie Beiderley Grund eingekauft haben, nicht mehr Separiren lassen und folglich ab Anno 1780 anfangend ersteren 4 strich selbst zu Versteuern von Beiden aber zu Verrichten haben.
Robota na třetí způsob.			
2	-	26 $\frac{3}{4}$	Michael Neumann auf eine dritte Art jährlich zwanzig sechs Handtage und nebst diesen statt ein stück spinnenden Garns zehn Kreuzer und ob Erblich Obrigkeitl. Gründen drey Gulden.
3	-	26 $\frac{3}{4}$	Heinrich Augsten
4	-	26 $\frac{3}{4}$	Joseph Augsten
5	-	26 $\frac{3}{4}$	Anton Wöhl
6	-	26 $\frac{3}{4}$	Heinrich Chr. Neumann
7	-	26 $\frac{3}{4}$	Joseph Pfeiffer
Na stejný způsob			

Vyrovnaní na třetí způsob

Poznámka: před předepsanou robotou nežádali poddaní žádnou potěchu.“

Soupis robot

Jméno tehdejšího vlastníka statku	Č. domu	Platil roku 1773 zl.	r.	Měl každý týden robotovat s voly dvojsprežní dny	Ruční robota Každý týden po celý rok	ročně vůbec dny
Potažní sedláci:						
Franz Wildner	33	13	12	1,5		
Anton Kyllmann	14	13	12	1,5		
Andreas Vielkind	48	12	-	1,5		
Anton Ressel	52	12	-	1,5		
Christoph Lux	55	12	-	1,5		
Hanns Chr. Naaße	111	13	12	1,5		
Dědiční sedláci:						
Johann Nep. Knirsch	25	4	49		2	
Hanns Ch. Stompe	6	4	9		1,5	
„Nivní“ sedláci:						
vdova po Hannsi Ch. Peuckersovi	19	1	51		1	
Hanns Wentzl Matzig	34	1	54		1	
Hanns Ch. Wöhl	73	1	27		1	
Gottfried Krause	36	1	27		1	
Joseph Wöhl	44	1	27		1	
Gottfried Geißler	69	2	15		1	
Anton Hockeborn	79	1	54		1	
vdova po Hannsi Ch. Resselovi	66	1	25		1	
Hanns Michl Hausmann	94	1	54		1	
Poloviční „nivní“ sedláci:						
Anton Jäger	7	-	57			26
Franz Vatter	41	-	54			26
Joseph Krause	42	-	54			26
Anton Schwarzbach	49	-	54			26
Hanns Ch. Nicht	50	-	54			26
Gottfried Peucker	101	-	43			26

Anton Augsten	61	-	40		26
Domkáři:					
Kteří v katastru obsahují Prov. a obsazují pozemky:					
Joseph Scholze	2	-	30		26
Anton Kyllmann	18	-	57		26
vdova po Hannsi J. Hausmannovi	54	-	45		26
Hanns Anton Hübner	62	-	57		26
Hanns Ch. Kratzer	8	-	30		26
Anton Altmann	16	-	57		26
Franz Kratzer	17	-	57		26
Wentzl Elstner	20	-	57		26
Hanns Ch. Hübner	24	-	57		26
Gottfried Dreßler	28	-	57		26
Hanns Ch. Haußmann	30	-	57		26
Anton Effenberger	38	-	30		26
Hanns Friedrich Scholze	39	-	57		26
Philipp Zucker	35	-	45		26
Franz Neumann	37	-	45		26
Joseph Wöhl	56	-	45		26
Gottfried Prenzl	60	-	57		26
Hanns Georg Krissig	74	-	45		26
vdova po Hannsi Ch. Kyllmannovi	72	-	57		26
Joseph Herbig	76	-	40		26
Hanns Ch. Naaße	77	-	57		26
Hanns Ch. Hofmann	71	-	57		26
Anton Wöhl	78	-	57		26
Joseph Haußmann	85	-	57		26
Friedrich Fiebiger	95	-	57		26
Hanns Ch. Patzelt	91	-	57		26

Franz Halbig	102	-	57		26
Domkáři:					
Kteří nejsou v katastru a na selských nebo obecních pozemcích usazeni:					
Anton Peucker	29	-	-		13
Anton Wagner	57	-	-		13
Hanns Heinrich Piltz	86	-	-		13
Gottfried Krause	84	-	-		13
Obyvatelé:					13
Celkem – kromě těch, dle svrchovaného robotního patentu z r. 1775 zcela osvobozených od robot jeden každý povinen vykonat					

Ves Luh

Potažní sedláci:			
3	18	48	Anton König, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich zwey Tage und extra Winterszeit in Holzzufuhren, dann Frühlings- und Herbstsaat Sechzehn Tage mit zwey Ochsen, doch in einer Woche niemal mehr denn drey Tage.
26	18	48	Joseph Görlach
99	17	12	Hanns Wentzl Meyer
104	17	12	Hanns Wentzl Lange
108	17	33	Gottfried Jäckel
1	16	15	Hanns Christoph Richter, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich zwey Tage und extra Winterszeit in der Holzzufuhr, dann Frühlings- und Herbstsaat jährlich Vierzehn Tage mit zwey Ochsen, doch in einer Woche niemahl mehrer denn drey Tage.
10	16	15	Hanns Joseph Nichts Wittib
13	16	15	Joseph Kretschmer
22	16	39	Hanns Ch. Wildner
65	16	15	Anton Richter
90	15	55,5	Hanns Joseph Geißler
58	16	15	Hanns Georg Schmied, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich zwey Tage und extra Winterszeit in der Holz- und anderen Zufuhr, dann Frühlings- und Herbstsaat zwölf Tage mit zwey Ochsen, doch in einer Woche niemahl mehrer denn drey Tage.

96	16	39	Hanns Ch. Walter	Na stejný způsob
106	17	33	Anton Bergmann	
Náruční sedláci:				
64	11	15	Hanns Joseph Wildners Wittib, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich zwey und ein halben Handtag.	
88	10	32	Andreas Semtner	Na stejný způsob
100	10	32	Hanns Friedrich Krauße	
107	12	-	Hanns Chr. Jäckel	
109	11	15	Hanns Joseph Hausmann	
87	9	21	Hanns Joseph Blumrich, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich zwey Tage und extra im Holzspalten, Getreideschnitt, dann Heu- und Grummetfechsen jährlich Sechzehn Tage, doch in einer Woche niemahl mehrer denn drey Tage.	

89	9	21	Anton Wüldner, na stejný způsob.	
„Nivní“ sedláci:				
43	3	-	Hanns Christoph Krauße, Verrichtet auf eine dritte Art allwochentlich ein Tag mit der Hand	
82	3	-	Christoph Hockeborn	Na stejný způsob
93	3	-	Hanns Michel Killmann	
92	2	10,5	Anton Tschiedel, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich dreyßig neun Handtage.	
40	1	30	Hanns Christoph Wüldner, na stejný způsob	
Poloviční „nivní“ sedláci:				
4	1	3	Franz Krauße, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich sechs Handtage.	
103	1	7,5	Gottfried Hausmann	Na stejný způsob
9	1	3	Hanns Chr. Scholze	
32	1	7,5	Anton Krauße	
31	1	7,5	Hanns Michel Walter	
68	1	3	Hanns Ch. Richter	
115	1	7,5	Joseph Hirschmann	
21	1	3	Hanns Ch. Walter	
53	1	30	Hanns Joseph Rößler	
59	1	7,5	Andreas Seibt	
75	1	18	Hanns Georg Altmann	
70	1	18	Anton Herbig	
81	1	7,5	Johann Joseph Altmann	
Domkáři:				
67	1	7,5	Christoph Hockeborn, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich zwanzig sechs Handtage.	
83	1	7,5	Wentzl Halbig	Na stejný způsob.
98	1	7,5	Christoph Neumann	
80	1	7,5	Christoph Weeber	
Poznámka: před předepsanou robotou poddaní nic nežádali.				

Staré roboty
Lenní a soudní rychtář

Č. domu	Platili roku 1773 zl.	kr.	
46	9	-	Joseph Emanuel Gutbier, hat jährlich nomine Lehenweinfuhr-Verschonengeld zu erlegen Vier Gulden 2 kr. Im übrigen genüßet (er) die völlige Befreyung der natural Robotten, weil derselbe das Richteramt samt allen dareinschlagenden Obrigkeitlichen Rentgelder-Einmahnungen und Robots-Beförderungen, dann Bier- und Brandweinschank, so er auf seine Kosten zuzuführen und zu besorgen hat, daher von der Robotswahl ausgeschlossen ist. Mit der Anmerkung: wenn selber die Richterey zu Verrichten untüchtig, derselbe einen Gerichtshalter nach Obrigkeitl. Erkenntnis, allenfalls er sich selbst mit ihm nicht abfinden thäte, zu belohnen schuldig ist.
Lenní sedláci:			
12	16	39	Anton Kretschmer wählte die alte Schuldigkeit und hat auf eine dritte Art allwochentlich ein extra in der Holz- und anderen Zufuhr 16 Zugtage mit zwey Ochsen zu Verrichten. Ferner an Reluitions-Geld nomine Lehenweinfuhr-Verschongeld jährlich zuerlegen zwey Gulden 40 kr.
63	16	39	Hanns Christof Richter auf gleiche Art. Mit inbegrief deren dem Gerichts-Scholteßen mit zwey Ochsen verrichtenden drey Zug- und ein Handtag.
114	13	33	Hanns Christoph Hausmann, auch auf gleiche Art, nur mit dem Unterschied, dass er extra statt Sechzehn nur acht Zugtage zu verrichten hat.

Robota na třetí způsob

Jméno tehdejšího vlastníka statku	Č. domu	Platil roku 1773 zl.	kr.	Měl každý týden robotovat s voly dvojsprežní dny	Ruční robota Každý týden celý rok dny	ročně zvláště dny
Potažní sedláci:						
Hanns Adam Nicht	1	11	6	1,5		
Gottfried Stompe	3	11	36	1,5		
vdova po Hannsi Ch. Hermanns ovi	5	11	6	1,5		
Joseph Blumrich	10	11	30	1,5		
Gottfried Richter	18	11	36	1,5		
Celkem – kromě těch, dle svrchovaného robotního patentu z roku 1775 zcela osvobozených od robot jeden každý povinen vykonat						13

Soupis robot

Ves Lužec

Staré roboty

Č. domu	Platil roku 1773 zl.	kr.	

24	6	39	Anton Hausmann hat jährlich nomine Lehenweinfuhr-Verschonengeld zu erlegen zwey Gulden 53 kr. auf immerwährende Zeiten, dann als ein uraltes Robotgeld zwanzig acht Kreuzer. Im übrigen genüset (er) die völlige Befreyung der natural Robotten, weil derselbe das Richteramt samt allen dareinschlagenen Obrigkeitlichen Rentgelder-Einmahnungen und Robots-Beförderungen, dann Bier- und Branntweinschanck, so er auf seine Kosten zuzuführen und zu besorgen hat, dahero von der Robotswahl ausgeschlossen ist. Mit der Anmerkung: wenn selber die Richterey zu Verrichten untüchtig, derselbe einen Gerichtshalter nach Obrigkeitl. Erkenntniß, allenfalls er sich selbst mit ihm nicht abfinden thäte, zu belohnen schuldig ist.
----	---	----	---

Srovnání na třetí způsob

Náruční sedláci:			
8	10	25,5	Hanns Friedrich Wüldner, Verrichtet auf eine dritte art allwochentlich zwey und einen halben Handtag.
13	10	16,5	Hanns Ch. Köler
15	10	25,5	Joseph Augsten
Na stejný způsob			
Celý zahradník:			
11	2	3	Franz Semtner, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich dreyßig neun Handtage.
12	2	3	Hanns Ch. Weyße
23	2	3	Hanns Joseph Neumann
Na stejný způsob			
Poloviční zahradníci:			
4	1	15	Hanns Joseph Ressel, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich zwanzig sechs Handtage.
Domkáři:			
20	-	48	Heinrich Neumann, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich zwanzig Handtage.
19	-	48	Gottfried Effenberger, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich Sechzehn Handtage.
6	-	48	Hanns Ch. Lux, Verrichtet auf eine dritte Art jährlich Achtzehn Handtage.
7	-	48	Anton Preußler
9	-	48	Wenzel Wüldner
16	-	48	Joseph Bergmann
Na stejný způsob			
Víska Peklo, katastrem příslušející k Lužci.			
Celí zahradníci:			

			Welche bey Mildeneichen der Obrigkeit zugeschrieben und 1773 stat Ihnen mit 2 zl. 40,5 kr. Versteuerte 4 strich Ackerbahr Feld, beinebst aber annoch 7 strich 2 Vrtl. Dominical Grundstücke besitzen, welche sic, da Sie Beiderley Grund eingekauft haben, nicht mehr Separiren lassen und folglich ab Anno 1780 anfangend ersteren 4 strich selbst zu Versteuern von Beiden aber zu Verrichten haben.	
Robota na třetí způsob.				
2	-	26 ³ / ₄	Michael Neumann auf eine dritte Art jährlich zwanzig sechs Handtage und nebst diesen statt ein stück spinnenden Garns zehn Kreuzer und ob Erblieh Obrigkeitl. Gründen drey Gulden.	
3	-	26 ³ / ₄	Heinrich Augsten	Na stejný způsob.
4	-	26 ³ / ₄	Joseph Augsten	
5	-	26 ³ / ₄	Anton Wöhl	
6	-	26 ³ / ₄	Heinrich Chr. Neumann	
7	-	26 ³ / ₄	Joseph Pfeiffer	

Poznámka: před předepsanými robotami poddaní nežádali žádnou úlevu.“

V následujících letech byla na mnoha panstvích přeměněna část naturální roboty na mírné peněžní dávky. Na panství Frýdlant je vidět částečná proměna robotních povinností na peněžní platby v urbáři z roku 1777. Jeden den potažní roboty byl vyměřen všeobecně 20–24 krejcarů, den ruční roboty 6–15 krejcarů konvenční měny. Prastaré poplatky za rybníky, dědictví, za pastviny pro krávy a za oves nebyly podle výplat z roku 1777 dotčeny; také jiné vrchnostenské dávky zůstaly ještě platné, například daně z kapounů a z předení.

Patentem z 1. listopadu 1781 císař Josef II. zcela zrušil člověčenství; an jeho místo nastoupilo „mírné poddanství“. Nyní mohl každý poddaný opustit domácí půdu, aby se usadil někde jinde; každý se mohl ženit a vdávat podle libosti, každý mohl zvolit své povolání dle vlastní uvážení, vyučit se řemeslo nebo umění, nebo se věnovat učeným studiím. Roboty byly zmírněny a přesně upraveny.

Aby bylo možno získat podklady pro odpovídající úpravy poddanských a berních poměrů, byl roku 1785 zřízen nový katastr, zvaný Josefínský. Ve všeobecném zájmu je krátký přehled tehdy vybrané výše polních pozemků a z nich dosažených výnosů.

Raspenavské role se podle katastru z roku 1785 členily na 621 jiter a 671 čtverečních sáhů polí, 794 jiter a 1 237 čtverečních sáhů luk a 2 705 jiter a 142 čtverečních sáhů lesů. Zisk z polí činil 3 457 7/16 /dolnorakouských/ měřic žita 246 15/16 měřic ječmene a 8 169 12/16 měřic ovsa. Z luk bylo dosaženo 2 371,42 centnýře sena a 704,71 centnýře otavy. Využití lesů

vynášelo 1 413 23/64 sáhů měkkého a 445 54/64 sáhů tvrdého dřeva. Roční výnos byl stanoven na 3 958 1/16 /dolnorakouských/ měřic polních plodin, 2 371,42 centnýře sena, 704,71 centnýře otavy, 1 413 28/64 sáhů měkkého a 445 54/64 sáhů tvrdého dřeva. Roční průměr na jedno jitro byl vyčíslen na 6 6/16 měřic obilí, 3,86 centnýřů krmiva a 44 44/64 sáhů dřeva.

V Luhu obsáhly místní nivy 622 jiter 1 457 čtverečních sáhů polí, 480 jiter 206 čtverečních sáhů luk a 703 jiter 375 čtverečních sáhů lesů. Polní úroda činila 3 864 6/16 /dolnorakouských/ žita, 336 ^{2/16} ječmene a 8 229 ^{8/16} měřic ovsa, sklizeň z luk 1 226,01 centnýře sena a 319,19 centnýře otavy a z lesa bylo využito 467 ^{18/64} sáhů měkkého a 209 ^{3/16} tvrdého dřeva. Roční výnos je uváděn 4 143 ^{6/16} polních plodin, 1 226,01 centnýřů sena, 319,19 centnýřů otavy, 467 ^{18/64} sáhů měkkého a 209 ^{3/16} tvrdého dřeva. Na jitro ročně průměrně připadly 6 ^{3/16} měřice polních plodin, 3,21 centnýře krmiva a 61/64 sáhů dřeva.

V Lužci se polní půdní nivy úhrnem skládaly ze 172 jiter 192 čtverečních sáhů polí, 153 jiter 229 čtverečních sáhů luk a 158 jiter 1 306 čtverečních sáhů lesů. Obilní úroda sestávala z 528 ^{14/16} měřic žita a 1 934 3/16 měřic ovsa. Louky poskytly 350,44 centnýřů sena a 77,22 centnýřů otavy, lesy 119 ^{42/64} sáhů měkkého dřeva. Roční výnos byl vypočten na 821 měřic polních plodin, 350,44 centnýřů sena, 77,22 centnýřů otavy a 119 ^{42/64} sáhů měkkého dřeva. Na jitro ročně připadlo průměrně 4 ^{12/16} polních plodin, 2,79 centnýřů krmiva a 48/64 sáhů dřeva.

Josefínský katastr z roku 1785 obecní pozemky na takzvané role („Fluren“). Obec Raspenava se člení na 80 rolí. Protože jména jednotlivých rolí obsahují odkazy na staré raspenavské hornictví, provozování hamrů, dobývání vápence aj., mohou být připojeny a zaznamenány raspenavské role úplně. 1. role, zvaná „pod Scholzovým lánem“ („Unter der Scholzen Lahn“), začíná na „hejnické hranici“ („Heundorfer Gräntze“) a „končí u statku Christoha Scholze“ („endigt bey Christoph Scholzes Bauernhofe“ (č. 1). Uvnitř této role nalezneme „Poppeberg“, „Weberlaide“, „Lange Laide“, „Hübelweise“ a „Valetberg“. 2. role, „za dvorem“ („Hinterm Hofe“), končí „vedle křoví“ („neben dem Gestrüppe“). 3. role, zvaná „stodola“ („die Scheun“), začíná „za stodolou“ („hinter der Scheun“) a jde až „za dvůr“ („hinter den Hof“) (č. 1). Ve 4. roli, „pod roštím“ („Unter dem Gestrüpp“), kde končí u pole Ignáce Wildnera „před dubovou loukou“ („vor der Eichwiese“), leží „kočičí místečko“ („Katzefleckel“). 5. role, „za dubovou loukou“ („Hinter der Eichwiese“), ležící u č. 7, končí na „kamenném vrchu“ („Steinberge“), k níž patří „dubová louka u jílového dolu“ („Eichwiese bei den Leimaruben“), „Steinberg“, „Viehtreibe“ (cesta pro dobytek) a pozemek „před včelí

stezkou“ („vor dem Bienensteige“). 6. role, „na kamenné hůře“ („An dem Steinberge“), běží až k poli Josefa Krause u kostelní cesty a obsahuje (na č. 12) „Steinhanelwiese“, „Gründelwiese“, role „Beim Gesumpe“, „Scholzwiese“, „Gränzwiesel“ a „Schmiedewiesel“. Role 7, „Za kostelní cestou“ („Hinterm Kirchsteige“, u č. 13), končí „u jabloně“ („beim Apfelbaum“). Uvnitř 8. role, „u jabloně“, začíná a u pole Josefa Neumanna (č. 13) končí u „kleinen Steige“, nalezneme roli „Beim Steinhanelberge“ a „Grosse Quire“. 9. role začíná u „malé cesty“ („kleinen Steige“) a jde přes pole vedle „Štolpichu“ („neben der Stolpche“) (1521 „Stolpach“, 1537 „Stolpich“, 1559 „Stolbach“, dnes Štolpich-Stahlbach). Tam začíná 10. niva, „vedle Štolpichu“ („Neben der Stolpche“), zasahuje až k poli Friedricha Köhlera (auf der Großen Quire“). 11. role, „Grosse Quire“ (téměř pravidelně pravoúhlá role) probíhá až k pastvině. 12. role, začínající u pole Christopa Weiseho za „Steinbergem“, nese jméno „Vor dem Steinberge“. Ve 13. roli, „Hinterm Steinberge“, jež končí za polem Antona Scholze za „Bienensteige“, leží nivy „před Přebytkem“ („Vor der Ueberschar“), tj. při přerušení vsi nevyčleněného zbytku nivy u vodního rozhraní), „Am Bienensteige“, „Vor dem Heidelberge“ a „Brichtrich. 15. role, „za stodolou“ („Hinter der Scheun“), končí u pole Josefa Neumanna „u dubu“ („bei der Eiche“). K ní přísluší statky č. 27, 36 a 39. Ze jmen rolí jsou hodna zmínění „u dubu“ („Bei der Eiche“), „Přebytok“ (Ueberschar), „písařova louka“ („Schreiberwiese“, louka „písaře“, tj. církevního písaře nebo učitele), „za jámou“ („Hinterm Loche“), „jalové lány“ („Die dürren Hübel“), „u velkého kamene“ („Beim Grossen Stein“), „loučka na okraji vody“ („Wasserrandwiesel“), „rybniční loučka“ („Teichwiesel“), „u červeného voru“ („Am Roten Floss“), „u jezu“ („Beim Währ /Wehr/), „Kesselova loučka“ („Kesselwiesel“), „kopřivový vrch“ („Nesselberg“), „talířový kousek pole“ („Tellerfleckel“), „za pískovým políčkem“ („Hinterm Sandfleck“), „Resselův jez“ („Resselfloss“), „jezová loučka“ („Flosswiesel“) a „u pozemku pily“ („Am Brettmühlgrund“). 16. role, „u dubu“ („Bei der Eiche“), má svůj konec pole Josefa Ressela „před mostem“ („vor der Brücke“), 17. role, „před mostem“ („Vor der Brücke“), „u dlouhého pruhu“ („am Langen Streifen“) a 18. role, „dlouhý pruh“ („Lange Streifen“) končí nad mostem. 19. role, „u mostu“ („Bei der Brücke“), která končí „za domem“ („hinterm Hause“, č. 182), označuje „plán dřevěných pařezů“ („Brettklötzerplan“). 20. role, „nad domem“ („Obig dem Hause“, čp. 182), začíná od tímto domem a jde až k „červenému jezu u příkopa pily“ („Roten Flosse beim Brettmühlgraben“). 21. role, „u příkopy pily“ („Beim Brettmühlgraben“), se táhne odsud až k poli Kryštofa Neumanna „před silnicí“ („vor der Strasse“) a končí (u č. 41) u role „za červeným jezem“ („Hinter den Roten Floss“). 22. role, „před silnicí“ („Vor der Strassen“), začíná u silnice a

končí před „dlouhou loukou“ („Langen Wiese“). 23. role, „před dlouhou loukou“ („Vor der Langen Wiese“), sahá až k poli Franze Rösslera „pod strání“ („unter der Halde“ /Halde/). 24. role, „pod strání“ („Unter der Halde“), leží při liberecké silnici a rozprostírá se až za silnici. Zde se nacházela hromada sutě ze železného hamru. 25. role, „za silnicí“ („Hinter der Strasse“), končí u pole Gabriela Hockeborna „za silnicí“ („hinter der Strasse“). 26. role, rovněž zvaná „za silnicí“ („Hinter der Strasse“), sahá až k poli Josefa Hausmanna „za dvorem“ („hintern Hofe“). Ve 25. a 26. roli leží 4 jitra obsahující obecní dobytčí cesty, která poskytuje jen špatné pastviště s roštím. 27. role, nazvaná „za dvorem“ („Hintern Hofe“), zde začíná (u č. 54) a končí před lomem. V ní ještě roku 1785 ležela „kamenná kupa z někdejšího železného hamru“. Byla protažena starou „libereckou cestou“. 28. role, „před lomem“ („Vor dem Steinbruche“), sahá až k poli Kryštofa Wildnera „na jámě“ („auf der Grube“). 29. role, „na jámě“ („Auf der Grube“), se rozkládá až na Vápenný vrch (Kalkberg). 30. role, „před Kalichovým vrchem“ („Vor dem Kallichberge“), přechází až ke „Quir“ (pravidelnému čtyřbokému kusu pozemku). Poznamenáníhodná jsou z označení polí (u č. 58) „na jámě“ („Auf der Grube“), „lánová louka“ („Lahnwiese“), „neužitečný (nepoužívaný) Kalichový lom“ („Unnutzbarer /unbrauchbarer/ Kallichsteinbruch“), „ve zdi“ („In der Mauer“), „hájová louka“ („Hainwiese“), dále (farní pozemek začínají u fary č. 59) „kopřivová louka“ („Nesselwiese“) a niva „Pater Johann“. Na téže nivě se také nacházely panská pec na pálení vápna a lom. 31. role, „na Quiru“ („auf der Quir“), běží až k „poli pana faráře u hejnické silnice“ („Herrn Pfarrers Feld an der Heundorfer Strassen“). Niva „u splavu“ („Am Flössplan“, u č. 150) tvořila charakteristické znamení. 32. role, „u hejnické silnice“ („An der Haindorfer Strasse“), začíná u této silnice a končí u „lánu“ („Lahne“). K ní se připočítávají (na pozemku od č. 62) „shořelá louka“ („Brennwiese“), „rybničná louka“ („Teichtwiese“), stejně jako niva „u kamenného buku“ („Beim Steinbüchl“) a „na holubím čihadle“ („Auf dem Taubenherd“). 33. role obsahuje oblast „u lánu“ („An der Lahne“). Na 30., 32. a 33. roli se dělí pozemky fary. Roku 1785 byly přivtěleny: do 30. role „kopřivová louka“ („Nesselwiese“, v rozloze 2 jitra a 20 čtverečních sáhů), křovím porostlé pastviště (950 čtverečních sáhů), lesní niva „popský lán“ („Pfaffenhübel“, 1 380 čtverečních sáhů), „Brichtrichova louka“ („Brichtrichwiese“, 1 jitro, 12 čtverečních sáhů) a lesní pozemek vyznačující se spoustou houštin, zvaný „Kalichový vrch“ („Kallichberg“, 6 jiter, 1 093 čtverečních metrů), ve 32 rolích za pole označovaný „malý pozemek“ („Widmutfleckel“, 2 jitra, 1 164 čtverečních metrů), pastvina vedle kříže (990 čtverečních metrů), pozemky za silnicí (1 140 čtverečních metrů) a za Vápenným vrchem (572 čtverečních metrů), pastvina posázená křovinami „nad

vápencovým lomem“ („ober dem Kalksteinbruche“, 1 jitro, 50 čtverečních sáhů), pozemek na Vápenném vrchu (1 jitro 920 čtverečních sáhů), křovinaté pastviště na Vápenném vrchu (1 jitro 224 čtverečních sáhů) a pozemek „u Absche“ („Bei der Absche“, 2 jitra, 1 060 čtverečních sáhů), ve 33. roli pole u „lánu“ („Lahne“, 2 jitra, 1 173 čtverečních sáhů), „stará louka“ (1 jitro, 817 čtverečních sáhů), pole vedle „hejnické silnice“ (2 jitra, 166 čtverečních sáhů), zadní zelinářská zahrada (702 čtverečních sáhů) a „pozemek zelinářské zahrady“ („Widmuts-Kuchelgartl“, 288 čtverečních sáhů). Ve 33. roli leží ještě „svobodný nebo kostelní dvůr“ („Freid- oder Kirchhof“), stejně jako školní zahrada (poslední ve výměře 861 čtverečních sáhů). 34. role, „za travnatou zahradou“ („Hinterm Graspargarten“), začíná za ní a sahá až k Vápennému vrchu. 35. role, „za Kalichovým vrchem“ („Hinterm Kallichberge“), končí „nad silnicí“ („obig der Strassen“). V obvodu „před loukou“ („vor der Wiese“) začínající a u pole Kryštofa Neumanna (č. 71) končící 36. role, „nad silnicí“ („Obig der Strassen“), leží na „holubím čihadle“ („Taubenherd“), „pozemkové loučce“ („Gründelwiesel“), „dlouhém Quiru“ („Lange Quir“), „příčné zdi“ („Quermauer“) a „kamenném návrší“ („Steinhöh“). 37. role, „na holubím čihadle“ („Auf dem Taubenherd“), začíná tamtéž a sahá až za „kamenný kohoutek“ („Steinhanel“). 38. role, „za kamenným kohoutkem“ („Hinterm Steinhanel“), se rozkládá až k „dlouhému pruhu“ („Langen Streifen“). Tam počínající a až k „hoře“ („Berge“) probíhající 39. role, „dlouhý pruh“ („Lange Streifen“), obsahuje (u č. 75) „Brichtrich“ a „starou louku“ („Alte Wiese“). Na kopci začíná 40. role, také zvaná „na kopci“ („Am Berge“); sahá až k „zadní příčce“ („hintere Quere“), kde se uzavírá 41. role, „zadní příčka“ („Die hintere Quere“). Tato, začínající před „dlouhou loukou“ („Langen Wiese“), se rozprostírá až k poli Josefa Rössela. V ní se nalézají (u č. 78) označení rolí „na výšíně“ („Auf der Höhe“, „shořelá louka“ („Brennwiesel“) a „na lipovém vrchu“ („Auf dem Lindenberg“ stejně jako (u č. 81) nivy „u kamenného kříže“ („Beim steinern Kreuz“), „rybničná louka“ („Teichtwiese“), „vysoká louka“ („Hohe Wiese“), „v hluboké míře“ („Im tiefen Gewende“), „čmeláčí louka“ („Hummelwiese“), „olšová louka“ („Erlwiese“), „křížová louka“ („Kreuzewiese“), „Vogelherd“ („ptačí čihadlo“) a „louka u valu“ („Schanzwiese“). 42. role, začíná u „hluboké míry“ („Im tiefen Gewende“) a sahá až k poli Kryštofa Rösslera. K ní náleží (u č. 82) „louka u mostu“ („Brückwiese“), „louka u příkopu“ („Grabenwiese“), „bodláková louka“ („Distelwiese“), „rybniční hráz“ („Teichdamm“) a „loučka u kamenného kohoutku“ („Steinhanelwiesel“), stejně jako (u č. 83) „louka u mostu“ („Brückwiese“), „obrovská louka“ („Grobenwiese“) a „mostní splávek“ („Brückflössel“). 43. role, „za Erlovou loukou“ („Hinter der Erlwiese“), končí u pole Antona

Waltera, 44. role, „před příčnou cestou“ („Vor dem Querwege“), u pole Franze Neumanna, 45. role, „na vrchu“ („Auf dem Berge“), před příkopovou loukou, 46. role „před příkopovou loukou“ („Vor der Grabenwiese“), u mostní louky a 47. role, „za mostní loukou“ („Hinter der Brückwiese“), u pole Antona Wildnera. 48. role, „před příčnou cestou“ („Vor dem Querwege“), sahá až k „dolní hoře“ („niederen Berg“). Na ní začíná 49. role, „na dolní hoře“ („Auf dem niedern Berge“), která končí před příčnou cestou. Tam začíná 50. role, zvaná „před příčnou cestou“ („Vor dem Querwege“), pokračující až k pozemku Antona Scholze. V jejím okruhu leží (u usedlosti č. 87) „láneček Georga Drösslera“ („Drösslers Georgs Hübl“) a „Golbichův splávek“ („Golbichflössel“, Golbich nebo Goldbach, zlatý potok), „který se vlévá do hamrového rybníka“. 51. role, „před silnicí“ („Vor der Strasse“), se rozkládá až „k hoře“ („auf den Berg“). Tam, „na hoře“ („Auf dem Berge“) u lesního porostu Antona Scholze, počíná 52. role. Před lesem začínající a k poli Kryštofa Preibische se rozkládající, sahá 53. role „před lesním porostem“ („Vor der Waldung“). K ní přísluší niva „u hamrového rybníka“ („Am Hammerteich“, u č. 102), tak jako „pohořelá louka“ („Brennwiese“) a „Golbichova louka“ („Golbichwiese“, u č. 103). 54. role, „před vysokou loukou“ („Vor der Hohen Wiese“), běží až k poli „u jiné „Vysoké louky““ („bei der andern „Hohen Wiese““), která má svůj konec jako 55. role u obecní nivy. 56. role, „na nivě“ („Auf der Au“, u č. 91), sahá až k „pěnkavímu lánku“ („Finkhübel“) Georga Schwarzbacha. V ní ležela na pozemku č. 184 hromada strusky ze železného hamru a na „hejnické cestě“ („Haindorfer Strasse“) panský „hamerní rybník“ („Hammerteich“). Od pěnkavího lánku (č. 104) až k poli Franze Blumricha jde 57. role „na pěnkavím lánku“ („Auf dem Finkhübel“); obsahuje k č. 105 příslušející „medvědí loučku“ („Bärwiesel“). Před příčnou cestou začíná 58. role, sahající až k poli Josefa Neumanna, nazvaná „před příčnou cestou“ („Vor dem Querwege“). 59. role, probíhající od kopce až ke „staré louce“ („Alten Wiese“), „na hoře“ („Auf dem Berge“), uzavírá (k č. 106 počítané) u „mizerné, tj. špatné loučky“ („Lausrige Wiesel“) a „medvědí louky“ („Bärwiese“); zde také leží „mlýnská cesta k lomnickému mlýnu“ („Mühlsteg zur Lomnitzmühle“). Od „staré louky“ („Alten Wiese“) až k poli Antona Augstena se rozkládá 60. role, „stará louka“ („Alte Wiese“). K 61. roli, počínající „u domu“ („beim Hause“) a končící u vrchnostenského pole, „u domu“ („Beim Hause“), patří (na panském pozemku) „louka za vlhkou houštinou“ („Wiese hinterm Feuchtelbusche“), „lesní louka“ („Waldwiese“), „medvědí louka“ („Bärwiese“), „pytlíková louka“ („Beutelwiese“), pole „za holubím čihadlem“ („hinterm Taubenherd“) a „plískavá louka“ („Platschwiese“). 62. role má svůj počátek „na klínu“ („auf dem Keile“, malém třírohém kusu pozemku) a končí u

vrchnostenského pole. Jmenuje se také „na klínu“ („Auf dem Keile“). Od „Quiru“ až k poli Michela Herbiga se rozprostírá 63. role „na Quiru“ („Auf der Quir“); je vyznačena nivou „u kaple“ („Bei der Capelle“, u č. 109). 64. role, „na pěnkavím lánku“ („Auf dem Finkhübel“), začíná zde a končí před kamenným vrchem. Tam začíná 65. role, sahající až k poli Michela Blumricha, nazvaná „před kamenným vrchem“ („Vor dem Steinberge“). Odsud až k poli Kryštofa Görlacha probíhá 66. role, nazvaná „u kamenného vrchu“ („Beim Steinberge“). Na kamenném vrchu začíná 67. role, končící u pole Josefa Köhlera, jež nese jméno „na kamenném vrchu“ („Auf dem Steinberge“). Zahrnuje (u č. 114) „Schölpichův splávek“ („Schölpichflössel“), „loučku u hraničního příkopu“ („Granzgrabenwiesel“), „vysoké hoře“ („Hohe Laide“), „rybníční louku“ („Teichtwiese“) a panský tzv. „uhlířův rybník“ („Köhlerteich“). Před kostelní stezkou začíná 68. role, zvaná „před kostelní stezkou“ („Vor dem Kirchsteige“), jež dosahuje svého konce u pole Antona Herrmanna. Na 69. roli, zvané „za domem“ („Hinterm Hause“), začínající na poli za „domem“ („Hause“, č. 118) a končící u pole Friedricha Krause, leží niva „na kole“ („Auf der Scheibe“). Obě následné role uvádějí název „před kostelní stezkou“ („Vor dem Kirchsteige“); odtud sahá 70. role až k Josefu Neumannovi, 71. k poli Gottfrieda Hanische. Jako znamení je nutno nastavit „louku kaluží“ („Pfützwiese“), „louku hub“ („Pilzwiese“), „louku u splavu“ („Floßwiese“), „uhlovou louku“ („Kohlwiese, Kolwiese“) a „horní splávek“ („Bergflössel“, společně s č. 119). Za „kamenným kohoutkem“ („Steinhanel“) začíná 72. role probíhající k pozemku Kryštofa Ressela, zvaná „za kamenným kohoutkem“ („Hinterm Steinhanel“). V jejím okruhu (u č. 135) leží pojmenování rolí „Paarlade“, „Beim Haselborn“, die „Brichtrichlaade“, die „Berlewiese“ a „Riebeland“. Za kostelní stezkou začíná 73. role, jež končí u pole Gottfrieda Köhlera u „třešně“ („beim Kirschbaume“). Uzavírá ji 74. role, sahající až k „hoře“ („auf den Berg“), „u třešně“ („Beim Kirschbaum“). Na hoře začíná 75. role, jež sahá až k pozemku Josefa Wildnera, „na hoře“ („Auf dem Berge“, u č. 140), již přísluší jména rolí „vlčí louka“ („Wolfswiese“), „u palce“ („Beim Daumen“) a „Heidelade“. Od „kola“ („Scheibe“) až k poli Friedricha Köhlera sahá 76. role, „na kole“ („Auf der Scheibe“); obsahuje (u č. 143) nivu „svatá zahrada u Smědé“ („Der heilige Garten am Wittgfluss“) a na panském pozemku „mlýnská louka“ („Mühlwiese“), „křovinatá louka“ („Buschwiese“), „Tschiedelova louka“ („Tschiedelwiese“), „louka frýdlantského střeleckého bratrstva“ („Friedländer Schützenbrüderwiese“), stejně tak niva „nad Salbrigovou cestou“ („obig dem Salbrigsteige“). 77. role „Bei der Viehtreibe“, se rozkládá od této až na panská pole. Za Klínovým vrchem začíná 78. role, končící u dětřichovské silnice, zvaná „za Klínovým vrchem“ („Hinterm

Keilberge“). Od mlýnský louky až ke kopřivové louce probíhá 79. role, pro niž bylo vybráno pojmenování „v mlýnské louce“ („In der Mühlweise“). Poslední, 80. role, jež se rozprostírá od kopřivové louky až k panským lesům, nese jméno „u kopřivové louky“ („An der Nesselwiese“).

Teprve krátce před rokem 1785 nově vystavěná vesnička „Ferdinandovo Údolí“, dnes příslušející k Raspenavě, ve vyměřovacím protokole ale uváděná jako příslušenství obce Hejnice, má jen dvě role. První role, „místní prostranství“ („Ortsplatz“), „sestává z pouhých vozových cest“ a nevykazuje se „ničím užitečným“. Druhá role, „u jezu“ („Beim Wehr“), končí u vesnické cesty „u hranice s Raspenavou“. Uzavírá mlýn na papír č. 1 s mlýnskou strouhou. Pozoruhodná jména rolí kromě papírny v místě čítajícím teprve 26 obytných čísel zcela odpadají.

Obec Luh roku 1785 oproti Krásnému Lesu a Ludvíkovu zahrnovala ležící panský majetek, obecní dobytčí cestu, které farnosti Raspenava příslušející farní pozemek a statky sedláků, zahradníků a domkářů, které se dělily na velké množství rolí. Na vrchnostenské půdě nacházíme z pozoruhodných označení rolí „křovinaté louky“ („Buschwiesen“) na Lomnici (1552 „Lemnicz“, 1581 „Lummnitz“, 1608 „Lonza“, z lomnica, tj. lámající voda) a na hoře také „železné doly“ („Eisgruben“, Eisengruben), pak 437 jiter 78 čtverečních sáhů ve výměru vlastněnou lesní nivu „Glützbusch“ (1591 „Gliedtsberg“, 1617 „Gliezbusch“, 1631 „Glietzbusch“) a rybníčné místo „u rybníka u mostu kamenné cesty“ („Beim Teichtl bei der Steinwegbrücke“, obsahující 1 355 čtverečních sáhů). Obecní dobytčí cesta, která obsahuje 1 jitro a 1 400 čtverečních sáhů polí, luk a pastvin stejně jako 1 jitro 249 čtverečních sáhů lesů, je překročena „poutní cestou“ („Pilgersteige“) a má malý potůček, „Tölikflössel“ (1552 „Telka“, vodička v „Telce“, tj. v kotlině). Pastviny se rozkládají za „Platsche“ (za kusem půdy podobným pánvi) a za „příčnou cestou“ („Querwege“). Příslušející lesní porosty leží rovněž za příčnou cestou. Poutní cestou protkaný farní pozemek obsahuje v polích, lukách a pastvinách 8 jiter 1 483 čtverečních sáhů a les 5 jiter 580 čtverečních sáhů; v jeho okruhu leží „poutní louka“ („Pilgerwiese“) a „přední louka“ („Vornwiese“). Z označení rolí příslušných poddanských pozemků je možno zmínit: u č. 1 „pískovou výšinu“ („Sandhöhe“), „dubovou louku za mlýnskou cestou“ („Eichwiese hinterm Mühlstege“), loučku „Tölkwiesel“, louku „u Golbichovy řeky za Schrup“ („beim Golbichfluss hinter der Schrup“) a „Wasserbruch“, u č. 3 „pekelskou louku za silnicí“ („Höllwiese hinter der Strasse“), „kovářskou louku“ („Schmiedwiese“), louku „Barwiese“ a „vyhánění dobytka“ („Viehtreibe“), u č. 10 loučku „Bornwiesel“, loučku „Tölkwiesel“, „hraniční loučku“ („Granzwiesel“) a pastviště

u „Tölkbergu“, u č. 12 „na dubové hoře“ („Auf dem Eichberge“), „Keilstück před poutní cestou“, u č. 13 „mokrou louku“ („Nasse Wiese“), „starou louku“ („Alte Wiese“) a „kamennou horu před poutní cestou“ („Steinberg vor dem Pilgersteige“), u č. 14 „u velkého kamene“ („Beim Grossen Stein“), „poutní louku“ („Pilgerwiese“), „hraniční loučku“ („Granzwiesel“), „rohovou loučku“ („Eckwiesel“), pastviště „u velkého kamene“ („Grossen Stein“), „jíloviště“ („Leimgruben, Lehmgruben“) a „Steinhanelberg“, u č. 22 „Streifen“, louku „Bornwiese“, „louku u pramene“ („Quellenwiese“), „Steinrück“, „pískovcovou výšinu“ („Sandhöh“), „Zippelfloss“, „Am Steinhanel“ a „Steinhanelberg“, u č. 25 „na Vápenném vrchu“ („Auf dem Kalkberge“), u č. 26 u „bahnitě cesty“ („Beim kothigen Wege“) a louku „Tilkwiese“, u č. 33 „u dlouhé míry“ („Auf dem Langen Gewende“), louka „Geldwiese“ a „louka žalu“ („Qualwiese“), u č. 45 „u rybníčka“ („Beim Teichel“), u č. 46 louka „Hanelwiese“ a „velký kus na kamenné hoře“ („Grosse Stück auf dem Steinberge“), u č. 47 „poutní loučka“ („Pilgerwiesel“) a louka „Apelwiese“ před příčnou cestou, u č. 55 „Ehrlichova loučka“ („Ehrlichwiesel“), u č. 58 Tschiedelova louka („Tschiedelwiese“), u č. 63 louka „Otterwiese“, louka „Abschwiese“ na hoře „Otterberge“, „u dolu“ („Bei der Grube“), „dolní loučka před příčnou cestou“ („Grubenwiesel vor dem Querwege“), „zpěvná louka“ („Gesangwiese“) u č. 65 „u napajedla“ („Bei der Tränke“), „pískovcová výšina u Lomnice“ („Sandhöhe an der Lomnitz“), u č. 87 „na Lomnické hoře“ („Auf dem Lomnitzberge“), u č. 90 „na Resselově kopci“ („Auf dem Resselberge“), „mlýnská louka“ („Mühlwiese“), „chmelová louka“ („Hopwiese“, „Hoppenwiese=Hopfenwiese“), „u starého rybníčka“ („Beim alten Teichel“)³⁹³, na „Streifen“, „kopřivový pozemek“ („Nesselgründel“), „vodní puklina“ („Wasserriss“) a louka „Bornwiesel“, u č. 91–95 u „Goldbichova splavu“ („Am Goldbichflosse“) nebo „u zlatopotockého splávků“ („Beim Goldbachflössel“, u č. 96 u „mlýnské strouhy“ („Am Mühlgraben“), louka „Pfaffwiese“, ve „Wärgtu“ („Im Wärgt, Wehricht, Wehricht“, nářečně „Wjächtsch“), tj. naplaveného říčního štěrku nebo hromad sutií, louka „Wärgtwiesel“, „Jäckelova louka“ („Jäckelwiese“), „Erlova louka“ („Erlwiese“) a

³⁹³ Rybníční hospodářství bylo v okolí dříve silně pěstováno. Chov ryb v rybnících a rybníčních potocích nabízel vrchnosti skutečně značný zdroj příjmů. Vně farnosti Raspenava uvádí panský urbář roku 1631 jako kapří rybníky „rybníček pod kamennou cestou“ („Teichel unterm Steinweg“), „střední rybník“ („Mittelteich“) a „dolní a horní rybník“ („Unter- und Oberteich“) v Raspenavě tak jako rybník „Otterberg“ v Luhu, dále pstružný „rybník v lesním lomu“ („Waldbruchteich“), „hamerský rybník“ („Hamerteich“) a „nový rybníček“ v Raspenavě tak jako konečně „nově zbudovaný rybníček Gliedtsbusch“ v Luhu. Jako rybníčné potoky jsou v nálezu panství Frýdlant ze 4. března 1552 mezi jinými zmíněny Smědá, Lomnice a „Telka“, urbář z roku 1631 a „taxa“ z roku 1634 Smědá, „Stolbach“ (Štolpich), Libverdský potok a Lomnice. Smědá má „ohromně mnoho pstruhů a jiných ryb“, Lomnice „ryby, ale ne obyčejné“, „Liewaldter“ (Libverdské) vody „malé se pstruhy“ a „Zlatý potok, který teče přes Peklo („Hellen“), malé s „farichen“, ale ne obyčejné.“ (srov. k tomu MVHJI IV, s. 131, Helbig, Beiträge II, s. 284).

„vodní puklina před příčnou cestou“ („Wasserriss vor dem Querwege“)³⁹⁴, u č. 99 „před kostelní cestou“ („Vor dem Kirchstege“) a „u dobytčího napajedla vedle kamenného mostu“ („Bei der Viehtränke neben der Steinbrücke“, u č. 100 „u jíloviště“ („Bei der Leimgruben“) a louky „Platschwiese“, u č. 107 „zahrada“ „Siedegarten“ a louka „Gründelwiese“, u č. 108 „před vysokou ulicí“ („Vor der Hohen Strasse“), „u líného močálu“ („Beim faulen Bruche“), „před Lumbergelem“ („Vor dem Lumbergel“) a louka „Flösselwiese“, u č. 109 „za Heideberge“, u č. 114 „u Hanelberge“, „za Supím vrchem“ a „mezi křížovou silnicí“ stejně jako u č. 138 „před Zippelfloss“, loukou „Zippelwiese“ a loukou „Gedingwiese“.

Obec Lužec s Peklem roku 1785 čítala 28 rolí. Ze jmen rolí v Lužci uved'me: u č. 1 „u hejnické školní louky“ („An der Haindorfer Schulwiese“), „loučka cihlové stodoly“ („Ziegelscheundwiesel“), „hamerský háj“ („Hammerhain“), u č. 13 „pod Heidebergem“, u č. 18 „pekelská louka“ („Höllwiese“) a „na vysokém úhoru“ („Auf der Hohen Laide“, Laede, Lehde), u č. 21 „u kaple“ („Bei der Kapelle“), u č. 24 louka „Pfützwiesel“ a „Sungallenstück“ (bažinatý pozemek, „Goalle“= pramenitá louka), u č. 26 louka „Gotschwiese“ a u č. 103 „rybníční louka“ („Teichwiesel“). V příslušející oblasti – Pekle – nalezneme u č. 11 „malý vodní tok, zvaný brodiště“, a louku „Pfüzenwiese“. Dále lze jmenovat v této oblasti „vodní tok, nazvaný Telke“, „velký klín“ („Grosse Keil“, 6. roli) a nivu „na dubové hoře“ („Auf dem Eichberg“, 7. role). Na panském pozemku leží na hranici s Lužcem „Schärberg“, pláň „Schärplan“, „na pohořelci“ („Auf dem Brandfleck“) a „liščí pláň“ („Fuchsplan“). (Podle výtahů, vytvořených vlastivědným badatelem Josefem Benneschem z katastru z roku 1785).

Po vyhotovení katastru roku 1785 došlo ohledně dalšího vykonávání robotních povinností v letech 1789–1790 mezi pozemkovou vrchností a poddaným k porovnání, jehož výsledkem mohla být část naturálních robot nahrazena penězi. Přestože už v posledních letech nastala rozličná zmírnění výkonů roboty, zůstaly v následující době poddanské poměry stále ještě téměř tíživé. Sedláci museli ročně – podle velikosti svého hospodářství – pro pozemkovou vrchnost na dvorech jim přidělených vykonávat často ještě přes 100 dní náruční, event. potažní roboty při pěstování půdy nebo jiným způsobem. Zahradníci vykonávali den ruční roboty, často ještě také bohatě vyměřené. Domkáři měli konat ročně 26 nebo 39 dní ruční roboty, podle toho, zda byli celými či polovičními domkáři. Prostě osedlí a domácí

³⁹⁴ Takzvané „vodní trhliny“ jsou zřetelným důkazem opakovaných poškození potopami při povodních. V katastru z roku 1713 je uvedeno, že Luh velmi trpěl „škodlivými zátopami“, čímž „bylo obyvatelstvo přivedeno do velkého neštěstí“. Také Lužec byl občas silně postižen velkou vodou. V obou obcích už dříve změnili základní sílu vody Smědé v jejím původním běhu vyhrabáním nového vodního koryta. V Lužci kdysi Smědá tekla za domem č. 14 („Schelzbäck“). Srov. k tomu oddíl „základní události“.

čeled' konali 13 dní ruční roboty. Dávky vrchnosti se členily na pozemné (úrok z pozemků), z něhož byla půlka odváděna na sv. Havla, půlka na sv. Jiří, dále na peníze z předení, peníze z kapounů a obilnou daň; k tomu ještě přistupovaly císařské berně stejně jako dávky farářů a učitelů.

Přesnější údaje ohledně robot obyvatel Raspenavy od konce 18. století předkládají následující přehledy přejeté z místních konšelských knih. Za potažné sedláky ze selských hospodářství byli pokládáni ti z čp. 1, 7, 12, 13, 16, 19, 58, 71, 82, 85, 109, 114, 118, 119, 134, 135, 136 a 140, potom také dřívější svobodné selské usedlosti č. 81, 83 a 87 a věnované statky č. 75, 78 a 103, za náruční statky čp. 41, 47, 54, 104, 105, 106, 110 a 111, tak jako věnovaný statek č. 84. Potažní sedláci č. 136 a 140 měli vrchnosti vykonávat po 112 potažních dnech. U č. 140 byl tento počet později zmenšen na 70; taková snížení robotních dní lze nejčastěji převést na hospodářské povinnosti. Selské statky č. 7, 12 a 103 byly zatíženy 78 potažními dny; kromě toho vykonával vlastník posledně jmenovaného statku ještě 5,5 dne potažní a 10 dní ruční roboty pro faráře. Sedlák z čp. 1 měl na počátku konat 78, později 70 dní potažní roboty. Vlastník statku č. 16 byl povinen dostavit se týdně na 1,5 dne na panské statky s dvojspřežím; totéž platí také o majiteli statku č. 75. starý poplužní statek č. 39 byl povinen k odvedení 39 poplužních dní.

Mezi náručními statky stojí vpředu selská hospodářství č. 41, 54, 104 a 84 se 130 dny ruční roboty; vlastník posledně zmíněného statku měl z toho vykonávat 7 potažních dní a 11 dní ruční roboty místnímu farářovi. 78 dní ručních prací byly obtíženy dědičné zahrady č. 36 a 102; z č. 113 vykonávali 76 dní ruční roboty. 52 dní ruční roboty konali vlastníci čísel 152, 154, 160, 168 a 169, 39 dní ruční roboty vlastníci č. 73, 126 a 138. Osedlí z čísel 5, 6, 20, 28, 43, 44, 56, 70, 72, 88, 89, 90, 99, 120, 128, 132 a 221 byli zatíženi 26 dny ruční roboty. konáním 18 ručních dní byli zavázáni ti z č. 18, 37 a 173. Na č. 8, 53, 100, 156, 162, 170, 177, 191, 203, 210, 214 a 226 připadlo 13 dní ruční roboty. Č. 86 konalo pro panství 13 dní ruční roboty a sedlákovi z č. 87 konal 3 dny hrabání. Majitel usedlosti č. 175 vykonával pro pozemkovou vrchnost ročně 13 dní ruční roboty a sedlákovi z č. 16 dní žatvy, poslední proto, že jeho dům byl postaven na tomtéž pozemku. V č. 183 konali kromě 13 dní ruční roboty ještě vlastníku z č. 87 tři dny poskytované ruční roboty. majitel hospodářství č. 81 měl robotovat po všechny týdny jeden den na panském pozemku. Na věnovaném selském statku č. 78 byli vázáni 3 ornými dny a dvěma dny žatvy kromě povinnosti naštípat a přivést 3 sáhy dřeva; k témuž byl povinován také vlastník selského statku č. 75 – kromě právě zmíněných potažních dní byl ještě zavázán 3 dny orby a 2 dny žatvy. Č. 11 mělo jen 11 dní ruční roboty.

Pozemková daň, jež byla zaplácena ode všech vlastních obyvatel osedlých vlastníků domů, obnášela u č. 5, 6, 8, 11, 36, 37, 43, 70, 72, 73, 88, 90, 101, 113, 120, 131, 132, 150, 170, 173, 214 a 221 po 5 krejcarech; č. 56 platilo 5 a 2/4 kr. pozemkové daně; 6 krejcarů a 6 denárů zapravilo č. 12; po 7 krejcarech platila č. 18, 28, 126, 168 a 169. U č. 138 obnášela pozemková daň 9 a 1/4 krejcaru, u č. 20 a 99 z každého 9,5 kr., u č. 1 pak 11 kr., u č. 7 a 196 z každého 11,5 kr., u č. 102, 152, 154 a 160 po 14 kr., u č. 140 po 15 kr., u č. 41 po 16 kr., u č. 89 po 16,5 kr., u č. 104 po 22 kr., u č. 16 a 54 po 22 a 2/4 kr. a u č. 46 kr. Č. 171 platilo 1 zlatý a 7 krejcarů pozemkové daně.

Peníz z kapounů obnášel obvykle 20 krejcarů; tuto částku platili kromě jiných vlastníci čp. 1, 7, 12, 16, 54, 81, 84, 103, 104 a 171; č. 196 odvádělo 10 krejcarů. Č. 140 platilo 13 a 2/4 kr. a č. 136 pak 26 krejcarů peněz z kapounů.

Peníze z předení byly nejčastěji vyčísleny 10 krejcarey, tak z č. 5, 6, 8, 11, 18, 20, 28, 37, 41, 43, 44, 53, 54, 56, 70, 72, 73, 84, 86, 88, 89, 90, 99, 100, 104, 113, 120, 126, 131, 138, 150, 152, 154, 160, 162, 168, 169, 170, 173, 175, 177, 183, 191, 196, 203,³⁹⁵ 210, 214, 221 a 226; 20 krejcarů peněz z předení odváděla č. 1, 7, 12, 81, 103, 136 a 171; č. 140 dávalo 13 a 2/4, č. 102 pak 19 krejcarů.

Peníz z ochranného dovozu vína ve výši 1 zlatý a 48 krejcarů odváděl vlastník hospodářství č. 81.

Obilnou daň odváděla č. 1, 7 a 41 po 3 čtvrtích a 5 osminách ovsa, č. 54 jednu měřici, 2 čtvrti a jednu osminu žita, č. 81 a 104 právě tolik ovsa, č. 171 čtyři měřice, 3/4 a 1 3/8 ovsa, č. 136 tři měřice 1,25 a 2/8 ovsa, č. 12 jednu čtvrt' 1 2/8 ovsa, č. 140 jednu měřici 6/8 ovsa atd.

Farní peníz platila č. 8, 44, 53, 86, 128, 170, 173, 177, 183, 191, 210 a 214 po 6 kr., č. 6, 20, 37, 43, 56, 88 a 90 po 8,5 kr., č. 5, 73, 99, 120, 126 a 132 každé po 10 kr., č. 61 pak 14 kr., č. 36 a 113 po 16 kr., č. 41 pak 20 kr., č. 196 celkem 27 kr., č. 84 pak 28 kr., č. 104 celkem 30 kr., č. 54 pak 31 2/4 kr., č. 140 pak 40 kr., čísla 1, 7 a 103 po 48 kr., č. 171 pak 54 kr. a č. 136 celkem 56 kr.

Farní desetinu neboli církevní desátek³⁹⁶ obnášel u č. 16, 41, 47, 54, 81, 84, 104, 106, 114,³⁹⁷ 118, 119 a 136 po 1 čtvrtci žita a 1 čtvrtci ovsa, u č. 1 pak 1,5 čtvrtce ovsa, u č. 75

³⁹⁵ Č. 203 přispívalo také k povinnosti č. 162 osmým dílem.

³⁹⁶ „Desátek“ (Dezem, Decimae) byl původně dobrovolnou dávkou z jednotlivých lánů. Věřící přenechávali církvi desátý díl ročního hrubého výtěžku z úrody a dobytka. Později se stal desátek povinnou dávkou; povinný desátek měl být ustanoveným farářům a kazatelům „odevzdáván v pravý a náležitý čas“; ty, kteří jednali proti ustanovení, stihlo vězení.

³⁹⁷ Na tomto selském statku nechalo panstvo roku 1703 založit tři rybníky.

a 78 po 2 čtvrtcích žita a 3 čtvrtcích ovsa, u č. 171 tři čtvrtce žita a 3 čtvrtce ovsa, u č. 7 šest měřic žita a 6 měřic ovsa, u č. 12 tři měřice ovsa a 3 měřice žita, u č. 196 dvě měřice ovsa a 2 měřice žita atd.

Stříbrnou daň odváděla č. 78 – 16,5 a č. 75 – 17,5 krejcaru.

Na Zelený čtvrtek a na svatý večer dostával místním učitel následující dávky: z č. 173 po dvou krejcarech, z č. 5, 6, 12, 20, 28, 37, 53, 61, 84, 86, 90, 99, 102, 120, 126, 152, 168, 169, 170, 177, 183 a 214 po 3 kr., z č. 8, 36, 56, 150, 191 a 210 po 4 kr., u č. 1, 7, 41, 43, 44, 70, 73, 103, 113, 128, 132, 138, 140, 171 a 196 po 6 kr., u č. 54 a 104 po 12 kr. atd. Z naturálních dávek mělo být učíteli poskytnuto: č. 7 a 12 po 2 bochnících chleba, stejně tak snop ovsa a 1 snop žita, č. 136 dva snopy ovsa a žita, č. 113 jeden chléb atd.

Vlastník hospodářství č. 191 musel dát sedlákovu v č. 1 ročně 1 zl. a 15 kr. Proč, není uvedeno.

Povinnosti místního obyvatele vůči rychtáři byly uvedeny již na jiném místě (s. 104).

Majitelé v roce 1783 „nově zřízené vsi Ferdinandovo Údolí“ postavených 27 usedlostí byli povinni odvádět na sv. Jiří a sv. Havla po 7 krejcarech (čili ročně 14 kr.) dědičný úrok, 10 kr. daň z předení a 12. kr. mimořádnou berni ve vrchnostenské rentě. Všichni vlastníci, jejichž stavební parcela byla oceněna šesti zlatými (byli to obyvatelé čísel 2 až 19 a 25) nadto měli konat 26 dní ruční roboty. Dům čp. 27, jehož stavební plocha stála 5 zlatých, zatížilo 22 dní ručních prací. Usedlosti č. 16, 20, 22, 24 a 26, jejichž stavební plochy platily za 4 zlaté, měly platit od 18, domy č. 21 a 23, jejichž stavební plochy byly získány po 3 zl. a 30 kr., byly povinovány k vykonávání 15 dní ručních robot.³⁹⁸

³⁹⁸ Vysazení místa Ferdinandov následovalo – jak má být dodatečně poznamenáno na s. 41 – na základě hraběcího dekretu z 30. června 1783. Po vydání tohoto dekretu přišlo 21. srpna 1783 do prodeje 26 dominikálních stavebních míst, a sice jedna každá za 6 zl. Heinrichu Weeberovi (postavil dům č. 25, jenž přešel 1813 na syna Gottloba Webera), Franzi Stompemu (stavebník čp. 2, připadl r. 1788 Josefu Stompemu), Franzi Neumannovi (postavil č. 3, jenž přešel r. 1795 od vdovy za 120 zl. na Antona Effenbergera a 1812 za 150 zl. na Josefa Finkeho), Christianu Olbrichovi (Ulbrichovi, stavebníku č. 4, byl r. 1843 odevzdán z pozůstalosti synu Christianu Ulbrichovi), Josefu Finkemu (č. 5, prodán 14. června 1826 Franzi Finkemu), Antonu Jägerovi (č. 6, prodán 1829 Ignáci Hollmannovi), Ambroži Kratzerovi (č. 7), Antonu Krausemu (č. 8, přešel od něj r. 1811 na Franze Augstena), Hansi Chr. Schindlerovi (800 čtverečních sáhů, č. 9 odevzdáno z pozůstalosti 1817 synovi Josefu Schindlerovi), Antonu Philippovi (č. 10, koupeno 1838 za 300 zl. Josefem Kratzerem), Antonu Streitovi (č. 11, získáno 1835 za 550 zl. od Franze Schütze), Josefu Jägerovi (č. 12, přešlo 1805 na Bernarda Appelta), Antonu Kaulferschovi (č. 13, odevzdáno z pozůstalosti 1828 Christophu Krausemu), Antonu Glautzovi (č. 14, připsáno 1794 Josefu Glautzovi), Josefu Bucheltovi (č. 15, odevzdáno z pozůstalosti 1852 Terezii Bucheltové), Kasparu Resselovi (připadlo jako stavební místo Christophu Schindlerovi, který na něm postavil č. 17, připadl 1815 za 80 zl. synovi Franzi Schindlerovi a od něj 1842 za 400 zl. synovi Josefa Schindlera), Jakobu Philippovi (č. 18, odevzdáno z pozůstalosti 1838 Josefu Kratzerovi), a Hansi Christophu Augstenovi (č. 19, připsáno 1838 Antonu Augstenovi), jedna za 5 zl. Josefu Scholzemu (postavil č. 27, předáno z pozůstalosti 1808 synovi Josefu Scholzemu), potom každá za 4 zl. Antonu Scholzemu (č. 22, přešlo 1826 na syna Ignaze Scholze a od tohoto 1844 na Karla Naseho), Wenzelu Jägerovi (č. 20, prodáno 1796 Josefu Resselovi), Franzi Neisserovi (č. 16, postoupeno 1822 za 200 zl. synovi Florianu Neisserovi), Antonu Neumannovi (č. 24, prodáno 1830

Podobné jako v Raspenavě byly robotní vztahy také v Luhu, jak může doložit výtah z tamních konšelských knih.

Usedlosti v Luhu se rozlišují jako na ostatních místech na potažní a náruční statky, statky púlláníků, nivní zahrady a nivní domky. Za potažní statky jsou považována hospodářství č. 1, 3, 10, 13, 14, 22, 26, 33, 48, 52, 55, 58, 65, 90, 96, 99, 104, 106 a 111 stejně jako někdejší svobodné selské statky č. 12, 63 a 114, tedy úhrnem s 23 statky, za svobodné selské statky jsou brána čísla 64, 87, 88, 89, 100, 107 a 109. Obvykle mohly být také počítány mezi movité statky k vykonávání denních potažních robot, které byly naposledy určeny urbářem z roku 1777. Reluovaná (tj. na peníze převedená) suma za jeden den potažní roboty byla stanovena na 39, 33 nebo 18 krejcarů konvenční měny. Také za dny ruční roboty byla stanovena reluovaná suma, jež obnášela na den 6 nebo 7 krejcarů konvenční měny. Z potažních statků měla například čísla 1 a 65 odvádět 118 dní potažní roboty. Č. 90 mělo nařízeno nejprve 118, později jen 104 potažních dní. Č. 108 mělo odvést 120 dní potažní roboty. Č. 22 a 104 byla zatížena 104 dny potažní roboty; při nich činila reluovaná suma za den 39 kr. Č. 106 mělo odvádět 100 dní potažní roboty (za 18 kr.), č. 52 pak 60 dní potažní roboty (za 33 kr.). Silně obtíženy byly také jednotlivé náruční statky. 130 dní ruční roboty měla odvádět např. čísla 64, 88, 100, 107 a 110, 120 dní číslo 89. Mezi jinými poskytovala č. 19, 44 a 82 celkem 52 dní ruční roboty. U č. 19 se následně zmenšil počet ručních robotních dní na 28, u č. 44 na 32; každopádně také zde bylo odloučení pozemků příčinou snížení počtu robotních dní. Č. 92 bylo povinováno poskytováním 38 dní ruční roboty. Velký je počet těch usedlostí, které měly poskytovat 26 dní ruční roboty; mezi nimi se nacházejí reality čp. 4, 9, 16, 18, 21, 29, 30, 32, 50, 53, 56, 68, 69, 71, 73, 77, 80, 85, 94 a 103. Č. 85 mělo nakonec jen 21 dní ruční roboty. U čp. 30, 71 a 73 byl potom počet dní ruční roboty snížen na 18, u čp. 56 na 15. U čísel 16, 21 a 53 byla reluovaná suma určena na 7 krejcarů konvenční měny na den. 18 dní ruční roboty odváděly např. usedlosti čp. 17, 28, 41, 125, 127 a 128. Čp. 41 mohlo za každý den zaplatit reluovanou sumu 11 krejcarů. Patnáct dní ruční roboty měla nařízeno čp.

synovi Josefu Neumannovi) a Antonu Neisserovi (č. 26, přešlo 1830 na syna Antona Neissera), stejně jako konečně jedna po 3 zl. 30 kr. Josefu Wildnerovi (č. 21, připadlo 1719 Theresii Kratzerové) a Michelu Klamtovi (č. 23, prodáno 1810 za 475 zl. Antonu Kratzerovi). Společně uvedené koupě stavebních pozemků obdržely 28. září 1785 potvrzení majitele panství, Kristiána Filipa hraběte Clam-Gallase. Papírník Karl Schütz z Frýdlantu obdržel vrchnostenským „donačním instrumentem“ 1783 za účelem výstavby papírny vrchnostenský pozemek v příslibené rozloze 9 měřic, z čehož vznikla ještě roku 1783 dnes již neexistující továrna č. 1 (srov. s. 335). Dne 14. ledna 1796 získali ještě dominikální stavební pozemky Anton Neumann z Hejnic (cena 18,5 zl., postavil dům č. 30, jenž přešel 1802 na Josefa Semdnera), Ignaz Stompe (15 zl., č. 28) a Georg Köhler z Hejnic (15 zl., č. 29); potvrzení jejich koupí od pozemkové vrchnosti se událo 16. července 1797. Na jednom dominikálním stavebním pozemku, získaném 30. srpna 1797 od Karla Kaulfersche za 7 zl., vznikl dům č. 31 (potvrzení koupě: 4. srpna 1800) a na stavebním pozemku, koupeném 10. července 1811 od Josefa Streita za 10 zl., dům č. 32 (potvrzení koupě: 10. srpna 1811).

35 a 126. Nivní zahradníci a nivní domkáři platili 13 dní ruční roboty; do této skupiny patřila čp. 84, 103, 112, 118, 119, 121, 140, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 155, 157, 158, 159, 160, 163, 164 a 165 (nově 179). U čp. 103 byla vyčíslena reluovaná suma na jeden den šesti krejčary, u čísel 146, 163 a 164 sedmi krejčary, u čp. 119, 155 a 160 devíti krejčary konvenční měny.

Pozemková daň, odváděná napůl na sv. Jiří, napůl na sv. Havla, byla určena na 18 krejčarů 3,5 denáru u č. 108, na 18,25 kr. u č. 104, na 14,5 kr. u č. 65, na 14 kr. u č. 22, 90, 112, 152 a 158, na 12 kr. 2,75 den. U č. 88, na 11 kr. 2,75 den. U č. 89, na 12 kr. u č. 52, na 11,75 kr. u č. 19 a 68, na 11,25 kr. u č. 1, na 10,5 kr. u č. 18, na 10 kr. u č. 4, na 9,75 kr. u čp. 64, 107 a 110, na 9,25 kr. u čp. 80, 92 a 100, na 7 kr. u čp. 44, 50, 69, 103 a 147, na 5,75 kr. u čp. 32 a 41, na 5 kr. u čp. 17, 30, 77, 103, 140, 142, 144, 159, 160, 163, 164 a 165 (nově 179), na 4,75 kr. u čp. 28, 35, 53, 56, 71, 73, 85, 119, 121, 125, 126, 127, 128, 140, 145, 146, 148 a 155, na 4 kr. u č. 9 a 29, na 3,75 kr. u č. 94, na 4 kr. 3 den. U č. 21. Nejvyšší pozemkovou daň platilo č 106 (21 kr.), druhou nejvyšší čp. 82 (20 kr.).

Peníz z kapounů po 20 krejcarech platila čp. 1, 22, 64, 88, 89, 90, 100, 104, 106, 107, 108, 110 a 157; 10 kr. bylo určeno č. 52.

Peníze za předení obnášely 30 kr. u č. 1, po 20 kr. u čp. 22, 52, 65, 90, 100, 104, 106, 107 a 108, po 10 kr. u č. 4, 9, 17, 19, 21, 28, 29, 30, 32, 35, 41, 44, 50, 53, 56, 64, 68, 69, 71, 73, 77, 80, 82, 84, 85, 88, 89, 92, 94, 103, 110, 112, 118, 119, 121, 125, 126, 127, 128, 140, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 155, 157, 158, 159, 160, 163 a 164.

Daň ze ovsu odváděly: č. 1: 2 měřice 1 4/8 osminy, č. 64: 1 měřici 2 čtvrtce 1,25 osminy, č. 65: 2 měřice, 1 4/8 osminy, č. 89: 1 měřici 3 čtvrtce 1,75 osminy, č. 90: 2 měřice 1 4/8 mázu, č. 100: 1 měřici 1 čtvrtce 4/8 osminy, č. 104: 3 měřice 1 5/8 čtvrtce (nebo 3 zlaté a 12,75 krejčaru), č. 107: 1 měřici 1 3/8 osminy, č. 108: 3 měřice 1 čtvrtce 2/8 osminy, čp. 110: 1 měřici 1 4/8 osminy atd.

Peníz z ovsu odváděla: čp. 22: 2 zl. 11 kr. 1 den.; čp. 52: 24 kr. 1,5 den.; čp. 88: 2 zl. 55 kr. 1,25 den., čp. 106: 3 zl. 46 kr. 3,5 den. atd.

Farní desátek raspenavskému faráři obnášel např. u čp. 1, 64, 88, 89 a 90 po jedné čtvrtci žita a jedné čtvrtci ovsu, u čp. 13 a 22 po dvou čtvrtcích žita a dvou čtvrtcích ovsu, u čp. 52: 1 měřici žita a jednu měřici ovsu, u čp. 65: 6 měřic žita a 6 měřic ovsu atd.

Frýdlantskému děkanovi byl odváděn farní desátek: čp. 106: 2 čtvrtce žita a 2 čtvrtce ovsu, čp. 108 a 110 po jednom čtvrtci žita a jednom čtvrtci ovsu.

Farní peníz platily: čp. 65: 57 kr., čp. 88: 42 kr., čp. 19, 44 a 94 po 10 kr., čp. 4 a 9 po 7 kr., čp. 17, 18, 30, 32, 35, 56, 69, 71, 73, 77, 80, 84, 85, 118, 144, 145, 148, 157 a 159 po 5 kr. atd.

Učiteli v Raspenavě muselo být odvedeno: po 6 kr. č. 1, 4, 9, 18, 32, 64, 65, 88 a 94, po 4 kr. č. 144 a 159, po 3 kr. č. 17, 19, 30, 44, 69, 71, 73, 77, 80, 85, 145, 148 a 157, po 2 kr. č. 35, 56, 84 a 118 atd. Příspěvek učiteli byl vyplácen způlky na Zelený čtvrtek, z druhé polky na svatý (Štědrý) večer.

Lužskému rychtáři bylo plnění dávek z č. 55, 63 a 82 již uvedeno u příležitosti zmínky o rychtářích (s. 107).

O místu Lužce nelze uvést žádné bližší údaje o poddanských vztazích kolem přelomu 18. století, neboť se nedochovaly žádné konšelské knihy; přesto můžeme s jistotou předpokládat, že tam byly poměry v podstatě stejné jako v Raspenavě a Luhu. Je známo, že obec vykazovala 5 potažních statků (č. 1, 3, 5, 10 a 18), stejně jako 3 náruční statky (č. 8, 13 a 15). Místo Peklo, náležející k obci Lužec, má ještě konšelskou knihu, která zpětně sahá až k roku 1806. Pohled do této knihy ukazuje, že v Pekle byla bez výjimky jen zahradní hospodářství (dominikální zahradníci) a domkáři (dominikální domkáři). Usedlosti existující před 1780 byly zatíženy 26 dny ruční roboty, zatímco nejčastěji mezi léta 1780 a 1786 vystavěné dominikální zahrady byly povinovány vykonáváním 40 dnů ruční roboty. Domkářské živnosti vystavěné po r. 1786 měly nejčastěji 13 dní ruční roboty. 26 dny ruční roboty byla zatížena čp. 6 a 8. U čp. 8 byla reluovaná suma za den ruční práce vyměřena 7 krejcarů. 40 ručních dní roboty zatěžovalo mezi léty 1780 a 1786 na pozemku pekelského poplužního dvora, rozkouskovaném 1780, postavená čp. 9, 10, 12 až 39 stejně jako krátce nato zřízené domy čp. 40 a 41.³⁹⁹ (Podle 1. listopadu 1780 uzavřených, 1. prosince 1780

³⁹⁹ Údaje o sedmi zahradnických domácích zřízených na počátku 18. století v „pekelském ovčinci“ v pekelském údolí (v kmenových zahradách potomního místa Peklo), uvedené na s. 39n., zde mohou být doplněny. Zahrada čp. 2 přešla od Gottfrieda Pfeiffera za 100 zl. na syna Franze Pfeiffera a 1834 za 255 zl. na Gottfrieda Pfeiffera. – Zahradu č. 3 přenechal Josef Pfeiffer r. 1799 za 116 1/3 zl. synovi Josefu Pfeifferovi, od nějž 1835 připadla za 100 zl. jeho synovi Josefu Pfeifferovi. – Zahradu č. 4 odstoupil r. 1800 Christoph Neumann za 160 zl. synovi Josefu Neumannovi; od jeho vlastnického nástupce, Antona Neumanna, přešla r. 1843 za 385 zl. na Valentina Wirsika. – K zahradě č. 5 odkoupil od pozemkové vrchnosti vlastník Anton Wöhl r. 1799 za 54,5 zl. kus půdy; dům s příslušenstvím přenechal r. 1813 za 580 zl. synovi Ignáci Wöhlovi. – Zahrada č. 6 přešla r. 1828 od Josefa Augstena za 200 zl. na syna Josefa Augstena; 29. ledna 1863 ji získal za 600 zl. Josef Richter z Luhu č. 180. – Zahradu č. 7 vlastnil od r. 1777 Heinrich Augsten, který k ní r. 1799 přikoupil od pozemkové vrchnosti za 22,5 zl. kus půdy; 1. listopadu 1805 prodal svůj majetek za 250 zl. Gottfriedu Richterovi z Luhu († 16. září 1848); 29. prosince 1849 byla zahrada předána z pozůstalosti za 350 zl. synovi Ignáci Richterovi. Zahrada č. 8 přešla r. 1810 od Michela Neumanna za 200 zl. na syna Josefa Neumanna. – Spolehlivé zprávy o odprodejích pekelského poplužního dvora provedené 1. listopadu 1780 podávají dominikální gruntovní knihy. Budovy poplužního dvora s přiděleným pozemkem a sklepem získal 1. listopadu 1780 za 440 zl. Johann Christoph Demuth z Oldřichova v Hájích (první rychtář v Pekle, dnes č. 11). Stavební pozemky přešly v tomtéž dni: Johann Christoph Menzel,

pozemkovým pánem povolených a v archivu pozemkových knih ve Frýdlantu uschovaných starých prodejů označených v dominikální gruntovní knize (C). Č. 44, 45, 47, 53, 56, 61, 64 a pak č. 9 vykonávala 13 dní ručních robot. Reluovaná suma u těchto čísel byl nejčastěji pevně stanovena na 6 krejcarů. Č. 11, který bylo zatíženo 78 dny ruční roboty, mohlo místo naturálních robot odvádět 7 zlatých 48 krejcarů.

Daně na sv. Jiří a Havla byly stanoveny pro čísla 6, 8 a 10 na 18,75 kr., u čísel 9 až 14 v každém z obou daňových dní na 7 kr., celkem tedy ročně na 14 kr.

Peníz z předení všeobecně obnášel – nakolik je zjevné – 10 krejcarů.

Farní peníz byl vyměřen na 7,5 krejcaru; touto částkou byla povinována mj. č. 6, 8–10, 12–15, 19, 21, 22, 24–26, 28, 29, 32, 34, 35, 38, 40, 44, 45, 47, 61 a 64.

Učiteli v Raspenavě měla odvádět na Zelený čtvrtek a Svatý večer společně č. 21,32, 38 a 40 po 6 kr., č. 6, 8, 10, 12–16, 19, 22, 24–26, 28, 29, 34, 35, 44, 45, 47, 58, 61, 64 a pak č. 53 po 3 krejcarech, č. 56 mělo platit učitelé v Ludvíkově šest krejcarů.

Vyměření robot v Pekle bylo provedeno na základě patentu z roku 1775. Všichni obyvatelé byli zavázáni, aby si dali mlít v „Lužeckém rychtářském mlýně“.

Předcházející popsání robotní poměry zůstaly v podstatě platné až do 19. století; dobové poměry sice přinesly do určité míry ulehčení, když již od r. 1790 nemusely být více

„někdejší zdejší fojt“ (za 111 zl., postavil tu dům č. 9 s využitím dřeva snešeného dvorského chléva), Johann Michel Rössler z Libverdy (za 2 zl. 37,5 kr., postavil dům č. 1, jenž přešel r. 1805 za 130 zl. na Wenzela Krauseho), Gottfried Appelt z Dolní Řasnice (za 26 zl., stavebník domu č. 10), Anton Linkde z Lužce (za 31 zl., č. 12), Franz Hanisch z Dolní Řasnice (za 29 zl. 15 kr., č. 13), Josef Semdner z Bílého Potoka (za 30 zl. 7,5 kr., č. 14, od něj přešlo r. 1785 za 105 kop na Johanna Christopha Wildnera a od něj r. 1825 za 616 zl. na Josefa Effenbergera), Josef Ullrich z Libverdy (za 31 zl., č. 15, jež přešlo r. 1812 za 350 zl. na syna Josefa Ullricha a r. 1852 za 471 zl. 50 kr. na Josefa Ullricha), Johann Christoph Preissler z Libverdy (za 28 zl. 58 kr., č. 16, připadlo r. 1783 za 233 zl. synovi Johannu Christophu Preusslerovi, 1834 za 430 zl. Antonu Wildnerovi a 1858 za 450 zl. jeho vdově Marii Anně Wildnerové), Philipp König z Libverdy (za 30 zl., č. 17), Josef Bergmann z Bílého Potoka (za 19 zl. 35,5 kr., č. 18, přešlo r. 1815 za 500 zl. na Ambrože Röslera), Franz Rössler (Ressel) z Bílého Potoka (za 24 zl. 45 kr., č. 19, připadlo r. 1813 Josefu Resselovi), Josef Tandler z Mníšku (za 25 zl. 48 kr. 3 den., č. 20), Anton Krause z Luhu (za 25 zl. 15 kr., č. 21), Josef Rössel (Rösler) z Bílého Potoka (za 23 zl. 9,5 kr., čp. 22, prodáno 1784 Franzi Neisserovi a 1813 Ignáci Richterovi), Gottfried Ankelmann z Arnoltic (za 29 zl., 24,5 kr., č. 23), Josef Stephan z Bílého Potoka (za 21 zl. 15 kr., č. 24), Anton Neisser z Bílého Potoka (za 29 zl. 2 kr., čp. 25), Franz Stompe z Ludvíkova (za 27 zl., č. 26), Anton Wildner z Libverdy (za 30 zl., č. 27), Johann Georg Augsten z Lužce (za 30 zl., č. 28), Heinrich Bergmann z Bílého Potoka (za 30 zl., č. 29), Anton Wildner (za 30 zl., č. 30, přešlo r. 1799 za 445 zl. na Josefa Bergmanna, 1806 za 420 zl. na syna Josefa Bergmanna a r. 1836 za 950 zl. na Franze Blumricha), Anton Schubert z Libverdy (za 30 zl., č. 31, připadlo r. 1796 Antonu Bergmannovi), Anton Waysse (Weise) z Libverdy (za 90 zl., s částí stodol, č. 32, přešlo r. 1807 za 300 zl. na Gottfrieda Effenbergera), Wenzel Kylmann (Kielmann) z Raspenavy (za 30 zl. 30 kr., č. 33, prodáno r. 1806 za 300 zl. Wenzelu Krausemu), Gottfried Wildner z Luhu (za 30 zl. 30 kr., č. 34), Johann Michael Bergmann z Bílého Potoka (za 30 zl. 30 kr., č. 35), Anton Krause z Libverdy (za 90 zl., s částí stodol, č. 36), Josef Herrmann z Lužce (za 36 zl. 52,5 kr., č. 37), Anna Maria Neumannová z Libverdy (za 30 zl. 30 kr., č. 38) a Josef Krause z Bílého Potoka (za 25 zl., č. 39, přešlo r. 1803 za 350 zl. na Florianu Krauseho). – Dva další prodeje dominikálních statků následovaly 9. října 1784, a sice Franzi Antonu Försterovi a Franzi Lindnerovi. Oba prodeje byly potvrzeny 28. září 1785. Oba kupující měli kromě pozemkové daně (14 kr.) a peníze z předení (10 kr.) odvádět mimořádnou daň pozemkové vrchnosti; u Förstera byla stanovena na 1 zl. 52,5 kr. a u Lindnera na 1 zl. 22,5 kr. Počet dní ruční roboty byl oběma kupujícím pevně stanoven ve výši 40.

odváděny roboty „in natura“, nýbrž jejich část mohla být přeměněna na mírný odvod peněz, který skoro neustále jen upadal, protože práce z donucení měla pro oprávněné malou cenu a pokročilá doba neprávo takové služebnosti více a více uváděla do povědomí. Roku 1844 udělil hrabě Eduard Clam-Gallas povolení vykoupit se plně z vykonávání robot. To bylo přijato kapitalizací (ustavením na jistinu) 4 % úroku, kterýžto způsob vyžadoval vyplacení poměrně dosti peněz. Částečně z tohoto důvodu, částečně také proto, že u zdejších sedláků již panovalo tušení, že dosavadní poddanské poměry nemohou mít dlouhého trvání, bylo o hraběcí povolení žádáno mizivě málo. Na celém panství Frýdlant byli jen tři sedláci, totiž Franz Hockeborn († 17. července 1885) a Josef Streit v Raspenavě a Anton Ressel v Dolní Řasnici č. 79 (nově 251), kteří se z vykonávání robot vykoupili. Předtucha poddaných, že stávající poddanské poměry nejsou již udržitelné, se měla také brzy potvrdit, neboť již rok 1848 s sebou přinesl úplné zrušení poddanského jha a vysvobození po staletí dlouho těžce utlačovaného lidu. Poté, co již 28. března 1848 vydal císař Ferdinand I. patent, jehož mocí měla na konci března 1849 přestat povinnosti vykonávat naturální roboty oproti levnému odškodnění. Návrh na úplné zrušení robot a poddanským poměrů navrhl 29. července 1848 na vídeňském říšském sněmu bojovník za svobodu Hans Kudlich († 11. listopadu 1918 v Hoboku u New Yorku, 94 let star). Po týdnech trvajících debatách vedla návrh 31. srpna 1848 k závěru, že „poddanství a všechna z poddanských poměrů pocházející, k poddanské půdě přiřčená břemena, služební výkony a dávky všeho druhu, úhrnem všechny naturální, pracovní a peněžní povinnosti jsou zrušeny, za robotu má však následovat spravedlivé odškodnění nebo vyplacení“. Dne 4. března 1849 se objevil patent na vyvázání pozemků. Následujícího roku byly ustanoveny zemské a krajské komise, které v letech 1851 a 1852 přikročily k provádění vyvázání pozemků. To bylo prováděno tak, že se všechny práce ocenily, z nalezených ročních výnosů se dala třetina na daně ve splátkách a zbytek se kapitalizoval (ustanovil na jistinu) 5 %. Polovinu odevzdané částky převzal stát, druhou půli měli splatit bývalí poddaní. Vyplacený kapitál byl určen pro každého zavázaného a musel být splácen od 1. ledna 1853 v roční lhůtě. Majitel panství byl nyní velkostatkářem, sedlák svobodným státním občanem a tím také vlastníkem své državy. Naturální dávky, dříve odváděné duchovním a učitelům, nyní rovněž skončily.

Zde je také vhodné místo, abychom se krátce dotkli daňových poměrů. Zdanění pozemkových majetků nastalo od poloviny 16. století po „podymném“. Daň z komínů, která byla zavedena roku 1567, položila za základ roku 1564 předsevzaté sčítání obydlených pozemků. Na jeden dymník se počítal jeden lán nebo dvanáct prutů pozemků. Zahrada byla

počítána na tři pruty, takže čtyři zahradníci se vyrovnali jednomu komínu. Domkářů bylo počítáno 12 na jeden lán. Daň z komínů nesli poddaní; rytířské statky byly od této daně osvobozeny. V Raspenavě, kde bylo roku 1564 nalezeno 35 sedláků, 7 zahradníků, 13 nivních domkářů a 34 domkářů („Häuselleute“), muselo být tehdy zdaněno 54 komínů; v Luhu se 34 sedláky, 18 zahradníky a 11 domkáři zdanili 56 komínů a v Lužci se 6 sedláky, 4 zahradníky a 2 čeledíny 10 komínů.

Nařízené císařské daně, zaplacené poddanými na sv. Bartoloměje, činily v Raspenavě 13 kop 54 grošů, v Luhu 12 kop 42 grošů a v Lužci 2 kopy a 48 grošů. V příštím roce byly opatřeny stejné daně. Kvůli „velkému krupobití“ se tehdy při dani z 38 komínů v Luhu, 43 v Raspenavě a 8 komínů v Lužci projevil nedostatek příjmů, a sice 20 grošů za komín; jen v Raspenavě přišlo ke zdanění 9 komínů s třemi kopami. O dvě desetiletí později zakusili zvýšené zdanění. Daňový předpis k termínu sv. Bartoloměje 1593 zněl v Raspenavě na 17 kop 40 grošů, v Luhu na 18 kop 20 grošů a Lužci na 3 kopy. Ani farní léna nebyla osvobozena od daní; daně farářů obnášel roku 1576 v Raspenavě roční jednu kopy; 1601 byla farářů Gabrielu Biertigelovi předepsána daň v částce jeden tolar 23 stříbrných a 4,5 denáru.

Od časů třicetileté války doznaly daně značného zvýšení. Právě r. 1615 byl rozhodnutím zemského sněmu zaveden popis selských statků. Usnesení zemského sněmu z r. 1627 vyhlásilo za zdanitelné celé usedlosti, na něž mohlo být vyseto 60 strychů pražské míry. Za jednotku nebo „usedlost“ pokládaly oceňovací komise nakonec pozemky zahrnující čistý výnos 50 strychů. Podle berní ruly z r. 1654 platil za „skutečně osedlého jen onen hospodář, který obdělával přes polovinu svého pozemku a tudíž mohl poskytovat potažní roboty.“ Za chalupníka byl označován ten, který orál přibližně 15 strychů polí; 4 chalupníci byli počítáni mezi osedlé. Ze zahradníků, kteří žili převážně z chovu dobytka, je prokázáno osm osedlých. Obyvatelé domů, kteří neměli žádnou hospodářsky ocenitelnou půdu, původně při odvodu daní nic neplatili; teprve později přešlo 16–24 menších řemeslníků na jednoho osedlého (srov. Bruno Schier, Friedländer Heimatkunde II, s. 177n.). O výměře daní pro osedlé v našich obcích byla podána zpráva už na s. 65 a následujících.

V době císaře Leopolda I. byly uvaleny nepřímé daně na potraviny, nápoje atd. Roku 1709 byl nařízen všeobecný akcíz (potravní daň). Tím byly všechny potraviny a vše, co se kupovalo a prodávalo, dokonce i na melivo, zatíženo poplatky. Ke všeobecné radosti přinesl rok 1714 úlevu ohledně těchto obrovsky tíživých daní. V roce 1713 dal císař Karel VI. vytvořit nový katastr. Statky byly oceňovány podle velikosti a jakosti, spočítal se výnos a bylo odečteno pěstování potravy; k tomu se přidalo výnos z chovu dobytka, pěstování ovoce

apod. Oceněny byly také příjmy živnostníků. Ke zdanění se rovněž přibraly privilegované stavy (šlechtici). Přesto neplatil pozemkový pán více než třetinu daní venkovana. Zřízení a přezkoušení katastru si vyžádalo několik let. Na Frýdlantsku se komise zeměměřičů objevila roku 1720. Komise, sestávající z preláta, barona, dvou šlechticů a více měšťanů, prohlédla pole kus po kuse; dědičné pozemky byly odkrokovány. Jeden každý poddaný musel přiznat, co si koupil a co si vysloužil. Tehdejší regulace daní měla ještě mnohé stinné stránky, neboť daně byly rozděleny nanejvýš nerovně.

Války v 18. století, stupňující požadavky státu, učinily nutnými zavedení nových daní. Jednou z nich byla daň z hlavy. Tato daň, zavedená roku 1760, byla roku 1776 opět zrušena.

Aby bylo možno dosáhnout co nejspravedlivějšího rozdělení daňového zatížení, nařídil císař Josef II. nové vyměření statků a půdy, jež bylo provedeno v letech 1785–1789. Za základ při výpočtu tehdy sloužil hrubý výnos. Ze 100 zlatých hrubého výnosu potřeboval sedlák, jak bylo rozhodnuto, pro sebe a své příbuzné 70 zlatých. Ze zbývajících 30 zlatých však musel zaplatit státu (12 zl. 14 kr.) a pozemkovému pánovi (17 zl. 46. kr. konvenční měny).

Rok 1803 přinesl osobní daň; každá osoba starší 15 let, měla ročně zaplatit 30 krejcarů. Dlouholeté války s Francií pohltily všechny státní příjmy a zkoušelo se všechno možné k opatření stále nových hotových peněz. Byly ujednány válečné úvěry, vyměřeny nucené a loterijní půjčky. Vláda zvýšila daně a důchody. Desetiprocentní daň z majetku však úplně ničila pozemkové vlastníky, jmenovitě malé hospodáře. Hodnota statků klesla o třetinu. Všechna hodnota (kredit) zmizela a ážio (rozdíl mezi nominální hodnotou cenného papíru a jeho vyšší tržní cenou) stoupl od října 1809 do prosince 1810 ze 320 na 1 240. Vládě nezbylo nic jiného než sáhnout k jednomu z nejzoufalejších prostředků – vyhlásit otevřený bankrot, což se stalo osudným finančním patentem z 20. února 1811. Tento patent byl nejvýše smutnou událostí. Zvýšení daně z majetku nemohlo nabídnout náhradu. Nyní se opět zkoušelo přivodit novými finančními reformami poměry důstojné člověka. V roce 1812 byla zavedena nová živnostenská daň a 1820 daň z budov. Na místo zrušené osobní daně nastoupila roku 1829 daň spotřební. Podstatné přetvoření doznalo bernictví po roce 1848, zvláště v letech 1869–1883 a 1896, resp. 1898 tak jako po politickém převratu 1918. Roku 1891 obnášela částka přímé daně v obci Raspenava (s Ferdinandovem) 11 881, v Luhu 9 185 a v Lužci (s Peklem) 2 239 rakouských zlatých. Roku 1928 činila přímá daň v Raspenavě 45 314 Kč, v Luhu 145 104 Kč, v Lužce 11 232 Kč a v Pekle 1 615 Kč (srov. také s. 119).

Do roku 1850 byly berně inkasovány vrchnostenským důchodním úřadem, poté je přijímal státní berní úřad ve Frýdlantu. Ten byl nejprve umístěn ve frýdlantské radnici.

Prvním císařským výběřčím daní ve Frýdlantu byl Josef Schipek. Po jeho povýšení na berního inspektora jej v úřadu následoval dřívější kontrolor, Johann Böck. Po něm působil jako výběřčí berní Wenzel Kower († 16. září 1872). Jeho úředním nástupcem byli Franz Bartl (1873) a Josef Hieke. Roku 1890 se stal výběřčím berní Johann Dobsch, od r. 1881 ve Frýdlantu ustanovený berní kontrolor, který odešel do důchodu roku 1901 jako hlavní výběřčí berní. Jeho úřední nástupce, Karl Kreissl, byl vystřídán Franzem Röslerem, který odešel roku 1907 do Litoměřic jako vrchní berní správce na penzi. Po něm působili: Vrchní berní správce Franz Ritt (1908–1915), Wilhelm Mann (1915–1919) a Richard Schwarz (1920–1923). Současným přednostou berního úřadu je ředitel berního úřadu, Emil Wischo.

Berní referát vedl až do uskutečnění berní reformy v letech 1897–1898 vrchní berní inspektor, od té doby finanční rada. Jako berní inspektoři působili ve Frýdlantu Josef Schipek, Georg Adamovich, Kokstein und Friedrich Czap. Poslední z nich byl první finančním radou a roku 1901 odešel do Ústí nad Labem. Referenty pro vyměřování berní byli po sobě finanční radové Alfred Jäkel (1901–1903, od 1903 vrchní finanční rada), Ladislav Kánik (1903–1907), dr. Max Johann Moser (1907–1910), t. č. Gottlob Chaloupka (od 1920 vrchní finanční rada).

Uchování přehledu berní z katastru pozemkových berní okresu Frýdlant byla zřízena – jako všechny evidence berní ve starém Rakousku – roku 1883. Před tímto datem bylo v Čechách jen šest tzv. „létajících geometrů“. Vedoucím uchování přehledu ve Frýdlantu byl do r. 1890 vrchní geometr Alexander Borszöny, potom Karl Mündel, a od r. 1893 do dubna 1896 Josef Skřivan. Vyměřovací okres tehdy obsahoval soudní okresy Frýdlant, Jablonec nad Nisou a Tanvald. V dubnu 1896 bylo ohledně utváření nového vyměřovacího okresu zrušena evidence ve Frýdlantu a na jeho místo bylo zřízeno v Jablonci. Frýdlantský okres byl přidělen do evidence liberecké. Jako vedoucí posledně uvedené působil do ledna 1897 vrchní geometr Josef Fuchs a potom geometr Wenzel Dorschner. Na základě výnosu ministerstva financí ze 14. března 1906 (ř. 16 589) byl opět zřízen frýdlantský vyměřovací okres. Od té doby jej spravovali jako evidenci uchovávající geometři: Karl Havel, Adolf Winkler, Johann Schestauber a od té doby Wenzel Gröbner. Posledního zastupoval po dobu jeho povolání a během jeho zajetí Wenzel Dorschner v Liberci (1914 do dubna 1919), Karl John (1919 do března 1920) a poté krátký čas (do léta 1920) dva náhradní geometři.

Zájmy obyvatelstva vůči státu zastupují od propůjčení konstituce (13. března 1848) lidem volení poslanci. Za poslance národního shromáždění ve Frankfurtu volil okres Frýdlant

v květnu 1848 dvorního radu Dr. Karla Czörniga (nar. 6. května 1804 v Černousích, dosáhl 19. června 1852 rakouského šlechtického stavu s predikátem „von Czernhausen“, † 5. října 1889). Prvním zástupcem okresu v říšské radě ve Vídni byl vrchní správce úřadu Karl Uchatzy († 27. srpna 1866 v Liberci). V letech 1861–1873 volil zemský sněm v Čechách říšské poslance. Roku 1861 byl za náš okres vyslán zemským sněmem jako poslanec říšského sněmu Franz Josef Herrmann (nar. 5. dubna 1811 v Kunraticích, † 16. února 1892 jako okresní školní inspektor ve výslužbě v Liberci). Roku 1867 byl zvolen nově, mandát držel do r. 1869 a v témže roce jej složil. Tehdy byl zemský okres Frýdlant sloučen do jednoho volebního okresu se zemskými okresy Liberec, Česká Lípa, Jablonec nad Nisou, Tanvald a Rochlice. Jako poslanci toto volebního okresu byli činní: 1869–1879 továrník Wenzel Neumann z Píchnovic († 2. února 1885), od 7. října 1879 do 23. září 1891 purkmistr Anton Jäkl z Jablonce n. N., 1891 až listopad 1892 Emil Müller z Jablonce († 13. listopadu 1892), od 24. února 1893 do 22. ledna 1897 okresní přednosta Ferdinand Augsten z Liberce († 8. ledna 1906) a od 17. března 1897 do 1907 purkmistr Adolf Glöckner z Nového Města pod Smrkem. Na základě nového říšského volebního pořádku tvořil soudní okres Frýdlant vlastní volební okres (101); za jeho poslance byl 14. května 1907 zvolen sociální demokrat Leopold Winarsky z Vídně (nar. 20. dubna 1873, † 22. listopadu 1915). Na jeho místo nastoupil 20. června 1911 německý radikál, říšský poslanec, MUDr. Franz Tobisch, obvodní lékař v Dolní Řasnici. Města Frýdlant a Novém Město pod Smrkem tvořila do roku 1907 s městy Jablonec, Hodkovice nad Mohelkou, Chrastava a Rochlice zvláštní volební okres. Jeho poslanci byli: 1861–1869 purkmistr Josef Pfeiffer z Jablonce († 4. února 1869), 1870–1875 Heinrich Seidemann z Jablonce (dobrovolně se mandátu vzdal, † 10. února 1905), 1875–1884 dvorní rada Dr. G. Gross z Vídně, 1884–1885 továrník Johann Blaschka z Liebenau († 5. listopadu 1906), 1886–1901 prof. Josef Bendel z Prahy-Smíchova († 27. ledna 1915 ve Vídni) a od 9. ledna 1901 do 1907 majitel statku Rudolf Berger z Waidhofenu na Yppsu.

Coby zemští poslanci zemského okresu Frýdlant byli činní: od 19. března 1861 do 1869 Franz Josef Herrmann z Kunratic, od 23. srpna 1870 do 1872 advokát JUDr. Carl Leitner z Frýdlantu († 24. června 1880), od 18. dubna 1872 do 1878 prof. Wenzel Hecke z Liberce († 27. dubna 1900), 1879–1889 velkopřůmyslník Josef Anton Richter z Raspenavy († 13. května 1898), 1889–1891 dr. Eduard Herbst († 25. června 1892 ve Vídni), 1891–1907 majitel usedlosti Josef Herbig z Raspenavy († 12. října 1910, 73 let stár) a od 20. února 1908 do 1918 Heinrich Kaulfersch z Frýdlantu (od 8. května 1912 do 1919 také purkmistr města Frýdlant). Městský volební okrsek Frýdlant – Nové Město – Chrastava zastupovali na zemské

sněmu: 1861 až 24. srpna 1870 JUDr. Johann Volkelt z Frýdlantu, od 24. srpna 1870 do 20. srpna 1871 sekční šéf Siffino baron Pretis, od 20. září 1871 do 26. října 1885 opět JUDr. Johann Volkelt († 8. června 1896), od 9. listopadu 1885 do 1895 prof. Josef Bendel z Prahy–Smíchova, od 12. listopadu 1895 do 1901 purkmistr Anton J. Aigner z Frýdlantu († 25. dubna 1912), od 11. října 1901 do 1907 majitel statku Rudolf Berger z Waidhofenu a. Y. (vzdal se počátkem r. 1907), od 25. února 1907 do 20. února 1908 městský radní Heinrich Kaulfersch z Frýdlantu a od 27. února 1908 do 1917 obvodní lékař MUDr. Franz Tobisch z Dolní Řasnice († 13. června 1917 ve Vídni).

Po politickém převratu byly nově vypsaný československou vládou první volby. Konaly se 18. dubna 1920 do poslanecké sněmovny, do senátu 25. dubna 1920.

b) Válečné časy

s sebou do církevního obvodu Raspenava přitáhly opakovaně utrpení. Už děsivá husitská válka kraje krutě postihla. Podle tradice měl roku 1428 pan z Biberštejna přepadnout a zcela rozdrtit plenící husitské hordy u Raspenavy. Třicetiletá válka (1618 až 1648) do našich míst přiváděla rok po roce nepřátelské a císařské vojáky. Krádeže a plenění byly na denním pořádku. Nescházely ani rekvizice a kontribuce. Po jednom šetření v roce 1633, jemuž se oddali Nikola z Gersdorfu na Tauchritz, Johann Samuel von Klueg na Bulovce a Friedrich von Kalkreuth na Višňové, kvůli dosud předcházejícím průchodům a plenění a s nimi spojenému ničení půdy a zuřícímu moru zůstalo bez vlastníka v Raspenavě 10, v Lužci 1 a v Luhu 14 dymníků. Jeden soupis datovaný 14. července 1640 a uložený ve frýdlantském zámeckém archivu dosvědčuje, co se stalo frýdlantským poddaným hraběte Gallase v létě 1638, „když přišla císařská armáda z Meklenburska, následoval nepřítel a okupoval Království české, co byl nepřítelem pobráno z malého a velkého dobytka, koní, všeho obilí, oděvů, plátna a dalších náradí, nábytku, svršků, také co přišlo na „salva guardia“ (tělesnou stráž) a nastěhování („nakvartýrování“) nebo jak byli nuceni k ochraně proti ohně, péči o vojsko a verbovní peníz“. Tím povstaly škody v Raspenavě na 7 800 zlatých, v Luhu na 7 896 a v Lužci na 2 586 zlatých. V roce 1645 musela Raspenava odvádět Švédům měsíčně 8 tolarů platu za ochranu. Hejnice, Luh a Lužec platily dohromady 10 tolarů. Tehdy byl také zruinován raspenavský hamr (srov. s. 262). Po skončení války poskytoval celý kraj strašlivý obraz: budovy tu stály zpola rozpadlé a prázdné, stodoly byly spálené azchátralé, pole neobdělaná a pustá. Tu a tam bylo vidět místa, kde stály dříve domy. Žádný tažný dobytek, žádné vozy, pluhy, atp. nebyly k dispozici, neboť vše válečný lid ukradl nebo zničil. Počet prázdných domů a pozemků bez pánů byl tak velký, že byly dávány za směšné ceny. Zbytek

obyvatelstva hleděl do budoucnosti téměř bojácně, bez ducha. Aby byla míra bídy zcela naplněna, následovala ještě nešťastná protireformace. Dosud protestantské obyvatelstvo muselo buď přijmout katolickou víru, nebo odejít do zahraničí.

Dne 4. března 1650 se měli objevit „v bodu reformace“ všichni rychtáři a přísežní ve vrchnostenském úřadu, kde byli dotazováni, co „by mínili činit“, tj. zda zamýšlejí přijmout katolickou víru či nikoli. Dne 11. března 1650 byli rychtáři o pět obesláni: museli jménem vesničanů podepsat prohlášení, že se budou pilně dostavovat ke (katolickým) bohoslužbám. Ti rychtáři a přísežní stejně jako církevní písaři, která se nechtěli stát katolíky, putovali do vězení. Tento osud potkal podle soupisu dochovaného ve frýdlantském zámeckém archivu z roku 1650 v Luhu tři přísežné, v blízkosti Hejnice ale i rychtáře.

Na základě učiněného šetření založila vrchnost pro každou obec soupis obyvatel, v němž bylo poznamenáno, u kterých osedlých je naděje na obrácení na víru. Celkový soupis, nazvaný „Specifikace všech a jednoho každého úředníka, sloužících, lenních šlechticů, měšťanů, sedláků a obyvatel, kteří se se svými ženami, dětmi a služebnou čeledí nacházejí toho času ve výše uvedeném frýdlantském panství hraběte Gallase, dáno na Frýdlantě 5. dubna 1651“ (uloženo v Národním archivu v Praze pod sign. R 109, kraj Boleslavský), umožňuje připojit v plném znění jak byla vyměřena, pokud se týká našeho církevního okrsku.

Raspenava

Úřední ves

Jméno osoby	Stav	Kdo a jakého povolání	Stáří, léta	Katolík	Nekatolík	Naděje	Žádná naděje
V této vsi se nacházejí sedláci:							
Hanß Rössel	poddaný	soudce	26		1	1	
Sara		žena	22		1	1	
George		syn	3				
Anna		dcera	4				
Christoph		bratr	15		1	1	
Anna Haußmann		děvečka	18		1	1	
1.Georg Köhler	poddaný	sedlák	32		1	1	
Anna		žena	38		1	1	
George		syn	6				
Juditha		dcera	10				
Rosina		dcera	4				
Christoph Wehlt (Wöhl)		čeledín	34		1	1	
Maria		žena	22		1	1	

Anna Maria		dcera	3				
2.Georg Schmidt	poddaný	sedlák	26		1	1	
Helena		žena	22		1	1	
Sara Schmidtin		děvečka	15		1	1	
Helena		tchyně	42		1	1	
3.Christoph Blumberg	poddaný	sedlák	41		1	1	
Maria		žena	34		1	1	
Ursula		dcera	12		1	1	
Hanß Zimmermann		čeledín	33		1	1	
Rosina		žena	24		1	1	
4.Christoph Köhler	poddaný	sedlák	28		1	1	
Anna		žena	26		1	1	
Christoph		syn	3		1	1	
5.Adam Neumann	poddaný	sedlák	40		1	1	
Rosina		žena	30		1	1	
Hannß		syn	8		1	1	
Michel		syn	6				
Anna		dcera	10				
6.Vait Richter	poddaný	sedlák	50		1		1
Dorothea		žena	40		1		1
Friedrich		syn	18		1	1	
Ursula Pürstin		děvečka	13		1	1	
7.Hanß Herwig	poddaný	sedlák	45		1	1	
Dorothea		žena	40		1	1	
Michal Hartmann		služebník	12		1	1	
Maria Neumannin		děvečka	18		1	1	
8.Jacob Blumberg	poddaný	sedlák	40		1	1	
Maria			18		1	1	
Ursula Köhlerin			36		1	1	
9.Christoph Augst	poddaný	sedlák	31		1	1	
Anna		žena	26		1	1	
Michel		syn	5				
Rosina Hockeborn		děvečka	18		1	1	
Michel Blumberg		čeledín	28		1	1	
Ursula		žena	27		1	1	
10.Christ. Blumberg	poddaný	sedlák	60		1		1
Ursula		žena	45		1		1
Michel Gruner		zeť	25		1	1	
Maria		žena	23		1	1	
Hanß Dreßler		čeledín	26		1	1	
Sara		žena	22		1	1	
11.Balthasar Ziegler	poddaný	sedlák	32	1			
Magdalena		žena	20	1			
Christoph Blumberg		sluha	18		1	1	
Mathes Effenberg		sluha	18		1	1	
Ursula Neumannin		děvečka	20		1	1	
Dorothea Weltin		děvečka	18		1	1	

George Weickert		čeledín	32		1	1	
Katharina		žena	22		1	1	
Ursula Weltin		děvečka	15		1	1	
12.Hannß Rössel	poddaný	sedlák	37		1	1	
Anna		sestra	21		1	1	
13.Melchior Richter	poddaný	sedlák	52		1		1
Christian		žena	40		1		1
Hannß		syn	17		1	1	
Justina		dcera	14		1	1	
14.Hannß Blumberg	poddaný	sedlák	28		1	1	
Anna		žena	26		1	1	
Christoph		syn	6				
Anna		dcera	9				
Sara		dcera	8				
Michel Krusch		čeledín	17		1	1	
Sara		žena	16		1	1	
15. žena Christopha Nichta	poddaná	selka	38		1	1	
Christoph		syn	13		1	1	
Mathes		syn	7				
Maria		dcera	12				
16.Georg Effenberg	poddaný	sedlák	46		1	1	
Ursula		žena	40		1	1	
George		syn	15		1	1	
Maria		dcera	14		1	1	
Ursula		dcera	12		1	1	
17.Georg Dröbler	poddaný	sedlák	30		1	1	
Ursula		žena	36		1	1	
George		syn	9				
Dorothea		dcera	6				
18.Christoph Walter	poddaný	sedlák	42		1	1	
Dorothea		žena	35		1	1	
Christoph		syn	15		1	1	
Michael		syn	7				
Helena		dcera	10				
19.Michel Rössel	poddaný	sedlák	42		1	1	
Christina		žena	42		1	1	
Christoph		syn	16				
George		syn	3				
Anna		dcera	10				
Maria		dcera	5				
20.Michel Neumann	poddaný	sedlák	40		1	1	
Anna		žena	30		1	1	
Christoph		syn	15				
Maria		dcera	14				
21.Paul Wildner	poddaný	sedlák	40		1	1	
Ursula		žena	36		1	1	

Michel		syn	14				
Vait		syn	12				
22.Georg Halbig	poddaný	sedlák	53		1	1	
Dorothea		žena	40		1	1	
Gregor		syn	17	1	1		
Anna		dcera	14	1	1		
Christoph Haußmann		čeledín	30	1	1		
Ursula		žena	24	1	1		
23.Christoph Neißer	poddaný	sedlák	38		1	1	
Helena		žena	32		1	1	
Hannß		syn	16				
Sara		dcera	11				
Helena		dcera	9				
24.Mathes Rössel	poddaný	sedlák	54		1		1
Ursula		žena	40		1		1
George		syn	18		1	1	
Helena		dcera	10		1	1	
Mathes		čeledín	22		1	1	
Helena		žena	18		1	1	
25.Anna Effenbergerin	poddan	selka	35		1	1	
Hans G.		syn	15		1	1	
George		syn	13		1	1	
Ursula		dcera	12		1	1	
26.Jacob Rudolph	poddaný	sedlák	50		1	1	
Sara		žena	20		1	1	
Helena		dcera	2				
27.žena Hanse Luxe	poddaná	selka	44		1	1	
George		syn	20		1	1	
Merten		syn	18		1	1	
Anna		dcera	15		1	1	
28.Friedrich Scholtz	poddaný	sedlák	40		1	1	
Sara		žena	36		1	1	
Heinrich		syn	12				
Maria		dcera	14				
29.Mathes Augst	poddaný	sedlák	40		1	1	
Anna		žena	35		1	1	
Hannß		syn	17				
Maria		dcera	15				
Helena		dcera	8				
30.Hanß August	poddaný	sedlák	28		1	1	
Anna		žena	27		1	1	
31.Christoph Wildner	poddaný	sedlák	30		1	1	
Ursula		žena	20		1	1	
George Stracke		čeledín	24		1	1	
Sara Strackin		žena	18		1	1	
32.Hanß Scholtz	poddaný	sedlák	25		1	1	
Sara		žena	24		1	1	

Sara		dcera	2				
Pololánici (polosedláci):							
Christoph Blumrich	poddaný	půllánik	35		1	1	
Ursula		žena	30		1	1	
Maria		dcera	9				
Liedmilla		dcera	6				
Zahradníci:							
1.Mathes Köhler	poddaný	zahradník	50		1	1	
Ursula		žena	48		1	1	
2.Michael Schwartz	poddaný	zahradník	42	1			
Anna		žena	41	1			
Franz Christoph		syn	7				
Sabine		dcera	17	1			
Anna Maria		dcera	5				
3.Vait Richter	poddaný	zahradník	30		1	1	
Dorothea		žena	28		1	1	
Christoph Knirsch		čeledín	20		1	1	
Sara		žena	20		1	1	
4.Franz Schar	poddaný	zahradník	29		1	1	
Ursula		žena	23		1	1	
Christoph		syn	3				
Ursula		dcera	2				
5.Ursula Puhlin	poddaná	zahradnice	32		1	1	
Christoph		syn	14				
Ursula		dcera	16				
Anna		dcera	7				
6.Nicol Neumann	poddaný	zahradník	30		1	1	
Anna		žena	29		1	1	
Christoph		syn	10				
7.Christoph Hermann	poddaný	zahradník	40		1	1	
Katharina		žena	26		1	1	
Merten		syn	9				
Domkáři:							
1.Hans Dröbler	poddaný	domkář	60		1		1
Sara		žena	28		1	1	
Christoph		syn	8				
Helena		dcera	5				
2.Hans Böhnisch	poddaný	domkář	40		1	1	
Rosina		žena	20		1	1	
3.Christoph Zimmermann	poddaný	domkář	36		1	1	
Anna		žena	26		1	1	
Helena		dcera	7				
4.Christoph Neumann	poddaný	domkář	58		1		1
Anna		žena	24		1	1	
5.Christoph Knäbel	poddaný	domkář	24		1	1	
Anna		žena	20		1	1	

6.Christoph Fiebiger	poddaný	domkář	40		1	1	
Christina		žena	36		1	1	
7.Georg Henel	poddaný	domkář	31		1	1	
Helena		žena	27		1	1	
Christoph		syn	9				
8.Jacob Krause	poddaný	domkář	40		1	1	
Ursula		žena	30		1	1	
9.Thomas Neumann	poddaný	domkář	60		1		1
Christina		žena	36		1	1	
10.Jacob Neumann	poddaný	domkář	36		1	1	
Ursula		žena	35		1	1	
Christoph		syn	15				
Ursula		dcera	12				
11.Christoph Krause	poddaný	domkář	38		1	1	
Anna		žena	27		1	1	
Christoph		syn	12				
12.Hans Blumberg	poddaný	domkář	34		1	1	
Dorothea			31		1	1	
Christoph		syn	12				
13.Hans Frümbter	poddaný	domkář	31		1	1	
Rosina		žena	24		1	1	
Gottfriedt		syn	9				
Rosina		dcera	7				
Hannß Lindtner		čeledín	22		1	1	
Dorothea		žena	20		1	1	
14.Christoph Dreßler	poddaný	domkář	25		1	1	
Rosina		žena	20		1	1	
15.Georg Jäckel	poddaný	domkář	40		1	1	
Maria		žena	36		1	1	
George		syn	4				
16.Christoph Grolm der Niedere	poddaný	domkář	60		1		1
Anna		žena	30		1	1	
Paul		syn	16		1	1	
Ursula		dcera	12		1	1	
17.Christoph Grolm	poddaný	domkář	36		1	1	
Anna		žena	30		1	1	
Maria		dcera	8				
18.Hans Walter	poddaný	domkář	30		1	1	
Anna		žena	26		1	1	
Helena		dcera	7				
19.Michel Neumann	poddaný	domkář	30		1	1	
Dorothea		žena	26		1	1	
Hannß		syn	7				
20.Melchior Krätschmer	poddaný	domkář	32		1	1	
Anna		žena	30		1	1	
21.Caspar Grolm	poddaný	domkář	24		1	1	

22.Christina Richterin	poddaná	domkářka	36		1	1	
23.Adam Rösseler	poddaný	domkář	25		1	1	
Anna		žena	30		1	1	
24.Hans Leübner	podaný	domkář	30		1	1	
Ursula		žena	29		1	1	
25.Christoph Hoffmann	poddaný	domkář	80		1		1
Ursula		žena	19		1	1	
26.Georg Wildner	poddaný	domkář	25		1	1	
Helena		žena	19		1	1	
27.Christoph Scholtz	poddaný	domkář	25		1	1	
Dorothea		žena	23		1	1	
Hannß		syn	9				
28.Jacob Wildner	poddaný	domkář	46		1	1	
Ursula		žena	40		1	1	
Anna		dcera	17		1	1	
29.Georg Krause	poddaný	domkář	30		1	1	
Anna		žena	21		1	1	
Christoph		syn	2				
30.Georg Richter	poddaný	domkář	40		1	1	
Christoph		syn	17		1	1	
Sara		dcera	13		1	1	
31.Georg Neümann	poddaný	domkář	24		1	1	
Ursula		žena	20		1	1	
32.Christoph Rudolphin	poddaný	domkář	40		1	1	
Maria		dcera	15		1	1	
33.Georg Köhler	poddaný	domkář	34		1	1	
Sara		žena	24		1	1	
34.Jacob Neümann	poddaný	domkář	38		1	1	
Dorothea		žena	27		1	1	
Ursula		dcera	9				
Georg Schärff		čeledín	40		1	1	
Dorothea		žena	26		1	1	
35.Merten Dreßler	poddaný	domkář	33		1	1	
Sara		žena	22		1	1	
36.Christoph Wildner	poddaný	domkář	30		1	1	
Helena		žena	24		1	1	
Helena		dcera	7				
Sara		dcera	6				
37.Hans Scholtz	poddaný	domkář	30	1			
Anna		žena	24		1	1	
Gregor		syn	4				
38.Christoph Herwig	poddaný	domkář	32		1	1	
Maria		žena	22		1	1	
39.Georg Blumberg	poddaný	domkář	40		1	1	
Christian		žena	34		1	1	
Hannß		syn	15		1	1	
40.Hans Köhler	poddaný	domkář	29		1	1	

Anna		žena	21		1	1	
Christoph		syn	1,5				
41. žena Nicola Neümanna	poddaná	domkářka	26		1	1	
Sara		dcera	6				
42.Georg Richter	poddaný	domkář	36		1	1	
Dorothea		žena	28		1	1	
43.Michael Nicht	poddaný	domkář	36		1	1	
Sara		žena	36		1	1	
Ursula		dcera	10				
44.Christoph Rudolph	poddaný	domkář	28		1	1	
Helena		žena	25		1	1	
45.Heririch Christoph	poddaný	domkář	30		1	1	
Helena		žena	28		1	1	
46.Christoph Wildner	poddaný	domkář	28		1	1	
Sara		žena	20		1	1	
47.Jacob Augst	poddaný	domkář	60		1		1
Anna		žena	30		1	1	
48.Jacob Richter	poddaný	domkář	28		1	1	
Maria		žena	26		1	1	
Michael		syn	2				
49.Christoph Elstner	poddaný	domkář	36		1	1	
Helena		žena	36		1	1	
Hannß		syn	11				
Helena		dcera	10				
Ursula		dcera	2				
50.Paul Christoph	poddaný	domkář	28		1	1	
Elisabeth		žena	27		1	1	
Sara		dcera	3				
51.Bartholomäus Linck	poddaný	domkář	34		1	1	
Ursula		žena	33		1	1	
Christoph		syn	7				
52.Georg Pohl	poddaný	domkář	25		1	1	
Helena		žena	24		1	1	
53.Michel Augst	poddaný	domkář	56		1	1	
Anna Seeligerin		služebná	30		1	1	
54.Hans Kretschmer	poddaný	domkář	30		1	1	
Ursula		žena	24		1	1	
Davidt		syn	2,5				
55. žena Christoha Johna	poddaná	domkářka	30		1	1	
Melchior		syn	6				
56.Christoph Richter	poddaný	domkář	36		1	1	
Ursula		žena	31		1	1	
George		syn	11				
57.Hans Haußmann	poddaný	domkář	29		1	1	
Ursula		žena	24		1	1	

Mathes		syn	7				
Ursula		dcera	5				
58.Merten Scheer	poddaný	domkář	29		1	1	
Anna Maria		žena	26		1	1	
Michel		syn	5				
Maria		dcera	2				
59.Hans Augst	poddaný	domkář	38		1	1	
Helena		žena	28		1	1	
Ursula		dcera	10				
60.Jeremias Pfeiffer	poddaný	domkář	30		1	1	
Dorothea		žena	28		1	1	
61.Merten Scheler	poddaný	domkář	26		1	1	
Ursula		žena	20		1	1	
62.Caspar Scholtz	poddaný	domkář	30		1	1	
Maria		žena	4		1	1	
63.Mathes Riedel	poddaný	domkář	46		1	1	
Ursula		žena	40		1	1	
Christoph		syn	7				
Hannß		syn	27		1	1	
Anna		žena	24				
64.Merten Preibisch	poddaný	domkář	40		1	1	
Sara		žena	26		1	1	

Luh

Úřední ves

V této vsi je mlýn se dvěma složenými.

Sedláci se v této vsi nacházejí

Jméno osoby	Stav	Kdo a jakého povolání	Stáří, léta	Katolík	Nekatolík	Naděje	Žádná naděje
Jacob Krause	poddaný	soudce	48		1		1
Anna		žena	40		1		1
Mathes		syn	14		1	1	
Sara Augsten		děvečka	13		1	1	
1.Christoph Wehlt	poddaný	sedlák	40		1		1
Helena		žena	30		1		1
Sara Hübnerin		děvečka	12		1	1	
Hannß Wehlt		čeledín	24		1	1	
Ursula		žena	23		1	1	
Christoph		syn	2				
2.Michel Breibisch	poddaný	sedlák	40		1		1
Anna		žena	35		1		1
Michael		syn	16		1	1	
Sara		dcera	10		1	1	
3.Hanß Scheler	poddaný	sedlák	30		1	1	
Sara		žena	22		1	1	
4.Simon Wildner	poddaný	sedlák	60		1		1
Helena		žena	59		1		1
Gregor		čeledín	40		1		1
Anna		žena	36		1	1	
Gregor		syn	8				
Hannß		syn	1				
Sara		dcera	6				
Jacob		sluha	22		1	1	
Anna		děvečka	17		1	1	
5.Christoph Richter	poddaný	sedlák	52		1		1
Ursula		žena	49		1		1
Hannß		syn	20		1	1	
6.Merten Blumberg	poddaný	sedlák	30		1	1	
Ursula		žena	26		1	1	
Hannß		syn	10				
Ursula		dcera	2				
7.Helena Weltin	poddaná	selka	32		1	1	
Christoph		syn	14		1	1	
George		syn	3				

Anna		dcera	7				
8.Merten Rössel	poddaný	sedlák	26		1	1	
Sara		žena	25		1	1	
Maria		dcera	6		1	1	
Ana Hermannin		služebná	27		1	1	
9.Christoph Fiebiger	poddaný	sedlák	40		1	1	
Helena		žena	40		1	1	
George		syn	18		1	1	
10.Christoph Walter	poddaný	sedlák	40		1		1
Anna		žena	30		1		1
Christoph		syn	18		1	1	
Anna		dcera	12		1	1	
Dorothea		dcera	7				
Ursula Valentin		děvečka	16		1	1	
11.Gregor Rössel	poddaný	sedlák	31		1	1	
Ursula		žena	29		1	1	
Christoph		syn	8				
Anna		dcera	5				
12.Merten Walter	poddaný	sedlák	42		1		1
Christoph		manžel- ský syn	10		1	1	
Sara		dcera	15		1	1	
Dorothea		dcera	7		1	1	
13.Andreaß Haußmann	poddaný	sedlák	36		1	1	
Christina		žena	26		1	1	
Hannß		syn	13		1	1	
14.Christoph Jäckel	poddaný	sedlák	37		1	1	
Anna		žena	31		1	1	
Michel		syn	9				
Anna		dcera	6				
15.Nicol Jäckel	poddaný	sedlák	35		1	1	
Maria		žena	26		1	1	
Anna		dcera	2				
Ursula Dröblerin		děvečka	30		1	1	
16.Christoph Hockel	poddaný	sedlák	40		1	1	
Ursula		žena	29		1	1	
George		syn	5				
Helena Krausin		děvečka	14		1	1	
17.Michel Hoffmann	poddaný	sedlák	40		1	1	
Sara		žena	24		1	1	
Anna		dcera	10				
Rosina		dcera	8				
18.Hanß Lux	poddaný	sedlák	30		1	1	
Anna		žena	23		1	1	
Hannß		syn	4				
19.Hannß Kirchhoff	poddaný	sedlák	38		1	1	
Anna		žena	30		1	1	

Christoph		syn	9		1	1	
Heinrich Augst		služebník	12		1	1	
Ursula Hillbrantin		děvečka	18		1	1	
20.Gregor Hausmann	poddaný	sedlák	37		1	1	
Dorothea		žena	36		1	1	
Hannß		syn	5				
Sara		dcera	8				
George Haussmann		čeledín	28		1	1	
Maria		žena	22		1	1	
21.Gregor Lux	poddaný	sedlák	26		1	1	
Anna		žena	24		1	1	
Christoph Augst		čeledín	12		1	1	
Anna Scholzin		děvečka	13		1	1	
22.Gregor Wildner	poddaný	sedlák	30		1	1	
Maria		žena	26		1	1	
Hannß		syn	6				
Anna		dcera	3				
23.Christoph Rössel	poddaný	sedlák	40		1	1	
Dorothea		žena	38		1	1	
Hannß		syn	20		1	1	
Helena		dcera	16		1	1	
24. žena Christopha Neümanna	poddaná	selka	27		1	1	
Paul		nevlastní syn	26		1	1	
Paul Neümann		čeledín	27		1	1	
Maria		žena	20		1	1	
Maria		dcera	2,5				
25.Gregor Effenberg	poddaný	sedlák	36		1	1	
Anna		žena	34		1	1	
Christoph		syn	10				
Helena		dcera	15		1	1	
Peter Haußmann		čeledín	21		1	1	
Anna		žena	19		1	1	
Christoph Rössel		zeť	22		1	1	
Maria		žena	21		1	1	
26.Merten Nicht	poddaný	sedlák	40		1	1	
Ursula		žena	38		1	1	
Christoph		syn	10				
Michel		syn	9				
Anna		dcera	14				
27.Chritoph Lux	poddaný	sedlák	30		1	1	
Sara		žena	26		1	1	
Gregor		syn	9				
Helena Krausin		děvečka	18		1	1	
28. žena Gregora Luxe	poddaná	selka	49		1		1
Merten		syn	24		1	1	

Sara		dcera	21		1	1	
Georg Ulbrich		služebník	10		1	1	
Půllánici:							
1.Hannß Herwig	poddaný	půlláník	49		1		1
Ursula		žena	40		1		1
George		syn	7				
Ursula		dcera	14		1	1	
2.Christoph Hockeburn	poddaný	půlláník	21		1	1	
Ursula		žena	16		1	1	
3.Christoph Röbel	poddaný	půlláník	33		1	1	
Sara		žena	26		1	1	
Merten		syn	9				1
4.Friedrich Christoph	poddaný	půlláník	21		1	1	
Dorothea Blumberg		služebná	36		1	1	
Gregor		syn	9				
Zahradníci:							
1.Thomas Christoph	poddaný	zahradník	29		1	1	
Sara		žena	27		1	1	
2.Christoph Nicht	poddaný	zahradník	50		1		1
Dorothea		žena	36		1	1	
Merten		syn	15		1	1	
Anna		dcera	10		1	1	
Domkáři:							
1.Hans Kilman	poddaný	domkář	36		1	1	
Anna		žena	30		1	1	
2.Ursula Seligerin	poddaná	domkářka	34		1	1	
3.Christoph Nicht	poddaný	domkář	20		1	1	
Nicol		čeledín	46		1	1	
Helena		žena	40		1	1	
4.Gregor Neumann	poddaný	domkář	30		1	1	
Maria		žena	24		1	1	
Anna		dcera	3				
5.Christoph Seliger	poddaný	domkář	40		1	1	
Dorothea		žena	28		1	1	
Christoph		syn	4				
6.Christoph Hübner	poddaný	domkář	30		1	1	
Anna		žena	26		1	1	
Mathes		syn	5				
Anna		dcera	8				
7.Mathes Rudolphin	poddaný	domkářka	36		1	1	
Christoph		syn	18		1	1	
8.Christoph Ihrich	poddaný	domkář	36		1	1	
Ursula		dcera	30		1	1	
Hannß		syn	3				
Anna		dcera	7				
Christoph Biberstein		čeledín	26		1	1	
Dorothea		žena	25		1	1	

9. Hannß Weise	poddaný	domkář	48		1		1
Ursula		žena	40		1		1
Hannß		syn	11		1	1	
George		syn	9		1	1	
Helena		dcera	13		1	1	
10. Thobias Priebisch	poddaný	domkář	40		1	1	
Anna		žena	31		1	1	
Merten		syn	1				
11. Jacob Schwans	poddaný	domkář	40		1	1	
Helena		žena	38		1	1	
Jacob		syn	10		1	1	
12. Christoph Kirchhoff	poddaný	domkář	36		1	1	
Sara		žena	30		1	1	
Christoph		syn	8				
13. žena Christopa Krause	poddaná	domkářka	30		1	1	
14. Georg Wildner	poddaný	domkář	42		1		1
Ursula		žena	40		1		1
Christoph		syn	20		1	1	
15. Christoph Herm	poddaný	domkář	34		1	1	
Anna		žena	28		1	1	
Christoph		syn	4				
16. Michel Augst	poddaný	domkář	28		1	1	
Christina		žena	26		1	1	
17. Christoph Riedel	poddaný	domkář	42		1	1	
18. Christoph Herwig	poddaný	domkář	24		1	1	
Dorothea		žena	22		1	1	
19. Barthel Augst	poddaný	domkář	72		1		1
Anna		žena	60		1		1
20. Melchior Fischer	poddaný	domkář	36		1	1	
Ursula		žena	30		1	1	
Heinrich		syn	9				
Rosina		dcera	8				
Juditha		dcera	6				
21. Hanß Nicht	poddaný	domkář	24		1	1	
Eva		žena	25		1	1	
22. Georg Hildebrand	poddaný	domkář	37		1	1	
Sara		žena	32		1	1	
Helena		dcera	3				
23. Georg Linß	poddaný	domkář	50		1		1
Christoph Weber		zeť	29		1	1	
Maria		žena	28		1	1	
24. Gregor Hausmann	poddaný	syn	32		1	1	
Sara		žena	27		1	1	
Hannß Georg		syn	2				
25. Hannß Weber	poddaný	domkář	42		1	1	
Katharina		žena	38		1	1	

Anna		dcera	18		1	1	
26. Hannß Altmann	poddaný	domkář	32		1	1	
Ursula		žena	30		1	1	
27. Hanß Wildner	poddaný	domkář	28		1	1	
Ursula		žena	27		1	1	
Gregor		syn	6				
28. Christoph Preibisch	poddaný	domkář	40		1	1	
Katharina		žena	38		1	1	
Hanß Haußman		zeť	27		1	1	
Sara		dcera	18		1	1	
29. Christoph Augst	poddaný	domkář	36		1	1	
Margaretha		žena	35		1	1	
30. Christoph Effenberg	poddaný	domkář	28		1	1	
Christina		žena	28		1	1	
Ursula		dcera	11				
31. Michel Scheler	poddaný	domkář	27		1	1	
Justina		žena	20		1	1	
32. Mathes Hillebrand	poddaný	domkář	40		1	1	
Helena		žena	26		1	1	
33. Georg Reim	poddaný	domkář	42		1	1	
Anna		žena	40		1	1	
Ursula		dcera	7				
34. Merten Drößler	poddaný	domkář	32		1	1	
Ursula		žena	30		1	1	
Christoph		syn	7				
35. Christoph Jäckel	poddaný	domkář	27		1	1	
Anna		žena	24		1	1	
36. Christoph Nicht	poddaný	domkář	70		1		1
Helena		žena	36		1		1
Michel		syn	16		1	1	
Nicol Neumann	ze Slezska	mlynář	36		1		1
Salomena	ze Slezska	žena	30		1		1
Christoph		syn	12		1	1	
Rosina		dcera	7				
Merten Augst		mlynář- ský sluha	20		1	1	

Lužec

Úřední ves

Sedláci se nacházejí v této vsi:

Jméno osoby	Stav	Kdo a jakého povolání	Stáří, léta	Katolík	Nekatolík	Naděje	Žádná naděje
Christoph Neumann	poddaný	soudce	40		1	1	
Dorothea		žena	26		1	1	
Michel		syn	5				
Helena		dcera	8				
Sara		dcera	7				
Elisabeth		dcera	3				
Hanß Richter		sluha	18		1	1	
1. Christoph Killmann	poddaný	sedlák	32		1	1	
Helena		žena	28		1	1	
Michel		syn	8				
Merten		syn	3				
2. Christoph Hübner	poddaný	sedlák	45		1	1	
Sara		žena	40		1	1	
Hannß			20				
Dorothea			10				
3. žena Christoha Effenberga	poddaná	vdova	40		1	1	
Chritoph		syn	20		1	1	
Georg Richter		sluha	12		1	1	
Maria Richterin		děvečka	14		1	1	
Christoph Nerger		čeledín	27		1	1	
Anna Nergerin		žena	26		1	1	
4. Christoph König	poddaný	sedlák	55		1	1	
Ursula		žena	47		1	1	
Michael		syn	25		1	1	
Christina Preibisch		děvečka	13		1	1	
Hannß König		čeledín	30		1	1	
Anna		žena	24		1	1	
5. Christoph Leübner	poddaný	sedlák	36		1	1	
Maria		žena	24		1	1	

Christoph		syn	3				
Zahradníci:							
1. Merten Krause		zahradník	42		1	1	
Dorothea		žena	26		1	1	
Christoph		syn	10				
2. Jacob Gähler mladší	poddaný	zahradník	24		1	1	
		žena	20		1	1	
		dcera	1,5				
Ursula Krausin		děvečka	16		1	1	
Christoph Helbig		sluha	8		1	1	
3. Jacob Gähler starý	poddaný	zahradník	56		1		1
Anna		žena	40		1	1	
Ursula		děvečka	26		1	1	
Barthel Schmidt		sluha	12		1	1	
Hanß Gähler		čeledín	25		1	1	
Maria Gählerin		žena	21		1	1	
Domkáři:							
1. Hanß Neumann	poddaný	domkář	39		1	1	
Ursula		žena	31		1	1	
Gottfriedt		syn	16				
Christoph		syn	8				
Heinrich		syn	4				
Ursula		dcera	13				
2. Christoph Bärgmann	poddaný	domkář	25		1	1	
Ursula		žena	18		1	1	
3. Heinrich Schär	poddaný	domkář	21		1	1	
Anna		žena	24		1	1	
Christoph		syn	1				
4. Georg Köhler		domkář	24		1	1	
Maria		žena	26		1	1	
Anna		dcera	4				
Maria		dcera	2				

Shora uvedené soupisy jsou nanejvýše poučné. Podle nich bylo v dubnu 1651 v Raspenavě 174 mužů a 176 žen, celkem tedy 350 obyvatel, v Luhu 129 mužů a 101 žen, čili celkem 230 obyvatel a v Lužci 31 mužů a 28 žen, celkem 59 obyvatel. Podle stavů měla Raspenava 1 rychtáře, 32 sedláků, 1 půllánika, 7 zahradníků a 64 domkáře, Luh 1 rychtáře, 28 sedláků, 4 půllániky, 2 zahradníky, 36 domkáře a 1 mlynáře a Lužec 1 rychtáře, 5 sedláků, 3 zahradníky a 4 domkáře. Řemeslníci (kovář, švec, krejčí, pekař, řezník atd.) nejsou kromě mlynáře v Luhu zaznamenáni. Pozemkoví vlastníci ve své většině vykazují stáří mezi 20–50 léty. Počet více než 50letých obyvatel obnášel v celém církevním obvodu jen 24; v Raspenavě bydlelo 8 osob ve věku mezi 50–60 lety, 5 osob ve věku mezi 60–70 lety a 1 osoba ve věku mezi 70–80 lety; v Luhu 4 osoby ve věku mezi 50–60 lety, 2 osoby ve věku mezi 60–70 lety

a 2 osoby ve věku mezi 70–80 lety; v Lužci 2 osoby ve věku mezi 50–60 lety. (Nepatrný počet lidí je uváděn po předcházející válce). Počet dětí v rodinách je poměrně skrovný. Rodiny se třemi dětmi bylo v Raspenavě 13 a v Luhu 6, rodiny se 4 dětmi v Raspenavě 1 a v Lužci 2; více rodin mělo jen 1 nebo 2 děti. Bezdětných bylo v Raspenavě 37, v Luhu 15 a v Lužci 1. U manželů je nejčastěji muž starší než žena. Pod 20 let bylo jedno manželství (muž měl 17, žena 16 let); žen pod 20 let bylo více. Jeden 80letý majitel (Christoph Hoffmann) měl 19 letou ženu. Ze sloužících byli v Raspenavě 2 pacholci, 1 sluhové a 8 děveček, v Luhu 1 pacholek, 1 mlynářský pacholek, 3 sluhové a 9 děveček a v Lužci 1 pacholek, 3 sluhové a 4 pacholci. Katolíků bylo jen 5, a to v Raspenavě (2 muži a 3 ženy). Z nekatolíků (protestantů), uvedených v soupisech, se všeobecně doufalo, že lidi do 50 let bude možné získat pro katolické vyznání, zatímco u obyvatel nad 50 let nebyla chována naděje na změnu vyznání – totiž přijetí, jež by bylo zcela úplné.

Vyučování evangelických obyvatel ve vyznání víry bylo v našich obcích zamýšleno koncem května 1651. Obyvatelé byli předvoláni před místní soud, u nějž jezuita P. Adam Lindner sdělil „poučení“ (srov. o tom s. 125–130). Důsledkem přísného provádění protireformace byl odchod mnoha protestantů.

Více soupisů zachovaných v zámeckém archivu ve Frýdlantě obsahuje jména vystěhovalých z našeho okolí. Právě roku 1651 odešlo do ciziny z Raspenavy 7, z Luhu 5 osob, jiní je následovali v dalších letech (srov. s. 130).

Tři soupisy utečenců jsou zachyceny v příloze. 1. „Soupis utečenců z obce Raspenava a kde se jeden nebo druhý dosud zdržují“ (bez data):

Jacob Rudolf se ženou, 1 dítětem a 2 služebnými osobami („u Lußdorfu pod Zhořelcem“),
Veitz Killmann se ženou, 7 dětmi a 1 děvečkou („je u Seytendorffu pod klášteřem Marienthal“),

Matz Augsten se ženou a 7 dětmi („u Lußdorfu pod Zhořelcem“),

Hannß Augsten se ženou, 1 dítětem a 2 čeledíny („u Lußtorffu pod Zhořelcem“),

Christoph Blumberg starší se ženou („u Bogatyně“),

Hannß Herwig se ženou a 2 čeledíny („u Bogatyně“),

Veitz Richter se ženou, 1 synem a 1 čeledínem („u Seitendorfu pod klášteřem“),

Zahradníci:

Christoph Hoffmann s 1 dítětem („u Zhořelce“),

Michel Neumann se ženou a 3 dětmi („u Meffersdorfu za Novým Městem“),

Georg Richter se sestrou a 2 dětmi („u Meffersdorfu“),

Žena Christopha Rudolffa se 4 dětmi („u Meffersdorfu“),
Georg Köhler se ženou a 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Jacob Neumann se ženou a 5 dětmi („u Meffersdorfu“),
Christoph Wildner se ženou a 5 dětmi („u Lusdorfu pod Zhořelcem“),
Merten Dreßler se ženou a 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Hans Köhler se ženou a 2 dětmi a „švagrem“ („u Meffersdorfu“),
Georg Richter se ženou a 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Christoph Hellwig se ženou a 2 dětmi („u Zhořelce“),
Christoph Rudolff se ženou a 2 dětmi („u Lusdorfu pod Zhořelcem“),
Hannß Walter se ženou a 1 dítětem („u Tiltzu na železném hamru pod Zhořelcem“),
Christoph Grolmß se ženou a 3 dětmi („u Schönbergu“),
Christoff Dreßler se ženou, 2 dětmi a 1 čeledínem („u Dörffelu u svobodných pánů z Nostitzu“),
George Henel se ženou a 4 dětmi („u Bogatyně“),
Jacob Krause se ženou („u Bogatyně“),
Jacob Zimmermann se ženou a 3 dětmi („u Bogatyně“),
Christoph Zimmermann se ženou a 2 dětmi („u Bogatyně“),
Matz Köhler se ženou a 1 dítětem („u Seytendorffu“),
Domkáři:
Hannß Kirchhoff se ženou a 3 dětmi („u Zhořelce“),
Christoph Scholtze se ženou a 3 dětmi („u Zhořelce“),
Georg Scharff se ženou a 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Christoph Wildner se ženou a 3 dětmi („u Lusdorfu pod Zhořelcem“),
Jacob Augsten se ženou a 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Michel Augsten s tetou („u Meffersdorfu“),
Jeremias Pfeiffer se ženou a 1 dítětem („v Ullersdorf u pánů ze Schaffgotschu“),
Melcher Kretschmer se ženou a 2 dětmi („u Tiltzu na hamerské cestě“),
Melcher Kretschmer se ženou a 2 dětmi („u Tiltzu na hamerské cestě“),
Hannß Frömbter se ženou a 2 dětmi („u Zhořelce“),
Matz Rüdell, Kohlmesser, se ženou a 4 dětmi („u Zhořelce“),
Hannß Rüdell se ženou a 2 dětmi („u Zhořelce“),
Michel Gruner se ženou a 2 dětmi („u Bogatyně“),
Michel Köhler se ženou a 1 dítětem („u Bogatyně“),

Christoph Fiebiger se ženou („u Bogatyně“),
Hans Zimmermann se ženou a 1 dítětem („u Bogatyně“),
Jacob Pfohl se ženou a 1 dítětem („u Zhořelce“),
Jacob Richter se ženou a 4 dětmi („u Meffersdorfu“),
Hans Link se ženou, 1 dítětem a matkou („u Bogatyně“),
žena Christofa Johna se 2 dětmi („u Meffersdorfu“),
žena Hannße Waltera se 4 dětmi („u Meffersdorfu“),
Celkem: 7 sedláků, 19 zahradníků, 21 domkářů, 101 dětí a 11 sloužících.

2. „Soupis uteklých poddaných z obce Luh“ (bez data):

Sedláci:

žena Christofa Neumanna se 2 syny („u Meffersdorfu“),
Hans Lux se ženou a 2 dětmi („u Zhořelce“),
Merten Rössel se ženou, 2 dětmi a 1 sluhou („u Moyßu pod Zhořelcem“),

Zahradníci:

Merten Dreßler se ženou a 4 dětmi („u Rengersdorfu pod Tschache“),
Michel Scheler se ženou a 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Hans Weber se ženou a 1 dítětem („u Schimbergu“ = Schönbergu),
Georg Hildebrandt se ženou a 4 dětmi („u Lußdorfu pod Zhořelcem“),
Hanß Killmann se ženou („u Lissy“ = Marklissy),
Georg Neumann se ženou a 3 dětmi („u Schönbergu“),
Jacob Schwantz se ženou a 2 dětmi („u Hartzdorfu“ = Hartmannsdorfu),
Melcher Fischer se ženou a 3 dětmi („u Hartzdorfu“),
Hanß Nicht se ženou a 1 dítětem („u Bogatyně“),

Domkáři:

Peter Haussmann se ženou a 2 dětmi („u Hartzdorfu“),
Christoph Neumann se ženou a 4 dětmi („u Meffersdorfu“),
Christoph Effenberg se ženou a 2 dětmi („u Meffersdorfu“),
Hanß Haussmann se ženou a 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Gregor Hausmann se ženou a 4 dětmi („u Schönbergu“),
Christof Weber se ženou a 2 dětmi („u Schönbergu“),
Georg Lehnß se ženou („u Schönbergu“),
Georg Haussmann se ženou a 2 dětmi („u Lissy“),
Georg Wildner, církevní otec, se ženou a 5 dětmi („u Hartzdorfu“)

žena Georga Seligera se 4 dětmi („u Haußkirchenu“),
žena Christofa Richtera se 3 dětmi („u Závidova“),
žena Caspara Neumanna s 1 dítětem („u Zhořelce“),
Hanß Krusche s 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
Michel Krusche se ženou („u Meffersdorfu“),
žena Adama Krauseho („u Meffersdorfu“),
žena Ursela ze hřbitova se 2 dětmi („u Weißdorffu“ = Weigsdorfu),
Hans Weise se ženou a 6 dětmi („u Závidova“),
žena Michela Hellwiga s 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
žena Georga Herwiga se 1 dítětem („u Reichenbachu“),
žena Michela Horna se 3 dětmi („u Reichenbachu“),
Christof Virling se ženou a 4 dětmi („u Reichenbachu“),
žena Blese Ursela s 1 dítětem („u Meffersdorfu“),
žena domkáře Lena („u Zhořelce“),
žena Mertena Augstina s 2 dítětem („u Zhořelce“),
Hans Hildenbrand („pod Zhořelcem“),
Sara od Preibischů, děvečka ve dvoře („pod Zhořelcem“),
Celkem: 3 sedláci, 11 zahradníků, 25 čeledínů, 28 dětí a 3 služebníci.
„Christof Walter, sedlák, se ženou a dítětem se opět vrátil“.

3. „Kde se zdržují uteklí poddaní z vísky Lužec“ (bez data):

Christoff König se ženou a 1 synem („u Meffersdorfu“),
žena Christofa Effenbergera s 1 synem a 1 děvečkou („u Schönbergu“),
Jacob Köhler se ženou („u Postenu pod Zhořelcem“),
Christof Hübner se ženou a 6 dětmi („u Zhořelce“),

Domkáři:

Georg Köhler se ženou a 5 dětmi („u Posenu pod Zhořelcem“),
Hans König se ženou a 2 dětmi („u Meffersdorfu“),
Christof Nerger se ženou a 2 dětmi („u Schönbergu“),
Hanß Köhler se ženou a 1 dítětem („u Zhořelce“),
Hanß Köhler starší („u Posenu pod Zhořelcem“),
Celkem: 4 sedláci, 5 domkářů, 18 dětí a 1 děvečka.

Jednotliví osedlí, zmínění v předchozích soupisech, se opět vrátili do svých obcí.
(O exulantech, kteří se usadili v Reichenau/Bogatyni v Sasku srov. s. 130).

Válkou a protireformací způsobené škody byly neobyčejné.⁴⁰⁰ „Berní rula“ Království českého, založená rozhodnutím zemského sněmu roku 1654 ukazuje, že tehdy v celém církevním obvodu Raspenavy bylo 58 usedlostí pustých, a to v Raspenavě 1 selský statek a 22 zahrad, v Luhu 14 zahrad a 16 domků a v Lužci 2 selská a 3 polní a zahradní hospodářství (srov. k tomu s. 89n.).

Kvůli úplnosti se vraťme k Berní rule z roku 1654 (uložené v Národním archivu v Praze) a připojme zde také část vztahující se k našemu okolí (české části textu byly přeloženy do němčiny a upravena mnohonásobně zkomolená jména vlastníků statků a domů.

Raspenava (Raßpenow):

Berní rula 1654													Katastr 1713
Vlastník	O-se-to (strychy)	Pole ose-tá ozim	Pole ose-tá jař	Nově obděláno 1652–1654	Poho-ře-lé	Pus-tá a prá-zd-ná mís-ta	Ob-chod a ře-mes-la	Taž-ný do-by-tek	Užit-kový do-by-tek: ja-lovi-ce	Te-la-ta	Ov-ce	Prasa-ta	Vlastník
Sedláci													
Hans Jakob Scholtz	60	50	20					3	6	5	80		Friedr. Ant. Worf
Georg Helbich	21	4	6					2	2	1			Georg Fiebiger
Georg Dreßler	21	5	8					2	5	3			Christof Blumrich
Christ. Blumbergh	20	5	7					2	3	3			Christof Blumrich
Georg Köhler	20	6	7					3	5	4			Hans Köhler
Christoph Lux	20	4	6	1653				2	4	4			Hans Wildner
Friedrich Scholz	20	4	6					3	3	2			Friedrich Scholz
Christof Nicht	20	6	6					2	3	2			Gottfried Scholz
Christof Jäckel	20	4	8					3	5	4			Christof Nicht
Christof Neißer	22	6	8					3	4	2			H. Chr. Neumann
Martin	22	6	8					2	4	3			Christof

⁴⁰⁰ Podle jedné zprávy hejtmána panství z 20. prosince 1654 tehdy bylo na panství Frýdlant (čítajícím 2 města a 38 vsí) 224 skutečně usedlých měšťanů a sedláků; 28 bylo „ve své výživě poškozeno“; z nově usazených bylo roku 1652 2, 1653 7 a 1654 6 měšťanů a sedláků. Počet pustých měšťanských a selských domů se dostal na 130; „pustých míst bez stavení“ bylo 66. – počet skutečně osedlých domkářů činil 352. Nově osedlých bylo zaznamenáno roku 1652 5 a 1653 1654 je 6. Shofelých domků bylo 5, pustých stavení 150 a pustých míst bez budov 76. – Skutečně osedlých domkářů panství vykazovalo 342, započítáno bylo 24 nově osedlých, z nichž bylo 8 v roce 1652, 11 v roce 1653 a 5 v roce 1654 – ti se zakoupili. Pohořelých domkářských příbytků bylo 14, pustých stavení 280 a pustých míst bez stavení 409. – Předložené údaje jistě nenabízejí potěšující obrázek o tehdejším stavu panství Frýdlant. Není možné se divit, že prošla desetiletí, než byly všechny škody skutečně napraveny a všechny prázdné a pusté nemovitosti opět osazeny.

Rössel													Rössl
Veit Richter	20	6	6					3	5	4			Georg Peuker
Domkáři													
Christof Wildner	10	4	4					2	2	2			Hans Scholze
Georg Hälbig	10	3	4					2	3	3			Hans Helbig
Michel Neumann	10	3	6					2	5	4			Heinrich Rössel
Christof Walter	8	3	3					3	3	1			Michel Walter
Michel Reiß	10	3	3					1	2	2			Hans Nichtin
Georg Effenberger	10	4	1					-	3	2			Christof Rössel
Hans Blumberg	10	3	4					2	3	2			Georg Blumrich
Adam Neumann	12	3	3					2	2	3			Hans Blumrich und H. Stephan Jäckel
Christof Köhler	10	3	3					2	2	1			Christof Köhler
Friedrich Scholz	10	3	3					1	1	2			Heinrich Scholz
Hans Effenberger	8	3	2					1	2	1			Josef Schwarzbach
Georg Neumann	10	3	4	1653				1	2	2			Heinrich Nase
Anna Pulin	6	2	2					1	3	3			Friedrich Antelmann
Christof Hausmann	10	3	4					2	2	1			Hans Ressel
Michel Richter	10	3	4					3	4	2			Christof Blumrich
Georg Walter	12	3	3	1653				1	2	1			Christof Neumann
Jakob Blumrich	6	2	2					1	3	2			Georg Rössel
Christof Augsten	8	3	3					2	2	2			Friedrich Rößler
Christof Blumberg	8	2	3					3	5	2			Hans Blumrich
Georg Schmiedt	9	3	4					2	4	3			Gottfried Herbig
Mathes Ressel	5	2	2					2	2	2			Hans Wildner
Zahradníci:													
Christof Hermann								-	1	-			Michel Helbig
Christof Reiß								-	1	-			
Michel Schwarzbach								-	2	1			Adam Blumrich
Christof Scheer								-	1	1			Melchior Biberstein
H. Jakob Leubner								-	-	2			Heinrich Augsten
Jakob Wildner								-	1	-			Christof Lindner
Georg								-	1	-			Christof

Wildner													Wildner
H. Jakob Lindner								-	1	-			Christof Neißer
Georg Krauß								-	2	2			
Georg Stracke								-	1	-			Hans Naße
Christof Neumann								-	1	-			
Jakob Scholz								-	2	-			Hans Scholz
Christof Herbig								-	1	-			Christof Herbig
Georg Blumrich								-	1	-			Hans Blumrich
Michel Nicht								-	1	-			Michel Nicht
Heinrich Christoph								-	1	-			Henrich Christof
Christoph Elstner								-	1	-			Christof Elstner
Bartholom. Lindner								-	1	-			Mathes Ressel
Georg Fol (Pfohl)								-	1	-			Michel Pfohl
Jakob Augsten								-	1	-			Hans Augsten
Jakob Kretschmer								-	1	-			Hans Kretschmer
Georg Richter								-	1	-			Gottfried Ressel
Kajetan Scholz								-	1	-			H. Georg Fiebiger
H. Jakob Scholz								-	1	1			Georg Peuker
H. Jakob Hausmann								-	1	1			
Merten Scheer								-	1	-			Georg Augsten
Michel Neumann								-	2	2			Christof Richter
Kajetan Krößl								-	1	-			Christof Hermann
Christof Hausmann								-	1	-			Christof Hausmann
Christof Krößl								-	1	-			Hans Blumrich
Georg Jäger								-	1	-			Georg Jäger
H. Jakob Blumrich								-	1	-			Hans Frömbter
Christof Krause								-	2	1			Hans Chr. Krause
Tobias Neumann								-	1	1			Hans Neumann
Thomas Neumann								-	1	1			Hans Neumann
Christof Welt								-	1	-			Christof Peuker
Christof Folberg								-	1	-			Georg Neumann

Anna Neumannin								-	1	-			Christof Hermann
Ursula Köhlerin								-	1	-			Christof Krausin
H. Jakob Dreßler								-	1	-			
Jakob Behm								-	2	1			Georg Ressel
Pusté zahrady:													
Der Scholzische													Christof Lux
Neumannsche													Hans Köhler
Richtersche													H. Adam Hermann
Rudolfsche													H. Georg Scholze
Köhlersche													Georg Walter
Neumannsche													Hans Krusch
Dreßlersche													Michel Augsten
Köhlersche													Mich.Zimmermann
Richtersche													Heinrich Herbig
Rudolfsche													H. Gorg Neumann
Wildnersche													Hans Kaj. Weickert
Augustynsche													Friedrich Augsten
Jomrichsche													Michel Richter
Christophsche													Christof Richter
Kretschmersche													Christine Passig
Waltersche													
Grolmeßdorfsche													Christ. Hausmann
Dreßlersche													Georg Hausmann
Frömbtersche													Pusté
Henelsche													
Zimmermannsche													
Zimmermannsche													
Svobodný poplužní dvůr:													
Palzer Ziegler	50	10	20					2	8	4			Nyní vrchnostenské

Luh (Müldenaw):

Berní rula 1654	Katastr 1713
-----------------	--------------

Vlastník	O-se-to (strycyhy)	Pole osetá ozim	Pole osetá jař	Nově obděláno 1652–1654	Po-ho-řelé	Pus-tá a prázd-ná místa	Ob-chod a řemes-la	Taž-ný do-bytek	Užitko vý do-bytek: jalovi-ce	Te-la-ta	Ov-ce	Pra-sata	Vlastník
Sedláci:													
Jakob Krauß	36	9	18					3	7	3			Mathäus Krause
Christof Lux	30	6	12					2	3	3			Christof König
Gregor Lux	30	6	8					3	3	-			Hans Richter
Merten Walter	30	10	10					3	5	3			Merten Walter
Christof Hockeborn	26	6	8					3	3	2			Georg Jackel
Gregor Lux	24	4	7					2	4	2			Hans Lux
Christof Reßl	24	4	8					2	4	3			Hans Gottfr. Nicht
Merten Nicht	20	4	7					3	4	2			Michel Nicht
Gregor Effenberger	20	6	7					2	4	3			Hans Effenberger
Christof Richter	24	9	9					3	2	2			Christof Richter
Gregor Wehl	20	4	7					2	4	1			Christof Kylmann
Christof Walter	20	4	6					2	4	3			Hans Kylmann
Michel Preibisch	20	6	8					3	5	2			Hans Krisfig
Jakob Kirchhoff	22	5	7					2	4	2			Simon Wildner
Gregor Ressel	24	6	8					2	3	3			Georg Rössel
Domkáři:													
Gregor Hausmann	10	4	3					2	3	3			Heinrich Wildner
Christof Kirchhof	6	2	2	1653				1	2	2			Georg Jäckel
Christof Wöhl	2	3	5					2	2	1			Merten Ressel, Hans Chr. Nicht, Hans Schöler
Hans Schöler	10	3	5					2	3	2			Hans Wildner
Simon Wildner	10	3	5					2	3	2			Hans Wöhl
Christof Plumbergk	12	4	4					2	5	3			Michel Hausmann, Mathes Kriessig
Christof Fiebiger	12	4	4					2	2	2			Michel Blumrich, Christof Jäckel
Jakob Herwigk	10	3	4					2	3	3			Gottfried Lux
Andreas Haußmann	12	4	4					2	3	1			Hans G. Haußmann
Christof	10	3	3					1	3	2			Merten

Peiker													Peukerin
Nikol Jäger	10	4	3					2	3	2			Nicol Jäckell
Friedrich Christoph	10	3	4					2	2	2			Elias Hockeborn
Michel Hoffmann	13	4	4					2		3 2			Fried. Hockebornin
Luntz Mühle:													
Vrchnost													Hans Hübner
Zahradníci:													
Christof Nicht								-	3	-			Christof Krusche
Thomas Christoph								-	2	1			Christof Wildner
Christof Herbig									2				Mathias Krause
Christof Riedel									1				Christof Riedel
Mathes Hildebrandt									1				Hans Walter
Christof Augsten									1				Georg Richter
Christof Brywischt									1				Friedrich Kopp
H. Jakob Wildner									1				Georg Krause
Jakob Altmann									1				Hans Altmann
Hans Jakob Wöhl									1				Hans Kopp
Gregor Neumann									1	1			Hans Wöhl
Christof Seeliger									2				Hans Krauße
Christof Hybner									2				Christof Steulle
Michel Augst									1				Michel Altmann
Hans Krisch													Hans Krusche ⁴⁰¹
Christof Jakel													Friedrich Pfohl
Elias Kyllmann									1				Elias Kyllmann ⁴⁰²
Nikel Nicht									1				Nikel Nicht
Tobias Peyker									1				Hans Peuker
Christof Wyltner									1				Mathes Wöhl
Kajetan Hermann									1	1			Michel Funke
Dorothea Lux									1				Hans Georg Ressel
Pusté zahrady:													

⁴⁰¹ Před 12 lety velkou vodou se statkem a půdou odtrženo.

⁴⁰² Zahrada a dům před 12 lety se statkem a půdou odtrženy.

Der Dreßlersche						1											Christof Ressel	
Nitsche						1											Gottfried Jäger	
Schlersche						1											Hans Walter	
Effenbergersche						1											Christof Tschiedel	
Hausmannsche						1											Mathias Pribisch	
Behnesche																	noch wüst	
Webersche																	Georg Altmann	
Kyllmannsche																	Hans Wildner	
Stärzsche	pusté																Michel Hübner	
Kraußsche																	Christof Lux	
Augustynsche																	pusté	
Fischersche																		
Rüdelsche	Pusté																	
Nichtsche																	Christof Blumrich	

Usedlí domkáři jsou ještě zachyceni v nivě.

Lužec:

Berní rula 1654														Katastr 1713
Vlastník	Oseto (strychy)	Pole osetá ozim	Pole osetá jař	Nově obděláno 1652–1654	Pohořelé	Pustá a prázdňná místa	Obchod a řemesla	Tažný dobytek	Užitkový dobytek: jalovice	Teleta	Ovce	Prasata	Vlastník	
Sedlák:														
Christof Neumann	24	6	10					2	5	2			Christof Neumann	
Christof Leubner	0	4	8					2	4	3			Gottfried Effenberger	
Christof König	0	3	5					2	2	1			Georg Neumann	
Christof Kyllmann	7	4	8					2	3	3			Hans Rößler	
Domkář:														
Jakob Köhler	6	2	2					2	3	1			Hans Georg Köhler	
Merten Krauß	6	2	1					-	2	1			Merten Krauß	
Jakob Neumann	2	2	-				myslivec	-	3	-			Hans Neumann, Gärt., Heinr. Neumann, Müller	
Heinrich Scheer								-	1	1				
Pustá selská stavení:														

Effenbergsche	8					1							H. Altmann
Hybnersche	8					1							Georg Krause
Pustá stavení domkářů:													
Schollersche	6					1							Hans Augsten
Geißlersche	6					1							
Bergmannsche	2					1							Andreas Horn

Předložený výtah z berní ruly nabízí různá východiska pro určení hospodářských poměrů v půli 17. století. Rozsah majetku je stanoven ve strychích. Největší selský statek v církevním obvodu obnášel 60 strychů, nejmenší 17 strychů. Z domkářů měl největší 13 strychů, nejmenší 2 strychy. Stav dobytka je jen skrovný (srov. s. 401). Kromě usedlostí, ještě roku 1654 pustých, se objevily také nově uváděné domy. Čtyři selská stavení (tři v Raspenavě a jedno v Luhu) jsou zmiňována jako „nově vystavěná.“

Soupis všech přítomných poddaných na panství Frýdlant z 23. ledna 1655 jmenuje v Raspenavě 4 sedláky, 27 polních zahradníků a chalupníků a 40 domkářů (s výsevem 316 měřic 2 čtvrtce, 68 kusy potažního dobytka a 188 kusy hovězího dobytka), v Luhu 4 sedláky, 26 polních zahradníků a chalupníků, 4 zahradníky a 19 domkářů (se 425 měřicemi 2 čtvrtcemi výsevu, 69 kusy potažního a 173 kusy hovězího dobytka) a v Lužci 3 polní zahradníky a chalupníky, 2 zahradníky a 2 domkáře (s 35 měřicemi výsevy, 8 kusy potažního a 24 kusy hovězího dobytka).

Jak hodně byly do roku 1657 jednotlivé usedlosti našich obcí opět obsazeny, ukazují následující soupisy.

1. „Soupis všech a jednoho každého obyvatele, kteří se nacházejí v obci Raspenava“, dat. 20. ledna 1657:

Sedláci: Christoph Neißer, Matz Rössel sen., žena Hannße Effenbergera, Christoph Lux, Friedrich Scholtze, Matz Rössel jun., Georg Neumann, Merten Nicht, Christoph Wildner, Georg Hellwig, Gregor Hellwig, Michel Neumann, Michel Rössel, Christoph Walter, žena Matze Buhla, Georg Effenberg, Georg Dreßler, Christoph Nicht, Hannß Blumberg, Christoph Haußmann, Melcher Richter, Georg Walter, Christoph Blumberg, Jacob Blumberg, Christoph Augsten, Veit Richter, Christoph Jäckel, Adam Neumann, Christoph Blumberg der Niedere, Georg Schmied, Georg Köhler jun., Georg Köhler sen.

Zahradníci a nivní domkáři: Hans Leubner, Jacob Wildner, Georg Wildner, Hans Lindner, Georg Stracke, Georg Effenberg, Georg Blumberg jun., Georg Blumberg sen., Christoph Herrmann jun., Hans Scholtz horní, Christoph Herrmann, Matz Rössel, Christoph

Neumann, Michel Nicht, Henrich Christoph, Merten Lux, Christoph Elßner, Christoph Neumann dolní, Bartel Linke, Georg Pfohl, Christoph Blumberg, Hans Kretschmer, Hans Augsten, Georg Richter, Hans Hausmann, Merten Scheer, Caspar Scholtze, Michel Neumann, Hans Neumann, Caspar Grolmß, žena Christopha Grolmße, Christoph Hausmann, Christoph Scher, Hans Rössel, George Jackel, Christoph Rössel, Michel Schwarzbach, Hans Blumberg, Christoph Krause, Michel Schwarzbach, Hans Blumberg, Christoph Krause, Thomas Neumann, Jacob Neumann, Christoph Wöhl, Christoph Köhler, Georg Porsche, Christoph Knebel, Henrich Zimmermann, Christoph Blumberg, Christoph Mentzel, Matz Köhler, Hannß Dreßler, Hans Bönisch.

Noví hospodáři: Georg Rössel, Henrich Zimmermann, Christoph Frömbter.

Podobný soupis z 30. ledna 1658 jmenuje v Raspenavě právě znovu 91 hospodářů.

2. „Soupis všech a jednoho každého obyvatele, kteří se nacházejí v obci Luh léta 1657“ (20. ledna):

Sedláci: Melcher Richter, Christoph Lux, Merten Nicht, Christoph Rössel, Gregor Effenberg, Christoph Neumann, Gregor Wildner, Gregor Lux, Gregor Haußmann, Christoph Kirchoff, Christoph Wöhl, Hans Scheler, Symon Wildner, Michel Preibisch, Hans Richter, Merten Blumberg, die George Wöhlin, die George Weykert, Christoph Fiebiger, Hannß Herwig, žena Christopha Waltera, Gregor Ressel, Merten Walter, Andre Haußmann, Christoph Hockeborn jun., Christoph Rössel, Nickel Jäckel, Christoph Hockeborn sen., Friedrich Christoph, Michel Hoffmann, Hans Kirchoff; zahradníci a nivní domkáři: Christoph Nicht, Christoph Jäckel, Elias Killmann, Matz Hillebrand, Thomas Christoph, Christoph Augsten, Christoph Preibisch, Hans Wildner, Hans Bieberstein, Hans Altmann, Hans Wöhl, Christoph Bieberstein, Gregor Neumann, Christoph Seeliger, Christoph Hiebner, Caspar Herrmann, Christoph Herwig, Thobias Priebisch, Hans Krusche, Michel Augsten, Christoph Riedell, Hans Riedel, Georg Walter, Georg Fiebiger (nový hospodář), Georg Krause (nový kupující) a Christoph Krause (nový kupující).

3. soupis obyvatel v Lužci z 20. ledna 1657:

Sedláci: Christoph Leubner, Christoph König, George Krause, Jacob Köhler, Merten Krause, Christoph Killmann, Hans Neumann (Schütz); domkáři: Henrich Scheer, Christoph Bergmann.

Podobné soupisy obyvatelstva tří obcí církevního obvodu jsou zachovány z 30. ledna 1658, 16. ledna 1659, 15. března 1665, 12. července 1668 a pozdějších let (zámecký archiv ve Frýdlantu).

Pusté usedlosti bez vlastníků se dařilo osadit jen pozvolna. Bylo zapotřebí mnoha desetiletí, než se opět podařilo zcela zaplnit mezery mezi obyvatelstvem, vyvolané válkou a protireformací. K výtahu z berní ruly připojená kolonka z katastru z r. 1713 ukazuje, že tehdy ještě v samotné Raspenavě a v Luhu bylo po čtyřech zahradnicích, pročež v celém církevním obvodu leželo osm pustých usedlostí.

Už pár let po provádění protireformace – 1660 – zažil církevní obvod opět průtahy jednotek. Od 19. do 21. ledna 1660 ležely v Raspenavě a Luhu dvě setniny regimentu knížete Liechtensteina a setniny španělského regimentu. Ve vojenském ubytování zůstaly tři noci. Obec Raspenava vydaly za jídlo, pití, oves, seno a slámu 114 zlatých, obec Luh 110 zl. 30 kr. Dne 13. listopadu 1660 ležel v církevním obvodu Hünolsteinský regiment. V Raspenavě byli ubytováni: 1 hejtman, 1 regimentní kvartýrmistr, 6 kaprálů, 4 důstojníci sluhové, 1 „ovesný mistr“, 1 písař, 3 felčari, 2 bubeníci, 1 praporečník, 1 šikovatel, 43 mušketýrů, 1 profous a 2 svobodníci; v Luhu: 1 poručík, 1 praporečník, 1 svobodník, 1 felčar, 4 kaprálové, 4 důstojníci sluhové, 3 bubeníci, 58 mušketýrů, 12 žen a 7 dětí, tedy 70 osob. Náklady obnášely v Raspenavě (podle soupisu ze 17. listopadu) 50 zl. 38 kr., v Luhu (dle soupisu z 18. listopadu) 50 zl. 36 kr. (zámecký archiv Frýdlant).

Opakované průchody vojsk se konaly v první pětině 18. století, v době tzv. „Severské války“.

Na konci listopadu 1702 musely být v Raspenavě zaopatřeny dvě setniny královského polského tělesného kyrysnického regimentu („Leib-Kürassier-Regiment“). Rytmistr hrabě Promnitz zde měl se svou setninou, jež čítala 65 mužů a 72 koní, „noční tábor“, a to z 29. na 30. listopadu. Tím vznikly náklady, jež obnášely podle dochovaného soupisu z 30. listopadu 1702 (v zámeckém archivu na Frýdlantě) 95 zl. 12 kr. 4,5 denáru a náklady na dodanou přípřež (37 opatřených tažných zvířat) 38 zl. 15 kr. Setnina zde v téže době ležícího rytmistra Pfluga znamenala náklady v sumě 105 zl. 56 kr. Náklady na krmení (pro 33 tažných zvířat) jsou spočítány na 33 zl. Také v Luhu byly 29. listopadu 1702 ubytovány „přes noc“ dvě setniny královské polské tělesné setniny kyrysníků. Náklady na to činily 91 zl. 8 kr. 1 denár. Náklady na přípřež činily u setniny rytmistra Nutta 28 zl. a u onoho poručíka Siringa rovněž 28 zl., celkem tedy 56 zl. Při odchodu obou setnin vzrostly náklady ještě o 52 zl., z nichž polovina připadla na setninu Ruttscheovu, druhá na Siringovu.

Následovaly další průchody vojsk, když švédský král Karel XII. táhl do Saska skrze Slezsko a Lužici. V měsíci září 1707 se v obci Raspenava vyšplhaly náklady na švédské tažení na 387 zl. 44 kr. Naše obce tehdy prošel regiment plukovníka Camische. V obci Luh

dosáhly podle dochovaného soupisu náklady na švédské tažení a zásobování i příprěž výše 204 zl. 30 kr., z čehož na potraviny-píci přišlo na 50 zl. 30 kr., na příprěž 117 zl. a 37 zl. na „peníze kvůli koním“ („Erpreßgeldt von wegen der Pferd“).

V době mezi 21. až 23. listopadem 1710 ležel v církevní oblasti z Čech do Slezska táhnoucí regiment kyrysníků prince Savojského (dvě noci a den odpočinku). V Raspenavě obnášely náklady (podle zápisu z 25. listopadu) 289 zl. 52 kr. (za 178 porcí pro muže a 184 podílů pro koně); v Luhu (podle soupisu z 26. listopadu) 245 zl. 58 kr. 4,5 den. (za 190 porcí pro muže a 184 podílů pro koně).

Dne 18. července 1711 pochodovalo rakouské dělostřelectvo, přicházející ze Slezska, naší krajinou k Liberci. 17. října 1711 byl v raspenavské hamerní hospodě jedním seržantem Leutrumova pluku střelbou odzbrojen dezertér. Ten byl odvezen do frýdlantské vojenské věznice, kde 21. října zemřel. Jeho tělo nesli vojáci 23. října ke hrobu.

Ojedinělí vojáci byli také v následující době nakvartýrováni v církevním okrsku, např. od 17. prosince 1711 do 20. března 1712 v Raspenavě jezdec Christian Größer z Falkensteinova kyrysnického pluku a v Luhu jezdec Tobias Kunte.

Nové dny hrůzy přinesly slezské války (1740–1745) a Sedmiletá válka (1756–1763). Také ty opět přispěly svými zmatky a pustošením našich obcí k mnohému zlu. Krajina údolí Smědé byla tak těžce poškozena vymáháním dodávek, pleněním a špatným nakládáním s obyvateli a pácháním jiných ohavností, že to bylo nad síly obcí a mnoho vlastníků nemovitostí bylo uvrženo do dluhů.

Hans Josef Weikert z Raspenavy, který roku 1744 přišel ke královské zemské obraně, byl v Praze zatčen Prusy.

V pozdním podzimu 1745 ležely v církevním obvodu císařská jednotky, a to v Raspenavě první batalion wolfenbüttelského a v Luhu první batalion Kolowratova pluku. Obzvláště tvrdě byly roku 1757 postiženy obce Raspenava a Luh. Dne 12. března 1757 se udála „akce“ u Oldřichova v Hájích. V srpnu 1758 táhly naším územím císařské jednotky. Roku 1760 měl ve Frýdlantu svůj hlavní příbytek pruský rekviziční oddíl pod vedením generála von Stuttenheima. Na Supím vrchu byla postavena polní stráž pruského jezdeckta, která musela být zásobována městskou obcí ve Frýdlantu. Zdá se, že touto polní stráž na úpatí Supím vrchu byla přepadena rakouská transportní kolona. Mezi dvěma mohutnými lipami téhož vrchu na svahu k Luhu byl postaven prostý kříž. Nachází se na pozemku Josefa Hausmanna čp. 109 v Luhu. Označuje místo, kde roku 1760 našli smrti při přepadení pruským oddílem uherský husarský poručík, tři vojáci povoznictva (trénu, nebo, jak sděloval

původní text starého kříže, „muži z vozatajstva“), vojákova žena a dvě děti. Nápis starého kříže zní: „Zde vedle tohoto kříže byli pochováni v roce 1760 z c. k. vojska 1 uherský poručík husarů, 3 muži z vozatajstva a 1 vojácká žena s 2 dětmi“.

O bližších okolnostech toho, co kříž sděluje, scházejí ověřené informace. Každopádně se zde jedná o pozoruhodnou příhodu, o níž snad budou moci podat bližší vysvětlení pozdější výzkumy. Okolnost, že se důstojníci odvodní a kontrolní komise, každoročně přicházející do Frýdlantu, pokaždé vyptávají na stav pamětního kamene, ukazuje oprávněnou domněnku, že kříž byl zřízen erárem. Protože se kříž téměř rozpadal, byl v předjaří roku 1905 na podnět místního spolku pro zachování válečných pomníků v politickém okrese Liberec opět opraven. O obnovu se obzvláště zasloužil velkopřemyslník Gustav von Richter. Dne 22. června 1905 byl nově opravený kříž slavnostně posvěcen frýdlantským děkanem Stefanem Niumannem. Slavnosti posvěcení se účastnili mj. generální štábní šéf FZM. Svobodný pán von Beck, doprovázený mnoha generály a generálními štábními důstojníky, generálmajorem Michaellem Tišljarem z Liberce, frýdlantským okresním hejtmanem Josefem Hirschem, výpravou liberecké posádky, státními a drážními úředníky v Liberci a jednotami dělostřelectva a jízdy, důstojníky v záloze, obecními zastupiteli z Luhu a Raspenavy a velkým množstvím lidu. Slavnostní akt byl uveden pozdravnou řečí lužského představeného, Josefa Wenzela, načež bylo podle běžného slavnostního zvyku provedeno posvěcení kříže. Poté kapela veteránů zahrála národní hymnu a frýdlantský mužský pěvecký spolek přednesl Beethovenovu píseň k posvěcení „Die Himmel rühmen des ewigen Ehre“ („Nebesa oslavují věčnou čest“). Po ní starosta místního spolku pro zachování vojenských pomníků, Hermann Richter z Liberce, pronesl slavnostní projev, která měla dozvuk ve „Sláva!“ zeměpánovi. Poté se ještě generální štábní šéf svobodný pán von Beck obrátil na přítomné se srdečnými slovy díky. Ke kříži byla položena řada skvostných věnců, např. od generálního štábního šéfa FZM. Becka, od liberecké posádky genmaj. Tišljara, od ústředního spolku pro zachování válečných pomníků v Čechách, drážním inspektorem Hansem Jahnem von Vonau aj. Pochod velmi početných spolků veteránů kolem kříže před FZM. von Beckem zakončil tuto velmi povzneseně proběhnuvší slavnost.

Pruský hlomoz aneb „bramborová válka“ (1778) vedla mnohé nepřátelské jednotky do horního údolí Smědé. Na jednom lesním místě v dnešní oboře, u tzv. „kamenné studně“, vytvořili Prusové zásek, který se táhl k „Vinnému sklepu“ podél jihoseverní německé spojovací dráhy. Jeho smysl byl v tom, aby trochu zadržel od Hemmrichu postupující Rakušany. Nyní se zásek nazývá „závora“ („Riegel“). Dne 23. září 1778 byl na Křížovém

vrchu u Frýdlantu učiněn útok na 3 000 Prusů, a to 80 wurmskými husary a oddílem ostrostřelců pod vedením vrchního poručíka Kruppa. Prusové, kteří se domnívali, že mají v záloze větší nepřátelský oddíl jednotky, utekli. Teprve když se dozvěděli od jednoho zvěda, že celkový počet Rakušanů obnáší sotva 100 mužů, vrátili se zase a vzali Kruppem hájené město Frýdlant útokem. Vrchní poručík Krupp bojoval „srdnatě jako lev“. Viděl však brzy, že je obklíčen nepřáteli. Dva z jeho husarů jej však osvobodili z rukou nepřítele vzácnou zmužilostí. Šťastně uprchnuvší husaři pak utekli přes Křížový vrch do Albrechtic.

Na válečný rok 1778 v Raspenavě upomíná ještě jeden křížový pomník. Stojí na staré vesnické cestě, vzdálen jen pár kroků od domu čp. 242. Jak vypráví stará pověst, měli tam být zastřeleni dva nepřátelští důstojníci, údajně v souboji. Padlí mají být pochováni na místě činu.⁴⁰³

Koncem 18. století nastal dlouhý čas válek. Rakousko se v letech 1792–1815 zapletlo do šesti po sobě jdoucích válek s Francií. Ty si vyžádaly nesčíslné množství statků a krve, země a lidí. K našemu kraji se válečné události přiblížily teprve roku 1813. Přesto se zde už předtím uskutečnily průtahy vojáků a kvartýrování. Dne 21. května 1809 se v Raspenavě a Luhu zabydleli husaři z Braunschweigu a jako spojenci byli za peníze dobře zásobováni. Počátkem září 1809 zde v kvartýru ležela zemská obrana. Válečné události otevřel 23. března 1813 příjezd oddílu rakouských polních myslivců, kteří byli rozděleni do vsí. Od té doby do září nechyběly průtahy a ubytování vojáků všech zemí. Všechny okolní obce byly vtaženy do utrpení spojeného s dodávkami potřebného zboží a výpalným, jmenovitě spjaté s průtahy polsko-francouzských a poté ruských jednotek. Také Raspenava a Luh nevyšly naprázdno. Dne 19. května přišlo do Frýdlantu 80 mužů původem z Ilýrie. Ti sloužili jako francouzští myslivci a byli u Lützeny zajati Rusy. Byli ubytováni v Raspenavě a Luhu a po zaručení dne odpočinku dopraveni jako rakouští poddaní pod ochranou do své domoviny. Dne 17. srpna narukovala do Frýdlantu polská Avantgarde pod vedením generál Jeana Nepomuka Uminského. 20. srpna následovali Francouzi, z nichž si někteří odbyli ne právě vítanou

⁴⁰³ Podobný křížový pomník stojí pod Lunzovým mlýnem. Údajně tam zastřelil nedopatřením nějaký „náčelník“ (=starosta) blízkého poplužního statku svou vlastní dceru. Oba kříže jsou bezpochyby tzv. smírčí kříže (srov. k tomu článek „Die Schweden im Friedländischen“ („Švédové na Frýdlantsku“) ve Friedländer Zeitung z 28. srpna 1909 a články s námitkami v těchže novinách z 9., 13. a 30. října 1909, dále O. H. Metzger, Historische Denkmäler im Friedländischen („Historické památky na Frýdlantsku“), s. 53 n., a také rozmluvu o posledně jmenovaném díle v Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, ročník LXVIII, sešit 4). – nedaleko raspenavského žulového kříže (u čp. 82) bylo nalezeno množství stříbrných mincí z let 1615–1629 (s vyobrazením císařů Leopolda a Ferdinand a vévody Valdštejna), a též hliněné hlavičky dýmek. Raspenavský kříž je ca 130 cm vysoký, 80 cm široký a 28–30 cm silný. Ten z Luhu je Mildenau 95 cm vysoký, 70 cm široký a 28 cm silný. (Vyobrazení těchto křížů nabízí Metzgerův spis „Historische Denkmäler im Friedländischen“).

návštěvu v různých částech Raspenavy, Luhu a Lužce. Teprve po pamětihodné bitvě národů u Lipska, v níž byl velký Korsičan Napoleon poražen, přestaly průtahy jednotek. Dne 6. října 1813 se ve všech kostelech konala slavnostní děkovná bohoslužba.

Na válečný rok 1813 v Lužci ještě upomíná označení „Pikett“ („polní stráž“), které nesou domy za opuštěnou porcelánkou. Tam měl tehdejší oddíl francouzských vojáků rozložen svůj tábor.⁴⁰⁴

Během válečných zmatků byl tehdejší majitel hamerního výčepu, Mathias Fürtsch, ubytován jako voják v selském dvoře čp. 87 v Raspenavě. Po svém propuštění přišel roku 1815 zpět do Raspenavy a oženil se tu 3. října s Veronikou, vdovou po zesnulém Ignazi Kittelovi, nájemci hamerního výčepu. Veronika zemřela 4. června 1849. Fürtsch se narodil ve Waldorfu na panství Heiligenkreuz. Účastnil se válečného roku 1813 jako kaprál regimentu Chevauxleger „von Klenau“. Fürtsch se později stal jedním z nejváženějších mužů obce Raspenava a zastával přes pět let úřad (posledního) obecního soudce.

Po Napoleonově pádu panoval až do roku 1848 dlouho vytoužený mír. Tento bouřlivý nebo – jak je v dějinách nazýván – „skvělý rok“ přinesl po staletí dlouho porobenému lidu mnohé svobody a době přiměřené (politické) ústupky. Dva roky poté, 1850, však opět hrozilo válečné nebezpečí, tentokrát opět z Pruska. Hranice byly obsazeny značným množstvím jednotek. Do Frýdlantu narukoval rakouský armádní sbor pod velením generála von Hainau. U Supího vrchu zaujalo pozici dělostřelectvo se svými děly. V Raspenavě se v noci 22. listopadu objevil pluk pěchoty „Prinz Wasa“ č. 60, jenž přišel od Hemmrichu. Brzy táhl dále přes hranice. Pět setnin tohoto regimentu bylo 14 dní ubytováno v krásnoleském církevním obvodu. V Raspenavě a Luhu si roku 1851 zařídil ubytování císařský prapor polních myslivců. Poté, co byl svár mezi Rakouskem a Pruskem urovnán, tyto jednotky opět odtáhly.

V roce 1866 se mezi Rakouskem a Pruskem znovu objevil podnět k válce, jenž se brzy rozvinul do německé bratrské války. 23. června, v ranním hodinách, překročili Prusové zemské hranice. Právě ve 4.30 hnali z panského poplužního statku ve Frýdlantu dobytek skrze Raspenavu do lesa v Horní Raspenavě, na tzv. „žaludovou paseku“ („Eichelhau“), kde byl zaopatřen v tam se nacházející pusté stodole. Kolem sedmé ranní se objevili první Prusové na

⁴⁰⁴ Další označení místních částí v Lužci jsou: „Lehmgrubeu“ (Jíloviště) a „Kohlenhübel“ (Uhelný lán). V Raspenavě se setkáváme s označením místních částí: „Meierhofshäuser“ (Domy u poplužního dvora) (srov. s. 57n.), „Wüstegut“ (Pustý statek) (srov. s. 92), „Haselhäuser“ (Haselwiese, Zaječí louka) a „Wiesenhau“ (Dům na louce), v Lužci: „Kleinseite“ (Malá strana), „Fiebig“ (Viehweide, Dobytčí pastviště) a „Kolonie“ (O jménech rolí viz s. 418n).

krásnoleských polích. První nepřátelé přišedší do Raspenavy byli braniborští dragouni. Následoval je 35. pěší pluk a prapor myslivců. Všechny jednotky táhly bez zdržení dále na silnici přes Hemmrich. Pak následovaly nedohledné zástupy pěchoty, také jezdeckta a dělostřelectva. Také tyto jednotky pochodovaly dále. Zůstaly zde jen tři regimenty pěchoty. 24. a 64. pluk pěchoty se ubytoval v Raspenavě a v Lužci. 60. pluk pěchoty si zbudoval tábor na hospodářských pozemcích Josefa Waltera („dvořáka“) v Luhu. Přes noc prudce přšlo a tábor byl zbořen. Vojáci byli pozdě v noci rovněž ubytováni. Nebylo selského stavení, v němž by nebylo ubytováno nejméně 50 mužů. Do mnoha domů přišlo 100 až 200 mužů. Nejsilněji byly obsazeny hamerský výčep, dům raspenavského představeného obce, „Wildnerův mlýn“ v Raspenavě a hostinec „U Dubu“ v Lužci. V samotném Lužci leželo přes 3 000 mužů s 15 děly. Všechny jednotky musely být zásobovány, jejichž bezohlednost byla stanovena ještě dalšími válečnými pohledávkami.⁴⁰⁵

Za tři dny měly obce dodat: 3 400 liber masa, 300 liber rýže, 320 liber krup, 40 pytlů brambor, 1 500 bochníků chleba, 200 liber soli, 200 liber pražené kávy, 4 000 kusů cigaret nebo 600 liber tabáku, 30 sudů piva, 190 centnýřů ovsa, 50 centnýřů sena a 70 centnýřů slámy. Ve skutečnosti však byla dodána přibližně třetina všeho.⁴⁰⁶

24. června, kolem šesté ranní, pochodovaly tři pěší pluky dál. Kromě nich prošla obcemi Luh a Raspenava další dělostřelecká ohrada III. armádního sboru, dva pluky hulánů, pluk stráže dragounů a pluk červených husarů, takže průtah přes Hemmrich trval nepřetržitě do 12. hodiny. Při této příležitosti museli skoro všichni zdejší vlastníci koní poskytnout přípreži. Část koní se už nikdy nevrátila. Téhož dne si opatřila ubytování v dolní části Raspenavy druhá a třetí muniční kolona s prvním poručíkem von Müllerem coby velitelem. Toto ubytování trvalo čtyři dny a bylo od základu velmi obtížné, protože mužstvo a koně mohli být ubytováni jen ve vedle položených dvorcích u hemmrichovské silnice, takže na jeden dům připadlo 20–30 mužů s koňmi. Z Albrechtic přijela 27. června setnina jízdy modrých husarů a jedna setnina jízdy dragounů až do Raspenavy a Luhu a tam žádala tři kusy

⁴⁰⁵ V době příchodu Prusů přišla rakouská hlídka z Pekla do Hejnic, odkud chtěla vyrazit na cestu přes Hemmrich. Tam by se bývali dostali do blízkosti procházejících Prusů. Jeden muž jim ukázal cestu přes Malý Štolpich a doprovodil je až k Jablonci.

⁴⁰⁶ U příležitosti příchodu Prusů 23. července 1866 byla – jak dokazuje zápis tehdejšího raspenavského obecního představeného v konšelské knize – pro Frýdlant a okolí předepsána denní dodávka 278 centnýřů hovězího masa nebo 93 kusů hovězího (volů), 74 centnýřů rýže, 93 centnýřů krup, 775 kop brambor (resp. 1/3 posledních tří položek), 680 centnýřů chleba nebo 12 300 kusů chleba po 5 librách, 19 centnýřů soli, 13 centnýřů pražené a mleté kávy, 370 000 cigaret a 4 600 liber tabáku, 230 sudů piva, 1 300 centnýřů ovsa, 400 centnýřů sena a 600 centnýřů slámy, z čehož připadlo na Raspenavu: 1 830 liber masa, 150 liber rýže, 190 liber krup, 18 pytlů brambor, 750 kusů chleba po 5 librách, 120 liber soli, 90 liber pražené kávy, 22 000 kusů cigaret resp. 290 liber tabáku, 13,5 sudů piva, 84 centnýřů ovsa, 25 centnýřů sena a 38 centnýřů slámy.

hovězího dobytka, oves, seno, slámu, brambory, cigarety, rýži, kávu atd. Jednotliví majitelé gruntů museli k těmto věcem poskytnout přípřeží. (Přípřeží museli poskytnout až do Jičina, Chlumce, ano i dále). Dne 28. června táhly dál dvě muniční kolony. Místo nich se objevilo osm jiných. Ty se však raději dále rozdělily a druhého dne opět odešly. 30. července narukovalo 300 mužů náhradního vojska 60. pěšího pluku, které tu zůstaly deset dní a obdržely veškeré zaopatření.

Při zpáteční cestě Prusů byly ubytovány ve zdejších obcích čtyři baterie, lazaret, setnina jízdy Blücherových husarů a tři setniny 18. pěšího pluku. V září se vraceli do své země poslední Prusové. Škody způsobené pruskou invazí obnášely podle zprávy sepsané komisí pro vyšetření válečných škod v Raspenavě 4 974 zl. 75 kr., v Luhu 2 829 zl. 28 kr. a v Lužci 2 563 zl. 21 kr.

Chování pruských jednotek bylo všeobecně chvályhodné. Ovšem mezi nimi byli také nevlídní důstojníci a vojáci. Antonu Trenklerovi, hostinskému „U Dubu“, který se příležitostně nemohl hned přizpůsobit požadavkům na zajištění vyžádaných potravin, nevyhrožovalo špatným zacházením jen mužstvo, nýbrž také jeden hejtman mu hrozil, že jej zastřelí revolverem, který mu přiložil k hrudi. Nepříjemně se dotklo jednání jednoho pěšáka, který několikrát bajonetem probodl – za rouhání se Bohu – obraz Panny Marie, malovaný na plechu a umístěný na lípě u selského domu čp. 106 v Luhu. Byl by jej býval zcela zničil, kdyby jej od toho jiní rozvážní vojáci nezadrželi. Obraz byl pak odnesen do raspenavského kostela, zarámován a je zde zavěšen na věčnou památku.

S výjimkou lovčího pychu, který se vykonali prusští vojáci 23. června odpoledne v raspenavské oboře, nenastalo žádné další ničení majetků. Je to zásluhou tehdejších představených obce, Franze Waltera, Karla Menzela a Antona Trenklera a členů výboru, kteří jim stáli po boku. (Srov. k tomu A. Jahnel, Chronik der preußischen Invasion des nördlichen Böhmens im Jahre 1866 (Kronika pruské invaze do severních Čech v roce 1866, s. 109n.).

Světová válka, která v letech 1914–1918 těžce postihla téměř celou Evropu, také tvrdě postihla raspenavský církevní obvod. V mnoha rodinách se usadil hluboký smutek. Mnohý nadějný mladík nechal svůj život v tomto krvavém boji, mnohý otec rodiny našel svou smrt v nepřátelské zemi. Padlým válečníkům byl roku 1924 postaven na raspenavském hřbitově pomník, který byl 28. září 1924 slavnostně odhalen.

Pomník, vysoký sloup s hlavicí korunovaný urnou, byl zhotoven podle návrhů zdejšího umělce, Heinricha Scholze ve Vídni (rodáka z Luhu), v dílně frýdlantského sochaře Ernsta Blumricha jeho pomocníky Richardem Ottem z Teplé. Je vytvořen z krásné, skvostně barevné

zdejší žuly mistrovským způsobem. „Ukazuje, co je schopno vytvořit domácí umění z domácího materiálu a je viditelným znamením dlužných díků všem, kteří jako ochránci obětovali vlasti statky a krev. Má však být také ustavičnou připomínkou, abychom se pozorností k lidským právům vyvarovali budoucích děsivých událostí.“ Řeč při odhalování pomníků měl úředník výboru pro pomník, Gustav Herbig. Pater Franz Maria Rettmaier z Liberce měl vzpomínkovou řeč namísto faráře Maie, polního kuráta v Haidě, který se na místo odhalení nemohl dostavit. Požehnání pomníku provedl raspenavský děkan F. Vogel.

Pomník, jenž nese věnování: „Im treuen Gedenken an den Opfertod 1914–1918 den in fremder Erde ruhenden Söhnen der Heimat gewidmet“ („Ve věrné upomínce na obětavou smrt 1914–1918 synům, odpočívajícím v cizí půdě, věnováno vlastí“), popsán jmény všech padlých, zemřelých na následky války a pohřešovaných z celého církevního obvodu (spolu s údaji o roce narození a úmrtí).

Jako padlí a zemřelí z Raspenavy jsou tu zmíněni: Ferdinand Dreßler 1890–1914, Ernst Mohl 1889–1914, Julius Geisler 1884–1914, Josef Hartig 1883–1914, Karl Wildner 1888–1914, Wilhelm Elstner 1885–1914, Franz Walter 1885–1914, Julius Neumann 1886–1915, Franz Haasel 1881–1915, Hermann Bretfeld 1873–1915, Franz Blumrich 1876–1915, Josef Blumrich 1874–1915, Anton Elstner 1874–1915, Franz Herbig 1880–1915, Heinrich Krause 1874–1916, Franz Neumann 1870–1916, Josef Dreßler 1896–1916, Emil Faist 1895–1916, Alfred Wildner 1894–1916, Franz Marschner 1876–1916, Oskar Leuschner 1896–1917, Josef Neumann 1877–1917, Rudolf Walter 1899–1917, Julius Lehmann 1895–1917, Josef Teifel 1882–1917, Wenzel Mischak 1884–1917, Wilhelm Bermann 1872–1917, Anton Blumrich 1879–1918, Josef Keil 1864–1918, Josef Fiedler 1894–1918, Rudolf Neugebauer 1900–1918, Julius Krause 1867–1918, Emil Lange 1896–1918, Max Neumann 1899–1918, Max Neumann 1899–1918, Franz Weber 1896–1918, Franz Wöhl 1888–1918, Josef Wildner 1880–1919, Franz Görlach 1874–1919 a Theodor Schramm 1886–1920; – z Ferdinandova: Adolf Köhler 1893–1914, Josef Kratzer 1882–1916, Anton Köhler 1891–1916, Alfred Kluttig 1896–1916, Josef Neißer 1888–1917 a Alfred Pohl 1896–1918; – z Luhu: Johann Dreßler 1883–1914, Franz Kaulfersch 1883–1914, Franz Krause 1890–1914, Franz Hugo Nicht 1889–1914, Franz Bergmann 1894–1915, Johann Dreßler 1892–1915, Emil Ullrich 1887–1915, Emil Aust 1889–1915, Josef Hittmann 1890–1915, Franz Neumann 1883–1915, Wilhelm Maier 1896–1915, Ottomar Hartig 1884–1915, Adolf Hübner 1876–1915, Johann Mako 1891–1915, Hermann Bürger 1890–1915, Josef Matzig 1888–1915, Eduard Hausmann 1891–1915, Hermann Groschwald 1886–1915, Emil Neumann 1891–1916, Franz Hockeborn 1896–

1916, Josef Effenberger 1879–1916, Josef Neumann 1897–1916, Alfred Otto 1895–1916, Franz Neumann 1895–1916, Franz Gahler 1891–1916, Josef Rösler 1887–1916, Karl Zimmermann 1887–1916, Franz Killmann 1891–1916, Ferdinand Gries 1890–1916, Anton Wildner 1893–1917, Adolf Mieth 1874–1917, Anton Neumann 1879–1917, Josef Hoffmann 1891–1917, Josef Eduard Neumann 1897–1917, Gustav Köhler 1897–1917, Heinrich Krause 1883–1917, Adolf Quaiser 1888–1918, Josef Blumrich 1891–1918, Wilhelm Herrmann 1884–1918, Franz Hockeborn 1897–1918, Wenzel Horak 1879–1918, Karl Priesching 1877–1918 a Karl Wildner 1895–1919; – z Lužce: Franz Wöhl 1885–1914, Gustav Trenkler 1888–1914, Anton Krause 1881–1914, Rudolf Wildner 1882–1915, Ferdinand Wildner 1886–1915, Josef Neißer 1885–1915, Alfred Porsche 1887–1915, Ernst Siegert 1896–1916, Gustav Kreuzer 1889–1916, Josef Kron 1885–1917, Josef Hanisch 1896–1918, Josef Motz 1880–1918 a Konrad Ullrich 1876–1918; – potom z Pekla: Emil König 1883–1914, Franz Tschiedel 1879–1914, Hermann Blumrich 1886–1914, Franz Rösler 1887–1914, Josef Tschiedel 1887–1915, Ferdinand Funke 1873–1915, Josef Hanisch 1898–1917 a August Hanisch 1881–1918.

Jako pohřešované pomník uvádí: v Raspenavě: Julius Patzelt 1875, Josef Faist 1892, Wilhelm Ressel 1896 a Franz Tammler 1880; – ve Ferdinandově: Franz Wunsch 1897, Franz Effenberger 1884 a Rudolf Weiß 1894; – v Luhu: Wilhelm Nicht 1888 a Franz Griffig 1876; – v Lužci: Alfred Hanisch 1899, Ernst Krause 1897 a Rudolf Wunsch 1894 a v Pekle: Franz Rösler 1898 a Franz Storm 1884.

Těm, kteří zůstali doma v církevním obvodu, přinesla těžká válka všelijaké povinnosti. Platila se podpora státu a jeho statečným vojákům, zraněným, sirotkům a nuzným. V tomto ohledu učinily obce, co bylo v jejich silách.

Upsáním válečných půjček se obce snažily přispět státu penězi.

K péči o zraněné a nemocné vojáky byl 9. listopadu 1914 v nádražním hotelu v Raspenavě otevřen nouzový špitál se šedesáti lůžky pod označením „Vereins-Rekonvaleszentenheim des Roten Kreuzes“ („Spolkový dům Červeného kříže pro rekonvalescenty“). Sál pro špitál poskytly zdarma Německý tělocvičný spolek Raspenava-Luh a hostinský Franz Luh. Ten také vedl správu. Vyžádaná lůžka byla vypůjčena obyvateli obcí. Volná místa v počtu 24 byla získána od velkopřemyslníka Alfreda Richtera šlechtice von Wittbach z Luhu, soukromnice, paní Anny Richterové šlechtičny von Wittbach z Luhu, manželky majitele továrny Jenny Heintschelové šlechtičny von Heinegg z Vídně, majitele továrny Oswalda Jaekela a paní z Raspenavy, od akademického malíře W. F. Jägera a paní z Raspenavy, od soukromnice paní Marie Jaekelové z Raspenavy a od majitele cihelny Karla

Killmanna a paní z Raspenavy. Lékařské vedení špitálu a péči o raněné bezplatně obstaral frýdlantský primář Dr. Heinrich Plumert. Náklady na péči, léčebné prostředky, náhradní prádlo atd. hradily výbory válečné péče obcí Raspenava a Luh. Část vyžádaného porcelánového nádobí opatřil vlastník továrny G. Robrecht z Lužce, velký počet pokrývek majitel továrny E. Bienert z Raspenavy. Nepřetržitou péči bez odměny vykonávala sedlářova manželka Marie Posseltová z Raspenavy. Podobně se skutkem osvědčily také paní Hermine Bubak z Raspenavy a Anna Nichtová z Luhu. Všechno obyvatelstvo obou obcí učinilo bohaté milodary. O domov pro rekonvalescenty se zasloužili kromě právě zmíněných a obou představených výboru Červeného kříže, učitele Franze Blumricha z Raspenavy a prokuristy Johannese Pohla z Luhu a ještě paní Helena Jaekelová a Hermine Bubak z Raspenavy, stejně jako Johanna von Richter, Martha Pohlová a Adele Killmannová z Luhu jako zástupkyně organizace pro péči o sirotky v Raspenavě-Luhu. Raspenavský nouzový špitál byl uzavřen teprve 15. listopadu 1918. Počet lůžek nakonec dosáhl 75. Ošetřeno zde bylo celkem 1 184 vojáků v 74 043 ošetřovacích dnech. Náklady na ošetření byly vynaloženy ve výši 277 356 korun 27 haléřů; z toho připadlo na osm prázdných míst zakladatelů (24 volných míst do 31. července 1916) 38 528 K 55 h, na výbor pro válečnou pomoc Raspenava-Luh 4 389 K 72 h a na vojenský erár 234 438 K.

V Luhu zřídil velkopřemyslník Max Richter místo soukromé péče. Bylo otevřeno 21. října 1914 a 30. září 1916 opět zavřeno. Zachovatelem byl zakladatel, Max Richter. Místo péče mělo 16 lůžek; z nich bylo 10 opatřeno velkopřemyslníkem Maxem Richterem a 1 Eugenem Seidelem, Maxem Höhligem, Moritzem Aschkem, Florianem Ottem, Eduardem Altmannem a Antonem Peukerem. Vedoucím lékařem byl Dr. Julius Kaufmann z Hejnic, správcem Moritz Aschke. Vedení kuchyně dobrovolně převzala paní Lina Nikolasová; jí k ruce byla zakladatelovy dcery, Julie a Ada Richterovy. Do 30. září 1916 bylo ošetřeno v 6 951 ošetřovacích dnech celkem 133 vojáků, a to 18 mužů z údolí Smědé, 31 mužů ze širšího okolí (severní Čechy), 32 z Uher (mezi nimi také Němci), 16 Němců z rakouské poloviny říše, 18 Čechů, 11 Poláků, 2 Slovinci, 1 mohamedán, 1 Rusín, 1 Rumun, 1 z jižních Tyrol (Ital) a 1 polský Žid. Náklady na ošetření byly vyčísleny 22 000 K.

Od 6. prosince 1914 bylo v hospodě Adolfa Scholze v Luhu zaopatřeno na větší počet týdnů 81 haličských uprchlíků.

Pro „Červený kříž“ bylo v obcích církevního obvodu sbírkami, dary, pokladničkami, přednáškami atd. opatřeno větší množství peněz. Do 31. října 1915 dosáhly v Raspenavě 4 314 K 30 h a v Luhu 1 334 K 80 h. Firma Antona Richtera synové darovala přes obec Lužec

Červenému kříži 400 K. Také místní válečná pomoc zaslouží všechno uznání. V obci Raspenava bylo sebráno místní válečnou pomocí do 31. října 1915 celkem 10 360 K 97 h, v obci Luh do téhož dne 6 116 K 26 h. V obci Lužec vynesly sbírky a dary pro místní válečnou pomoc 7 808 K 44 h.

Organizace pečující o sirotky v obcích Raspenava, Luh a Lužec zaslaly vojákům do pole vlastnoručně vytvořené vlněné věci (ponožky, nátepníčky, sněžné čepice, nákolence, vlněné vesty, břišní pásy a košile) a vydávaly také značné peněžní částky na dárky pro válečné sirotky a potřebné místní děti. Na službách válečné péče se také podílely školy církevního obvodu pořádáním sbírek pro Červený kříž a fond pro invalidy. Žáci se dále podíleli na pořádání sbírek kovu, na sběru vlny a pryže (28. září 1915), na sběru ostružinových listů (červen 1916) a rovněž také na zhotovování vlněných věcí pro vojáky na bojišti. Dne 2. listopadu 1917 se všude konaly sbírky při příležitosti dne válečných hrobů. Na pečovatelské akci se čile podílely také místní spolky.⁴⁰⁷

Fondy, založené v obcích zdejšího církevního obvodu pro válečné sirotky, vdovy a invalidy dosáhly k 31. říjnu 1915 v Raspenavě výše 5 578 K 53 h a v Luhu sumy 4 368 K 53 h. V Lužci tento fond obnášel 1 220 K. Značnými částkami do těchto fondů přispěli: v Raspenavě Alfred von Richter (2 000 K), Anna von Richter (300 K) a Marie Jägerová (2 250 K), v Luhu: Alfred von Richter (3 000 K) a Anna von Richter (500 K) a v Lužci: Alfred von Richter (1 000 K). Firma Antona Richtera synové vydala od 1. února 1914 do poloviny října 1915 v důsledku zabavení surového materiálu částečně nezaměstnaným dělníkům podporu ve výši 62 000 K; jiné průmyslové podniky mohly své provozy udržet.

Zajištění potravin pro obyvatele obcí zde bylo během války všeobecně svázáno. V jednotlivých obcích utvořené výbory pro místní zásobování byly podřízeny okresnímu výboru pro zásobování. Výbor pro zaopatření obcí Raspenava – Luh – Lužec pracoval pod obezřetným a nezištným vedením vrchního účetního Rudolfa Damma takovým způsobem, že všechny tři obce mohly být bez přerušení zaopátrány chlebem a moukou. Činorodou podporu našel zásobovací přednosta Damm u obecního rady W. F. Jägera v Raspenavě a u rodiny Julia Schölera v Raspenavě.

⁴⁰⁷ Denní domov, uchovaný Sdružením pečovatelek o sirotky v Lužci, byl 29. dubna 1922 po 12 letech trvání uzavřen. Měl ten význam, že zaměstnávaly a vychovávaly děti v předškolním věku a školáky, jejichž rodiče provozovali přes den do svého zaměstnání. Pedagogickým vedoucím byl vrchní učitel Karl Kotrubczik, vychovatelkou v posledních 10 letech slečna Marie Irrgang. O finanční prostředky se staraly ženy sdružení, v jehož čele stála manželka velkopřemyslníka, Marie Richterová, zatímco její muž poskytoval zdarma místnosti a jejich vytápění a osvětlení. Ve svém „Mariánském lesíku“ („Marienwäldchen“), který malým skýtal pobyt v horké roční době, dal postavit zahradní domek se stoly a lavicemi, takže OLGR Franz Janisch označil denní domov za první lesní domov starého Rakouska.

Aby bylo umožněno odpovídající rozdělování chleba, bylo nutno úředním nařízením od roku 1915 vydávat pro jednotlivé obyvatele úřední chlebové lístky. První chlebové lístky byly vypsány na 59 dkg a 5 g chleba nebo na 41 dkg a 5 g mouky a 1 kg 36 dkg 5 g chleba nebo na 97 dkg 5 g mouky na hlavu a týden. Podíl na hlavu byl často měněn. Počátkem ledna 1919 zněl na 1 890 g chleba a 750 g mouky. V dubnu 1916 začalo vydávání lístků na cukr (nejdříve 1 250 g cukru na 4 týdny na osobu). Na základě nařízení ministerstva z 30. srpna 1916 byly od října 1916 ještě zvláštní lístky na tuk, které regulovaly spotřebu surových tuků, tučných výrobků a jedlých olejů. K tomu dále přibýly v měsíci říjnu 1916 lístky na kávu (3/8 kg pražené kávy na 8 týdnů na osobu, od 1. ledna 1917 už jen 1/8 kg) a 1. června 1918 lístky na sůl (měsíčně 50 dkg na osobu). Při výdeji lístků na chleba a jiné potřeby stejně jako při příjmu obilných zásob se v církevním obvodu zasloužili: představitel obce Josef Walter z Raspenavy, Josef Menzel z Luhu a Friedrich Effenberger z Lužce, obecní radní W. F. Jäger, Rudolf Bubak a Julius Ressel z Raspenavy, Karl Wöhl a Franz Hockeborn z Luhu, dále vrchní učitel Anton Gabler z Raspenavy, vrchní učitel Karl Kotrubczik z Lužce, řídící učitel Karl Janisch z Pekla, učitelé Franz Blumrich, Gustav Kleinert, Franz Pfeifer a Max Wenzel z Raspenavy a Franz Riedel z Lužce, potom Karl Richter, Ferdinand Weinert a Rudolf Damm z Raspenavy, a konečně Moritz Aschke, Johannes Pohl, Josef Fischer, Adolf Scholz a Franz Horn z Luhu. V podpůrném výboru se zasloužil také Franz Prade z Luhu. Během války působily v obcích také sklizňová komise a komise polních dodávek. Nouze, stupňující se stálým ubíráním potravin učinila roku 1916 nutnost zřídit válečnou kuchyni pro nižší lidové vrstvy. Vlastní obecní válečné kuchyně vznikly v Raspenavě (ve školní expozituře v Dolní Raspenavě) a v Luhu (v pohostinství „U Tělocvičny“). Byly dotovány státem.

Firmy Antona Richtera synové a G. A. Richter neměly vlastní podnikové válečné kuchyně; přispívaly však podstatně k zachování stávajících obecních válečných kuchyní.

Mělo by být zmíněno, že koncem roku 1916 se objevily také zvláštní tabákové lístky pro kuřáky, které byly opět odstraněny teprve v září 1921. na základě císařského nařízení z 10. října 1914 byl na dobu od 1. května 1916 do 30. září 1916 zaveden tak zvaný letní čas. Pak začalo od 1. května nové počítání času (staré končilo 30. dubna v 11 hodin večer) a 30. září končilo nové počítání času hodinu před půlnocí. Letní čas byl používán také v následujících válečných letech. Dne 31. května 1921 byl zaveden 24 hodinový den.⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ Hodiny byly ve starších dobách v obytných místnostech domů „vzácným nábytkem“. Kde však tehdy byly, platily do konce 16. století tzv. „staročeské hodiny“ s běžným 24 hodinovým ciferníkem a „vlašským bitím“. Teprve roku 1581 zavedl císař Rudolf II. poloviční neboli německé hodiny, dvakrát po dvanácti hodinách. Téměř současně nastoupil na místo juliánského kalendáře gregoriánský. Bylo to dáno ve známost bulou papeže

Nakonec ještě musí být zmíněno, že 18. prosince 1916 a 21. prosince 1917 musely být pro válečné účely odvezeny zvony z kostela v Raspenavě. Teprve roku 1922 byly usazeny čtyři nové zvony, a to firmou R. Herold z Chomutova. Vysvěcení zvonů následovalo 13. srpna 1922. Jejich pořízení stálo 104 715 K 68 h.

Světová válka skončila celkovým rozpadem staré podunajské říše. Dne 28. října 1918 došlo k svolání Republiky československé. K ní byla podle mírového ujednání přičleněna také německá území Sudet. Dne 16. prosince 1918 obsadila frýdlantské nádraží posádková jednotka, které přijela pancéřovým vozem a byla vybavena strojnými zbraněmi. Dne 13. února 1919 následovalo obsazení Nového Města pod Smrkem a poté hranic u Habartic. Menší oddíly se objevily ve všech větších obcích a žádaly odstranění všech nápisů a označení, které připomínaly staré Rakousko. Všechny pokusy Němců vytvořit vlastní „německé Čechy“ („Deutschböhmen“), zůstaly bezvýsledné. Rok 1919 přinesl konečné přivtělení německých oblastí do Československé republiky, což bylo 14. června přijato se všeobecnými protesty. Nová státní příslušnost přinesla mnohé změny v neprospěch Němců. Němci jsou dnes považováni jen za menšinu. Státní řeč je československá (sic!). Velká část německých státních úředníků byla odstavena a nahrazena českými. Ve větších německých obcích, také v Raspenavě a Hejnicích, byly zřízeny české školy. Německé příhraniční horské lesy byly zabaveny a připadly státu. K německým místním označením přistoupila ještě česká; tak se nyní Raspenau jmenuje také Raspenava, Mildenau (Luh) je Mildenava, Ferdinandsthal je Ferdinandov, Friedland je Frydlant, Haindorf jsou Hejnice, Bad Liebwerda jsou Lázně Libverda, Weißbach je Bílý Potok, Wilhelmshöhe je Jizerka a Neustadt a. T. je Nové Město pod Smrkem.

c) Drahoty a hladové roky byly ve starších dobách častým zjevem. Roku 1521 panovala neobyčejná neúroda, jež měla za následek velkou nouzi. Roku 1561 zemřelo mnoho lidí hladem. V letech 1570 a 1571, v době velkých drahot, pekli chudáci sušený, zcvrklý a trpký chléb z prachové mouky, z hub, nastrohaných žaludů. O dva roky později, 1573, panoval opět hladomor. Roku 1590 padlo neobyčejné sucho a mezi lidem byla velká nouze; 1 měřice žita se platila dvěma kopami grošů. Roku 1615 nastalo v Čechách význačné zdražení; podle jedné listiny nacházející se ve frýdlantském zámeckém archivu stála měřice žita 20 říšských tolarů a měřice pšenice 30 říšských tolarů. Byla to „silná, nikdy nevidaná

Řehoře XIII. vydanou 4. října 1582. Dne 17. ledna 1584 nařídil císař Rudolf II. jeho uvedení do Čech. Po 6. lednu 1584 se přeskočilo deset dní a místo 7. ledna se psalo hned 17. ledna. Na panství Frýdlant byl zaveden gregoriánský kalendář 22. listopadu starého resp. 2. prosince 1584 nového způsobu, a to podle příkazu Melchiora z Redernu. „Slavil se namísto „23. p. Trinit“ (Trojice) hned první advent.“

drahota“. Roku 1617 panovalo velké sucho. V letech 1619, 1620 a 1622 byly těžké roky hladu. Roku 1620 se platilo za měřici žita 6–8 tolarů, roku 1622 dokonce 16 tolarů. Roku 1666 byla kvůli ustavičnému suchu velká nouze. Časy drahoty pak přišly v letech 1719, 1720, 1746, 1761 a 1762. Obzvláště citelná drahota byla v obou posledně zmíněných letech. Koncem roku 1761 stála měřice žita 7–8 říšských tolarů, v době od Velikonoc do svatodušních svátků 1762 se zvedla cena na 18 tolarů, případně až na 22 tolarů. Strašlivá nouze panovala v letech 1770–1772. Po naprosto nevydařené sklizni z roku 1771 stoupla cena pšenice na 16–18 zl. za strych. Žito bylo za 16 zl., ječmen za 12 zl., oves za 6 zl.; byla to tzv. „šestnáctizlatková doba“. Na Frýdlansku byla sekána řezanka a byla sušena v kamnech, mleta a byl z ní pečen chléb. Nouze byla tak velká, že se jedly také otruby, koňské, psí a kočičí maso, ano i mršiny. V důsledku špatné a nepřirozené stravy vznikaly pochopitelně nemoci, jimž podlehl mnoho lidí. Další významná drahota přišla roku 1805. Strych pšenice stál tehdy 65 zl., žita 52 zl., čočky 49 zl., prosa 50 zl., hrachu 52 zl., ječmene 36 zl., ovsa 19 zl., švestek 28 zl. a brambor 21 zl. V bídném roce 1805 postavil raspenavský hamerní výčepní Franz Effenberger dům čp. 100. Během stavby sem proudili lidé z blízka i z daleka, aby přitom našli potravu. Spokojili se s nepatrným obědem, aby nemuseli hladovět. Na památku těch časů drahoty bylo po dokončení stavby opatřena do předsíně nyní již neexistující tabule s nápisem: „Tento dům byl postaven v onom roce, kdy stál strych zrní 52 zlatých.“

Obecný lid byl těžce zatížen zdražením v letech 1816 a 1817. Před sklizní v roce 1817 přišel v Liberci strych žita zase na 52 zl. vídeňské měny. Neméně citelná byla drahota v roce 1847. Ceny obilí po nezdařené úrodě z roku 1846 stoupaly týden po týdnu a v červenci 1847 dosáhly u pšenice 35 zl., u žita 32 zl. konvenční měny. Mnozí lidé, kteří doplatili svými posledními uspořeny feniky, museli svůj hlad tišit potravinami, které dosud stačily jen dobytku. Prachová mouka z podlah mlýnů a pekáren byla používána do chleba, knedlíků a polévek. Často se požívaly také otruby, z nichž se pekly koláčky. Brambory tehdy byly v důsledku bramborové hniloby špatné. Muselo se tedy sáhnout k náhražkám. Těmi byla žitné a ječmanná krupice. Další náhražkou byla nalezena v kukuřici (turecké pšenici). Oproti tomu zde byl roku 1847 všeobecný požitek z kávy. V době těchto drahot se odebral raspenavský vlastník poplužního dvora, Franz Ressel („jehněčí sedlák, Lammelbauer“), do „české krajiny“, aby sehnal obilí. Ačkoliv byl sedm dní jezdil, mohl získat jen tři měřice, a sice měřici za 52 zl. vídeňské měny. Koncem roku se ceny obilí zase snížily a tím nouze skončila.

Nadměrná drahota všech potravin a jiného spotřebního zboží vypukla za světové války 1914–1918. Podstatně zostřená byla bloádou, která byla proti všem lidským právům uvalena

jako mocenský prostředek. Drahota se udržela také po skončení války, v prvních letech míru se dokonce stala ještě trvalejší. V roce 1921 dosáhla své pohádkové výše. Všechno spotřební zboží oproti roku 1914 stoupl o 300 až 2 000 %. Vlastně dodnes nedošlo k úplnému snížení vysokých cen potravin. Obyvatelstvo ještě dlouho ponese tuto těžkou dobu ve smutné vzpomínce.

Byly však také levné doby: roku 1655 se v Liberci koupil strych žita za 46 krejcarů. Roku 1792 byl v „Lunzově mlýně“ čtvrtec žita za 42 kr. 1792. Za kus surové lněné příze se platilo 48 krejcarů. Velmi úrodný a levný rok byl 1825. Berlínská měřice žita stála 18 berlínských grošů, měřice ječmene 13 grošů a měřice ovsa 12 grošů.

d) Epidemie těžce opakovaně navštěvovaly údolí Smědé. Ve starších dobách to byl mod neboli „černá smrt“, strašlivá nákazy, jež si často vyžádala početné oběti. Tento plodný anděl smrti těžce zuřil v letech 1582–1599 a 1680.

V dobách již zmíněného moru měly podle pověsti zcela vymřít vesničky Lunzena a Lunzen-Ullersdorf, položené na severozápadním úpatí vysokého háje mezi Luhem, Krásným Lesem a Dolní Řasnicí. Aby se zabránilo dalšímu rozšiřování moru, měly být prázdné domy těchto obcí na rozkaz tehdejší pozemkové vrchnosti spáleny. Nakolik náleží této pověsti pravděpodobnost, zůstává nerozhodnuto. Z hlediska písemných pramenů nelze nalézt žádný záznam o tehdejší zničení jakékoli obce v tomto kraji. Také skutečnou existenci onoho místa nelze stanovit jistě. Bylo by pouze možné hledat mezi Krásným Lesem a Ludvíkovem kdysi stávající obec Waltersdorf (srov. také dodatek „Místní pověsti“). Staří pamětníci říkají, že na různých místech zdejšího okolí se měly nacházet v zemi i odkryté zbytky zdí (základových zdí), také mlýnské kameny a další.

Obzvláště silně postihl mor obce Raspenava o Luh v roce 1680. Do konce ledna 1681 bylo spočítáno ve Frýdlantu, Luhu a některých jiných sousedních místech ne méně než 206 morových úmrtí.

Roku 1850 zuřila v okolí cholera (asijská úplavice). Také v raspenavském církevním obvodu našla dosti obětí.

Hladová léta byla obyčejně doprovázena epidemiemi. Roku 1806 a 1847 byly častým zjevem nervové horečky a tyfus. Nezřídka se jako nakažlivé objevovaly neštovice a spalničky. Roku 1877 vládla v církevním obvodu silná nákaza neštovic, která si vyžádala od března do října přes 30 obětí. Chřipka, která počátkem roku 1890 začala putovat Evropou a roku 1891 se zde proměnila v epidemii, přidala lékařům mnoho práce. Také v následujících

letech se častěji vracela, měla však obvykle mírnější průběh. Roku 1918 vypukla španělská chřipka, která ve většině případů přivodila nemocnému smrt.

Častěji se objevovaly nákazy mezi domácími zvířaty. Dne 4. dubna 1879 vypukl v Raspenavě, v selském dvoře Franze Schindlera čp. 110, hovězí mor. Podle opatření úřadů bylo devět kusů hovězího dobytka vyhnáno do lesa, tam zabito a zahrabáno. Dvě krávy již předtím padly. Dohlížecí službu obstarával tři týdny oddíl praporu myslivců č. 12, posádkou v Liberci.

Do dějin utrpení patří také řádění mnišek z let 1906–1909. Nadobyčej škodlivé mnišky (noční motýli) se hromadně objevily ve zdejších lesích. To mělo za následek, že velká část lesního porostu musela být poražena. Úřední opatření udává výměr lesního území tehdy napadeného mniškou v Raspenavě 380 hektarů, v Luhu 100 ha a v Lužci 4 ha.

e) Živelní pohromy (krupobití, bouřky, záplavy) nejsou něčím řídkým. Celkem často ničily lidská díla a tak přinášely velké újmy.

Krupobití opakovaně navštěvovalo zdejší pole. „Velké krupobití“ bylo roku 1573 (srov. s. 435). Dne 25. května 1862, o šesté hodině večerní, se nad Raspenavou spustilo neobyčejně silné krupobití. Kroupy (ořechy) byly veliké jako holubí vejce. V mnoha domech (mj. také na faře) byla roztlučena okna. Velké škody utrpěl ozim. Z následujících krupobití zmiňme jedno z 18. května 1872 a z 21. srpna 1881. při posledně uvedeném padaly kroupy, které měly velikost slepičích vajec. V roce 1906 bylo dvoje krupobití. Dne 12. května 1906, o druhé odpolední, přešla přes horní údolí Smědé bouřka doprovázená silným deštěm a kroupami. Zle postiženy byly obce Luh, Lužec a Libverda. Kroupy dosáhly velikosti lískových ořechů a větší. Na všech polích, rolích a ovocných stromech zanechaly významné škody. Dne 28. června 1906 byly Frýdlant a dolní Raspenava postiženy silným krupobitím doprovázeným vichřicí, bouří a deštěm. Padající kroupy byly semtam větší než holubí vejce. Škody na polních plodinách, způsobené krupobitím, byly zvláště výrazné. Hrozivé zpuštění učinila bouře v prvních večerních hodinách 24. srpna 1918. V okrese Frýdlant byla taktéž doprovázena těžkým nečasem zuřícím dvě hodiny. Kroupy velké jako ořechy stloukly plody z ovocných stromů. Hrušky rozbité na cáry padaly do ledem a listím pokryté trávy. Ovocná úroda byla zničena. Také okna a břidlicové střechy velmi utrpěly, podobně jako polní plodiny, které se nacházely venku.

Zemětřesení, pokud je známo, jsou ve zdejším kraji málo patrná. První zpráva pochází z roku 1799. Dne 11. prosince bylo pozorováno silné zemětřesení na Velké Jizeře, v Libverdě, Hejnicích, Raspenavě, ale nejsilněji na hřebenech a ve vsích Jizerských hor. Dne 5. října 1877

v 18.30 Uhr byl zjištěn silný otřes půdy v Horní Polné v Jizerských horách. V Krkonoších bylo patrné chvění půdy 31. ledna 1883 ve 2.45. Ve údolí Smědé bylo zaznamenáno patrné zemětřesení 10. ledna 1901 ráno mezi třetí a čtvrtou hodinou. Někteří lidé byli probuzeni ze spánku.

Časté byly prudké bouře. Bouřky působily pustošivě 27. listopadu 1706, 8. listopadu 1739, 29. listopadu 1766, 26. ledna a 5. dubna 1781 stejně jako 17. srpna 1786. Silný orkán způsobil nesmírné škody 6. září 1786 v lesích a na stavbách. V oblasti Glitzbusch (Chlum) byly způsobené škody vyčísleny na 12 000 zlatých. Prudké bouře byly dále 29. a 30. ledna 1801 („Léta 1, když přišel silný vítr“), 18. prosince 1833, 1. ledna 1834 stejně jako 6. a 7. listopadu 1845. Bouře učinila významné škody 14. listopadu 1862 v lesních porostech, očesala střechy a vytrhala stromy z kořenů. V Pekle poryv větru strhnul domy Wenzela Pachtera a J. Röslera. Dne 20. prosince 1886 přišla prudká sněhová bouře. Orkán zřídka vídané síly vnikl do údolí Smědé 21. března 1887. Všude vytrhával stromy z kořenů, srážel ploty a ohrady, promáčkával okna a více či méně poškozoval budovy, především střechy. Silné škody utrpěla tovární budova firmy R. Persch v Lužci. Roku 1890 se objevilo více prudkých bouří. Dne 18. února 1912 kolem šesté večerní bouře podobná orkánu zcela strhla v Luhu v usedlosti se nacházející stodolu zemědělce Josefa Bergmanna. Výrazné škody v církevním obvodu učinila silná jihovýchodní bouře 31. ledna 1913. Z tovární budovy firmy G. Robrechta v Raspenavě byl snešen větší díl střechy spolu se zděným štítem. Silně utrpěla také střecha skladu továrny K. Bienerta, v níž se vyráběly hadry na mytí; zčásti byla stržena. Provoz na silnici byl znemožněn, resp. stal se životu nebezpečným.

Pamětní zápisy rovněž vyprávějí bližší jednotlivosti o tuhých a studených zimách. Roku 1488 na sv. Martina byly již potřebné sáně. Zima roku 1609 přinesla tak strašné chladno, že mnoho zvířat a lidí zmrzlo. Dne 8. února 1718 napadlo obrovské množství sněhu. Okna domů byla zcela zasypána. Provoz byl na tři dny zastaven. Zima na přelomu let 1739 a 1740 byl tak silná, že ji nepamatovali ani nejstarší lidé. Chladna začala už v říjnu 1739 a udržela se do března 1740. Výrazná chladna panovala také v zimě 1803. Zima 1829/1830 začala v listopadu nesmírným chladem. Smědá tak silně zamrzla, že po ledu mohl projíždět i těžký povoz. Smědá tehdy sloužila jako silnice od nynější školní budovy (Jubilejní školy) až ke kamennému mostu. Další tuhé zimy byly v letech 1855, 1865, 1893, 1916/1917 a 1928/1929. (Nejchladnějším dnem poslední zimy přišel z 10. na 11. února 1929, kdy teploměr ukazoval -34°R (stupňů Rankina).

Jako mírné a dobré zimy označuje písemné podání léta 1420, 1572, 1585, 1662, 1770, 1832, 1853, 1857, 1860, 1866, 1897 a 1902. Zvláštní zima byla na přelomu 1785 a 1786. Na Vánoce 1785 mohutně sněžilo, na Nový rok sníh zmizel, takže počátkem února 1786 mohli lidé chodit bosí. Dne 28. února začalo znovu sněžit. Sníh padal skoro denně po celý březen, takže byl hluboký čtyři až pět loktů. 7. dubna připadl opět čtvrt loket sněhu. Ptáci mohli být chytáni rukama. 16. dubna jeli sedláci do Frýdlantu pro dřevo a prkna po Smědě a 18. dubna vezl sedlák J. Hanisch z čp. 134 svého kmotra ke křtu na saních. V zimě 1833/1834 klesla teplota od listopadu do února v noci jen pod 0°. V únoru bylo možné vidět v mnoha zahradách květiny. Teprve v dubnu přišlo vydatné sněžení. Na Nový rok 1873 rostly houby a kvetly květiny.

Ve zdejších letopisech najdeme rovněž i zápisy o chladných létech. Dne 10. července 1785 panovalo neobyčejné chladno. Blízké kopce byly zasněžené. V létě 1871 bylo nutno často vytápět obytné místnosti. 21. května 1876 zmrzlo mnoho rostlin a keřů. 11. června 1881 bylo pohoří nad Hejnicemi zasněžené.

Jsme zpraveni také o velmi horkých létech. Roku 1782 bylo ovoce přezrálé. Roku 1822 byly už 29. května zralé jahody a všude kvetlo žito. Roku 1827 se sklízelo už 26. července. Roku 1841 na konci května už praskaly třešně. V roce 1889 se 25. května začalo se sklízni sena a 8. července se žnutím obilí. Zvláště nezvyklá vedra byla v létě 1911.

Dějiny utrpení zdejších obyvatel jsou vícekrát poznamenány povodněmi, které vznikly vzednutím Smědě, Štolpichu a Lomnice.

První jistější zpráva o záplavě Smědě je datována 21. června 1432. Zkázonosné záplavy Smědě vypukly také v letech 1442 a 1471. V letech 1562–1570 naše údolí několikrát zatopila Smědá. Během této doby si Smědá pravděpodobně vyhloubila nové koryto, a sice od hostince Elsa Rosenbaumové v Luhu čp. 179 až k domu Ferdinanda Ressela, kde ústí do Smědě starý hamerský příkop. Tyto domněnka má oporu v tom, že nejstarší obecní hranice mezi Raspenavou a Luhem byla bezpochyby vytyčena Smědou, zatímco současná tzv. „Malá strana“ obce Luh je z hlavního nároží rozdělena vodním tokem Smědě. Tato proměna vodního toku se musela stát před rokem 1570, protože od této doby máme o obecních hranicích doklady z písemných pramenů. Podle starých podání měl voda Smědě kdysi vybíhat pod hostincem „U Železného hamru“ a téci dolů kolem kostela. (Srov. s. 424).

V následující době byly velké povodně na Smědě v letech 1607, 1651, 1673, 1675 (3. července), 1685, 1688 a 1692. Dne 14. července 1702 se objevila ničivá povodeň v údolí Smědě (podle vybraného zápisu z jedné frýdlantské lenní knihy IV, fol. 80n. od Felixe von

Puteani na Poustce a Boleslavi). V Lužci tehdy byl odplaven dům Andrese Horna. V Raspenavě strhla velká voda šest domů. Jejich vlastníky byli Hans Lindner, Hans Ressel, Hans Lammel, Christian Storm, Georg Pfohl und Georg Neubert. Částečně byly zničeny domy Hanse Müllera a Christoha Scholze v Raspenavě. Bernhardu Wöhlovi povodeň odplavila 20 včelích úlů a 12 sáhů dříví. V Luhu povodeň spláchla čtyři domy. Za jejich vlastníky byli označeni: Friedrich Kopp, Hans Simon, Hans Chr. Krause a Christoph Schär. Stodola Mathese Priebischa v Luhu byla zcela demolována. Škody, způsobené velkou vodou, byly vyčísleny v Raspenavě na 494 zl. 30 kr., v Luhu na 190 zl. a v Lužci na 115 zl. 30 kr. Značné škody zapříčinila povodeň na usedlostech, domech, zahradách, ohradách a cestách. V Raspenavě bylo s sebou povodeň strhla 11 mostků.

Bližší vhléd na vzniklé škody nabízí následující výtah pořízený z lenní knihy (signatura ♀ 74n.):

Lužec (Müldenaychen):

Starý hospodář	Nynější hospodář	Výsev	Škody
Christof Neumann	Gregor Effenberger	2 strychy žita, 2 str. ovsa, 5 vozů krmení	7 zl. – kr.
Christof Leuben	Georg Köhler	1,5 vozu krmení	4 zl. – kr.
Friedrich Schär	Andreas Hornen	Tento dům byl s pozemkem stržen a odnesen vodou	
Jakob Köhler	Hans Heinrich Neumann	2 čtvrtce ovsa, 0,5 vozu sena	-
Martin Krause	Hans Lux	0,5 vozu sena	3 zl. – kr.
Johann Neumann	Christof Neumann	1 str. žita, (mnoho škod, údaje velmi pravděpodobné, protože je rychtářem a požívá přízeň).	61 zl. 30 kr.
Také v této obci jsou mostky a cesty, které budou muset být zase opraveny, škody činí nejméně			10 zl. – kr.
Celkem: 3 strychy žita výsevu, 2 str. 2 čtvrtce ovsa, 7,5 vozů sena, 1 dům			115 zl. 30 kr.

Raspenava (Raspenau):

Starý hospodář	Nynější hospodář	Výsev	Škody
Hans Scholz	Christof Neisser	3 fůry sena, pozemek 60 kroků široký, 145 kroků dlouhý	15 zl. – kr.
George Helbig	Heinrich Scholze	2 strychy ječmene, 4 vozy sena	12 zl. – kr.
Georg Dreßler	Christof Riedel	2 str. ovsa, 4 vozy sena	10 zl. – kr.
Christof Blumrich	Christof Ressel	5 str. 2 čtvrtce ovsa, 4 vozy	20 zl. – kr.

		sena, pozemek 60 kroků široký, 80 kroků dlouhý	
Christof Lux	Mathes Ressel	1 vůz sena	1 zl. – kr.
Georg Köhler	Hans Wildner	pozemek 20 kroků široký, 30 kroků dlouhý	10 zl. – kr.
Friedrich Scholz	Georg Jäckel	2 str. žita, 2 str. ovsa	–
Michel Ritter	Hans Lindner	dům zcela zničen	
Christof Nicht	Georg Müller	má dům porůznu stržen a všechno v něm zničeno	20 zl. – kr.
Christof Jäckel	Christof Scholz	totéž	20 zl. – kr.
Christof Neisser	Georg Augsten	(škody) na stavení	6 zl. – kr.
Christof Wüldner	Christof Augsten	1 str. žita, 1 vůz krmení	13 zl. 30
Georg Helbig	Christof Richter	3 čtvrtce ovsa	10 zl. – kr.
Michel Neumann	Hans Köhler	2 čtvrtce ovsa, pozemek 20 kroků široký, 30 kroků dlouhý	9 zl. – kr.
George Effenberger	Georg Blumrich	na stavení	3 zl. – kr.
Hans Limberg	Hans Neumann	2 čtvrtce ovsa, 0,5 čtvrtce sena	6 zl. – kr.
Adam Neumann	Michel Neumann	(škody) na stavení	3 zl. – kr.
Christof Köhler	Hans Krusche	(škody) na stavení	6 zl. – kr.
Friedrich Scholze	Christof Antelmann	(škody) na stavení	3 zl. – kr.
Hans Effenberger	Christian Passig	(škody) na stavení	3 zl. – kr.
George Neumann	Hans Adam Neumann	(škody) na stavení	6 zl. – kr.
Anna Pilowa	H. Chr. Hausmann	dům a vše zničeno	15 zl. – kr.
Matheus Ressel	Chr. Fiebiger	2 čtvrtce žita, 2 čtvrtce ovsa	6 zl. – kr.
Christof Walter	Henrich Buchelt	1 str. ovsa	10 zl. – kr.
Christ. Hausmann	Christ. Lammel	2 čtvrtce ječmene, 2 čtvrtce ovsa, 2 vozy sena	31 zl. – kr.
Georg Walter	Bernhard Wehl	20 včelstev, 12 sáhů dřeva a také různé škody, činí:	100 zl. – kr.
Jakob Blumrich Chr. Augsten Chr. Blumrich Christof Schmydt Michel Ressel	Hans Lammel Hans Ressel Christian Storm Georg Pfohl Georg Neubert	Toto jsou domy s pozemky a půdou, které byly odneseny a vše bylo zpustošeno, že je nemožné více je obývat nebo postavit	
Také všech v obci postavených 11 mostů a mostků bylo strženo a odneseno, náklady na novou výstavbu činí při velkých těžkostech			156 zl. – kr.
Celkem: výsev 3 strychy 2 čtvrtce žita, 2 str. 2 čtvrtce ječmene, 15 str. 1 čtvrtec ovsa, 21,5 vozů sena, pozemky 160 kroků široké, 285 kroků dlouhé, 6 domů			494 zl. 30 kr.

Lužec (Müldenau):

Starý hospodář	Nynější hospodář	Výsev	Zmizelý statek
Jakob Krause	Hans Richter	2 strychy žita, 1 str. ječmene, 2 str. ovsa, 110 kroků široký, 300 kroků dlouhý	30 zl. – kr.

Christof Lux	Hans Killmann	2 str. žita, 1 vůz sena, 2 str. ovsa, 35 kroků široký, 70 kroků dlouhý	15 zl. – kr.
Gregor Lux	Georg Ressel	2 vozy sena, 2 str. ječmene, 2 str. ovsa, 120 kroků široký, 250 kroků dlouhý	30 zl. – kr.
Martin Walter	H. Chr. Krusche	2 vozy sena, 1 str. ovsa, odneseno 6 včelstev	36 zl. – kr.
Christof Heykorp	Mathes Pribisch	zahrada a stodola porůznu rozervána	18 zl. – kr.
Gregor Lux	Chr. Lux	1 str. ovsa, 2 vozy sena, odneseno mnoho dříví	7 zl. 30 kr.
Gregor Hausmann	Friedrich Kopp	dům zcela zničen	
Hans Scheller	Hans Simm	dům zcela zničen	
Christ. Kirchhof	Hans Riedel	dům zcela zničen	na stavení 3 zl. – kr.
Simon Wüldner	Hans Chr. Krause	dům zcela zničen	
Chr. Blumrich	Matheus Wehlen	dům zcela zničen	na stavení 8 zl. – kr.
Chr. Fiebiger	Hans Walter	dům zcela zničen	na stavení 5 zl. – kr.
Andreas Hausmann	Michel Funke	1 str. ovsa	5 zl. – kr.
Christof Peuker	Christof Rudolph	2 str. žita	8 zl. – kr.
Christof Ressel	Christof Scherren	dům zcela zničen, pozemek rozerván a vše pokryto sutí a kamením	
Nicol Jäckel	Georg König	pozemek odtržen, 4 kroky široký, 2 kroky dlouhý	9 zl. – kr.
Friedrich Christof	Hans Hausmann		na stavení 2 zl. – kr.
Michel Hofmann	George Richter	2 čtvrtce žita 2 čtvrtce ovsa	3 zl. 30 kr.
Christof Wehlen	Michel Hübner		na stavení 10 zl. – kr.
Celkem: 5 strychů žita, 3 strychy ječmene, 9 strychů 2 čtvrtce ovsa, 7 vozů sena. Pozemek 259 kroků široký a 54 kroků dlouhý, 4 domy			190 zl. – kr.

Také v měsíci srpnu 1728 byl velká voda. Nivní domek Christopha Hausmanna v Luhu byl stržen a nivní pláň vdovy po Michaelu Blumrichovi zle zpustošena. Pozdější povodně jsou uváděna z let 1756, 1776 a 1780. Důsledkem těchto velkých vod byla neúroda, špatné sklizně, dražota a nákazy. Dne 13. června byla v Bílém Potoce průtrž mračen. Silně rozvodněná Smědá s sebou strhla všechny mosty a mostky od Bílého Potoka až do Frýdlantu. V Luhu se při povodni utopila čtrnáctiletá dívka jménem Altmannová. V ranních hodinách 17. července

1803 v důsledku silných dešťů Smědá opět vystoupila ze svých břehů. Kolem osmé hodiny ranní dosáhla povodeň takové výše, která přesáhla předchozí léta. V Raspenavě a Luhu byly odtrženy všechny hráze a mostky a odneseno množství dřeva, plotů atd.

Celozemský déšť trvajcí od 10. do 17. června 1804 přinesl Smědě opakované vzedmutí. Už 12. června vystoupily její přítoky, Lomnice dosáhla netušené výše. K tomu 13. června ještě přišla nad naším územím průtrž mračen. Tím výrazně stoupla povodeň a odnesla z vorařské pláně 1 500 sáhů palivového dříví.⁴⁰⁹ Největší výše dosáhla povodeň v noci ze 13. na 14. června. Všude zapříčinila výrazné škody. V Raspenavě povodeň zničila čtyři domy. Jiné utrpěly silná poškození. Voda v Lomnici vtrhla do selského hospodářství čp. 96 a čp. 90 v Luhu, kde si vyhloubila nové koryto. Tím bylo zvláště zničeno Peukerovo hospodářství čp. 96. Také v následujících měsících vypukly trvalé lijáky. Abnormální počasí zapříčinilo velmi špatnou úrodu. Skoro denně byla konána procesí a lidé se modlili za lepší počasí.

Ve dvě hodiny ráno 26. září 1808 opět v důsledku vytrvalých lijáků Smědá vystoupila ze svých břehů. Voda strhla všechny mosty a můstky, zničila pole a zahrady, poškodila mnoho domů a odnesla z raspenavské vorařské pláně 700 sáhů palivového dříví. Výrazné škody přinesly také záplavy 26. června 1824.

1. a 2. srpna 1858 zpustošila děsivá povodeň celé údolí Smědé. Za setmění byla povodeň tak vysoko, že vstup na silnici od raspenavské školy k domu čp. 83 byl životu nebezpečný. V osm hodin ráno 2. srpna bylo možno přehlédnout ohavnost zrušení. V Lužci byl zcela zničen dům čp. 40 Ignaze Köhlera. Továrník Konrad Welkens utrpěl významné škody demolicí lednice, zničením umělého příkopu, protržením rybniční hráze a zničením vodní nádrže. Stržena byla kůlna přistavěná k domu Josefa Bergmanna čp. 16. Z obytného domu Josefa Hahnsche čp. 44 utrhla voda roh. Mlynáři Antonu Trenklerovi byly zničeny vodní náhon a hráz. Kromě toho utrpělo výrazné škody šestnáct pozemkových parcel. Spojovací mosty mezi Raspenavou a Lužce současně padly za oběť nespoutané vodnímu živlu. V Luhu byly zcela zničeny domy čp. 112 (Antonie Mauerová), čp. 101 (Franz Hoffmann) a čp. 146 (Anton Wolf). Silně poškozeno bylo ne méně než 19 domů, mezi nimi čp. 119 (Franz Neumann), čp. 130 (Josef Neumann), čp. 51 (Franz Killmann) a čp. 186 (Franz Elstner). 52 obyvatel utrpělo na 99 pozemkových parcelách výrazné škody. V Raspenavě a přičleněné obci Ferdinandov se spojila Smědá se Štolpišským potokem v jedno smutné dílo zkázy. Čtyři vodní nádrže byly zbořeny, dva mosty a veškeré můstky zaplaveny a dvanáct obytných domů významně poškozeno. Mezi poškozenými byli Theresia Maruschka čp. 192,

⁴⁰⁹ Na vorařské pláni byl v letech 1874/1875 postaven Josefem Nichtem první dům.

dědicové Josefa Luxe čp. 74, Josef Effenberger čp. 173, Josef Effenberger čp. 38, Josef Steinfelder čp. 270, Anton Förster čp. 89, Josef Stelzig čp. 61, Franz Scholz čp. 63, Josef Neumann čp. 193, Anton Killmann čp. 264 a Ignaz Ressel čp. 117. Škody na pozemkových majetcích utrpělo v Raspenavě 48 vlastníků na 102 pozemkových parcelách, ve Ferdinandově 15 majitelů na 22 parcelách. Papírník Ignaz Wildner a výrobce papíru Josef Steinfelder a Josef Hirschmann utrpěli výrazné škody na svých hrázích, zpevněních břehů atd. V Raspenavě, Luhu a Lužci zničila povodeň pět mostů a čtyři můstky. Od zámeckého mostu u frýdlantského pivovaru až k hejnickému kamennému potoku zcela zmizelo všechno spojení mezi oběma břehy Smědé. Úředně vyčíslené celkové škody obnášely v Raspenavě (s Ferdinandovem) 11 327 zl. 30 kr., v Luhu 10 122 zl. a v Lužci 6 615 zl., celkem tedy 198 099 zl. 30 kr.

Mnohem nepatrnější škody způsobila vysoká voda 31. června 1860 a 11. června 1861. Pustošivá byla opět velká voda 14. června 1880. Toho dne proud vody valící se z Vápenného vrchu prolomil v Raspenavě terasu u vyústění na raspenavskou nádražní silnici a na břehu za sebou strhnul železné zábradlí spojující kamenné sloupy. U tehdejší raspenavské vorašské pláně byla zničena cesta u Smědé a z poloviny také cesta nad „Černým mostem“. V Lužci došlo k četnému poškození pozemků a polních plodin. Ve Ferdinandově poškodil Štolpišský potok vodní nádrž a nesl těžké skalní bloky až do vsi a pískem zanesl přilehlé louky. 3. srpna 1888 byly pustošivou povodní zaplaveny všechny dřevěné mostky přes Smědou. Všechny se Smědou sousedící silnice a cesty se staly neprůjezdnými. Mosty u mlýna A. Pilze v Raspenavě byly zničeny, stejně jako spojovací most mezi Raspenavou, Lužcem a Ferdinandovem a železný mostek přádelny česané příze v Luhu. Na okresní silnici byl dočasně znemožněn provoz částečným odlomením hlavního pilíře nového mostu. Naštěstí tentokrát nebyly strženy žádné budovy. Velké škody však utrpěly přízemní tkalcovna a sklad vlny firmy synové Antona Richtera. Na selském statku Josefa Waltera v Luhu čp. 99 změnila Lomnice téměř čtyři jitra pozemku na pustinu. U mlýna Karla Neumanna čp. 97 byl zničen umělý příkop. Způsobené škody obnášely v Raspenavě (se započtením škod v továrně A. Richtera v Raspenavě a Luhu) 33 092 zl. 90 kr., v Luhu 9 458 zl. a v Lužci 3 560 zl. Samotná firma synové A. Richtera utrpěla škody ve výši 20 209 zl. 90 kr.

3. září 1883 bylo území údolí Smědé opět ohroženo vodním nebezpečím, a to důsledkem jedenáctihodinového silného deště. Voda vystoupila ze břehů a přelila se na sousední pozemky. Další významná povodeň byla 29. července 1897. Ačkoli sdo rozvodněné Smědé dva chlapci, stojící na zřítivším se překlenutí přes libverdský potok a našli v něm svou

smrt. Zatímco jeden z chlapců (Gustav Neumann z Lužce) byl nalezen právě v blízkosti Richterovy továrny, našli druhého (Franz Dietrich z Hejnic) teprve na zahradě krejčího Josefa Golla z Raspenavy. Na místě zničeného mostu okresní silnice v Raspenavě byl vbrzku zbudován železný. Mohlo se po něm prvně jezdit od 2. prosince 1898. Škody způsobené velkou vodou roku 1897 obnášely podle úředního soupisu v Raspenavě 6 844 zl., v Luhu 36 594 zl. a v Lužci 10 710 zlatých.

Menší potopy byly 12.–13. září 1899 a 4. září 1905. Větší škody zapříčinila opět velká voda v noci ze 16. na 17. srpna 1913. V Lužci byla zle poškozena nádrž továrny G. Robrechta. V Raspenavě odnesly povodně mostek. Velmi trpěly také zdi břehů. Nivy sousedící s tokem Smědé byly zle zaneseny pískem. Mezi 9. a 10. hodinou 30. června 1920 přešla přes horní údolí Smědé těžká bouřka s deštěm z průtrže mračen. Velmi poškozeny byly na Štolpichu položené vodní nádrže a stejně tak zdi břehů. Přechody přes potok byly velmi poničeny dravou vodní masou. Největší škody učinila povodeň 14. června 1924. Do domů stojících na březích všech tří obcí církevního obvodu přišla mnohá nebezpečí, takže musely být vyklizeny. Seno ležící na loukách bylo odplaveno. Z novostavby firmy synové A. Richtera povodeň odnesla stavební dřevo. Vysoko se dmoucí vlny odnášely také menší dobytek (mezi jinými prasata) a pak celé kůlny. Vytápěný skleník Emilie Richterové z Luhu byl odplaven. Obyvatelstvo bylo upozorněno na hrozící nebezpečí továrními sirénami. Naštěstí nikdo nepřišel o život.

Zdejší dějiny však mají také poznamenány léta nízkých srážek. V oněch létech v důsledku týdny trvajících sucha zahynulo mnoho polních plodin. Velmi suchý byl rok 1474. Setba uschnula a chovatelé dobytka jej téměř všechn museli prodat. V létě 1666 skoro všechny potoky vyschnuly. Léto 1719 dožrálo k tak neobyčejnému vedru, že se – jak říká zpráva – „lesy samy zapalovaly.“ Roku 1822 v létě na zem 13 týdnů nepadla ani kapka, takže se senu a jaří vůbec nedařilo. Ozimu, otavy a ovoce oproti tomu bylo však náležitý výnos. Roku 1842 také nepršelo přes 14 týdnů, tj. přes plné tři měsíce (květen, červen, červenec). Velká sucha panovala v letech 1573, 1590, 1617, 1666, 1859, 1892 a 1904. V posledně uvedených letech byla kvůli velkým vedrům tady i tam velká nouze o vodu.

f) Požáry se ve farní osadě vyskytovaly častěji. Ne méně spáleniště by se mohlo v našem kraji ukazovat po skončení třicetileté války. (srov. s. 440). Odkaz na požár v Raspenavě obsahuje jedna listina o prodeji z 15. října 1677. Podle ní prodal soud v Raspenavě onoho dne „pohořelý a zpustlý“ dědičný statek, položený mezi statky Michela Neumanna a Michela Waltera. Tento statek zemřelého Michela Ressela byl za 30 kop prodán

sedlákoví, Georgu Dreßlerovi, resp. Jeho nejstaršímu synovi Christophu Dreßlerovi. Další zpráva o požáru ve farním obvodu se datuje rokem 1706. Počátkem uvedeného roku vyhořel dům Hanse Blumricha z Raspenavy. Dne 6. srpna 1775 zničil požár dům v Luhu u „Brány zchudlého sedláka“ („Schwindbauers Tore“). Dne 11. května (na den sv. Trojice) roku 1775 vyhořel následkem nedbalosti jednoho sluhy selský dvůr Wenzela Mayera (Meuera) v Luhu čp. 99. Svou smrt v plamenech našlo tříleté dítě, husarský kůň a čtyři volí. V Lunzově mlýně v Luhu vypuknuvší oheň 18. června 1775 byl šťastně uhašen ještě včas. 25. ledna 1794, v první odpolední hodině, zničil požár obytný dům sedláka J. Schindlera z Raspenavy. V 9 hodin ráno 26. ledna 1795, shořel v Luhu jeden dům. (O tři roky později, 17. ledna 1797, padlo ve Frýdlantu za oběť pustošivému požáru 72 budov. Pro pohořelé byla v raspenavském církevním obvodu sebrána částka 61 zl. 26,5 kr., která byla odvedena 3. února 1797). Počátkem roku 1805 shořel na popel dům Gottfrieda Langeho čp. 203 v Raspenavě. 24. března 1807 upadl do plamenů selský dům Christoha Görlacha čp. 111 v Raspenavě. Příčinou požáru byla neopatrnost při používání louče. Kromě domu čp. 111 v Raspenavě padl za oběť ohni dům čp. 121 v Luhu. (Vlastník domu čp. 121, Josef Hausmann, později vrchnostenský fojt v Oldřichov na panství Grabštejn, prodal spáleniště roku 1816 své sestře Theresii Linkeové). 1819 vypukl požár v selském stavení Karla Haina v Raspenavě čp. 196. Kvůli trvajícimu vichru se rychle rozšířil a kromě obytného stavení, chléva a stodoly zachvátil také sousední dům Josefa Ressela čp. 81 a ještě dům čp. 82, patřící J. Walterovi. Vše shořelo na popel. 12. srpna 1825 shořel kvůli zásahu bleskem dům Franze Halbiga čp. 102 v Luhu, 26. listopadu 1829 tzv. „Plechový dům“ („Blecherhaus“) čp. 152 v Luhu, 26. července 1835 též zásahem blesku dům Ferdinanda Hübnera čp. 144 v Luhu a 21. března 1844 selské stavení čp. 109, patřící Mathiasovi Fürtschovi v Raspenavě. V jednu hodinu ráno, 18. července 1846, uhodil blesk do domu Ignaze Neumanna čp. 15 v Raspenavě; rychlým zásahem obyvatel domu byl však oheň lokalizován. 30. května (na den sv. Trojice) 1847 shořel někdejší „Zlatnický dům“ („Goldschmiedhaus“) čp. 90 v Raspenavě (tehdy majetek Antona Krauseho) a 11. ledna 1850 vyhořelo selské stavení Antona Wildnera čp. 89 v Luhu. 21. prosince 1852 vypukl obytném domě Josefa Nichta čp. 93 v Raspenavě oheň, který proměnil v popel nejen tento, ale i sousední dům J. Lehmana čp. 92. 24. srpna 1854 se stala obětí plamenů kovárna Antona Pfaua v Raspenavě a 27. září 1853, mezi 4. a 5. ranní, dům čp. 27 v Pekle. 14. června 1854 uhodil blesk do domu čp. 109 v Raspenavě, ale nezapálil. 3. února 1855 shořel dům čp. 43 v Lužci (dnes hostinec). 7. srpna 1857, o osmé večerní, uhodil blesk do stodoly paní Johanny Schölerové čp. 100 v Raspenavě. Stodola shořel. V noci 2. září 1859 zapálil

nesvědomitý Anton Schmidt svůj obytný dům čp. 230 v Dolní Raspenavě. Oheň se rozšířil na domy čp. 132 (Anton Köhler) a 131 (Josef Frenzel), které rovněž vyhořely. Původce požáru byl později nalezen mrtev v blízkosti Hajniště. 26. března 1862, ve večerních hodinách, vypukl požár ve výměnku sedláka Josefa Weinerta čp. 140 v Raspenavě. Zničil nejen dům, ale i blízkou stodolu. 16. května 1862, o osmé hodině ranní, se ocitla v plamenech stodola továrníka Antona Richtera v Luhu. Oheň však ještě stačili uhasit. Následně byly spáleny: 6. června 1862 dům a stodola Karla Augstena čp. 198 v Raspenavě (poblíž „pustého statku“), 12. února 1863 dům vlastníka selského statku, Gottfrieda Herbiga čp. 135 v Raspenavě, 24. dubna 1863, kolem sedmé ranní, krov hamerní hospody čp. 101, 30. července 1868 vápenice Ignaze Ressela čp. 54 v Raspenavě, 18. října 1872 farní stodola v Raspenavě, 1. listopadu 1873 kůlna a stáje sedláka Franze Hausmanna čp. 114 v Luhu a 25. listopadu 1874, kolem deváté večerní, dům truhláře Antona Herbiga čp. 88 v Raspenavě. 29. října 1876, ve večerních hodinách, vypukl požár ve stodole sedláka Franze Köhlera čp. 136 v Raspenavě. Zničil také blízký dřevěný výměnek. Přibližně za tři čtvrtě hodiny později ve střední vsi vyhořela stodola Barbary Blumrichové čp. 106. Sousední dům čp. 97, který už také začal hořet, byl naštěstí zachráněn. Krom toho též večer vypukl oheň ve stodole hospodáře Floriana Waltera čp. 213 v Raspenavě. Také tento požár byl ještě včas uhašen. Všechny tři požáry vznikly žhářstvím, ale pachatele se nepodařilo dopadnout. 1. prosince 1877 shořel dům Wenzela Wildnera čp. 229 v Raspenavě. 14. listopadu 1878 byl založen oheň v domě Ferdinanda Schenka čp. 198 v Luhu (v tzv. „Zámečku“), v krátkosti však byl uhašen. Později se staly obětí plamenů: 3. listopadu 1883 selské stavení Josefa Wildnera čp. 8 v Lužci, 2. ledna 1884, kolem 12. hodiny, hostinec již zesnulého Adolfa Scholze, tzv. „Dům na louce“ („Wiesenhau“) čp. 176, 23. února 1884 dům paní Julie Köhlerové čp. 168 v Luhu, 19. srpna 1888 dům Josefa Stompeho čp. 171 ve Ferdinandově, 19. ledna 1890 významný sklad bavlny u nádraží v Raspenavě, 15. srpna 1890, kolem 12. hodiny, usedlost Ferdinanda Köhlera čp. 209 v Raspenavě a také dům Josefa Lammela čp. 207, 3. února 1892 dům Ferdinanda Wildnera čp. 50 v Pekle, 22. prosince 1892 papírna Antona Pilze čp. 268 v Raspenavě, 29. října 1893 selské stavení a vedlejší budova Karla Hausmanna čp. 114 v Luhu, 26. července 1894 dům a stodola truhláře Antona Herbiga čp. 88 v Raspenavě, 24. června 1895 dům čp. 15 v Pekle patřící Josefu Neumannovi, resp. Karolině Neumannové, 21. listopadu 1895 stáj polnohospodáře Josefa Waltera čp. 99 v Luhu, 23. srpna 1896 stodola Marie Richterové čp. 11 v Pekle, 14. března 1897 tzv. „Pilzův mlýn“ („Pilzmühle“) čp. 268, 16. září 1898 dům Hermanna Krauseho čp. 80 v Pekle, 10. listopadu 1897 obytné stavení

a stodola sedláka Franze Neumanna čp. 41 v Raspenavě, 9. srpna 1898 dům Josefa Priebische čp. 45 v Raspenavě, 10. února 1900 přádelna odpadu čp. 14, propachtovaná Amalii Peukerové Thaddäusem Augstenem („Fichtenwenzelova brusírna“, „Fichtenwenzels-Schleifmühle“) v Raspenavě, v noci z 10. na 11. října 1900 stodola majitele statku Karla Richtera čp. 196 v Raspenavě a 20. února 1901 dům a stodola Wilhelma Priebische čp. 76 v Lužci. Oheň, který vypukl 5. srpna 1901 v obytném domě vdovy Theresie Ruthové čp. 128 v Dolní Raspenavě, byl ještě zavčas uhašen. Oproti tomu požáry zničily: 19. srpna 1901 horský restaurant Antona Stompého „U Sofiina lesíka“ („Zum Sofienwäldchen“) v Lužci, 11. června 1903 stodolu Karla Richtera čp. 105 v Raspenavě, 27. července 1904 obytný dům sedláka Franze Bergmanna čp. 65 v Luhu, 11. dubna 1904 obytný dům sedláka Franze Bergmanna čp. 65 v Luhu, 11. dubna 1904 stodolu Franze Wildnera čp. 2 v Lužci, 11. května 1904 porcelánku A. Röslera v Pekle, v noci z 18. na 19. prosince 1904 cihlovou stodolu polnohospodáře Franze Augstena v Raspenavě, 19. prosince 1904 dům čp. 14 patřící Josefu Hanischovi u domu čp. 13 v Pekle a 3. května 1905 sklad továrny Karla Bienerta čp. 268 v Raspenavě. 18. května 1905 uhodil blesk do domečku dělníka Ferdinanda Matziga, stojícímu naproti raspenavskému kostelu, avšak nezapálil. 23. prosince 1905 požár zničil starou slévárnu firmy F. Zelsmann v Lužci. Roku 1906 v Raspenavě shořely dvě usedlosti, a to 28. června dům čp. 214 náležející dělníkovi Josefu Keilovi a 5. července 1906 v důsledku blesku shořely obytný dům a přistavěná stodola „polního zahradníka“ Antona Semtnera čp. 175. 16. června 1907 uhodil blesk do stáje Karla Wildnera čp. 89 v Luhu a usmrtil čtyři krávy. 27. října 1907 skoro úplně shořel dřevěný obytný dům dělníka Josefa Ressela čp. 24 ve Ferdinandově. Večer 4. května 1908 se stal obětí plamenů hostinec Gustava Neumanna čp. 43 v Lužci. Pracoval v něm 15letý Franz Siegert, který se – protože spal – před ohněm zachránil pozdě. Utrpěl proto velmi těžké popáleniny, jimž následujícího dne podlehl ve frýdlantské nemocnici. V noci z 29. na 30. srpna 1908 naprosto shořela stodola obecního starosty Friedricha Effenbergera čp. 26 v Lužci. 22. června 1909 o druhé hodině ranní vypukl oheň na půdě hostince čp. 19 v Luhu. Dům patřil Rudolfu Blosemu. Shořel pouze krov. 17. října 1909 vyšlehl oheň v domě Marie Wetrowetzové čp. 334 v Raspenavě. Byl však udušen ještě ve svém počátku. O desáté večerní, 29. října 1911, shořela stodola hospodáře Josefa Waltera čp. 99 v Luhu. Dne 5. února 1912 shořela kůlna na náradí přistavěná k barvírně firmy synové Antona Richtera v Luhu. 30. října 1912, o deváté večerní, shořela nově vystavěná stodola polnohospodáře Josefa Waltera čp. 99 v Luhu. 4. června 1913, ve dvanáct hodin, uhodil blesk do velké stodoly hospodáře Franze Wildnera čp. 22 v Luhu; její dřevěné části se proměnily na popel. Druhý

blesk vjel do štítu hospodářské budovy Franze Scholze čp. 19. v Horní Raspenavě. Požár se podařilo zvládnout ještě při jeho vzniku. Studený úder blesku trefil v téže dni restauraci „Císařská výšina“ („Kaiserhöhe“) v Lužci. V následujících letech padly za obět' pustošivému živlu: 14. července 1913 dům kameníka Franze Langeho čp. 132 v Raspenavě, 29. prosince 1913, kolem páté večerní, obytný dům spolu s přistavěnou stodolou Ferdinanda Killmanna čp. 206 v Raspenavě, 13. února 1914, o sedmé večerní, stodola a výměnek vlastníka usedlosti Karla Richtera čp. 81 v Raspenavě, v noci z 15. na 16. února 1914 stodola u domu čp. 52 v Luhu, náležející Augustu Schubertovi z Ústí, 27. července 1914 ve 13.30, stodola patřící k nemovitosti čp. 26 v Luhu (majetek dědiců Rudolfa Ressela), 24. března 1915, v 11 hodin, obytný dům Ferdinanda Naseho čp. 10 v Pekle a obytný dům Josefa Wagnera čp. 74 s vedlejšími budovami, 18. června 1915, o čtvrté odpolední, hostinec „U Německé jednoty“ („Zur deutschen Einheit“) v Lužci (majetek Karla Trenklera), 18. července 1915, kolem osmé večerní, dům Josefa Richtera čp. 7 v Pekle, 26. srpna 1916 stodola přistavěná k mlýnu čp. 21 v Lužci u Julie Trenklerové, 10. června 1917 odpoledne domy čp. 5, 6 a 7 ve Ferdinandově, 14. února 1918, v 21.30, dům patřící Karlu Hockebornovi čp. 53 v Luhu a 18. listopadu 1918 hostinec Franzisky Jomrichové čp. 221 v Raspenavě („Nichtovy domy“, „Nichthäuser“). 12. června 1919 padlo za obět' ohni mnoho dřevěného materiálu na pile Josefa Mietha čp. 285 ve Ferdinandově. V noci z 2. na 3. ledna 1920 vyhořela kvůli založenému požáru usedlost čp. 234 „polního zahradníka“ Franze Neumanna v Raspenavě (místní část domů poplužního dvora). Vlastník byl zavražděn a nalezen zpola zuhelnatělý.

20. prosince 1921 zničil požár usedlost Karla Hanische čp. 42 v Pekle. 26. května 1922 trefil blesk komín porcelánky firmy J. F. Scholz v Lužci. 1. ledna 1923 se proměnila v popel usedlost „polního zahradníka“ Adolfa Tschiedela čp. 46 v Pekle. Požár, který vypukl 6. ledna 1923 v kůlně hostinského Josefa Ressela čp. 68 v Luhu, byl včas uhašen. 16. května 1923, v jednu hodinu ráno, zničil požár tovární budovy firmy J. F. Finke čp. 1 ve Ferdinandově. 20. května 1924 následkem úderu blesku shořel obytný dům se stájí čp. 19. Patřil hospodáři Franzi Scholzovi z Raspenavy. V noci z 26. na 27. dubna spálil oheň stodolu dědiců Josefa Weinerta čp. 141 v Raspenavě. 2. ledna 1925 se objevil požár v podkroví továrny firmy Josef Jäckel v Raspenavě. Dne 23. července 1925, ve 21.30, padla za obět' ohni stodola obchodníka s dobyt看, Julia Rosenbauma čp. 254 v Luhu. 16. října 1926 shořela garáž obchodníka Gustava Ressela čp. 34 v Raspenavě.⁴¹⁰

⁴¹⁰ Už předtím, než vešlo v platnost okresní zastoupení (1865), se objevila přání venkovského obyvatelstva, aby byl v okrese Frýdlant založen ústav pro pojištění proti požáru. Mnoho peněz na pojištění proti ohni, které

Vícekrát se vyskytly lesní požáry. 3. června 1790 zničil lesní požár 20 kop klád a mnoho jiného dřeva. 13. února 1899 zavínil požár v lese velkopřemyslníka Gustava von Richtera v Pekle značné škody (spáleniště 4 a). 24. června 1911, o sedmé ranní, vznikl lesní požár v panském lese poblíž „Eichelhau“. Padlo mu za obět' skoro jeden hektar lesního porostu a mnoho kychlových metrů palivového dřeva a kmenů. 14. dubna 1922 vypukl lesní požár vinou jiskry vylétnuvší z lokomotivy. Stalo se tak v panské lese, stejně jako v lese majitelů statků Karla Richtera a Josefa Waltera čp. 213. Na 10-12 letých porostech způsobil požár velké škody. 23. července 1921 vznikl opět jiskrou z lokomotivy lesní požár trvající dvě hodiny, a to v jedlovém lese hospodáře Antona Blumricha čp. 71 z Raspenavy. Oheň zničil lesní pás podél železniční trati až k tunel u Hemmrichu i s plotem sousední obory. Nový požár kvůli jiskře vznikl 21. března 1928 nedaleko hájenky čp. 272.

každoročně putovaly z okresu, by tak zůstalo zachováno v okrese. Tato přání došla svého uskutečnění konečně na počátku roku 1867. Na výjimečném okresním zasedání 26. března 1867 bylo uzavřeno zřízení okresní pojišťovny pro obytné a hospodářské budovy. Již 15. dubna 1867 povolilo místodržitelství vydání statut Vzájemného Spolku pro pojištění před požárními škodami, a to pro zemské obce okresu Frýdlant. Roku 1888 byla přivtělena města Frýdlant a Nové Město p. S. Od r. 1867 existuje také oddělení pro pojištění movitostí (srov. J. Helbig, Beiträge I, s. 250n.). –Frýdlantskému řádnému okresu předsedal naposledy (do 1913) der mistr kominický, Franz Jonasch († 16. května 1913, v 90 letech).

X. VZNEŠENÉ NÁVŠTĚVY

Horní údolí Smědé mělo tu čest pozdravit čas od času knížecí Výsosti, ať už ve válečných časech, nebo po nich. Krátce po ukončení pruského rozruchu navštívil oblasti Čech postižené válkou lidový císař Josef II. Dne 16. září 1779 přijel z Liberce přes Oldřichov v Hájích a Hemmrich také do Raspenavy. Jeho doprovod sestával z generála Johanna Geoga Maximiliána hraběte Browna, inženýra-poručíka a čtyř uherských husarů. Jak slyšel vyprávět svého otce již zesnulý Andreas Neumann, zámečník z Lužce, měl jet císař na koni od Vápenného vrchu do vsi po „Rychtářské cestě“ („Scholzens Wege“). Od rychtářovy ženy právě stojící ve dvoře rychty, si údajně vzal monarcha, aniž by sesedl, sklenici vody, kterou vypil. Několik otázek a vyptávání ze strany faráře a rychtáře milostivě zodpověděl. Poté vyjel císař koňmo s doprovodem vsí, pak odbočil na „Malcherbauerově cestě“ a jel dál nahoru do Pekla. Jak vyprávěl Andreas Neumann, císař s doprovodem nahoře, nad „Pískovým lomem“ („Sandgrube“), sesedl z koně a z „Machelova vrchu“ si prohlížel okolí. Při této příležitosti se seběhlo velké množství vesnické mládeže. Mezi dětmi se nacházel také otec Andree Neumanna. Jeho se císař zeptal, co tam chce. Odpověděl: „Vidět císaře.“ Tak si císař odhrnul kabát, že bylo možné vidět jeho řády, a pravil: „No, tak teď vidíš císaře.“ (Později našla jedna selka na poli při vybírání brambor dukát Marie Terezie, který mohl ztratit jen některé z onech „vznešených pánů“). Odsud jel císař do Libverdy, Ludvíkova a Nového Města pod Smrkem až na „horní cestu lužické vsi“ a pak zpět do Nového Města. Odtud se dal do Dolní Řasnice, pak jel až na zemské hranice u Habartic a navečer dosáhl města Frýdlantu. Na tamním zámku přenocoval. Následujícího dne se jeho další cesta ubírala přes Větrov, Dětrřicov, Albrechtice, Vysoký (u Heřmanic), Gickelsberg a Hrádek do Jablonného. V císařově cestovním deníku se u 16. září 1779 doslova píše: „Odsud (z Liberce, resp. Ruprechtic) jsme jeli koňmo přes Oldřichov v Hájích a tzv. Hemmrichův vrch k Raspenavě a také Hejnicím, odkud jsme viděli údolí ze stezky, která vede přes Janův vrch do Hejnic, ale není vhodná k jízdě na koni. (srov. F. Thomas, Friedland i. B., 1887, s. 21).

Na památku vznešeného návštěvy nechal velkopřemyslník Gustav Richter šlechtic z Wittbachu v roce 1913 u lužecké silnice, v bezprostřední blízkosti oné výšiny, z níž císař Josef II. obhlížel krajinu, postavit pamětní kámen. Ten byl odhalen 21. září 1913 Spolkem pro vlastivědu Ještědského a Jizerského pohoří. Pomník, mocný žulový blok s císařovým vyobrazením, byl dílem vídeňského akademického sochaře Heinricha Scholze, pocházejícího z Luhu. Slavnost odhalení měla obzvláště slavnostní průběh. Účastnili se jí kromě donátora Gustava von Richtera a členů jeho rodiny místodržitelův koncipista Kotschwar, okresní

předseda Heinrich Ehrlich, vládní rada Gustav Effenberger, poslanec říšské rady Dr. Fr. Tobisch a mnozí další slavnostní hosté stejně jako delegace obecního zastupitelstva a místních školních rad i spolků z obcí horního údolí Smědé. Slavnostní řeč pronesl ředitel měšťanské školy Ferdinand Thomas z Ruprechtic. Po slavnosti se uskutečnil slavnostní kvas v hotelu u nádraží. (Podrobný popis slavnostního odhalení viz Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde VII, s. 200n., kde je otištěna slavnostní řeč). Reliéf pomníku s nápisovou deskou musel být podle úředního nařízení po posledním politickém převratu odstraněn.

O dalších knížecích návštěvách počátkem 19. století zpravuje „Frýdlantská pamětní kniha“ („Friedländer Gedenkbuch“), uložená v děkanském archivu v Jablonci. Budiž nám dovoleno nabídnout v následujících řádcích doslovné výtahy.

„16. července 1802 zažil zámek Frýdlant nezapomenutelné štěstí, neboť přijela Jeho královská Výsost arcivévoda princ Ferdinand, c. k. polní maršál-poručík a rytíř Řádu Marie Terezie. (Arcivévoda Ferdinand se zdržoval den předtím v Liberci, kde přenocoval na „Poště“). Hodinu před polednem se k jeho uvítání objevil také náš milostivý vznešený pan hrabě Christian Philipp Clam-Gallas. Kolem jedné hodiny přijela také Její královská Výsost, arcivévoda Ferdinand, v doprovodu nejvyššího strážmistra hraběte z Hardeku (von Hardegg). Při jejich příjezdu byly vypáleny rány z mozdířů, u zámeckého kováře slavnostně defillovali frýdlantští střelci se svými prapory. U zámecké brány stál oddíl slovatného stuartovského pluku infanteristů pod velením pana vrchního poručíka barona Imhofa, kteří rovněž vzdávali svou poctu. V zámku již čekali na vznešeného hosta vznešený pan hrabě Clam-Gallas spolu s inspektorem a celým úředním personálem ve slavnostním oděvu a uniformách, duchovenstvo, městská rada spolu s měšťanstvem a školní mládeží. Při jeho sesedání z koně zazněl hlahol bubnů a trumpet, s nimiž se mísilo dunění mozdířů. Hudba z dechových nástrojů zazněla z první terasy. Po uvítání se Jeho královská Výsost odebrala s panem hrabětem a pány vojenskými důstojníky do horního zámku, prohlédla si ho, obdivovala jeho starobylý stavební sloh a krásnou vyhlídku, navštívila krásně zařízenou zbrojnici opatřenou různými starými zbraněmi a vůbec chválila nejen jejich krásné, ale i dobře opatřené uspořádání. Poté měl důstojný stejně jako zasloužilý inspektor pan Joh. Bretschneider tu čest pohostit obědem všechny vznešené pány hosty spolu s panem hrabětem. Během stolování zněla sladká hudba dechových nástrojů. Kolem čtvrté hodiny opustila Jeho královská Výsost zdejší zámek s viditelnou spokojeností a odebrala se skrz město, kde opět městská rada a střelci vzdávali svou poctu, do Jablonného.“ Kronikář také připomíná návštěvu císaře Josefa II. Píše: „Již také roku 1779, 15. září (má být 16. 9.) září obdržel tento zámek kus

šťěstí, že mohl v nejvyšším blahobytu přijmout ve svých zdech a přes noc hostit nezapomenutelného a všeobecně uctívaného zemského knížete Jeho královský císařský Majestát, Josefa II., při jeho objížďce po krajích a hranicích. V doprovodu Jeho Veličenstva se nacházeli dva vznešení pánové Braun (Brown) a d'Alton. Jejich výsosti s Majestátem přijely na zámek 15. (16.) září kolem čtvrté hodiny a naobědvaly se. 16. (17.) ráno v deset hodin opět odcestovaly. Předaly frýdlantskému děkanovi panu Tobiasu Schöpferovi 20 kusů dukátů, aby je rozdělil mezi chudé. Na své zpáteční cestě do Jablonného viděly Výsosti místo na větrovském vrchu, kde bylo 23. září roku 1778 komando o síle 80 uherských husarů z Wurmsu přepadeno třemi tisíci Prusy a Sasy, ale stateční husaři z Wurmsu obrátili všech 3 000 mužů na útěk a pronásledovali je až ke Kunraticím. Z 80 mužů zůstali jen dva mrtví a někteří zranění.“ (srov. k tomu F. Thomas, Kaiser Josefs II. Reisen in Nordböhmen, /Cesty císaře Josefa II. po severních Čechách/, s. 35 a násl.)

„14. října 1804 poctili Liberec svou přítomností Jeho císařský královský Majestát František II. spolu s Výsostí paní manželkou při své cestě po krajích. Nocovali dvě noci na zámku a vrátili se přes Grabštejn, Herrnhut, Rumburk atd. (srov. Reichenberger Heimatkunde, / Liberecká vlastivěda/, I, s. 850, Hoffmann, Geschichte der Kreuzkirche /Dějiny kostela sv. Kříže/, s. 69).⁴¹¹ Dne 25. července 1806 navštívila frýdlantský zámek Jeho královská Výsost pan arcivévoda Rainer, císařův bratr, na své objížďce po krajích a hranicích. Jeho královská Výsost spolu s doprovodem byla přivítána panem hrabětem a panem von Oberndorf, plukovníky slovatného stuartovského pluku infanteristů a jinými na zámeckém nádvoří s veškerou úctou. Také duchovenstvo, městská rada a panští úředníci vykonali svou poklonu. Vznešený host si prohlédl zámek s potěšením, vystoupal i na věž a nechal si předložit staré pozoruhodné spisy z frýdlantského archivu. Stráž hulánů byla odmítnuta. Jeho královská Výsost jedla v gallasovské rodinném sále, po skončení hostiny odjela do Libverdy a přenocovala potom na frýdlantském zámku v tomtéž pokoji, kde odpočíval roku 1779 císař Josef II. Ráno 26. se vydala pěšky do městského kostela, prohlédla si pozoruhodný redernský monument a vše významné. Pak odjela Jeho královská Výsost pět do Liberce, provázena požehnáním.“

2. července 1807 poctila našeho hraběte ve zdejší zámku svou přítomností Její královská Výsost, velkokněžna ruská, Anna Fedorovna, rozená princezna koburská

⁴¹¹ „15. dubna 1807 zemřela Její královská císařská Výsost M. Theresia císařovna rakouská, rozená princezna neapolská ve věku 34 let na následky brzkého porodu. Pro vysokozeznulou zde byly (ve Frýdlantu) konány tři dny slavnostní pohřební obřady a zvonilo se. Při první zádušní mši defillovali zde ubytovaní (v kvartýru ležící) lehcí jezdci z Klenového („Chevauxlegers von Klenau“).“

a manželka velkoknížete Konstantina, bratra ruského cara Alexeje. Odpočívala tu a obědvala. V této vznešené společnosti byla také sestra Její královské Výsosti se svým manželem, c. k. hrabětem klenovským rytmistrem Emanuelem hrabětem z Mensdorfu (von Mensdorf), potom dvorní kavalír (šlechtic) pan von Seigneux se svou dcerou a dvorní dáma slečna von Schlammersdorf. Poté co tito viděli zámek, vydali se do městského kostela, aby tamtéž spatřili pozoruhodné mauzoleum. Pak odcestovala Její císařská Výsost s doprovodem zpět do Libverdy, kam Výsost přijela už 18. června inkognito coby hraběnka von Rosenau. Zamýšlela užívat si lázni. Zůstala až do 5. září. Její císařská Výsost během svého pobytu prokázala patrnou lidskost a srdečnou dobrotivost. Vedla tichý jednoduchý venkovský život, vyjadřovala také mnoho spokojenosti s dobrým přijetím a obsluhou. Při odjezdu do Koburgu zanechala v Libverdě vlastnoručně zhotovenou tureckou pokrývku na podlahu. Šlo o malou upomínku pro Její milost svobodnou paní hraběnku Clam-Gallasovou. Frýdlantský vrchní správce Franz Némethy, který obstaral jemu uložené obchody, byl obdarován krásně zpracovanou tabákovou dózou. Obsluha v Libverdě současně obdržela odměnu.“ (srov. A. Ressel, Liebwerda, s. 23).

Dne 3. září 1833 se měla konat na frýdlantském zámku porada mezi císařem Františkem I. Rakouským a ruským carem Mikulášem I. Ačkoliv byly učiněny všechny přípravy pro slavnostní přijetí těchto vznešených hostí, a to jak vrchností, tak i městskou obcí Frýdlant, byl později vybrán zámek hrabat Valdštejnů v Mnichově Hradišti; pravděpodobně kvůli nedostatku postačujících prostor na Frýdlantě. Dne 10. září uvedeného roku projížděl car Mikuláš I., obklopen zářivým dvorem (korunním princem pruským, velkovévodou výmarským a jinými vznešenými osobami) říšskou hranicí u Habartic. Tamtéž byl přijat tehdejší nejvyšším purkrabím Karlem hrabětem Chotkem. Císař jel z Habartic po říšské silnici přes Frýdlant, Mníšek a Liberec do Mnichova Hradiště, kam právě dorazil ke svému přivítání císař František (srov. A. Ressel, Heimatkunde des Reichenberger Bezirkes, /Vlastivědné zprávy libereckého okresu/, I, s. 850). Z frýdlantského zámku, kde se car Mikuláš zdržel krátce, až do Mnichova Hradiště museli zapřáhnout carskému vozu své koně a jet na nich. Od ruského cara za to jako spropitné dostali dukát. Byli to: hospodáři Josef Weinert čp. 140, Florian Richter („Hübner-Marians-Florl“) z Luhu a „sedlák z kamenné cesty“ Neumann a jeden větrovský sedlák.

V roce 1871 navštívil severní Čechy 13 letý korunní princ Rudolf Rakouský v doprovodu svého vychovatele, hraběte Latoura. Sleduje příklad svého velkého předka, císaře Josefa II., chtěl poznat zemi a lid před svým případným nástupem k vládě. Z Prahy

vyjel 5. července 1871. Nejprve poctil svou návštěvou Litoměřice, okolí Rumburku a České Lípy. Dne 7. července jel přes Doksy, Bělou, Bakov, Mnichovo Hradiště, Turnov, Hodkovice a Dlouhé Mosty. Kolem třetí hodiny odpolední dorazil do Liberce, kde přenocoval v hraběcím zámku. 8. července jel vozem přes Mníšek, Oldřichov v Hájích a Filipovku do Raspenavy. Na rozhraní, na Hemmrichu, byl pozdraven spolkem raspenavských veteránů. Poté se princ vydal na lov vysoké do zdejší obory, doprovázen hrabětem Eduardem Clam-Gallasem. Pod odborným vedením revírního myslivce Bernarda Krauseho, jemuž stáli po boku ještě někteří vyšší lesní zaměstnanci, se uskutečnil hon v horním revíru u „Eichelhau“ („Dubové paseky“). Na lesním místě zvaném „Christelwiese“ střelil korunní princ jelena, který barvil. Jiného dne, když jej vzali na lov, se ukázalo, že to byl desaterák. (Jeho paroží je uchováno na frýdlantském zámku). Po lovu následoval oběd pro hosty připravený v lese, a sice vedle myslivny v „Eichelhau“ (tehdy obývané lesníkem Prokopem Hanischem). Oběd byl spořádán pod duby. Princ byl velmi přátelský a vlídný vůči obsluhujícím i opatrovníkům. Po tabuli odjel do myslivny na hrázi, kterou si prohlédl. Revírního myslivce Bernarda Krauseho poctil kromě cenné náprsní jehlice ještě deseti dukáty. Z myslivny odjel princ po boku hraběte Eduarda Clam-Gallase a svého vychovatele kolem třetí hodiny odpolední přes rybníčnou hráz na silnici. Po ní přes domy poplužního statku do Raspenavy. Na návrší vedle tzv. „kostelní cesty“ („Kirchstege“), naproti domu Josefa Wildnera čp. 199, kde se rozestavěly spolky veteránů z Raspenavy, Hejnic, Bílého Potoka a Bulovky, stejně jako raspenavští žáci, sesedl korunní princ z koně. Kráčel s hrabětem Eduardem Clam-Gallasem řadami, zatímco přítomné kapely zanotovaly národní hymnu. Mladý princ poctil představené veteránů stejně jako některé veterány rozhovory a přijal květinové dary, jimiž ho poctila školní dítky. Poté odjel se svými průvodci do frýdlantského zámku. Cestou byl pozdravován přespolními spolky a kromě toho četnými shromážděními. Cesta, kterou korunní princ projel, byla bohatě ozdobena vlajkami. Domy zářily bohatou výzdobou. Také vítězné oblouky zdobily cestu. O osmé hodině večerní se princ vrátil zpátky do Liberce. Devátý červenec byl věnován prohlídce města. 10. července cestoval princ dále: v půl deváté večer se ze své okružní cesty dostal zase do Prahy. O osmnáct let později, 30. ledna 1889, korunní princ Rudolf zemřel.

11. listopadu 1889 projel arcivévoda Ludvík Raspenavou u příležitosti své návštěvy Hejnic.

Kromě knížecích výsostí přijížděli do našich obcí opakovaně také státníci a vysocí důstojníci.

8. září 1815 se na Frýdlantsku zdržoval vrchní purkrabí Království českého, František Anton hrabě Kolovrat-Libštejnský (nar. 31. ledna 1788, † 4. dubna 1861). Navštívil frýdlantský zámek a tamní městský kostel a poté se odebral do Černous.

10. července 1816 meškal v Raspenavě guberniální rada z Mladé Boleslavi a krajský hejtman, Franz Dionysius von Merkel. Byl přítomen uvedení nově jmenovaného faráře Franze Peukera. Odtud odjel do Libverdy.

Roku 1850 projížděl Raspenavou a Luhem nově jmenovaný místodržící Království českého, Karl svobodný pán von Mecsery. Přijel do Frýdlantu. V jeho doprovodu se nacházel frýdlantský okresní hejtman Wilhelm Bach. V Raspenavě byl místodržící pozdraven národní gardou z údolí Smědé, načež odjel do Libverdy.

24. března 1891 cestoval Raspenavou do Hejnic místodržící František hrabě Thun.

21. června 1905 jel z Chrastavy přes Mníšek, Oldřichov a Hemmrich náčelník generálního štábu polní zbrojmistr (generál dělostřelby) svobodný pán von Beck s generálním štábem do Raspenavy. Salvy mozdíků kolem deváté dopolední oznámily příjezd generálního štábu. Bylo to celkem 140 mužů, všichni na koních. Na místě vlály černo-žluté a černo-červeno-zlaté prapory. U hostince „U Města Liberce“ („Zur Stadt Reichenberg“) se rozestavil spolek veteránů. Zde proběhla zdravice přítomného okresního hejtmana Josefa Hirsche, okresního předsedy Heinricha Ehrliche a starostů obcí Raspenava, Luh a Hejnice. Na proslovy odpověděl FZM. von Beck, který se poté odebral se svým doprovodem dále do Hejnic. Tam se rovněž konalo slavnostní přijetí. Následujícího dne FZM. Beck zúčastnil s mnoha generály a důstojníky generálního štábu vysvěcení válečného pomníku v Luhu (srov. s. 470). 23. června následovala další cesta generálního štábu z Hejnic přes Jizerku, Souš a Horní Polubný do Tanvaldu. – 8. května 1927 hovořil ministr zemědělství Dr. Ottokar Srdinka z Prahy v nádražním hotelu v Raspenavě na velkém hospodářskopolitickém sjezdu svazu zemědělců o vysoce důležitých otázkách polnohospodářství.

Dodatek – místní pověsti

S pověstí, často milým dítětem fantazie, se setkáváme také v údolí Smědé. V ní se vyjevuje srdce lidu, jeho důvěra a jeho láska, jeho víra a jeho vláda. Potěšuje, obveseluje, povznáší, nedotýká se jen lidu, nýbrž je mu mnohdy také učitelku, varovnicí a utěšitelkou. Škoda, že tento skvostné dědictví našich prapředků stále více upadá do zapomnění.

Hluboký dojem na lidskou mysl, zvláště dětskou, činí neustále mýtické pověsti, pověsti o „Divokém myslivci“ nebo nočním myslivci, o trpaslících, o domovních, lesních a vodních

zjeveních. Noční myslivec je nejčastěji líčen jako bradatý muž, který má v ruce velké kopí a na hlavě klobouk s vlníci se pery. Podle výpovědi starého muže z Hejnic „byl oblečen jako myslivec, měl zavěšenou polní láhev, svislý klobouk a v ruce křivou hůl, jako nosí pasteveci.“ (J. Bennesch). Potlouká se nocí lesem, svým loveckým revírem, se svými štěkajícími psy a svou loveckou družinou za pokřiku a za hláholu lesních rohů. Přitom zabíjí rozličnou zvěř. Jeleni a srny, vystrašeni loveckými psy, prchají křičíce před blížícím se nočním lovcem, avšak jeho přesně zasahující kopí je při úprku dostihne. Lidem se zjevuje jako postava někdy dobrotivá, jindy zase zlá. Na některých místech jej chválí za jeho dobrotu a štědrost. Jinde se říká, jak měl někdo ve stálém nebezpečí, štván od něj z lesa, obrácen obličej k šíji. Pověsti o nočním myslivci upomínají na pohanskou minulost. Podle Julia Lipperta je náčelníkem zesnulých, kteří táhnou na svátek na místo hostiny.

Všeobecně jsou v oblasti Jizerských hor rozšířené pověsti o trpaslících. Jak mnohé jiné hory severních Čech, i zde si vyvolili za svá obydlí návrší Horského kamene. Trpaslíci, maličká stvoření, vystupují často jako přátelská dobromyslná stvoření, často jako zlomyslní chlapíci a zlí čarodějové. Sami přicházejí až k lidským obydlím a při zvláštních příležitostech přinášejí dárky. Avšak velmi dobře umějí lidi škádlit a dělat se neviditelnými. Jeden druh trpaslíků, lesní mužíčci a houštinové ženušky, se rádi druží k osamělým pastýřům nebo drvoštěpům, vyprávějí jim pohádky nebo jim předzpěvují písničky, za což požadují malé úsluhy. Dobrosrdeční, laskaví a přátelští pastýři nebo dřevorubci jimi bývali obdarováni, obyčejně hrstkou podestýlky nebo listí. Ty se doma proměňovaly ve zlato. Oproti tomu hrubí a zlí lidé byli potrestáni různými čertovinami. K velkému zármutku obyvatel tento lesní nárůdek opustil naši krajinu už před dávnými časy.

Vlastivědný básník Josef Bennesch ve svých „Ortsgeschichte von Haindorf“ (Místní dějiny Hejnic) vypráví: „Kdysi seděly dvě dívky v lese a předly. Najednou přišla stará žena „Runkel“ z křovin a jedné dívce naplnila zástěru listím. Když byla stařena pryč, řeklo děvče: „K čemu je mi podestýlka?“ a vyhodila ji pryč. Až když přišla domů, viděla ještě list, který se zasunul mezi šňůrku u zástěry: bylo to čisté zlato. Dívka pospíchala zpátky do lesa, na místo, kde vyhodila listí, ale vítr je už rozvál. Když byly obě dívky zase jednou v lese, ubíraly se před nimi lesní žínky a zpívaly: „Už nikdy nepřijdeme do země, dokud nebude v knížecí ruce.“ Nikdo je už více nespátřil. Ještě dnes říkají staří lidé, když stoupí mlha ze strží: Ženušky z křoví topí.“

Na úpatí Horského kamene kdysi provozovali své živobyetí elfové. Na osamělých lesních loukách prováděli při jasném měsíčním svitu noční taneční reje a veselé hry. Kdo se

dostal do jejich kola, byl nespasitelně ztracen. Dotyčný byl nucen do tance a ten nekončil dříve, než se postižený, zcela vysílen, zhroutil mrtev.

Mládeží byl všeobecně obáván vodník. Proslýchalo se o něm, že si každoročně vyžádá nějakou oběť – neopatrné dítě. Jak vypráví lidová pověst, vodník „byl jednou přinesen do údolí velkou vodou“. Také se říkalo, že z jeho červené oděvu stále kape voda.

Vedle mýtických pověstí se setkáváme nečastěji s pověstmi o skrytých pramenech, začarovaném stavení, zakopaných pokladech, děsivých loupežných rytířích a zmizelých obcích.

Kolem „Vysokého háje“ („Hohe Hain“) se rozvinul celý soubor pověstí, doklad toho, že tato hora kdysi musela mít v kraji jistý význam. Podle nejnovějších výzkumů, prováděných Dr. M. Jahnem z Vratislavi (Wrocław), Dr. A. Götzem z Berlína a odborným učitelem A. Schicketanzem z Raspenavy tu v mladší době kamenné stával ochranný hrad, v němž hledali obyvatelé z blízké Lužice ochranu v neklidných časech (srov. Friedländer Heimatkunde /Frýdlantské vlastivědné zprávy/, III, s. 12n.). Protože je jeho trvání zpětně datováno do pohanského pravěku, není zcela nepravděpodobné, že se tam současně nacházelo také pohanské obětiště. Nejzasloužilejší vlastivědný badatel a básník Josef Bennesch říká o vrchu opředeném pověstmi a v lidové obecné mluvě známém pod jménem „Gliezbusch“ (Chlum): „Jméno Gliezbusch bylo v mém dětství obklopeno mrazením. Byla to lesní oblast plně rozkřičeného místa, kde nebylo něco v pořádku a podle pevného přesvědčení starých žádný člověk v noci neprošel pokojně. Jako u starého kostela „Hainskirche“ (Hajní kostel u Hejnic), i tady označovala lidová mluva kamennou suť u temene „Vysokého háje“ za pocházející z rozbořeného kostela. Zde se měl objevovat o půlnoci zelený jezdec u ztraceného pramene, o němž se starala velmi mocná ropucha. V noci byli lidi napadáni upíry. Krátce – na vrchu Gliezbusch něco nebylo v pořádku.“

Na úpatí „Vysokého háje“ naproti Lomnickému potoku leží lesní pláň, již se říká v lidové řeči „Háj mrtvých“ („Totenhain“). O původu tohoto názvu si lid vypráví více pověstí. Podle jedné pověsti tam ve starých dobách stála ves Lunzenau (Lunzenendorf). V době moru se tato obec zcela vyliidnila a proto byla na rozkaz vrchnosti spálena. Jiné podání hovoří o dvou obcích – Lunzenau a Ullersdorf.

Zdá se, že pověst o trvání obce v tomto kraji v sobě má zrnko pravdy. Je velmi pravděpodobné, že Lunzenau z oné pověsti byla opakovaně zmiňována ve starých listinách (v letech 1458 a 1463) dnes zmizelá obec Waltersdorf („Waldherzdorf“). Zdá se, že Lunzenau

byl název původního osídlení (lužickosrbského), místní označení Waltersdorf pak též vsi přidali později příchozí Němci (srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde II, s. 119n.).

Podle druhé pověsti obdržel „Háj mrtvých“ své jméno z toho, že mor, panující v době 14. věku vyhnal všechny touto nákazou napadené obyvatele z okolních vsí do těchto osamělých lesních krajů. Zde také nejčastěji umírali a byli pohřbíváni.

Obě pověsti mohou velmi dobře souznít. Je velmi dobře možné, že po zničení kdysi stávajících obcí byly vybrány jejich pozemky, aby posloužily jako místo pro pohřbívání zesnulých. Časový údaj z druhé pověsti nás nesmí mýlit, protože – jak známo – ústní podání nejsou v tomto ohledu přesná. Pověsti na jednom či dvou staletích nezáleží. Za předpokladu, že uvedené pověsti mají skutečně historický základ – a to lze sotva zpochybnit – mohla by se vzít v úvahu morová rána z počátku a konce 16. století, protože Waltersdorf, nebo pochybná ves Lunzenau, není od roku 1463 už více zmíněna.

Třetí pověst vypráví o původu jména „Háj mrtvých“ následující: Před dávnými časy žil v Ludvíkově muž více než stoletý. Když jednou dvou sousedí urovnávali spor o hranice pozemků, byl stařec předvolán jako pamětník. Svou výpověď musel stvrdit přísahou, což učinil těmito slovy: „Přisahám při Bohu, že je to tak, jak jsem řekl. Kdybych však lhal, ať mi má pravice uschne a na místě mého hrobu ať vůbec nic neroste!“. Již následující noci stařec pocítil, že jeho pravá ruka usychá. Aby se to nikdo nedozvěděl, vrhnul se do vod Lomnice a tak ukončil svůj život. Místo, na němž byl pohřben, zůstávalo stále pusté. Pojmenovali ho stejně jako okolí – „Mrtvý háj“.

Kolem Chlumu – „Vysokého háje“ nebo „Glitzbusche“ (Klitzbusch, Klötzerbusch) bylo kdysi tolik velkých lesů, že se v nich sotva někdo vyznal. Tehdy se jednoho dne stalo, jak vypráví jedna pověst, že jedna žena, která tam připravovala oběd, nabrala z jednoho pramene. Poté, co postavila vodu na oheň, vyvařila se z hrnce úplně a zůstal po ní jen solný kal. Když chtěla onen pramen najít znovu, už jej neobjevila. Říká se, že ho najde znovu až ten, který se narodí v době, kdy jeho otec bude ležet na márách. A skutečně ten pramen někdo před dlouhými časy znovu našel. Dotyčný dlouho chodil v Glitzbuschi, aby našel onen pramen. Jisté je jen to, že mu procházky velmi prospěly, ale pramen ještě nenašel. (Podle Franze Blumricha).

V blízkosti Glitzbusche se – nedaleko dnešní Vysoké cesty („Hohe Strasse“) – nacházela na louce louže; tam, kde vede vozová cesta do křovinatého lesíka. V louži žila velká ryba, jejíž hrdlo bylo ozdobeno krásným zlatým kroužkem. Mnozí zkoušeli rybu ulovit. Všechna námaha však přišla vniveč. Na známé místo přišlo jednou více srdnatých mužů.

Vypustili louži a chtěli se ryby zmocnit. Už se viděli být majiteli onoho prstene. Ovšem když se ryby dotkli, objevila se v lidské podobě a mužům zmizela ze zraků. (Podle Fr. Blumricha).

Na „Vysoké cestě“ mezi Novým Městem p. S. a Frýdlantem se formanům při jejich nočních cestách často zjevoval duch v podobě velkého světla. Pomáhal vozkům, když kvůli špatné cestě nemohli „z místa“. Za jedné temné noci zase zůstal trčet v promáčené půdě vozka. Řekl: „Kdyby tady tak bylo velké světlo!“ Tu se objevilo a svítilo. Když byla překážka překonána a forman mohla pokračovat v cestě, otočil se k velkému světlu: „Zaplať Pánbůh!“ V tom uslyšel slova: „Bohu díky, nyní jsem vysvobozen!“ Od těch časů už nikdo více velké světlo nespátřil. (Podle Fr. Blumricha).

V jedné jeskyni Horského kamene mají ležet ukryty kromě mečů také zlaté klíče. Podle jedné pověsti pocházejí od loupežných rytířů, kteří je zde kdysi nakupili. Kdysi rytíři unesli mladou dívku a přinesli do skal. Po všechny dny si opatřovala potřebnou stravu z města Frýdlant. Když byla zase jednou ve Frýdlantu, navštívila tam pána zdejšího kraje. Prozradila mu úkryt svých trýznitelů. Aby byl jejich příbytek snáze vyhledatelný, trousila na zem při návratu ze zámku až ke skalnatým horám fazole. Pozemkový pán se rychle připravil se svými muži, aby loupežníky vyhledal. Ti už tušili, kdo je vyradil, a chtěli dívku zabít. Jí samotné se však podařilo utéci. Na útěku spadla do propasti, která se ještě dnes jmenuje „Dívčí skok“ („Jungfernsprung“). Horský kámen byl tehdy obsazen. Loupežníci byli i přes svůj prudký odpor přemoženi a pobiti.

Nakonec ještě uvedme několik historických pověstí, které se týkají útěku Kryštofa z Redernu, někdejšího pána na panství Frýdlant. Jako přívrženec „Zimního krále“ Fridricha Falckého byl po osudné bitvě na Bílé hoře u Prahy výnosem českého místodržitelství prohlášen vinným za zločin urážky jeho veličenstva. Byl odsouzen „ke ztrátě hrdla a života, cti a statků“. Ještě před vydáním tohoto oznámení opustil Čechy. O jeho útěku z Čech dovede lidové podání říci mnohé. Ačkoli bylo bádáním zjištěno, že zvláště ústní tradice je jen pověstí, zaslouží zde uvést.

Jihovýchodním směrem od Frýdlantu, proti proudu Smědé, u vsi Bílý Potok a pak kolem chudých domků na samotách, rozestých po horách, vede strmá osamělá lesní cesta přes Jizerský hřbet až na zemskou hranici. Podle ústního podání se jmenuje „Smuteční stezka“ („Trauersteg“). Po této cestě, cestě do vyhnanství a bídy, putovali Kryštof z Redernu a matka Kateřina, neodlučitelná od svého srdečně milovaného syna za šťastných dnů stejně jako v dobách nejhlubší žalosti. Doprovázel je jediný věrný sluha. Ještě dnes se ukazuje poutníkům nad Bílým Potokem na vysokém jizerském hřebeni kříž. Označuje místo, odkud je

nádherný výhled na údolí Smědé. Z tohoto místa Kateřina Kryštof posílali své poslední pohledy na rozloučenou a žehnali kraji, který kdysi nazývali svým vlastnictvím. V něm se vypínal hrdý frýdlantský hrad, kde žili dlouho a šťastně, kde mysleli, že skonají. V tamním kostele ležely tělesné ostatky statečné otce a manžela, jenž se zasloužil o císaře a říši. Tam také chtěli spočinout provždy a najít tam věčný spánek. Srdce jim pukalo. Přemožena bolestí, Kateřina bezmocně klesla a jen poznenáhlu nabývala ztraceného vědomí. Potom teprve oba bezradně pokračovali v útěku, aby co nejrychleji přešli hranice. Na jednom lesním palouku mezi Měděncem a Smrkem měl Kryštof z Redernu prodat své koně. Tento palouk se ještě dodnes nazývá „Koňský trh“. – Pověsti, které se vyprávějí v celém údolí Smědé, už byly podrobně historicky osvětleny známým historikem Juliem Helbigem v novinách „Reichenberger Zeitung“ z 25. prosince 1896. Kateřina, matka Kryštofa z Redernu, zemřela dříve, než byla vyhlášena klatba nad jejím synem. Zemřela v Liberci 29. července 1618 (srov. „Friedländer Zeitung“ ze 7. prosince 1904). Než bude poznamenána další skutečná událost, může být poskytnut prostor pro další vybájená podání. Pověst praví, že rodina pánů z Redernu si zvolila ke svému útěku starou Celní cestu (!) Žitava – Nichtovy domy – Hejnice – údolí Hájeného potoka – Velká Jizera – Michelsbaude – Pferdlochweg – Schreiberhau – Vratislav. Na útěku je měl jako průvodce provázet tehdejší hejnický rychtář. Jako dík za to dostal údajně lenní statek – rychtu v Hejnicích. Koupě byla datována zpětně. Že to neodpovídá pravdě, dokazuje frýdlantská lenní kniha. Podle ní (fol. 67) byl tehdejším vlastníkem rychty „Haindorf“ Hans Hübner. Převzal lenní krčmu od svého otce kupně. Udělení v léno dostal od Albrechta z Valdštejna, a to prostřednictvím lenního dopisu z 26. června 1624 (srov. také Auersperg, Balbínova Liber curialis C, VI, sv. II, s. 369, stejně jako Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, III, s. 220).

Jedno místo v revíru Malá Jizerka, a sice v blízkosti vísky, nad (jižně) starou, nyní zbořenou sklářskou hutí, se jmenuje „Redernův hřebík“ („Rederns Nagel“). Podle pověsti měla rodina Redernů na svém útěku přenocovat na tomto místě v revíru. Jeden ze sluhů přitloukl do smrku hřebík k pověšení oděvů. Z toho má pocházet revírní označení „Redernův hřebík“. Podle této pověsti měla rodina Redernů zabloudit na svém útěku. Když urazila cestu přes údolí Hájeného potoka ze staré vratislavské silnice na jihovýchod, dospěla do dnešního revíru na Malé Jizeře a teprve odtud pokračovala cestou na severovýchod. Také toto podání neodpovídá historické pravdě. Označení „Redernův hřebík“ vděčí za svůj vznik hraniční pochůzce. Ať už oné z roku 1558 nebo 1595, zůstává nerozhodnuto. (srov. Mitteilungen des

Vereines für Heimatkunde, I, s. 166n. a J. Helbig, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bezirkes Friedland, II, s. 115).

Naproti vyústění Štolpišského potoka do Smědé stával kdysi starý, přízemní selský dům. Můžeme jej nalézt na zámku Frýdlant, na staré olejem malované mapě jako poslední dům z Frýdlantu až nahoru do Hejnic. Odtud až ke kapli na místě dnešního klášterního kostela a města Hejnice není na této mapě označen žádný dům. Tento dům věžitý měl středověkou a zvláštní podobu. V tomto domě se měl podle lidového podání zdržovat Kryštof z Redernu poté, co byl po bělohorské bitvě prohlášen za odsouzeného ke ztrátě svých statků. Zde měl později dále bydlet coby sedlák a přidat si jméno „Richter“. Lidové podání je označuje za praotce potomních sedláků („Malcherbauer“) jménem Richter. Novými výzkumy je prokázáno, že se Kryštof z Redernu po svém útěku z Frýdlantu zdržoval delší čas v Lužici. Teprve později odešel do Polska (srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, III, s. 95n. a IV, s. 93). Odtud se snažil dlouho, ale zbytečně o znovudosažení svých odňatých statků v severních Čechách. V Polsku také roku 1642 zemřel. Podání, rozšířené Karlem Klindertem, že totiž Kryštof z Redernu zemřel 1. ledna 1641, spočívá v záměně s úmrtím dnem jeho manželky Margarety rozené z Hundu (von Hund, srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, XX, s. 150n.).

Jádro posledně uvedených pověstí by snad mohlo ležet jen v tom, že si Kryštof z Redernu na svém útěku z Lužice do Polska vybral cestu přes hory. To by sice nebylo nemožné, je to však málo pravděpodobné. Jak známo, Kryštof z Redernu po svém prvním útěku ještě několikrát vkročil na půdu svých někdejších statků, takže pověsti mohly vzít zřetel na jeho druhý útěk (asi onen z r. 1640).

Slovo závěrem

Dílo je konečně dovedeno do konce – po vleklém přerušení tisku kvůli dlouhodobým válečným časům. Prostými, jednoduchými slovy se nyní i budoucím obyvatelům obcí Raspenava, Luh a Lužec dostává zpráva o minulosti a současnosti jejich bydliště. Vznik a vývoj těchto výstavních obcí byly vyloženy podle spolehlivých pramenů. Radosti a útrapy předků byly líčeny a popsány nejprostším způsobem bez příkras. A smysl těchto výkladů? Spočívá v tom, že budí a upevňuje lásku k domovu, vlasti. Podařilo-li se knize tuto lásku podpořit, pak toho dosáhla, čeho mělo být dosaženo. A naděje na splnění tohoto přání budiž rovněž závěrečným přáním kronikáře!

Doplňující zprávy k místním dějinám obcí Raspenava, Luh a Lužec

Předkládané dílo, jehož vytištění se dočkalo nemilého přerušení kvůli Světové válce, je ve svém prvním díle (do s. 248) uzavřeno rokem 1914. Druhá část pokračuje v dějinách obcí až do současnosti. Zdá se proto doplnit různé části prvního dílu dodatkem. Do tohoto doplňku byly kromě toho včleněny různé nové výzkumy. Za základ při označování dodatečných informací bylo zvoleno přehledné uspořádání, podobné celému dílu.

a) **K osídlení Frýdlantska.** Znělcový vrch „Hohe Hain“ nebo „Glitzbusch“ (Chlum), vysoký 486 m, vypínající se oproti Ludvíkovu na hranici obce Luh, nese „nejvýznamnější pravěký památník Frýdlantska, znamená celého kraje v dávnověku.“ Vykopávky, prováděné v předchozích letech prof. A. Götzem z Berlína a F.-L. A. Schicketanzem z Raspenavy ukázaly, že Chlum byl již v mladší době bronzové ve válečných a neklidných letech útočištěm obyvatel, již tehdy žili v Lužici. Zbytky valu postaveného přibližně z let 1000 – 500 př. Kr. a používaného ještě počátkem doby bronzové hradu používaného coby útočiště jsou důkazem, který pro to hovoří. Odborný popis rozsáhlé, nepravidelně čtyřboké pevnosti s valem poskytuje M.Jahn ve 3. dílu Heimatkunde des Friedländer Bezirkes, s. 12n. Zbytky valu starodávného obranného hradiště jsou kromě kamenných a bronzových nástrojů, nalezených v blízkosti, až dosud nejstarším svědkem příchodu lidí na Frýdlantsko.⁴¹²

Roku 1884 byla nalezena plochá čedičová kamenná sekera dlouhá 12,5 cm. Patří do mladší doby kamenné. Je uložena ve sbírkách dědiců Gustava Richtera v Luhu. Je opracována nahrubo z desky a vytvořena neuměle, nabroušena jen na úzkých stranách. Ve svém středu má čistě vyvrtaný otvor. Na horní straně je několikrát poškozena. Na kopci „Hohen Haine“ bylo rovněž nalezeno 10 cm dlouhé kamenné znělcové kladivo ve tvaru širokého oválu. Je možno přiřadit je rovněž do mladší doby kamenné. Rovněž se nachází ve výše uvedené sbírce. Má kónický otvor v průměru 1,5 – 2 cm a kruhovou pracovní plochu, ovšem již značně zvětřalou. Na jižním úbočí Chlumu („Hohen Hain“), v místě vzdáleném od vršku asi 100 m, našel Josef Menzel 4. srpna 1879 středně velkou laločnatou sekeru. Stalo se tak při odvozu kamenů z úbočí hory bohatého na znělec. Je dlouhá 14 cm, z nichž připadá 5 cm na 3 cm široký konec

⁴¹² Již v polovině 90. let 19. století upozornil na pravěké nálezy na Chlumu u příležitosti schůze přátel vlasti mezitím zesnulý velkopřemyslník Gustav Richter. Současně také vzpomínal na exkurzi vratislavské vysoké školy na počátku 70. let, při níž navštívili kopec vědci, kteří jej označili za „pohanské místo“. G. Richter poté spolu s přírodovědcem a novoměstským děkanem Gottfriedem Menzelem kopec prozkoumal a nenašel přitom nic jiného než zbytky zdi. – Povoláný vlastivědný badatel Julius Helbig po této zprávě zarytě mlčel, jak ukazuje opatrnost. Jen rovněž přítomný stavební rada W. Hecke minil, že tyto zbytky zdi jsou významné a měly by být prozkoumány. Ostatně to bylo přání, které se uskutečnilo teprve roku 1925 z podnětu učitele Adolfa Schicketanze, jenž tyto zdi prohlásil za zbytky valu. Výzkum provedl prehistorik dr. A. Götte (J. Bennesch ve Friedländer Zeitung 1927). – Nálezy, blíže popsány na následující straně II byly badateli označeny za zbytky násypu, které nejsou v žádné souvislosti s obranným hradištěm. To samo je bez nálezů.

plosky, 5 cm na lalok a 4 cm na ostří, které na nejužší straně (na laloku) měří 2,5 cm, na nejširší však 4,7 cm. Vzdálenost od laloku k laloku, která je značně nerovnoměrná, obnáší na úzké straně 4 cm. Konec plosky je silný 0,5 – 1,3 cm. Není zdobena. Starověká bronzová sekyry, jež náleží do střední doby bronzové (asi 1600 – 1200 př. Kr.), váží 400 g. Je uložena v muzeu císaře (Friedrich-Museum) ve Zhořelci (Görlitz). (Srovnej Jahreshefte der Gesellschaft für Anthropologie und Urgeschichte, II, s. 38n., s vyobrazením; Friedländer Heimatkunde III, s. 16n., tamže také vyobrazení zdejších nálezů; srov. také tyto „místní dějiny“ – „Ortsgeschichte“, s. 8n., pak A. Schicketanz „Der Hohe Hain“, „Friedländer Zeitung“ z 25. října 1924).

V poslední době F.-L. Adolf Schicketanz ve svých výzkumech pokračoval. Tentokrát bylo učiněno více prehistorických nálezů na území raspenavského Vápenného vrchu. V nížině Smědé, položené severně nádraží byla 10. března 1928 na nevýznamném vršku nalezena „malá kamenná sekyra o délce 5,5 cm, šířce 3 cm u ostří, bez otvoru. Bezesporu patří mezi širokotýlcové. Právě tak byly v blízkosti nalezeny dva střepy ručně vyrobených nádob ze špinavě žluté hlíny, smíchané se zrnky křemene. Nedaleko odtud byl ukryt červeně vypálený kus ouška. Byl vyroben z materiálu prostoupeným křemenem a slídou.“ Dvě provrtané kamenné koule (z téhož naleziště) by mohly být považovány za závaží sítí. „Nedávno byly nalezeny rozbité čepele pazourků dlouhé ca 3 cm, velmi pěkně opracované. Bělavý pazourek je prosvítavý a opracované tři plochy se zdají být obzvláště pečlivě vyhlazeny.“ Na západním úbočí Vápenného vrchu se našla řada kamenných čepelí, hrotů šípů, dále dva přesleny a pazourkové štěpiny (srov. A. Schicketanz, Vorgeschichtliche Funde bei Raspenau, Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, XXII, s. 205n).

Nález římské mince z období mezi 364–375 př. Kr., učiněný v březnu 1923 na pozemku usedlosti v Luhu čp. 269, a podobný nález ve Frýdlantu z let 96–98 př. Kr. představují důkazy toho, že území Frýdlantska sloužilo již v římské době jako průchozí oblast. V Luhu byla nalezena špatně dochovaná mince o průměru 1,6 cm, pocházející z doby císaře Valentina (364–375 př. Kr.). Na lící (aversní) straně je vyobrazení uvedeného císaře a vpravo od něj nápis: VALENTINIANUS Pius Felix AUGustus“. Na rubové straně se objevuje císař s labarem (tj. římskou císařskou korouhví), vlekoucí zajatce, vpravo s nápisem: „GLORIA ROMANORUM“ (srov. Friedländer Heimatkunde, III, s. 19).

Ve starší době byla naše krajina pokládána za oblast Záhvozdí („Zagost“), srov. s. 5 těchto obecních dějin). Krajové jméno Zagost, tj. „za hvozdem“, se nevztahuje – jak se píše také v Neues Lausitzisches Magazin, roč. XCV, s. 82n. – české hraniční území, nýbrž „spíše

na široké pásmo lesů, které se táhlo dolů na severním vrcholu Záhvozdí jako rozhraní k zemi budyšínské (Bautzen) a částečně se ještě táhne dolů.“ Oblast Záhvozdí nebyla částí Čech, nýbrž patřilo do r. 1158 k markrabství míšeňskému a tehdy přešla k Čechům se zemí budyšínskou (NLM, XCV, s. 80, 83). Země žitavská (Zittau) nepatřila k Záhvozdí (tamže, s. 82). Na místě dnešního zámku Frýdlant stálo pravděpodobně „castrum“ (opevněné sídlo) míšeňského purkrabí (tamže, s. 82). Panství Závidov – Frýdlant (Seidenberg-Friedland) zůstalo Čechům, když přešla Horní Lužice na Askance. Roku 1277 odňal panství Frýdlant – podle jedné dosti nejisté zprávy – Přemysl Otakar II. pánům z Michalovic (von Michelsberg) nebo Dubé, aby je prodal roku 1278 za 800 marek stříbra Rulkovi z Bibersteina (tamže, s. 83, srov. k tomu Friedländer Heimatkunde, III, s. 42n.).

b) **Držitelé panství Frýdlant.** Ohledně prvních vlastníků Frýdlantu není věc ještě úplně objasněna (srov. s. 15). Zpráva, že Frýdlant byl odejmut pánům z Michelsberga, pochází z kroniky opata Neplacha (1322 až 1368), jejíž hodnotu lze odhadnout jako nepatrnou. Neplachovu kroniku otiskl Dobner, Monumenta hist. Boemiae, IV (1779), s. 95 až 126, a naposledy Emler, Fontes rerum Bohemicarum, III (1882), s. 443–484. „Emlerova interpunkce je v místě přicházejícím v potaz zcela jiná než u Dobnera, takže vyvstává pochybnost, zda byli původními vlastníky (před Biberštejny) pánové z Michalovic nebo z Dubé. Bretholz říká v Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (sv. XXXVIII, s. 225): Nejpravděpodobnější je, že Ulschitz-Grafenstein (Grabštejn) patřil těmže vlastníkům jako bezprostředně jmenovaný Frýdlant, totiž pánům z Dubé“ (NLM, sv. XCV, s. 83, poznámka 2; srov. také Friedländer Heimatkunde III, s. 55n.).

c) **Politická a právní správa frýdlantského okresu.** Od doby vydání prvního dílu předložených obecních dějin došlo v politickém ohledu k velkým převratům. Světová válka 1914–1918 zničila v Evropě větší množství státních útvarů, mezi jinými také císařskou říši Rakosko-Uhersko. Na jeho místě vzniklo více menších republik. Dne 27. října 1918 rakouské ministerstvo propustilo Hussarka a císař Karel I. (nástupce císaře Franze Josefa I.) zřídil nové ministerstvo v čele s ministerským předsedou Dr. Lammaschem. Protože se však už 21. října vytvořilo provizorní národní shromáždění pro Deutsch-Österreich a byl zvolen dvacetičlenný výkonný výbor z řad německých říšských poslanců, nemohlo Lammaschovo ministerstvo počítat s tím, že bude moci rozvinout nějakou působnost. 23. října říšští poslanci německého území Čech také ustanovili organizaci „Deutschböhmen“ a vytvořili dvanáctičlenný výbor, jehož předsedy byli zvoleni poslanci Raphael Pacher a Anton Schäfer. Události se však vyvíjely kvapně. 28. října byl vyhlášen samostatný československý stát a Národní rada

v Praze převzala téhož dne vládní moc. Nový stát „Deutsch-Österreich“ se utvořil 30. října a německé národní shromáždění ve Vídni ještě téhož dne ustavilo dvacetičlennou státní radu. Ministerský předseda Dr. Lammasch vyhlásil 31. října, že je zmocněn k tomu, předat německo-rakouské státní radě vládní záležitosti, pokud se týkají německého sídelního území. Pro „provincii Deutschböhmen“ vyhlásila německo-rakouská státní vláda město Liberec (Reichenberg) za prozatímní sídlo německé zemské správy. Zemským hejtmanem byl ustanoven poslanec R. Pacher. Jeho zástupci se stali Josef Seliger a Wilhelm Maixner. Zemský hejtman 1. listopadu vykonal slavnostní slib a přijel do Liberce 2. listopadu a převzal zemskou správu. Vzhledem k okolnosti, že Pacher jako státní sekretář byl současně pověřen vedením celého školství na území Deutsch-Österreich, považoval za vhodné složit úřad zemského hejtmana. Na jeho místo nastoupil Dr. Rudolf Ritter von Logdmann. Za jeho předsednictví se na liberecké radnici konalo 6. listopadu 1918 první veřejné sezení zemského sněmu českých Němců. 11. listopadu se císař Karel I. vzdal rakouského trůnu. Dne 12. listopadu bylo „Deutsch-Österreich“ vyhlášeno jako demokratická republika. Nyní bylo nutné přistoupit k uskutečnění samostatné zemské vlády v „provincii Deutschböhmen“. V Liberci byl zřízen vrchní zemský soud a také finanční zemské ředitelství. K udržení veřejného klidu a pořádku vstoupila v život domobrana. Uprostřed těchto snah o samostatnost „Deutschböhmens“ se Češi vyjádřili jako spojenci nepřátelské dohody a otevřeně vyhlásili nedělitelnost Čech. Ihned začali všude s obsazováním německého území. Proti tomuto přivtělení byl vznesen na velkém německém národním sněmu konaném 8. prosince 1918 v Liberci protest. Všechny snahy zůstaly bezúspěšné. Už o pár dní později následovalo obsazení ještědsko-jizerské oblasti. 11. prosince byl obsazen Jablonec nad Nisou, 13. prosince Vratislavice a Hrádek nad Nisou, 14. prosince Polubný, 16. prosince Liberec a stejně tak Frýdlant a 18. prosince Nové Město pod Smrkem. Právě před obsazením Liberce se zemská vláda odebrala přes Hrádek do Žitavy (12. prosince). Odtud 14. prosince přesídlila do Vídně. Ihned po obsazení naší župy Čechy převzali tyto všechny veřejné úřady, např. Zemský soud a zemské finanční ředitelství. Obsadili je českým nebo Čechům přátelskými vrchními úředníky. Tak byla včleněna do Československé republiky německá část proti vůli německého lidu. Do svého úřadu vedoucí okresního hejtmanství ve Frýdlantu byl zpět povolán místodržitelství rada Josef Hirsch (srov. s. 29), který byl vládou českých Němců v listopadu 1918 dán na dovolenou a na jehož místo sekretáře místodržitelství nastoupil Dr. Robert Seifert, který měl vést úřední záležitosti. 1. dubna 1921 odešel do důchodu 8. října 1921 převzal vedení úřadu místodržitelství rada Friedrich Tesař. – Na místo okresního zastupitelství (srov. s. 30)

nastoupila v roce 1919 okresní správní komise, jejímž prvním předsedou se stal dosavadní okresní předseda, Heinrich Ehrlich. Ve funkci setrval do svého úmrtí 19. června 1921. Jako další předseda okresní správní komise byl ustanoven Josef Matzig (nar. 1868 v Pekle). Na jeho místo nastoupil roku 1924 Heinrich Kaulfersch z Frýdlantu. Ten stál až do zrušení okresní správní komise v jejím čele. Činnost této instituce skončila 1. prosince 1928. Na základě nové správní reformy je od té doby okresním hejtmánem a současně take předsedou okresního úřadu..

d) **K dějinám držitelů lenních statků v Raspenavě a Luhu.** Starý rod Schwanitzů (von Schwanitz), vlastníci kdysi hamerní statek v Raspenavě (srov. s. 45) uváděl v modrém poli svého erbu hlavu a krk vpravo obrácené labutě a na vypouklé přílbici s modro-bílými přikryvadly mezi dvěma pštrosími pery štítonoše. – Joachim von Bindemann, který se objevuje od roku 1574 coby vlastník hamerního statku, uváděl rovněž jako jeho předkové dělený erbovní štít, nahoře červený, dole pak čtyřřadý šachovnicový, stříbro-černý. Na přikryvadlech se objevuje vzrostlá lilie. – Adolf Ressel, který byl od roku 1856 někdejším vlastníkem hamerního statku (čp. 39) (srov. s. 51), zemřel 8. ledna 1915 jako 83letý.

Stará šlechtická rodina von Maxen, objevující se kdysi coby vlastníci hospodářství poplužního dvora v Raspenavě (srov. s. 51n.) uvádí ve svém erbovní štítu ve stříbře tři (2,1) zelené listy Seeblätter, otočené špičkami vzhůru a stonky dolů (také opačně). Na helmu mají zeleno-stříbrná přikryvadla je jako klenot třemi pery posázený špičatý klobouk. – Rodina von Döbschitz, z níž byl od roku 1616 Jonas von Döbschitz vlastníkem statku poplužního dvora, uváděla ve stříbrném erbovním štítu zelený list Mummelblatt (Seeblatt) a na nekorunované přílbici s zeleno-stříbrnými přikryvadly zavřenou peruť podobnou štítu. – Nemohlo být zjištěno, kam se mohla podít rodina Weikertů, zvaná Tschandter (Zanter), jež následovala po Jonasovi von Döbschitz, a bydlela v Raspenavě. Přes všechny snahy se vydavateli této knihy nepodařilo najít další zprávy o rodině lenních šlechticů Weikertů, zvaných Tschandter. (jak jsou poskytovány na s. 54n. a s. 327). Nějaký Gottfried Tschander (nar. 10. ledna 1630) byl „Glocker“ (zvoníke) u sv. Petra a Pavla v Žitavě. Zemřel 26. srpna 1683, stár 53 let 32 týdnů a 4 dny. Byl sezdán od 16. srpna 1666 s Annou Schönfelderovou, vdovou po měšťanu Bartoloměji Kindermannovi, a dcerou evangelického kazatele Joachima Schönfeldera v Jiřetíně v Čechách a Barbarou Grohmannovou (nar. 6. června 1621). Se svým prvním mužem žila 8 ¾ roku, s druhým mužem 17 let 10 dní a coby vdova ještě 2,5 roku. Nějaký Melchior Heinrich Tschander byl 1652–1668 farářem ve Wartenbergu u Osečné. Nějaký Heinrich Erdmann Weickert coby vyšší správní úředník dosáhl v klášteře panen v Liebenthalu

ve Slezsku rytířského stavu (datováno ve Vídni 9. října 1674) s tímto erbem: Štít čtvrcený, vlevo dole a vpravo nahoře ve stříbře se vztyčeným žlutým lvem se vztyčeným dvojitým ocasem, držícím v přední tlapě tři černé „Haggenszeüchen“. Vpředu dole jsou v červené a dole v černé tři stříbrné růže se žlutými „Potzen“, doprovázený v obou dolních částech v základu a ve středu jednou osmibokou hvězdou. Na korunované turnajové přílbě s přikryvadly (zleva) bílo-červeným, vlevo zlato-černým přikryvadlem s pěti pštrosími pery, z nichž obě vnější jsou bílá, střední bílé a další červené a zlaté (Rodinný archiv Wien).

Podle podání listin v zámeckém archivu na Frýdlantě prodal Jonas von Döbschitz 25. ledna 1622 raspenavský „lenní stateček“ za 525 kop míšeňských Jakobu Weigkhardtovi mladšímu. Získal jej kdysi od dědiců Urbana Bassiga. – Tento „stateček“ se později stal poplužním dvorem. Roku 1713 vykazoval 8 polí, 6 luk a 2 provazce lesa. Výsev obnášel 26 2/4 strychu. Nalézalo se tam 11 strychů úhoru, 22 strychů pusté země. Louky vydávaly 13 dvouspřežních vozů sena a 3 právě takové vozy otavy. Ovocná a zatravněná zahada měla rozlohu jednoho strychu, chmelnice 1/8 strychu. Roku 1780 byl stateček rozkouskovan a 1781 prodán poddaným (srov. s. 57n.).

Erb rodiny von Kro nebo Krah, tehdy usedlé v Lužci (srov. s. 60n.), má ve zlatém znakovém štítu stojící, vpravo hledící černou vránu s rozevřenými křídly a na nekorunované helmici s černo-zlatými přikryvadly stojí coby klenot štítonoš (Siebmacher I, tabule 151).

Raspenava byla patrně koncem 14. století lenní vsí. Tuto domněnku posiluje okolnost, že v nejstarším soupisu daní frýdlantského panství není zmíněna mezi obvodními vesnicemi. Snad byl právě onen Contzen von Raspenau, který byl roku 1398 žalován Peterem von Grißlau (Görl. Liber actorum 1389 násl., 160 b), tehdejším leníkem z naší Raspenavy. O půl roku později, 1463, se však ves objevuje jako jako nápravní či poplatná.

e) Místní vývoj (vgl. S. 88-95). Proběhnuvší světová válka s sebou přinesla úbytek počtu obyvatelstva ve všech třech obcích náležejících k církevnímu obvodu. Podle uskutečněného sčítání obyvatel z 15. února 1921 žilo v Raspenavě v 353 domech 1 788 lidí a ve Ferdinandově v 62 domech 328 obyvatel, v celé obci Raspenava tedy ve 417 domech 2 116 obyvatel, kteří se dělili na 569 nájemníků (487 v Raspenavě a 82 ve Ferdinandově). Podle pohlaví se uvádělo ve Raspenavě 836 mužů a 952 žen, ve Ferdinandově 155 mužů a 173 žen, celá obec tedy měla 991 mužských a 1 125 ženských obyvatel. – Obec Luh čítala 1 579 obyvatel, kteří se členili do 292 domů, resp. 404 nájemníků. Z obyvatel bylo 745 mužského a 834 ženského pohlaví. – V obci Lužec žilo v 163 domech 404 mužských a 491 ženských obyvatel, čili celkem 895 obyvatel. Z toho připadlo na Lužec 88 domů s 259 mužskými

obyvateli a 317 ženskými, celkem 576 obyvatel, na Peklo 75 domů s 145 mužskými a 174 ženskými obyvateli, celkem 319 obyvatel. Počet nájemníků dosáhl v Lužci 161 a v Pekle 76.

Podle národnostní příslušnosti čítalo roku 1921:

V obci Raspenava:	2 009 německých státních příslušníků	63 českých státních příslušníků	44 cizinců
V tom z Raspenavy:	1 703 německých	49 českých	36 cizinců
V tom z Ferdinandova:	1 306 německých	14 českých	8 cizinců
V obci Luh:	1 494 německých	47 českých	38 cizinců
V obci Lužec:	835 německých	43 českých	17 cizinců
Z toho v Lužci:	566 německých	10 českých	-
Z toho v Pekle:	269 německých	33 českých	17 cizinců

Podle náboženského vyznání (srov. s. 132n.)

V obci Raspenava:	2 054 římských katolíků	54 evangelíků	6 izraelitů	- jinověrců.	2 bez vyznání
V tom z Raspenavy:	1 741 římských katolíků	39 evangelíků	6 izraelitů	-.	2 bez vyznání
V tom z Ferdinandova:	313 římských katolíků	15 evangelíků	-	-.	-
V obci Luh:	1 544 římských katolíků	35 evangelíků	-.	-.	-
V obci Lužec:	879 římských katolíků	13 evangelíků	-.	3 jinověrci	-
Z toho v Lužci:	574 římských katolíků	2 evangelíků	-.	-.	-
Z toho v Pekle:	305 římských katolíků	11 evangelíků	- I.	3 jinověrci	-

f) **Obecní správa:** Do roku 1850 vedli správu obecních záležitostí obecní rychtáři, vlastníci vesnické rychty („Dorfkretscham“, srov. s. 95n.). Na základě nejnovějších bádání lze sledovat řadu vlastníků rychty v našich obcích zpět do polovice 16. století.

Nejstarším známým raspenavským rychtářem („Scholtes“) byl roku 1531 uvedený dědičný rychtář („Erbrichter“) Matz Stracke (srov. s. 101). Jeho následovník Merten Stracke platil v l. 1560–1561 ze své lenní rychty (čp. 62) daň 1 kopy 12 grošů, o Velikonocích 20 gr. a jako poctu („Ehrung“) 6 gr. Dne 26. března 1564 přenechal právo za 200 kop synovi, Mathesu Strakemu, který zastával rychtářský úřad ještě r. 1582. Zemřel před rokem 1590, neboť tehdy spravoval obecní právo Hans Augsten. 28. dubna 1595 přenechali dědicové Matze Strackesa

lenní rychtu za 1 000 kop nejstaršímu synovi Hansi Strackemu. Po jeho úmrtí přešla rychta spolu s příslušenstvím 1. dubna 1610 za 1 400 kop na Matze Ressela. Dočasně spravoval obecní soud roku 1605 Jakob Wildner. Dne 10. června 1622 postoupil úřad rychtáře Matz Ressel za 1 900 kop synovi Georgu Resselovi. Po jeho smrti ho převzal od dědiců (zastoupených lužským rychtářem Jakobem Kratzerem) 25. ledna 1657 za 800 kop nejstarší syn Johann Ressel. Jeho následovníky (vlastníky) viz s. 102. současným vlastníkem rychty je od 21. září 1904 Otto Rösler.

Úřad obecního rychtáře v Luhu spravoval 1559 Bartel Neumann. 5. června 1570 přenechala jeho vdova rychtu (Nr. 46) za 800 kop synovi Melchioru Neumannovi, jenž ji 20. března 1576 prodal za 675 kop 30 gr. 6 den (824 kop) Nikelu Lienesovi z Dolní Řasnice. Rychtářský dobytek sestával z jednoho koně, dvou volů, čtyř krav a dvou kusů jalovic. 21. února 1595 došlo mezi rychtáři Nikelem Lienesem a Jakobem Wildnerem k výměně statků. Lienes přenechal Wildnerovi dědičný statek a obdržel 300 kop. Nový rychtář Jakob Wildner byl ve svém úřadu ještě roku 1619. Coby jeho následovníka potkáváme roku 1632 Jakoba Krauseho. Ten byl podle „soupisu“ („Spezifikation“) z 8. dubna 1651 protestantem a měl tehdy 48 let. Přenechal dědičnou rychtu 11. srpna 1669 za 575 kop mladšímu synovi Hansi Krausemu. O jeho následovnících srov. s. 106. Od 3. dubna 1889 patří rychta Josefu Wenzelovi.

Nejstarší známý dědičný rychtáře z Lužce je Gregor Benisch, který odstoupil rychtu (č. 24) 19. března 1579 za 500 kop synovi Christophu Benischovi. Od jeho vdovy přešla 22. listopadu 1589 za 610 kop na jejího druhého muže, Hanse Lindnera z Hejnic. Ten přenechal rychtu 10. března 1607 za 825 kop nevlastnímu synovi, Hansi Benesovi. Brzy potom přešla rychta do vlastnictví raspenavského „střelce divoké“ (lesníka) Christophu Neumanna. Prodal ji 10. května 1614 za 825 kop Tobiasi Kemmelovi. Od jeho vdovy (zastoupené též Abrahamem Scholzem a Zachariasem Kemmelem) připadla 12. listopadu 1629 za 625 kop míšeňských Christophu Neumannovi mladšímu. Ten měl tehdy – podle zmíněného „soupisu“ z 8. dubna 1651 – 40 let. Prodal rychtu 16. dubna 1675 za 260 kop bratranci Hansi Georgu Neumannovi. Následující vlastníci rychty jsou uvedeni viz s. 110.

Prvním vlastníkem rychty v Pekle (čp. 11) byl Johann Christoph Demuth. Jeho prvotní koupě je datována do 1. listopadu 1780. Rychtářský úřad však zastával od roku 1785 syn učitele Josefa Tschiedela z Arnoltic. Ten také převzal 15. března 1797 tuto rychtu za 735 zl. od Johanna Chr. Demutha. Ten přenechal rychtu 25. května 1828 za 850 zl. synovi Josefa Tschiedela († 19. dubna 1867), od něž ji koupil 8. března 1864 za 3 500 zl. vnuk Josef

Richter († 24. března 1880). Odevzdáním pozůstalosti 26. května 1880 připadl majetek vdově Marii rozené Krauseové z Oldřichova v Hájích († únoru 1926). Odstoupila jej notářským aktem z 31. července 1902 synovi Franzi Josefu Richterovi. Po jeho smrti († 2. října 1924) byla rychta připsána vdově Antonii rozené Pohlové a Richterovým dětem jménem Elfriede, Hedwig, Hermann a Hubert Richter. Od 23. září 1929 vlastní rychtu syn Hermann Richter.

Změny v obecním zastoupení od roku 1914: Na základě nového zákona o obecních volbách z 31. ledna 1919, sbírka zákonů a nařízení č. 75, se konaly 15. června 1919 ve všech obcích nové volby, které v mnoha oblastech jizerské župy skončily vítězstvím sociálně demokratické strany. Ve volbě do obecního zastupitelstva v Raspenavě v červenci 1919 byl znovu zvolen dosavadní starosta obce, Josef Walter č. 78 (Německá strana jednoty, „Deutsche Einheitspartei“). Jeho zastupiteli byli určeni: jako 1. Bernard Scholz z Raspenavy čp. 341, jako 2. Franz Weiß z Ferdinandova čp. 13 (oba sociální demokrati). Ve volbách do obecního zastupitelstva konaných v Luhu 3. července 1919 vyplynula tato volba: obecním starostou se stal rytec Ferdinand Gries čp. 68 (sociální demokrat), jako 1. zástupce byl zvolen polnohospodář Franz Hockeborn (Deutsche Einheitspartei), jako 2. zástupce a jednatel hospodářské rady Franz Prade č. 133 (sociální demokrat). Ve volbách do obecního zastupitelstva v Lužci 9. července 1919 nastoupil na místo dosavadního obecního starosty Friedricha Effenbergera truhlář Julius Scholz č. 74. Zástupcem se stal Franz Richter, vlastník rychty v Pekle č. 11. Dne 4. listopadu 1927 (v posledních obecních volbách) Hermann Krause z Pekla čp. 81. Starosta Josef Walter z Raspenavy zemřel 7. května 1928 jako 75letý. Svůj obecní úřad zastával 23 let. Ve volbách do obecního zastupitelstva 18. května 1928 se stal starostou hostinský Josef Ressel č. 68. Na místo prvního zastupitele byl povolán Anton Krause č. 365 a jako druhý vrchní učitel Franz Blumrich č. 333. Na místo starosty v Luhu nastoupil po volbě starosty, konané 28. září 1923, hospodář Karl Wöhl č. 106. Nahradil Ferdinanda Griese. Jeho prvním zástupcem je dosud Franz Prade č. 133, jako druhý zástupce působil do roku 1928 Franz Josef Killamnn č. 21 a po něm Josef Pfeifer č. 186.

Raspenavský obecní tajemník Stefan Müller (srov. s. 116) vstoupil koncem roku 1919 do důchodu. Jeho místo poté převzal Josef Kretschmer č. 263, který byl ve službě do 1. května 1922. Od tohoto období do 30. září 1924 se přechodně ujal písařské služby Franz Blumrich č. 71. Dosavadním obecním tajemníkem je Oskar Dreßler (nar. 5. prosince 1900 ve Štěrbovině (Stirbon), obec Pelkovice (Pelkowitz), bytem v Raspenavě č. 335). Coby obecní tajemník v Luhu pracuje od 1. ledna 1906 Franz Horn (nar. 4. září 1875 v Raspenavě č. 150, bytem v Luhu č. 287). Jeho předchůdcem byl Franz Maier z Luhu č. 154.

Místo obecního písaře v Lužci obstarává sám současný starosta a místní síly jsou přibírány jen na výpomoc. jen. – coby obecní policisté působili v Lužci: počátkem války Ferdinand Neumann č. 9, od 1916 do 1. listopadu 1921 Eduard Neumann č. 82, od 1. prosince 1921 do 1. července 1929 Josef Ressel č. 80, od 1. do 30. července 1929 Gustav Neumann č. 43 a od 1. srpna 1929 Josef Tietz z Pekla č. 23.

Na obecním zasedání konaném v raspenavské škole 28. října 1919 přednesli obecní rada Rudolf Damm a starosta Ferdinand Gries obecním zastupitelstvům z Raspenavy a Luhu referát o sjednocení obcí Raspenava, Luh a Lužec. Volební shromáždění z 9. listopadu 1919 prozatím nepověřilo své starosty, aby souhlasili se sloučením, nýbrž odsunuli rozhodnutí až do vyjasnění hospodářských poměrů obcí. 28. prosince 1920 se znovu konalo společné sezení obecních zastupitelstev Raspenavy, Luh a Lužce. Tentokrát hlasovalo na základě návrhu sjednocovacího výboru pro splynutí obcí: 45 zastupitelů (Raspenava 17, Luh 14, Lužec 14); proti sjednocení obcí: 22 zastupitelů (a sice Raspenava 11, Luh 10, Lužec 1). Tím byla nabídka ke sjednocení přijata většinou 23 hlasů. Žádost, podaná poté na ministerstvo vnitra nebyla dodnes vyřízena. Kromě toho uplynula také působnost zákona č. 117 z r. 1921 a č. 257 z r. 1923, na jeho základě je vláda zmocněna ke sjednocování a oddělování obcí.

Daňové poměry obcí církevního obvodu budou charakterizovány úředními počty z roku 1928. Postihují daňové přírážky přímých daní s vyloučením daně z příjmu: Raspenava: 77 908 K, Luh: 389 150 K, Lužec: 11 232 K a Peklo: 1 615 K.

g) K dějinám kostela (srov. s. 122n.). Během minulé světové války ztratil Boží dům v důsledku odvozu zvonů pro válečné účely zvony, které dodala firma Richard Herold (srov. s. 138n.). 18. prosince 1916 musely být odevzdány tři zvony. Čtvrtý 21. prosince 1917. Poté, co nastal čas míru, dodala kostelu firma R. Herold čtyři nové zvony o celkové váze 2 517 kg. Jejich zhotovení stálo celkem 104 715 K 68 h. Posvěcení se konalo 13. srpna 1922. Velký zvon (má průměr 104 cm a váhu 1 348,70 kg) nese nápis: „Friede sei mein Geläute, Gott zur Ehre, euch zur Freude“ („Ať je mým hlasem mír, Bohu ke cti, Vám k radosti.“). Druhý zvon (v průměru 104 cm o váze 607,70 kg) obsahuje věnování: „Diese Glocke wurde im Jahre 1922 von Herrn Alfred von Richter-Wittbach und seinen Schwestern der Frau Jenny von Heintschel-Heinegg und Frau Elsa von Siegmund gespendet“ („Tento zvon byl věnován roku 1922 panem Alfredem von Richter-Wittbach a jeho sestrami paní Jenny von Heintschel-Heinegg a paní Elsou von Siegmund“.). Nápis třetího zvonu (průměr 85,5 cm, váha 362,25 kg) zní: „Glück und Segen, ewiges Heil / Unsern Gönnern werd' zuteil“ („Štěstí a požehnání, věčnou spásu / našim mecenášům přinášet budu.“). Na čtvrtém zvonu (průměr

71 cm a 198,75 kg váhy) stojí: „Aus der Leidensnacht hienieden, gehet ein zum Himmelsfrieden“ (Z noci utrpení zde na zemi se přichází do pokoje na nebi.“).

Raspenava měla již před reformační dobou svého vlastního faráře (srov. s. 142). Farář Mathias Lehmann, zmiňovaný roku 1492, je zmíněn ještě ve středu před Božím hodem svatodušním roku 1494 jako „er Mathes von Raspenau“. – Z časů protestantismu je v zámeckém archivu na Frýdlantě uchováno větší množství kostelních účtů. Když byly v Raspenavě 7. prosince 1575 zavedeny kostelní účty, byli kromě zdejšího faráře Johanna Altaeuse přítomni frýdlantský kazatel magistr Georg Müldner, jindřichovický farář Johann Asch, ludvíkovský farář Thomas Scholze, Hans von Maxen z Raspenavy, Georg Jacobi, veřejný notář ve Frýdlantu a také církevní otcové Hans Krause z Luhu a Michel Riedel z Raspenavy. Tyto církevní účty vyhotovil panský hejtman Melchior von Langenau a Strelitz. Soupis kostelních účtů ze 6. března 1583 se událo v přítomnosti hejtmána Hanse Mlázovského z Těšnice (Hans Mlazowsky von Tieschnitz), Nikela von Grißlaw na Loučné, Martina Nußlera z Frýdlantu a zdejšího faráře Zachariase Maurera. Kostelní účty z 2. května 1611 a 17. června 1614 byly sestaveny v přítomnosti kancléře Abrahama Hauensteina. Ve frýdlantském zámeckém archivu leží také „Inventarium bei der Pfarre zu Raspenau“ („Inventář fary v Raspenavě“), poznamenaný kancléřem Hauensteinem i faráři Gabrielem Biertigelem starším a Gabrielem Biertigelem mladším. Pochází pravděpodobně z roku, v němž nastoupil do svého úřadu Gabriel Biertigel mladší (1611). Podle soupisu se tehdy na faře nacházelo: „sieben Scheffel und 2 Viertel Korn auffm Boden. Item 3 schl. und 2 Viertel geseet. Und so was drüber geseet, muß dem Anteeessori die Ackerarbeit umb j Görlitz'schen Gulden zu einem scheffel abgelöset werden. Item: Soviel Hafer, als auf ein halb Jahr an Dezem gegeben wirdt. Item Ein Alter böser Tisch. Item Ein Spanbett. Item Ain Merken, so löchricht. Item Ein Alter Mörsell ohne stempel. It. Ein Kößell. Desgleichen ein Ofenroß. Ein bratspissell.“ „sedm měřic a dva čtvrtce žita na půdě. Také tři měřice a dva čtvrtce výsevu. A co bylo nad to, co bylo vyseto, se musí zaplatit tomu předcházející polní práce za 1 zhořelecký zlatý za měřici. Také: kolik ovsu, když je dáván na důl roku na desátek. Také: staré špatný stůl. Také: kostra postele s popruhy napnutými do kříže. Také: „Merken“, co je dřevé. Také: starý moždíř bez paličky. Také kotel. Tamže kamnový rošt. Rožeň k pečení.) Jmenovec raspenavského pastor Balthasara Ansorgeho, rovněž zvaný Balthasar, byl v letech 1590–1623 pastorem v Arnolticích u Děčína (Exkurs-Klub XXXVIII, s. 126, srov. s. 142). Budiž ještě poznamenanáno, co učinil v Raspenavě působící pastor Martin Schultheis, narozený v Žilichově (Züllichau v Německu). Roku 1563 napsal do staré farní pamětnice: „Hilf Gott,

du ewiges Wort / im Leibe hier, der Seele dort; / fromm bin ich nicht, das ist mir leid, / Bekenn mein Sünd, ich Gnade bitt / an Christ glaub ich allein / sein Blut allein macht rein“ („Bože pomoz, ty věčné slovo / v těle semo, v duši tamo; / zbožný nejsem, to mne mrzí, / vyznávám svůj hřích, prosím o milost / avšak věřím v Krista / jeho krev očišťuje“) (Bennesch, Haindorf, s. 147).

Po odchodu posledního pastora, Friedricha Moritia, byla Raspenava přiřčena v letech 1624–1726 k děkanství frýdlantskému. Přesto však do Raspenavy s vědomím vrchnosti dosadil frýdlantský děkan, Sebastian Balthasar, kaplana. Píše o tom 10. února 1631 Valdštejnovu zemskému hejtmanovi Gerardovi von Taxis: „wegen des Ortes Haindorf“ („kvůli obci Hejnice“, srov. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde, XVIII, s. 159). Nesměl tam však zůstat příliš dlouho. Byl to jistě onen Hans Fuchs (Vulpus), který obdržel roku 1629 faru v Boleslavi (Bunzlau) ve Slezsku coby „gewesener Pfarrer“ („bývalý farář“) z Raspenavy (srov. s. 144n.). Působil v Raspenavě asi do r. 1627. Zpráva o duchovenských osadách a kostelech panství Frýdlant z 8. dubna 1651 praví, že ve zdejší farnosti už není 24 let žádný duchovní a bohoslužby jsou obstarávány z Frýdlantu. Podle téže zprávy potřebovaly kostely i fara opravit. Desátek činil 24 měřic 1 čtvrtec a 1 míru žita, 23 měřic 3 čtvrtce 3 míru ova a 2 kopy 3 královské groše 5 denárů stříbrného úroku.

Roku 176 nastalo oddělení Raspenavy od Frýdlantu a znovuzřízení fary. Zřizovací listina je datována 15. ledna 1727. Podle ní zahrnoval farní pozemek 30 strychů výsevu. Sedláci měli odvádět 12 dní polní práce a 3 dny žacích prací, naštipat a dovézt 4 hromady dříví. Desátek z přifařených vsí Raspenava, Luh, Lužec a Hejnice obnášel 27 měřic 1 míru žita a 22 měřic 2 čtvrtce 1 míru ova. Tehdejší farář Franz Vogl, patnáctý duchovní od znovuzřízení fary, uvádí od roku 1927 titul arciděkana.

Jeho předchůdci byli: 1726–1730 Anton Kopsch († 13. srpna 1775 jako děkan v Liberci), 1730–1741 Ignaz Christoph Berndt (nar. 24. července 1700, † 14. listopadu 1754 v Hrádku), 1741–1753 Johann Georg Pohlen († 23. června 1753, stár 56 let), 1753–1754 Anton Schneider († 31. srpna 1766 jako děkan ve Frýdlantu), 1755–1759 Ignaz Luna († 1. dubna 1763 v Rochlici, 37 let), 1759–1774 Adam Josef Ruffer (nar. 12. února 1708, dosazen 15. června 1750, † 14. března 1774), 1774–1792 Johann Christoph Just (nar. 1722, dosazen 1750, † 13. listopadu 1792), 1793–1813 Thaddäus Knobloch (nar. 6. února 1743, dosazen 1769, † 17. května 1813), 1813–1816 Andreas Leubner (nar. 2. března 1777, † 15. dubna 1829 ve Vsi), 1816–1850 Franz Peuker (nar. 20. června 1782, dosazen 1804, † 3. dubna 1850), 1851–1866 Franz Hoffmann (nar. 16. srpna 1796, † 6. června 1866), 1866–

1876 Augustin Klindert (nar. 27. října 1815, † 1. března 1883 ve Frýdlantu), 1877–1885 Stefan Ressel (nar. 22. srpna 1820, † 19. listopadu 1885), 1886–1897 Josef Hoffmann (nar. 17. ledna 1815, † 16. dubna 1901) a 1897–1908 Franz Wildner (nar. 2. ledna 1838, † 5. září 1920 jako osobní děkan, konsistoriální rada a biskupský notář).

Z dřívějších kaplanů (srov. s. 154n.) zemřel Karl Franz Musch 8. prosince 1889 jako děkan dómu v Litoměřicích (nar. 17. března 1839, dosazen 15. července 1867), Heinrich Sommer (nar. 1843) 9. září 1913 jako farář v důchodu ve Václavicích u Frýdlantu, Franz Jomrich (nar. 1834) 6. března 1920 jako děkan v důchodu v Novém Městě p. S., Ferdinand Tschörner (nar. 1845) 9. května 1916 jako farář v důchodu v Bulovce u Frýdlantu a Johann Reißig (nar. 1874) 7. dubna 1927 jako osobní farář a samostatný kaplan v Sušanech.

Paulus Pohl, kaplan činný v letech 1826–1827, byl rodákem z Nového Města p. S. (nar. 6. srpna 1801).

Od doby, kdy se objevil první díl místních dějin (tj. tato kniha), působili jako kaplani: 1908–1913 Augustin Grohmann z Petřvaldu (nar. 1. září 1880, dosazen 16. července 1905, odešel 1. září 1913 do Bíliny, t. č. v Cínovci), od 16. září 1913 do 1918 Reinhold Heuel z Hörde (nar. 5. května 1889, dosazen 13. července 1913, odešel 13. února 1918 do Dortmundu, diecéze Vaderhorn a t. č. je farářem a doktorem filosofie v Lützen u Lipska), od 16. září do 18. října 1917 Franz Kalusza z Kreuzberger Hütte z pruského Slezska (nar. 30. listopadu 1890, dosazen 11. července 1915, zde jen pomocný kaplan, odešel do Těchlovic, t. č. v Smržovce) a od 1. září 1918 do 12. února 1923 Josef Siegmund z Nového Města p. S. (nar. 6. června 1893, dosazen 2. června 1918, jeden čas vrchní úředník dobročinného spolku „Caritas“ („Láska“) v Karlových Varech, t. č. údajně nájemce pozemků nebo správce statku ve Štýrsku). Církevní patronát, dosud náležející současnému majiteli panství Frýdlant, převzalo koncem roku 1929 ministerstvo zemědělství.

Okresní vikář Stefan Neumann (srov. s. 159) zemřel 21. listopadu 1918 jako 75letý ve Frýdlantu. Následující vikář Josef Funke úřadoval do 1924 a zesnul 27. října 1924 v Chrastavě. Jeho nástupcem se stal současný vikář, Johann Röttig, děkan ve Frýdlantu.

Na místo regenschoriho (ředitele kůru), které zastával Rudolf Neumann (nar. 23. dubna 1886 v Bulovce č. 229, srov. s. 158), nastoupil roku 1924 Oswald Horn (nar. 17. září 1898 v Raspenavě jako syn obecního tajemníka Franze Horna z Luhu, absolvent hudební školy v Přísečnici). – Kostelník Josef Wildner z Luhu zemřel 23. února 1913, v 70 letech. Dosavadním kostelníkem je Josef Wildner z Luhu č. 50.

Budiž zde ještě zmíněno, že při požáru staré papírny ve Ferdinandově 16. května 1923 byl na věžicce uložený zvonek zničen (srov. s. 337). 1. srpna 1923 byl proto na domu důlního ve Ferdinandově zřízen nový zvonek, ulitý v Broumově Octavem Winterem.

Poslední biřmování v Raspenavě se konalo 1. května 1927.

h) **K dějinám školy.** Již k roku 1589 je doložena existence školy. Jejím představeným byl písař Jörge Hopfe (srov. s. 174). Nejstarší škola raspenavského církevního obvodu stála patrně na pozemku Luhu. Stará městská kniha zmiňuje 29. května 1607 písaře (kostelního písaře, „Kirchenschreiber“) Christophu Wentzsche z Luhu. Podle záznamu ve vrchnostenské pozemkové knize roku 1615 (fol. 59) potvrdil listinou z 20. března 1614 místní soud v Luhu, že za 13 kop byla prodána Christophu Neumannovi „alte Schulhäusel auf der Aue zunächst Lorenz Kirchhofs und Valten Luxens Auenhäuseln“ („stará škole na nivě v blízkosti nivních domků Lorenze Kirchhofa a Valtena Luxe“). „Weilen aber selbes Häusel dieweil des Schreibers Wohnung gewesen (und daher) zuvor ohne Dienste (Robotdienste war), hat der neue (Käufer) die laufenden Abgaben zu leisten.“ („Protože však týž domek byl dosud bydlištěm písařovým a byl bez robotních povinností, bude je muset vykonávat nový kupující.“). Po zrušení této školy mohl být zakoupen dům na levém břehu Smědé na raspenavském pozemku a na něm nově vystavěna škola. Roku 1633 vyučoval v raspenavské škole kostelní písař Christoph Ulbricht. V Novém Městě p. S. získal 6. dubna 1633 za 147 kop dům Tobiasu Brücknera, postavený v „Hornické uličce“ („Berggasse“). Za tutéž částku pak prodal dům 30. ledna 1634 Christophu Pietschovi. Jako první katolický učitel se objevuje roku 1658 Georg Exner. Soupis „unangesessenen Haußgenossen der Herrschaft Friedland“ („neosedlých domácích z 20. dubna 1658 jej nazývá Georg Öchßner a za zemi původu označuje Slezsko. Jindy je psán jako Äxner. Úřad učitele zastával ještě roku 1683. Nedalo se zjistit, zda zde také zemřel. Jeden soupis datovaný 30. května 1666 oznamuje, „Was der KirchenSchreiber zu Raspenau Jährlichen In Ein und Andern Von der Gemein Müldenau Zu Empfangen hat.“ („co kostel písař v Raspenavě dostal ročně od jedné či druhé obce v Luhu“). Stojí tu: „Erstlichen Giebt Ihme der scholtes Jährlichen 4 Brodte. Item 2 garben Korn, 2 garben Haber. – Mehr seindt 22 pauer, so ins Kirchspiel Raspenau gehörig, deren giebt ihme ein Jeder Jährlichen 2 Brodte. Seindt zusammen 44 Brodte. Mehr giebt ihm ein Jeder Jährlichen 1 garbe Korn undt 1 Garbe Haber Seindt an Korn 22 garben, Haber 22 garben. – Ein Jeder, so in daß Kirchspiel gehöret, Giebt Ihme Jährlichen Zum H. Abende Gründonnerstag, Was einem Jedem beliebt. – Von Einer Dancksage bekomt er 3 kr. Und von einer Vorbitt Ein kr. – Mit den begrebnissen wirdt es gehalten Wie zu Raspenau, allwo

Sie Engepfardt sein, jedoch Wird das Vermögen Und Unvermögen beobachtet. – Daß dem Also, Gestehen Wir scholtz und Geschworene mit unsern gewissen. Müldenau den 30ten May Ao 1666. Jacob Krause, rychtář, Christoph Lux, obecní starší, Gregor Neumann, Hannß Walter, Hannß Wöhle, přísežní konšelé“ („Zaprvé mu rychtář dává ročně čtyři chleby. Také dva snopy žita, dva snopy ovsa. – Více: je 22 sedláků příslušejících k církevnímu obvodu Raspenavy, z nichž mu každý dává ročně dva chleby. To je dohromady 44 chlebů. Více: dává mu každý z nich ročně jeden snop žita a jeden snop ovsa, což je 22 snopů žita a 22 snopů ovsa. – Jeden každý, který náleží církevnímu obvodu, mu ročně dává na Svatý večer a na Zelený čtvrtek, co se každému zlíbí. – Za jedno díkůvzdání dostává tři krejčary a za každou přimluvu krejcar. – S pohřby je to zařízeno jako v Raspenavě, jež je přifařena, ale přece jen se bere ohled na movitý a nemovitý majetek. – Že tomu tak je, stvrzujeme na své svědomí my rychtář a obecní přísežní. V Luhu 30. května léta 1666.) (zámecký archiv Frýdlant).

Coby nástupce učitele Georga Exnera potkáváme roku 1684 Gottfrieda Görlacha. Na jeho místo nastoupil kolem roku 1688 kantor Christoph Gäbel (Gebel, Gebler), předtím činný v Novém Městě. Je opakovaně zmiňován v matrikách z let 1688–1700. Snad je to onen „cizí učitel“ („fremde Schulmeister“), který byl roku 1701 sesazen ze svého úřadu. 1. října 1701 převzal školní službu Gottfried Ressel z Jindřichovic, který zde působil ještě roku 1709. V letech 1711–1761 byl představeným školy „Ludimagister“ Johann Heinrich Knirsch (nar. asi 1686, manželský syn Hanse Christopha Knirsche). Coby zdejší učitel získal 26. října 1729 v Novém Městě za 60 kop dědičný pozemek od Christopha Altmanna, a postoupil jej 8. září 1743 za 100 kop „wohledlen und gestrengen Herrn“ („vzácnému a statečnému pánu“) a měšťanu Antonu Wüldnerovi. Knirsch opustil tento svět 2. února 1768, ve věku 82 let. Z oné doby, a sice před 20. červencem 1730, se ve frýdlantském zámeckém archivu ještě dochoval „Inventář důchodů a jiných příjmů učitele v Raspenavě“ („Inventarium der Accidenten und anderer Einkünfte des Schulmeisters zu Raspenau“). V letech 1761–1793 opatroval učitelskou službu syn Johann Nepomuk Knirsch (nar. 31. ledna 1734 v Raspenavě). Jako 41letý muž navštěvoval od 15. dubna 1776 po čtyři týdny (třetí) úvodní kurz pro novou výuku, uspořádaný libereckou normální školou. Po smrti své první manželky, Anny Kathariny Barbary Pietschové z obce „Laden“ u Jablonného dne 1. února 1761 se opět oženil, a to 13. října 1772 s Marií Katharinou Worfovou z Hejnic. Poté, co roku 1793 opustil školní úřad, koupil 11. října 1761 od Hanse Michela Wildnera za 200 kop polní zahradu č. 25 v Luhu. Přenechal ji 10. November 1804 za 2 550 zl. svému zeti Ignazi Effenbergerovi (byl mužem jeho dcery Františky). Zemřel jako výminkář 21. října 1822 v Luhu č. 25. O jeho nástupcích

Johannu Mathiasu Hübnerovi (1793–1857), Antonu Herrmannovi (1857–1870), Emanuelu Preislerovi (1870–1892), Heinrichu Vaterovi (1893–1904, † 22. dubna 1923) a Adolfu Würfelovi (1904–1908) srov. s. 180n. Poslední z nich (nar. 2. května 1858) zemřel 12. února 1918 ve svém domovském městě Liberci a byl pochován do rodinného hrobu na raspenavském hřbitově. Anton Gabler, který na své místo vrchního učitele nastoupil roku 1909, odešel do důchodu 1. července 1921. Jeho nástupce, vrchní učitel Karl Kotrubczik (nar. 9. ledna 1864 ve Freistadtu ve Slezsku, zde od 1. ledna 1921) odešel do důchodu 31. srpna 1925. Dosavadním vrchním učitelem je Franz Blumrich (nar. 19. dubna 1872 v Krásném Lese, předtím učitel tamže).

V důsledku zřízení zdejší měšťanské školy (1. září 1920) byla dosavadní šestitřídka národní školy změněna na pětitřídku. Od 1. září 1925 se stala čtyřtřídkou s provizorní paralelkou ke čtvrté třídě. Tato souběžná třída byla zrušena 1. září 1926. Na základě stoupajícího počtu žáků obdržela národní škola výnosem zemské školní rady z 2. listopadu 1929, „Z. 1A–1859/1, L Sch. R. číslo 118.152 ai 1929 (BSA. z 9. listopadu 1929, Z. 2330)“ opět provizorní paralelku ke čtvrté třídě, která byla otevřena jako postupná pátá třída 11. listopadu 1929. Pobočka v dolní Raspenavě byla na základě výnosu okresního školského výboru z 9. května 1925, Z. 1100, zrušena kvůli nedostatečnému počtu žáků (10), a to koncem školního roku 1924–1925.

Jako starší školní pomocníci v Raspenavě zde mohou být ke s. 180 poznamenáni: 1776 Johann Anton Kraus (jako zdejší vychovatel, tehdy dvacetiletý, poslouchal od 10. června 1776 pátý úvodní kurz do nového učebního způsobu, a to po čtyři týdny na liberecké normální škole), 1787 Franz Appelt (nar. 1764, † 28. července 1835 jako učitel v Dětrichově), 1818–1820 Josef Diebek (nejprve přes čtyři měsíce pomocník v Hejnicích, zůstal v Raspenavě tři roky a šest měsíců, působil pak jako pomocník v Ruprechticích a Wittig (Smědavě?), od 1842 jako zástupce v Oldřichově u Hrádku nad Nisou), 1832 Franz Möldner z Vratislavic (nar. 1805, † 20. dubna 1870 jako učitel v Rochlici u Liberce), 1833–1834 Eduard Bernard Geisler z Dolních Pertoltic (nar. 24. listopadu 1798, † 17. srpna 1844 v Andělce u Chrastavy), 1840 Philipp Pfohl z Janova Dolu (nar. 24. dubna 1806, potom krátký čas v Hejnicích, od 1841 učitel v Háji a od 1848 učitel v Dolní Suché u Liberce, tam † 7. listopadu 1853) a 1840 Josef Peuker z Filipovky (nar. 24. června 1820, později v Andělce, kde odešel do důchodu, † 4. února 1903 v Hrádku).

Z dříve ustanovených bývalých učitelů v Raspenavě byli penzionováni: 1919 Josef Porsche jako vrchní učitel v Hejnicích, Adolf Stärz jako ředitel měšťanky v Hejnicích a Josef

Mauermann jako vrchní učitel v Oldřichově v Hájích; 1924 Franz Werner jako vrchní učitel ve Vsi, 1926 August Fuhrmann jako vrchní učitel v Lázních Libverda, 1925 Josef Herbig (nar. 1869) jako definitivní učitel v Jindřichovicích p. S. v Novém Městě p. S. 1929 Friedrich Hoffmann (nar. 1879) jako hlavní školní učitel ve Vídni (s titulem „Hauptschuldirektor“ – hlavní školní ředitel). Od roku 1909 penzionovaná učitelka Anna Kirschner se vdala 9. srpna 1909 za Franze Ressela z Raspenavy č. 47.

Zemřeli: 16. dubna 1920 ve Frýdlantu učitel Anton Rück (srov. s. 184), 18. srpna 1914 v Chomutově Prof. Josef Weber (s. 185 a 197), 30. ledna 1906 v Dětřichovci učitel Wilhelm Hoffmann (s. 185), 29. března 1917 v Liberci Moritz Eckstein (byl v letech 1877–1897 vedoucím německé národní školy v Radnici u Plzně a po jejím zrušení do r. 1907 učitelem v Raspenavě, srov. s. 186), 9. května 1920 v Raspenavě Gustav Kleinert (od 20. února 1920 vrchní učitel v Bílém Potoce, tam však pro nemoc nenastoupil, s. 188), 4. července 1918 ve Zwickau (Cvikově?) učitelka ručních prací v důchodu Marie Wetrowetz (vyučovala na školách ve Vsi, Pertolticích, Arnolticích, Bulovce, naposledy v letech 1895–1910 v Raspenavě, s. 188), 5. ledna 1921 v Raspenavě Franz Pfeiffer (nar. 3. července 1863 ve Frýdlantu, od 1. ledna 1893 v Raspenavě, penzionován 1. června 1919, byl od 1. října 1897 do 31. srpna 1918 také vedoucím průmyslové pokračovací školy, srov. s. 185 a 188), 7. října 1917 v Jablonci n. N. Gustav Tataun (nar. 1841 v Nové Vsi u Jablonce n. N., po získání učitelského oprávnění 1861–1863 školní pomocník v Dolním Hanychově u Liberce, pak do 1865 v Raspenavě, potom podučitel v Josefodolu, od 1870 učitel v Dalešicích, od 1873 v Lažištěku (Schlag) a 1878–1904 vrchní učitel ve Mšeně nad Nisou (Grünwaldu), srov. s. 192), 21. října 1916 ředitel měšťanky Franz Mohaupt v České Lípě (s. 184), 10. prosince 1921 v Pyburgu vrchní učitel Josef Mohaupt (s. 184), 6. července 1927 v Hejnicích ředitel měšťanky Emil Tschakert (s. 185), 5. října 1922 v Křižanech učitelka ručních prací Anna Čečatka (s. 188) a 12. prosince 1929 v Podmoklech odborný učitel Julius Michel (s. 184). V Dubé nebo v České Lípě měl také zemřít učitel Engelbert Wagner (s. 176). V ruském zajetí zemřel 1. června 1915 u Samarkandu učitel Leonhard Thiem (s. 186).

Od dokončení tisku prvního dílu předložených obecních dějin (1914) byli činní jakko učitelé v raspenavské národní škole: od 1. září 1907 – do 1. září 1917 Marie Jäger (nar. 10. června 1888 ve Frýdlantu, poté ve svém rodném městě, t. č. je tam odbornou učitelkou, viz též pod měšťanskou školou), od 1. srpna 1906 dosud Ernst Menzel (nar. 15. Mai 1885 v Raspenavě, působil od 1. září 1907 do 31. srpna 1925 v pobočce – s přerušením ve školních letech 1914–1915 a 1915–1916, ve kterýchžto letech byla pobočka uzavřena a on působil jako

zástupce řídicího učitele Rudolf Luxe ve Wilhelmshöhe (na Malé Jizeře), a v době od 1. září 1925 do 25. února 1926, když byl přidělen škole v Lužci ke službě – , od 1. března 1926 opět v Raspenavě), od 15. září 1908 do 15. července 1916 Max Menzel (narozen 5. července 1889 v Raspenavě, poté v Kunraticích, t. č. v Dětrichovci), od 1. února 1913 do 15. září 1916 a opět od 16. července 1917 do 31. srpna 1926 Ernst Burde (nar. 28. září 1884 v Jeřmanicích – Buršíně u Liberce, mezitím od 16. září 1916 do 15. července 1917 služba ve Frýdlantu a Habarticích, t. č. ve Frýdlantu), od 16. září 1914 do 11. října 1914 Karl Neumann (nar. 27. září 1894 v Raspenavě, byl 13. října 1914 povolán do vojenské služby, přišel na zdejší měšťanku 1921, t. č. odborný učitel v Jindřichovicích), od 1. září 1918, resp. 1. srpna 1919 do 28. února 1925 Anna Rösler (nar. 24. srpna 1896 v Jindřichovicích p. S., předtím v Oldřichově v Hájích, byla ustanovena dekretem z 1. září 1918 v Raspenavě, vyučovala však ještě do 31. července 1919 v Oldřichově v Hájích, t. č. definitivní učitelka v Bulovce), od 1. prosince 1918 do 1. ledna 1919 Franz Effenberger (nar. 14. prosince 1898 v Hejnicích, předtím v Dolní Řasnici, poté v Habarticích, t. č. v Andělce), od 16. září 1919 do 1. září 1920 Gustav Neumann (nar. 18. ledna 1901 v Ludvíkově, odkud přišel do Bulovky, t. č. v Katharinaberg (Hora svaté Kateřiny v Krušných horách), od 16. září 1919 do 1. září 1920 Marie Hirschmann (nar. 3. dubna 1900 ve Frýdlantu, poté ve Frýdlantu, Bulovce a jiných školách okresu, t. č. v Kaltenbrunn okr. Kaplitz /Studánky, okr. Kaplice?/, vdaná pod jménem Weyszer), od 16. listopadu 1919 do 31. srpna 1920 Wilhelm Pfeifer (nar. 5. ledna 1900 v Alt-Habendorf (Stráž n. N.?), předtím v Oldřichově v H., poté v Kunraticích, t. č. ve Frýdlantu), od 1. září 1920 do 1. září 1922 Karl Just (nar. 9. prosince 1895 v Novém Městě p. S., předtím v Ludvíkově p. S., poté v Bílém Potoce a Heřmanicích, v posledním služebním místě jako definitivní učitel a provizorní řídicí učitel do 31. srpna 1927, od 1. září 1927 definitivní učitel v Lužci), os 1. září do 30. listopadu 1920 Franz Pfeiffer (nar. 4. listopadu 1897 v Raspenavě, poté v Hejnicích, t. č. ve Frýdlantu), od 1. září 1920 dosud Adolf Herbig (nar. 13. prosince 1891 v Raspenavě, předtím v Hohenwaldu (u Frýdlantu), od 1. března 1925 do 31. srpna 1925 v předcházející službě v Lužci), od 1. září resp. 16. prosince 1920 dosud Johann Krousky (nar. 29. září 1889 v Nisku (Halič), předtím v Mníšku a Bílém Potoce, od 1. července 1927 také vedoucí průmyslové pokračovací školy), od 16. září do 31. října 1921 Karl Legler (nar. 13. ledna 1901 v Novém Městě p. S., t. č. ve svém rodném městě), od 31. října do 12. listopadu 1921, pak od 12. června 1928 do 31. října 1928 a opět od 11. listopadu 1929 dosud Franziska Weber (nar. 5. března 1899 v Luhu, předtím učitelka ručních prací ve Vsi, sem přidělena do nově otevřené paralelní třídy), od 1. září do 31. prosince 1921 jako učitelka

literní a od 22. února 1922 do 30. září 1922 jako zastupující učitelka ručních prací Hildegard Kretschmer (nar. 21. prosince 1900 v Dolních Pertolticích u Frýdlantu, t. č. na pomocné škole ve Frýdlantu), od 1. září 1922 do 31. října 1922 Ludwiga Görlach (nar. 23. července 1900 v Přebýtku-Ludvíkově p. S., předtím ve Frýdlantu, t. č. provdaná Hütterová ve Frýdlantu, vzdala se učitelského povolání), od 17. února 1923 do 31. března 1923 Rudolf Bienert (nar. 25. srpna 1900 v Novém Habendorfu (Stáži n. N. u Liberce), předtím v Arnolticích, potom v Dolní Oldříši, t. č. v Černousích), od 1. června do 31. srpna 1925 Friedrich Bitterlich (nar. 24. července 1895 v Bílém Potoce u Frýdlantu, předtím v Hejnicích, t. č. ve Vysokém), od 1. března 1925 do 31. srpna 1926 Elisabeth Augsten (nar. 25. srpna 1890 v Hejnicích, předtím na dívčí škole ve Frýdlantu, poté na měšťanské dívčí škole v Hejnicích, t. č. definitivní učitelka v Dětrichově u Frýdlantu), od 1. září 1928 do 30. září 1928 Oskar Morche (nar. 13. listopadu 1902 v Hajništi, předtím ve Frýdlantu, potom v Dětrichově a Hejnicích, t. č. v Heřmanicích) a od 1. září 1929 dosud Martha Neumann (nar. 24. prosince 1892 v Jindřichovicích p. S., předtím v Habarticích).

Měšťanská škola. Ke zřízení měšťanské školy v Raspenavě byly již snahy před začátkem Světové války (srov. s. 170, poznámka). Po politickém převratu svolila školská rada v Praze roku 1919 se zřízením jedné (obvodní nebo oblastní) měšťanské školy se sídlem v Raspenavě. Na základě výnosu zemské školské rady z 18. srpna 1920, „Z. IA–1288/1 ai 1919, Z. 64.580“, resp. Výnosu okresního školského výboru ze 30. srpna 1920, Z. 1444, byla 1. září 1920 otevřena první třída měšťanské školy. Dne 1. září 1921 otevřena druhá třída a 1. září 1922 třetí třída. Okolnost, že počet žáků při otevření první třídy 1. září 1920 dosáhl 40 chlapců a 45 dívek, ukázala nutnost rozdělit třídu podle pohlaví, kterážto trvala do roku 1924. Vedení měšťanské školy především uvedlo od 1. září do 15. prosince 1920 prov. definitivního učitele zdejší školy a zastupujícího odborného učitele na chlapecké měšťance v Hejnicích, Heinricha A. Vatera (nar. 16. září 1875 v Habarticích u Frýdlantu, způsobilý pro 3. odbornou skupinu), který působil ještě potom do 31. srpna 1924 jako odborný učitel na zdejší měšťanské škole a nato jako ředitel měšťanky odešel do Jindřichovic p. S. Dne 13. prosince 1920 převzal vedení ústavu na vlastní žádost sem dosazený z Hanšpachu (Hainspach) zemskou školní radou ředitel měšťanky Augustin Scholze (nar. 21. června 1862 ve Starém Harcově, způsobilý pro 3. skupinu). Ten – poté, co si vzal 1. ledna 1925 dovolenou, odešel 31. srpna 1925 do důchodu a přesídlil do svého rodného města. Během jeho dovolené vedl školu jako zástupce měšťanky od 1. ledna do 31. srpna 1925 zdejší odborný učitel Adolf Schicketanz (nar. 26. srpna 1889 v Oldřichově v Hájích) a poté od 1. září 1925 do 31. srpna

1926 odborný učitel Anton Neumann (nar. 4. září 1885 ve Frýdlantu). Od 1. září 1926 bylo vedení svěřeno tehdejšímu ředitel měšťanky Augustu Kreißlovi (nar. 28. srpna 1872 v Krásné Lípě, způsobilý pro 2. odbornou skupinu, předtím odborný učitel v Novém Městě p. S.). – Jako další učitelské síly byli dosud na měšťance činní: od 1. září 1920 do 31. srpna 1924 odborný učitel Heinrich A. Vater (nar. 1875, předtím zastupující odborný učitel v Hejnicích, od 1. září do 15. prosince 1920, pak od 1. září do 1. prosince 1920 zastupující vedoucí, od 1924 ředitel měšťanky v Jindřichovicích), od 1. září 1921 do 31. srpna 1922 stejně jako od 12. června 1928 do 30. září 1928 a od 1. září 1929 opět učitel Johann Krousky (nar. 1889 Nisko, učitel na zdejší národní škole), od 1. září 1920 do 30. listopadu 1920 učitel Adolf Herbig (nar. 13. prosince 1891 v Raspenavě, učitel na zdejší národní škole), od 1. prosince 1920 do 1923 odborný učitel Wilhelm Hannig (nar. 23. března 1894 v Dětrichově, způsobilý pro 1. skupinu, předtím cvičný učitel v Teschen (Těšnov), od 1923 odborný učitel ve Vratislavicích u Liberce), od 1. září 1921 do 31. srpna 1922, potom od 10. září 1922 do 31. srpna 1925 a od 1. září 1927 do 1. února 1928 odborný učitel Karl Neumann (nar. 27. září 1894 v Raspenavě, způsobilý pro 2. skupinu, poté odborný učitel v Jindřichovicích p. S.), od 1. září 1922 dosud odborný učitel Adolf Schicketanz (nar. 1889, způsobilý pro 1. skupinu, předtím zástupující odborný učitel v Hejnicích), od 1. září 1922 do 31. srpna 1927 (s přerušením od 1. prosince 1923 do 31. srpna 1925) odborný učitel Anton Neumann (nar. 4. září 1885 ve Frýdlantu, způsobilý pro 2. skupinu, předtím na chlapecké měšťanské škole v Novém Městě p. S. Neustadt, od 1927 na střední měšťance ve svém rodném městě), od 1. září 1923 do 31. srpna 1924 odborný učitel Hermann Blumrich (nar. 7. srpna 1895 ve Frýdlantu, způsobilý pro 1. skupinu, předtím učitel v Jäckelově Údolí, t. č. odborný učitel v Jindřichovicích p. S.), od 1. září 1924 do 31. srpna 1927 odborná učitelka Marie Jäger (nar. 10. července 1888 ve Frýdlantu, způsobilá pro 3. skupinu, předtím a potom na střední měšťance ve svém rodném městě), od 1. ledna 1925 do 31. srpna 1925 odborný učitel Heinrich Hirschmann (nar. 15. června 1892 v Dolní Řasnici, způsobilý pro 1. skupinu, předtím učitel ve Vísce, t. č. odborný učitel ve Vejprtech), od 1. září 1925 do 31. srpna 1926 a od 1. září 1928 dosud odborný učitel Josef Tandler (nar. 1. července 1900 v Kateřinkách, způsobilý pro 2. skupinu, předtím zastupující odborný učitel na střední měšťance v Hejnicích), od 1. září 1927 do 8. června 1928 odborný učitel Josef Hüttl (nar. 1893 v Kraslicích (Graslitz), způsobilý pro 3. skupinu, předtím odborný učitel v Jiřkově (u Šluknova), 1929 ze školní služby propuštěn), od 1. září 1928 do 31. srpna 1929 odborná učitelka Malwine Hoffmann (nar. 19. srpna 1884 ve Frýdlantu, způsobilá pro 3. skupinu, předtím na střední měšťance v Hejnicích, t. č. opět tamže), od 1. října 1928 do 31. srpna 1928

odborný učitel Eduard Hornischer (nar. 25. října 1898 ve Wipplarsdorfu, Slezsku, způsobilý pro 2. skupinu, předtím zastupující odborný učitel v Jindřichovicích, od 1. září 1928 odborný učitel v Josefodole u Jablonce n. N.), od 1. října 1927 do 31. ledna 1928 učitelka Antonie Ressel-Ullrich (nar. 3. dubna 1887 v Ludvíkově p. S., předtím Ves, t. č. Lázně Libverda) a od 1. února 1928 dosud odborný učitel Josef Soffner (nar. 17. září 1889 v Jindřichovicích p. S., na dovolené od 1. října 1923 jako okresní školní inspektor, dříve v Sušici, od 1. dubna 1929 v Trutnově).

Výuku ručních prací na národní a měšťanské škole obstarává jedna učitelka ručních prací. Od 17. června 1911 v Raspenavě ustanovená učitelka ručních prací Marie Čečatka (nar. 2. února 1869 v Radči u České Lípy) zemřela 5. října 1922 v Křižanech. V čase jejího onemocnění ji zastupovaly od 2. června 1919 do 1. září 1920 Ida Matzig (nar. 4. listopadu 1891 v Arnolticích), od 1. září 1920 do 1. listopadu 1920 učitelka Marie Brückner (nar. 7. srpna 1893 ve Vnači u Jirkova) a od 22. února 1922 do 30. září 1922 učitelka Hildegard Kretschmer (nar. 21. prosince 1900 v Dolních Pertolticích, t. č. ve Frýdlantu). Od 1. října 1922 do 31. srpna 1924 působila jako učitelka ručních prací Stephanie Jahnel (nar. 23. srpna 1886 v Drážd'anech, předtím zastupující učitelka ručních prací v Mníšku, roku 1924 vystoupila ze školní služby). Coby zastupující byla přidělena také od 21. září do 31. prosince 1923 učitelka Ida Kraus (nar. 6. května 1901 ve Frýdlantu, předtím zastupující učitelka ručních prací v Jäckelově Údolí), která poté kvůli sňatku s obvodním lékařem MUDr. Heinzem Hoffmanem z Dolních Řasnice opustila učitelské povolání. Od 1. září 1924 obstarává výuku ručních prací Emma Nowotny (nar. 30. listopadu 1883 ve Frýdlantu, předtím zastupující učitelka ručních prací ve svém rodném městě).

Jako školní katecheta působil od 1. září 1922 do 31. srpna 1927 Josef Langer (nar. 23. dubna 1885 v České Lípě, dosazený 29. června 1917, předtím katechetou na měšťanské škole v Novém Městě p. S., t. č. katecheta ve svém rodném městě). Po jeho odchodu bylo uvolněné místo system. katechety zrušeno. Výuku katolického náboženství od té doby opatroval farní úřad v Raspenavě versehen.

Výuka českého jazyka byla zavedena rozhodnutím obecní školské rady z 27. srpna 1923 jako nezávazný učební předmět (počínaje 4. ročníkem) pro žáky národní a měšťanské školy. Povolena byla zemskou školskou radou 1. ledna 1924 a nyní otevřena na národní škole ve dvou, na měšťanské škole ve třech odděleních. Potřebné peněžní prostředky hradí zčásti obecní školní rada z vlastních zdrojů. V časovém sledu vyučovali tito: odborný učitel Anton Neumann a Karl Neumann, katecheta měšťanky Josef Langer, odborný učitel Eduard

Hornischer a od 1. září 1928: odborný učitel Josef Tandler a učitel Wilhelm Pfeifer (posledně uvedený z chlapecké národní školy ve Frýdlantu) a od 1. září 1929 učitelka Martha Neumann. – S ohledem na všeobecný poklad počtu žáků bylo vytvořeno na měšťanské škole jedno oddělení, na národní škole vznikla dvě oddělení.

Česká národní škola. V dolní Raspenavě, v nynější školní budově čp. 92 (srov. s. 170) je od 1. září 1926 umístěna jednotřídní česká menšinová národní škola. Jako učitelé a vedoucí na ní byli posud činni: od 1. září 1926 do 31. srpna 1928 Miloš Šimek (nar. 16. září 1904 ve Vranově, okres Turnov, t. č. na národní škole v Mukařově), od 1. září 1928 Wenzel Vondraček (nar. 23. července 1905 in Čechticích, okres Ledec). Výuku katolického náboženství uděluje kaplan Emil Elstner z Frýdlantu, výuku ženských prací učitelka Eleonora Hyška z Frýdlantu a výuku německého jazyka učitel Johann Schaffelhofer z Nového Města p. S.

Národní škola v Lužci (srov. s. 189n.). Po odchodu vrchního učitele Karla Kotrubczika do Raspenavy převzal místo zdejšího řídicího učitele 1. září 1923 vrchní učitel Rudolf Winkler (nar. 20. června 1877 v Groß-Mergthal (Velký Mergenthal), předtím učitel v Přebytku-Ludvíkově p. S.). Učitel Franz Riedel (nar. 1878) byl od 1. ledna 1922 do 31. srpna 1923 zastupujícím vrchním učitelem a přišel do Hejnic 1. září 1923. Ve škole potom působili: od 1. ledna 1922 do 30. listopadu 1924 Emil Gläser (nar. 23. dubna 1885 v Novém Městě p. S., odešel 1924 do Jäckelova údolí), od května do června 1924 zastupující Marie Dejmek (nar. 7. ledna 1899 v Hodkovicích), od 1. září do 15. října 1925 zastupující Ilse Gläser (nar. 29. ledna 1901 v Novém Městě p. S., odešel do dolního Tanvaldu), od 1. prosince 1924 do 31. srpna 1925 zastupující Hildegard Kretschmer (nar. 21. prosince 1900 v Nieder-Berzdorf /Dolní Suchá?/, poté učitelka ručních prací tamže, nyní v pomocné třídě dívčí školy ve Frýdlantu, od 1. září 1925 do 28. února 1926 učitel Ernst Menzel (nar. 15. května 1885 v Raspenavě, pověřen službou, defín. učitel v Raspenavě), od 1. března 1926 do 31. srpna 1926 učitel Adolf Herbig (nar. 13. prosince 1891 v Raspenavě, tamže definitivní učitel), od 1. září 1926 do 31. srpna 1927 Martha Neumann (nar. 24. prosince 1892 v Jindřichovicích p. S., poté v Bullovce, t. č. na národní škole v Raspenavě), od 1. července 1927 dosud Karl Just (nar. 9. prosince 1895 v Novém Městě p. S., předtím definitivní učitel a zastupující vrchní učitel v Heřmanicích od 1. ledna 1925 do 31. srpna 1927). Učitelka ručních prací Berta Weiß (nar. 23. června 1865) vstoupila 1. února 1917 do důchodu. Na její místo přišla 16. září 1916 zastupující Hermine Bilek, 1. února 1917 proti odměně a 1. srpna 1918 definitivně (nar. 1885 v Hajništi, bytem a přidělením ve škole v Bílém Potoce). Od 1. června 1925 zajišťuje výuku

Emilie Winkler (nar. 6. července 1890 v Dolních Pertolticích, okres Frýdlant, ruční práce také vyučuje ve školách v Pekle a Přebytku).

Národní škola v Pekle (srov. s. 191n.). Řídící učitel Karl Janisch odešel 1. září 1920 na národní školu v Mníšku, načež se odtamtud zase vrátil někdejší řídící učitel Josef Schindler do Pekla.

Ohledně školy v Hejnicích (srov. s. 196n.) budiž odkázáno na dějiny obce Hejnice z roku 1924 od Josefa Bennesche.

Dohled nad školami (srov. s. 200): Koncem srpna 1918 přišel okresní školní inspektor Ewald Krause (nar. 1864 v Bartošovicích) se stejnou hodností do Děčína. Zastupování obstarával do r. 1920 frýdlantský odborný učitel Josef Mühlberger (nar. 1873 ve Vrchlabí). Byl povolán jako okresní školní inspektor, protože karlovarský odborný učitel Franz Wolf (nar. 1871 v Nejdku), který by vyhlédnut na místo inspektora, po svém jmenování místa zřekl. Toto místo zastává ještě v současnosti.

Jako okresní školní inspektoři působili od vydání prvního dílu předložených dějin obcí (srov. s. 200): v Raspenavě: 1898–1913 Josef Menzel z Luhu čp. 46, 1914–1919 Rudolf Bubak st. z Raspenavy čp. 321 a 1919–1921 průmyslník Oswald Jaekel z Raspenavy čp. 109, resp. 325; v Lužci: 1901–1921 továrník Ferdinand Zelsmann čp. 41 a v Pekle: 1908–1915: Josef Blumrich č. 69 a 1915–1921 Franz Krause č. 36. Od roku 1920 úřad místního školního inspektora neexistuje. Školní poměry v našich obcích střeží od té doby právě ustanovení předsedové místních školských rad. Jako předseda místní školské rady ve školní obci Raspenava (Raspenava a Luh) byl na zasedání 12. června 1921 zvolen továrník Rudolf Schwarz z Raspenavy č. 61, jenž tento čestný úřad dosud zastává. V Lužci obstarával tuto službu nejprve od r. 1921 dřívější místní školní inspektor Ferdinand Zelsmann. Na jeho místo nastoupil po jeho smrti 1925 velkopřůmyslník Max Richter z Lužce č. 65. V Pekle úřadoval coby školní rada v letech 1921–1923 Franz Effenberger č. 73; od r. 1924 zastává tento post Josef Tietz č. 23.

Ze škol církevního obvodu získala v poválečných časech úplně novodobé zařízení a vybavení právě ta v Raspenavě. Tak obdržela roku 1926 zařízení pro pitnou vodu s automaticky působící pumpou (náklady 35 700 K včetně požadované kanalizace pro odvodnění), ve stejné roce zařízení školní kuchyně sloužící pro výuku vědomostí o domácnosti (náklady přibližně 11 000 K). Dále v letech 1921 a 1922 pro výuku ručních prací dva šicí stroje ad. Také bylo získáno trvalé osvětlení (pro všechny školní místnosti). Z nových

zařízení je možno ještě zmínit obstarání elektrického vysavače v roce 1929, elektrických signalizačních hodin a nákup hasicích přístrojů, system „Gloria“.

Sama školní budova v Raspenavě byla v roce 1926 radikálně obnovena zvenku i zevnitř, což si vyžádalo 27 660 K.

V roce 1920 zavedená školní lékařská služba musela být zastavena okresní správní komisí, a to v důsledku nového finančního zákona z roku 1928. Protože byl rozpoznán význam této služby pro zdraví dorůstající mládeže, je od počátku roku 1928 školní lékařská služba dále provozována na náklady obecní školské rady. (Jako školní lékař působí obvodní lékař Dr. Eduard Tippelt). Ze stejných pohnutek se usnesla obecní školská rada v roce 1927 na zavedení bezplatné zubní péče pro všechny školáky. (Tuto službu poskytuje obvodní lékař Dr. Eduard Tippelt a zubní technik Ernst Kragl). Od roku 1926 je také zavedeno pojištění všech žáků proti nehodám (ve školní budově a na školní cestě), a to na náklady obecní školské rady. Ta každoročně věnuje 1 000 korun na stávající přípravu polévek pro stravování potřebných žáků, kteří mají vzdálená bydliště. Od zrušení pobočky školy v dolní Raspenavě mají totiž žáci – zvláště malí – z tohoto odlehlého místa dalekou a v zimním období obtížnou cestu do školy.

Rodáci (srov. s. 201): Prof. Josef Blumrich v Bregenzi (Břehnici, Německo) (nar. 1865) odešel r. 1925 do důchodu jako vládní rada. – Lesmistr Anton Willibald Menzel (nar. 1859) zemřel 10. srpna 1916 Františkových Lázních. – Truhlářský a zednický mistr Franz Blumrich z Raspenavy čp. 351 (nar. 1876, pochází z Raspenavy čp. 51) padl 4. září 1915 ve válce rusko-polské. – Josef Nicht (nar. 1871) je od 1. května 1926 okresním ředitel v Hejnicích, Josef Riedel (nar. 1871) od 1. září 1919 tamže vrchním učitelem, Adolf Seibt (nar. 1877) je od 1920 vrchním učitelem v Kleingrün u Cvikova. – Vrchní učitel Julius Scholz z Liberce (nar. 1865) odešel 1925 do důchodu. – Emil Semdner (nar. 1842) zesnul 19. dubna 1923 jakko penzionovaný vrchní učitel v Dlouhých Mostech. – Děkan Franz Wildner (nar. 1838) zemřel 5. září 1920. – Farář Anton Worf († 31. července 1814) se narodil 2. února 1752. – Karl Wunsch (nar. 1877) byl 1. února 1921 vrchním učitelem v Bílém Potoce a je od 15. listopadu 1928 vrchním učitelem v Brništi, okres Jablonné v Podještědí (Deutsch-Gabel). – Jako rodáci jsou ještě dodatečně doplněni: právní zástupce (advokát) JUDr. Rudolf Killmann (nar. 3. června 1892 v Raspenavě čp. 155 jako syn 21. dubna 1929 zesnulého majitele cihelny, Karla Killmanna; od května 1929 je advokátem ve Frýdlantu), JUDr. Karl Stelzig (nar. 10. ledna 1891 v Luhu čp. 137 jakko syn Josefa Stelziga, poradce průmyslové jednoty v Liberci), duchovní Franz Christoph Schwarzbach z Raspenavy (působil od 1673 do

1724 jako farář v als Pfarrer v Königshainu a rezignoval r. 1724 na tamní místo faráře), Franz Wildner (nar. 12. března 1891 v Raspenavě čp. 255 jako syn Franze Wildnera z Luhu) 237, dosazen 5. července 1914, od 1. září 1914 do 20. listopadu 1915 kaplan v Liberci, pak do 1. září 1916 v Hrádku, potom do 1. srpna 1921 opět v Liberci, od té doby farář ve Stráži n. N.), Wilhelm Walter (nar. 15. září 1899 v Luhu čp. 4 jako syn Franze Waltera, dosazen 25. června 1922, t. č. katecheta měšťanky v Chomutově) a Josef Horn (nar. 26. července 1900 v Luhu čp. 3 jako syn Adolfa Horna, dosazen 11. července 1926, t. č. kaplan v Ústí nad Labem), učitelé Adolf Herbig (nar. 13. prosince 1891 v Raspenavě čp. 67 jako syn Franze Herbiga, t. č. učitel ve své rodišti), Karl Hiebel (nar. 4. února 1895 v Luhu čp. 108 jako syn Josefa Hiebela, t. č. učitele v Kunraticích u Frýdlantu), Adalbert Isidor Knirsch (nar. 1. dubna 1728 v Raspenavě, brat tamže 31. ledna 1734 narozeného a 21. října 1822 v Luhu zesnulého učitele Johanna Nepomuka Knirsche, působil jako učitel ve Větrově a v Grabštejně, † 22. října 1799 v Hrádku n. N.), Karl Neumann (nar. 27. září 1894 v Raspenavě čp. 316 jako syn Karla Neumanna, t. č. odborný učitel v Jindřichovicích p. S.), Franz Wilhelm Pfeiffer (nar. 4. listopadu 1897 v Raspenavě jako syn učitele Franze Pfeiffera, t. č. učitel ve Frýdlantu) a Franziska Weber (nar. 5. března 1899 v Luhu čp. 88 jako dcera Franze Webera, do 10. listopadu 1929 učitelka ručních prací ve Vsi, poté literární učitelka národní školy v Raspenavě), důstojník Emil Podlipny (nar. 31. prosince 1875 v Raspenavě jako syn učitele Franze Podlipného, narozeného 8. července 1848 v Pulečném a zesnulého 20. března 1887 v Novém Měst p. S., padl jako hejtman 19. února 1915 v Karpatech), dále Josef Matzig (nar. 29. ledna 1868 v Pekle čp. 29 jako syn Josefa Matziga, v letech 1919–1924 vrchního úředníka okresní správní komise ve Frýdlantu, t. č. ředitele okresní nemocenské pokladny ve Frýdlantu v Čechách), Stefan Krause (nar. 24. června 1855 v Lužci, † 18. března 1922 jako okresní mistr cestářský ve Frýdlantu), Oswald Horn (nar. 17. září 1898 v Raspenavě čp. 150 jako syn obecního tajemníka v Luhu, Franze Horna, absolvent hudební školy v der Přisečnici, od 1924 regenschori v Raspenavě) a Rudolf Prokoph (nar. 31. října 1899 v Raspenavě čp. 107 jako syn Josefa Prokopa, od 1927 akademický učitel tělocviku a sportu na technické vysoké škole v Drážďanech).

i) **Raspenavský obecní dům** (srov. s. 211): Na základech obecního domu čp. 77, zbořeného v roce 1914, jenž byl darem velkopřemyslníka Josefa Antona Richtera obci (s určením, že bude domácí nadací pro chudé a choré), byl v letech 1923–1925 vystavěn nový obecní dům čp. 77 (určený jen pro obytné účely). Obsahuje dvanáct zcela uzavřených bytů. Nové vodovodní potrubí s automaticky působícím odstředivým čerpadlem obstarává

jednotlivým částem (poschodím) budovy vodu. – Stavitelem obecního domu byl stavební mistr Josef Neißer z Frýdlantu. Stavební náklady v rozsahu 662 567 Kč byly pokryty státním stavebním příspěvkem ve výši 385 000 Kč, a dále záručitelnou půjčkou, sebranou mezi obyvateli obce ve výši 211 000 Kč a příspěvkem z prostředků obce. – Již zmíněná domácí nadace pro chudé a chorobné byla v pozemkové knize z čp. Nr. 77 vymazána a přenesena na č. 309.

j) **Raspenavská okresní spořitelna** (srov. s. 211n.). Vedení okresní spořitelny řídil mezi lety 1905–1920 vrchní ředitel Oswald Jaekel jako majitel továrny. Poté, co složil tento úřad, vládl v letech 1920–1927 jako vrchní ředitel soukromník Franz Kaulfersch z Frýdlantu. Nový zákon o spořitelnách z roku 1920 přiměl okresní správní komisi 13. května 1925 k rozhodnutí, založit jednu zákonu odpovídající čistou okresní spořitelnu se sídlem ve Frýdlantu a s ní sloučit dosavadní okresní spořitelnu v Raspenavě, která vlastně jen patřila ke skupině spořitelních spolků. Toto rozhodnutí bylo uskutečněno na jaře 1927. Po volbě řídicího výboru, provedené 30. dubna 1927, byla zahájena činnost nového ústavu 2. května 1927. Ačkoli podle stanov měla nová okresní spořitelna své sídlo ve Frýdlantu, zůstalo její vedení až do získání vhodných provozních prostor ještě nějaký čas v Raspenavě. Poté, co okresní spořitelna koupila 12. března 1928 od obchodníka Wenzel Leidla za 424 560 K frýdlantský trhový dům čp. 103 a patřičně jej přestavěla, přesídlil tento ústav 31. prosince 1928 do svého nového domova.

k) **Zemědělství a lesnictví, chov dobytka a lov**: Doplnění ke s. 232 budiž výsledkem pozorování ze sčítání dobytka provedeného 31. prosince 1923; v Raspenavě (s Ferdinandovem) se nacházelo: 74 koní, 534 skotu, 97 koz a 104 kusů prasat; v Luhu: 58 koní, 449 skotu, 276 koz a 92 kusů prasta a v Lužci (s Peklem): 9 koní, 242 skotu, 83 koz a 45 kusů skotu. – Roku 1907 zřízené „Erste Weidegenossenschaft Raspenau–Mildenau r. G. m. b. H.“ („První společenstvo pro pastvu Raspenava-Luh spol. s r. o.“) (srov. s. 233) se podle usnesení valného shromáždění z 22. června 1919 zase rozpustilo. – Právo lovu ryb, náležející v poslední době panství (srov. s. 234), nedávno obdržel od pozemkového úřadu spolek rybářů v Čechách protřednictvím pronájmu. – Na místo okresního vrchního zvěrolékaře Ferdinanda Bergmanna, jenž odešel roku 1919 do důchodu (srov. s. 233), nastoupil současný vrchní zvěrolékař G. Feix. – Raspenavský lesní revír byl po přestoupení revírního myslivce Bernarda Krause (1. dubna 1895) rozčleněn (srov. s. 243). Vrchní raspenavský les byl přidělen revíru v Oldřichově v Hájích, zatímco raspenavský dolní hvozď při přičlenění k revíru Heřmanice-Dětrichov.. Sídlo vedení revíru přešlo do Oldřichova v Hájích. Nově vytvořený revír dostal

označení „Buschullersdorf–Raspenau“. Do raspenavské myslivny čp. 272 (Dammjägerhaus, „Myslivna na hrázi“) přišel „luční lesník“ („Wiesenhäuser“) Prvním správcem nově utvořeného revíru se stal od roku 1904 v Oldřichově v H. působící revírní správce Anton Hub (nar. 1849, v panských službách od 1. července 1868), který odešel do důchodu 31. prosince 1921. Na jeho místo nastoupil 1. ledna 1922 lesní správce Ing. Ernst Weber (nar. 1879), který byl dosud ustanoveným lesním správcem na „Wilhelmshöhe“. Po převzetí revíru Oldřichov v Hájích – Raspenava, které se konalo 30. ledna 1925, se stal Weber státním zaměstnancem. Od 1. dubna 1926 jsou také zestátněny revíry Hejnice, Bílý Potok, Jizera, Hinterborn a Nové Město. – V myslivně na hrázi měl své bydliště od 1. dubna 1912 lesník Wilhelm Johne. Během Světové války v revírech Jizera a Bílý Potok byl k službám poskytoval výpomoc. Dne 17. prosince 1918 přešel na Smědavu na místo lesního správce Hugo Schauera, lesního správce, dosazeného do Fojtky. V raspenavské lesovně pak zůstal lesník Hugo Hub, a to až do svého přeložení do Krásného Lesa. Schönwald (1920). Od r. 1920 tu měl také své bydliště hajný (Adolf Scholz).

Obecní lovecké území v Raspenavě (obsahující plochu 1 277 ha 58 a s vyloučením ohrazených zahrad) je pronajato zdejšímu polnohospodáři Josefu Wildnerovi čp. 58, část v Luhu (o výměru 1 106 ha 12 a bez započítání ohrazených půdních ploch), část majiteli rychty Josefu Menzelovi čp. 46 (a sice Horní Luh s Chlumem / „Glitzbusche“/, poslední na základě dohody s majitelem panství), část majiteli panství, Franzi Clam-Gallasovi (a sice lovecké území od Lomnice až na hranici Frýdlantu. Obecní loecké území Lužce, stejně jako Pekla, má v nájmu velkopřůmyslník Max Richter.

1) **Dolování.** Několik pozoruhodných doplnění k dějinám dolování u Raspenavy a hamru (srov. s. 249n.) nabízí Dr. Anton Ernstberger ve svém spise „Wallenstein als Volkswirt im Herzogtum Friedland“ („Valdštejn jako hospodář vévodství frýdlantského“), s. 67n, vydaném roku 1929. V době, kdy vévoda Valdštejn převzal panství Frýdlant, to se zdejším hamrem nevypadalo zrovna nejlépe. Ještě v předjaří 1625 tam ležely netknuty velké zásoby surového železa z dob Redernů. Polovina dolů byla bohatě zásobena železcem na tři roky dopředu, takže se pomýšlelo na propuštění horníků (zámecký archiv Frýdlant, Valdštejn 1623–1626, Memoriál z 25. února 1625). Poměry se však brzy změnily. Brzy poté, co v létě 1625 převzal Valdštejn vrchní velení nad císařskou armádou, byly uzavřeny smlouva a dodávky. Do konce roku 1625 mělo být odesláno ještě skoro půltisíce dělových koulí. (Národní archiv v Praze, sign. F 67/2a/I Orig. Löwenthal komoře v Jičíně, zámecký archiv Frýdlant, 30. prosince 1625 a 10. ledna 1626). Kníže napomínal, aby se se žádným železem

neplýtvalo a aby se hospodařilo se zásobami (zámecký archiv Frýdlant 30. prosince 1625). Nové pracovní úkoly vyžadovaly nové pracovní prostředky a nové pracovní síly, především ale nové pracovní znalosti. Z tohoto důvodu bylo celé raspenavské zařízení s těžnou jámou, tavicí pecí a harem pronajata roku 1626 dvěma italským verkmistřům, Alessandro Talduccimu a Mattia Zanettimu (srov. k tomu s. 254). Ti si s sebou ze své lombardské vlasti vzali celou družinu učených odborníků. Zatímco se dosud při přibližném čistém zisku 800 kop roční obrat železa pohyboval kolem 2 450 kop, pak nyní vynášel pachtovní (nájemný) peníz právě tolik co čisté příjmy pro vlastníka důlního díla (2 400 zl.). Povinnosti pachtýřů, jejichž nájemní smlouva zněla na dvanáct let, nebyly o nic menší; kromě dokončení všech domácích potřeb měla být odlita děla s koulemi a mušketami, hákovnice, meče a zbroje. Železný hamr měl být zbrojnicí, zbrojířskou dílnou a místem výroby výzbroje – a tím vším také byl. (Dr. Ernstberger, s. 68). Kromě vojenského střeliva měl hamr dodávat také velké množství stavebních železa do Jičína, Prahy, Zaháně a na další místa. Frýdlantský panský hejtman, Heinrich von Griesel, k němuž se sbíhaly ze všech stran objednávky, musel považovat za naprosto nemožné, „daß alles zuegleich so in subito kann praeparirt (hergestellt) werden“ („aby mohlo vše být zároveň vyrobeno hned tak rychle“). Frýdlantský pukrabí, Hans Sommer, postavený jako dohled nad provozem podniku, neměl vůči přetíženým pachtýřům vůbec lehké. Zkoušel úplně a zcela využít času: museli být vykonáno mnoho a také mělo být hodně vyděláno. Přitom ani vévoda se však nechtěl dát ošidit: „es sollen die Welschen Ihr F. G. mit der Zahlung nit übersetzen“ („Vlachové to nemají s placením nadsazovat“) (zámecký archiv na Frýdlantě, výpisek z 24. srpna 1627). Když po Valdštejnově sesazení z místa vrchního velitele přestaly dodávky střeliva, upadl raspenavský hamr do zatímní krize, „so daß schließlich nach dem völligen Versagen der beiden Pächter, die sich den Schwierigkeiten der Enge nicht gewachsen zeigten, die Obrigkeit den Hammerbetrieb in eigen Regie nimmt und auch hier durch das Gewaltmittel der Zwangszuteilung die Lager rettet.“ („takže konečně po úplném odepření obou pachtýřů, kteří se nechtěli ocitnout v tísní, převzala provozu hamru vrchnost do vlastní režie a také zde násilnými prostředky nuceného rozdělování zachránila sklady.“). „Hauptleuten (ist) Befehl (zu) geben, gnugsam bey den Stäten (Städten), Märkten und Dörfern zu bestellen, das die Leute kein frembd Eisen verkaufen noch kaufen, sondern zum Handl und Notdurft das Eisen zu Friedland und Hohenelb, weil das weret, kaufen bey Verlust des Eisens und schwerer Strafe.“ („Všem hejtmanům byl vydán rozkaz, aby ve městech, trzích a vsích objednali dostatek, aby lidé nekupovali žádné cizí železo, nýbrž na prodej a potřebu kupovali železo z Frýdlantu a z Vrchlaví, protože je mají kupovat pod těžké

pokutou ztráty železa.“). Co k sobě patřilo politicky, mělo také spojitost hospodářskou. Nadto se snažili dostat pevně do rukou podnik, v němž by vycvičený dorost, vlastní poddaní ty cizáky, kteří jsou velkorysí a podléhají síle přitažlivosti i odpuzování kolísavé hospodářské situaci, pozvolna nahradili a pokusili se učinit je postradatelnými: „Auch sol der Hauptmann zu Friedland solche Leute zum Hammerdienst bestellen, welche mit der Zeit Schmelzer, Schmiede und dergleichen Dienst bestehen können und untertänig sein.“ („Hejtman z Frýdlantu má také takové lidi objednat do služeb v hamru, kteří jsou taviči, kováři a takové služby mohou vykonávat a být poddanými.“). Oba pachtýři, Talducci a Zanetti se dostali kvůli nevymahatelným nájemním nedoplatkům do vězení. Po novém převzetí generalátu vévodou však byli opět postaveni na volnou nohu za současného prominutí dluhů. Silně zmenšený počet pracovníků v hamru se rychle znovu zvýšil a dosáhl vysokého čísla 26. Hamerní týdenní cedulky ukazují staré rekordní výkony. V raspenavském hamru byly odlévány moždíře, zhotovány koule, vyráběna hradební děla, také musely být dodávány podkovy a podkováky. Co nemohlo být samo vyrobeno v hamru, musely z opatřeného železa udělat městské a venkovské kovárny. Po Valdštejnově násilné smrti byla snaha udržet Raspenavu jako zbrojní arzenál a král Ferdinand III. jako nový vojevůdce naléhal na to, aby dodávky z někdejšího frýdlantského území nepřestávaly, protože je potřeboval. Počáteční útrapy panství, působené nepřátelskými vojáky, to však znemožnily. Hejtman panství Griebel dává na rozkaz-dotaz ohledně dělových koulí správnímu komisaři v Jičíně, Jakobu Reinhardovi von Heister pádnou odpověď datovanou 7. června 1634: „Nicht vorrätig, nicht einmal Eisen, der Hochofen steht schon die längste Zeit, alle Geld ginge für die Soldatenquartiere auf.“ („Nic na skladě, žádné železo, vysoká pec už delší dobu stojí, všechny peníze jdou na ubytování vojska.“). Hamerní týdenní cedule sice ještě existují, ale zpravují jen o postavení podniku (týdenní cedule z 22. července a 2. září 1634). Když je po roce naprostého klidu opět započata práce v hamru, pracují v železném dole jen tři horníci. Ti vytvářejí malou, ve srovnání s dřívějším stavem o více než dvě třetiny sníženou výrobu. Počty ukazují silný pokles, otevřený propad. Že je pravdivý, dokládá mnohem pozdější zpráva až po skončení třicetileté války. Zpětný pohled na celkové ničení říká, že raspenavský hamr se železným horním dílem byl Švédy rovněž zruinován. Smrtelná zranění, na něž onemocněl, dosta hamr již mnohem dříve – už Valdštejnův konec znamená počátek jeho konce.“ (Dr. Ernstberger, s. 72n.).

m) **Živnosti:** Dílna pro opravu jízdních kol, motorů a automobilů, vytvořená Emilem Krausem (srov. s. 290, řádek 23 v. o.) se nachází v čp. 271 (u staré hasičské zbrojnice). –

Vlastník výčepu „Zur Stadt Reichenberg“ („U Města Liberce“) v Raspenavě čp. 107 (srov. s. 295, řádek 16 seshora) je od 30. října 1928 Rudolfa Prokopa (syna Josefa Prokopa). – Vlastníci hostince čp. 218 v Raspenavě a stejně tak majitelkou výčepní koncese je od roku 1915 Berta Neumannová provdaná Wildnerová, vedoucím obchodu (ne nájemcem) její manžel Josef Wildner (srov. s. 298, řádek 3 seshora). – K domu čp. 94 přistavěný hostinec „Zum Schloß Friedland“ („U Zámku Frýdlant“) čp. 336 spolu s místností ve dvoře vlastní na základě pozůstalostní listiny ze 7. října 1926 Marie Matzigová rozená Effenbergerová, zatímco čp. 94 je odevzdáno z pozůstalosti Hedvice Effenbergerové (srov. s. 298, řádek 17 shora). – Současný majitel hostince čp. 19, Josef Ressel, pochází z Děřřichova (s. 300, ř. 13 shora). – 23. září 1929 předala Antonia Richterová synovi hermannu Richterovi již 5 let v rychtě v Pekle provozovanou hostinskou a výčepní živnost (srov. s. 302). – U modistky je s. 304 (řádek 7 shora) ještě nutno přidat Marii Königovou čp. 260. Jako krejčí (dámské krejčově) lze uvést: v Raspenavě Hermine Ring čp. 356 a Hedwig Bürger čp. 308, v Luhu Emma Maier čp. 158. – Vlastníkem bývalé kovárny čp. 177 (srov. s. 309, ř. 19 zdola) se objevuje podle pozemkových knih od 26. března 1904 nějaký Anton Posselt; správně musí být uvedeno: Antonie Posselt (vdova po Bertholdu Posseltovi). – 2. října 1929 zesnul v Liberci jako 66letý Emil Bienert starší, šéf firmy Karl Bienert junior (srov. s. 333); smuteční slavnost se konala 4. října v libereckém krematoriu.

n) **Zprávy o spolcích:** 8. července 1929 uskutečnil německý tělocvičný spolek z Raspenavy–Luhu oslavu svého 40letého trvání. – Ve skupině oněch spolků (s. 375 und 376), které mají za úkol péči a podporu jednotlivých odvětví zemědělství a lesního hospodářství, je možno ještě zmínit: německý spolek pro chov drůbeže a malých zvířat pro Raspenavu, Luh a okolí (zal. 1925), spolek pro ovocnářství a zahradnictví pro Raspenavu, Luh a Peklo (zal. 1928), stejně jako 133. pobočný spolek „Ober–Wittigal“, sídlo: Luh pro sdružení německých myslivců „St. Hubertus“, sídlo: Litoměřice (zal. 11. dubna 1926 pro všechny obce horního údolí Smědé).

o) **Válečné události:** Taktéž (od 1915) je pohřešován a na válečném pomníku nezaznamenan, v Luhu: Franz Kratzer (nar. 1885); v Raspenavě je označen za padlého: Josef Heinrich Krause (1894–1915) (s. 477).

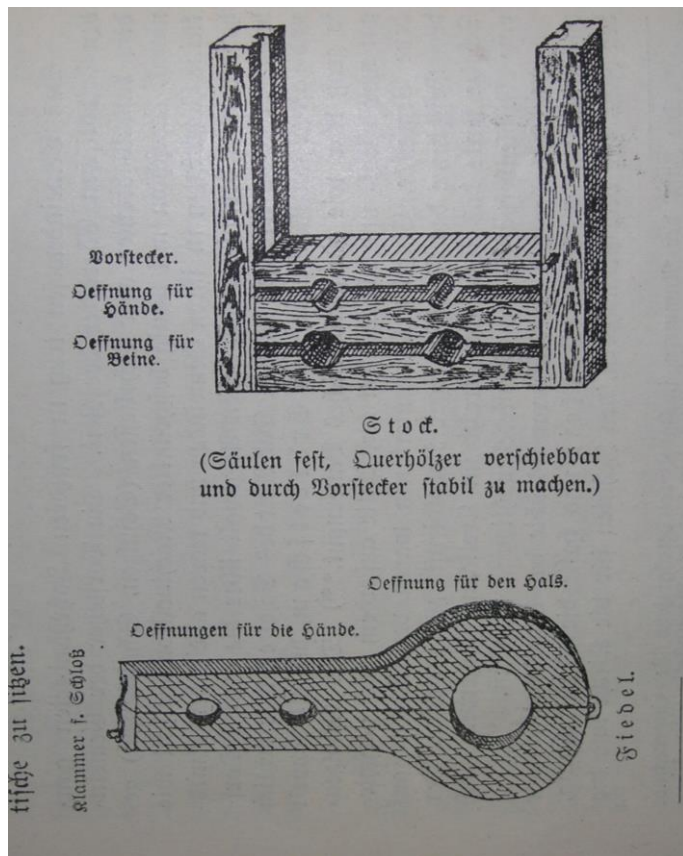
p) **Požáry:** (s. 494–499) dále se přihodily: 17. února 1892 v obytném domě Antona Herbiga v Raspenavě čp. 88, 19. září 1896 v „Pilzmühle“ („Pilzově mlýně“) v Raspenavě čp. 268 a v roce 1918 ve stodole hospodářství čp. 100 v Luhu, tehdejším majitelem byl Gustav Lorenz z Vísky u Liberce. Dne 21. března 1928 vzniklý požár se rozšířil hlavně na farní les,

stejně tak lesní porosty krčmy v Raspenavě čp. 62 (Otto Rösler) a hospodářství čp. 71 (Anton Blumrich) a čp. 84 a 85 (Karl Richter).

r) **K dějinám selských povstání.** Ke s. 403 zde mohou být přidány některé zprávy o selském povstání 1775. V „Krátkém popisu na zdejším (Frýdlantském) panství proběhlém a v krátkém čase zadušeném povstání poddaných“ („In einer „Kurtzen Beschreibung der auf hiesiger (Friedländer) Herrschaft fūrgewesenen und auf kurtze Zeit soweit gedāmpften Unterthanenaufstandes“) z 31. července 1775 (v zámecké archivu na Frýdlantě) se píše, že „der Herr Leutnant die (gegen Friedland ziehenden) Raspenauer, Liebwerder und Mildeneicher heut frūhe mit ziemlichen Schlägen auseinander gejaget hat.“ („pan poručík /proti Frýdlantu táhnoucí/ Raspenavské, Libverdské a Lužské dnes ráno rozehnal pořádnými ranami.“) Odpoledne téhož dne byly z každé obce panství „vybrány“ čtyři osoby, které v panské „jezdecké škole“ ve Frýdlantu museli vyslovit stížnosti svých obcí mušten. Raspenavští sdělili, že mají robotovat je tolik dní, „kolik platí zlatých daní“ („Gulden Steuer zahlen“) a ještě k tomu na sv. Jiří a Havla odvádějí daň, „jinak ale nic“ („sonst aber nichts“) neplatí. Z Luhu měli („podle měřického prutu ročně tolik dní a domkáři po zaplacení daní ročně odvést jeden den místo 1 zl.“ („nach der Feldruthen Besizung jāhrlich soviele Tage und die Hāusler nach der Steuerzahlung jāhrlich 1 Tag statt 1 fl. verrichten“), stejně jako daň na sv. Jiří a Havla, „jinak ale nic dalšího činit a platit“ („sonsten aber gar nichts thun und zahlen“). Z Lužce žádali (hned po Libverdských) „ročně odvádět tolik dní, kolik je jeden zlatý daň“ („jāhrlich soviele Tage, als jeder Gulden Steuer abführe“), robotovat; z jiných povinností chtěli jen povinnosti „splácet třetí část“ („3ten Teil abtragen“); za „mlácení cepy“ („Dreschen“) žádali „osvobození dvakrát tolik robot“ („doppelt so viel Roboth befreiete“). Přítomní panští úředníci dali obecním zástupcům na srozuměnou, „že jejich smýšlení“ „daß man ihre Gesinnungen“ budou dobře sepsána, „povolení i další opatření však musejí vyčkat od vysokého panstva, kteří zčásti vypadali rozumně, jiní ale setrvali na svých úmyslech“ („die Bewilligung aber von hoher Herrschaft oder weitere Verfügung abgewartet werden mūsse, welches Theils Vernūnftige wohl einsahen, ūbrige aber bey ihren Vorhaben verharreten.“)

Na závěr doplňujících zpráv vzdávám ještě jednou nejpřímnější díky slovným obecním úřadům v Raspenavě, Luhu a Lužci za účinnou podporu vydání tohoto spisu. Také panu učiteli, Johannu Krouskymu z Raspenavy, nejsrdečnější díky za laskavou pomoc při sestavování doplňujících dodatků týkajících se novější doby.

A. Ressel

Vyobrazení nástrojů útrpného práva:

Housličky (1) Kláda (5)

Sloupy jsou pevné, příčná dřeva jsou

Svorka pro zámek (2) posunovatelná a dají se zajistit zástrčkou (6)

Otvory pro ruce (3) Zástrčka (7)

Otvor pro krk (4) Otvory pro ruce (8)

Otvory pro nohy (9)